

C. NEGRUZZI

OPERE

EDIȚII CRITICE

C. NEGRUZZI

OPERE

1

PĂCATELE TINEREȚELOR

Ediție critică, cu studiu introductiv,
comentarii și variante de
LIVIU LEONTE

EDITURA MINERVA, BUCUREȘTI — 1974

INTRODUCERE

S-ar putea ca Negruzzi să fi fost minat de un complex de inferioritate prin apartenența la boierimea mijlocie, acca clasă a doua a boierimii despre care vorbește Alecsandri, apreciind-o „numeroasă, însă totodată și mărginită în aspirările ambiției sale“ (*Introducere la Scrierile* în trei volume ale lui C. Negruzzi, Socec, 1872—1873). Scriitorul, lipsit de atuurile pe care le dădea descendența din marea boierime, neavînd pe de altă parte nici puterea de a lupta consecvent alături de mai tinerii colegi în ale scrisului împotriva vechilor rinduieli, va căuta să-și asigure o situație prin promovarea în ierarhia administrativă, evitînd, cu cîteva excepții, conflictul cu autoritățile. De pe această poziție el va face totuși o politică culturală înaintată, răspunzînd marilor deziderate naționale și sociale ale epocii. Lipsa unei atitudini radicale, retractările și compromisurile nu pot întuneca imaginea luminoasă a unui scriitor care a deschis drumuri noi în proza românească și a pregătît, prin ce are mai bun opera sa, atît revoluția de la 1848, cît, mai ales, evenimentul hotărîtor al Unirii.

Într-o însemnare făcută înainte de 1840, Constantin Negruzzi își urcă arborele genealogic pînă la Neniul, mare logofăt pe timpul lui Vasile-vodă. Corectată mai tîrziu de Gh. Ghibănescu, genealogia scriitorului ajunge pînă la un Ignat, trăitor între 1590—1650, fără a mai trece prin filiera marelui logofăt Neniul și a fiului acestuia, Gavrilaş Neniul. Pe această linie, numele italianizat ulterior, Negruț, apare prima dată la soțul Ruxandrei (1680—1740), tatăl lui Ianache, străbunicul scriitorului. Dacă îl credem pe malițiosul paharnic Costandin Sion, bunicul lui Negruzzi, Vasile Negruț s-a căsătorit cu o fată de răzăș din Putna și s-a stabilit în satul Pățăști, din podgoria Odobeștilor. Fiii lui Vasile, Dinu și Gheorghe, au fost luați, cam în grabă și cam împotriva voinței tatălui, de către logofătul Constantin Balș Ciuntu de la Trifești, cu intenția de a le da o

instrucție și de a-i promova. La început cafegiu, Dinu ajunge în scurt timp „logofăt a casei“, titlu pe care îl are și când se însoară: „Au fost Dinu vro zece ani logofăt și l-au însurat, și pe lângă că luasă zestre cu femeia, jumătate de moșia Trifeștii de la ținutul Iașii. Dar i-au dat și Balș moșia sa Cristeștii, pe trei ani fără bani, i-au făcut felurite ajutoare de l-au înstărit și la domnul Moruz, pe la 1805, l-au făcut cluceriu“ (C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, 1892, p. 242–243). După informațiile lui Iacob Negruzzi (*Începuturile literare ale lui Constantin Negruzzi*, București, 1909, p. 1), bunicul său Dinu, ajuns la rang de spătar, intră în posesiunea moșiei Trifeștii-Vechi, primită ca zestre, în anul 1807, când se cunună cu Sofia Hermeziu, fiica logofătului drepătăii Iorgu Hermeziu.

Anul nașterii lui Constantin, unicul fiu al lui Dinu și al Sofiei, a suscitat multe controverse, întreținute chiar de către scriitor. Foarte probabil că trebuie să ne oprim la anul 1808, care este trecut atât în actul de deces, cât și în autobiografia redactată în 1843. Act de naștere care să clarifice controversele nu posedăm, iar scriitorul în aluziile făcute în operă ne trimite când la 1807, când la 1809, când la 1810. Ba chiar o „mărturie“ de prin 1856–1857, semnată de S. Catargi, Teodor Balș, G. Asachi, Grigori Cuza și Meriacri, adeverește ritos că scriitorul s-a născut la 12 aprilie 1800! Probabil, o declarație ad-hoc, necesară scriitorului într-o împrejurare specială, asupra căreia nu putem decît face supoziții. „Mărturia“ contravine însă tuturor datelor cunoscute despre părinții scriitorului, așa că nu o putem lua în considerație. Rămînem, deci, la anul 1808.

Puțin timp după naștere, Sofia Hermeziu moare. Anii copilăriei și ai formației lui Constantin Negruzzi sînt greu de reconstituit, dată fiind puținătatea surselor. Dinu Negruzzi pare a fi fost un om de viață, dublat de un cărturar în așteptarea calendarelor de la Buda sau Brașov, singurele care mai întrețineau gustul pentru urgisita carte românească. Sintem în perioada când se simt încă în Principate efectele de iradiație ale activității desfășurate de Școala ardeleană. În biblioteca lui Dinu *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* stă alături de Letopisețul lui N. Costin, *Viețile sfinților*, *Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene* și de traduceri din Gessner, Florian, M-me de Genlis sau M-me Cottin. Micul Costache nu știe slovă românească, deși se descurcă în clasicii greci și cunoaște pe gramaticul Erodian „din scoarță în scoarță“. Dascălul Chiriac îl inițiază în tainele limbii elene, iar Brancovitz, care va dispărea în 1820 în Polonia, arestat de poliția țaristă, îi este profesor de franceză. Dacă e

să credem mărturisirile din *Cum am învățat românește*, Negruzzi a învățat să citească în limba maternă singur, pe textul Istoriei lui Maior, după o experiență nereușită cu dascălul Socoleanu. Este numele „travestit“, din necesități literare, al lui Ioan Alboteanu de la Seminarul Socola, inițiatorul unei noi sisteme de predare, parodiată de Negruzzi, nu știm cu cită justete, întrucît Alboteanu era purist și antigrec, iar scriitorul îi atribuie un limbaj abundînd în grecisme. De altfel, influența grecească, nu numai în limbă, va fi bestia neagră a prozatorului, care nu va obosi să o combată de-a lungul întregii vieți. Metoda lui Alboteanu îmbina pedanteria terminologiei cu „orații“ și pilde, învățătura școlarilor se reducea la o simplă performanță grafică, scrierea în trei osebite feluri a cuvintelor *sară* și *vie*. Când apare *Cum am învățat românește*, bătrînul dascăl de la Socola se simte lezat și compune un răspuns în versuri, cu aluzia străvezie la o imaginară origine țigănească a Negruștilor.

Izbucnind în 1821 Eteria, mișcarea de eliberare a grecilor din imperiul otoman, în dezorganizarea generală și în absența unei autorități care să asigure cit de cit stabilitatea în Iași, Dinu pleacă împreună cu fiul la moșia din Șărăuți, în ținutul Hotinului. Scriind despre întîmplările anului 1821, Negruzzi nu are cuvinte rele pentru eteriști, în ciuda necazurilor pricinuite de acea turbure perioadă. El crede că „eccesurile“ făcute nu s-au datorat patrioților, ci oportuniștilor introduși în mișcare. După ce eteriștii au fost înfrinți la Sculeni și Drăgășani, capii lor au fugit peste graniță, iar „țările noastre rămaseră în prada birbanților“. În refugiu, el cunoaște în vara anului 1822 pe Byronul Rusiei, Pușkin, și stă timp de o lună în compania lui și a „grecii cei frumoase“, Calipso. „Pușkin mă iubea, și găsea plăcere a-mi îndrepta greșalele ce făceam vorbind cu el franțozește. Cîteodată șădea și ne asculta oare întregi pre mine și pre Calipso vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscăi versuri de a lui, pre care mi le traducea“ (*Scrisoarea VII*). Nu avem motive de a suspecta buna-credință a scriitorului, chiar dacă unele date din biografia lui Calipso sînt inexacte și întreaga istorie a retragerii ei la mănăstirea Neamțului este în întregime inventată în spirit romantic. Faptul că Negruzzi nu este pomenit în însemnările prietenilor lui Pușkin din acea perioadă dovedește încă o dată că în 1822 autorul lui *Alexandru Lăpușneanul* era un copil, un argument în plus, deci, pentru 1808 ca an al nașterii. Din timpul refugiului, profitul este, în afară de întîlnirea cu Pușkin, învățarea, după propria-i mărturisire, a limbii ruse și, desigur, contactul cu literatura rusă, din care va traduce mai tîrziu. Tot

acum înregistrăm și primele compuneri literare, traduceri din M-me de Genlis, Lesage, Dimitrie Darvari, înmănușate în manuscrisul *Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Șărăuși din raiaua Hotinului*.

Revenirea la Iași are loc în primăvara anului 1823. Casa din Iași fusese jefuită și părăsită, singur ciinele credincios Balaban întimpină pe stăpîni. La Trifești, argintăria îngropată dispăruse. Peste toate, Dinu Negruț se trezește suportînd și consecințele unei nenorocite afaceri a poștelor, în care intrase în 1817. În acel an, un grup de boieri luase în antrepriză de la stat poștele din Moldova, Dinu fiind gestionarul afacerii. Se înțelege că în timpul Eteriei societatea avea să fie ruinată, întrucît toate mijloacele de transport erau de trebuință răsculașilor. Angajații în întreprindere ar fi trebuit să plătească o cotă parte pentru a răscumpăra pierderile, dar la început răspunderea cade exclusiv asupra gestionarului. Tracasat de necazuri, Dinu moare în 1826, iar răspunderile cad în continuare asupra fiului, purtat încă mulți ani prin judecăți. Constantin e un spirit practic, nu se lasă cuprins de disperare și luptă pentru a i se face dreptate. El ajunge să obțină o decizie favorabilă, dar unul din concesionari, vornicul Mihail Sturdza, devine domn, hotărîrea Divanului e infirmată și Negruzzi trebuie să suporte din nou plata tuturor datoriilor. Procesul a durat, și în 1835 îl întîlnim pe scriitor trimițînd o suplică baronului Rückmann, consulul rus, care refuză însă să intervie, apreciind afacerea de resortul tribunalelor țării.

Preocupările literare continuă după întoarcerea la Iași, deocamdată tot cu traduceri: *Memnon* de Voltaire după un intermediar grecesc (1823) și *Pirostia Elenei* de Marmontel (1824). Din 1825, Costache Negruzzi intră în cariera administrativă, deținînd ca prim post din *cursus honorum* funcția de diac (copist) la vistierie. Pînă în 1835 cînd se manifestă public în viața literară, știrile despre el sînt foarte avare. Se ocupa de treburile moșiei de la Trifeștii-Vechi, făcea lecturi, compunea fără ambiția publicării. Din 1826 este căminar, în 1829, odată cu apariția *Albinei românești*, îl întîlnim printre binevoitorii „prenumeranți“. Într-o scrisoare din 9 septembrie 1829 salută entuziast și plin de speranțe pacea de la Adrianopol: „Eu ți-aș mai scrie, dar mă aflu uimit de bucurie, căci în momentul ce-ți scriu s-au luat aice la noi adevărate vești că s-au încheiat pace și poate s-or sfîrși păcatele noastre! Poate vom mai vede seninînd văzduhul nostru cel acoperit pînă acum cu groși nouri! Poati vom mai gusta minute fericite în umbra liniștii.“ Din aceeași

scrisoare aflăm că se bătuse în duel cu un rus, dînd „o bună pildă pentru moldoveni“. Consecința: o rană la mînă și împăcarea cu adversarul rînit la un picior. Pînă a ajunge la echilibrul maturității, Negruzzi avea de parcurs, și în literatură, drumuri romantice, în acord cu imaginea lăsată asupra lui de portretul lui Joseph August Schoefft: mantie aruncată neglijent pe umeri, privire visătoare desprinsă de pe paginile unei cărți, scrutînd totodată îndrăzneț viitorul.

Prima lucrare publicată de Negruzzi este melodrama *Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți*, tradusă după V. Ducange și M. Dinaux, la Iași, în tipografia Albinei, în 1835. Apariție tîrzie, dacă ne gîndim că primele încercări ale scriitorului pot fi datate cu aproape 15 ani înainte. Desigur că și posibilitățile de publicare erau mai reduse înainte de 1830, că mișcarea culturală se înviorază odată cu zierele *Curierul românesc* și *Albina românească* (1829) și apoi cu suplimentele lor literare. Este de asemenea de presupus că în toată această perioadă, pînă în 1835, Negruzzi și-a continuat preocupările literare, cum rezultă și din operele publicate după acest an și care poartă o dată anterioară. Nuvela *Zoe*, din periodul I al *Curierului de ambe sexe* (1837, oct.) are înscrisă la sfîrșit luna aprilie a anului 1829. Ce-l va fi determinat totuși să aștepte pînă în 1835? Lipsa unor mari ambiții literare ar putea fi o cauză, confirmată de volumul restrîns al întregii opere. Dar iată că, începînd cu anul 1835, Negruzzi este prezent în majoritatea revistelor și ziarelor vremii, epuizînd în preajma anului 1848 aproape întreaga creație originală, care după aceea începe a declina, devenind ca și inexistentă în ultimii zece ani ai vieții. Această prezență activă se explică, foarte probabil, prin contaminația cu avîntul care cuprinde întreaga noastră cultură, pregătitor, în ultimă instanță, al revoluției de la 1848 și al Unirii. Acum începe a fi auzit glasul lui Heliade, preconizînd o limbă literară unitară, pe baza vechilor cărți și cu contribuția tuturor regiunilor. Acum se agită și în Moldova ideea constituirii unui teatru național, sprijinit de oficialitate. Acum se dezvoltă învățămîntul în limba națională (la 16 iunie 1835 este inaugurată la Iași Academia Mihăileană), se vorbește de inspirația din trecutul istoric și din folclor, se repetă ideea funcției educativ-patriotice a artei. Constantin Negruzzi va căuta să răspundă, punct cu punct, cerințelor epocii, fie în modul poligrafic preconizat de Heliade, fie, mai ales, în spiritul *Daciei literare*, al cărei exponent de seamă va deveni.

Scriitorul intră în aprigile dispute lingvistice ale vremii, începînd prin schimbul de scrisori cu Heliade publicate în *Muzeu*

național din 1836 și terminând cu *Studiile asupra limbii române* din revista lui Hasdeu, *Din Moldova* (1862). El se află alături de cei ce doresc un teatru național, exprimându-și punctul de vedere într-o scrisoare din 1838 adresată lui Asachi. Mai presus de orice însă, Negruzzi scrie. Scrie în toate genurile, publicându-și lucrările în tipografiile, revistele și ziarele din Iași, București și Brașov. În 1837 tipografia Albinei îi editează „anecdotul istoric în versuri” *Aproful Purice*, iar tipografia lui Heliade două traduceri din dramele istorice ale lui V. Hugo, *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei*. Scriitorul colaborează staternic la *Albina românească*, (*Reverii, Domnului P. Prunco* și fragmentul de călătorie ce va deveni mai târziu *Scrisoarea I Primbire* în 1837, *Daniil Scavinski* în 1839), la *Albina românească* (în 1839, 14 balade traduse din V. Hugo, *Rețetă — Scrisoarea II, Catacembele Monastirei Neamțului — Scrisoarea VI, Riga Poloniei și prințul Moldavici* toate în 1839). Până în 1840 este nelipsit aproape din fiecare număr al *Curierului de ambe sexe* al lui Heliade (în perioada I din iulie 1837 — decembrie 1838, întâlnim *Cîrjaliul* și *Șatul negru*, traduse după Pușkin, poezia *Deruișul* după V. Hugo, *Impresii de călătorie* după A. Dumas, nuvela *Zoe*, piesa memorialistică *Cum am învățat românește*, în perioada al doilea din 1839 *Au mai pățit-o și alții*, poeziile *Potopul, La Maria*), trimite colaborări și la *Muzeu Național, Gazeta Teatrului Național* ori *Curierul românesc* al aceluiași Heliade.

În urma alegerilor din 15 octombrie 1837 este ales deputat al județului Iași, ceea ce nu-l împiedică pe domn să-l exileze în anul 1837, în urma articolului *Despre ruinele și ruinările Moldaviei* (apărut în „suplement la no. 102 a *Albinei românești* în 26 dechembrie 1837”) în care protesta împotriva distrugerii vestigiilor romanității. La 8 decembrie 1838 devine secretar al Obșteții Adunări, iar în anul imediat următor lucrează la alcătuirea catagrafiei, colindând timp de cinci ani de zile satele Moldovei. În același an, 1839, se căsătorește cu Maria Gane, fiica spătarului Dumitrache Gane și primește felicitările și sfaturile prietenilor munteni Gr. Alexandrescu și Heliade Rădulescu. Din cei cinci copii, Iacob va continua preocupările literare ale tatălui. Ceilalți sînt Leon, Neclai (murt în timpul epidemiei de holeră de la 1848), Gheorghe și Eliza.

1840 este anul de mare prestigiu al literelor și culturii românești, legat indisolubil în conștiința posterității de numele lui Negruzzi. Scriitorul, deținînd funcția de președinte al Eforiei orașenești (15 februarie) este numit director al Teatrului Național din Iași, împreună cu M. Kogălniceanu și V. Alecsandri (contract

încheiat la 18 martie 1840). Preocupările pentru teatru sînt mai vechi și, în scrisoarea deja pomenită către Asachi, el ridiculiza gustul pentru spectacole ieftine și cosmopolitismul publicului aristocratic. Tot acolo, preconiza măsuri practice de constituire a unui teatru național, sprijinit de oficialitate. În același an 1838, împreună cu alți bineintenționați, se adresa direcției Conservatorului filarmonic pentru a continua reprezentațiile întrerupte. Neprimind ajutor de la guvern, spectacolele Conservatorului încetează la sfîrșitul anului 1838. Ele se reiau în septembrie 1839, cînd vine la Iași Costache Caragiale, care organizează o trupă și joacă tragedia *Saul* de Alfieri, în traducerea lui Aristia, elogiată de Negruzzi. Spectacolele continuă pînă cînd, pentru a căpăta un caracter organizat, se constituie comitetul celor trei directori. Chiar și acum, condițiile erau foarte vitrege și pentru a pune în scenă o piesă românească se cereau multe sacrificii. Pentru trupa românească, condusă de Costache Caragiale, se alocau doar 200 de galbeni anual, în timp ce trupa franceză beneficia de o sumă anuală de 600 de galbeni. În ciuda greutăților intimpinate, direcția colectivă a luptat pentru afirmarea trupei românești, deschiderea stagiunii făcîndu-se cu *Farmazonul din Hirvău* de Vasile Alecsandri (18 noiembrie 1840). Negruzzi a stat împreună cu Alecsandri și Kogălniceanu aproape două stagii la conducerea teatrului: stagiunea 1840 — 1841 și stagiunea 1841 — 1842, pînă la 20 februarie 1842, cînd direcția este concesionată altcuiva.

Evenimentul cultural de maximă importanță al anului 1840 este apariția *Daciei literare*, revistă al cărei program îl enunță Kogălniceanu în binecunoscuta-i *Introducere*. Din revistă nu a apărut decît tomul I (ianuarie-iunie 1840), cenzura intervenind cu cea mai drastică sancțiune, suprimarea. În *Dacia literară* Negruzzi își publică capodopera, nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanu*, apoi *Scene pitorești din obiceiurile Moldaviei, Cîntece populare a Moldaviei*, nuvela *O alergare de cai* și *Floarea florărișă românească* (după Levitschnigg).

În luna ianuarie 1841, Negruzzi, în continuare spătar și secretar vremelnic al Obșteții Adunări, este ales „secretar suplimentar”, iar apoi numit într-o comisie pentru cercetarea „sămirilor” caselor obștești. Din nou deputat al Iașilor în 1842, este numit de la 15 octombrie 1843 director al visteriei, funcție pe care o deține pînă la 15 septembrie 1849. În această perioadă continuă colaborarea la diverse ziare și reviste, publicînd traducerea *Oscar d'Alva* după Byron în *Spicuitorul moldo-român* din 1841, *Picală și Tîndală sau morala moldovenească* (mai târziu

Scrisoarea XII în *Albina* din 1842, *Slavonism* (*Scrisoarea XIV*) și *Cîntec vechi* în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* din 1841 și respectiv, 1843. La 1 ianuarie 1844 urma să apară la Iași o nouă revistă cu caracter literar și științific, intitulată *Proșpărire*. Titlul părînd suspect autorităților, cenzura intervine din nou, admițînd numai subtitlul, *Foaie științifică și literară*. Revista a reprezentat, după *Dacia literară*, alt moment de vîrf din istoria presei românești și după 42 de numere este suprimată. Pretextul? „Nevinovată” povestire *Toderică* (o localizare după Prosper Mérimée) apărută cu cîteva luni înainte. Autorul ei va fi din nou exilat la moșie, Kogălniceanu fusese și el surghiunit, încă din vară, la mănăstirea Rîșca. După volumul *Satire și alte poetice compuneri de Prințul Antioh Cantemir* (tălmăcite în colaborare cu A. Donici) din 1844 și reunirea baladelor lui Victor Hugo într-o plachetă (Iași, 1845), activitatea literară a lui Negruzzi începe a declina. Merită a fi amintită narațiunea istorică *Sobieski și românii* din *Calendar pentru poporul românesc pe anul 1845* și îndeosebi broșura apărută la Brașov în 1846, *Elemente de dreptul politic după mai mulți autori de un filoromân*, în care sînt expuse ideile de inspirație luminist franceză asupra monarhiei temperate („stîmpărate”) în care libertatea presei să fie asigurată: „libertatea teascului e neapărată, căci fără ea acest guvern e nedesăvîrșit”. Activitatea practică a lui Negruzzi în viața social-politică a țării va sta tot mai mult sub semnul conservatorismului, așa cum se întîmplă cu participarea lui la lucrările comisiei instituite la începutul anului 1845 de Obșteasca Adunare pentru a cerceta „mersul școalelor și pricinile neprogresului lor”. Indiferent de bunele intenții ale lui Negruzzi, comisia a făcut jocul boierimii care, sprijinită de Rusia țaristă, se opunea accesului păturilor de jos ale populației la cultură. Lovirea muncii pline de abnegație desfășurate în slujba progresului de Gh. Asachi care conducea Epitropia învățăturilor publice i-a fost aspru imputată lui Negruzzi de *Gazeta de Transilvania* și de ziarul *Bucovina* al fraților Hurmuzache.

Același ziar *Bucovina* va ataca cu destulă violență și rezerva scriitorului în timpul revoluției de la 1848. Demnitar înalt, ajuns la relații bune cu Mihail Sturdza, Negruzzi se retrage circumspect la moșie în timp ce se petreceau evenimentele din martie 1848. Este greu să definim atitudinea scriitorului față de revoluția de la 1848. Acuzațiile care i s-au adus sînt grave și, probabil, exagerate în focul polemicii. Negruzzi le-a răspuns, de altfel, în *Albina*, ziar al oficialității. Pe de altă parte, în *Scrisoarea XXIII* („H τὸν ἦ ἐπὶ τὸν) elogiul adus femeii se încheie

cu imaginea Anei Ipătescu și cu adeziunea totală la obiectivele revoluției din 1848 în Țara Românească: „Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiului său și îl trimite la biruință, și până la doamna I . . . , care cu arma în mînă îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui și scapă pre aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stingă în noaptea despotismului steaua României abia răsărindă”. Textul este datat iunie 1848, dar este publicat abia în volumul *Păcatele tinerețelor* din 1857. Asupra revoluției Negruzzi va reveni, nuanțîndu-și ideile, în conformitate cu propria atitudine. El va aprecia cîștigul politic al mișcării, dar îl va socoti nefast pentru literatură. Formulările din studiul asupra limbii române publicat în revista lui Hasdeu, *Din Moldova*, în 1862 („Întîmplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominînd, literatura amuți”) sînt foarte apropiate de cele din articolul-necrolog despre A. Donici, apărut în *Convorbiri literare* din 1867 („Anul 1848, atît de priincios libertății popoarelor, a fost funest pentru litere. Toată lumea se aruncă în arena politică. Lira lui Lamartine se discordă și telescopul lui Arago prinse ceață. Pre pușini din români rămaseră credincioși cultului muzelor și între acești pușini nu trebuie a uita pe Donici”). Textele trebuie citite în spiritul și nu în litera lor, trădînd o rezervă tot mai accentuată a scriitorului față de o mișcare care se radicalizase peste prevederile sale și la care contribuise prin opera sa și nu prin activitatea politică. Fiindcă Negruzzi, avansat la 26 septembrie 1848 de la rangul de agă la cel de postelnic, continuă să dețină posturi importante: director al departamentului lucrărilor publice (15 iulie 1850 — 30 mai 1851), director al vistieriei (31 mai 1851 — 30 noiembrie 1854; 16 iulie 1856 — 30 martie 1857). În ianuarie 1856 este înaintat la rangul de vornic. În aprilie 1855 semnează și el petiția adresată domnului Grigore A. Ghica, cerînd convocarea unei adunări a clerului și a boierimii pentru a alege reprezentanți capabili „a depune marelui areopagiu adunat la Viena omagiul recunoștinței Moldovei și totodată a expune și driturile și interesele sale”. În același an 1855 pleacă, din motive de boală, din țară și se duce la Berlin, unde se întîlnește cu fiii plecați la studii, vizitează apoi Hanovra, Colonia, Coblența și se stabilește la Ems pentru o cură de ape. În 1856 este numit, ironie a soartei, în comisia de cenzură a presei, împreună cu Gh. Asachi. La sfîrșitul anului îl aflăm comisar al guvernului pentru delimitarea teritoriului cedat Moldovei în urma tratatului de la Paris, suspectat pe nedrept de consulul francez de acțiuni antiunioniste.

În anul imediat următor este numit membru al Divanului domnesc (25 martie 1857—30 octombrie 1859). Făcînd parte și din Consiliul administrativ extraordinar al Moldovei, semnează procesul verbal din 15/27 martie 1857 cu dispozițiile pentru alegerile divanului ad-hoc. Din nou într-o comisie pentru delimitarea frontierei, de astă dată între Moldova și Austria, are de suportat noi suspiciuni cu privire la sentimentele sale patriotice. Deși la fel de neîndreptățite ca și acuzațiile aduse anterior, noile bănuieli dovedesc că, măcar pentru o parte a conștiinței publice, numele lui Negruzzi nu mai este asociat ideilor generoase pentru care militase în prima parte a activității.

În intervalul dintre revoluție și unire, producția literară este, în genere, mai rodusă. Interesantă e revenirea la lucrările dramatice, de astă dată comedii prelucrate după originale franceze: *Doi țărani și cinci cîrlani*, al cărui model nu a fost încă identificat (Iași, 1849), *Muza de la Burdujăni*, după Théodore Leclercq (1851, în tipografia franțezo-română), *Carantina*, după Scribe și Mazères (1851, în tipografia franțezo-română), precum și o traducere „declarată” a citorva scene din actul al III-lea din *Femeile savante* de Molière (*Zimbrul*, 1850). Merită a fi amintit aici și spiritualul comentariu *Pelerinagiul la Tîrgul-Ocnei* (devenit mai tîrziu *Scrisoarea XXVIII. Pelerinagiul*) în *Gazeta de Moldavia* din 1852. Consonanța dintre activitatea culturală și conservatorismul tot mai accentuat al atitudinii social-politice este ilustrată în mod optim de revista *Săptămîna*, editată de Negruzzi în anii 1853—1854. „Foaie satească”, cu un program riguros anunțat și sistematic respectat: „Învățături religioase și morale”, „Economie rurală”, „Economie casnică”, „Prețurile curente”, *Săptămîna*, recunoscînd starea mizeră a țărănimii, pleacă de la premise greșite și recomandă soluții la fel de greșite. Cauza mizeriei rezidă în lene și beție (idee ce va reveni în scrisul lui Negruzzi), progresul e posibil numai dacă e respectată stăpînirea și cinstit Dumnezeu, dacă rînduieiile existente vor fi consolidate și nu se va încerca altceva decît perfecțarea lor. Conservatorismul lui Negruzzi atinge în *Săptămîna* unul din punctele sale culminante. Totuși, la solicitările vechilor amici, în grupări care amintesc de programele entuziaste dinaintea revoluției, scriitorul revine la filonul generos al propriei opere. *România literară* din 1855, condusă de Vasile Alecsandri, urmează tradiția începută de *Dacia literară* și continuată de *Propășirea*. Din colaborările lui Negruzzi la revistă sînt de reținut *Un proșes de la 1826* (mai tîrziu *Scrisoarea XXVII*) și îndeosebi *Ochire retrospectivă* (*Scrisoarea XIX*), o reconstituire

surprinzător de profundă a istoriei patriei, o critică a regimului feudal, cu rivalitatea domn-boieri consumată pe fondul suferinței populare. Este drept că această privire critică are în vedere ca de atîtea ori la Negruzzi, trecutul, pierzînd din ascuțimea observațiilor odată cu apropierea treptată de prezent. Anul 1857 reprezintă într-un anumit sens o încununare a întregii activități creatoare a scriitorului. Acum apare la Iași, în tipografia lui Adolf Bermann, volumul-bilanț intitulat cu oarecare cochetărie *Păcatele tinerețelor*. Negruzzi își selectează piesele reprezentative ale operei, le ordonează în patru cicluri, într-un ansamblu păstrat de majoritatea edițiilor care au apărut pînă astăzi. Cele patru mari secțiuni ale volumului sînt: *Amintiri de juneșe*, literatură dintr-o primă fază, considerată depășită; *Fragmente istorice*, punctul de rezistență al volumului, cu *Alexandru Lăpușneanul*, *Neghină și pâlămidă*, unde intră poeziile și teatrul; în sfîrșit, *Negru pe alb*, cuprinzînd fictivele scrisori adresate „la un prieten”.

Luptele pentru unire nu-l găsesc angajat în nici una din tabere, deși suspiciunile continuă să-l înconjoare. Mai mult decît pentru revoluția de la 1848 avem toate motivele să-l credem pe Negruzzi un partizan sincer al marelui act politic înfăptuit la începutul anului 1859. Întreaga lui activitate de pînă atunci însemna și o pledoarie pentru unire, fie și concepută în primul rînd pe plan cultural și literar. În broșura *Despre Capitalia României* se va pronunța tranșant: „Noi voim Unirea. O dorim și o vom cere totdeauna *rostribus et unguis*”. E drept, ca și în cazul Scrisorii dedicate Anei Ipătescu, textul e ulterior evenimentului, *Despre Capitalia României* apărînd în 1861. Că Negruzzi a fost favorabil unirii o atestă și continuarea carierei administrative sub Alexandru Ion Cuza, fiind numit directorul Statisticii centrale la 25 octombrie 1859. La 18 decembrie îl găsim din nou într-o comisie de profil cultural, urmărind, printre altele, „statuitornicirea unui local îndeminatic pentru reprezentățiile naționale”. Candidînd la Iași în alegerile pentru Obșteasca Adunare din februarie 1860 (contracandidat, fostul deputat Cuciureanu), cade, dar este ales deputat al districtului Ismail, alături de Dimitrie Grigoriu. Ultima mare demnitate deținută este postul de ministru ad-interim de finanțe (23 mai 1861), după care scriitorul, îmbătrînit și bolnav, se retrage din viața publică, neacceptînd decît epitropia spitalului Sfîntu Spiridon, de unde se retrage în 1866. În 1862 Negruzzi votase unirea definitivă a Principatelor, act de profundă semnificație la sfîrșitul carierei sale politice, nescutită de oscilații și ezitări. Scrierile devin cu totul sporadice în ultima perioadă a vieții. În afara scrisorilor adresate lui Ion

Ionescu de la Brad în 1859 în problema țărănească, demonstrând o mentalitate acut conservatoare, care și-a primit în aceeași revistă, *Tribuna română*, îndreptățita replică a lui I. Fătu și Grigore Cuza, sînt de amintit *Studii asupra limbei române* în revista lui Hasdeu *Din Moldova*, necrologul *Alexandru Donici* din *Trompeta Carpaților* (1865) și *Florea română* din nr. 7, 1867, al *Convorbirilor literare*.

Ultimii ani îi petrece în izolare, mai mult la moșia de la Trifeștii-Vechi, departe de viața politică și în abandonul aproape total al preocupărilor literare. Cînd la 1 aprilie se întemeiază Societatea literară română, viitoarea Academie, Negruzzi figurează printre membri. La prima ședință, de la 1 august 1867, nu poate veni, fiind „bolnav și pe mîna medicilor“, „bolnav și necăjit“, cum declară în scrisorile adresate lui D. Gusti și V.A. Ureche. Moare, după lungi suferinți, la Iași, în ziua de 24 august 1868, scriitor cu reputație, dar, practic, ieșit de mult din circuitul literelor. Potrivit dorinței testamentare, este înmormîntat la Trifeștii-Vechi, cu „lilieci și salcie“ și, pe piatra mormîntală, cu o strofă ușor adaptată din poezia *La M**** închizînd în versuri cam convenționale, probitatea unei conduite umane și scriitoricești:

„Eu nu am fost ca alții, de-aceea-n suferință
Am petrecut și-n lipsa plăcerilor lumești.
Dar cugetul îmi spune că n-oi avea căință
C-am fost și eu unealtă la rele omenești.“

Deși a fost prezent în disputele culturale ale vremii, Negruzzi nu s-a impus ca teoretician în nici unul din domeniile abordate: limbă, literatură, teatru sau folclor. Solidar cu ideile promovate de *Dacia literară*, meritul lui Negruzzi constă, după cum a demonstrat N.I.Popa, în legătura realizată între generațiile și cercurile scriitoricești din provinciile românești. Menținerea cu preponderență în sfera preocupărilor culturale i-a asigurat permanent contactul cu celelalte personalități a căror contribuție a remarcat-o cu binecunoscuta-i măsură, în formulări care și astăzi pot servi de referință. Prin colaborarea la publicații conduse de Asachi și Heliade, Kogălniceanu și Bariț, Alecsandri și Hasdeu, prin abordarea unor probleme de prim ordin pentru românii din toate provinciile, Negruzzi se impune ca un promotor al ideilor care au pregătit evenimentul hotărîtor al unirii. Dacă ne oprim la opiniile formulate în chestiunile de limbă, observăm prezența unor teze de extracție heliadistă, însușite cu corecturile pe care scriitorul și omul de gust Negruzzi le-a soco-

tit de cuviință. El sprijină ideile lui Heliade, se desparte prudent de directorul *Curierului* odată cu aberațiile italianiste, păstrîndu-i însă mereu o mărturisită admirație. În ortografie se manifestă ca adept al reformei simplificatoare a lui Heliade, în îmbogățirea limbii preconizează împrumutul din latină și italiană, cu necesitatea adaptării neologismelor, asupra structurii limbii are păreri rezonabile, rezultat al unei priviri istorice, așa cum rezultă din *Scrisoarea XVIII (Slavonisme)*. Multe din detaliile argumentării nu mai rezistă astăzi, dar în esență justetea ideilor nu poate fi contestată. Îndeosebi contribuția lui Negruzzi, pe urmele aceluiași Heliade, la constituirea unei limbi literare unitare, prin renunțarea la particularități regionale în favoarea unor forme unanim acceptate se cuvine pusă în evidență ca unul din meritele sale eminente. Prenunțîndu-se alături de „moderați“, între „liberalii“ puriști și conservatori, el apelează, cînd datele filologice îi lipsesc, la bunul simț care răstoarnă construcțiile aberante ale fabricanților de sisteme. Negruzzi se pronunță împotriva stricătorilor de limbă, a celor ce din creatori se transformă în „croitori“ și încă în răi croitori. Raționalismului alcătuitorilor de sisteme el opune sursa vie a limbii vorbite, iar cînd teoretizează o face fără pedanterie. Mai elocventă decît articolele teoretice rămîne, pentru poziția scriitorului în problemele limbii, opera, atît traducerea, cît, mai ales, producțiile originale prin care devine un adevărat deschizător de drumuri în proza românească.

Raportate la volumul restrîns al operei, traducerea sînt destul de numeroase și se inspiră cu precădere din literatura romantică: Hugo în primul rînd, apoi Pușkin și Byron, aceștia doi cu totul incidental. Să nu uităm că Negruzzi și-a făcut debutul editorial cu o traducere, piesa *Triizeci ani sau viața unui jucător de cărți*, melodramă cu intrigă violentă, din care nu lipsesc omorurile și pedepsirea vinovaților. Scriitorul era conștient că traducerea au rolul pregătitor al operelor în limba națională: „În sfîrșit traducătorul aceștii drame o supune fără sfială criticii — să roagă numai lui Dumnezeu să-i dăruiască îndelungul trai a lui Matusala ca doar să va învrednici a auzi pe ștenă limba patriei și a vide în locul lui Polcinel și a lui Arlechin reprezentîndu-să virtuțile și eroiceștile fapte a Ștefanilor și a Alexandrilor“. Limba e încă greoaie, tributară originalului francez, cum o atestă prezența numeroselor calcuri: „vom pleca pentru vreun oraș“, „a opri“, cu sensul de „a aresta“ (fr. „arrêter“), „sameni trudit“, „a mă răzbuna de tine“ etc. Nici traducerea celor două drame ale lui Victor Hugo

nu sînt scutite de imperfecțiuni de același ordin, deși textul mai bogat și mai îndrăzneț ca și perfectarea stilistică a scriitorului român oferă versiuni superioare melodramei lui Ducange și Diniaux. Strădania de a ridica limba română la înălțimea marilor modele străine este mai evidentă în traducerea *Ealadelor* aceluiasi Hugo, apărute întii în *Albina românească*, reunite apoi în volum (două ediții, ameliorate cu ocazia fiecărei noi publicări). Chiar dacă ele se situează sub suflul larg al originalului, aduse fiind la un nivel pedestru, încercarea de a familiariza limba cu noi armonii era un pas care trebuia făcut în evoluția poeziei românești.

Mai firești, mai potrivite cu spiritul de observație lucidă a lui Negruzzi sînt talmăcirile din clasici ca Molière sau Antioh Cantemir. Scenele din actul al III-lea din *Femeile savante* adaptează prețiozitatea de limbaj a saloanelor franceze la realitatea lingvistică românească. Exprimarea întortocheată a lui Trissotin e punctată de cite un termen de extracție neogreacă:

„Nu-ncetezi cu îndurare
A tratariși domnește
Ș-a ținca împărătește
O vrăjmaș-atît de mare.

Izgonește ori ce-ar zice
Din odaia-ți cea frumoasă,
Unde astă neomenoasă,
Viața-ți face neferice.“

Din Antioh Cantemir, Negruzzi a tradus în colaborare cu Donici *Satire și alte poetice compuneri*. Cu toată desfășurarea greoaie a unora din satire, alcătuite pe tiparul demonstrațiilor retorice, adesea ele comunică, și în traducere românească, imagini extrem de vii din viața aristocrației și a clerului din Rusia. Cîteva tipuri par coborîte din galeria personajelor prozei lui Negruzzi sau din „fiziologiile“ scriitorului român. Iată-l pe nobilul leneș:

„Pe cînd cucoșul cîntă la revărsat de zori,
Cînd soarele pe dealuri începe-a străluci,
Strămoșii tăi cu oastea ieșeau la cîmpul slavei,
Iar tu subt adamască cu sufletul, cu trupul,
Acufundat în pufuri, sălbatic horăiești,
Și tocmai dup-amiază deschizi înflăcii ochi,
Tragi o căscare lungă, mai dormi înc-o bucată,
Te scoli, te-ntinzi trei ciferturi; aștepți ca să-ți aducă

Cafeaua, ciocolada, sau ceaiul chinezesc.
Din așternut îndată drept la oglind-alergi;
Aici apoi e grija și truda cea mai mare.
Spirarea îți acoperi c-o haină femeiască,
Zulufii după reguli în rînduială-i pui,
Îi încrețești pe frunte, pe rumenii obrazi“.

Cea mai bună antologie Negruzzi a făcut-o tot scriitorul, care în volumul-bilanț din 1857 și-a selectat și ordonat pe cicluri opera: *Amintiri de junete; Fragmente istorice; Neghină și pălămidă; Negru pe alb*.

Ironia din subtitlul *Neghină și pălămidă* era justificată. Negruzzi nu a fost poet și nici nu a dat în genul dramatic măsura posibilităților sale. Poeziile sale sînt mai toate traduceri sau prelucrări ale căror modele ne trimit cu precădere spre autori preromantici foarte gustați în epocă. *Aprodul Purice* (1837) este însă una din puținele contribuții originale ale lui Negruzzi, deși s-au descoperit și pentru acest poem modele ilustre precum *Henriada* de Voltaire și *Poltava* de Pușkin. Valoric, poemul nu se înscrie printre piesele de rezistență ale operii, deși a ajuns pînă la a patra ediție și s-a bucurat de aprecieri extrem de măgulitoare din partea contemporanilor. Negruzzi l-a inclus în volumul din 1857 la *Fragmente istorice*, dar ar putea foarte bine figura, gîndindu-ne la calitățile sale artistice, în secțiunea *Neghină și pălămidă*, alături de celelalte poezii. *Aprodul Purice* dovedește totuși un remarcabil zel patriotic, inspirindu-se din istoria națională, înainte ca Mihail Kogălniceanu să-și publice celebra *Introducere la Dacia literară* (1840), înainte ca același Kogălniceanu să țină nu mai puțin celebrul *Cuvînt introductiv la cursul de istorie națională* de la Academia Mihăileană (1843). Inspirindu-se din cronică lui Ureche — citat în corpul poemului — și din *O samă de cuvinte* a lui Neculce, care însă nu este pomenit, poemul revine un episod din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, lupta cu oștile invadatoare ale lui Hroiot, „generalul cel mai falnic a dirjilor ungureni“. Dacă e adevărat ce scrie autorul într-un scurt preambul, poemul („anecdotic“) este un fragment dintr-o încercare mai vastă, *Ștefaniada*, din care restul capitolelor s-au pierdut. Întîlnim, deci, și la Negruzzi tentativa de a scrie o epopee a poporului român, tentativă în care au eșuat și alți scriitori. *Aprodul Purice* urmează cu fidelitate un fir epic, parte inspirat din cronicari, parte imaginat de Negruzzi, cu prea puține insule de poezie în cele aproape 500 de versuri. Debutului idilic — plugarii și păstoriile mol-

doveni la sosirea primăverii — îi succede, prin contrast, tabloul violent al invaziei oștilor ungurești. Urmărind îndeaproape firul capricios al luptelor lui Ștefan cu Hroirot, *Aprodul Purice* beneficiază de o invenție epică din care nu lipsesc suspensurile și mișcarea neprevăzută. Se pot cita versuri dinamice prin frecvența verbelor și cu unele zvicniri de îndrăzneală în imagini:

„Orice-ntîmpină nainte robesc, taie, pîrjolesc,
Cu omor și pustiire drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza, ș-in urmă foc fumeșă“.

Bătrînul cu „fața cuvioasă“, ochii „măreți și vii“ care îl înfruntă pe Hroirot simbolizează țara, anticipînd pe celălalt bătrîn, Mircea, din *Scrisoarea III*. O anticipare la fel de palidă a procedeelelor din *Scrisoarea III* a fost descoperită în versurile 345—350, lor putîndu-li-se adăuga și versurile 181-188, cu repetarea formulei „în zădar“. Unele procedee sînt împrumutate din epopeea clasică. Așa este comparația dublă, cu termenii dezvoltăți în tablouri de sine stătătoare:

„Precum norul de lăcuste soarele întunecînd
Vine pre sus cu iuteală țarinile-amenințînd,
Încît tremurînd așteaptă spărietură muncitor
Neștiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
S-amăgește cu nădejdea că ogoru-i va scăpa,
Și-a sudorei sale roduri va putea înc-aduna;
Însă d-odată lăcusta cade toată pe cîmpii
Ș-intr-un clip în praf priface țarini, hoalde-ogoa-
re, vii.

Sau după cum primăvara omătul cel adunat
Pintre rîpi, și d-a lui Febus calde raze săgetat
Se topește și s-azvirle, șiroi iute furios,
În pirăul care curge pintre flori în vale jos,
Îl turbură, îl mărește, îl înflă cu al său val,
Și nu-l lasă pîn-nu-l face de se varsă piste mal;
Cîmpiile se înecă, iar păstorii spăimîntați
S-aciuiază cu-a lor turme în munții învecinați;
Acest fel sumeții unguri în Moldova năbușesc.“

Dacă primul termen al comparației — căderea lăcustelor — ne trimite la Miron Costin, cel de al doilea — „șiroi iute furios“ — poate fi întîlnit atît în *Iliada*, cit și în *Eneida*. Tot la Homer și la Vergiliu se găsește și imaginea stîncii prăvălitate peste locuințele pașnice — primul termen al celei de a doua comparații dezvoltate

din *Aprodul Purice*. Influența modelelor antice este deci, una directă, de conținut al imaginilor, nu numai de elaborare a lor în spiritul retoric al poeticelor clasice.

O anume naivitate de tip cronicăresc în privirea admirativă a trecutului mai salvează poemul, ale cărui versuri greoaie de 15 silabe se împotmolesc adesea în cel mai plat prozaism. Supărătoare devine și preferința neologistică a lui Negruzzi, amator de cuvinte noi, plasate însă inadecvat în secolul al XV-lea: pîrcălabul trimite un „curier“, Purice e al lui Ștefan „favorit“, Ștefan cunoaște „bravura“ lui Purice etc.

Pentru aproape toate celelalte poezii s-au descoperit modele în literaturile străine. Cum intervențiile în text cu intenția prelucrării sînt numeroase, cum Negruzzi însuși și-a revendicat public paternitatea acestor poezii investite cu propria-i semnătură, vom continua și noi să le considerăm „originale“ în sensul unei subliniate adaptări la sensibilitatea și modul de expresie al scriitorului român. Nu lipsesc, bineînțeles, nici producțiile integrale originale, neinfluențate adică de exemple străine. Despre originalitate ca valoare putem vorbi numai în legătură cu proza lui Negruzzi. Poezia erotică, prilejuită de pasiunea pentru Maria Gane, e artificioasă, văduvă de o emoție autentică. *La M**** (în versiunea anterioară *La Maria*) e dedicată viitoarei soții. Poetul, după clișeu preromantic, are un chin care-i „darmă“ junia și numai prezența femeii iubite îi înseninează, rareori, existența. Analogia cu poemul *Мой друг, забыты мной следы минувших лет* de Pușkin se susține cu greutate. Drama necomunicării se consumă, în ciuda cîtorva formulări apropiate, diferit față de textul pușkinian, în plus cu o alură didactic moralizatoare. Mai aproape de spiritul minor al poeziei lui Negruzzi pare începutul celebrului sonet al lui Arvers, fără a putea avansa nici pentru acest caz ideea unei influențe. Pentru *Gelozie* s-a bănuțit tot o influență a lui Pușkin, dar modelul, prelucrat cu mici modificări, a fost descoperit în *L'Inquiétude* a preromanticului Millevoye. Negruzzi, idealizînd iubita în sens petrarchizant, nu are nici forța de interiorizare a sentimentului, nici rafinamentul poetului francez, sfîrșindu-și compunerea cu versuri rizibile.

În 1842, *Foaie pentru minte, inimă și literatură* publică o scrisoare din 1838 a lui Iordache Mălinescu către Costache Negruzzi, privind originea doinei. Urmează o scrisoare a lui Negruzzi, însoțită de „trei doine făcute din fugă“. Cea dintîi, *Ostașul păstor*, se îndepărtează prin lexic și structură a imaginilor de poezia populară. *Cîntec* (devenită ulterior *Doină nouă*), o ade-

vărată definiție a doinei, amintește *Doina* din culegerea lui Alecsandri. *Marșul lui Dragoș* aparține, probabil, tot lui Negruzzi, folclorizându-se ulterior. E de menționat tabloul ospățului haiducesc în pădure, în sunetul surlilor și al cimpoaielor:

„Optzeci de oi despoaic
Și prin frigări le pun;
De surle, de cimpoaic
Pădurile răsun.
Vitezii se așază
Pe ling-un mare foc
Și Dragoș ospetează
Cu dinșii la un loc.

Doină! Doiniță!
Zină plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.“

Într-o variantă adaptată realităților transilvane, *Marșul lui Dragoș* a devenit *Cîntecul Iancului*. Presupunerea că textul ar fi o arie din *Tancrède* naturalizată nu se susține.

Apolog (tu prima versiune, *Domnului P. Prunco*) abordează tema capriciilor soartei, văzută ca o roată a norocului:

Tot timpul care oamenii
Pe lume îl petrec,
Preste roata Norocului
A se sui se-ntrec;
Iar cînd acum se bucură
Că s-au urcat pe ea,
Gîndind să-și facă mendrele
Precum nădejduia,
Rotunda roată răpede
Pe schițe se-nvîrți,
Și mîndrul poticnindu-se,
Cade cum nu gîndi“.

În fața labilității soartei, poezia preconizează o existență liniștită, cu suport rațional. Filozoful, cel ce se călăuzește de „rație“, „cunoaște jucăriile vicelanului noroc“ și trăiește calm, așteptînd moartea fără teamă. Este în *Apolog* o filozofie stoică dublată de un scepticism consubstanțial lui Negruzzi.

Melancolia ne relevă un Negruzzi interiorizat și meditativ, evocator al naturii, cu un sentiment direct, eliberat de amintirile livești. G. Bogdan-Duică a situat poemul în zona de influență a unei elegii de Asachi (*Elegie scrisă pe țințirul unui sat*), imitată după *Cimitirul din sat* a lui Jukovski, la rîndul ei înriurită de o poezie a lui Thomas Gray. G. Călinescu însă propune alte două modele: *L'Imagination* de Delille (mai puțin probant) și *La Mélancolie* de Legouvé, adevărata sursă a poeziei lui Negruzzi. *Melancolia* debutează cu elogiul plăcerilor aduse de solitudine, de tristețe:

„Căci plăcerile sînt multe care vin din bucurie,
Însă nu puține are și dulcea melancolie“.

Dacă primăvara „însmaltă“ cîmpul „cu mii de flori“, „melancolicul“ preferă reculegerea la umbra „rădiurilor“, ascultînd murmurul apelor și gîndind la suferințele trecute. Cîntecul privighetorii răscolește suferințele celui însingurat. După cum se poate observa, cadrul și tonalitatea afectivă aparțin cu precădere preromantismului. Este în *Melancolia*, pe lîngă sentimentul adînc al naturii, o înclinație pentru culorile discrete și semitonuri, pentru sugestie mai mult decît pentru claritate. Versurile surprind căderea serii, cînd ochiul mai caută lumina soarelui care nu se vede, dar „se simțește“, zgomotele indistincte ale naturii. Toamna și ruinele completează cadrul tipic preromantic al poeziei. Lîngă ruine ochii poetului se umplu „de un patriotic plîns“, contemplînd un cimitir el nu e cuprins de accente depresive. În finalul retoric, opoziția dintre mausoleele falnice și mormintele umile duce la meditații cu un pronunțat caracter social care au necesitat intervenția cenzurii. Ultimele două versuri anunțînd aurora încheie meditațiile, viața își continuă cursul:

„Unde sînt? Unde mă aflu? — Ling-un jalnic țințirim!
Ce cucernică privire! Ce icoan-inavușită!
Cîte gînduri mîngăioase pentru-o inimă rănită!
Îns-aice nu se vede nici un falnic mausoleu,
Care să învecinicească pomenirea vrunui reu;
Nu, nici marmură, nici aur, nici aramă se zărește,
Pe-a saracilor morminte numai iarבă verde crește.

Te salut, locaș cucernic sărmanului muncitor,
Care-a fost toată viața statului folositor!
Te salut! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
De abia aice află o adîncă liniștire;

Cu respect și duiosie mă închin astui mormînt...
Patriot a fost acesta, de folos l-al său pămînt,
Nu un trîntor ce în viață numai rău știu a face
Și din a țării lui singe să se-ngrașe-n bună pace.

.....
.....

Aurora se ivește vestitoare dimineții.

Altă zi — Luna s-ascunde — Un nou pas pe calea vieții!"

Potopul e o imitație, dovedită de Bogdan-Duică, după poemul în proză al Teocritului elvețian, Salomon Gessner, *Ein Gemähl — aus der Sündfluth — Semira und Semin*. Cei doi tineri, deveniți în versiunea românească Selmina și Edvin, amenințați de cataclismul potopului, se refugiază pe o stîncă, așteptînd să-i cuprindă apele. Ei își mărturisesc dragostea, în tirade patetice, atît la Gessner cît și la Negruzzi, și-și încredințează viața divinității. Pentru partea aceasta, poezia ar merita citată ca interes documentar, atestînd circulația străvechiului mit al diluviului în literatura universală (Gessner l-a influențat și pe Vigny, al cărui poem, *Le Déluge*, a putut sta de asemenea în atenția lui Negruzzi, deși în mult mai slabă măsură decît *Ein Gemähl — aus der Sündfluth*). La începutul versiunii românești se află însă patru strofe aparținînd lui Negruzzi. Chiar dacă și aici se poate presupune o contaminație cu poemul lui Vigny, versurile ne atestă un poet cu o dispoziție către terifiant și grandios, capabil de a transmite imaginea înfricoșătoare a prăbușirii universului. E întuneric, vîntul nu poate împrăști aerul înădușitor, luna e scaldată-n singe iar tunetul bubuie și „clătește“ pămîntul, făcînd marea să se reverse din matcă:

„Negur-amenințătoare orizonul învâlise,
Iar prin nădușitul aer vîntul ager vîjia,
După nouri groși și negri soarele-acum asfîntise,
Și scaldată-n singe luna în prejma lui răsărea.

Iată mare întunerec preste univers se lasă,
Și grozavul ceresc tunet începu a bubui,
Tot pămîntul se clătește; marea din matca sa iasă,
Preste lumea vinovată năvălind a se lăți.“

Impulsionat de nevoile vremii, Negruzzi a scris și teatru; a scris este deja prea mult spus, întrucît toate piesele sale sînt traduceri sau prelucrări, declarate sau nu, ale unor texte străine. Sursele descoperite pînă acum aparțin literaturii franceze. Într-o

primă etapă a tradus cu nădejdea că „să va învrednici a auzi pe ștenă limba patriei“. Acum publică melodrama lui V. Ducange și M. Dinaux, *Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți* (1835, ed. a II-a în 1863), apoi dramele istorice ale lui V. Hugo, *Mariva Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei* (1837). Curînd însă, simpla reprezentare în românește a unor piese străine nu mai satisfăcu. Era necesar și un repertoriu românesc, piese care să reflecte, în limba națională, realități naționale. Și cum repertoriul nu se putea improviza peste noapte, s-a apelat tot la piese străine care, ușor modificate și localizate, suplineau cerințele de moment. Evocînd în 1862 epoca eroică a începuturilor, cînd ajunsese, alături de Alecsandri și Kogălniceanu, la direcția teatrului, Negruzzi va scrie în stilul său spiritual: „Ce e dreptul, la început actorul uită că nu trebuie să steie decît cu fața spre public; actorița, în loc să iasă pe ușă, ieșea prin părete, dar publicul era indulgent; el rîdea și aplauda. Acum trupa cam schioapă, cam nemernică, era plină de dorință a se produce și plină de speranță în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cîrpise, nu mai lipsea decît materia... piesele! La toate se gîndise, afară de repertoriu.

Adunîndu-se toate traducerile ce se găsiră pe la librării și aice și peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici *Orest*, nici *Mahomet*, nici *Alzira*. Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori. Nu rămase altă decît tot impresarii să se facă și autori sau traducători. Se puseră tustrei pe lucru; aleseră din repertoriul francez și german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea noilor actori și traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentațiile începură; publicul se mulțami, actorii se-ncurăgiară și treaba mergea strună.“

Din adaptările lui Negruzzi, unele au rămas în manuscris, de la cîteva nu avem decît titlurile, trei au fost tipărite. Piesele sînt facile, comedii și vodeviluri care nu se pot citi fără un zîmbet de îngăduință. De oarecare valoare rămîne *Muza de la Burdujani*, prelucrare după *La Sapho de Quimpercorentin ou il ne faut pas courir plusieurs lieures à la fois* de Théodore Leclercq. Păstrînd tiparul francez, Negruzzi a localizat cu abilitate actul lui Leclercq, îndreptînd umorul piesei spre satirizarea unor direcții lingvistice compromise. Eroina este Cucoana Caliopei Bușuoc, o altă Chiriță, cu veleități de parvenire nu pe scara socială ci în ierarhia literelor, o prețioasă authotonă în genul Gahiței de Rozmarinovici din *Iorgu de la Sadagura*. Un personaj o caracterizează de minune: „O alcătuire de toate ridiculele trecute, prezente și viitoare, o fată bătrînă și nebună care-și închipuiește că nebunește pe toți bărbații, și socoate că nu-i poți zice bună

dimineată fără să-i faci o declarație de amor. Când rea și nesuferită, când simtimentală și cochetă, s-aprinde și se alintă ca o copilă brudnică, și deodată o vezi că se aruncă în disertații metafizice și în dispute literare, de n-o mai înțelege nici dracul. Toată dorința ei e s-audă vorbind de dinsa. Închipuiești-ți că se socoate poetă și muzicantă, încît bietul țirgușorul nostru geme de versurile și de sonatele ei; de aceea noi toți o numim Muza de la Burdujani." S-a pus întrebarea dacă acest tip de snobă e veridic pentru societatea noastră de la mijlocul secolului al XIX-lea, sau dacă nu cumva el răspunde doar unei realități străine, cunoscute prin intermediul textului tradus. Eugen Lovinescu, plecînd de la *Au mai pățit-o și alții*, unde soțiile unor bravi ieșeni din prima jumătate a secolului al XIX-lea, „joacă" din Haydn, Beethoven, Paganini, cîntă ca celebra La Malibran, sînt păgîne ca lord Byron și poete ca George Sand, a contestat autenticitatea unor asemenea figuri localnice. Prin opoziție, G. Călinescu, în *Istoria literaturii române*, recompunînd tabloul Iașilor din jurul anului 1840, demonstrează veridicitatea tipurilor de prețioși autohtoni, epatați de ultimul saltimbanc venit din străinătate. Negruzzi însuși, într-o scrisoare din 1838, către Asachi, unde discuta soarta teatrului românesc, lua în ris publicul snob care refuza să vadă spectacolele unde lui Jean i se spune Ion. Satirizarea Cucoanei Caliopi corespundea deci unor necesități ale epocii. Exagerată în modul naiv, pașoptist, e doar plasarea ei în Burdujani, unde face figură de poetă și compozitoare. Exagerată în același mod naiv e și cumulara de către Cucoana Caliopi a tuturor curentelor de stricare a limbii de care voia să-și bată joc Negruzzi. Astfel, în primul cuplet se manifestă ca o adeptă a pumnismului:

„Azi cu o petițiune
M-adresăi cătră Amor,
Și-l rugăi cu-nordăciune,
Să astîmpere-al meu dor.
De-a mea tristă pusăciune,
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc."

În altă parte, expresiile ei sînt ale jargonului grecizant, la modă încă în tinerețea scriitorului: „stilul lui îmi place mai mult, se servirarisarisește de espresiuini mai alese", sau în cupletul:

„Amorul glumește,
Jucării iubește,
Deci trebui strunit,
Menajarisit."

În sffrșit, Cucoana Caliopi e și o franțuzită, în genul eroinelor lui Facca, din *Comodia vremii*: „Ai niște vorbe inconveniente care sînt insuferibile"; „feblele mele talente cum vor răspunde la așteptarea dumitale?"; „sînt în neglijă, în cel mai mare neglijă"; „Ce va să zică? Ce ghetapan?" Este greu de admis ca una și aceeași persoană să fie totodată pumnistă, franțuzită și adeptă a jargonului grecizant, dar astfel de probleme nu persecutau pe întemeietorii repertoriului românesc. Iar publicul, vorba lui Negruzzi, „era indulgent; el rîdea și aplauda".

Cîrlanii este un vodevil al cărui original, foarte probabil francez, nu a fost încă descoperit. Istoria celor doi țărani, Terinte și Miron, cărora soțiile le joacă o farsă pentru a-i vindeca de gelozie, eșuează în idilic și artificial. Cu toate lipsurile ei, piesa și-a adus contribuția la formarea repertoriului românesc. E ceea ce Negruzzi însuși apreciază în nota finală, unde răspunde celor ce s-au scandalizat de pretinsa imoralitate a unor cuplete:

„S-au găsit însă cîteva persoane din numărul — din norocire foarte mic — acelor ce critică tot ce este național, care s-au scandalizat de niște cuplete foarte nevinovate. Aceștia le a răspuns aplauzele publicului, dar le-am fi răspuns și noi, dacă nu i-am cunoaște că sînt cum zice Molière: *Plus chastes des oreilles que de tout le reste du corps*."

Contribuția fundamentală a lui Negruzzi rămîne proza, în care a făcut operă durabilă, de pionieraț. Parte din producții sînt și aici tributare unei faze depășite ulterior, de aceea scriitorul le-a trecut, în volumul *Păcatele tinerețelor*, în ciclul *Amintiri de junețe*. E vorba de nuvelele *Zoe* și *O alergare de cai*, concepute într-un spirit violent romantic, cu ecouri din romanul sentimental al secolului al XVIII-lea. Mai ales în *Zoe*, povestea tristă a fetei căzute în corupția orașului (Iașul anului 1827), abundă clișeele, într-o intrigă de melodramă. *Zoe*, neglijată de ușuraticul Iliescu, se travestește în bărbat și încearcă să-l împuște pe seducător. Tentativa eșuînd, eroina trece de la un teribil rechizitoriu adresat lui Iliescu la patetice declarații de dragoste. Iancu B... , în care *Zoe* crede a fi găsit salvarea, se dovedește mai decît decît Iliescu. Cînic și calculat, el o părăsește pe *Zoe* cînd află că aceasta va deveni „mumă". Finalul aglomeră

elementele romantice și melodramatice: Zoe se sinucide, înmormântarea ei sărăcăcioasă se întâlnește cu o fastuoasă paradă la care iau parte și seducătorii, cioclii se bat de la podobeale moartei, iar dădaca ei înnebunește. Curînd după victimă, va muri și Iancul B... de „o strașnică inflamație de crieri“. Nu lipsește din noulă nici povestitorul, tînărul „ca de douăzeci ani, cu sprincene negre“, care urmează de la distanță convoiul mortuar al tinerei Zoe, meditănd la injustițiile acestei lumi:

„Ce veac! ce oameni! zicea el; pentru că o biată slabă ființă a căzut sub sarcina ticăloșiei vieții, pentru că n-a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coți de pămînt în locul unde or să se întoarcă și ei. Ei fac pe Dumnezeu rău și nemilostiv. Stăpînitorul ce varsă în războaie pîrăie de sînge pentru ambiție, ministrul ce despoaie pe văduvă și pe orfan adunîndu-și o pomenire de blăstemuri, ucigașul ce ține drumurile merg cu paradă de să pun cu obrăznicie lîngă însuși locașul Dumnezeului dreptății și al îndurării; și pe biata fată pămîntul nu o primește! Iartă-le lor, Doamne! că nu știu ce fac.“

Scriitorul își judecă explicit eroii, uzînd și abuzînd de epitetete cu un intens rol apreciativ, de adeziune sau condamnare vehementă. Cu toate excesele și naivitățile care țin de vîrsta la care și-a scris nuvela, de ambianța literară a vremii, Negruzzi reușește în *Zoe* cîteva notabile tablouri de epocă (romantismul a însemnat un cîștig pentru culoare locală și pitoresc), portrete de o remarcabilă „artă picturală“, pentru a folosi formula lui G. Călinescu, și chiar o investigație psihologică în cazul tinerei Zoe, devenită simplu instrument al unei pasiuni iresponsabile și al lui Iancul B... Dramatizînd nuvela, I. Catina a sporit, după propria-i mărturisire, elementele romantice, în detrimentul nucleului valoros al textului lui Negruzzi.

O alergare de cai, repetînd într-un anume sens formula din *Zoe*, încearcă și depășirea ei. Povestea de dragoste dintre Ipolit și Olga reia într-o nouă variantă istoria tragică a Zoei. Intriga se desfășoară în același cadru romantic și melodramatic, personajele sînt învăluite în mister. Eroina, singură și neînțeleasă, se îndrăgostește de Ipolit, care în scurtă vreme o părăsește. Olga se va sinucide iar Ipolit va orbi, pedepsit de același destin necruțător care se abătuse asupra lui Iancul B... din *Zoe*. Paralel cu această nefericită poveste de dragoste și în continuă contradicție cu ea, scriitorul a intercalat episodul relațiilor dintre el și doamna B. Aparent, între doamna B. și autor sentimentele sînt la fel de aprinse ca între Ipolit și Olga, mărturisirile la fel de

patetice. Este însă numai o iluzie, căci întreaga poveste reprezintă „negativul“ relațiilor Olga-Ipolit. Scriitorul comentează de la început cu îngăduință ironică declarațiile doamnei B., sugerînd că e vorba de o cochetă atrasă de petrecerile mondene, incapabilă de o afecțiune durabilă. Plecat din Chișinău, el va afla dintr-o scrisoare infidelitățile iubitei, înfățișîndu-și cu haz supărarea, convertită rapid într-o resemnare amuzată. După atmosfera tenebroasă care înconjură relațiile dintre Ipolit și Olga, luciditatea celei de a doua narațiunii aduce o adevărată baie de realism. *Nota bene*, adăugată după douăzeci de ani în ediția din 1857, consemnează în același spirit realist și umoristic ravagiile timpului asupra celor doi protagoniști:

„O slugă mă anunță. Întrăi îndestul de uimit într-un salon unde mă aștepta o nouă decepție. Găsiu o băbuță zbîrcită, incungiurată de căței și de motani, care, după ce cu politeță mă invită lîngă dînsa, îmi prezentă o priză de tabac! Niciodată n-aș fi gîcit că bătrîna astă ce purta ochilari și priza tabac era frumoasa doamna B., odinioară fala Chișinăului!

— Cum, doamna mea, porți ochilari?

— Ce? ai pleșuit?

— Tragi tabac?

— Ț-au căzut dinții? ș.c.l., ș.c.l.

După o convorbire atît de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfîrșit prin a rîde noi însuși de noi, și a ne mîngăia de poznașele isprăvi a timpului.“

Întîlnim, deci, în nuvelă pe acel Negruzzi ironic și spiritual care își dă întreaga măsură în *Scrisori*. După *O alergare de cai* nu va mai fi posibilă în creația scriitorului o povestire melodramatică tip — *Zoe*.

Cînd, în 1857, scriitorul își tria opera, împărțînd-o în cîteva cicluri, el lăsa pentru ultima împărțire (*Negru pe alb*, *Scrisori la un prieten*) producții foarte eterogene, risipite prin revistele și ziarele timpului și a căror aducere la același numitor putea părea arbitrară. În adevăr, celelalte cicluri aveau rațiuni clare de ordin tematic (*Fragmente istorice*), însumau producții despre, sau ale unei prime tinereți (*Aminiri de junețe*), sau includeau lucrări în genuri în care scriitorul nu prea excelențase (*Neghină și pălămidă*). În *Scrisori* însă erau adunate piese dispartate, de un conținut deconcertant: mici studii de istorie și însemnări filologice, evocări ale unui trecut nu prea îndepărtat, schițe de moravuri, articole de critică literară, însemnări de călătorie, publicistică curentă. Ce putea unifica acest material diversificat pe cele mai neașteptate direcții? Adunarea lui însemna doar

un expedient pentru a evita o nedorită fărâmițare? Întrebarea ar rămânea fără răspuns dacă și în ultimul ciclu am căuta motivele care ordonaseră producțiile celorlalte diviziuni din *Păcatele tinerețelor*. În *Negru pe alb* însă, criteriul nu e nici tematic, nici valoric. Unitatea *Scrisorilor* e dată de un factor de altă natură, e o unitate de formulă artistică. În *Negru pe alb* Negruzzi se dovedește inițiator al unei noi specii. *Scrisorile* lui sint primele încercări eseistice în literatura noastră, disertații agreabile pe teme diverse, în care personalitatea scriitorului apare în primul plan. Tonul lor e degajat, expunerea cursivă, trecerile de la o idee la alta se fac fără ceremonie, încheierea aduce mai totdeauna o vorbă de duh. Materialul e redactat sub formă de scrisori — scrisori fictive adresate unor prieteni fictivi. În centru stă scriitorul, care notează impresii, schițează peisaje sau portrete, se pronunță în probleme de istorie sau de limbă. *Scrisorile* se numără așadar între sursele de preț pentru a afla opiniile omului social Negruzzi. Autorul lor are însă și darul discreției: el nu transformă expunerea într-o etalare a propriului eu, știind a dispărea, cînd e cazul, după imaginile evocate. Ca tehnică, *Scrisorile* oscilează între însemnarea reportericească din *Pelerinagiu* sau *Băile de la Ems* și dezlănțuirea vehement retorică din *Vandalism*, între discuțiile de relativă specialitate în chestiunile de limbă (*Critică*) și beletristica propriu-zisă (*Fiziologia provincialului*, *Istoria unei plăcinte*). Scurte ca dimensiuni, de o concentrație fără efort, ele arată în Negruzzi un scriitor perfect stăpîn pe mijloacele de expresie, revigorînd cuvinte vechi aflate în textele cronicarilor și apelînd la neologismele capabile de a comunica nuanțe pînă atunci necunoscute.

În *Scrisori* dualitatea scriitorului se manifestă cu pregnanță: de o parte cărturarul însuflețit de idei generoase, de cealaltă boierul conservator, speriat de schimbarea ordinii în care se născuse. El însuși o recunoaște în discuția cu vecinul său de moșie, Bogonos, „floarea vecinilor“: „Nu știi că în mine sint doi oameni deosebiți, românul vechi și românul nou“. „Românul nou“ e cel din *Ochire retrospectivă* (*Scrisoarea XIX*), adevărat compendiu al istoriei naționale, animat de un sincer patriotism. În viziunea lui Negruzzi, după traiul patriarhal care ține pînă în timpul domniei lui Ștefan, aristocrația, „idră“ cu mai multe capete, se dezvoltă, în antagonism pronunțat cu domnul, simbolul unificator. Fricțiunile boieri-domni au urmări dezastruoase pentru țară, corupția devine principiu de guvernare, spolierea țărănimii ajunge la culme. Negruzzi surprinde în *Ochire retros-*

pectivă un mecanism care a prejudiciat secole de-a rîndul istoria țarilor românești:

„Idra nu pere; ura și dușmănia se înțelinesc mai virtos. Prilejul nu lipsește. Ragalii iubesc banii; ajutorul și favorul lordomnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani ca să oboare pre domni; și de unde se stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme subț impilarea despotismului și a aristocrației!“

De aici începe un șir de domni răi, pentru că boierii sint răi, cărora, pentru ca să le plece cerbicea și să le smerească trufia, le trimitea cerul ocîrmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi calăii popoarelor, și carii după ce-și plinesc urita solie, per, lăsînd o pomenire de blăstemuri. Țăranul se tăvălește în lipsă și în ticăloșie, părăsește plugul, căci munca și sudoarea lui abia fi dau cu ce să plătească contribuțiile, cărora neștiînd ce nume să le deie, le numește *năpăști*.“

Românul nou poate fi întîlnit și în *Scrisoarea XXIII*, încheiată cu apologia Anei Ipătescu, în *Scrisoarea III* (*Vandalism*), strigăt salutar de alarmă împotriva unor acțiuni barbare ca dărîmarea cetăților antice, cum s-a întîmplat cu Ghertina de lingă Galați, ale cărei pietre au fost folosite pentru „pavelarea“ ulițelor. Scriitorul afirmă hotărît originea nobilă a românilor, necesitatea de a nu ignora o istorie care justifică programul înaintat al epocii. Tonul devine intens demascator, verbul îndurerat deplînge distrugerea vestigiilor trecutului. Continuînd astfel, scrie Negruzzi, vom șterge „vechia“ nației și vom pierde drepturile ce rezultă din ea. Că intervenția din *Vandalism* lovea, potrivit expresiei din *Scrisoarea XXIII*, „noaptea despotismului“, o dovedește și exilul suportat, deși era deputat, „pentru ca să învețe a nu mai spune adevăruri crude“, cum sună nota adăugitoare a volumului din 1857.

„Românul vechi“ de care vorbea recomandîndu-se vecinului Bogonos poate fi și el întîlnit pe alocuri în paginile *Scrisorilor*. El se produsese mai ales în coloanele *Săptămîinii*, unde dăduse sfaturi moralizatoare și religioase țăranilor. *Scrisoarea XXIX*, o tentativă de definire a psihologiei locuitorilor unui oraș după aspectul străzilor și al caselor, alunecă, în final, într-o ieșire xenofobă, cu totul izolată în opera lui Negruzzi. Pe linia conservatorismului ar fi de menționat *Scrisoarea XXV* (*Omul de țară*), o anticipare a opticii sămănătoriste. În *Omul de țară* satul este opus artificial orașului, un bătrîn răzeș e sfătuit să nu-și trimită copiii la învățătură, întrucît asta ar însemna ruina lor. După Negruzzi soluția este ca fiii țăranilor să nu părăsească satul, să

învețe cu dascălul cinstirea părinților și a lui Dumnezeu, respectul stăpînirii care le arată cum să se ferească de lene și de beție.

Majoritatea *Scrisorilor* aparțin însă celuiilalt Negruzzi, atașat idealurilor generoase ale epocii. Scriitorul privește critic orînduirea feudală, chiar dacă o face cu un zîmbet aproape de îngăduință. *Istoria unei plăcinte (Scrisoarea XXII)* ne introduce în vremea fanarioților, cu moravuri corupte, ascunse sub aparențe hilare. *Scrisoarea XXVII (Un proșes de la 1826)* ridiculizează, într-o schiță concisă, procedura greoaie a tribunalelor cu interminabilele lor anaforale. Apelul la practicile simple din trecut este făcut pentru a demonstra inutilitatea aparatului birocratic. Efecte comice sînt obținute și prin citarea unei terminologii juridice contorsionate. *Scrisoarea VIII (Pentru ce țiganii nu sînt români)* se constituie ca o pledoarie în favoarea eliberării țiganilor. Negruzzi se exprimă aici ca un bonjurist, însuflețit de ideile înaintate ale timpului, respingînd mistificările religiei și prejudecățile. Ironia și autoironia colorează povestirea, acordîndu-i întreg farmecul. Memorabilă rămîne figura boierului de țară Bogonos, cu lectura de bază *Viețile Sfinților*, interpretînd *Aprodul Purice* ca pe o comedie și povestind legenda originii țiganilor după viața sfîntului Grigorie. În varianta Bogonos, legenda se transformă într-o parodie, ridiculizată de scriitor pentru anacronismele ei. În ciuda divergențelor de păreri, Negruzzi cultivă relațiile cu Bogonos, subscriind tacit la unele calambururi: „de cînd a ieșit *onorul*, a lipsit *cinstea*“.

Critica mentalității provinciale (de pe poziția „iașanului“ din „capitalie“) prilejuiește două bune schițe de moravuri, *Refețta* și *Fiziologia provincialului*. Cea dintii e o persiflare a indiscreției provinciale, cea de a doua, superioară, aduce un tip reprezentativ al boierimii ținuțase. Fiziologiile erau la modă în literaturile europene la mijlocul secolului trecut. Specia fusese inițiată în Franța și fusese onorată de numele unui Balzac. Negruzzi se apropie în fiziologia sa de realismul lui Balzac dar și de observațiile de moralist ale clasicului La Bruyère. Provincialul e un tip esențializat, fără nume și biografie personală, totuși neobișnuit de viu în suma trăsăturilor specifice ale categoriei pe care o exprimă. Portretul fizic se întregește cu sugestia, peste datele determinării materiale plutește o atmosferă, un aer de *nu știu ce*:

„Provincialul îmblă încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșcii, înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sînt cele trei neapărate elemente a boierului ținuțas; fără ele nu se vede nicăieri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese

este gros și gras, are față înflorită, favoriți tufoși și musteți răsucite, dar pre lingă aceste firești podoabe, natura, ca o miloasă mumă, a răspîndit asupra-i și un *nu știu ce* care vorbește mai tare ochilor ispititi decît orice altă; un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să gîcești din ce ținut sosește sau din ce bortă iese; un *nu știu ce*, în sfîrșit, care te face să rizi cum îl zărești.“

Urmează cîteva scene decupate din periplul ținuțășului în capitală: provincialul la teatru, la croitorie, în droșcă, conversația lui evghenicoasă, întoarcerea acasă cu ridicolele cadouri. O expoziție densă, făcută cu economie de mijloace, traversată la început de satiră și ironie, aceasta convertindu-se la sfîrșit, ca de atîtea ori în opera lui Negruzzi, în autoironie.

Un loc aparte îl ocupă cea de a XII-a *Scrisoare, Picală și Tîndală*. Scriitorul care în *Dacia literară* atrăsese atenția asupra *Cîntecelor populare a Moldaviei*, recoltează din folclor un număr apreciabil de proverbe și zicători, legîndu-le într-o succesiune plină de voioșie. Un tîlc social poate fi deslușit în suita de proverbe și zicători. Cîteva aduc o filozofie de comportare, ecou al unei grele experiențe istorice. Altele formulează explicit o critică a societății:

„Nu te viri în judecări. În țara orbilor cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdeauna cu capul spart. La judecători, ce intră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămînd, și mai bună e o învoială strîmbă decît o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din miță, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar naravul ba.“

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai de ce răsare, și din coadă de cine, sită de matasă nu să mai face. Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.“

Treptat, pe primul plan trece performanța artistică. Este ceea ce G. Călinescu numește „gnomism pur, scos din sfera oricărei utilități, cu o curată prestidigitație didactică“. Artistul Negruzzi devine nu numai predecesor, dar și egal al unui Anton Pann sau Ion Creangă.

Încolo, lumea *Scrisorilor* e o imagine fidelă a experienței scriitorului, cu locurile vizitate și oamenii întîlniți. Impresiile unei călătorii de la Iași la Piatra sînt consemnate în *Scrisoarea I (Primblare)*. Notațiile, exacte, caută să nu omită detaliile, cărturarul își trece impresiile prin cunoștințele sale istorice, filo-

logice și literare. Palatul Ruginoasa îi evocă un castel din Walter Scott, dar și „gospodăria Poloniei și eleganța Franței“, valea Miclăușenilor se aseamănă cu un „peisaj a Elveției“, iazul Bălănești evocă fântâna Ipocreni, munții se întind la orizont „tufoși și creți ca freza unei marceze din veacul XIV“. Aceleași însușiri transpar și din *Scrisoarea XXVIII (Pelerinagiul)*, jurnalul călătoriei la Tîrgu-Ocna. Ca și în *Primblare*, aluziile livrești nu sufocă autenticitatea observației, comentariul spiritual se revărsă într-o mare diversitate de preocupări. Scriitorul face „fiziologia“ oamenilor de la munte, meditează asupra progresului, ridiculizează o inscripție, rîde de greșelile și pocăințele periodice ale ocencelor sau de el însuși în chip de vinător de prepelițe și iepuri, temător de a da fața cu urșii. Idealul de viață al lui Negruzzi rezultă din apologia lui Vilara, care a preferat intrigilor politice liniștea, din admirația pentru egumenul Paisie Oceanul și pentru fratele său Neofit care-și petrece timpul plantînd viță de vie și împărțind propriile bunuri săracilor. *Scrisoarea XXX (Băile de la Ems)* are mai mult caracterul unei cronici mondene a stațiunii unde boierul moldav a ajuns călătorind cu „feară“ de apă și cea de uscat. El se complăce în societatea cosmopolită a celebrităților europene, ascultă „încîntătoarea vioară a lui Vieuxtemps“ și „farmecătorul glas a privighitoarei nordului Jenny Lind“, păstrîndu-și însă nealterată optica „de acasă“, care-i permite savuroase comentarii asupra străinătății, pentru prima dată cunoscută „de visu“. După vizitarea osuariului mănăstirii Neamț unde vede craniul „grecei cei frumoase“ (*Scrisoarea VI*), Negruzzi evocă în *Scrisoarea VII* Chișinăul refugiului din 1822, întîlnirea cu Pușkin și Calipso. Sub raport documentar, biografia prietenei lui Pușkin se cuvine însă serios amendată, îndeosebi istoria claustrării la mănăstirea Neamț reprezentînd o invenție în spiritul romantic al vremii. În *Scrisoarea XIII* ne întîmpină pitorescul cerșetor evanghelic Luminărică, în *Scrisoarea IV* poetul „necunoscut“ Daniil Scavinschi, cel cu un sfîrșit tragi-comic. Oameni și locuri fixate cu o privire lucidă, departe de sentimentalismul cultivat de atîția contemporani. *Scrisorile* lui Negruzzi sînt un tablou caleidoscopic al epocii, văzute atît în datele materiale ale cadrului istoric, cît și în disputele ideologice care au animat-o. Calitățile lor literare, „limba fluidă“ apreciată de Lovinescu le transformă într-o lectură agreabilă, în care fastidioasă devine numai dorința de a impresiona prin cultură, transpusă în multiple asociații livrești. Prudent însă, scriitorul, cînd îi observă excesele se autocenzurează prin obișnuitul său comentariu spiritual.

Cu *Alexandru Lăpușneanul*, piesa de rezistență a *Fragmentelor istorice*, opera lui Negruzzi face un salt valoric care o impune definitiv în conștiința posterității. Inspirată din cronica lui Gri-gore Ureche (deși în note e citat Miron Costin), nuvela aduce un conflict intens, dezvoltat într-o impetuoasă progresiune, cu explozii violente de pasiuni și cu o înțelegere uimitoare a sensu-lui istoriei. Ca și în dramele istorice shakespeariene, monstruozi-tatea nu anulează viața interioară a personajelor văzute ca sim-ple instrumente ale unui destin, fiecare cu rolul căruia nu i s-a putut sustrage. Poate că tocmai în perspectiva istorică suprain-dividuală stă secretul reușitei lui Negruzzi, distanțarea față de eroi, obiectivitatea despre care s-a scris în legătură cu *Alexandru Lăpușneanul*.

Eroul central, domnul Moldovei, construit după model romantic, are o înclinație diabolică spre teroare și sadism, o dorință bolnăvicioasă de a vedea curgînd sînge, în felul lui Ște-făniță din *Vîforul* lui Delavrancea. La prima întîlnire cu boierii el amenință și blestemă, își termină vorbele cu un rîs contor-sionat, spasmodic, însoțit de clipiri frecvente ale ochilor. Lui Moțoc, odată cu iertarea, îi dă avertismente sinistre, cu sensuri impenetrabile pentru cel vizat: „Eu te iert, însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mînji în sîngele tău“. Pregătind omorul boierilor e agitat, vorbește singur, apoi, după ce a asistat, rîzînd sadic, la măcel, aranjează cu o demență rece piramida din capetele celor uciși, „leacul de frică“ pentru doamnă. După ce a hotărît soarta lui Moțoc, cerut de mulțime, prelungeste cu cinism o discuție inu-tilă, numai din dorința de a-și teroriza și psihic victima, înainte de a o sacrifica. Scîncetelor aproape copilărești ale vornicului („Pune să deie cu tunurile într-înșii . . . Să moară toți! Eu sînt boier mare; ei sînt niște proști“), Lăpușneanul le răspunde ironic, invitîndu-l să se sacrifice pentru binele obștesc, așa cum Moțoc însuși mărturisea altă dată: „să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei dumitale, cum ziceai însuși cînd îmi spu-neai că nu mă vrea, nici mă iubește țara.“

Și cei care vor eliminarea tiranului sînt priviți cu același ochi critic. Moțoc, spoliator fără scrupule, vinde domn după domn, imbinînd perfidia cu o slugărnice care-l dezgustă și pe Lăpușneanul. Doamna Ruxanda, apariție luminoasă în capitolul al doilea, dă mai tirziu, cu mîna ei, paharul de otrăvă soțului. Cuviosul Teofan o consiliază, ascunzîndu-și acordul sub vorbe pioase: „Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul

Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; și pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte și să te ierte și pre tine." Nicăieri nu se găsește în vorbele lui alăturarea la cumplita faptă care se pregătește. El lasă în seama lui Dumnezeu hotărîrea ce urmează să ia Ruxanda, dar se duce să se îngrijească de purcederea cu noul domn, îndemnînd, deci, la suprimarea lui Alexandru. Nici Spancioc, nici Stroici, deși „prea buni patrioți” pentru a aduce oști străine în țară, nu sînt înconjurați cu aura simpatiei. La fel de cruzi ca și Lăpușneanul, ei desăvîrșesc uciderea tiranului, țintuindu-l cu priviri „infernale” pînă în clipa expirării.

Condamnînd în acest fel ambele partide, Negruzzi dovedea vederi înaintate, atrăgîndu-și, după mărturisirile lui Alecsandri, și fulgerele palatului și iritarea boierimii. Dar condamnarea nu cade cu aceeași forță pe domn și pe boieri. Alexandru e rău, sadic uneori, nu știm dacă își iubește sau nu țara (în final se spune chiar că domnia lui a lăsat „o pată de sînge în istoria Moldaviei”). Omorîrea lui Moțoc e, probabil, o lovitură cu dublu efect: eliminarea unui intrigant și cîștigarea masei de țigoveți. Totuși, obiectiv, actele lui ajută la consolidarea unui proces care, privit în perspectivă istorică, își dezvăluie semnificația pozitivă. Ele întăresc autoritatea centrală a șefului statului, anihilator al tendințelor feudale centrifuge. Întreaga epocă feudală e ocupată de ciocnirile domn-boieri, în care domnul reprezenta oricum elementul de progres. Negruzzi a înțeles aceasta în *Alexandru Lăpușneanul* și a înțeles-o mai bine în *Ochire retrospectivă* (*Scrisoarea XIX*, apărută inițial în *România literară* din 1855), unde dă întreaga vină pe boieri, aruncînd asupra altora calificarea domnului ca tiran. El îl învinovățește chiar pe Alexandru de a nu-și fi dus pînă la capăt misiunea, strivind „furnicarul” și sprijinindu-se pe popor. Acuză exagerată, dacă o raportăm la acel moment istoric:

„Un veac era de cînd aristocrația domnea și poporul gimea în ticăloșie și asuprire! Atunci providința, văzîndu-o bătrînă și slujită de nelegiuiri, tinde mina și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia răzbunării în mină.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atît de adînci, apăsarea despotică îl ovilise într-atîta, încît păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decît niște sclavi îngosiți a unei boierimi desfrîinate, care

ii trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuș poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.”

Cu unele inconsecvențe, aceeași e și ideea nuvelei. La revenirea în țară, Lăpușneanul face o tranșantă declarație programatică. Întrebat de Spancioc cu ce va sătura lăcomia „păgînilor” (Lăpușneanul venise însoțit de oști turcești), viitorul domn răspunde: „Cu averile voastre, nu cu banii țaranilor pre care-i jupuiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar au venit vremea să vă mulg și eu pre voi.” Iar cînd Moțoc îl roagă să dea cu tunul în mulțimea de „proști”, el aruncă memorabila replică: „Proști, dar mulți”, implicînd luarea în seamă a intereselor populare, indiferent de simpatiile sau antipatiile personale. Chiar dacă norodul — cum comentează undeva scriitorul — era „indiferent” la luptele dintre domni și boieri, de unde nu putea obține un folos imediat, el avea de profitat, în devenirea istorică, de biruințele domnului. Spre deosebire de Ureche, care vedea în tăierea boierilor o „nedumnezeire”, spre deosebire și de Delavrancea, care, printr-o simplificare excesivă, făcea în *Viforul* din Ștefăniță un scelerat și din boieri stîlpii țării, Negruzzi privește istoria cu un ochi critic, „sine ira et studio”. Neidealizînd nici una din tabere, cu personaje care fac actele impuse de istorie, nuvela lui Negruzzi transmite acut sentimentul că, peste agitația și dramele indivizilor, această istorie își urmează sigură cursul.

Calitățile nuvelei au impresionat totdeauna. *Alexandru Lăpușneanul* a fost comparată cu o dramă, capitolele au fost asimilate actelor unei piese cu desfășurare violentă și unitară. Fiecare capitol are o unitate stringentă, putînd fi citit ca un act de sine stătător și în același timp perfect încadrat ansamblului. O puternică tensiune subterană se instaurează de la primele replici și nu cedează decît cu ultimele acorduri ale morții tiranului. Scriitorul narează cu sobrietate, lasă eroii să se descopere în citeva replici sau, regizor nevăzut, dirijează mișcarea maselor. Lupta între boierii surprinși pe neașteptate și slugile înarmate ale Lăpușneanului e o secvență scurtă în care mișcarea se epuizează fără comentarii, văzută de la distanță. Ea se desfășoară într-un cadru redus la minimum, departe de minuția erudită a unui Odobescu. Abundența verbelor la imperfect îi transmite zbaterea deznădăjduită, încleștarea se stinge în singele amestecat cu vinul pe lespezile de piatră:

„Închipuiescă-și cineva într-o sală de cinci stînjini lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărîți

spreucidere, calăi și osîndiți, luptîndu-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii, neavînd nici o grijă, surprinși mișălește pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împotrivi. Cei mai bătrîni mureau făcîndu-și cruce; mulți însă din cei mai junci se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacîmurile mesii se făceau arme în mîna lor; unii, deși răniți, se înleșteau cu furie de gîtul ucigașilor, și, nesocotind ranele ce priimeau, îi strîngeau pînă-i înădușeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața. Mulți lefecii periră, dar, în sfîrșit nu mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trînta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărsesă și vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei.“

Totul este antologic în *Alexandru Lăpușneanu*, Negruzzi nu a mai avut nevoie să apeleze la scriitori străini pentru motto-uri, cum procedase în *Zoe*, ci le ia din însuși corpul nuvelei. Oprindu-se la replicile memorabile, el sintetizează fericit cuprinsul fiecărui capitol: „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau“ e lupta pentru putere din capitolul I; „Ai să dai samă, doamnă!“ rezumă opoziția Ruxandei la omorîrea boierilor; „Capul lui Moțoc vrem“ ne duce la mișcarea populară a capitolului al III-lea; „De mă voi. scula, pre mulți am să popesc și eu“ sînt ultimele cuvinte ale domnului. Tot astfel, finalul fiecărui capitol anunță întîmplările ce vor urma. „Dar oare vor veni?“ întrebă Lăpușneanu pe armaș la sfîrșitul capitolului al II-lea. „Vor veni“, răspunde armașul și cititorul e pregătit să asiste la măcelul boierilor. „Spuneți celui ce v-au trimis — strigă Spancioc oamenilor tiranului — că ne vom vedea pînă-a nu muri.“ Această replică, de la sfîrșitul capitolului al III-lea, anunță cumplita răzbunare a boierilor din capitolul următor.

Sînt în *Alexandru Lăpușneanu* și unele inadvertențe lexicale, ecou al preferințelor neologice ale scriitorului, care folosește pentru realitățile secolului al XVI-lea termeni intrați mai tîrziu în limbă. Bogdan e „curteanul“ lui Alexandru, Moțoc e și el „mirșavul curtezan“, curtea o salută pe Ruxanda de „regentă“; fire de praf care nu alterează strălucirea capodoperei.

Prestigiul nuvelei lui Negruzzi se poate verifica și prin ecourile ei literare. Cînd, în 1860, Odobescu reunește într-un volum cele două nuvele, *Mihnea-voadă cel Rău* și *Doamna Chiajna*, el recunoaște de a fi avut „drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu“. Dar nuvela lui Negruzzi s-a bucurat de o bogată descendență literară directă, inspirînd cîteva dramatizări care o

urmează cu destulă fidelitate, fără a o putea concura valoric. Bolintineanu publică în 1868 o dramă în trei acte, Samson Bodnărescu o tragedie în cinci acte în 1884, Iuliu Roșca o altă tragedie în 1886. Eminescu însuși proiecta o dramă *Alexandru Lăpușneanu*, integrată în ciclul Mușatinilor. *Cumîneacătura*, piesă într-un act de George Mihail Zamfirescu, apărută în 1925, reprezintă ultima dramatizare notabilă a nuvelei lui Negruzzi. Plecînd de la același text, compozitorul Al. Zirra a creat opera *Alexandru Lăpușneanu*, „un adevărat Boris Godunov românesc“ (N.I. Popa).

Profilul scriitorului dobîndește noi dimensiuni dacă îl raportăm mai strîns la literatura vremii în care a creat. În *Introducere* la primul volum al *Scrierilor* din 1872, prietenul său Vasile Alecsandri schița un colorat tablou de epocă și, subliniind puținătatea elementelor de cultură, aprecia că „în anii de secetă, rodirile copacilor sînt mai cu samă prețioase“. Oricît de exagerată, din rațiuni lesne de înțeles, formularea lui Alecsandri invită la o cunoaștere atentă a epocii, în care multe lucruri trebuiau abia începute. Pe cîteva din direcții, opera lui Negruzzi este a unui pionier. Alături de colegii de generație și idei a pus bazele limbii literare moderne, a sprijinit începuturile teatrului românesc, a justificat prin operă necesitatea inspirației din trecutul național și din istoria vie a contemporaneității. A trebuit adesea să umple goluri. De aici, aerul convențional al unor lucrări. A scris poezii, a prelucrat piese de teatru și a tradus mult. Pentru toate acestea era prețuit în epocă. Dar cititorul posterității e inclement și nu este interesat decît de ce e persistent peste timp, decît de ce intră în *moștenirea literară* și nu în cea *culturală* în general. Pentru el Negruzzi a pus o piatră de temelie. Cu *Scrierile* sale aduce un început, iar cu *Alexandru Lăpușneanu* un început și o culme.

Ca mulți dintre contemporani a avut o natură contradictorie, duală. În el au sălășluit observatorul critic al lumii feudale și boierul îmbătrînit repede, care credea că nu trebuie schimbate vechile rînduieli. Și erau doar rînduielile împotriva cărora pledează prin opera sa! Același om care vedea cum în trecut asuprirea „idrei“ făcea țaranul să se tăvălească în mizerie credea că de la Regulament lucrurile s-au schimbat, stăpînirea e bună și trebuie respectată. Curios, nu și-a făcut niciodată probleme din propria divergență de impulsuri. Negruzzi era departe de sondările patetice de conștiință ale unui Bălcescu, iar romantismul îl încercase ca pe o formulă de artă, fiindcă era convins de necesitatea

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

ei pentru literele românești, fără a-i pătrunde însă toate implicațiile. Scriitorul are totuși meritul de a nu fi exagerat și de a nu-și fi transformat conservatorismul într-un principiu activ. El nu i-a afectat opera în nici unul din sensurile ei majore.

A fost o natură foarte echilibrată în propriile-i „antiteze“ într-o epocă de mari revărsări afective, pe o direcție sau alta. A știut să nu se entuziasmeze facil și a înțeles că mai presus de jocul personal al preferințelor stau privirea și înțelegerea realității. Intuise că istoria are un curs obiectiv pe care sentimentele noastre nu-l pot răsturna. Din acest echilibru și această intuiție a ieșit *Alexandru Lăpușneanul* și e destul.

LIVIU LEONTE

O ediție cât mai cuprinzătoare a operei lui C. Negruzzi era preconizată încă în monografia lui Eugen Lovinescu. Necesitatea unei asemenea ediții, în același timp critice, nu credem că mai trebuie argumentată. Locul lui Negruzzi în istoria literaturii române, nu numai ca autor al nuvelei *Alexandru Lăpușneanul*, justifică o parcurgere integrală a operei, inclusiv a variantelor. Imaginea globală asupra scriitorului presupune cunoașterea tuturor textelor, chiar dacă valoarea lor este inegală și chiar dacă unele nu au un specific preponderent literar. Sintem în epoca de început a literaturii moderne când capodopera se învecinează senin cu eșecul și când multe producții au o semnificație în primul rînd culturală. Reuniunea tuturor textelor se impune și pentru o judecată asupra limbii scriitorului, unul din fondatorii limbii literare și artistice moderne. Încercări de a reuni scrierile lui Negruzzi au existat în trecutul îndepărtat, prima consemnare notabilă fiind cea din anii 1872—1873 când apar cele trei volume din *Scrieri* în editura Socec, cu o *Introducere* semnată de Alecsandri. Al doilea și ultimul moment este oferit de ediția cu titlul de *Opere complete*, apărută între 1905—1912 la Minerva, în trei volume, îngrijită de E. Carcalechi și Il. Chendi. Aceste două ediții, în afara efortului laudabil de a cuprinde cât mai mult din opera *publicată* a lui Negruzzi, nu pot fi citate nici în ceea ce privește transcrierea corectă a textului, nici în privința unor criterii de istorie literară fermă. Dacă pentru ediția Socec problema nici nu se punea din aceste puncte de vedere, încercările lui Ilarie Chendi și E. Carcalechi nu fac să progreseze decât foarte puțin tentativele de restituire a operei lui Negruzzi. Trebuie să așteptăm pînă în 1937 cînd la „Scrisul românesc“, V. Ghiacoiu publică o remarcabilă ediție comentată, *Păcatele tinerețelor*. Ediția, reluată în 1942, conține o parte din cuprinsul volumului *Păcatele tinerețelor*, apărut în 1857 sub supravegherea autorului, și meritul ei esențial constă

în comentariile care însoțesc fiecare text, urmărindu-i documentat izvoarele și unele ecouri în epocă. Deși cu destule naivități în interpretarea artistică, comentariile semnate de V. Ghiacoiu rămân un bun câștigat în exegeza negruziană și ediția de față va menționa ori de câte ori va apela la ele. Sub raport filologic însă, textele publicate de V. Ghiacoiu sînt, ca și ale edițiilor precedente, de neconsultat. Nici un fel de concepție în legătură cu restituirea textului, intenții nejustificate de modernizare, erori de lecțiune surprinzătoare. Listei pe care V. Ghiacoiu o publica pentru a releva greșelile edițiilor anterioare i s-ar putea replica cu o altă listă de evidență a propriilor erori de transcriere. Ne abținem de a o da aici. Cînd am început, cu ani în urmă, pregătirea unor ediții Negruzzi, am descoperit cu uimire că tot ce se publicase pînă atunci altera sau chiar denatura textele scriitorului. Am căutat respectarea exigențelor filologice în edițiile pe care le-am publicat, începînd cu volumul *Păcatele tinerețelor* din 1959. Ce a apărut de atunci încoace înseamnă, sper, restituire corectă de text, plecînd de la ultima variantă publicată și revăzută de scriitor. O imagine mai fidelă a limbii lui Negruzzi putem avea însă abia acum, odată cu includerea întregii opere reprezentative și cu apelul la variante.

Prezenta ediție este proiectată în două volume. Primul volum reprezintă o reluare a culegerii antologice făcute de Negruzzi la încheierea carierei sale literare sub titlul *Păcatele tinerețelor*. Am păstrat cele patru cicluri în care scriitorul și-a grupat lucrările: I. *Amintiri de junețe*; II. *Fragmente istorice*; III. *Neghină și pălămidă*; IV. *Negru pe alb (Scrisori la un prieten)*.

În următorul volum opera lui Negruzzi va fi reprodusă sistematic, începînd cu poezia, continuînd cu proza, publicistica, teatrul și terminînd cu corespondența. În cadrul fiecărei secțiuni vor putea fi citite întii producțiile apărute în timpul vieții (în periodice sau în volume), apoi postumele. La rîndul lor, aceste diviziuni vor cuprinde contribuțiile originale, apoi traducerile, deși uneori diferențele sînt greu de făcut, o serie de texte fiind la limita între prelucrare și traducere. În interiorul fiecărei diviziuni va fi avut în vedere, pentru a beneficia și de o privire istorică asupra operei, criteriul cronologic.

Textele din volumul al II-lea sînt, în genere, inferioare ca valoare celor din culegerea antologică *Păcatele tinerețelor*. Unele apar pentru prima dată într-o ediție Negruzzi, fie din cauza descoperirii lor tîrzii (*Vînătorul bun sau meșteșugul de a nu-ți fi urît*), fie datorită concepției care ne-a călăuzit îndru-

mîndu-ne și spre reproducerea unor manuscrise, precum *Zăbăvile mele din Basarabia*, ilustrativ pentru preocupările viitorului scriitor și evoluția limbii literare și artistice.

Fiecare volum va fi însoțit de un aparat critic în care vor intra comentariile și variantele pentru textele reproduse. Comentariile stabilesc data și locul apariției textelor, influențele primite și exercitate, ecourile în viața culturală a epocii și mai tîrziu. Fără a se transforma în studii de istorie literară, comentariile încearcă totodată a fixa și valoarea producțiilor despre care referă, integrîndu-le în cursul viu al literaturii noastre.

Se înțelege că, datorită acestui specific, unele formulări asupra operei întîlnite în prefață pot fi regăsite în cadrul comentariilor. Numai că perspectiva este schimbată, în locul unei viziuni sintetice preponderînd acum intenția analitic documentară. După comentariile propriu-zise urmează notele ce explică aluziile cu caracter istoric, cultural și literar, destul de numeroase în opera lui Negruzzi.

Ca text de bază, reprodus adică în cuprinsul ediției, am luat ultima versiune revăzută de scriitor. Variantele au în vedere textele tipărite sau manuscrise, despre care avem certitudinea că au primit girul lui Negruzzi. Revistele și ziarele vremii obișnuiau frecvent să reproducă contribuții ale unor creatori de prestigiu. Așa se face că *Alexandru Lăpușeanul*, să zicem, după apariția în coloanele *Daciei literare* a fost reprodusă în *Curier de ambe sexe* și în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*. Exemplele se pot înmulți. Aproape orice scriere valoroasă apărută în una din publicațiile din Iași sau București avea aceeași soartă, pe lîngă criteriul calitativ funcționînd și factorii de politică culturală care urmăreau realizarea unității naționale. Am urmărit cu atenție aceste reproduceri și am ajuns la concluzia că ele nu pot figura în cadrul variantelor. Republicarea se făcea, desigur, cu acordul scriitorului, dar textul ca atare nu prezintă decît modificări neînsemnate, pe care nu le putem atribui decît tipografilor publicațiilor respective. Cît despre manuscrise, chiar dacă unele din ele prezintă deosebiri față de versiunea de bază, nu au fost luate în considerare decît cele autografe.

În transcriere am aplicat, cu unele derogări care vor fi imediat explicate, normele îndeobște recunoscute pentru textele secolului al XIX-lea scrise în alfabet chirilic. În locul unei transcrieri literale am folosit principiul interpretativ, respectînd ceea ce considerăm a reprezenta o pronunție, modificînd ceea ce ține de grafie.

În cele ce urmează dăm câteva explicații asupra procedurii urmate, cu exemple care să ne clarifice punctele de vedere. Cum e și firesc, fonetica oferă cele mai numeroase exemple:

a pentru *ă* a fost păstrat în cuvinte ca *barbat, caldare, dascal, departate, macar, naravuri, nascare, scapat, talhar, vapaie, vatau, zabavă* etc. (Dăm peste tot formele așa cum le întâlnim în textele lui Negruzzi, neaducând adică substantivele la nominativ singular, iar verbele la infinitiv prezent.) Nu mai e nevoie să precizăm de fiecare dată că am respectat, acolo unde au fost întâlnite, și formele literare (în acest caz cele cu *ă*); *a* în cuvintele mai sus citate reprezintă o pronunțare regională, tipic moldovenească, frecventă îndeosebi în producțiile din prima parte a activității lui Negruzzi. Am inclus în aceeași categorie și cuvinte ca *dascal* sau *macar* de proveniență neogreacă, unde *a* neaccentuat este prezent în etimon.

Am menținut și pe *a*, rezultat din monoftongarea diftongului *ea* (fenomen regional și popular): *adesa, blindeța, frumuseța, să găscă, nobleța, sama, tocmală, tristeța*.

În aceeași situație de fenomen specific regional și popular este și prezența vocalei *ă* în loc de *a* (de astă dată accentuat): *arâte* pentru *arate*.

Un caz tipic de grafie extrem de uzitată începând cam din deceniul al patrulea al veacului trecut este folosirea semnului *ⱥ* (*ă*) în loc de *Ɽ*, *ⱦ* (*î*), împotriva pronunției reale. Grafia este paralelă cu prezența lui *e* în loc de *ă* și *i* în loc de *î*, despre care va fi vorba mai jos. Nu e lipsit de interes să cităm aici, pentru a avea o opinie din epocă, discuția din paginile *Curierului românesc* (nr. 22 din 11 februarie 1839), aparținând, probabil, în întregime lui Heliade și care se duce între un nedumerit, semnând „Toujours le même”, și un redactor cu aceeași semnătură, „Toujours le même”. Nedumeritul pune întrebarea: „La spune-mi, rogu-te, ce să fie pricina că *Albina rumânească* în ortografia sa a lepădat afară mai pretutindeni pe slova cea cu trei picioare *ⱦ*, care pînă acum făcea atît de mult slava logofetilor rumâni ce știa să-l deosebească de *ⱥ*? Bine este oare să ne lipsească această slovă atît de filosofică, sau este numai un capriciu al *Albinei*, ce zburînd de pe viorea pe trandafir, de pe naramz pe portocal, nu se mai uită și la ciupercă sau ciuciulete ce are și el forma lui *ⱥ* și care și el este bun de mîncat.” Redactorul argumentează în *Răspuns*: „Părerea mea, bună sau rea, este că această slovă *ⱦ* e un fel de *i* fermecat, cu căciula (^) pe urechi. Dacă *i* este mic se face *ⱦ*, iar dacă este mare (I) atunci se face *ⱥ*; așadar a scri cineva stricat pe *întrare, intrare, pe din, dîn*, a face din *ris, rîs*, din *riu, rîu*, din *sin, sîn* ș.c.l.; a

vedea că din *vîndă* face *vine*, din *jurămînt, jurăminte*, tot mai vine la socoteală, pînă cînd mai avem această pronunție guturăiată. A face însă din *a, î* și nu *ă*, adică din *pasere, pîsări* și nu *păsări*, din *patimi, pîtimi* și nu *pătimi*, din *a ara, arînd* și nu *arînd*, din *cantare, cîntare* și nu *căntare*, din *ἄγγελος* sau *angel, inger* și nu *anger*, aceasta este o filosofie cu adevărat logofetească, după însemnarea vorbeii: «scrie, logofete, scrie». De unde urmează că *ⱦ* făcîndu-se din *i*, și *ă*, din *a* și *e*, și fiind *a* și *e* doi iar *i* unul, firește că *ă* va fi mai des în limba noastră; și iar fiind că în locul lui *î* se poate foarte bine și fără nici o pagubă a se întrebuița *i*, cu voia dumnealui, domnul *î* ar putea adică să-și apese cît va vrea căciula pe urechi, să-și ia catrafusele și fără a-și scoate nici căciula îndesată, să iasă binișor din alfabetul nostru și să se ducă și dumnealui unde s-au dus și celelalte slove ce-au ieșit cu alai și fluierate de vreo zece ani încoaci. *Albina* bine face de se pune pe neramzi și portocali fără a-i păsa să știe de sunt și ciuperci în lume, ce fără să dea nici o miere, cîteodată și otrăvesc. Îmi place mie că moldovenii au aruncat afară această slovă, simțind ceea ce au făcut transilvanenii și ungurenii mai dinainte prin Iorgovici, Maior și alții, și spre dovadă de mulțumirea mea și de învoirea cu această cunoștință a adevărului limbii noastre întru această pricină, iată că îți răspunz, domnul meu, și eu tot cu ortografia *Albinei*, ca să se știe, iar dumneata ești stăpîn pe voia și părerile dumitale.” Din argumentarea pe alocuri confuză ori contradic-torie a lui Heliade, rezultă tendința de a elimina o literă care lui i se pare de prisos (o simplificare a alfabetului, deci), cît și efortul de a renunța la o pronunție care i se pare incorectă (o idee puristă). Abundența lui *ⱥ* în locul lui *î* în scrierile de pe la mijlocul secolului al XIX-lea arată extinderea căpătată de această tendință, devenită o modă grafică. Înlocuim, de aceea, pe *ă* cu *î*, în toate cazurile cînd nu poate prezenta o pronunție: *bătrînul, câmpiile, cînd, cărlani, cît, ciocărlia, gîndesc, găt, păgîn, pîne, pîrcălabul, plînge, rămîne, romîn, tîrg* etc., gerunziile în *-înd*, precum *asteptînd* etc. Am considerat, de asemenea, că și un nume propriu ca *Păcală* intră în aceeași categorie. Mulțimea fonetismelor din graiul moldovenesc în opera lui Negruzzi ne determină să modificăm și aici pe *ă* în *î*. Deci: *Pîcală*; *ă* pentru *î* este conservat numai în câteva cuvinte unde pronunția cu *ă* este atestată în graiul moldovenesc: *călcăi, căpătăi, întăi, pînă*. Prezența unor asemenea forme este atestată și la scriitorii de mai târziu. Din cîte știm, Sadoveanu a scris consecvent *pînă* și *întăi*.

ă în loc de *e* (neaccentuat) a fost menținut în cazurile în care corespunde unei pronunții regionale, uneori cu suport și

în limba veche: *blăstemat, cătră, înșălat, înșălept, înșălepciune, învâlit, năcăjit, răpezit, păreții, săcerași, deosăbite, vesălie* etc. În aceeași categorie intră și cazurile în care fenomenul are consecințe morfologice, precum *frumuseșă, să-i îmbărbătează, pusă* etc. Și pronumele reflexiv *se* suferă același tratament, influență foarte probabilă a textelor vechi: *să bat, să să ducă, să gătesc, să întoarce, să îndeasă, să luptă, să strică, să trezește*.

A fost păstrat, din aceleași rațiuni, *ă* în loc de *i* în *rădică, rădica, lacrimi, lacrimiși, ă* în loc de *i* în *sfărămată*.

e în loc de *ă* reprezintă în majoritatea cazurilor o simplă grafie (ca și *ă* pentru *i* și *i* pentru *î*). De aceea, forme precum: *crepi, cumpește, înse, învățetură, mulțemi, mulțemire, numer, neserate, recoroasă, redică, respîndea, respălăi, respuns, resuflă, resună, reu, selbatec, sermane, seu, sei, semînța, strelucește, strelucii, sufer, țerm, țermuri, vesduh, zepada* nu au fost păstrate, indiferent dacă *e* se află în corpul cuvîntului sau în prefixe. Excepție: *paserea (paseri)* cu acoperire în graiul moldovenesc și care apare la scriitorii de mai târziu, ca Sadoveanu. Formele cu *e* din cuvintele mai sus enumerate au fost menținute numai cînd se aflau în rimă: *seu cu zeu, crepe cu începe, se lase cu gustoase* etc.

e din *soarie* a fost menținut, ilustrînd o formă veche și regională.

e în locul diftongului *ie* din limba literară, după consoane labiale, este păstrat, corespunzînd unei pronunții pe care o întîlnim și astăzi în graiurile moldovenești (și în alte regiuni). Deci: *fer, ferbinte, ferbînd, pedica, pept, perde, perdea, petre, perdere, zbera, verme*. Fenomenul este paralel cu prezența, după aceleași labiale, a diftongului *ea* (în loc de *ia*), care de asemenea a fost conservat: *amează, feare, peardă, peatră*.

În schimb, *e* la început de cuvînt sau de silabă a fost transcris prin diftongul *ie*, conform normelor ortografice în vigoare care redau mai fidel pronunția reală decît grafia din secolul trecut. Deci: *alcătuieste, contribuie, femeiește, fluierul, ierta, ies, maiestos, nădăjduiesc, puie, sforăiește, tăgăduiește, nu alcătuește, contribue, femește, fluierul, erta, es, maestos, nădăjduesc, pue, sforăește, tăgăduiește*.

e, acolo unde în graiul muntenesc și în limba literară există *ea*, a fost păstrat: *avem* (imperfect, persoana I, singular), *căde* (infinitiv), *ce întăi* (= cea întăi), *gîndei* (imperfect, pers. a II-a sing.), *iubei* (imperfect, pers. a II-a sing.), *fre* (= prea), *vre* etc. Atunci însă cînd *e*, în situații asemănătoare are accent, a fost transcris *ea* (ca și *o* care devine *oa*): *jăleu, puté, socolén, ședéu,*

a vedé, devin în textul ediției *jăleau, putea, socolean, ședeau, a vedea*.

A fost menținut, conform foneticii graiului moldovenesc, și *e* din *cămeșă*; din aceleași rațiuni a rămas și *e* pentru *ă* din *nedejdea, cetește* și *e* pentru *i* din *veteaz*.

i pentru *î* reprezintă, ca și *ă* pentru *î* sau *e* pentru *ă*, o grafie și nu a fost păstrat, decît atunci cînd se află în rimă: *nechezînd, oborim, perzînd, posomorît, riți, ris, sin, tăbărit, țîța, Zina* etc.

i (neaccentuat) în loc de *e* (din limba literară) a fost menținut, întrucît reprezintă o pronunție specifică graiului moldovenesc. Sint numeroase cuvintele în care apare acest *i* la Negruzzi, îndeosebi în scrierile de început: *adimeni, altile, aseminea, armilor, brațile, buzile, casile, casii, cînipă, cîntic, frunzile, juruînțele, îmbulsugare, îmbulsugat, înghisuiă, laudile, mărețile, ochilari, ostinele, pedepșile, petrule, prietin, prișcut, răpide, semnile, singile, videă, zgomotoasile, zilile, zînilor*. Cum se vede, majoritatea cazurilor afectează pluralul articulat al substantivelor și adjectivelor feminine și neutre (*-ele > -ile*).

La formele pronumelui personal în dativ, dar și la părți de cuvînt neflexibile (conjunția *și* urmată de o vocală, adverbul *iarăși* etc), *-i* final, după *ș* sau *ț*, nu se aude în graiul moldovenesc, precum și în graiurile altor regiuni. Textul lui Negruzzi marchează uneori această particularitate pe care am respectat-o: *acelaș, iarăș, însuș, țș dau, să-ș facă loc, ș-aița, ș-îl clevetesc, ș-îndată, ș-în mîntea lui, ț-ar pismui, ț-am dat*.

Sub influența textelor vechi, probabil, Negruzzi folosește grafia cu doi *i* în *primi* sau în *fiuu, viață*, unde, potrivit normelor actuale, *i* din diftongii *iu* și *ia* nu mai este notat. Am păstrat formele din textul lui Negruzzi, considerînd că ele ilustrează și o pronunție. Am menținut și pe *i* în loc de *ii* în *fiindcă*, apreciînd că avem de a face cu o pronunție populară.

î, acolo unde limba literară a adoptat formele cu *i*, este păstrat în cîteva cuvinte unde reprezintă o pronunție, nu numai regională, dar populară în genere. Acest *î* are în multe cazuri suport și în textele vechi: *ai gicit, iscusînță, întovărășit, întra, întră, jîlf, singură, ții, finui*. Ca și în alte situații asemănătoare, am respectat și dubletele literare (cu *i*). În aceeași situație se află și *î* pentru *u*: *îmbia, îmflat*, sau *î* pentru *ă*: *rînit*.

î, acolo unde limba literară folosește diftongul *îi*, a fost păstrat, reprezentînd o realitate fonetică: *mîne, pîne*.

Am păstrat și pe *î* din *mormînte*, formă posibilă prin influența singularului.

ó notează diftongul *oa*; *frumóse, póte, scóla* devin în transcrierea noastră *frumoase, poate, școala*.

o din *monastire* (care se întâlnește și la alți scriitori contemporani, probabil sub influența limbii franceze) a fost păstrat. La fel și *o* din *groznic, grozniec* și din *jalobă* (formă veche).

A fost menținut și *o* pentru *eo*: *vro* (fonetism popular). *ü* final din grupul *-iü* nu a fost transcris. Deși în anume cazuri *-ü* exprimă o realitate fonetică specifică sudului Moldovei (deosebi, frecvența cu care apare la Negruzzi (și în variantele specifice muntenești) ne-a determinat să-l tratăm ca pe o grafie; *ceriu, copaciu, datoriu, întiiu, războiu, spuiu, vechiu, vrăjitoriu* au fost transcrise *ceri, copaci, datori, întii, război, spui, vechi, vrăjitori*.

Am respectat grafia dublă, cu *i* și *u*, la indicativul prezent pers. a III-a plural al verbului *a fi*: *sînt* și *sunt*.

Am considerat că diftongul *ea* din *țeara* reprezintă, în epoca lui Negruzzi, o simplă grafie și l-am transcris *a*: *țara*; pluralul *țeri* a fost transcris *țări*.

Precedat de *i*, diftongul *ea* a fost transcris *a*, în conformitate cu ortografia actuală. De fapt aici este vorba de imposibilitatea de a realiza diftongul *ea* la început de cuvânt sau de silabă, fenomen pe care normele ortografice actuale îl consemnează cu mai multă exactitate decât grafia secolului trecut. Deci *vieașa* devine *viașa*. Același tratament au suferit forme precum *spărieț* sau *mînieț* care nu au fost transcrise *spărieat, mînieat, ci spăriaț, mîniaț*.

Diftongul *ia* de la terminația imperfectului verbelor de conjugarea a patra, precum și de la pers. a III-a singular și plural a conjunctivului prezent al aceluiași verbe a fost transcris *ea*, potrivit normelor ortografice actuale: *s-auzia, clătiau, dormia, eșia, să huliască, să păziască, pîndia, stîrnia* devin *s-auzea, clăteau, dormea, ieșea, să hulească, să păzească, pîndea, stîrnea*. De asemenea, *chiamă* a fost transcris *cheamă*.

Întrucît nu am avut certitudinea că diftongul *ie* în grupurile *chie, ghie* reprezintă la Negruzzi o pronunție nu o simplă tradiție grafică (să *chiese, chieșeri, închieșare, închieșat, închieșă, vechie*) am dat în textul prim formele cu *e* și am specificat la variante acolo unde apare *ie*.

Am menținut diftongul *ie* în *mieu*.

Diftongii *oa* de la nominativul articulat al substantivelor feminine și *oă* din forma nearticulată a cuvîntului *zioă* au fost transcriși *ua* și *uă*, conform normelor ortografice actuale. Apreciem deci că, astfel, grafia noastră respectă mai bine realitatea

fonetică decât cea din secolul trecut: *giubeaoa, mantaoa, paveaoa, stéoa, zioă* devin *maniaoă, paveaoă, steaoă, ziuă*. Tot astfel, *a* din *doa* și *ă* din *doă, nuoă* au fost transcrise *ua* și respectiv *uă*: *doua, două, nouă*. În schimb, *oa* din tema unor neologisme a fost păstrat, în conformitate cu aceleași norme ortografice: *demoazela, memoar, toaleta*. A fost menținut diftongul *oa* în *șovoaară* (formă veche și populară).

ë (în locul actualului ș) în *obicinui, obicinuiși, pacinic, vecinic* a fost păstrat, reprezentînd o fază mai veche a limbii. De altfel, formele respective se întîlnesc și la alți scriitori din epocă. A fost conservată și forma etimologică *cifert* pentru *șfert* (același lucru s-a întîmplat și cu forma regională *șfert*).

Am menținut formele specifice moldovenești cu *ğ* în loc de *j* în : *agiunge, agiun, gioc, gios, împregiur, împregiurări, incongioară, ingiosite*.

Am păstrat pe *n* pentru *l* în: *celelante*, ca rezultat al disimilației.

Prefixul *în-* înainte de labialele *p, b*, a devenit în graiurile populare *im-* sau chiar *î-* (nazal). La Negruzzi este, în acest caz, o tendință etimologizantă. Deci, formele cu *în-* (*îmbilșugare, îmboldesc, împartă, împartăși, împiedeca, înpodobi, înpotivă, înpurmut, înpurmutare, înpunge, înpurternici*) nu au fost păstrate.

r în *pre* a fost menținut ca o rămășiță dintr-o fază mai veche a limbii; în aceeași situație se află și *r* în loc de *l* în *primbli* (formă populară).

Formele regionale *pintre* și *pîntre*, cu lipsa lui *r*, au fost păstrate.

s înaintea ocuzivelor sonore a fost transcris *z*, această grafie ilustrînd mai bine realitatea fonetică; *brasde, desvălește, disvăli, găsdui, izbire, izbîndă, izvor, nerăsbătut, război, zboară, sbucium, sburli, șgomot, șguduia, șvirle, văsduh* devin *brazde, dezvălește, dizvăli, găzdui, izbire, izbîndă, izvor, nerăzbătut, război, zboară, zbuclum, zburli, zgomot, zguduia, zvîrle, văzduh*. Înaintea de *l, m, n*, în afară de cazurile cînd etimologia indică *z, s* a fost păstrat, conform pronunției graiului moldovenesc care nu-l sonorizează decât înainte de *b, d, g, v*: *deslega, deslișînd, desmiștopolesc, desnădăjduire, desrădăcinează, dismeardă*. Cum se poate observa, e vorba aici de *s* din prefixul *des*. În schimb *s > z* în *glesne, grosnic, îndrășni*, care devin *glezne, groznic, îndrăzni*, potrivit etimologiei care indică altă pronunție decât grafia din textul lui Negruzzi.

O problemă mai dificilă pune *-s-* intervocalic într-o serie de neologisme. Cum nu putem ști cu siguranță dacă e vorba

de o pronunție reală sau o simplă grafie pentru *z*, cum s-a încetățenit astăzi în majoritatea cazurilor, am adoptat o soluție de compromis: am transcris în textul prim peste tot cu *z* și am specificat la variante ori de câte ori apare *s*. Iată câteva exemple: *asilul, civilizați, curiositate, entuziasm, fanteziile, filosof, filosofie, filosofie, fisic, fisica, desorganizației, fisionomist, fisionomie, generositate, invasia, metafisica, rezultat, usurpă, visita*.

Aceeași soluție am adoptat și pentru *s* urmat de *t* în pluralul unor cuvinte din fondul vechi al limbii: *acești, albaștri, povești, prosti, tristi* etc. Le-am transcris deci cu *ș* în textul principal și am menționat pe *s* la variante. Pronunția cu *s* e posibilă prin influența singularului. Regional, ea se întâlnește și astăzi la unele din cuvintele citate (*albaștri*, de exemplu).

Un tratament asemănător a suferit și *s* din *schioapă*: am modificat pe *s* în *ș* în textul prim și am lăsat pe *s* la variante. Este o formă regională pe care nu o întâlnim în Moldova și nu știm dacă scriitorul și-o însușise sau nu. La fel am procedat cu *s* din *scoală* sau *scolar* (cuvinte provenite din neogreacă). Am trecut în textul principal formele cu *ș* și am lăsat pe *s* la variante.

Am modificat pe *s* în *ș* în grupul *st* din *Ștefan*.

A fost menținut *ț* în neologismul *capriț* și *v* în loc de *f* în *juvună* (ca în limba veche).

Grupul *sce* (scris în alfabet latin) a fost transcris *ște*: *gâdește, pîndește, românește, sfrîște*.

Câteva din operele lui Negruzzi au fost publicate într-un alfabet latin de tranziție. Dăm aici o parte din echivalențele utilizate în ediție, plecînd de la alfabetul folosit în traducerea baladelor lui Victor Hugo (ediția a doua din 1863): *a = î (întâi)*; *ă = â (nimică)*; *â = i (inima)*; *ê = ä (capăi, rădău, tău)*; *é = uă (vouă)*; *ê = ea (peatră, ședeau, vreascuri), ia (iaca) și a (dacă, fată)*; *î = i (tiranii)*; *â = ä (clătinași, însăși, stă, trecător, vrăjmași)*; *ó = oa (fioroasă, noapte, oare)*; *đ* sau chiar *d = z (zace, zina, ziua)*; *sci = ști (vorbești)*; *ti = ț (plouași)* etc.

Nu au suferit modificări particularitățile morfologice specifice epocii:

a, formă unică pentru articolul genitival *al, a, ai, ale*, așa cum este și astăzi în limba populară și cum întâlnim și în textele vechi;

auxiliarul *au* la persoana a III-a sing. a perfectului compus (formă veche): *au ardat, au fost numită, au intrat, el au obosit, au putut, s-au urcat, au zis*;

terminația *-a*, nu *-au*, la persoana a III-a plural a imperfectului indicativ, ca în limba veche: *apăra, împoșora, lua* etc.;

-e în loc de *-i* la persoana a II-a singular a conjunctivului prezent de la verbele conjugării întii: *să imble* în loc de *să îmblî*; genitivul și dativul singular al unor substantive feminine în *-ei*, în locul desinenței actuale *-ii*: *gălbănărei*; *-i* în loc de *-ie* la persoana a III-a singular a indicativului prezent a verbului *a trebui*: *trebui*, nu *trebuie*.

Pînă aici ne-am referit la numeroasele aspecte fonetice și la cele câteva particularități morfologice care diferă de cele ale limbii literare de astăzi și se explică prin epoca în care a scris Negruzzi, prin limba vorbită a scriitorului, mai aproape de graiul moldovenesc, sau prin influența exercitată de textele vechi. În cele ce urmează, enumerăm unele trăsături (majoritatea fonetice) specifice munteștii care se întâlnesc în textele lui Negruzzi. Ele se explică, în primul rînd, prin publicarea unor producții în tipografia lui Heliade (așa s-a întîmplat cu cele două traduceri din Hugo, *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei*, unde apar cele mai multe particularități munteștii). Trebuie să amintim însă că și în lucrările tipărite la Iași, începînd cu prima ediție din *Aprodul Purice* în 1837, scriitorul introduce, probabil cu intenția realizării unității limbii literare, trăsături sudice din care o parte nu au fost acceptate de evoluția ulterioară a limbii literare. Trăsături munteștii apar, de altfel, în textele moldovenesti încă din secolul al XVIII-lea cînd începe, desigur timid, fenomenul de unificare a limbii noastre literare. Am avut, deci, toate motivele de a păstra în ediție aceste particularități:

a în *daca*;

căderea lui *e* din *de* și *pe* înainte de cuvinte care încep cu o vocală: *d-aceea, d-aceste, d-acestea, d-a doua, d-aci, d-a lor suflet, d-a purure, d-atunci, d-odată, d-un plumb, d-un zid, p-aicea, p-aici, p-atunci, p-a lumii unde*. În aceeași categorie intră și *totdeauna* pentru *totdeauna*;

pă în loc de *pe*, *dupe* pentru *după*;

e în loc de *ă*, *după ș*: *fașe*;

î pentru *ă* în *sîrmană*;

l în loc de *r* în *tutulor*;

absența lui *n* din *genuchi* și cuvintele derivate;

a în loc de *ă* la persoana a III-a singular a indicativului prezent la verbe de conjugarea a IV-a: *întovărășăște, urăște*; iotacizarea în flexiunea verbală: *auz, crez, închiz, să perz, poci, să-l vază*.

Numele proprii străine au fost transcrise conform indicațiilor ortografice actuale, care respectă grafia originală, eliminând transcrierea fonetică a alfabetului chirilic. Deci: *Voltaire* nu *Volter*, *Shakespeare* nu *Șecspir*, *Rousseau* nu *Ruso*. Atunci când avem de-a face și cu o altă pronunție, am respectat-o: *Moscua*, *Orație*, *Temza*.

Greșelile de tipar au fost corectate în mod tacit. Când nu am avut siguranța dacă o anume formă este sau nu greșeală de tipar, am trecut-o la variante. Astfel, în chiar textul de bază de la *Aprodul Purice* (ed. din 1857) întâlnim *ostași* pentru *ostașii* care e în celelalte ediții. Am transcris *ostașii* și am menționat *ostași* la variante. La fel am procedat cu *să înceapă* tot din *Aprodul Purice* pentru forma corectă *să începe*.

În parcurgerea variantelor se poate observa efortul scriitorului de a scrie într-o limbă literară unitară pentru toți românii, plecând de la recomandările lui Heliade, cit și năzuința lui de a-și perfecționa opera și sub raport stilistic.

Atunci când, reluând un text, Negruzzi i-a adus modificări substanțiale, am preferat să transcriem integral prima variantă.

Punctuația a fost corectată în majoritatea cazurilor, fără a mai specifica, corespunzător cu normele actuale. Nu am menționat decât acele variante de punctuație care modifică structura frazelor sau acele care au un rol stilistic.

O discuție aparte merită procedeul lui Negruzzi de a lega pronumele personal aton în dativ sau acuzativ de cuvântul precedent, nu de verbul care urmează, cum obișnuim conform indicațiilor ortografice actuale. Problema nu este doar una de punctuație, ea devine, prin implicațiile ei, și una de sintaxă. Iată câteva din frecvențele exemple care se pot întâlni în textele lui Negruzzi: *pururea'i au arătat, răsufclare's au și dat, pe care'l au fost învins mîna sa, tu'i ai trimes, orice damă'l ar fi văzut, din cea întâi vedere'l ar fi judecat, cele ce'ți am zis, nu'ți ar lăsa, dumitale'ți e lesne a zice, cînd'ți a căruntat părul, nu'l am văzut, tu'mi ai dat, s-adun pricini de glumă'mi a fost însărcinarea, vaca'mi ar da lapte, De a ta lumină'i a înstrăinat*. Scriitorul însuși, când a avut ocazie a revenit asupra textelor, legînd pronumele de verbul care urmează. Am procedat și noi în consecință: *pururea i-au arătat, răsufclare ș-au și dat, pe care l-au fost învins mîna sa, tu i-ai trimes, orice damă l-ar fi văzut, din cea întâi vedere l-ar fi judecat, cele ce ți-am zis, nu ți-ar lăsa, dumitale ți-e lesne a zice, cînd ți-a căruntat părul, nu l-am văzut, tu mi-ai dat, s-adun pricini de glu-*

mă mi-a fost însărcinarea, vaca mi-ar da lapte, De a ta lumină i-a înstrăinat.

Notele din subsolul paginilor aparțin în exclusivitate lui Negruzzi; toate intervențiile editorului sînt trecute în capitolul *Comentarii și variante* care începe la p. 315.

O bibliografie generală a operelor lui Negruzzi va fi inclusă în volumul al II-lea, precum și o bibliografie generală a referințelor critice.

La sfîrșitul volumului al II-lea se va insera un glosar pentru regionalisme, arhaisme sau neologisme care, ori nu sînt înțelese de cititorul mijlociu, ori reprezintă variante fonetice sau morfologice neobișnuite, dispărute astăzi. Acest glosar cuprinde numai sensurile întâlnite în opera lui Negruzzi, cu indicația paginii sau paginilor unde apar cuvintele respective.

Orice observație menită să ajute la îmbunătățirea transcrierii și la clarificarea comentariilor este așteptată cu recunoștință de editor.

L. L.

PĂCATELE TINEREȚELOR

(1857)

.. Siccome colui, che una insalatella vuole a un suo amico mandare, preso il paneruzzo e il coltelino, l'orticello suo ricerca, e come l'erbe trova così nel paneretto le mette senza alcuno assortimento mescolamente. Non altrimenti a mè e convenuto di fare. Però dunque mi pare che questo meritamente non libro, ma un paneretto d'insalatella si debba chiamare.

Novelle del Sermini

I

Amintiri de junețe

Cum am învățat românește. Zoe.
O alergare de cai. Au mai pățit-o și alții.
Toderică.

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE

Pe cînd uitasem că sîntem români și că avem și noi o limbă, pe cînd ne lipsea și cărți și tipografie; pe cînd toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește; cînd, în sfîrșit, literatura română era la darea sufletului, cîțiva boieri, ruginiți în românism, neputîndu-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ș.c.l., toate în *esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, ședeau triști și jăleau pierderea limbii, uitîndu-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu povești la sfîrșit, și din cînd în cînd cîte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahar din ciocălăi de cucuruzi, sau pîne și crohmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrîni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, școală unde se învăța încă românește, aproape de Iași, în mănăstirea Socola.

Tatăl meu era unul din românii aceștia. Nu ieșea nici un calendar care să nu-l aibă el întîi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o pescrîe.

Într-o zi, viind de la școală, l-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.

— Cetește-mi, îmi zise, o viață d-a sfinților din cartea aceasta.

— Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti românește.

— Cum! apoi dar ce înveți tu?

— Elinește, am răspuns păunindu-mă. De vrei, să-ți ceteșc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pre care îl știu pe dinafară:

«Αὔρα, ποντιάς αὔρα,
Ἄτε ποντοπόρους κομίσεις
Θοᾶς ἀκάτους ἐπ' οἶμα λίμνας
ποῖ με τᾶν μελέαν πορεύσεις;»

5 — Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta! Mine vei veni cu mine la Socola, unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om preînvățat; și nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că știi că asta îmi face mulțămire.

10 — O, negreșit! am răspuns cu bucurie.

Ne întirziesem a doua zi căci, cînd am ajuns, am găsit examenul pe la sfîrșit. Se cercetase istoria, geografia ș.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătua mai ales din dame bătrîne, mume a băieților, care ascultau într-o religioasă tăcere.

15 Profesorul român avea un nas cu totul antiromân, căci las-că era grozav de mare, dar apoi era cîrligat, încît semăna mai mult a proboscida decît a nas.

— Pre-evghenicoșilor boieri și cucoane, zicea el, am avut cinste a înfătoșa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pre care toți socot că o știu, dar nime nu o știe cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis și fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

25 Sfirșind, își puse ochilarii, tinse tabla neagră, și chemînd un băiet ca de nouă ani, îi dete condeiu de credă.

Băietul scris:

Fată Sarră!
Eu Ț-am zis aseară,
Să vezi oul cum se sară.

30

— Pre-evghenicoșilor, urmă profesorul, vedeți că toate aste frasis se sfîrșesc cu *sară*, dar, precum ați văzut, au deosebire în scris. Asemene veți videa și cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scris:

Maică-ta de-i vve
Bine ar fi să vne
Pân-la noi la vie.

35

40 Dascalul tinse brațul spre cuvintele scrise, cu un gest maiestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Barbați, femei, copii, toți săriră și s-apropieră de tablă, strigînd *bravo*

8

de răsuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stînși și împregiurați de un cerc purpuriu; aste lacrimi, strecurîndu-se pe lîngă zbîrciturile nasului ca pe niște uluce firești, ajungeau sub buza dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrîne nu se puteau dumeri cum de sînt atît de învățați drăguții lor și, clătînd din cap, priveau pe dascal ca pe o ființă surnaturală. Bărbații îl fericitau, îi mulțameau, îi strigau *aferim* de se zguduiau păreții; și bătrînul socolean, doborît sub grindina laudelor și a aferimilor, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, amețit, răpit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa: „Je sens que je deviens dieu!”

5 Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbați, cu gura cascată, căci nu înțelegeam nimic, eu care mă ținem că știu ceva! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreț, academic, piramidal, neînțeles ca și sinonimele sale; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cît mă umilise de tare! cum îmi căzuse trufia! cît mă simțeam de mic în asemănare cu băietul acel ce scria *sară* și *vie* în trei osebite feluri!

15 Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzîndu-mă gînditor, mă întrebă ce am.

— Gîndesc la adîncea erudiție a acestui dascal.

25 — Adevărat, e un om plin de științe, și l-am poftit să vie ca să-ți dea lecții de trei ori pe săptămînă. De mine va începe.

— O, cît am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat; întocmai ca bravul soldat care își perie uniforma, freacă bumbii, curăță armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m-au ocupat pînă seara, cînd m-am culcat gîndind la noul dascal; iar piste noapte am visat că avem un nas cît a lui de mare.

35 A doua zi profesorul veni și, după acea de datorie bună-dimineată, scoase din sîn o broșură cartonată cu hîrtie pestriță, zicîndu-mi c-un zîmbet plin de încredere în sine:

— Nădejduiesc că ne vom înțelege amîndoi. Această filadă nu sînt la îndoială că în puține zile o vei învăța.

40 „O! am gîndit, acesta e negreșit vrun extract lesnicios a sistemului său de învățatură.” Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operii unui literat și, deschizîndu-o, am văzut că era un abecedar cu slove d-un palmac de mari!

9

Am rămas mut de oțerire și de rușine. Ce batjocură!
să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil, aveam trei-
sprezece ani, să învăț *a b c* ! pre mine, care înțelegeam pre
Erodian din scoarță în scoarță! Era un înfrunt care iubirea
5 mea de sine nu-l putea mistui. Hotărâți să-mi răzbun și ideea
asta mă mai liniști.

În vremea aceasta, dascalul își așezase ochilarii pe tro-
nul lor (pare că privesc încă acei ochilari țuguieți pe nasul
lui uriaș, ca un turc calare p-un harmasar roib), trase tabac,
10 strănută, tuși spre a-și drege glasul și începu rar și cu dese
pauze:

— Netăgăduit este că omul nenvățat e ca un copac ne-
îngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învățătorul
este pentru un tînăr aceea ce este și grădinarul pentru pom;
15 sau ca plugarul bun care curăță de mărăciuni țarina sa până
a nu semăna în ea sămînța cea bună.

După aceste parabole, adaose:

— Pentru a-ți paradosi limba românească după toată
rînduiala, ca să o înveți cumsecade, spre a o ști precum se
20 cuvine, trebui să începem de la început. Vei ști deci că limba
românească are patruzeci și una de slove, care se împart în
trei soiuri: glasnice, neglasnice și glasnico-neglasnice; și anume,
glasnice sunt: Az, Est, Ije, I, On, *Ѧ*, Ier (*Ѧ*), *Ѧ*tiū, Io(*ig*), *Ѧ*ia,
Ia, Ipsilon, omega. Neglasnice: Buche, Vede, Glagol, Dobru,
25 Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naș, Pocoli, Rîță,
Slovă, Tferdu, Fîrta, Heru, Csi, Psi, Ți, Cervu, Șa, Ștea,
Ńita, Gea. Glasnico-neglasnice: Zalu, Ieri, Ucu, *Ѧ*n.

Făr- aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate
proforisi nici o silavi, căci ele sînt temelia limbii. Drept aceea,
30 d-ta vei binevoi a le învăța pe de rost, pentru ca să le poți
cuvînta curat și pe întăles, pentru că vād că dascalii d-tale,
grecul și franțuzul, pre care dracul să-i iaie! ț-au stricat pro-
foraua, nu poți rosti pe *î, ă, ș, ci*, și altele vro cîteva. Am nă-
dejde că poimîne mi le vei putea spune pe dinafară, și atunci
35 vom începe a doua mașimă, Ba, Be, Bi, Bo, și mai la vale.
Cred că ne înțelegem?

— Ba nu ne înțelegem nicidecum, am strigat ieșind din
amețeala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a
buchilor lui, nu ne înțelegem! D-ta vrei să mă batjocurești,
40 să mă pui la alfavita, pre mine care știu grecește mai mult
decît oricare tînăr de vrîsta mea, și care scriu franțuzește
sous la dictée, fără a face mai mult decît șapte-opt greșale pe
față! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcția ver-

burilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii *vie* și *sară* în trei
feluri?

— Țți voi spune-o la vreme.

— Pentru că ai o duzină de *i*, așa e? Dar cum scrii *masă*
5 (table) și *masă* (pret. verbului *mînere*)? Cum scrii *lege* (loi)
și *lege* (imper. verbului *legare*)? Așa e că tot un fel, pentru că
n-ai doi *a* și doi *e*? Apoi pentru ce încurci și ametești
pe băiați?

— Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zîmbet
10 ce semăna a strîmbet; învață buchile pe de rost ca să le știi
poimîne.

— Ba nici gîndesc, zisei azvîrlind abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha! La început se pare greu, dar te vei
deprinde. Rădăcina învățaturii este amară, dulci sunt însă
15 rodurile sale.

Sfîrșind, strînse ochilarii, își luă șlicul și ieși. Simții că
mi se luă o greutate de pe inimă.

— A! pedant ignorant și îngîmfat, strigai, vrei să învăț
buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută
20 de litere, mai multe decît orice limbă! A! tu ai slove amfibii,
nici glasnice, nici neglasnice! A! tu socoți că limba mea
deprinsă cu Omer se va putea suci ca să zică fîrtă, tferdu,
glagol ș.c.l.; numiri sălbatice cu care tu ai poreclit biete
litere! A! tu vrei să mă necinstesc, să învăț buchile tale!
25 Dar să crăpi macar, nu le voi învăța! Las-că te-oi juca
eu! N-am trebuință de tine ca să-mi învăț limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă
mare, purure deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă, i-am
făcut inventariul, și pintre mulțimea calendarilor și a cărți-
30 lor în limba grecească modernă, iaca ce am găsit:

Tipărite:

Viețile sfinților din toate lunile.
35 Moartea lui Avel (poem de Gesner).
Numa Pompilius (romanț de Florian).
Patimile Domnului nostru, în versuri.
Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene, idem.
Despre începutul românilor, de Petru Maior.
40 Floarea darurilor.
Întîmplările franțezilor și întoarcerea lor de la Moscva.
Talmudul jidovesc.

Manuscrise :

Letopisețul lui Nicolai Costin.
Cavalerii Lebedei (romanț de M-me Genlis).
Încungiurarea cetății Roșela (romanț, idem).
5 Lentor, tragedie în versuri.
Sapor, idem.
Matilda (romanț de M-me Cottin).
Manon Lesco, romanț.
10 Tarlo sau străinii în Elveția, idem.
Zelmis și Elvira, idem.
Cugetări de Oxenstern etc., etc.

Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de futuială ianicerilor! Ce n-aș da acum ca să am una din acele cărți de sute de ori cetite de tatăl meu.

15 M-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar scrisoarea era atât de încâlcită, încît le-am lasat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglică ce se obicinuia atunci pe la noi; și, luînd Istoria românilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a ceti. Păn-în seară, eram capabil să spun pe carte cît oricare anagnost de rapide. Seara am cetit tatălui meu tot cîntul întăi din *Moartea lui Avel*, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucură, și atribuind știința mea la vrednicia învățătorului,
20 porunci să cumpere cinci coți postav vișiniu de un beniș, pe care îl trimise dascalului.

Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcînd un congres de băieți — conșcolari ai mei de la dascalii franțez și grec — după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni unuia în minte.

— Fraților, zise el, socotința mea este să închipuim niște întrebări atât de grele, încît să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant . . .

— Eöye! Bravo! Eöoi! Hura! Παιάβ! Vivat! strigară toți.
35 Întrebările s-au alcătuit, s-au aprobat de toată adunarea și mi s-au încredințat.

A treia zi dascalul veni, și întrebîndu-mă de știu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior și i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

40 Sfirșind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el:

— De vreme ce vezi, loghiotate, că am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbii — nu sunt la îndoială că voi învăța a scrie iarăși fără ajutor dăscălesc. Însă fiindcă cunosc și simț
5 cu desăvîrșire că dascalul, pentru un tînăr, este aceea ce este grădinarul pentru pom, văd că eu am foarte multe lucruri de învățat, căci sînt ca un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pre care d-ta vei binevoi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecție. Pe toată ziua îmi vei
10 deslega cîte cinci de aste nedumeriri. Spune-mi dar:

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaște, iar nu cu cristei fripți, precum odinioară la judani?

2. De unde au luat Adam și Eva ac și ață de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici
15 o fabrică?

3. Cum . . . ?

— Păgîn! mă curmă dascalul astupîndu-și urechile și sărînd de pe scaun, ca un om ce calcă pe un șerpe; hulă grozavă și pîngărită! Iaca frumoasele isprăvi a învățaturii
20 pistașilor!

Zicînd aceste, își luă șlicul și o împunse de fugă pe ușă. De atunce nu l-am mai văzut.

Astfel Petru Maior m-a învățat românește.

I

„Amour en latin faict amor ;
Or donc provient d'Amor la mort :
Et paravant, soulcy qui mord,
Deuil, pleurs, pièges, forfaitcs, remord“
Blason de l'Amour

Aceasta au urmat la 1827.

De abia înserase, ulițile era însă pustii. Din când în când și foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleșce, în care era vreun boier ce se ducea la o partidă de cărți, sau un fiacru ce trecea ca săgeata și lăsa să se zărească niște bonete femeiești. Nici un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragiii care striga regulat *raită*; pentru că la 1827 septembrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți, după ce înnopta. Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului Iași, și fanaragiii, masalagiii, potlogarii de care gemea orașul, șazînd ascunși pîntre rîsipuri, pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, și adeseori, el perdea împreună cu punga și viața sau cel puțin sănătatea. În zadar împlau streji de arnăuți și de simeni; nu puteau stîrpi aceste înrăutățiri, nici descoperi bandele vagabonzilor.

O calească trecu în fuga cailor pe ulița mare, apucă ulița Sf. Ilie, și făcînd în stînga, luă la deal pe lingă zidul Sf. Spiridon, și tot suindu-se până-n mahalaua Sărării, stătu la porțița unei căsuți cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsură se coborî un tînăr elegant coconaș, a cărui costum era după moda curții.

El purta un antereu de suvaia alb, era încins cu un șal roșu cu flori, din care o poală i se slobozea pe coapsa stîngă, iar capetile, alcătuiind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaua de pambriu albastru, blănită cu samur, purta una dintr-acele scurte cațaveici, numite *fermenele*, broderia căria, cu fir și cu tertel, îi acoperea tot peptul. În cap avea un șlic de o circoferență cel puțin de șapte palme.

Într-un cuvînt, orice damă l-ar fi văzut în ceasul acela nu s-ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa și de a zice în jargonul vremii de atunci: ah, psihimu, uită-te cît e de *nostim*!

Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut. Lafater, din cea întâi vedere, l-ar fi judecat după fruntea lui strîmtă, buzile groase și sprincenile rădicate cu disproporție asupra ochilor; dar și nefiind cineva fizionomist putea, fără a se greși, să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată și neclintirea figurei sale.

În camera unde intră, pe un crevat cu perdele *ponceau*, șădea o fetișoară rezămată într-un cot pe perină. Fusta ei de atlas albastru-deschis, de sub care se zărea un picioruș gras și mic; părul ei castaniu ce se slobozea în unde de matase pe albiile ei grumazi; poziția ei cea lenoasă, în sfîrșit lumina murindă a unei lampe ar fi înflăcărat pe Xenocrat, dacă ar fi fost la Iași la 1827, în camera aceea.

Zău era frumoasă tînăra fată! cînd însă și-a întors tînjitorii ochi căpriei, umbriți de lungi gene și scăldați într-o rouă de desfătare, cînd s-a repezit și a apucat în brațe pe tînărul ce întrase, trebuia să aibă cineva toată nesimțirea lui, ca să nu cadă amețit la picioarele ei.

— Ah! tu ești, Iancule, tu ești! Vezi că eu te așteptam. Gîndeam la tine, pentru că numai la tine gîndesc. Pesemne tu nu știi că te iubesc mai mult decît orice alt pe lumea asta și tu iar mă iubești. Așa e că mă iubești? Nu voi să mă iubească alții. Zică ce-a vrea lumea, eu te iubesc — ș-apoi ce-mi pasă de lume. Tu ești al meu! al meu! Te iubesc, te sărut, suflețelul meu!

Și gingașa copilă îl acoperea de sărutări focoase.

— Ce te-ai făcut de o săptămînă de cînd nu te-am văzut? Unde ai fost? Oh! ți-am scris și nici n-ai vrut să-mi răspunzi. Cînd ai ști cît am plîns! Uită-te, ochii mei sînt roșii încă; așa e că sînt roșii? Spune-mi, mă iubești?

— Mă întrebi un lucru care poate ți l-am spus de o mie de ori, răspunse cu răceală nesimțitul amarez. — Caraimane, dă-mi un ciubuc!

Un arnăut mustăcios intră și întinse stăpînului său un lung ciubuc. Într-un minut, cămăruța se împlu de un fum gros, pîntre care Zoe se zărea ca o zeitate prin nori. Această înterrumpere a unei vorbe amozate pătrunse pe biata fată, care tăcu, lăsînd să scape din sînul ei o oftare, o oftare de acele ce sfîșie inimi.

— Mi-ai scris că ai să-mi spui un lucru mare. Să vedem, ce este? spune, pentru că n-am cînd zăbovi, adăogă tînărul, scuturînd ciubucul.

— Ah! zise Zoe, înturnîndu-și lacrimații ochi spre el, odinioară îți părea că zboară ceasurile ca minutele lingă mine; atunci mă iubeai, acum nu mă mai iubești ca atunci, măcar că eu tot aceea sînt și tot asemenea te iubesc. Oh! Iancule, tu niciodată nu vei ajunge la acel grad a dragostei care eu îți păstrez! Preaiubitul meu! spune-mi, cînd mă vei numi soția ta? Cînd voi putea a nu mai tînui de lume acest amor de care inima mea este plină? Vezi tu, acesta e singurul meu gînd. Știi poziția mea. Știi că de am greșit, pentru tine numai am fost o slabă fată. Ah! cînd ai ști cît sînt de fericită! am să-ți spui o veste care a să te împle de bucurie. Eu o să fiu mumă!

— Și copila își ascunse rumena față în sînul coconașului. Întru auzul cuvîntului acestuia, Iancu s-a posomorît, a băgat mîna în buzunar, și scoțînd niște metanii de coral de vro doi coți de lungi, începu a se juca cu ele, preîmblîndu-să în lung și în larg prin mica cămăruță.

Zoe îl privea neclintită.

— Ascultă, draga mea; cred că nu te îndoiești cum că te iubesc. Vestea ce mi-ai dat m-a împlut de bucurie. Dar văd niște mari pedici la însoțirea noastră. Unchiul meu a aflat legătura noastră și e foarte mînios asupra mea. Îmi zice că nu e de cîntea mea să iau o fată săracă, orfană și cîte altele. Eu însă nu zic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare. Să vedem.

Mișelul! vorbire lui era loviri de cuțit pentru Zoe. Ea tremura.

— Vai mie, nenorocita! iată la ce am ajuns! iată în ce stare m-ai adus! mă desprețuiești după ce m-ai înșălat! nu ți-e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit-o cu juruinți mincinoase. Găsești pretexturi ca să mă părăsești și pe mine și pe copilul tău. Nu te temi de păcat! nu socotești că voi muri dacă m-ai lăsa! oh! fie-ți milă! fie-ți milă!

Și sărmana se tîra la picioarele lui, vîrsînd șiroaie de lacrimi și frîngîndu-și mînile.

— Cugetă că de mă vei părăsi, voi muri negreșit și vei avea a da seamă lui Dumnezeu, pe care de atîte ori l-ai luat martur jurămintelor tale.

Suspinerile înădușiră glasul tragediei copile, care acum întăi începuse a gîci inima amarezului său.

Sfărămată de durere, căzu leșinată la picioarele lui.

Iancu o ridică și o puse în pat, după aceea, chemînd pe bătrîna ei slujnică, a lăsat-o lingă ea. El a ieșit și s-a suit în calească.

— La bal, la curte! a strigat arnăutul vizitiului, și caleasca a purces ca vîntul.

„Deșanțată pretenție! zicea coconașul răsucindu-și mustețile. Zice că i-am jurat s-o iau, ca cînd astfel de jurăminte să mai țin vreodată.“

II

*„Cinga il brando, ed abbia questa
L'asta in pugno, e l'elmo in testa
E con Pallade in bellezza
Già potrebbe contrastar.“*

Metastasio

Zoe era fiica unui boierinaș, care prin slujbire sale se ridicase la o treaptă cinstită. Încă în fașe, perduse pe maică-sa, iar la vrîsta de cincisprezece ani, moartea o lipsise și de tatăl său. De atunci, sărmana fată, lăsînd o moșioară, iubitul loc a copilăriei sale, care rămăsese moștenire fraților ei, venise la Iași. Curînd n-a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraș. Se văzu încungiuată de o droaie de curtezani, pe care îi trăgea deosebita ei frumusețe. Focul juneții și simplitatea creșterii sale o făcure să plece urechea la măgulirile desfrînaților. Ea iubi, iubi, oh! cum iubi! Neștiind ce e amorul și neprepuind urmările lui, se dete cu totul la această patimă dulce și amară, plăcută și groaznică. Se dete cu gînd, cu inimă, cu suflet.

Iată o întîmplare ce va arăta ce fel iubea tînăra copilă.

Cel întăi ce găsi loc în inima ei fu un ofițer al gvardiei curții; tînăr galant, cinstit și birbant, Iliescul era cu totul contra coconașului, pe care l-am văzut figurînd la începutul acestei foarte adevărate istorii. Frumos și bine făcut, el n-a avut multă greutate a cîștiga inima ei. El o iubea și se mira că o iubește ca și în ziua cînd culesese cea întăi dulce sărutare pe buzele ei. Și deși Zoe nu cunoștea adimenirele cochetăriei, tot însă ținu în lanțul ei pe fluturatecul tînăr o lună de zile! O lună de zile pentru Iliescul era o vecinicie. Începu a se sătura de un amor fără sfezi, fără împăcaciuni și fără rivali. Se aruncă iarăși în virtejul lumei.

Într-o zi, el dormea după prînz.

Un arnăut veni în curtea lui, merse drept la camera unde el dormea, deschise ușa, întră și, scoțind un pistol din cingătoare, îl slobozi în el. Glonțul trecu alături cu capul tînărului, bortili perina pe care se răsăma și se înfipse într-o cărămidă din părete, a căria sfărămături să reîntoarseră și căzură pe peptul dormitorului. Iliescul sări și se răpezi ca fulgerul la noul venit, care scosese al doilea pistol. Arma i se smînci din mîna și o îmbrîncătură aruncă pe ucigaș pe o canapea. Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă în căderea sa, turbanul nu i s-ar fi desfășurat. Niște coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii și peptarul lui înfirat. Aceasta era Zoe.

— Doamne sfinte! strigă tînărul cunoscîndu-o, tu ești Zoe, cine ar fi putut crede! tu ești care vrei să mă omori! aceasta e răsplata dragostei mele? Vrei să mă omori! și pentru ce?

— Pentru că ești un nelegiuit, strigă fata cu un glas precum de suspinuri, pentru că mă vinzi, pentru că desprețuiești amorul meu și pentru că ai gîndit că vei putea, după ce m-ai învățat dragostea, după ce mi-ai arătat dulceața vieții, să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ți mai place! nesocotitule! pesemne nu știi că pe noi femeile, dacă un paing nesparie, moartea nici cum nu ne îngrozește? Iată dovada vînzării tale, și îi tinse un bilet scris pe o hîrtie roză. — Cetește, ticălosule! sau mai bine las-să ți-l cetesc eu. Ascultă: „Stăpîna mea! mă învinovățești nedrept. Cum ai putut crede că o proastă fetișoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărățește în inima mea? Nădăjduiesc să-ți dovedesc în astă-seară că de am și fost poate rătăcit, o secundă n-am încetat de a fi pentru de-a pururea, al dumatule credincios rob.“ A! ticălosule! nu e slova ta? Tăgăduiești, zi că n-ai scris răvașul acesta; o proastă fetișoară! oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima.

— Acest răvaș e pentru tine, zise Iliescul învăl-mășit.

— Pentru mine! și de cînd mi-ai schimbat numele de *iubită* pe acel de *stăpîna*? Cînd mi-ai mai zis vrodată *dumneata*? A! nu căuta să mă amăgești, căci dacă mîna mi-a tremurat astăzi, să știi că altă dată va fi mai sigură.

— Omoară-mă dar, adaose Iliescul cu un aer teatral, neștiind ce să mai zică; omoară-mă, dacă te supără amorul

meu. Văd că cauți pricinuri și iai de dovadă însuși încredințările dragostei mele. Omoară-mă! viața-mi e nesuferită fără amorul tău. Iată pistolul, și ca să nu mă greșești, razămă țeava de inima mea, îl țiu eu, n-ai decît să tragi pedica.

Zicînd, dezvălește peptul și se apropie de fetișoară. El era atît de frumos, întristarea răspîndită pe fața lui arăta atîta adevăr, încît gingașa copila se simți pătrunsă și înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.

— Oh! eram să te omor, a strigat plîngînd, Dumnezeuul meu! cum am putut avea un așa gînd! să te omor pe tine, pe care te iubesc ca sufletul! și apoi ce așa fi făcut singură pe lume? Vezi tu, crudele, cînd am slobozit pistolul în tine, nu știu ce putere străină și amarnică îmi împingea mîna. Socoteam că te-am omorît și voiam să mă omor și pe mine. Dar tu nu ești rănit? Tu mă iubești, așa e? Răvașul a fost pentru mine! oh! zvîrle pistolul acela, că mi-e frică de el. Și se aruncă în brațele lui.

După ce, peste un ceas, Zoe ieși într-un fiacru și se duse, Iliescul se îmbracă cu dulama lui stacojite cusută numai fir; se încinse pe deasupra șalului cu o curea lată, coperită cu ținte aurite, în care băgă două pistoale suflate cu aur și atîrnă pe coapsa stîngă o sabie încovoiată. La scară îl aștepta un frumos armăsar negru.

Ieșind, văzu arnăuții săi, care sta roată împregiur. — Ascultați, le zise; astăzi un talhar a intrat la mine, cînd dormeam. A slobozit un pistol asupra-mi, dar nu m-a nimerit. Nu am putut pune mîna pe el și a scăpat. Să nu mor creștin, ci spurcat ca voi, dacă va mai intra cineva la mine, fără să-mi dați mai nainte de știre, de nu, veți lua fiecare cîte o sută baltage cîrjaliești pe talpe. Știți că-mi împlinesc juruințele.

Arnăuții strigară: mașalla! închinîndu-să pînă la pămînt. „Zoe a vrut să mă omoare, zicea în sine tînărul, încăle-cînd; Domnul știe ce-mi vor mai face celelalte trei, pe care nu le poci amăgi așa lesne. Blăstemata de slugă! a greșit răvașile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz; așa va fi făcut și cu celelalte.

M-am bătut fățiș cu Beillicul și cu Fedeleş¹ fără să simt ce e frica, dar acum zău! mă tem.“

¹ Vestiți tîlhari la 1827.

III

„Oh! n'insultez jamais une femme qui
tombe!
Qui sait sous quel fardeau la pauvre
âme succombe!”

V. H u g o

5

Mai mult de un an acum trecuse de la întâmplarea aceasta. Ilescul aflase chip a se deslega pe nesimțite dintr-un lanț ce nu era potrivit cu ușurătatea inimei sale și Zoe începuse a cunoaște că a greșit, judecînd pe oameni după inima sa. Amăgită în nădejdea sa, se lăsă la o melancolie ce o făcu mai interesantă, dar inima ei ce se hrănea de dragoste, nu putea via fără amor.

Între toiul neînsemnaților tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B... Îl vedea mai tăcut și mai retras. Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, macar că era semnul nătărăiei. Pe altă parte, ca să scape de gura lumii, acestei pricinuitoare de atîte nenorociri, și cunoscînd că trebuie în sfîrșit să-și ia un loc oarecare în soțietate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soție. Depărtă pe toți ceilalți ai săi slăvitori. Iubi pe Iancul; îl iubi sărmana fată, cum știa ea să iubească și curînd el nu mai avu nimic să mai dorească. Nu mult după aceasta, simți urmările nesocotinței sale, și îngrijindu-se, își mărturisi starea cea de critică amoretului său. Atunci Iancul lepădă masca, își dizvăli urîtul haracter și, puțină vreme după întîlnirea ce am văzut că a avut cu ea la începutul acestii istorii, îi scrisese răvașul următor:

„Coconiță! îmi pare deșanț că dumneata ai luat un capriț drept amor și încă pretinzi să te iau de soție! Las-că rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un așa pas, dar apoi nici inima mea n-are plecare a se robi. Așadar, te rog nu te mai măguli cu o nădejde ce niciodată nu se poate împlini și binevoiește a mă uita și a nu-mi mai scri.”

Gingașa copilă ceti răvașul fără să zică nimic, fără să verse macar o lacrimă. Inima îi era plină și suspinele, grămădindu-se în sinul ei, o înădușeau. După o îndelungată și cumplită tăcere, căzu îngenucheată dinaintea icoanei mîntuitorului, zicînd: „Dumnezeule, fie-ți milă de mine și nu mă aduce la desnădăjduire!”

Sanda, bătrînă femeie care o slujea, care o hrănise cu sinul său în pruncie și o crescuse în copilărie, stînd într-o

cameră alăturată, se apropie de o ușă cu geamuri, prin care se vedea în odaia stăpîne-sei, și rîdicînd perdeaua, văzu această desnădăjduire, această durere atît de adîncă. Ea nu îndrăzni să între, respectînd cuceria stăpîne-sei; dar neauzînd nimic și văzîndu-o tot îngenucheată cu fața la pămînt, intră în odaie ca să o scoată din niște cugetări atît de triste. În zadar însă îi vorbi; deci apropiindu-se o găsi rece, înghețată, o socoti moartă.

Luă în brațe pe această biată fată pe care o legănase și cu care împărțise soarta sa. O numi cu acelaș nume de Zoiță, precum odinioară, și o dismerdă ca și atunci. Silindu-se s-o deștepte din cea dureroasă letargie și, neștiind de trebuie să dorească a o vedea înviind ca să-și afle iarăși durerea, sau mai bine să vază moartea pecetluind acest secret de nenorocire, „sărmana Zoiță! zise, și o lacrimă căzu din ochii bunei bătrîne, cît e de frumoasă! poate ar fi mult mai bine pentru dînsa să nu se mai trezească!” Această dorință, deși barbară, se cunoștea că vine dintr-o inimă credincioasă către stăpînă-sa.

O puse în pat și, peste puțin, Zoe deschise ochii.

— Du-te, mamă, acasă la N... și lasă răvașul acesta la o slugă a lui, ca să-l dea, cînd se va întoarce din călătoria sa, sau să-l trimiță cu poșta unde să va fi aflînd. Spune să nu se peardă, căci în el este o costiță din părul meu.

Astfel vorbea Zoe cătră Sanda, dadaca și singura sa prietenă, cîteva zile după ce priimise scrisoarea sus-insemnată și bătrîna a ieșit clătînd din cap și zicînd: „Maica Domnului să-și facă milă de fata mea!”

Îndată ce s-a depărtat bătrîna, Zoe deschise garderobul său, alese o rochie de catifea neagră, un vâl de blondă alb și un șal negru și, ajutată de o copilă ce avea în casă, se îmbracă împodobindu-se ca pentru o sărbătoare. După ce se găti, se puse pe un jîlț, unde șezu absorbită în gînduri. Uneori un tremur fioros o apuca, alteori ridică frumoșii săi ochi spre cer și, suspinînd, își frîngea mînele cu desnădăjduire. Un gînd fioros se părea că se luptă în ea. Deodată apoi se sculă și cu o oftare: „oamenii așa au vrut, zise; Dumnezeu lor va cere seamă. Oamenii acești minciunoși și vicleni nu știu cîtă tărie este în inima unei tinere fete ce s-a dat pentru toată viața; afle dar acum!” Zicînd aceste, a ieșit.

Mergînd cu un pas răpede, curînd a ajuns la porțița unei case. Bătînd, un arnăut veni și deschise.

— Acasă e stăpînul tău, Caraimane? întrebă Zoe.

— Ba nu, coconiță, dar cred că nu va zăbovi, căci mîine este alai și trebuie să vie ca să se gătească.

— Apoi dar îl voi aștepta, zise fata; și intră în odaia tînărului.

— Eu sînt silit să ies, adăogă Caraiman, apoi dumneta singură să rămîi?

— Du-te, du-te; eu îl voi aștepta pînă ce va veni.

Arnăutul se duse.

Zoe se primbla palidă și perită la față prin odaia lui Iancu. „Iată a doua oară, își zise, ce sînt în camera aceasta, întăi cînd era bolnav și am venit de l-am văzut; atunci am ieșit, dar acum... iată așternutul său; perna cusută de mine încă tot o are... iată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea frăține-meu, căci atunci încă nu-l iubeam... cu ele eram să omor pe Iliescul. Iliescul! încai acela nu m-a amăgit, eu am fost slabă!... oare-s încărcate? — Și căută pistoalele. Unul e încă plin. Unul! și ce trebuie amîndouă?... o mișcare de deget și s-a sfîrșit! Oh! pistolul acesta!... să-l aștept oare să vie? și pentru ce? El mi-a hotărît soarta și a mea și a copilului său!... Sărmanul prunc! îl simț clătîndu-se în sînul meu... sărmană ticăloasă ființă, blăstemată pînă a nu vedea lumina!... ah! el e rușinea și nenorocirea maicei sale. Mai bine să moară, să nu cunoască pe tată-său, care mă calcă în picioare... Cine știe, poate într-o zi va fi ca și el de nelegiuit, sau ca și maică-sa de nenorocită!”

Sufletul ei s-a lăsat la acest discurs, care este groznic cînd e cineva singur; pe urmă, nu știu ce înfricoșătoare presimțiri a unui trai viitor amărit și chinuit au venit și au sfîșiat biata sa inimă; pe urmă o frică fantastică i-a închipuit niște năluciri fioroase. Sărmana fată simți sîngele sleindu-se în vinele sale.

Se duse la masă, și luînd un condei, scrise c-o mîină tremurîndă:

„Eu mor!... Mă duc să aflu liniștea pe care mi-ai răpit-o. Îți iert moartea mea, dar nu-ți voi ierta niciodată pe aceea a nevinovatului prunc ce port în sînul meu... La ziua judecării, cînd iar ne vom întîlni, el te va trage la poalile scaunului celui vecinic, ca să dai seamă de două morți.”

Apoi, simțînd o ferbințeală mare, își lepădă șalul și vălul, luă pistolul cel încărcat și răzimă țeava de inima sa. O detunare răsună!

Plumbul intrînd subț țîta stîngă, a frînt o coastă, și petrecînd inima, a ieșit prin spate. Zoe căzu moartă.

IV

„Hélas! que j'en ai vu mourir de jeunes filles!”

V. H u g o

10 În ziua aceea era paradă domnească.

De dimineață pompierii stropiseră podul, și la toate răspîntinile cîte un zapciu al agiei oprea carele să nu se vîre, pînă după trecerea *alaiului*.

15 Parada se întindea ca un șarpe pe șovăita uliță. Înainte mergeau suitarii călări cu nalte căciuli flocoase, la care atîrna cîte o lungă coadă de vulpe, împingînd pe norodul ce se înghisuia. Apoi urmau panțirii isprăvniciei, darabanii agiei, aprozii vorniciei, simenii hatmaniei, toți aceștia triste rămășiți a acelor viteje oști ce muiaseră ambiția polonilor și a ungarilor și înfruntaseră trufia semilunei. Mai în urmă era armașul încungiurat de lăutari ce juca din vioare aerul: *mititico*. Apoi veneau ofițerii curții...

Doi tineri mergeau alătura la pas.

25 Unul, călare pe un armasar negru, purta un costum arnăuțesc. Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporășie a haînelor sale. Fața lui tînără și bărbătească însufla încrederea, iar ochii lui albaștri ca azurul, plini de foc, vedeau curaj și nefrică. Celalalt, asemenea călare și nu mai puțin elegant, se deosebea prin mărimea șlicului și largile mînici a benișului său.

— Închipuiește-ți, Iliescule, zicea acest din urmă, aseară cînd m-am dus acasă, ce să văd? Odaia și patul meu pline de sînge, și pe dînsa moartă! oh! nu-ți poți face o idee cum m-am spăriat! o lună de zile de acum nu mai dorm acasă.

35 — Sărmana fată, atît de tînără și de frumoasă! zău! cînd s-ar putea s-o învie, mi-aș da armele și pe Haiduc, calul meu. Pre sufletul meu! să se fi întîmplat aceasta din pricina mea, pe loc aș zice: rămîi sănătoasă, lume! m-aș duce în

vreo sevăstrie din Ceahlău, ca prin post și rugăciuni să capăt iertarea acestui păcat de la Dumnezeu.

— Așa să trăiesc! zise Iancul B... rîzînd, aș fi vrut să te văd sehastru; poate te-ai fi făcut și prooroc.

5 — Și mai poți rîde! N-ai mustrare de cuget? Nu-ți pare rău?

— Rău îmi pare cum îți pare și ție și cum trebuie să le fi părintd tuturor tinerilor ce au cunoscut-o; dar mustrare de cuget pentru ce să am? Dar, lasă vorba asta, spune-mi cum a rămas cu balul de...

10 Ilescul nu-l asculta; trecuse înainte și ochii lui era plini de lacrimi.

„Ticălosul, zicea el, nu plătește să strice cineva un glont într-însul. Sărmana Zoe!”

15 Un cap coperit cu o rogojină și întovărășit de doi oameni dete să iasă în ulița mare. Un zapciu îl opri în răspinteni.

— Ce aveți în car?

— Un mort.

— Îngăduiți până va trece alaiul.

20 Și mortul fu silit să aștepte, până va trece deșărtăciunea!

După ce a trecut parada, carul și-a urmat drumul. Un tînăr ca de douăzeci ani, cu sprincene negre, îl urma de departe și o întristare adîncă să vedea pe fața lui cea smolită.

25 „Ce veac! ce oameni! zicea el; pentru că o biată slabă ființă a căzut sub sarcina ticăloșiei vieții, pentru că n-a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coți de pămînt în locul unde or să se întoarcă și ei. Ei fac pe Dumnezeu rău și nemilostiv. Stăpî-

30 nitorul ce varsă în războaie pîrăie de sînge pentru ambiție, ministrul ce despoaie pe văduvă și pe orfan adunîndu-și o pomenire de blăstemuri, ucigașul ce ține drumurile merg cu paradă de să pun cu obraznicie lîngă însuși locașul Dum-

35 nezeului dreptății și al îndurării; și pe biata fată pămîntul nu o primește! Iartă-le lor, Doamne! că nu știu ce fac.”

Carul, ajungînd pe malul Bahluiului, se opri și cioclii coborînd pe moartă, începură a săpa groapa.

— Ce s-a făcut baba cea care țipa și nu ne lăsa să luăm trupul?

40 — Ea nebunise; au dus-o la Golia.

— Uită-te ce frumoasă rochie neagră! o să-mi fac un peptar mie și femeiei o cațaveică.

— D-apoi eu?

— Tu nu ești însurat. Ia mătăsăria cea albă, colțunii, colanul și ce mai are.

5 — Să nu v-atingeți de dînsa, strigă tînărul, care, stînd pătruns de mîhniciune (pentru că și el o iubise pîn-a nu se duce într-o călătorie, de unde de cu seară sosind, priimise răvașul și cosița de păr ce i-o trimisese Zoe, dar nu apucase s-o afle în viață), auzise numai cele de pe urmă cuvinte a cioclului. Și le aruncă o pungă de bani.

10 Pe urmă se apropie de moartă, și desfășurînd vălul de blondă ce era lîngă ea, o coperi cu el.

Cioclii au coborît secreiul în groapă, au aruncat țărîna, și isprăvind, s-au dus la o crîsmă, unde s-au pus să bea prețul hainelor mortului.

15 Tînărul rămase singur lîngă mormînt. El șazu privind acea proaspătă moviliță de pămînt, până ce soarele începu a se coborî spre apus.

Multă vreme după aceea, prietînii lui se mirau văzîndu-l că era tot trist.

20 .....
Și de ce boală a murit Iancul B...? întreba, după trecere de opt luni, tînărul cu sprincene negre pe un doctor.

— De o strașnică inflamație de crieri. Am șazut lîngă el până ce și-a dat duhul. Neîncetat i se părea că aude împușcături și că vede pe o femeie sîngerată că-l îmbrătoșează. 25 Închipuire fantastică! precum vezi, efect a dezorganizației crierilor! Această boală trebuia meditată. Am cerut să-i fac autopsie, dar n-au vrut rudele nicidecum. Aș fi putut face o frumoasă disertație asupra boalelor ce se încuibă în cap.

30 1829, apr.

O ALERGARE DE CAI

(СКАЧКА)

I

O ALERGARE DE CAI

5 Tot orașul Chișinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise pân-în luna lui septembrie ca așteptarea d. conte Voronțov, guvernatorul general a Nuorussiei și a Besarabiei; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marelui Britannie lângă curtea Petersburgului, pe la Odesa, 10 împedecându-l, *alergarea* rămase a se face numai în ființa d. guvernator civil, generalul Fedorov.

15 Locul alergării este zece minute afară de oraș, unde este gătită o galerie de scinduri în felul chinezesc, pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba aristocratică, canalia, șede împrăștiată pe cîmp, sau înșirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi sprijinită de jandarmii poliției!

20 Piața se întinde ovală pe un neted șes într-o cercoferință de trei *verste*, însemnată cu stîlpușori de lemn de 3—4 stînjini departe unul de altul, iar dinainte galeriiei este bariera de unde pleacă alergătorii, carii, într-o fugă, sînt datorii a face giurul pieții de patru ori, adică o cale de douăsprezece 25 verste (ca jumătate poștă); și doi, care întrec pe ceilalți, ajungînd mai înainte ținta, priimesc, cel întîi un vas de argint prețuit 1500 ruble asignații; cel al doile, 500 ruble, care bani îi dă vistieria împărătească.

30 Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guverniile Rusiei. Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătățească soiul hergheliilor și e foarte nemerit, pentru că acum toată călărimea se îndestulează din țară, în vreme ce mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armasari și iepe sînt priimiți să alerge; 35 cai nu, și nu de alt soi decît de loc.

40 Ființa funcționarilor civili și militari, toți *immundirați*, da acestei priveliști o pompă solenelă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrîstei de mijloc, cu această deosebire

că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimei lor, și aceștia aleargă ca să cîștige 1500 de ruble.

5 Galeria era ticsită de dame frumoase, frumusele și mai slutișoare, toate cu deosebite capele și mode de contrabandă, pentru că Odesa, fiind port franc, se însărcinează a îmbrăca pe chișineence; și e curios a le vedea pe toate cu toalete răcoroase și frumoase și stofele englezești și franțeze cum foșnesc trecînd cu despreț pe sub barba vamișilor, care le privesc strîmbîndu-se și strîngînd din umeri.

10 Un frumos landau de Viena venea înhămat de patru telegari roibi. Vezeteul, în vechi costum rusesc, cu barba lungă, îi mîna cu hățuri coperite cu ținte de argint, păzînd un aer grav, vrednic de un magistrat. Un luător-aminte îndată ar fi cunoscut că acel atelagiu, deși rusesc, avea o formă cu totul moldovenească; adică era mai elegant și covîrșînd măsurile obiceiului, căci caii de la roate era cel puțin de trei stînjini depărtați de naintașii pe care-i mîna un frumos băiet ca de 16 ani, strigînd neîncetat: padi! padi! cu un glas ce răsuna ca piculina între instrumentele unui orchestru.

20 În acel echipagiu, dinapoi era o tînără damă blondă, a căria figură avea acea blîndeță ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael și un june brunet care, de pe barbetă și musteți, se cunoștea că era străin. Dinainte era un om balan, ce putea să aibă 35 ani. Chipul său era frumos și interesant, dar o întristare desnădejduită se vedea pe fața sa palidă. El purta ochilari verzi și ținea mînile tinerei dame strînse întru ale sale, cu o familiaritate neiertată altui decît unui barbat.

30 Cît pentru străinul brunet, el părea că nu bagă seamă că e lângă o frumuseță și nu se uita la scena conjugală, care urmare a lui dovedea sau că acea jună femeie îi era rudă, sau că inima lui era prinsă, sau că era un nesimțitor; pentru că dama (precum am mai spus) era atît de frumoasă, încît văzîndu-o cineva, trebuia, dacă nu s-ar fi înamorat, cel puțin să o privească ca pe un cap d-operă a naturii.

35 Tînărul om smolit eram eu; ceilalți, d. Ipolit P. și soția sa, d-na S., vara mea.

40 Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luă brațul barbatului său, iar eu, făcîndu-mi loc pîntre dame cam călărește (cavalièrement), călcînd pe bătăturile moșnegilor carii mă da la toți dracii, cotînd uniforme în dreapta și în stînga cu zicerea pardon, talisman care închide gura ghionțiilor și călcaților, am alergat la celalalt capăt a galeriei, unde

zărisem o capelă roză împănășată ca o pasere de paradis. Stăpina acei capele era fanalul care mă lumina, magnetul ce mă trăgea . . .

5 Nu voi întreprinde a descrie frumusețile doamnei B., pentru că simț că acum, după trecere de cinci ani, oricât aş voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginația mea să galopeze fără voie și aş călca hotărîrea ce am făcut de a spune adevărul în toată simplitatea sa. Nu voi vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semăna
10 cu suspinul amorului, nici de a ei talie mlădioasă . . .

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere și cinstesc pe bătrîne în amintirea trecutei lor frumuseți; dar cu toată plecaciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă ierte dacă le prefer pe cele nalte și
15 subțiri. Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B. mă priimi cu un zîmbet încîntător, și văzînd negura de gelozie ce se răspîndise pe fața mea întru viderea unui tînăr ofițer de lănceri, ce vorbea cu dînsa:

— Îți recomînd pe d. Arsenie Timofeevici J., îmi zise.

20 — O! noi ne cunoaștem, am răspuns zîbind cu silă cătră rus. — Bonjour, mon cher; te știam la Hotin.

— Ieri numai am venit, și mîine mă duc.

— Cum! așa degrabă ne lași? am adaos încrețînd fruntea și rădicînd sprincenele, ca să-mi dau un aer mîhnit.

25 — Slujba o cere. Slujba militărească are mai multe neplăceri decît mulțămiri.

— Și mai vîrtos în vreme de război. Pururea în buza tunului, siliți a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniți poate a muri departe de ai
30 voștri, fără altă petrecere decît ceaiul și stosul . . .

— A! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A ședea fără treabă într-o cetate, în tovărășia unui bătrîn comandant plin de reumatismuri și de decorații . . .

35 — V-ați afundat în strategie, domnilor, zisă doamna B., și nu luați seama că alergătorii au să plece.

Ofițerul ne lăsă.

— De mult venise lăncerul acesta? am întrebat.

40 — N-aibi nici o grijă, îmi răspunse doamna B., rîzînd; îmi vorbea de fortificațiile cetății Hotinului. Nu știi însă cît m-a mulțămît întîlnirea voastră. Făceam o comparație între

voi cînd vorbeai; tu atît de negru, el atît de alb; era un contrast de minune.

— Văd că comparația nu-mi era în favor.

5 — Oh! ești nesuferit. Taci. Iată domnul R., unul din judecătorii cîmpului (juges de camp).

Domnul R. ne spuse că se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cîntări concurenții.

— Cum? am întrebat.

10 — Toți se cîntăresc cu acel ce se socoate a fi mai greu și celor mai ușori li se pune plumb pe șea, până ce sînt toți deopotrivă grei.

— Asta e nedrept. Dacă natura m-a făcut ușor, pentru ce să mă îngreueie cît un grosoman, ce trage poate opt sute de
15 litre?

— Așa e regula.

— Care socoți că va lua premiul? întrebă doamna B. pe judecătorul de cîmp.

— Precum gîndesc, Meleli va cîștiga, căci e bun călăreț.

20 — Care e Meleli? am zis.

— Acel mic, acolo, cu un strai unguresc larg, încît pare că e de împrumut.

— Slabă nădejde, am urmat, căci n-are nicicum aer călăresc.

25 — Să-l vedeți pe cal, veți judeca altfel; dar aud chemîndu-mă. Mă iertați, mă rog.

Judecătorul alergă și, găsînd toate formalitățile împlinite, dete semnalul strigînd: *allez!*

Alergătorii plecară ca săgeata.

30 .....

— Mă uit la vara d-tale, îmi zise doamna B., și simțesc o nespusă compătimire pentru soarta ei; atît de tînără și atît de nenorocită! Abia începuse a gusta dulcețile unei căsătorii potrivite, cu întăiul ei barbat, colonelul D., tînăr, frumos, viteaz, și moartea îl seceră sub zidurile Silistrei. Acum, acest al doile . . .

— O! ea îl iubește.

35 — Nu mă îndoiesc, căci d. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie în sufletul lui și cîtă jale în inima soției sale, care seamănă Antigonei sprijinînd pe Edip.

40 — Cu deosebire că acel vestit rege a Tebei era bătrîn și d. Ipolit este încă în floarea juneței.

— Vai de el! cu atîta e mai de tînguit, pentru că în vîrsta înfocată a tinerilor simşiri, viaţa i s-a făcut o povară dure-roasă.

5 — În adevăr, am luat seama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

10 — Nicidecum. E desăvîrşit orb. În zadar s-au silit cei mai iscusiţi doctori ai Petersburgului şi ai Odesei, nu l-au putut folosi, ci mai virtos, pe lingă desnădejduirea de a se vedea vindecăt, de care pătimi moralul său, fizicul lui suferi într-atît încît pare că e un bătrîn trecut!

O, Dumnezeuule!

Blăstemul Olghii se împlini!...

Zgomotul gloatei ne curmă vorba. Alergătorii veneau.

15 Doisprezece concurenţi purceseseră şi numai cinci se înturnau. Curînd şi din aceştia mai rămaseră trei. Doi rivali era acum: un armasar negru şi o iapă sură. Calul era mic de trup, dar plin de foc; picioarele-i era atît de delicate, încît

20 El sta înfipt pe şea şi atît de neclintit, încît omul şi dobitocul semănau un trup, un centaur. Calul era numai spumă; muşchii i se întinseseră ca coarda unui arc şi aburi groşi ieşeau din el. Fruntea călăreţului şiroia de sudoare; el legase friiele de oblîncul şelei şi se ţinea de coama cursierului.

25 Iapa sură, pe care o încăleca un jochei a nu ştiu cărui domn, era mai mare decît armasarul; trupul ei lungăreţ o arăta că e fugariţă. Întinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, şi alergînd alătura cu dînsul, şuieratul largilor ei nări era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci

30 şi mai tare se răpezea la fugă, însă ea nu-i da pasul. Amîndoi era acum ca la cinci sute paşi de ţintă, cînd Meleli înfipse ambi pintenii în coastele armasarului. Un sînge purpuriu vâpsi pelea lui lucie ca atlazul şi negru ca pana corbului. Rîncezînd de durere, se răsufală sforînd straşnic, zburli unduioasa coamă şi, aruncîndu-se în zece

35 copce, ajunse ţinta, nobilul dobitoc!

Îndată îl urmă şi iapa.

— Hura! strigă gloata, bătînd în palme.

40 Meleli primi vasul de argint pe care era săpate armăturile Besarabiei.

Armăturile aceste sînt: capul zimbrului moldav, ţiind în coarnele sale pajura împărătească cu aripele întinse.

Întovărăşit de jandarmi şi de toţi privitorii, cu muzică înainte sunînd marş, Meleli intră în oraş.

5 Astă intrare triumfală se pomeneşte şi se va pomeni multă vreme în capitala Besarabiei, precum se pomeneau la Roma triumfele lui Cesar, August ş.c.l.

— Ce Olgă, doamna mea, şi ce blăstem? am întrebat.

— Asta e o lungă şi tristă istorie, pe care îţi voi spune-o

10 deseară, îmi zise doamna B., suindu-se în trăsură. Rădicînd storile, îmi zîmbi, făcîndu-mi un semn de adio cu buchetul de flori ce avea în mîină. Ochii mei au urmat

15 Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură, aşteptîndu-mă.

Iată ce îmi spusă:

P.S. Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., încredinţat fiind că cetitorul îmi va rămînea mulţămitor.

II

20 OLGA

„Sînt acum cîţiva ani de cînd trăia în oraşul nostru o tînră damă. Nime nu o ştia de unde este şi cine este. Unii

25 spuneau că e văduva unui nobil polon ce perise la Ostrolenko; alţii adevereau că bărbatul său, pe care însă nu-l cunoşteau, are proţesuri ce îl ţin în Petersburg; alţii că e o vînturătoare ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei; în sfîrşit, acei mai rezonabili judecau că ea trebuie să fie vro nenorocită

30 păcătoasă, care venise să se spăsească în uritul monotoniei Chişinăului. În scurt, aceea ce se aflase mai sigur pentru dînsa era că se numea Olga şi era poloneză. Olga vieţuia foarte retrasă; rareori o putea vedea cineva la grădina împărătească, cetind sub umbra unui tei. Mi s-a întîmplat s-o văd odată, şi n-o poci uita nici acum.

Închipuieste-ţi una din acele femei ce slujesc de îndreptare naturii pentru toate slutele ce a făcut din greşală.¹ Figură nobilă şi melancolică; nişte sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateţă încoronau ochii ei

¹ Espresie luată de doamna B. de la Balzac.

negri ca mura, cu căutătură tinjitoare; albeața feței și a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei ce părea că se joacă în niște mici pantofi; talia sa care avea acea *disinvoltura* cu care natura înzestrea pe femeile de miazăzi.

5 Într-un cuvânt, oricare din aceste frumuseți în parte ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțiment de mirare sau un fior de amor. Ea să părea a nu avea mai mult de douăzeci ani; dar câte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani, de vreme ce șterseseră roza de pe crin și înneguraseră o așa îngerească frunte! Văzindu-ne mergînd spre ea, trecu în altă alee și se făcu nevăzută.

— În adevăr, am zis d. Ipolit care îmi da brațul, dama necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă; brunetă și poloneză!

15 — Pintre garofele albe, de multe ori crește câte una de alt color, îmi răspunse.

— Răspunsul este poetic; dar astă sărmană garofă se vede foarte suferindă, și, zău! eu, de aș fi în locul d-tale, aș căuta s-o mîngâi macar pentru dragostea nației.

20 — D-tale îți e lesne a vorbi cu așa ușor ton! D-ta n-ai iubit, nici ai să iubești vrodată, pentru că te-ai deprins a socoti amorul o zabavă, nimic mai mult. Cît pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi, pentru că cunosc urmările acestei grozave patimi!

25 — Ah! mă sparii, am strigat. Și de vreme ce este așa, iată, făgăduiesc a nu iubi niciodată.

— Și ai putut lua o asemenea sumeață hotărîre? am curmat eu.

30 — Oh! să dai samă dacă am călcat-o, răspunse ea tinzîndu-mi mîna...

Eram fericit!

După puțin, doamna B. urmă:

35 „Ajungînd în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi niște tăbliți căzute lîngă un copac; negreșit că Olga le perduse.

— A! am zis, iată acea ce ne va lămuri asupra misterioasei dame.

Luai tăblițele, le deschisei și pintre multele versuri și note leșești și rusești, iată ce găsii:

40 «On s'égare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraîne et nous perd; on tombe enfin dans le gouffre, et l'on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un coeur né pour la vertu...»

Pe altă față:

«Occhi, piangete; accompagnate il core
Che di vostro fallir morte sostiene.»

Mai înainte:

5 «Vergessen sie nicht, dass zwischen ihrem Brautkuss das Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird.»

— Rousseau, Pétrarque, Schiller, ce mozaic de poeți! am zis. Precum văd, doamna Olga e o poliglotă; și nu sfătuiesc pe cine n-a fi cetit pe acești autori să-i facă curte. Dacă astă gingașă Luiză caută vrun Ferdinand, negreșit că nu-l va găsi în Chișinău.

10 Ipolit nu m-asculta, dedat fiind cu totul a ceti cele scrise în tăbliți. Amîndoi păzeam tăcere gîndind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.

15 — Oare va veni la bal? am întrebat după puțin.

— Nu știu.

— D-ta însă vei fi.

— Poate.

— O! Tăblițele aste îți-au luat mințele.

20 Uitasem și Olga și tăbliți, cînd, după vro două luni, am întîlnit pe Ipolit la primblare. Trebuie însă să știi că, sau îndemnul meu, de care mă voi căi toată viața, sau acele fatale tăbliți au fost născut un prieteșug între Olga și Ipolit, prieteșug ce se schimbă în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea zicea că el o iubește și că este hotărît a o lua, mai ales că acum și locuiau împreună; însă ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.

25 — Îți cer o mie de iertări, îmi zise el, apropiindu-se; este o mulțime de vreme de cînd n-am venit la d-ta. Pricina...

30 — Pricina e frumoasa poloneză, am curmat rîzînd, și vreu s-o iert căci mi-a răpit un prietin, de vreme ce a izbutit a domoli o inimă sălbatică.

35 — Adevărat, îmi răspunse; nu tăgăduiesc că Olga nu mă iubește cu toată frenezia amorului; asemenea o iubeam și eu la început, dar acum îți mărturisesc că nu mai simt acel foc, acea beție. Amorul meu se prefăcu în compătîmire. Olga e minunată, e un înger, dar pururea tristă, pururea plînsă, mă teme, mă chinuiește îmi scoate sufletul cu atîta dragoste.

40 Eu o iubesc acum mai mult de milă...

— A, ești o fiară, domnule!

— Tînguește-mă, doamna mea, și nu mă osîndi. Simt' cunosoc, văd că sînt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? suferințele ce am tras de la sexul d-voastre mi-au stricat inima, au depărtat-o din cararea cea înflorită pe care o visează o inimă de douăzeci ani. Eu am acum treizeci și doi ani și am cercat prea multe chinuri. Pururea vîndut de femeile care îmi jurau un tînăr și vecinic amor și apoi mă părăseau lepădîndu-mă ca pe o modă veche, fără macar a cugeta că prin aceasta omoară o ființă omenească, am sfîrșit prin a le cunoaște și a le prețui pentru aceea ce sînt: niște draci frumoși lăsați pentru a ne chinui.

— Mulțamesc de compliment, am zis.

— Iartă-mă, doamna mea, și îți rezic, jălește-mă și nu mă osîndi.

— Dar dacă ai o inimă așa stricată, am adaos, dacă nu ești în stare s-o iubești pre cît te iubește, pentru ce nu te destăinuiești ei? pentru ce o îmbrîncești, jucîndu-te, în rîpa perirei?

— Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, cînd singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicos. Nădejdea mi-e la vremea care vindecă toate.

Sfîrșind, mă lăsă ca să alerge înaintea unei tinere dame ce venea spre noi.

— Vara mea, colonela D.? am zis eu.

— Ea însăși, îmi răspunse doamna B. Ipolit acum o iubea pe dînsa și uitase pe Olga... Ah! oameni, oameni înrăutățiți! Vedeți o biată femeie nevinovată, tînără, cu inima simplă și liniștită. O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, până ce prin ademenirele voastre o faceți de-și calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cîntea ca să s-arunce în brațele voastre și apoi, spre răsplata tuturor acestor jertfe, o azvîrliți cu despreț, zicînd: *atîta e tot!*... cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuți!...

Toată această frumoasă chiriellă de epitete se adresa la mine.

Am vrut să mă apăr.

— În adevăr, am zis rîzînd, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși?

— Rîzi, domnule, dar eu nu rîd... Oh! ai un aer nestatornic care mă îngrozește!

— Ah! am strigat, luînd un aer cît am putut mai melodramatic, poți a mă judeca acest fel? Socotește că eu n-am

încă treizeci ani și prin urmare sînt cinstit. De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în *Papa Gobseck*...

Balzac era autorul favorit a doamnei B. care, mulțămindu-se de acest bun martur, îmi zîmbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceașca de vermeil, și după puțin urmă:

„Ipolit iubea pe colonela D. și uitase pe Olga... Olga nu mai era acum pentru dînsul decît o supărare de care căuta vrîm mijloc a scăpa! Nu doară că tăgăduiesc caracterul lui cinstit și nobil; din împrativă, știind cîtă delicateță are în suflet, nu-l osîndeam ci îl jăleam și plîngeam pe acea nenorocită femeie care abia o cunoșteam și care, jertfă unei crude fatalități, era silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbea că Ipolit a să ia pe colonela D. Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atîta necredință. Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atît de nedrept, încît să voiască a-și strica el însul lucrările lui.

Într-o zi, aflîndu-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga. Astă vizită îmi pricinui mirare, căci, precum am zis, noi abia ne cunoșteam. Deși eram negata, am luat un șal și am priimit-o.

Pare c-o văd! nu era acum Olga cea pe care cu cinci luni în urmă o văzusăm atît de frumoasă, deși palidă, la grădină; fața ei era atît de slabă... atît de schimbată. Pelița ei sămăna cu batista subțire, fără pic de viață; o moarte să vestea în ochii ei scînteitori. Ar fi zis cineva o statuie de marmură, ieșită din mîinile lui Canova.

Am alergat înainte-i, am luat-o de mîna — mîna ei ardea — și am pus-o lingă mine.

— Ah, doamna mea! îmi zise, și glasul ei era înecat de suspine, iartă cutezarea mea; oh! sînt foarte nenorocită! Lacrimile îi împlură ochii.

— Liniștește-te, doamnă, i-am răspuns. Oh! înțăleg! în adevăr, ești foarte nenorocită!

— Așa e că se însoară? strigă ea cu glas spăriat, sculîndu-se; așa e că mă lasă? O, Dumnezeuul meu, îndură-te!

— De d. Ipolit vorbești, doamnă? Zic c-a să se însoare, dar nu cred că poate fi într-atîta de crud. Și în sfîrșit, fiind aceasta, pentru ce să te mîhnești? Să vede că e nevrednic de amorul d-tale. Un nestatornic se desprețuiește și se uită...

— Să-l uit! eu să uit pe Ipolit? Pesemne d-ta nu știi, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfîrșit? Pesemne d-ta n-ai iubit, doamnă? Nu știi ce venin este acesta? Oh! te fericesc dacă ești nesimțitoare! Vai mie! eu am cunoscut

amorul; încă o dată am iubit și acel întâi amor m-a nenorocit, acesta mă omoară. Voi muri negreșit . . . El era bucuria mea, sufletul meu, și să mă lase? Căci în adevăr voiește a mă lăsa . . . Oh! îl voi omorî și pe el și pe soția lui! . . .

5   Înfurierea ei m-a îngrozit. Era de o frumuseță fioroasă. Astfel trebuie să fi fost Didona când hotărî a se îngropa sub ruinele Cartagei. M-am sculat.

— Te spariu, doamna mea, îmi zise după puțină tăcere, — iartă-mă! Când ai ști cât foc este în astă ticăloasă inimă!

10   E un vulcan pe care numai moartea îl va stînge! . . . Știu că d-ta îi ești prietenă, pentru aceea, după Dumnezeu, la d-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă, doamnă! Scapă un suflet de la osîndă! Zi, fă, mijlocește să nu mă lase!

15   — Și ce pot sfaturile mele, când lacrimile d-tale nu folosesc? am zis.

— Ah! când gîndesc că ieri, nu mai departe, luă crucea și se jură pe sănătatea lui, pe viața lui, pe ochii lui, că mă iubește și că va fi al meu! . . . Oare Dumnezeu va suferi să se calce ast fel jurămintele făcute în numele său? Oare trăs-nitele ceriului s-au stins? . . . Pentru că și s-a jurat, doamnă, în mii de rînduri. Eu însă mă temeam de amorul lui! De cîte ori îmi spunea că mă iubește, vorba asta mă împlea de fiori. O presimțire amară îmi zicea că omul acesta, care-l vedeam jurîndu-se pe ochii lui dinaintea icoanei și luînd martură dum-nezeirea cu atîta ușurătate, este un trădător. Lacrimile ce vărsa la genuchii mei mă spăriau; inima îmi spunea că sînt minciunoase. Și însă, ființă ticăloasă ce sînt! adormeam pe nădejdea făgăduințelor lui; visam fericirea în brațele ce erau să mă vîndă! . . . Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acele! Aș fi murit norocită și n-aș fi silită acum a-l blăstema și a plînge!

30   Șiroaie de lacrimi curgeau din frumoșii ei ochi. Un tînăr om, de ar fi văzut-o atunci, negreșit că nu s-ar fi stînjinit cît de puțin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusese în starea aceasta. Cît pentru mine, neștiind cum s-o mîngăi, am în-ceput și eu a plînge.

Ea urmă:

— Hotărîsem să mă duc la rivala mea, să-i spun nele-giuirea omului cărui va să-și încredințeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tînără, bună, simțitoare; poate că s-ar fi îndurat la nenorocirea mea. Oh! i-aș fi spălat picioa-rele cu lacrimi și ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el; dar în minuta când voiam a mă

duce, puterile m-au lăsat. Neștiind ce să mai fac, am hotărît să viu la d-ta. Știu că el te stimă, știu că ți-e prieten; d-tale ți-e milă de mine, d-ta ești bună, plîngi . . . Fie-ți milă de o nenorocită! Scapă-mă, doamna mea, mîntuiește-mă! . . .

5   Și biata femeie îngenunchease dinaintea mea și îmi să-ruta minile fără să poată articula un singur cuvînt de greu-tatea suspinelor. Eu plîngeam ca și ea și cine ne-ar fi văzut în momentul acela n-ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

10   M-am pus la scriitoriuul meu și am scris lui Ipolit ca îndată să vie la mine. Am sunat; o slugă intră cu un bilet în mînă.

— Du acest răvaș la d. Ipolit P., i-am zis; să-l găsești numaidecît.

15   — D. Ipolit e la doamna colonela D., îmi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

— Adă, am zis; dar Olga îl luase mai nainte. O văzui tremurînd cînd cetea. Deodată, țipînd strașnic, scăpă biletul și ieși răpede.

În bilet scria:

20   «Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la 5 ceasuri deseară la biserica catedrală spre a asista la cununia d. Ipolit P. cu d-na colonela D.».

25   Ceasornicul arăta patru. Abia aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea era la biserică cînd am intrat. M-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbineala firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară și sudoarea roura melancolica lui frunte. Se cunoștea că se lupta în sine mustrarea cugetului și presimțirea. Din împrativă, cită senineță pe fața tinerii lui soții, cită bucurie, cîte nădejdi de fericire!

30   Cerimonia se sfîrșise. Toți fericitau pe tinerii soți, gă-tindu-se a-i întovărăși acasă. În momentul acela, văzui pe polițmaistru că veni de afară cu grabă și vorbi cu doctorul S., care șidea lîngă mine.

35   — Ce este? I-am întrebat.

— Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s-a otrăvit. Și ieși îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăblițele Olgăi îmi veniră în minte.

40   «Nu uitați că între sărutul însoțirii voastre se va pune fantomul acelei ce s-a ucis din pricina voastră.»

O greutate îmi apăsa inima; un nor amețitor veni și se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se învîrtește cu

mine și niște luciri scînteioase împlau împregiurul meu. Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii și m-am ținut de strană ca să nu cad. Nu știu cît ținuu astă fantasmagorie, căci, cînd m-am deșteptat, eram singură în biserică. Tremurîndă și cuprinsă de spaimă, am ieșit.

Sosind acasă, slugile îmi spuseră că polițmaistru și cu doctorul S. mă căutaseră și că ei veneau de la Olga pe care, cînd ajunsăseră, au fost găsit-o moartă.

Abia trecură patru luni de la însurarea lui Ipolit și de la moartea Olgăi și el se bolnăvi de ochi. Curînd i-au lipsit vederile și blăstemul Olgăi se împlini. Acum e de tot orb. Simțirea nenorocirii lui, muștrarea cugetului, pomenirea păcatului său i-au atacat sănătatea și, în vîrstă de treizeci și cinci ani, așteaptă și dorește moartea ca o fericire.

Iată isprăvile d-voastre, domnule. Ah! fericite cine nu iubește și nu simte!"

Doamna B. ofta; eu nu mai rîdeam.

III

TRISTEȚĂ

Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. Toate îmi vesteau cîte o supărare. Una un proșes, alta niscaiva vești politice mîhnicioase. În sfîrșit, una mai mică îmi spunea că mă așteaptă, că mă iubește, că mă dorește. Asta era o frumoasă fată care credea c-o iubesc.

Nu, nu te iubesc, sărmană copilă! De ți-am și spus-o, am mințit, am vrut poate să te înșăl ca un ticălos. Nu, nu sînt eu vrednic de amorul tău! De te-aș fi iubit, n-aș șădea ferecat în lanțele doamnei B., femeia astă neînțeleasă, care-mi spune că mă iubește ca și cum m-ar întrebă ce mai fac; vesală, zburdatecă, judecînd amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o vecinică dragoste și întrebîndu-mă cînd mă întorc la Iași. Nu; eu nu voi să fiu iubit astfel. Voi o femeie cu ochii plînși, cu fața mîhnită, care să mă teamă, să mă iubească și să moară cum a murit Olga.

Și însă merit eu oare un asămenea amor, eu, care tot focul amorului tînar, tot delirul juneței cei mai înflorite le-am cheltuit în adimenirele unei cochete...

În adevăr, numai un amor poate avea cineva și acela numai nu se uită. Aceasta este o loterie a inimei. Dacă un tînar întîlnește o inimă simplă și nevinovată, el este fericit; inima lui fragedă și curată ia o opinie încîntătoare pentru amor; iar de se face partea unui suflet fațarnic și trădător, atunci perde toată iluzia și, în locul fericirii, capătă pizmă și împetrire.

Oh! cînd ar voi femeiele să știe ce înaltă solie au priimit de la cer; cînd ar voi să știe că sînt lăsate ca să ne păzească de rău, să ne îndure inima, să facă fericirea vieții noastre, fără-ndoială că iubirea lor n-ar ținea numai până ce se usucă sărutul nostru de pe buzile lor!

Eu totdeauna am gîndit că îngerul păzitor pe care prevedința l-a dat fiecărui om nu este decît femeia căria el a jărtfit amorul său; și însă, pentru ce lasă ele a intra într-o inimă plină de iubire îndoiala și ura? ... O! nu sînt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriți; dea seamă grozavele ființi ce mi-au stricat inima... Voiești a fi iubită? găsește vrun înger, precum ești tu!

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prînz pe a doua zi de la d. Ipolit. Răvașul era scris de soția lui. Dedesubt scria: *Vom fi numai noi.*

Mă invita la masă! Și ce figură eram să fac eu privindu-i starea, după cele ce-mi spusese doamna B.? Să văd un om lipsit de simțul cel mai scump; care este într-o vecinică noapte; pentru care soarele n-are raze, nici cîmpul flori. Un om care iubește cu tinereță pe gingașa lui soție și însă nu o poate vedea. Și ea, oborită subț apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată afla un cuvînt cu care să-l poată mîngăia și gîndind la cel întăi pre care moartea i l-a luat; văduvă de doi barbați (Ipolit să putea socoti ca mort) la 21 ani, în cea mai înflorită frumseță! — Am răspuns cerîndu-mi iertare și pretextînd o pricină însămnătoare.

Mă simțeam foarte trist. Voiam să plîng și nu puteam. Am deschis fereastra. Ceriul era turburat; nori groși se primblau ca niște munți pe el, lăsînd în urma lor o ceață cenușie; luna se ascunsese; cîteva stele pribage se iveau unde și unde pîntre nori. Vedeam orașul adormit desfășurîndu-se sub mine ca o mare umbră. Liniștea domnea pretutîndeni, numai inima mea era turburată. Curînd, un vis deștept îmi înfătoșă toate întîmplările vieții mele, de la 17 ani cînd am perdut pre tatăl meu, cînd am rămas singur în lume și până la 28. Gîndeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem,

gîndeam la valurile ce mă cuprinseseră în lume, gîndeam la toate acele ființi pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem întâi, până la copila care-mi scria, până la doamna B., pre care o iubeam acum. Mi se părea că le văd pe toate trecînd pe dinaintea-mi, frumoase, vesele, triste, plîns, rîzînde . . .

5 Tunetul vuia în depărtare; cerul acum se învălea cu o haină posomorită; stelele pereau pe rînd. De aș fi fost poet, aș fi privit cu plăcere această scenă măreață a naturii, dar
10 timperatura avu pururea o deosebită influență asupra fizicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă înveselește; din împrôptivă, o vreme urîță mă întristează; în adevăr, gîndeam, dacă englezii au tot asemenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se gătește! Stelele strălucesc de o mai
15 vie lumină! Spun că de cîte ori moare un om, sufletul lui merge de-și ia loc între stele; oare care va fi steaua Olgăi? poate că acea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mică*.

— Domnule, îmi zise sluga, trăgîndu-mă de haină, gazda întrebă de nu vrei a cina.

20 — Nu vreau, am răspuns.

— Domnule, să închid fereastra; vremea e turbure, curînd a să tune.

— Și-apoi?

— Știu că d-tale nu-ți place tunetul.

25 — Așa este, cînd e aproape și cînd trăsnește; dar cînd vuiește în depărtare îmi place.

— O, cum fulgeră de strașnic, adăogă blăstematul, groaznece tunete o să avem! trebui să trăsnească undeva.

30 Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră. Înturnîndu-mă, văzui pe gazdă cu șervetul pe mîină.

— Dacă domnul va să cîneze, îmi zise el, i-am gătit un *holodnoi* minunat, *blincee* cu icre ferte în unt și . . .

Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.

35 Gazda mea era un moșneag ca la 65 ani, scurt și gros. În junia sa se vede că fusese balan, căci ochii lui avea încă o ușure vâpsea de alb-albastru. Fața lui roșie ca morcovul și fruntea fără nici o zbîrcitură arăta că pentru el viața n-avusese zile negre.

40 — De mult ești însurat, moșule? l-am întrebat.

— De patruzeci de ani.

— Ai copii?

— Trei băieți și o fată.

— Și unde sînt?

— Doi slujesc în oaste; cel mai mic e *pisar* și fata mea trăiește la Tulcin. O! Sașa mea . . .

5 — Sașa? ce va să zică Sașa?

Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alexandra.

10 — Sașa mea, urmă moșneagul, e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulcin. Barbatul său este gubernskii-secretar. Să o vezi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme decît mine. Seamănă bunului său care a fost grenadir, și groasă cît mine. Și-apoi, frumoasă, roșie ca un bujor; numai cînd era mică a căzut din scriciob și de
15 atunci e cam șchioapă; vărsatul a stricat-o puțin și i s-a scurs un ochi. — Și învățată, domnule, ca un diac. Scrie, cetește groznic. Cînd a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărți foarte frumoase; păcat că nu știu a ceti.

— Trimiti-mi-le să le văd, am zis.

Acesta era Florian tradus rusește.

20 — Cetește tu și eu voi asculta, am zis lui Ivan.

El începu:

„După ce alergă de la o turmă la alta, ca să se gudure la Elicio și la Galatea, cînele începe a alerga prin măgură; și se ia după un ied sălbatec. Iedul fuge și trece lîngă păstorițe . . .”

25 — Deschide în alt loc.

„Estela se roși uitîndu-se la maică-sa. Margareta îi dă voie să priimească prezentul și păstorița stă încă nehotărîtă. La urmă, c-o mîină tremurîndă, apucă cordela verde, care era în grumazii berbecului . . .”

30 — E! dă-mi pace cu păstorițele și cu berbecii cu cordele verzi.

Văzînd că pastoralele d. Florian nu-mi pot împrăștia melancolia, m-am culcat, însă, de abia apucasem a adormi, și
35 un vis fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele sale aripi.

Părea că mă aflam într-un mare salon îmbrăcat în doliu, unde ardeau două mari policandele cu luminări de ceară galbenă. Olga dormea culcată pe o canapea. Ipolit o privea stînd la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonînd aria din vodevilul rusesc *Kozacă stihotvoretă*. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gît și Sașa sărea șchiopătînd și strîmbîndu-mă. Nu știu cît ținu acest popuri de vedenii, căci, cînd am deschis ochii, era ziua mare.

Era cîteva luni de cînd mă înturnasem la Iași. Vîrtejul soțietății, profeșuri, intrigile politice mă cuprinseseră într-atît, încît, neaflînd minută de răgaz, am fugit la țară; însă acolo singurătatea, aerul curat, privirea naturii deșteptară în inima mea suvenirea doamnei B. În zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atît de înflorit. El se ținea de mine și mă făcea a cerca toate chinurile despărțirii. De 5 mă duceam la vînat, mi se părea că răsunsetul pușcii mele trece Prutul și merge de moare la ușa doamnei B. De voiam să cetesc, doi ochi frumoși se puneau dinaintea literelor și în orice fras găseam o expresie a doamnei B. Nemaiputîndu-mă lupta, am scris să-mi vie pasportul. Am lepădat toate romanțele și m-am apucat de cetit pre Tucidid și pre Xenofon. Dumnezeu să mă ierte și pre mine și pre acești vestiți și limbuți 10 autori! Neideat în strategie, n-am putut prețui nici frumoasa retiradă a celor *zece mii*, nici războaiele peloponisiace. Aruncam cărțile și mă duceam de priveam Prutul cum curge și fericeam pe cazacul cu barba lungă de la pichetul din ceea parte. 15 Îmi era drag cazacul. Au nu era și el de acolo de unde era doamna B.? Aflam multă poezie în nasul lui turtit și ochii mici și multă armonie în strigătul lui monoton : *kto idiot?* Xenofon și Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac și a lui Walter Scott. Îmi mărginisem cetirea numai în amo- 25 roasele răvașe a doamnei B.

Fără îndoială, ziceam, acesta e limbajul adevăratului amor! Laconic și înfocat. Doamna de Sévigné și Ninon de Lenclos niciodată n-au putut scrie astfel. Ah, cît m-a iubit de strașnic! Și eu care socoteam că e o cochetă și . . . 30

Ivan îmi curmă monologul. El îmi aducea pasportul și două scrisori cu timbru Chișinăului. Cunoscui pe adresa unia slova doamnei B. Tremurînd de fericire, am deschis-o. Iată ce-mi scria:

„Prietenul meu! Sînt foarte nenorocită! Aud că te gătești să vii iară în Basarabia și nu știi cît m-a supărat vestea aceasta . . .” 35

Începutul era original.

„Te-ai fost dus; gîndeam că mă vei fi uitat. Ah! cînd ai ști cît te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Iartă sinceritatea mea, dar cînd ai ști cît sînt de nenorocită! De cînd 40

te-ai dus, toate nefericirile m-au împresurat; am perdut pre Bibi! Închipuiește-ți că se vede că-i dasă supa ferbinte sau cine știe ce. Pe la miezul nopții aud un grozav hîrcîit pe canapeluța unde el dormea. Sar din așternut. Ce să văd? 5 bietul Bibi era în spasmele agoniei. Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lăcrimători! Cum se vîrcolea în brațele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar săracul era în cele de pe urmă minute. Nemaștiind ce să fac, i-am turnat pe gît cîteva linguriți de apă de Colonia. Sărmanul! Sărmanul! 10 trebuia să-l vezi cum urla, cum se zbuțuia! Oh, grozave minute pe care în veci nu le voi uita! Cînd a venit doctorul, îl găsi mort și pre mine leșinată . . . Lacrimile mă opresc de a-ți mai scrie, dar te rog încă o dată, de vei veni în Besarabia, să te faci că nici mă cunoști. Cînd ai ști cît sînt de nenorocită!

P.S. Rupe scrisoarea aceasta.“

Am scăpat scrisoarea din mînă și am deschis pre ceeaaltă.

„Prietenul meu! Tu mă întrebi atîte lucruri deodată încît nu știu la care să răspund mai întăi. Văd însă că începi cu doamna B. și sfîrșești cu doamna B. Așadar de dînsa îți voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul și ai dreptate, pentru că știi că m-ai lăsat în locul tău și nu te 25 îndoiești de sîrguința mea, de vreme ce mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin presudstvi (tribunaluri); și cu venirea ta (care cred că va fi în curînd) te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decît tine, pentru că pre dînsul amorul nu-l tîrîie de nas după doamna B. 30

Tu îmi scrii să te înștiințez ce face? cum suferă depărtarea ta și dacă durerea-i s-a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, căci tu ești făcut a fi cît vei trăi înșelat de femei. Mîngăie-te, simțitoriule Verter, Șarlota ta nici a murit, nici s-a înjunghiat, nici și-a făcut seamă, nici s-a bolnăvit (decît numai cînd i-a murit cățelușul), ci din impro- 35 tivă, a doua zi s-a aruncat în brațele unui tînăr ofițer de lănceri . . .”

— Fecior! dă-mi șipul cu *o de Colon*.

— N-avem aici la țară *o de Colon*.

— Dă-mi ceva! dă-mi un pahar de apă cu gheață . . . 40

„. . . s-a aruncat în brațele unui tînăr ofițer de lănceri. Tu îl cunoști; leutenantul Arsenie Timofeevici J. Îți aduci aminte cum rîdeam de dînsul că șede ca o fată mare cu ochii

plecați, și când vorbește cu femeile, tremură. Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amândoi; capul tău e de poet și al lui de oștean și el te numea *ucionaia golova*; tu de când ești nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici, 5 balan mai mult decât toți balanii, e frumos în felul lui și e în stare a se bolnăvi dacă ar videea că un fir de păr dintr-un favorit e mai lung decât celalalt. Acea însă în care te întrece, prietenul meu, și cu care te-a gătit, este danțul. Închipuiește-ți că el este cel întâi mazurist din toată noua Rusie și 10 tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sărmane filosof, nu poți face o singură antreșă; stîngăcia ta e nespūsă. Ascultă dar cum s-a legat acest amor. Știi că ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deși n-am mulțămire în adunările zgomotoase 15 unde domnește eticheta, aveam curiozitatea să văd pre doamna B. și să studiez soarta ta în ochii ei, pre care tu îi asemănai cu vioarele înrouate și — cu cîte alte acele. Nu tăgăduiesc că în seara aceea, ea era de minune; avea un aer așa de dulce, așa de încîntător, așa *non so che*; un aer care zicea: iubiți-mă, 20 nu mă lăsați să mă prăpădesc. Damele își șopteau și se ghionteau; tinerii o priveau cu amor și înfocare, zicîndu-și între ei: cît e de frumoasă! Se începu mazurca. Doamna B. începea cu lăncerul. Ce să-ți mai spun? Era în elementul ei și, fiindcă știi că-ți place stilul poetic, o voi asemăna cu Atalanta alergînd pe luciul valurilor. Însul guvernatorul se sculă de la 25 cărți și veni s-o privească. Rușii striga: *prevoshodno!* Moldovenii: minunat! Pe lîngă ea, toate celelalte femei era slute. Asta nu e puțin cînd o zice o gură indiferentă, mai ales cînd — știi — că la noi sînt multe frumusele. Toată seara n-a vorbit 30 decât cu Arsenie Timofeevici, n-a văzut decât pre Arsenie Timofeevici, n-a dăntat decât cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de valț cu dînsa, eu care n-am dăntat de patru ani. În învîrtirea valțului, am pomenit numele tău. Gîcește ce mi-a răspuns? « — Nu-l văd la bal. A! uitasem 35 că s-a dus! » . . . Cum îți pare, prietene, răspunsul e de minune. În scurt, ce să-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat ca cum n-ai fi mai fost. Lăncerul șede toată ziua la ea; dar băietul nu e așa prost cît seamănă. Mi-a arătat ieri un răvaș de la dînsa; iată ce-i scria: « Mă învinovățești 40 nedrept. Nu, nu l-am iubit pre el (acel el ești tu), gîndul meu era tot la tine de cînd te-am văzut la alergarea de cai . . . Oh! te iubesc, *dușinca!* Mă jur pre ochii acești care zici că îți plac » ș.c.l., ș.c.l.“

— Ticăloasa! se jura pre ochi, nu gîndea la Ipolit!
„Rusul însă n-o iubește și cocheta face pe nevinovata. S-o vezi cît s-a făcut de bisericosă; șede toată ziua închisă, merge numai la biserică și la paradă. Adio, ș.c.l.“

5 Trebuie să aibă cineva 26 ani și să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simțit! În scrisoare mai era un post-scriptum:

„După o îndelungată suferire, în sfîrșit, Ipolit a murit. . . “
10 Hîrtia îmi căzu din mîni și ochii mi se împlură de lacrimi, aducîndu-mi aminte de nenorocita mea rudă. Apoi, în ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B., mi-am adus aminte că babele la noi gonesc pre necuratul afumînd pene prin casă. Am cerut o cățuie și foarfeci; am tăiat fărâmele 15 scrisoarea și răvășelele viclenii și le-am pus pe jăratecul din cățuie. Privind fumul ce se ridica și apoi perea cum perise amoriul ei, am zis slugii mele să se ducă și s-afume odaia cu hîrțiile aceste. El mă privea cu ochii holbați.

— Ai auzit?

— Bine; apoi?

20 — Apoi să zici să-mi înșale îndată calul și să te gătești să mergi cu mine.

— Unde?

— La călugărie.

Ivan se depărtă clătînd din cap. Negreșit că mă 5 socotea nebun.

Așteptînd calul, m-am dus la malul Prutului. Cazacul, cunoscîndu-mă, mă salută. O! cît mi-a părut el de slut! Eu m-am pus pe țarm și sfîșiind pasportul, aruncam bucățelele în 10 apă, zicînd: ce viclenie! să mă uite pentru că nu mai sînt față, pentru că nu știu mazurca, pentru că nu port *epolete*, pentru că nu-s balan. Să-mi zică fără pic de muștrare a cugețului că nu mă mai iubește, pre mine care o iubeam ca sufletul! Să-mi spuie că pre Bibi nu-l va uita în toată viața! Va să zică, că mai mult iubea pre cățel? Bine zice prietenul 15 meu că sînt oameni meniți a fi cît vor trăi înșalați de femei.

În vremea aceasta, calul era gata. Îndată purcesei ca un duh de spaimă îmboldit de fierbinteala frigurilor, și cînd mă deșteptai din amețeala mea, văzui calul numai spumă 20 și coastele lui sîngerate de pînteni.

— Ivane, unde sîntem?

— Intrăm în Iași. Iată se întorc de la Copou.

Plecasem să mă duc la vro sehăstrie, să fug de lume și mă trezii în Iași.

Însera. Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentăția de la teatru.

5 Se da: *Est-ce un rêve?*

1836 august

10 N.B. Trecuseră 22 ani, de cînd nu fusesem în Besarabia, cînd în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chișinău. În sfîrșit, eram să văd locuri dorite, rude, prietini ce nu-i revăzusem de 22 ani! o viață de om! În călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea, și mi se părea să privesc pe Meleli calare și pe doamna B. vălsînd cu ofițerul de lănceri.

15 Era dimineață cînd am intrat în oraș. M-am dus la vechea mea gazdă, unde mă aștepta cea întâi decepție.

În locul moșneagului de la 1835, atît de roș și de vesel mă întîmpină un neamț sarbăd și flegmatic, care cîrnuia birtul.

Luăi un fiacru și vizitai orașul, pre care îl găsii sporit în mărime, de nu și în frumuseță.

20 La urmă, mă hotărîi să mă duc la doamna B. Nu știu pentru ce, cum pusei acest gînd, inima începu a mi se bate, și simții o neliniște oarecare. Era aceasta oare o aducere aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atîta timp, se petrecuseră atîte întîmplări, încît nu putea fi altă decît acea impresie a tinereței, care rămîne pururea în sufletul omului.

25 O slugă mă anunță. Întrai îndestul de uimit într-un salon unde mă aștepta o nouă decepție. Găsii o băbuță zbircită, încungiurată de căței și de motani, care, după ce cu politeță mă invită lingă dînsa, îmi prezentă o priză de tabac! Niciodată n-aș fi gîcit că bătrîna astă ce purta ochilari și priza tabac era frumoasa doamna B., odinioară fala Chișinăului!

— Cum, doamna mea, porți ochilari?

— Ce? ai pleșuvit?

— Tragi tabac?

35 — Ț-au căzut dinții? ș.c.l., ș.c.l.

După o convorbire atît de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfîrșit prin a rîde noi însuși de noi, și a ne mîngăia de poznașele isprăvi a timpului.

40 Am petrecut două săptămîni vesele în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună priimire și cea mai cordială ospetie.

1857, mai

5 Nimic nu e mai urît decît orașul Iașii pentru un călător străin, mai ales dacă nu are un nume cu *de* la început și e încurcat în trebi ce nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor semicivilizați, din care se alcătuieste populația acestei capitale. Iar dacă voiagiază ca un poet, ca un artist; dacă a avut norocire a fi colaboratorul vrunui vodevil monstros ce s-a jucat la teatru Iașilor; dacă numele i-a fost tipărit la coada vrunor versurile dintr-un keepsake, sau în foiletonul jurnalului de *Débats*, ferice de el! Pretutindeni e bine priimit, sărbătorit, primblat și ospătat. Găsește plăcere în aste adunări semieuropești, să deprinde a bea cafea turcească și a fuma dintr-un ciubuc lung; ba încă află multă poezie în forma șlicului și a hainelor lungi, numind vandalism lepădarea lor. În sfîrșit, de este și tînăr și nu pre slut, apoi nu poate tăgădui că ulițile orașilor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie și obosesc vederea, în vreme ce ale Iașilor, înfătoșind la toți zece pași un nou punct de privire, arată o varietate drăgălașă; și e pre mulțămît dacă, după ce merge pe jos prin pulbere pîn-în glezne, în primejdie a fi călcat de carete și droșce, scapă în hudița unei mahalale, ajunge la o căsuță cunoscută unde era așteptat, își lasă galoșii la scară, întră obosit și trudit și vede că îi aduc *dulceți*. — O, ce bun obicei!

25 Trei groaznice focuri a cercat acest oraș. S-ar fi putut face pe un plan mai nou, dar nimeni nu-și bate capul și după ideea noastră au cuvînt. Ce! să-și facă casa în linia uliții ca să nu poată dormi după prînz de duruitul trăsurilor? Iașenii iubesc liniștea și acel drag farniente din care se alcătuieste cea mai mare parte din viața lor. Osteneala i-ar omorî. — Pentru ce să îmblu pe jos, dacă am trăsură? — Ce răspuns să dai la un așa bun cuvînt?

Cu toate acestea, bunul oraș începu a-și schimba toaleta și, zău! ne pare rău, căci e slut astfel îmbrăcat jumătate cu frac și jumătate cu șalvari roși, întocmai ca un unte-offițer pe care l-am văzut la înformarea miliției, încins cu sabie piste giubeaua blănită cu cacom, purtînd pinteni și șapcă cu roșu.

Acum vede cineva, în locul baracilor și a colibelor care făcea să răsară grandiosul unui palat *maur*, niște căsuți de moda bourgeoise — de ne este iertat a împrumuta aceasta zicere de la francezi, de vreme ce la noi încă nu e botezată. Cinci cămăruți în care abia te poți învîrți și din care una mai mărișoară poartă pomposul nume de *salon*; trei stănjăni cvadrați de grădină englezească cu vro șase salcîmi slabi și subțiratici ce nu sînt buni nici de foc, nici de umbră; atîta tot. Iată cum s-a dezgradat bietul oraș! abia unde și unde să mai vede cîte un palat vechi cu beciuri boltite, cu ferestre cu gratii, cu cerdace mari, însă și acestea începură a se sulimini și a se preface, și seamănă cu unte-offițerul de care am vorbit mai sus.

Într-un palat de acestea — care era într-o mahala ticnită a căria nume îl vom tăcea de frica poliției — locuia dumealului postelnicul Andronache Zimbolici, căruia la vîrstă de patruzeci ani îi abătuse să se-nsoare.

Coconul Andronache era unul dintr-acei oameni din norocire rari, adevărați cameleoni a societății, care-și prifac sufletul și portul după vreme și împrejurări. Așadar, până acum de cinci ori își schimbă hainile. Întăi, la 1812 și-a ras barba și s-a îmbrăcat europenește. Pe urmă, în vremea d. Calimah, luă iar costumul lung. La 1821 bejănărind, îmbrăcă iarăși fracul și își rase și mustețile. Înturnîndu-se, iar luă șlicul. Apoi, la 1828, apucă din nou fracul, își lăsă favoriți mari și barbetă și puse și ochilari. Zice că nu se va mai schimba, dar putem să-l credem?

Poate că cetitorii noștri vor să știe — pentru ce se găsesc oameni curiozi ce vor să le știe toate — ce făcu el patruzeci ani și se trezi așa tîrziu ca să se însoare? Precum într-o toată, postelnicul Zimbolici era și într-o aceasta nehotărît. Oare să se însoare, ori să nu se însoare? Acest gînd l-a cumpănit douăzeci de ani. În sfîrșit, într-una din zile, supărat pe femei că nu-i mai primesc curtea, repeta dictonul lui favorit: „Oare să mă însor, ori să nu mă însor?“, cînd îi veni în minte că demoazela Agapița, de curînd ieșită din pensionat, are zestre de o mie galbeni venit pe an. „Și eu am încă pe

atîta, gîndi postelnicul; ce bună treabă!“ Se îmbrăcă iute și alergă la muma junei copile, care nici știa că sînt postelnici pe lume și că gîndesc la dînsa, sau mai bine zicînd la zestrea ei.

Buna mamă, iubind pe fetița sa cu tot focul dragostei părințești, lucru ieșit din modă în zilele noastre, rămase încîntată văzînd că se înfățișează o astfel de partidă, văzînd că cere pe fiică-sa un *postelnic*, pe dînsa fată de serdar! „Agapița mea a să fie cocoană mare“, zicea ea cu ochii muițați în lacrimi de bucurie; dar greșea în ideea sa buna femeie, căci coconul Andronache era din soiul acel amfibiu (numeros în Moldavia) care se ține mai presus de *starea a doile*¹. și pe care aristocrația nu-l socoate nici îl primește între ea, adică din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: *nici cîine, nici ogar*. Postelnicul Zimbolici cunoaștea proverbul din ispită, dar fiind om de duh, desprețuia aste prejudeții fumuroase și ridicule; el știa că în acest al nostru veac de aur, aurul e boier mare, frumos și învățat. Așadar, curînd se și însură.

Îndată strămoșescul său palat luă o nouă formă! gratiile se scoaseră de la ferestre; odăile se zugrăviră și se mobilară cu gust. Apartamentele nevetei lui, despărțite într-un capăt ce da asupra grădinei, se așternură pe jos cu covoare. La toate unghiurile să puseră clopoțele și din ietacul postelnicesei se deschise o galerie, unde ea iubea a cultiva florile cele mai rari și mai frumoase.

Tînăra Agapiță, găsind în bărbatul său un om cu maniere nobile, fără pretenții, care îi împlinea cele mai mici capriuri de copilă, un om în sfîrșit ce trecuse prin foc și prin apă, se deprinse ușor cu căsătoria, ea, care plînsese o zi întreagă cînd auzise c-or să o mărite și care din romanțul Ameliei luase cea mai mare antipatie asupra lui Mansfeld și prin urmare asupra bărbatilor.

Lumea privea pe postelnicul Zimbolici ca pe un model de bărbat și pe dînsa ca pe o minune de soție; și lumea nu greșea, deși ea rareori nu greșeaște, căci el însul se mira de fericirea sa. Se vedea curtenit, salutat, stimat mai mult decît întăi; pentru că moldavii au și acest obicei, rămas de la daci încă, a crede că un om însurat are drepturi în societate, la care un neînsurat, fie oricît de cinstit, nu poate nicicum pretinde.

Șase luni trecuseră de cînd gusta postelnicul această ticnită fericire căsătorească. Sosi toamna și, nu știu cum, cu dînsa veni și sațiul în casa lui. Serile i se păreau pre lungi,

¹ Boierii mici.

mai ales acele petrecute la teatru, unde cele mai adese vedea bărbați înșelați. Pellier ¹ îi părea măscărici când glumele sale făcea pe femeia lui să riză. Cu totul deosebit de aceea ce era întâi: „Pesemne, gîndea, sînt foarte nătărăi barbații în Franța și femeile desfrîdate. Norocire că noi avem încă mult până să ajungem la acest grad de civilizație.”

5 Într-o seară, juca vist cu cîțiva tineri de curînd însurați ca și el. După opt robere în vremea cărora se păzise o adîncă tăcere:

10 — Zău, zisă unul, azvîrlind cărțile, de cînd m-am însurat joc numai vist și nu mai scump de un leu fisa; însă, adevărul vă mărturisesc, nu mă pot opri de a blăstema pe englezi și petrecerea lor. Ce joc monoton! nu-ți face cel mai mic tic-tac. Să trăiască bancul farao!

15 — Taci, zise altul, nu e de cuviința unui om căsătorit a lăuda astă dezbrăcătoare și rușinoasă patimă. Eu am uitat și *paroli* și *selleva*. Zi, mai bine, să trăiască căsătoria!

— Hura! strigară toți.

Adusesă ceai și ciubuce.

20 — Ce socotiți? zise gazda. Eu sînt de idee să facem ponci, precum odinioară, știți cînd...

— Nu mai pomeni, curmă al patrule; nici voi să mai aud vorbind de acele ceasuri pierdute. Să trăiască căsătoria! și nerod acel ce laudă holteiia, purgatorii acest mirșav unde își riscă cineva punga, cinstea și viața...

25 Dar propunerea pentru ponci se primește în conglăsuire.

Samuvarul clocotea. Ceaiul vărsat prin pahare luă o văpșea purpurie, amestecîndu-se cu rumul de Giamaica. Toți sorbeau astă iscusită băutură — care face nu mai puțină cinste aflătorului ei decît aflătorului tipografiei și a corăbieriei cu abur — lăudînd plăcerile însurăciunei cu entuziasm, dar fără foc și pentru ca să dea o ațîtare mai vie acestor laude silite, defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiiei, a cărora însă aducere-aminte le aprindea fețele și îi făcea să riză cu hohot.

30 — Cît jălesc vremea perdată, zicea cel mai vechi însurat dintre ei, îmi pare că trăiesc numai de cînd m-am căsătorit. Numai de atunci mă pot socoti fericit. Zilele mele trec ca niște vise încîntătoare. În toată dimineața, copilița noastră vine de ne deșteaptă. Privindu-o ne simțim renviind în ea. Cînd sînt silit să ies de acasă, nu știu cum să mă întorc mai

¹ Actor comic la teatru francez de la Iași.

degrabă. E de prisos a vă descrie ce înger este Zefirița. Știți cît e de frumoasă; știți ce plătește într-o adunare; știți de se mai poate afla alta să facă *solo* mai bine la un contradanț.

5 — Natalia mea, zise altul, este muzicantă din cap până în picioare. Sonatele lui Beethoven, fantaziile lui Haydn, caprițurile lui Paganini pentru ea sînt o jucărie. Cînd se pune la piano, pare că geniul muzicii o însuflă. Fiori te cuprind, tremuri, plîngi, țipi ascultîndu-o și te socoți transportat într-un rai sau într-o sferă locuită de sirene. Dacă cîndva vrun nor mîhnicios mă posomoraște, un *allegro vivace* mă înveselește. Dacă idei politicești mă turbură, un *andante grazioso* mă liniștește, dacă vrun cuget de gelozie mă necăjaște, un *adagio sostenuto* mă face să-mi cunosc amăgirea și să vărs lacrimi de căință. Într-un cuvînt, femeia asta este 10 o ființă lăsată înadins de bunul Dumnezeu pentru fericirea mea. Pentru hatîrul ei învăț flautul; pentru hatîrul ei învăț a cînta, căci am uitat să vă spun că cîntă ca o Malibran. Acum putem cînta împreună frumosul duet a lui Mozart între Giovanni și Dona Anna.

20 — Cît pentru mine, reluă al treile, mărturisesc că n-am gîndit niciodată că sfînta poezie va veni să se sălășluiască în casa mea. Soția mea e păgînă ca Lord Byron și poetă ca George Sand. Autorul ei favorit este Victor Hugo; o cheamă Adalgița. Cum vă pare! A? poate-se mai frumos nume? 25 Poeziile ei, cînd vor ieși la lumină — căci am gînd să le tipăresc — credeți-mă, au să facă o mare revoluție în republica literaturii românești. Ascultați versurile ce a făcut ieri à la manière de Victor Hugo:

Cuprinsă de un trist necaz

Az,

30 Priveam amurgu-ntunecat.

Cat,

Și văd că dintr-un nour des

Es,

35 Mulțime de draci fioroși,

Roși.

Toți se pun împregiurul meu!

Eu,

Ce-o să știu face de acum?

Cum,

40 De-aici să pot al meu să scap

Cap ș.c.l.

Văd că vă minunați, dar să vedeți încă altele. Când o ascult, mă simt așa de prost pe lângă dînsa, încît mă mir cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat. Serile adormim întru cetirea vreunui romanț nou care face să ți să suie părul în vîrfurile capului, sau a vreunei povești a lui Hoffmann ce te 5
5 împle de fiori la lumina cea sarbădă a lampei. Așa uimiți, cuprinși, ne lipim strîns unul de altul și . . .

— Celelalte, strigă gazda ieșind din răbdare întru auzul atîtor laude. Nevasta mea, prieteni, n-are pretenție a se numi nici Staël, nici Sontag, nici Taglioni. Ea este o ceară moale pe care o întorc cum mi-e voia; nevinovată ca un pui de turturea. Știe numai să mă iubească; atîta știe, atîta vrea să știe. Atît de puțină idee are de ademenirile lumii, încît mă tem să nu mă-ntrebe într-o zi

15 „*Si les enfants qu'on fait se faisaient par l'oreille*“.

Rîdeți, domni, pentru că nu aveți cercarea mea. Treizeci și doi ani am — tăgăduia opt — și mi se pare că am avut vreme să cunosc o mare parte din diplomația cochetăriei. Talentele sînt bune, dar eu sînt de o idee — care însă poate fi greșită — că o femeie măritată n-ar trebui să fie prea artistă. A mea iubește frumusețile naturei, nu ale meșteșugului. Romanțuri nu cetește. I-am făcut o mică bibliotecă de cărți moralicești. Toată dragostea ei sînt eu; toată mulțămirea, florile. În toată dimineața, după ce caută trebile gospodăriei, 25
25 iasă în galeria de lângă ietacul său, unde privindu-și florile, cetește pe *Emile* a lui Rousseau. Dumneavoastră ați făcut niște frumoase portreturi despre soțiile dv., dar — să nu bănuți — îmi par cam măgulite. Eu nu spui, eu arăt și voi să vă incredințez prin însași vederea. Veniți după mine; 30
30 Agapița nu știe că sînt acasă. Veniți!

Toți bărbații s-au grăbit a urma pe postelnicul Zimbolici, nerăbdători de a vedea și a judeca fericirea lui.

În vîrfurile degetelor, cătinel, ținându-și răsuful, au trecut prin un șir de odăi, toate întunecate, până ce au ajuns la o ușă cu geamuri, preste care era o subțire perdea. Gazda zîmbind o rădică, dîndu-se cu politeță în laturi ca să lasă pe oaspeți să privească, încît toți au putut vedea pe tînăra nevastă, într-un larg capot alb, cu părul lăsat pe spate, lăsată pe o sofa, cu capul răzămat pe umărul unui frumos tînăr ce 40
40 o ținea strîns îmbrățoșată. . . Buzele lor se atingeau.

Gingașa postelniceasă! sărmana femeie! ea se afla într-unul din aceste momente rari în cursul scurtei noastre vieți, cînd te simți învins de plăcere, înimicit de desfătare, cînd

visezi treaz, cînd fericirea amorțește oricare alte simțiri ale noastre. Deslipind prin un suspin buzele sale de ale tînărului amarez, înturnă ochii și zări acele patru capete spăriate, acei opt ochi holbați ce o priveau. Țipetul ei îngrozi amorul. 5
5 Tînărul se sculă, sări în grădină și se făcu nevăzut.

Postelnicul lăsă să cadă perdeaua pe care păn-atunci sta încremenită mîna lui. Se uită la oaspeții săi și oaspeții săi la dînsul; vru să le zîmbească, dar simți că se strîmbă. Îi petrecu până la scară, unde se despărțiră fără să-și zică un cuvînt, făr-a se mai uita unul la altul. 10
10

Toți alergară pe acasă cu părul zburlit, cu grija în suflet, cu groaza în inimă, gîndind la scena ce văzuseră și temîndu-se să nu găsească asemenea priveliști pe acasă-le.

Spun că coconul Andronache s-a închis în cabinetul său, unde după ce mult trăsni, plesni, blăstemînd gîndul ce-l lovise să se însoare ca să-și pearză liniștea, în desperarea sa apucă un pistol, îl încarcă și apoi se puse pe gînduri, privind unealta ucigașă; în sfîrșit, slobozi — un hohot de ris azvîrlind arma și zicînd: 15
15

— *Au mai pățit-o și alții!*

Post-scriptum. Dacă cineva are curiozitate să afle ce s-a mai urmat după cele arătate mai sus, îi vom spune că Agapița, după mai multe muștrări ce priimi de la soțul său și mai multe făgăduinți ce îi dete, nu știu cum se întîmplă de căzu iar în ispită. După a treia și a patra recidivă, onorabila dicasterie îi despărți, și coconul Andronache se duse în voiaj ca să-și uite tribulațiile conjugale, trimițînd foastei sale soții, în ajunul plecării, o frumoasă ediție a *Întîmplărilor lui Telemah*; însă noua Calipso se mîngăi lesne de purcederea lui Zimbolici. Ea găsi că păcatul este plăcut, și că are vreme să se pocăiască; de aceea nici voi a înlocui pre postelnicul, deși mulți aspiranți la zestrea sa îi făgăduiau că ochi au și nu vor vedea, urechi au și nu vor auzi. 25
25
30
30

TODERICĂ

„Eu nu sînt de cînd povestele; sînt de cînd se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă ocă fer la un picior și tot îi părea că-i ușor” ș.c.l.

Prologul povestelor

Pe cînd trăia Statu-Palmă, Barba-Cot și în Academia din Podul-Iloaei da lecții vestiții dascali Picală și Pepele, era în Iași un tînar boerinaș cu numele Toderică, frumos și bun la inimă, dar desfrînat cît se poate, pentru că-i era dragi cărțile, vinul și femeile. Nu se spoveduise de cînd era și se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumușele. Iată dar s-a întîmplat că Toderică, după ce sărăci în cărți pe doisprezece coconași, carii de desperație se făcură voinici de codru și muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi și el, cît ai bate în palme, tot ce cîștigase și moștenirea de la tată-său pe deasupra, afară de o mică răzeșie în tinutul Herții, unde se duse să-și ascundă păcatele și ticăloșia. Trei ani erau acum de cînd trăia în singurătate, ziua împlînd la vînat și seara jucînd stos cu vataful lui și făcînd pasians, cînd într-una din zile, de abia întrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea, iată că Domnul nostru împreună cu sfinții apostoli au venit și, bătînd la ușă, l-au întrebat de-i bucuros de oaspeți. Toderică, care, precum am spus, era bun la inimă, se bucură că-i veniră musafiri tocmai cînd avea cu ce să-i ospeteze; și așa îndată-i pofti în casă și porunci de masă, rugîndu-se de iertare, dacă nu-i va putea ospăta cum se cuvine unor persoane ca dumnealor, fiindu-i fără veste vizita dumilorsale.

Domnul nostru, rizînd de minciuna lui Toderică:

— Ne vom mulțămii cu ceea ce ai, i-au zis, numai bucatele să fie gata mai devreme, pentru că dumisale îi este a mînca, au adaos arătînd pe Sf. Petru.

Toderică îndată puse să gătească demîncatul și, vrînd să cinstească pre oaspeții săi cu ceva mai mult decît cu vînat, vîzîndu-i mai vîrtos că-s cam mulți, zise vatafului să taie un ied ce-i mai rămăsese și să-l facă friptură.

Gătindu-se bucatele, compania s-au pus la masă. Toderică se mîhnea că n-are vin mai bun ca să cinstească pre oaspeții săi:

— Domnilor, zise, îmi pare rău că nu mi-au venit încă buțele cu vin de la viile din jos.

Domnul nostru se zîmbi pe sub musteți de minciuna ce cîrpiase Toderică și, gustînd vinul:

— Nu-mi spui că vrei să ne amăgești? i-au zis, vinul dumitale este foarte bun. Întreabă și pe dumnealui care cunoaște, adăogi arătînd pe Sf. Petru.

Apostolul, sugînd un pahar, strigă că încă de la nunta din Cana nu băuse așa vin minunat și pofti pe gazdă să-l cerce. Toderică, care toate aceste le lua de complimente, își împlu paharul, dar rămase cu gura căscată, cînd se încredință că cu adevărat asemenea vin nu băuse de cînd era. Cunoscînd deci din minunea aceasta și din vorba apostolului înfățișarea mîntuitorului, se sculă îndată de la masă ca un nevrednic de a mînca în asemenea companie sfîntă, dar Domnul îi porunci să șadă la masă și trebui să asculte.

După ce au mîntuit de mîncat friptura, Domnul nostru s-au dus cu apostolii în odaia ce li se gătise; iar Toderică, rămîind singur a jucat stos după obicei cu vataful, bînd ce mai rămăsese din vinul cel blagoslovit, a făcut pasians și apoi s-a culcat.

A doua zi, sfinții călători adunîndu-se în tindă împreună cu gazda, Domnul nostru au zis lui Toderică:

— Sîntem pre-mulțămiiți de priimire ce ne-ai făcut și vrem să-ți răsplătim. Drept aceea, cere-ne trei lucruri oricare vrei și îți le vom da, căci toată puterea avem în cer, pe pămînt și în iad.

Atunci Toderică, scoțînd din buzunar cărțile ce le purta totdeauna cu el:

— Doamne, zise, fă să cîștig de cîte ori voi juca cu cărțile aceste.

— Bine, răspunde mîntuitoriul.

Sf. Petru, care era lingă Toderică, i-au zis încet:

— Nebunit-ai, păcătosule? Cere viața de veci și iertarea fărdelegelor tale!

— Nu-mi prea bat capul de aceasta, zise Toderică.

— Mai ai încă două lucruri de cerut, zise Domnul nostru.

— Doamne, urmă gazda, fiindcă ești așa de bunîșor, fă, mă rog, ca cine se va sui în părul acest care umbrește ușa mea, să nu se poată coborî de n-oi vrea eu.

— Fie așa! au zis Domnul.

Auzindu-l sf. apostol Petru nu-l mai putu răbda, deci ghiontindu-l cât ce putu cu cotul:

5 — Păcătoș năting și îndărăpnic, i-a zis, au nu te temi de iadul ce este gătit pentru nelegiuirile tale? Cere, zicu-ți, la stăpînul un loc în sfîntul său rai; mai ai încă un lucru . . .

— Te poftesc, dă-mi pace și-ți caută de treaba d-tale, îi răspunse Toderică fugînd de lîngă apostol; și Domnul nostru, întrebîndu-l care este a treia a lui cerere:

10 — Aș vrea, zise, ca cine se va pune pe scăuieșul iest de lîngă gura cuptorului să nu se poată scula până n-oi vrea eu.

— Amin! zise mîntuitorul și, lăsîndu-i ziua bună, se duse cu apostolii.

15 N-apucase încă bine cel de pre urmă apostol să pășească pragul și Toderică, vrînd să cerce puterea cărților, chemă pre vataful și se puse la jucat stos. Îi bătu toate cărțile de-a rîndul. Deci, nemairămîndu-i îndoială, se sui într-o căruță de postă și, ajungînd la Iași, trase la cel mai bun birt, unde
20 nămi cele mai frumoase odăi. Îndată ce vestea sosirei lui s-a împrăștiat, toți tovarășii birbantariilor lui au alergat să-l vadă.

— Gîndeam că te-ai prăpădit, i-a zis Andronache Zimbolici; auzisem că te-ai făcut sehastru.

25 — Așa este, răspunse Toderică.

— Ce dracu ai făcut de trei ani de cînd nu te vezi?

— Am petrecut cu postul și cu rugăciunea, fraților! Și iată *molitfele* mele, adaose, scoțînd din buzunar cărțile.

30 Toți au buhnit de rîs de răspunsul acesta și toți au rămas cu ideea că Toderică și-a îndreptat starea în țări străine, unde, cum se vede, găsisese niscaiva jucători mai proști decît acei carii veniseră să-l vadă și carii se uscau de dor să-l pungească ca mai nainte. Unii acum se și așezau la o masă de joc, dar Toderică îi pofti întăi să guste ceva și așa trecură
35 în sală, unde, din porunca lui, se gătise un ospăț minunat.

Masa aceasta au fost mai veselă decît cina apostolilor, macar că vin străin avea numai Tokai și de Rin, care se jura Regensburg pe sufletul răpousatei sale soții¹, că vinea chiar din viile prințului Metternich, iar de loc era niște Odobesc

40 ¹ Nu se va părea un paradox, dacă va judeca cineva că Regensburg de atunci a putut fi tot acel de astăzi după vestitul sistem a metempsicozii lui Pitagor.

vechi de zile și niște Cotnar uitat de vro duzină de ani, într-un poloboc din pivniță.

Până a nu sosi oaspeții săi, Toderică se îngrijise de a mai avea un joc de cărți asemenea cu cele blagoslovite, pentru
5 ca să le poată lua în locul celorlalte cînd va cere trebuința și, dînd două-trei cărți după ce va bate opt-nouă, să depărteze tot prepusul de la pontatorii săi. Pusese unele în dreapta și altele în stînga.

După ce au mîncat toți, s-au pus împregiurul unei mese
10 și Toderică scoase întăi cărțile cele proaste; dar, văzînd că hojma perde, porunci s-aducă vutcă și, în vreme ce ceilalți bea în sănătatea Elencilor și a Catincilor, Toderică ascunse cărțile cele proaste și puse în loc pre cele blagoslovite. Ne-maicăuțînd la jocul său, fiind sigur c-a să cîștige, începu a
15 lua seama pontatorilor săi și îi văzu că îmblau cu furat și cu *șulerie*. Putea deci să le scurgă în cuget curat toate paralele, pentru că ei îl sărăciseră pre dînsul! și acum vedea că i-au fost luat banii prin înșălăciune și tîlhărie, iar nu doar că știau juca mai bine sau avuseseră noroc! Știindu-se pre
20 sine cinstit și fiind încredințat că are să cîștige și să-și răzbune, simți nu puțină bucurie; aducîndu-și însă aminte de vremea trecută și de cei doisprezece coconași pre care îi sărăcise și gîndind că poate numai aceia au jucat cinstit, s-a căit că el a fost pricina peirii lor; o ceață i-a acoperit
25 razele de voie bună ce i se vedeau în față și a oftat bătînd toate cărțile pontatorilor săi.

În scurt, în seara dintăi, Toderică a potrivit să cîștige numai atîta cât să plătească masa și chiria odăilor pe o lună. Tovarășii săi, cu buzele îmflăte, au făgăduit să vie a
30 doua zi.

A doua zi și în zilele următoare, Toderică a cîștigat o avere strașnică. Îndată s-a mutat de la tractir într-un palat mare, unde, din vreme în vreme, da baluri strălucite. Cele
mai de soi cocoane se sfădeau pentr-o singură ochire a lui; la masă avea totdeauna cele mai bune vinațe și casa lui era
35 capiștea desfătărilor.

După ce a petrecut un an de zile, jucînd cu chibzuială și slujindu-se cînd cu cărțile cele blagoslovite, cînd cu celelalte, a hotărît să-și răzbune cum se cade, pungînd pre cei
40 mai mari boieri. Pentru acest sfîrșit, prefăcînd în juvaieruri cea mai mare parte din banii săi, i-a poftit a doua zi după Sfîntul Gheorghii la un bal mare, care avea să se sfîrșească cu un banc de cele mai zarife.

Acei ce n-aveau bani au luat cu dobîndă de la jidovi; ceilalți au adus cîștiurile moșilor ce le priimiseră de cu seară și tot ce mai aveau; Toderică i-a ras pre toți și peste noapte s-a făcut nevăzut cu aurul și cu juvaierurile.

De atunci a hotărît să nu joace cu cărțile cele blagoslovite, decît cu jucătorii carii jucau necinstit, simțindu-se îndestul de tare ca să-și deie pept cu ceilalți. A îmblat prin toate orașele pămîntului, cîștigînd pretutindeni și cheltuind pe orice găsea pe placul său. Cu toate aceste, aducere-aminte a celor doisprezece coconași îl supăra neîncetat și îi învenina toate plăcerile.

Într-una din zile, hotărî ori să-i scape din muncă, ori să se peardă și el cu ei.

Puind acest gînd, a purces să se ducă la iad c-un toiag în mîină și c-un sac d-a spinare. Sosind la Tîrgul-Ocnii, s-a coborît într-o ocnă părăsită, care i-o arătase o babă vrăjitoare și s-a dus, s-a dus, s-a tot dus pe sub pămînt, până a ajuns la poarta iadului.

— Cine ești tu? îl întrebă împăratul adîncului, după ce-l aduse înaintea lui.

— Eu sînt Toderică, jucătorul de cărți.

— Ce dracu cauți aici?

— Cinstite Scaraoțchi! zise Toderică, de socoți că este vrednic cel întăi jucător de pe pămînt să joace cu tine cărți, iată îți fac o propunere. Să jucăm amîndoi, și pentru toată cartea ce-ți voi bate, să am voie a-mi alege cîte un suflet din împărăția ta și a-l lua cu mine. Una macar de-mi vei bate tu, să-mi iei sufletul și să fie al tău în vecii vecilor.

Întru auzul cuvintelor acestora, Scaraoțchi trînti un hot de rîs de se cutremurată păreții tartarului și se spăriară toți dracii. Apoi, întorcîndu-se cătră Toderică:

— Pesemne n-ai femeie și copii? îl întrebă.

— Pas si bête, răspunse Toderică, dar las-vorba. Spune, joci ori ba?

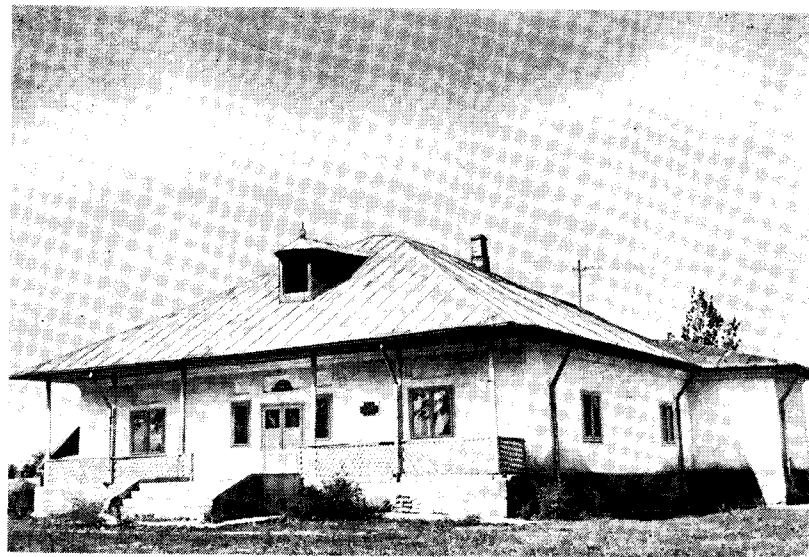
— Bucuroș, zise Scaraoțchi suflecîndu-și mînicile, și ceru masă și cărți.

Pe loc un drăcușor mititel și frumușel ce împlinea slujba de jochei (ciocoi) pregăti toate cele trebuitoare.

— Ce vrei, stos sau banc? întrebă Toderică.

— Stos, răspunse stăpînitoriul tartarului; știi că la banc se încap multe șulerii.

S-au pus la joc.

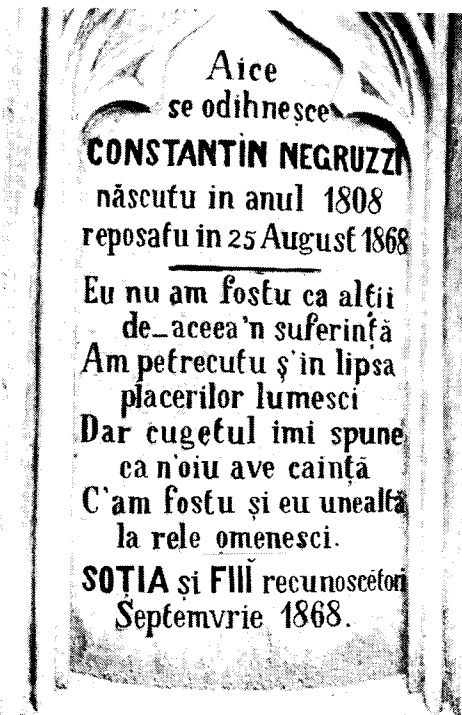
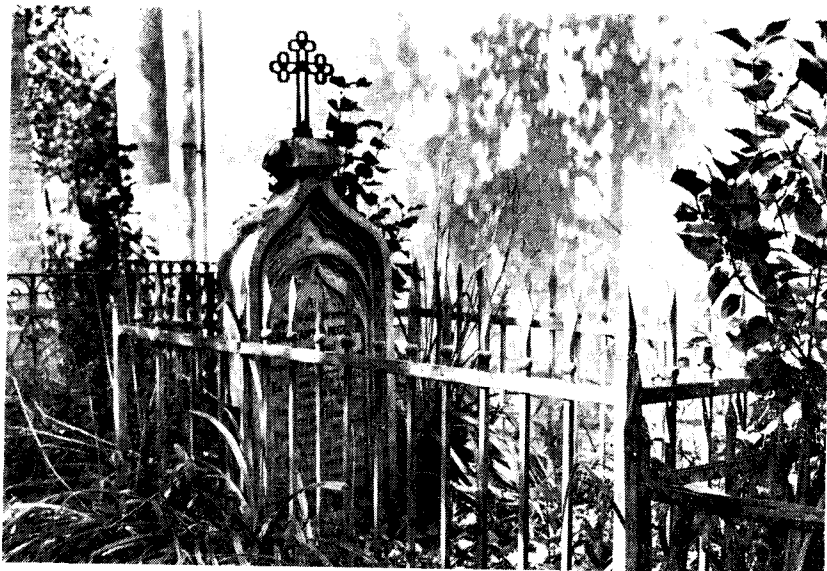

Sus : Locuința lui Negruzzi de la Trifești (Lunca Prutului), astăzi casă memorială. Jos : Placa comemorativă pusă la casa de la Trifești (Lunca Prutului), cu ocazia împlinirii a o sută de ani de la moartea scriitorului.

1868-1968

**COSTACHE NEGRUZZI ESTE
UN NUME SCUMP ROMÂNIEI
SI VA RAMINE IN PLEIADA
PIONIERILOR INTELECTUALI
AI NEAMULUI NOSTRU**

V. ALECSANDRI

Sus: Mormintul lui Constantin Negruzzi, în curtea bisericii de la Trifești (Lunca Prutului).
Jos: Inscripția de pe piatra mormintală, cuprinzind și o strofă, ușor modificată, din poezia *La M...*

Constantin Negruzzi (probabil după 1860) (Biblioteca Academiei)

Maria C. Negruzzi, soția scriitorului
(acuarelă de Al. Kogălniceanu) (Biblioteca Academiei)

Maria C. Negruzzi, soția scriitorului
(Biblioteca Academiei)

Toderică, bătînd cartea dintăi, a cerut sufletul lui Ștefănică Gîndul (unul din cei doisprezece pe care voia să-i scape) și priimindu-l, l-a pus în sac; asemenea și pe al doile și al treile pînă la doisprezece, și luînd sufletele, le-a pus
5 toate în sac.

— Dacă întunecata voastră strălucire, a zis Toderică, voiește să mai urmăm jocul, eu sînt gata.

— Prea bine, răspuse Scaraoțchi, care vărsa sudori de necaz; dar aici este nu știu ce miros greu, ien să ieșim puțin
10 pîn-afară.

Asta era numai ca să scape de Toderică, căci cum a pășit el pragul cu sacul de-a umere, Scaraoțchi a și strigat să puie zăvoarele și rătezele și lăcățile.

Rămîind afară, Toderică băgă mîna în buzunar și, ca un
15 poznaș ce era, scoase un condei de credă, care-i slujea la cărți și subt inscripția vestită:

„*Lasciate ogni speranza voi ch'entrate*“

însamnă pe grozavele acele porți de aramă, o mare cruce,
așa:

+

20 (Șese luni de zile, pînă ce creda se roase de cotleala aramii, iadul rămase încuiat. Nu putu înghiți nici un suflet, și hămesiți de foame, dracii abia suflau. Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă în loc de credă, ca să poată săpa mîntuitorul semn!)

25 Purcegînd de la iad, Toderică a mers, a mers, a tot mers pînă a ieșit în lume și a ajuns în patria sa, plin de bucurie că a venit de hac lui Scaraoțchi și a mîntuit sufletele cuconșilor ce se munceau din pricina lui.

După trecerea de patruzeci ani (Toderică era acum de
30 șeptezeci), Moartea a intrat la dînsul într-o zi și l-a înștiințat că, fiindcă i-a sosit ceasul, dumneei a venit să-l ieie, și că să se gătească.

— Sînt gata, a răspuns bătrînul, dar te rog o, Moarte, fă-mi un bine pîn-a nu mă lua; dă-mi o pară din copaciul
35 care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gîtlejului. Fă-mi această mică plăcere și voi muri mulțămît.

— Dacă-i vorba numai pentru atîta, a zis Moartea, bucu-roasă. Și se sui în păr ca să culeagă o pară, dar cînd vru să se coboare, nu putu nicidecum, pentru că Toderică așa voia.

— Ah! Toderică, m-ai înșălat! strigă. Văd că sînt în puterea ta. Dă-mi drumul, și Ț-oi mai da zece ani de viață.

— Zece ani! Mare treabă! zise Toderică; de n-ai poftă să putrezești în copac, drăguță, trebui să fii mai darnică.

— Ț-oi da douăzeci.

— Mă iei în rîs.

— Ț-oi da treizeci.

— Încă mai ai mult pîn-m-îi ajunge cu tîrgul.

— Ce pîrdalnic! Vrei să trăiești o sută de ani?

— Tocmai acum ai nemerit, iubito.

— Toderică, n-ai minte.

— Poate; dar mi-e drag a trăi.

— Fie o sută de ani, zise Moartea.

Îndată putu să se coboare și, luîndu-și rămas bun de la omul nostru, se duse cu coasa de-a umere.

Cum purcese ea, Toderică se trezi desăvîrșit sănătos și începu o nouă viață, avînd puterea juneții și cercarea bătrîneții. Tot ce am putut afla de traiul lui acesta, este că a urmat ca și întăi a-și împlini toate poftele și mai ales cele trupești, făcînd bine cînd găsea prilej, dar fără să gîndească la mîntuirea sufletului său, ca și mai înainte.

Sfîrșindu-se acei o sută ani, Moartea a venit iarăși.

— Gata ești? l-a întrebat.

— Am trimis să-mi cheme duhovnicul, răspuse Toderică; pune-te pe cel scăuieș lingă vatră, pînă ce va veni. Aștept numai să mă spoveduiesc și apoi să intru în noianul vecinicii.

Moartea, ca o bună și îngăduitoare persoană, se puse pe scăuieș și așteptă un ceas să vie preotul. Dar văzînd atîta zăbavă, zise gazdei:

— Moșnege, nu Ț-ai putut căuta de suflet de un veac de cînd nu ne-am întîlnit?

— Zău! n-aveam numai acea grijă, răspuse bătrînul c-un zîmbet de luare în rîs.

— Dacă Ț-e vorba așa, strigă Moartea supărată de nelegiuirea lui, Ț-oi arăta eu!

— Șuguiеști? zise Toderică, văzîndu-o cum se silea să se coboare de pe vatră; te știi că ești bunișoară și că-mi vei mai dărui cîțiva ani.

— Cîțiva ani, ticălosule! (și se trudea să se deie jos de pe vatră).

— Negreșit; dar astă dată n-oi cere mult, căci m-am săturat de bătrînețe; m-oi mulțami cu patruzeci de ani.

Moartea simți că o putere nevăzută o ținea pe scăuieș precum odinioară în copac, dar de ciudă și de mînie nu voia să deie nimic.

— Știu un meșteșug să te fac blindă, zise Toderică; și îndată puse pe tăciunii ce fumeau în vatră un braț de vreascuri. Focul îndată s-a aprins și a împlut de pară și de fum într-atîta cuptorul, încît Morței îi venea să-și deie duhul.

— Valeu, valeu! a strigat, simțindu-și bătrînele oase prăjindu-se; scapă-mă și făgăduiesc să-ți dau patruzeci ani de sănătate.

Atunci Toderică i-a dat drumul și Moartea a fugit pe jumătate pîrlită.

Sfîrșindu-se și anii aceștia, s-a înturnat să-și ieie omul, care o aștepta la ușă c-un sac de-a spinare.

— Astă dată n-ai încotro cotigi, îi zise, dar ce ai în sacul acela?

— Sufletele a doisprezece jucători, prietini ai mei, pre care i-am scos din iad, sînt acum vro sută cinzeci de ani.

— Vie dar și ei cu tine! zise Moartea, și apucîndu-l de chică, se înălță în văzduh, zbură spre apus și se virî în ocna părăsită.

Sosind la porțile iadului, bătu de trei ori.

— Cine bate? au întrebat din năuntru.

— Toderică jucătorul, răspuse Moartea.

— Să nu cumva să deschideți! strigă Scaraoțchi, aducîndu-și aminte de stosul ce jucase cu el; coțcariul acela-i în stare să-mi pustiască împărăția.

Scaraoțchi nevrînd să deschidă, Moartea, vrînd-nevrînd (căci dorea să-și răzbune) și cu mare părere de rău, a trebuit să plece spre ceruri.

— Cine ești tu? întrebă sfîntul Petre pe Toderică, după ce Moartea l-a pus dinaintea porții raiului.

— Vechea voastră gazdă, răspuns el, acel care odată v-a ospătat cu vînatul său.

— Cum cutezi să te înfăoșezi aice în starea ce te văd? Nu știi că ceriul este închis pentru cei ca tine? Bre! bre! bre! Tu ești bun de talpa iadului și ai încă obraz să cauți loc în rai!

— Sfinte Petre! zise Toderică, mi se pare că eu nu te-am priimit așa, cînd ai venit împreună cu Domnul nostru de mi-ați cerut găzduire.

— Toate aceste-s frumoase și bune, adaoase apostolul cu un glas pe care voia să-l arăte aspru, deși se cunoștea că-i este milă; dar eu nu voi să-mi găsesc *beleaua* dîndu-ți drumul în rai fără de știre. Îngăduie până voi spune stăpînului și
5 apoi vom vedea ce-om putea face.

Domnul nostru, înștiințîndu-se de venirea lui Toderică, au venit la poartă, unde el sta îngenucheat pe prag cu sufletele sale, avînd șese în dreapta și șese în stînga și milostivindu-se:

10 — Bine, treacă pentru tine, i-au zis; dar sufletele aceste ce sînt drepte a iadului, mi-e nu știu cum să le priimesc.

— Doamne! zise Toderică, cînd am avut cînte a te priimi în casa mea, erai întovărășit de doisprezece călători și eu v-am priimit pre toți și v-am ospătat și v-am găzduit cum
15 am putut mai bine.

— Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta, zise Domnul nostru cu un zîmbet îndurător. Haide intrați, de vreme ce ați venit; ai noroc că m-ai găsit în *chef* bun; almintrele n-aș îngădui un lucru care poate da pildă rea.

20 *N.B.* Povestea asta se tipări în foaia *Propășirea* mai mult ca să imple coloanele jurnalului, decît ca meritînd vro însemnătate literară. Cu toate aceste, nevinovata poveste servi de pretext Tartufilelor politici ca să închidă jurnalul și să exileze pe autor!

II

Fragmente istorice

Aprodul Purice. Alexandru Lăpușneanu.
Sobieski și românii. Regele Poloniei și Domnul Moldaviei.
Cîntec vechi.

APRODUL PURICE

1486

*„Fost-au acest domn om nu mare la
stat, însă întreg, drept, viteaz și meșter
ia războaie... Și era mare jale și plîns
în norod pentru pierderea acestui domn
bun“*

Vornicul Ureche, La viața lui
Ștefan cel Mare

- Ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ș-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pămîntul ce era încă d-al său sînge rourat ;
5 Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorul pe lîngă oi
Cîntă dragostele sale. Vai! el nu putea găci
Că vrăjmașu-ntr-a lui țară se gătește-a năvăli.
Generalul cel mai falnic a dîrjilor ungureni,
10 Hroirot ¹ ros de-nverșunarea ce avea pe moldoveni —
Care-n multe sîngeroase lupte i-au fost arătat
Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a cîștigat —
Luînd veste cum că Ștefan domnul lor atunci s-afla
În ținuturi depărtate, avînd cu el oastea sa,
15 Socoti că favorabil prilej altul n-a găsi
De moldoveni și de Ștefan deodată a-și răsplăti,
Ca să poată c-o lovire acea rușine spăla,
Ce româneștile arme au săpat pe fruntea sa.
Așadar adunînd noaptea pre toți ofițerii sei,
20 Le espuse-a sale planuri, și le zise: „Frații mei!
Știți c-acești români sălbatici, vrăjmași aprigi, ne-mpăcați,
Au ucis mulțime mare dintr-ai noștri bravi soldați,
Știți că însetați de sînge în Ungaria au intrat,
Și că foc și pustiire pe-a lor urmă au lăsat ;
25 Iar noi care bărbătește n-am lipsit a ne lupta,
De abia numai prin fugă viața ne-am putut scăpa,
Și cununile de lauri ce-n războaie-am adunat
Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat ;
Oare-această înfruntare și batjocoră și reu,
30 N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu?
N-a să mai sosească vremea să ne răzbunăm și noi,
S-arătăm că-n unguri curge viteaz sînge de eroi?

Vremea este îndămină, prilejul favoritor,
Oastea lor este departe, și cu ea-i și domnul lor;
35 Mergiți dar, și-n astă noapte toți ostașii vă gătiți
Și când va miși de ziuă, nesmintit călări să fiți,
Ca prin marș iute și grabnic, fără veste să-i călcăm,
Cine sînt ungerii noștri și Hroiote să le-arătăm.“

Se fălea deșertul ungar cu-acel vis amăgitor,
40 Că o țară neapărată va pustii prea ușor,
Ș-în a sa zădărnice i se pare că vedea
Lacrimile cum se varsă, sîngele cum șiroia!
Dar dreptatea Provedinții n-au putut îngădui
Gîndul său cel sîngeratic să se poată săvîrși;
45 Și Dumnezeu milostivul p-al său popul credincios
Nu-l va lăsa în călcarea ungerului fioros.
Deci sfîntul duh cu-ndurare pe un român însuflînd,
Ce de mult se afla încă pîntre unguri petrecînd,
Și carele auzise tot planul acel cumplit,
50 Ce asupra țării sale ungerii au slimuit,
Deși se găsea nemernic, pribegit din țara sa,
Patriotică simțire în inimă-i tot s-afla;
Așadar în vîlmășagul ce gătirea prileji,
S-aruncă pe-un cal cu grabă și spre Moldova porni.
55 După ce ieși din lagăr alergă neconținut
Toată noaptea, pînă-ajunse cînd soarele-a răsărit
În oraș la Roman, unde pre pîrcălabul aflînd,
Și primejdia ce vine abia a-i spune-apucînd,
De osteneală și de trudă a căzut jos leșinat,
60 Iar calul său lîngă dînsul răsufarea ș-a și dat.

De îndată pîrcălabul un minut n-a zăbovit
Și un curier în pripă la Ștefan a răpezit;
Iar satelor de pe mîrgini, porunci a se găti
Cu săcuri, topoare, coase, cu ce vor putea găsi,
65 Totodată dînd de știre și pre la boierinași
Ca cu oamenii de oaste, cu vecinii și slujbași,
Cu toții, și mic și mare, să grăbească alerga
La șesurile Moldovei unde el se va afla;
Apoi strîngînd călărașii și parte din tîrgoveți
70 Înarmați cu lănci, cu săbii, cu arce și cu săneți,
Au ieșit din tîrg afară cu mica urdia sa,
Și pre dușman fără frică ca să vie-îl aștepta.

Precum norul de lăcuste soarele întunecînd
Vine pre sus cu iuțeață țarinile-amenințînd,
75 Încît tremurînd așteaptă spărietul muncitor

Neștiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
S-amăgește cu nădejdea că ogoru-i va scăpa,
Și-a sudorei sale roduri va putea înc-aduna;
Însă d-odată lăcusta cade toată pe cîmpii
80 Ș-într-un clip în praf priface țarini, hoalde-ogoare, vii.
Sau după cum primăvara omătul cel adunat
Pîntre rîpi, și d-a lui Febus calde raze săgetat
Se topește și s-azvirle, șiroi iute furios,
În pîrăul care curge pîntre flori în vale jos,
85 Îl turbură, îl mărește, îl înflă cu al său val,
Și nu-l lasă pînă-nu-l face de se varsă piste mal;
Cîmpiile se înecă, iar păstorii spăimîntați
S-aciuiază cu-a lor turme în munții învecinați;
Acest fel sumeții unguri în Moldova năbușesc.
90 Orice-ntîmpină nainte robesc, taie, pîrjolesc,
Cu omor și pustiiere drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza, ș-în urmă foc fumega;
Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia
Hroiote aflînd pustii sate a-nțălege nu putea,
95 Care poate fi pricina acelui bejănărit,
Căci el crede că de dînsul nimene nici au gîndit;
Deci îndată poruncește să-i afle pre cineva
Prin colibe, prin bordeie, ca să-l poată întreba.
Iată că împlînd haiducii piste un moșneag au dat,
100 Gîrbovit de bătrîneță, într-un toiag răzămat;
A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii,
Fața lui cea cuvioasă, ochii săi măreți și vii
Îl aseamnă că este îngerul ocrotitor
Al acelor pustii sate, sau duhul tînguitor.
105 El pînă la Hroiote vine cu pas lin și măsurat,
Fără grijă, deși este de catane-ncungiurat,
Și așteaptă să-l întrebe. — „Unchiașule, ien să-mi spui
De ce pricină p-aicea nici un locuitor nu-i?“
Astfel Hroiote îi grăiește. — „Pricina însuți o vezi,
110 (Îi răspunde-atunci bătrînul) și încă mai cercetezi?
Pricina bejănăriei ș-a jalei obștești, tu ești,
Hoț turbat și fără lege care prăzi și pustiești!
Care vii cu cete multe de tîlhari și prădători
S-aduci jale în locașul unor pacinici muncitori!
115 Nu purta grijă! cu dînșii curînd te vei întîlni
Și amar îți vei da seama, foarte greu te-i răfui.
Dumnezeu mult milostivul nu gîndi că te-a lăsa
Să sfîșii cu-a ta turbare credincioasă turma sa,

Ce-și va înturna urgia preste spurcat capul tău,
120 Ș-il va detuna zdrobindu-l cu-nfocat trăsniul său!“
Zicînd, face semnul crucei și din greu a suspinat. —
Cine-n minutul acela să-l vază s-ar fi-ntîmplat
L-ar fi socotit că este din ceruri vrun prooroc.
— „Spinzurați-l! înțepați-l! tăieți-l! dați-l în foc!“
125 Strigă haiducii, husarii și tot trupul ostășesc.
Ș-acum mii de lănci și săbii pe deasupra-i se-nvîrtesc.
Bătrînul așteaptă moartea fără a se oțări,
El pentru țara lui este mulțămit a se jertfi;
Dar Hroirot strigă să-l lasă; catanele se supun,
130 Îi fac loc, se dau în lături, mîna pre el nu mai pun.
Generalul lor simțeste după cîte auzi,
Că ușoară biruința, cum gîndește, nu-i va fi.
Deci în cete d-o potrivă oștenii săi adunînd,
Pre haiduci puind în mijloc, călărimea înșirînd,
135 Lasă trupul cel mai mare sub niște vechi ofițeri
Și el c-o parte aleasă de călăreți volonteri,
Purcede mai înainte nerăbdător de a ști
Dacă-n drumul său vro oaste de români va întîlni.
După ce cîteva ceasuri merseră cu un pas des
140 Văzur-aproape de Roman, pe-ntinsul Moldovei șes,
Un puțin număr de oameni, tot în cete împărțit;
Îns-acea adunătură era mîndră de privit.
D-o parte boierinașii, d-a lor slugi încungiurați,
Călări pe armăsari ageri și felurit îmbrăcați,
145 Fieștecare dintr-înșii cîte-o dovadă purta
De la dușmanul, pre care l-a fost învins mîna sa.
Unul c-o sabie-întoarsă, c-un capot roș înfirat
Și haine înaurite, este turcește-mbrăcat;
Altul încalecă iarăși un cal de Don căzăcesc,
150 Poartă o sulîță lungă, și un hanger calmucesc;
Îmbrăcat c-un ceapchin verde, și blănit tot cu samur,
Un tînăr se herețește p-un sirep armăsar sur;
Chingile, șeaua lui, frîul, ferecate cu argint
Arată cum că luate de la vrun mare leah sînt.
155 Pe a altuia frumoasă înaurită harșea
Într-un colț se vede-un vultur ce-o cruce-n gură ținea,
Nu rămîne îndoială că acel odor bogat
De la domnul Vlad sau Radul, în război a fost luat.
Alții cu săgeți și arce au căciule tătărești,
160 Însă cea mai mare parte poartă cușme țurcănești².
De acolo nu departe țărani stau adunați,

Cu securi, cu lănci, cu coase și topoare înarmați;
A lor mîneci suflecate, aerul posomorit,
Tăcerea lor, toate-arată că spre război s-au gătit.
165 Pircălăbul mai nainte era cu-ai săi călăreți,
Avînd strînși pre lingă dînsul slujbașii și tîrgoveți;
Deci văzînd cum că vrăjmașul cit putea vinea spre ei,
Se întoarce și le zice: — „Iată dușmanul, flăcăi!
Năvăliți la el cu toții, voinicește vă luptați,
170 Țara și casele voastre în pradă-i să nu lăsați.
Dați de tot! să n-aveți milă d-un vrăjmaș ce ne-au prădat,
Care cu foc și cu sînge urma lui ș-au însemnat;
Buciumați, și Doamne-ajută!“ — Cu toții strigă: „Amin!
Aideți frați din țara noastră să alungăm pre păgîn!“³
175 D-abea dobele și surle semnul bătăii vestesc,
Îndată cu toți în oastea ungurilor năvălesc
Strigînd: „Ucideți! ucideți! dați tot de tot! nu vă-ndurați!
Pre vrăjmașii ce ne pradă nu miluiți! nu cruțați!“
Cu-a lor groznică năvală cai, călăreți oborînd,
180 Aduc neorînduală într-a dușmanilor rînd;
În zădar stau ungurenii și vitijește se bat,
Românul nu-i bagă seamă, și țăranul încruntat
Face jertvă răzbunării și pre prins și pre rănit.
În zădar și ofițerii, și Hroirot oștean vestit,
185 Ca să-i mai îmbărbăteze, d-a valma pintre soldați
Se luptă; nu văd, n-ascultă husarii înspăimîntați,
Ș-amenințîndu-i din urmă cuțitul moldovenesc,
Să plece acum de fugă se îndeasă, se gătesc.
Iată c-atunci ceea oaste se ivea dintr-un ponor,
190 Ungurenii prind la suflet văzînd că vine-ajutor,
Se întorc cu bărbăție, se înșiră iar la loc,
Și războiul se-nclăștează, mai ucigaș, mai cu foc.
După cîteva minute toată oastea le-au sosit,
Husari, haiduci și cătane pe români au năpădit;
195 Deci îndată toată fața bătăii au prefăcut,
Căci măcar că moldovenii cumpătul nu și-au pierdut,
Dar de multă ungurime nădușiți, încungiurați,
Cădeau precum snopii vara, de sabie săcerați.
Dos la dos, spate la spate, se bat desnădejduit,
200 Lovirile le-s grozave încît nu-i de povestit;
Subt a românului paloș sîngele curge părău
Păn-cînd brațu-i amorțește fiind rănit foarte greu,
Scapă sabia din mînă; în sfîrșit și el căzînd,
Răstoarnă încă pe-un dușman ce-l vede lingă el stînd.

205 Dumnezeule! la tine nădejdea lor au rămas,
Înalțe-să pân-la tronu-ți a lor trist și jalnic glas!
Și trimite-le din ceruri un înger într-ajutor
Căci se bat pentru scaparea ș-apărarea țării lor.
Coperiți de rane grele, făcînd semnul sfintei cruci,
210 Își dau duhul sub cuțitul sălbatecilor haiduci!
Pîrcălabul plin de scîrbă, cu cîțiva boierinași,
Mai avînd pe lîngă sine vro sută de călărași,
Nădejde de mîntuire de nicăiuri așteptînd,
Și decît trai cu rușine moarte mai bine-alegînd,
215 Hotărăște să s-arunce între dușmani desperat,
Și să moară cum se cade unui brav adevărat.
Cînd deci astă hotărîre a împlini se gătea,
Iat-un călăreț zărește ce-n fugă spre el vinea,
De pulbere ce rădică calul său cel înpumat
Nu putea ca să-l cunoască, dar inima i-a săltat,
220 Ea parcă-i spune c-acela aduce vrun ajutor,
Pentru bravii ce de unguri fără milă se omor.
Nu trecu mult și atunce ochilor nu a crezut,
Cînd pre Purice aprodul lîngă dînsul a văzut,
Purice, care-n războaie a fost pururea vestit,
225 Român vrednic întru toate, a lui Ștefan favorit.
— „Pîrcălabe, sănătate! (zice), Ștefan a plecat
Cum luă înștiințarea ce prin cartea ta i-ai dat;
Și m-a și pornit la tine ca să-ți spun să te grăbești
Să aduni oameni de oaste cîți vei putea să găsești,
230 Și-naintea lui îndată, cu toți să alergați . . .“
— „Oamenii mei, iată-i, frate, cu vrăjmașu-ncăierăți!
Îi răspunde pîrcălabul, de trei ceasuri ne-ncetat
Se luptă cu vitejie și mult sînge s-a vărsat,
Căci a dușmanilor noștri numărul e înzecit,
235 Și zece-odihniți unguri stau p-un român ostent!“
Aprodul atunci îi zice: „De este așa, apoi
Să te tragi cu cîtă oaste ți-a rămas încă spre noi,
Căci acum la Siret, Ștefan trebuie să fi sosit;
Eu mă-ntorc, te las cu Domnul, solia mi-am împlinit“.
240 Sfirșind, fără de zabavă, s-aruncă pe calul seu,
Îi dă pinteni, și le strigă: „Rămîneți cu Dumnezeu!“
Îndată și pîrcălabul semn de retradă dînd,
Și restul oștilor sale la un loc tot adunînd,
Începură a se trage cu regulă și încet,
245 Spre oaste ce tăbărîse la Șcheie lîngă Siret.

★

70

Cum a primit curierul de pîrcălabul trimes
Ștefan din toat-a sa oaste a treia parte-a ales,
Și mergînd cu un marș grabnic toată noaptea pîn-in zi,
250 A doua zi pe amează în șes la Siret sosi:
Acolo spre răsufllarea oștilor a tăbărit,
Ș-in trei trupuri osebite oastea sa a împărțit,
Darabanii cei cu plete, toți sănețe lungi purtînd,
Armășeii cei sălbateci, barbe stufoase avînd;
255 Simenii cei iuți cu arce, și cu măciuci în fălii,
Toți aceștia pedestri, număr ca la șapte mii;
Era sub vornicul Boldur, oștean vechi și ispitit,
În războaie și în taberi crescut și îmbătrînit;
Paharnicul Coste iarăși avea pe seama lui dați
260 Panțirii și leficiii toți cu zale îmbrăcați ⁴
Iar copiii și aprozii, de boierenași feciori,
Carii ostășescul prapur a păzi erau datori,
Pre voievod totdeauna la războaie străjuiau,
Și haine foarte frumoase și bogate arme-aveau ⁵;
265 În mijlocul lor călare eroul Ștefan era,
Și vechiul steag a Moldovei înainte-i flutura.
(Pe dînsul era d-o parte cap de zimbru-nfătoșat,
Iar dincolo sfîntul Gheorghe călare și înarmat.)
Acolo se află iarăși al oștilor veteran,
270 Arbur hatmanul ce-n mîină poart-un groznic buzdugan,
Pre care ca pre o mince de copil îl arunca,
Dar az omul cel mai tare de abia l-ar rădica,
Altă armă el nu are, nici voiește-a mai avea,
Căci îi place cînd pre dușman c-o izbire îl turtea.
275 Iată se aude zgomot, împușcături și strigări,
Chiote de biruință, ș-a cailor rîncezări;
Piste puțin se zărește și steagul pîrcălăbesc,
Încungiurat de vitejii ce-l apără și-l păzesc,
Pe-mpregiurul lui grămadă stau ca zid nerăzbătut,
280 Să puie pe dînsul mîna unгурul nici c-a putut;
Plini de pulbere și sînge, de rane acoperiți,
Acești bravi se luptă strașnic, căci sînt desnădejduiți.
Se-nfioară ungureanul și stă trist a socoti
Că această biruință multă oaste îi jertfi,
285 Dar bucuria izbînzii întristarea-i întrecua,
Că-i aproape răsplătirea lui prin gînd nu îi trecua,
Pentru că-ntru-o luncă deasă oastea românească sta,
Și porunca să înceapă bătălia aștepta.

Deci Ștefan lăsînd în urmă o strajă de călărași,

71

290 Orînduiește pre Boldur cu-ai săi harnici pedestrași,
Să meargă să năpustească în haiducii ungurești,
Iar panțirii să lovească aripele dușmănești;
După aceasta s-întoarce și acest fel le grăi:
„Ostași! Voi știți foarte bine că spre a ne birui
295 Alți mai însemnători dușmani în zădar s-au ispitit,
Ce a săbiilor noastre ei cercară ascuțit;
Apoi suferi-vom astăzi ca acești cutezători,
Vrednici d-a purta mai bine nume de hoți prădători,
Să vie cu sumeție chiar într-al nostru pămînt
300 Să robească și să prade? Nu; cit eu în viață sînt
Nu va fi. Dumnezeu sfîntul ne va împuternici,
Sumeța lor cutezare să o putem pedepsi.
Precum la Soci, la Soroca, la Lipniță v-ați purtat,
La Baia, la Cursul-Apei, și la Rîmnicu-Sărat⁶,
305 Astăzi și cu ungurenii tot așa să vă purtați;
Și la orice întîmplare totdeauna s-alergați,
Unde-ți zări astă pană de la gugiumana mea
Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea.”⁷
Zice: și s-arunc-în dușmani de aprozi încungiuirat,
310 Vornicul Boldur atuncea și el năvală a dat;
Arbure viteazul hatman cu călărimea cea grea,
Năpădește-n husărime și începe a tăia;
Vai și amar de acela nenorocit ungurean,
Pre care îl întîlnește strașnicul lui buzdugan!
315 Precum cînd o stîncă mare dintr-un munte s-a surpat
Zdrobește, oboară, sfarmă, orice-n drumu-i a aflat;
Casele de pe costișă, grădini, saduri, livezi, vii,
Prăvale, rostogolește cirezi, turme, herghelii,
Până ce se întîlnește cu niște-nvechiți stejări
320 Uitați de timp și de veacuri pe a muntelui dărmări,
Uriașa stînc-atuncea toată puterea perzînd
Nu mai face stricăciune neclintită rămîind,
Iar norodul de pe vale care sta înspăimîntat,
Dă lui Dumnezeu mărire văzîndu-se c-au scăpat.
325 Sau după cum hoțul noaptea prin codru călătorînd,
Și la prada ce-a să facă cu mulțămire gîndînd;
Se bucură cînd privește ceriul învălit cu nor,
Căci are bună nădejde c-a putea prada ușor,
Ș-acum calul său prin pînteni îl silește-a alerga,
330 Dar fulgeră și trăsnește tocmai dinaintea sa!
Calul sare, sforăiește, și tîlharu-ncremînt
Scapă dirlogii din mîna socotîndu-se perit.

Astfel și Hroiote rămasă cînd pre Ștefan a văzut,
Ce din luptele trecute îi era pre cunoscut;
335 Însă trebui să stea față, n-are-încotro cotigi,
E perdut și el și oastea dacă nu va izbîndi.
A cailor rîncezare, pocnetul cel de săneți,
Vreamătul și șuieratul a mii de mii de săgeți,
Zăngănitul cel de săbii, pulberea ce pîn-în nori
340 Se înalță în vîrteje de l-atîța luptători,
A trîmbeților și surle răsunset scîrțîitor,
Țipetele, văitarea, gemătul celor ce mor,
Îngrozesc pre călătorul ce-și urmează calea sa,
Și urechile-astupîndu-și, se ascunde undeva.
345 Români cu-a lor iuțeală prăvălînd răstoarnă tot;
Ungurii să stea-împrotivă se silesc și ei cit pot,
Însă furia română sparge, sfarmă orice greu.
În zădar și ofițerii se luptă, se bat mereu,
În zădar mai fac manevre ș-în tot chipul se sulesc,
350 Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvesc.
Acum toți plecau de fugă cu sufletul îngrozit,
Cînd Hroiote cu bărbăție înc-o dată i-au oprit
Strigîndu-le: „Unde mergeți? încotro vreți să fugiți?
Au doar că sînteți aproape de casă vă-nchipuiți?
355 Însă pîn-la țara noastră, eu vă pot încredința,
Că nici unul din noi astăzi nu va mai putea scăpa.
Nu-i alt mijloc de scăpare decît toți să năvălim
În corpul unde e Ștefan și pre el să-l oborim,
De-l vom omori pre dînsul să știți bine c-am scapat;
360 Acolo izbiți cu toți și vă bateți desperat.”
Deci urmînd planul acesta, ei spre Ștefan năbușesc.
Copiii și cu aprozii ce pre domnul ocolesc,
Se luptă cu vetejie toți pre lîngă prințul lor,
Sfarmă, taie și dumatică, fac înfricoșat omor;
365 Dar haiducii sînt ca zidul și desnădăjduit dau,
Se bat bine și husarii și neclintiți pe loc stau.
Viteazul braț a lui Ștefan prin vrăjmași cărări făcea,
De a singelui vărsare pămîntul se înroșea;
Cînd d-un plumb dintr-o săneată calul său rănit fiind,
370 Sforăiește ș-apoi cade încă-o dată nechezînd.
Cade și eroul Ștefan, zicînd: „Copii, nu vă dați!
Și pre domnul vostru pradă dușmanilor nu lăsați.”
Hroiote strigă în glas mare: „Fraților, am biruit!
Fiorosul nostru dușman a căzut și a perit;
375 Pe trupul lui puneți mîna, hrană corbilor să-l dăm,

Ca și ei să se-ndulcească, când și noi ne răzbunăm.“
Sumețindu-se vrăjmașii năvălesc mai furioși;
Însă nu pot să răzbată pintre-aprozii credincioși.
Toți împregiuru-i s-așează, se luptă ca niște lei,
380 În zădar ungurii îmblă să-ș facă loc pintre ei;
De sabia românească se înjunghe, se omor,
Se fac jertvă cutezării și obrăzniciei lor.
În vremea aceasta Ștefan să se scoale izbutind
Și din căderea aceea nimică nepătimind,
385 Cere alt cal; deci îndată, Purice descălecă,
Și țiind frîul și scara la domnul său îl trăsă
Zicînd: „Doamne! Iată calul, arată-le mai curînd
Că de tine ungureanul n-au scăpat într-acest rînd“.
Dar de stat fiind mic, Ștefan nu putea încăleca.
390 Purice-atunci iar îi zice: „De voiești măria ta,
Eu un moșinoi m-oi face pe carele să te sui“.
Ș-îndată pe brînci se pune jos la picioarele lui.
Deci cu mijlocul acesta, eroul încălecînd,
Cătră dînsul se întoarce și îi zice-așa zîmbînd:
395 „De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm,
De primejdia aceasta întru care ne aflăm,
Să știi, Purice, băiete, că nu-i mai fi moșinoi,
Ce, spre vrednică răsplată, movilă-a te face vroii.“⁸
Atunce din nou în dușmani se aruncă mai cumplit.
400 Ungurul văzîndu-l iarăși rămîne încremînit,
Perde toată bărbăția ce nădejde-i însuflă,
Și ori pleacă ca să fugă, sau prins de război se dă.
Iată c-un vuiet de dobe se aude răsunînd,
Și un daraban spre Ștefan în fuga mare-alergînd,
405 (Plină de colb și de sînge era-mbrăcămîntea sa)
De departe îi și strigă: „Să trăiești, măria-ta!
Dușmanii se biruiră, și de fugă au plecat;
Arbur hatmanul din urmă de goană acum i-au luat.“
Călărima cea ușoară ce-napoi au fost rămas
410 După porunca ei dată, ajungînd într-acel ceas,
Cu o nouă-nfuriere în unguri au năvălit;
Războiul ce ținea încă îndată l-au hotărît.
Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins,
Se împrăștie ca apa pe șesul acel întins;
415 Împlu dealurile, cîmpii, unde pot se mistuiesc:
Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc,
Alții iar rămîn pe drumuri călcați de cai și zdrobiți,
Cei mai mulți cad și-ș dau duhul d-osteneală obosiți.

Pîrcălabul plin de sînge, de moarte fiind rănit,
420 Până la viteazul Ștefan să-l ducă a poruncit,
Lîngă care aducîndu-l, el a suspinat din greu,
Zicîndu-i: „Părinte doamne, a sosit minutul meu!
Eu astăzi cătr-a mea țară datoria-mi împlinii,
Și lui Dumnezeu dau slavă căci te văz pîn-nu murii.
425 Dar o fiică pre-iubită și soția mi-au rămas
Fără nici o mîngăiere. Eu în seama ta le las! . . .
Să-ți fie milă de ele!“ Zicînd înaltă-un ochi slab
Spre Ștefan, și își dă duhul bunul vrednic pîrcălab!
Sîngerînd din două rane, obosit și desperat
430 Hroiote alerga spre munte pe al său cal înspumat,
Dar norocul ce-i zîmbise pîn-atunci l-a părăsit;
Ceasul răplătirei drepte, ceasul morții i-a sosit!
Purice care din urmă îl gonea neîncetat
Îl ajunge, și îndată capul său i-a retezat;
435 Apoi înfigînd în lance acest sîngeros trofeu,
Se întoarce de-l închină lui Ștefan, domnului seu.

★

Soarele-acum cu mărire se pleca cătr-asfințit,
Luminînd cîmpul acela de cadavre coperit;
Ștefan acolo cu oastea atuncea descălecînd,
440 Boierii, el, capitani, toți genuchile plecînd,
Aduc laudă și slavă cerescului împărat,
Mulțămîndu-i c-umilîntă de mila ce-au răvărsat,
Piste țara ce slăvește numele său cel mărit,
Nelăsîndu-o în prada ereticului cumplit.⁹
445 Săvîrșînd această sfîntă datorie-au poruncit
Trupurile să s-adune vitezilor ce-au perit
În această bătălie patria lor apărînd;
Carii cu prohod de lacrimi într-un șanț mare-ngropînd,
D-asupra lor o movilă cu mărire-au înălțat,
450 Ca să fie totdeauna monument neștrămutat.
A doua zi dimineața oastea toată cu lin pas
Sosi-n Roman, unde Ștefan la biserică au tras;
(Acolo pre-cuviosul Tarasie l-aștepta,
Țiind cartea mîntuirii, și crucea în mîna sa);
455 După ce dar sfînta slujbă cu slavă s-a săvîrșit,
Și Dumnezeu înduratul prin tedeum s-au mărit,
Capitanii și ostașii la gazde s-au așezat;
Iar voievodul îndată au trimis de i-a chemat
Pre trista pîrcălăbeasă, căria dacă veni,

460 Cu o blîndă duioşie el aceste îi grăi:
„Bărbatul tău, jupîneasă, luptîndu-se cu Hroiot
A căzut pe cîmpul slavei ca un viteaz patriot;
Perderea acestui vrednic moldovan adevărat,
465 Crede-mă că şi pre mine nu puţin m-a întristat,
Căci aş fi ales mai bine să perd un întreg ţinut;
Dar astfel l-a menit soarta şi cerul aşa a vrut.
De voi d-acum înainte trebui eu să îngrijesc,
Deci ţie din visterie pensie îţi rînduiesc;
470 Însă pîn-a nu-şi da duhul fiindcă mi-a arătat
Că are şi o copilă, în vrîstă de măritat,
Vei afla şi pentru dînsa ceea ce-am hotărît eu;
Mîngăi-te, jupîneasă, mulţămînd lui Dumnezeu!“
Apoi pre Purice-aprodul chemîndu-l îi zis-aşa:
„Purice! cunosc bravura, laud bărbăţia ta;
475 Te-ai purtat cu vitejie, şi eu sînt îndatorat
Să-mi împlinesc juruinţa ce la război ţ-am fost dat.
Deci de acum înainte Movilă te vei numi,
Ca numele tău cu slavă să se poată pomeni.
Iar fiindcă tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumut,
480 Îţi dau cinci moşii cu sate în a Sorocii ţinut;
Şi ca viaţă fericită să petreci precum doresc
Cu-a pîrcălabului fată voi să te căsătoresc;
Ca să ştii şi cît preţ are în ochi-mi un bun ostaş,
Te înalţ spre răsplătire la rangul de vel-armaş.“¹⁰
485 Sfîrşind, hatmanul îndată pre Movilă-a îmbrăcat
C-un contuş frumos de nurcă, şi Ştefan în mîni i-a dat
Buzduganul armăşiei de argint şi poleit,
Şi ceremonia asta acest fel s-a săvîrşit.

A doua zi îngroparea pîrcălabului făcînd,
490 Şi pre Movilă armaşul cu fata lui cununînd,
Viteazul Ştefan cel Mare cu oastea sa s-au pornit,
Şi la cetatea Sucevei în bună pace-au sosit.

Neamul lui Movilă-armaşul multă vreme-a fost vestit
Şi pe tronul României mulţi domni din el au stătut,
495 Dar din multele prefaceri ce pe ţară au venit,
De abia acum mai este între nobili cunoscut.

Note

- ¹ Hroiot au fost unul din cei mai vestiţi capitani a oştilor regelui unguresc Matias Corvinu. Vrăjmaş neîmpăcat moldovenilor, el purure a fost uneltitor cruntelor războaie ce au nenorocit aceste ţări vecine.
- 5 ² În veacul XV, cînd România să cîrnuia de prinţii săi independanţi, la întîmplare de război, toţi boierinaşii ce locuiau pe la moşiile lor, erau datori să se oştească împotriva duşmanilor; şi oricare proprietar şi boier aducea cu dînsul atîţi oameni de arme, pre ciţi starea şi puterea sa il ierta. Această românească *pospolită* alcătuia un corp straşnic.
- 10 ³ Țăranul român cinstit dar superstiţios nu putea crede că ungurul care nu se ţinea de tractaturi şi nu posteşte vinerea şi mercuria, nu este păgîn. Vrînd să arăte pe un om necinstit şi ateu, îl numea papistaş, şi această înversunare asupra catolicilor le era însuflată de misionarii ierarşiei constantinopolitane, care de la Consiliul Florenţii, totdeauna s-au îngrijit să nu scape din mînă aceste ţări. Zicerea aceasta pînă astăzi încă este ocărîtoare în gura țăranului moldovan.
- 15 ⁴ Corpul darabanilor sub comanda capitanului de darabani, corpul simenilor sub aga şi armăşiei sub vel-armaş (în seama căroră era şi artileria) alcătuia o oaste de 20 mii pedestraşi; asemenea şi călărima ce se împărţea în panţiri şi leficii cuprindea iarăş un trup de 10 mii. Aceste era puterile moldovenilor în vreme de pace; iar la vreme de război se îndoiau şi se întreiau trupele acestea. Pîrcălabul de Hotin alerga cu corpul lipcanilor, serdarul de Orhei cu regimentile lăpuşnene, toţi ispravnicii cu slujitorii lor, capitani plaiurilor cu plăieşii, şi în sfîrşit toţi boierinaşii cu oamenii lor de arme.
- 25 ⁵ Copiii de casă şi aprozii alcătuiau gvardia domnească. Ei erau toţi călări, purtau căciuli ţurcăneşti cu pene, dulămi de catifea cu nasturi de argint (Vorn. Ureche).
- 30 ⁶ Ştefan a biruit: la Baia, pe unguri, unde s-au şi rănit regele lor Matias. La Lipniţă, pe tatar, luînd prins şi pe fiul lui Mainac Han care-i comanda. La Soroca, pe leşi şi pe cazaci, hatmanii căroră Lobod şi Nelivaico prinzîndu-i i-au tăiat. La Soci, Cursul Apei şi la Racova, pe turci şi pe românii din Valahia, sub comanda lui Vlad Ţepeluş şi Radul cel Frumos.
- 35 ⁷ Aceste a zis Enric IV oştilor sale. Îmi va sluji de iertare căci le-am pus în gura eroului român, vitejia lui, de care a dat dovezi în 40 de războaie împotriva a duşmani groznici, şi în care au fost pururea biruitor.
- ⁸ Istoric.
- 40 ⁹ Pîn-a nu începe războiul, moldovenii nu lipseau a se ruga lui Dumnezeu pentru izbînda armelor lor. După biruinţă, cea întăi a lor datorie era să mulţămescă acelu care cu al său puternic braţ i-au întărit şi i-au făcut învingători. Pietatea lui Ştefan IV, pe drept numit cel Mare, se arată prin 40 de monăstiri şi biserici ce a zidit, după numărul izbînzilor sale.
- ¹⁰ Istoric.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

1564 – 1569

I

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau . .

5 Iacov Eraclid, poreclit Despotul, perise ucis de buz-
duganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuia țara, dar
Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri,
de oștile Despotului, fugind la Costantinopol, izbutise a
10 lua oști turcești și se înturna acum să izgonească pre răpi-
torul Tomșa și să-și ia scaunul, pre care nu l-ar fi pierdut,
de n-ar fi fost vîndut de boieri. Întrase în Moldavia, întovă-
rășit de șapte mii spahii și de vro trei mii oaste de strînsură.
Însă pe lîngă aceste, avea porunci împărătești cătră hanul
15 tatarilor Nogai, ca să-i deie oricît ajutor de oaste va cere.

15 Lăpușneanul mergea alături cu vornicul Bogdan, amîn-
doi călări pe armasari turcești și înarmați din cap până în
picioare.

— Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbîn-
di-vom oare?

20 — Să nu te îndoiești, măria-ta, răspunse curtezanul,
țara geme subț asuprirea Tomșei. Oastea toată se va supune
cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, cîți i-au mai
lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea
că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

25 — Să deie Dumnezeu să n-aib nevoie a face ceea ce au
făcut Mircea-vodă la munteni; dar ți-am mai spus, eu îi
cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dînșii.

— Aceasta rămîne la înaltă înțelepciunea măriei-tale.

30 Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposi-
ră la o dumbravă.

— Doamne, zise un aprod apropiindu-se, niște boieri
sosind acum cer voie să se înfățișeze la măria-ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curînd intrară sub cortul unde el ședea încungiurat de
oierii și căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrîni,

iar doi juni. Aceștii erau vornicul Moțoc, postelnicul Veve-
riță, spatarul Spancioc și Stroici.

5 — Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară până la
pămînt, fără a-i săruta poala după obicei.

— Bine-ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zîmbi.

— Să fii m.ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bîntuirile țării și am
venit s-o mîntui; știu că țara m-așteaptă cu bucurie.

10 — Să nu bănuiești, măria-ta, zise Moțoc, țara este liniș-
tită și poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sînt;
căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țințar,
armasar. Pentru aceea obștia ne-au trimis pre noi să-ți spunem
că norodul nu te vrea, nici te iubește și m.ta să te întorci
înapoi ca . . .

15 — Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpuș-
neanul, a căruia ochi scîntieră ca un fulger, și dacă voi nu
mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori
fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce
20 Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți
voi, cum înțăleg?¹

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi sîntem
datori a-ți spune adevărul. Boierii sînt hotărîți a pribegi
la unguri, la leși și la munteni, pe unde au toți rude și prie-
teni. Vor veni cu oști streine și vai de biata țară cînd vom
25 avea războaie între noi și poate și măriei-tale nu-i va fi bine,
pentru că domnul Ștefan Tomșa . . .

— Tomșa! El te-au învățat a vorbi cu atîta dîrzie? Nu
știu cine mă oprește să nu-ți sfîrm maselele din gură cu
buzduganul acesta, zise apucînd măciuca de arme din mîna
30 lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v-au învățat . . . ?

— Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi
unul lui Dumnezeu, zise Veveriță.

— Au doar nu sînt și eu unul lui Dumnezeu? au doar
nu mi-ați jurat și mie credință, cînd eram numai stolnicul
35 Petre? Nu m-ați ales voi? Cum au fost oblăduirea mea?
Ce sînge am vărsat? Care s-au întors de la ușa mea, fără
să cîștige dreptate și mîngiere? Și însă, acum nu mă vreți,
nu mă iubiți? Ha! ha! ha!

40 Rîdea; mușchii i se suceau în rîsul acesta și ochii lui
hojma clipeau.

¹ Miron Costin.

— Cu voia mării-tale, zise Stroici, vedem că moșia¹ noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgînilor. Cînd astă negură de turci va prăda și va pustii țara, pe ce vei domni măria-ta?

5 — Și cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgîni ce aduci cu măria-ta? adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii țaranilor pre care-i jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar au venit vremea să vă mulg și eu pre voi. — Destul, boieri! întoarceți-vă și spuneți celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau 10 peste el, de nu vrea să fac din ciolanile lui surle și din pelea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii ieșiră mîhniți; Moțoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpușneanul.

1 — Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzînd în genuchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre! Adă-ți aminte că ești pămîntean², adă-ți aminte de zisa scripturei și iartă greșiților tăi! Cruță pre biata țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgîni; vină numai cu cîți moldoveni 20 ai pe lîngă măria-ta și noi chizeșluim că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimei-tale; și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii, vom rădica țara în picioare, vom rădica slugile și vecinii noștri. Încredi-te în noi!

— Să mă-ncred în voi? zise Lăpușneanul înțelegînd planul 25 lui. Pesemne gîndești că eu nu știu zicătoarea³ moldovenească: „Lupul părul schimbă, iar năravul ba“? Pesemne nu vă cunosc eu și pre tine mai vîrtos? Nu știu, că fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? Veveriță îmi este vechi dușman, dar încai niciodată 30 nu s-au ascuns; Spancioc este încă tînăr, în inima lui este iubire de moșie; îmi place a privi sumeția lui, pre care nu se silește a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pre oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboară se minîncă. Dar tu, 35 Moțoaice? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vîndut pre Despot, m-ai vîndut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte, cînd m-aș încrede în tine? Eu te iert însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia

¹ Patria.

² Patriot.

³ Proverbul.

mea nu se va mînji în sîngele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. Sînt alți trîntori de care trebuie curățit stupul.

5 Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să mușce, linge mîna care-l bate. El era mulțămît de făgăduința ce cîștigase; știa că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau poruncați de Tomșa, ca neputînd înturna pre Lăpușneanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe și dare de bani, 10 să mijlocească mazilia lui. Dar văzînd că el venea cu însuși învoirea Porții; pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomșa cerură voie să rămîie a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voia li se dete.

15

II

Ai să dai samă, doamnă!...

Tomșa, nesimțîndu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia și Lăpușneanul nu întîlnise nici o împedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întîmpina cu bucurie 20 și nădejde, aducîndu-și aminte de întăia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-și dezvăli uritul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiți: știa că norodul îi urăște, și pre domn că nu-i iubește.

25 Îndată ce sosise, Lăpușneanul porunci să împle cu lemne toate cetățile Moldaviei, afară de Hotin și le arse, vrînd să strice prin aceasta azilul nemulțămîților, carii de multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi și ațîtau revolte. Ca să sece influința boierilor și să stîrpească 30 cuiburile feudalității, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.

Dar nesocotînd de ajuns planul acesta, îi omorea din cînd în cînd. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea 35 mai mică plîngere ce i s-arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate sau plăsmuite și el nu apuca să putrezească, cînd alt cap îi lua locul.

40

80

81

Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cât mai virtos a lucra ceva. O gvardeie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lângă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziți; iar oștile moldovene, sub căpitani creature a lui, le ținea pe margini; slobozind însă pre ostași pe la casele lor, le mărginise în puțin număr.

Întru o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor și care ieșea, după ce îi înfăptușase planul unei nouă contribuții. Se părea nestîmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, cînd o ușă lăturalnică deschizîndu-se, lăsă să între doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care — zice hronica — cu multă jale și mîhniciune a tuturor s-au îngropat în sf. monastirea Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vîrstă, sub tuturatul a doi frați mai mari, Iiaș și Ștefan. Iiaș, urmînd în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrînată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrătoșă mahometismul și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decît fratele său; începu a sili pre străini și pre catolici a-și lepăda relegea, și multe familii bogate ce se locuiseră în țară pribegiră din pricina aceasta, aducînd sărăcie pămîntului și cădere negoțului. Boierii care, cei mai mulți, era încuscriți cu polonii și cu ungurii, se supărară, și corăspunzîndu-se cu boierii pribegi, hotărîră peirea lui. Poate ar fi mai întîrziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrînarea lui nu l-ar fi grăbit. „Nu hălăduia de răul lui nici o jupîneasă, dacă era frumoasă,” zice hronicarul în naivitatea sa. Într-o zi, cînd se afla la Țuțora, nemaiașteptînd sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dînsul, ca să nu-l scape, au tăiat frînghiile cortului sub carele el ședea și, dînd năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș și pre dînsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soție un oarecărui numit Jolde, pre care ei îl aleseseră de domn. Dar Lăpușneanul, ales de boierii pribegi, întîmpinînd pre Joldea, îl birui și prinzîndu-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareș, se însură și luă el pre fiica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsese a fi parte biruitorului.

Cînd intră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unii soții, fiice și surori de domn.

Peste zobonul¹ de stofă aurită, purta un benișel de felendreș² albastru blănit cu samur, a căruia minice atîrnau dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari pafdale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atîrna o salbă de multe șiruri de margaritar. Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea despletit pe umerii și spatele sale. Figura ei avea acea frumuseță, care făcea odinioară vestite pre femeile României și care se găsește rar acum, degenerînd cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă și tinjitoare, ca floarea espusă arșitii soarelui, ce nu are nimic s-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinții săi, privise pre un frate lepădîndu-și relegea și pre celalalt ucis; și mai întăi hotărîră de obștie a fi soția lui Jolde (pre care nici îl știa), acum fusese silită de aceeași obștie, care dispoza de inima ei fără a o mai întreba, a da mîna lui Alexandru-vodă, pre care cinstindu-l și supuindu-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cît de puțină simțire omenească.

Apropiindu-se, se plecă și-i sărută mîna. Lăpușneanul o apucă de mijloc, și rădicîndu-o ca pre o pană, o puse pe genuchii săi.

— Ce veste, frumoasa mea doamnă? zise el sărutîndu-o pe frunte; ce pricină te face astăzi, cînd nu-i sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-au trezit așa de dimineată?

— Lacrimile jupînesilor văduve care se varsă la ușa mea și care strigă răsplătire la domnul Hristos și la sfînta născătoare, pentru sîngele care verși.

Lăpușneanul, posomorîndu-se, desfăcu brațele; Ruxanda căzu la picioarele lui.

— O, bunul meu domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atîta sînge vărsat, atîte văduvii, atîta sărmani³! Gîndește că măria-ta ești prea-puternic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica. Ce-ți lipsește măriei-tale? N-ai cu nime război; țara este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu știe! cît te iubesc! și copiii măriei-tale sînt frumoși și tineri. Judecă că după viață este și moarte și că măria-ta ești muritor și ai să dai seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sin-

¹ O haină lungă deschisă dinainte.

² Catifea.

³ Orfani.

gele, ci mai ales ispitești și înfrunți pre Dumnezeu, socotind că făcînd biserici îl poți împăca, și . . .

— Muiere nesocotită! strigă Lăpușneanul sărind drept în picioare și mîna lui, prin deprindere, se răzămă pe junghiul¹ din cingătoarea sa; dar îndată, stăpînindu-se, se plecă și rădicînd pre Ruxanda de jos:

— Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu știu ce se poate întîmpla. Mulțamește sfintului mare mucenic Dimitrie izvoritorul de mir, a cărui hram se prăznuiește la biserica ce noi i-am făcut la Pingărați, că ne-au oprit de a face un păcat, aducîndu-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

— De aș ști că mă vei și omori, nu pot să tac. Ieri, cînd voiam să intru, o jupîneasă cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului² meu și m-au oprit arătîndu-mi un cap ținut în poarta curții. „Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că lași pre bărbatul tău să ne taie părinții, bărbații și frații. . . Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te!“ și îmi arăta capul sîngeros și capul se uita la mine grozav! Ah! Stăpîne! de atunci neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Și ce vrei? întrebă Lăpușneanul zîmbind.

— Vreau să nu mai verși sînge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.

— Îți făgăduiesc că de poimîne nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-vodă; și mîne îți voi da un leac de frică.

— Cum? ce vrei să zici?

— Mîne vei vedea. Acum, dragă doamnă, du-te de-ți vezi copiii și caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine și pune la cale să ne gătească un ospăț, căci mîne dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieși după ce iarăși îi sărută mîna. Bărbatul său o pitrecu până la ușă.

— Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic cătră armașul său, care întrase atunci.

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni?

— Vor veni.

¹ Un cuțit a căruia mîner se ascundea în teacă și care slujea spre injunghierea dușmanului învins. În Franția se numea *miséricorde*.

² Un fel de caretă așezată pe dricuri.

III

Capul lui Moțoc vrem . . .

De cu seară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie și domnul, ca să asculte liturghia și apoi să vie să prînzească la curte.

Cînd sosi Alexandru-vodă, sfînta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Împrotiva obiceiului său, Lăpușneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor și peste dulama poloneză de catifea stacoșie, avea cabanița turcească. Nici o armă nu avea alta decît un mic junghi cu plăselele de aur; iar pintre bumbii dulâmii se zărea o zea de sîrmă.

După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborît din strană, s-a închinat pe la icoane și, apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s-a plecat cu mare smerenie și a sărutat moaștele sfintului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la față și că racla sfintului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăși în strană, se înturnă cătră boieri și zise:

„Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie și până astăzi, am arătat asprime către mulți; m-am arătat cumplit, rău, vîrsînd sîngele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră știți că m-a silit numai dorința de a vedea conținînd gîlcevirile și vînzările unora și altora, care ținteau la răsipa fării și la peirea mea. Astăzi sînt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mîntuitorul: «Bate-voi păstorul, și se vor împrăștia oile.»

Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: Să iubești pre aproapele tău ca însuși pre tine și să ne iertăm unii pre alții, pentru că sîntem muritori, rugîndu-ne Domnului nostru Iisus Hristos — își făcu cruce — să ne ierte nouă greșalele, precum iertăm și noi greșiților noștri.”

Sfîrșind această deșanțată cuvîntare, merse în mijlocul bisăricii și, după ce se închină iarăși, se înturnă spre norod în față, în dreapta și în stînga, zicînd:

— Iertați-mă, oameni buni și boieri dumneavoastră!

— Dumnezeu să te ierte, măria-ta! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce sta gînditori, răzămăți de un mormînt lîngă ușă, însă nime nu le-a luat seama.

5 Lăpușneanul ieși din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospăteze împreună; și încălecind, se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum îți pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-vodă.

10 — Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dînsul la masă, răspunse celalalt; și se amestecară în norod. Aceștii erau Spancioc și Stroiici.

15 La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țaranului. Cît pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-vodă; cîrtea numai asupra ministrului său Moțoc, care întrebunța

20 creditul ce avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci deși era necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta. Ceasul prînzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărășiți fieștecare de cîte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii înarmați și că patru tu-

25 nuri sta îndreptate spre poartă; dar socoteau că sînt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii poate că și prepuneau vreo cursă, dar odată întrînd, nu se mai putea înturna; căci porțile erau străjuite și păzitorii porunciți a nu lăsa să iasă nime.

30 Adunîndu-se boierii, 47 la număr, Lăpușneanul se puse în capul mesii, avînd în dreapta pre logofătul Trotușan și în stînga pre vornicul Moțoc. Începură a zice¹ din surle; și bucatele se aduseră pe masă.

35 În Moldavia, pe vremea aceea, nu se întrodusesese încă moda mîncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindea în cîteva feluri de bucate. După borșul polonez, veneau mîncări grecești ferte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc și, în sfîrșit, fripturile cosmopolite. Pinza mesii și șervetele erau de filaliu² țesute în casă. Tipsiile pe care adu-

¹ A cînta — cuvînt vechi.

² O țesătură foarte subțire.

ceau bucatele, talgerile și păharele erau de argint. Pe lîngă părete sta așezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase, pline de vin de Odobești și de Cotnar și la spatele fieștecăruia boier dvorea cîte o slugă, care *dregea*¹. Toate aceste

5 slugi erau înarmate. În curte, pe lîngă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mîncau și beau; boierii mîncau și beau. Acum capetele începuseră a se înferbînta: vinul își făcea lucrare. Boierii închinau și urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefecii prin

10 chiote și tunurile prin bubuit. Acum era aproape a se scula de la masă, cînd Veveriță ridică paharul și închinînd zise:

15 — Să trăiești întru mulți ani, măria-ta! să stăpînești țara în pace și milostivul Dumnezeu să te întărească în gîndul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri și a bîntui norodul . .

N-apucă să sfîrșească, căci buzduganul armașului lovindu-l drept în frunte, îl oborî la pămînt.

20 — A! voi ocăriți pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi!

În minut, toți slujitorii de pe la spatele boierilor, scoțînd junghiuurile, îi loviră; și alți ostași, aduși de căpitanul de lefecii, intrară și năpustiră cu sabiile în ei. Cît pentru Lăpușneanul, el luasă pre Moțoc de mîna și se trăsese lîngă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El rîdea; iar Moțoc, silindu-se a rîde ca să placă stăpînului, simțea părul zburlindu-i-se pe cap și dinții săi clănțăind. Și cu adevărat era groază a privi această scenă sîngeroasă. — Închipuiască-și

30 cineva într-o sală de cinci stînjini lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotăriți spreucidere, calăi și osîndiți, luptîndu-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii, neavînd nici o grijă, surprinși mișălește pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai impro-

35 tivii. Cei mai bătrîni mureau făcîndu-și cruce; mulți însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacimurile mesii se făceau arme în mîna lor; unii, deși răniți, se înclăștau cu furie de gîtul ucigașilor și, nesocotînd ranele ce primeau, îi strîngeau pîn-îi înădușeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața. Mulți lefecii periră, dar în sfîrșit nu

40 mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trînta aceasta, masa se răs-

¹ Turna vin — c. v.

turnase; ulcioarele se spârseseră și vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei.

O dată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor, văzîndu-se lovite fără veste de soldați, ple-
5 cară de fugă. Puțini care scapară cu viață, apucînd a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; și învîtînd pre alte slugi și oameni boierești, burzuluiseră norodul și tot orașul alergase la poarta curții, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceau numai o slabă împ-
10 protivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pre care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pre armașul să-i întrebe ce vror și ce cer? Armașul ieși.

— Ei, vornice Moțoaice, zise apoi înturnîndu-se spre acesta,
15 spune, n-am făcut bine că m-am mîntuit de răii aceștii și am scăpat țara de o așa riie?

— Măria-ta, ai urmat cu mare înțelepciune, răspunse mîrșavul curtezan; eu de mult aveam de gînd să sfătuiesc pre m.ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea măriei-tale au apucat mai naainte și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că . . .
20 fiindcă . . . era să . . .

— Văd că armașul întîrzie, zise Lăpușneanul curmînd pre Moțoc, care se învălmășea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ha, cum socoți și dum-
25 neata?

— Așa, așa, să-i împroaște cu tunurile; nu-i vro pagubă c-or muri cîteva sute de mojiți, de vreme ce au perit atîța boieri. Da, să-i omoare de istov.

— M-așteptam s-aud asemenea răspuns, zise cu oțărîre
30 Lăpușneanul, dar să vedem întăi ce vror.

În vremea aceasta, armașul se suise pe poarta curții și, făcînd semn, strigă:

— Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreți și ce ceriți? și pentru ce ați venit așa cu *zurba*?

35 Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce au venit și ce vrea. Începu a se strînge în cete, cete, și a se întreba unii pe alții ce să ceară. În sfîrșit începură a striga:

— Să micșureze dăjdiile! — Să nu ne zapciască!

40 — Să nu ne mai îplinească! — Să nu ne mai jăfuiască!

— Am rămas săraci! — N-avem bani! — Ne i-au luat toți Moțoc! — Moțoc! Moțoc! — El ne belește și ne pradă!

— El sfătuieste pre vodă! — Să moară!

— Moțoc să moară! — Capul lui Moțoc vrem!

Acest din urmă cuvînt gășînd un eho în toate inimile, fu ca o schinteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas și acest glas striga: „Capul lui Moțoc vrem“.

5 — Ce cer? întrebă Lăpușneanul, văzînd pre armașul întrînd.

— Capul vornicului Moțoc, răspunse.

— Cum? ce? strigă acesta sîrînd ca un om ce calcă pe un șârpe; n-ai auzit bine, firtate! vrei să șuguiesti, dar nu-i
10 vreme de șagă. Ce vorbe sînt aceste? Ce să facă cu capul meu? Îți spun că ești surd; n-ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostașii nemaiîmprovîndu-se, norodul înce-
15 puse a se cățara pe ziduri, de unde striga în gura mare: „Să ne deie pre Moțoc! Capul lui Moțoc vrem!“

— Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică precu-
rată fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc! . . . Dar ce le-am
20 făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta și mă jur să fac o biserică, să postesc cît voi mai ave zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la monăstirea Neamțului! . . . Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre niște proști, pre niște
25 mojiți. Pune să deie cu tunurile într-înșii . . . Să moară toți! Eu sînt boier mare; ei sînt niște proști!

— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sînge rece; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei
30 dumitale, cum ziceai însuși cînd îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubește țara. Sînt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vînzîndu-mi oastea lui Anton Sechele¹ și mai pe urmă lăsîndu-mă și trecînd în partea Tomșii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc smulgîndu-și
35 barba, căci de pe vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Încăi lăsați-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupîneasa și de copilașii mei! lăsați-mă să mă spoveduiesc!

Și plîngea, și țipa, și suspina.

40 — Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! fii român verde. Ce să te mai spoveduiești? Ce-i să spui du-

¹ Vestit general ungur.

hovnicului? că ești un țilhar și un vînzător? Asta o știe toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului și-i spuneți că acest fel plătește Alexandru-vodă celor ce pradă țara.

5 Indată armașul și capitanul de lefecii începură a-l tîrîi. Ticăitul boier răcnea cît putea, vrînd să se împrotivească; dar ce puteau bătrînilor lui mîni împotriva acelor patru brațe zdrăvene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împedea de trupurile confratîlor săi și luneca pe sîngele ce se închegase pe lespezi. În sfîrșit puterile îi slăbiră, și sateliții tiranului, ducîndu-l pe poarta curții mai mult mort decît viu, îl îmbrînciră în mulțime.

Ticălosul boier căzu în brațele idrei acestei cu multe capete, care întru o clipală îl făcu bucăți.

15 — Iată cum plătește Alexandru-vodă la cei ce pradă țara! ziseră trimișii tiranului.

— Să trăiască mîria-sa vodă! răspunse gloata. Și mulțămîndu-se de astă jertfă, se împrăstii.

20 În vreme ce nenorocitul Moțoc perea acest fel, Lăpușneanul porunci să rădice masa și să strîngă tacîmurile; apoi pusă să răteze capetele ucișilor și trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luînd capetele, le așază în mijlocul mesii pe încet și cu rînduială, puînd pe ale celor mai mici boieri dedesubt și pe a celor mai mari deasupra, după neam și după ranguri, pînă ce făcu o piramidă de patruzeci și șapte căpățîne, virful căria se închia prin capul unui logofăt mare. Apoi, spălîndu-se pe mîni, merse la o ușă lăturalnică, trase zăvorul și drugul de lemn care o închidea și intră în apartamentul doamnei.

25 De la începutul tragediei acestia, doamna Ruxanda, neștiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina zgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieșeau din apartamentul lor și slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oștimi ce nu cunoștea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneată, ieșînd, auzise vorbă că este zurbă asupra lui vodă și adusesese această veste stăpînei sale.

35 Buna doamnă, temîndu-se de furia norodului, era spăria-tă, și cînd a intrat Alexandru, a găsit-o rugîndu-se dinaintea icoanei, avînd copiii pe lîngă dînsa.

40 — A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-au fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, doamnă.

— Dar ce țipete, ce strigări se auzeau?

— Nimic. Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniștit. Zicînd aceste, luă pre Ruxanda de mîină și o aduse în sală.

5 Întru vederea grozavii priveliști, ea slobozi un țipet strânic și leșină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpușneanul zîmbînd; în loc să se bucure, ea se sparie. Și luînd-o în brațe, o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnîndu-se iarăși în sală, găsi pre căpitanul de lefecii și pre armașul așteptîndu-l.

10 — Tu pune să arunce peste zid hoiturile cînilor acestora, iar titvele lor să le înșire pe zid, zise lefeciuului. Iar tu, adresîndu-se către armaș, să-mi pui mîna pe Spancioc și pe Stroici.

Însă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonașii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul:

15 — Spuneți celui ce v-au trimis, strigă cătră ei Spancioc, că ne vom vedea pîn-a nu muri!

IV

De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu . . .

20 Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea căroră Alexandru-vodă, credincios făgăduinței ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese nici un boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omenești, născoci feluri de schingiuri.

25 Scotă ochi, tăia mîni, ciuntea și seca pe care avea prepus; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cîrți cît de puțin.

30 Cu toate aceste, era neliniștit, căci nu putuse pune mîna pe Spancioc și pe Stroici, care ședea la Cameniță, așteptînd și pîndînd vreme. Deși avea doi gineri grafi cu mare influință la curtea Poloniei, era îngrijit de acești doi boieri, să nu învite pre poloni, care nu căutau decît pretexte, spre a intra în Moldavia; dar acești doi români erau prea buni patrioți ca să nu judece că războiul și venirea oștilor străine ar fi fost peirea patriei.

35 Lăpușneanul le scrisese în mai multe rînduri ca să vie, legîndu-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimic, dar ei știau cît prețuiește jurămîntul lui. Ca să-i

privigheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pre care o întări mai cu osăbire; însă aici se bolnăvi de lingoare. Boala făcu răpezi înaintiri și în curînd tiranul se văzu la ușa mormîntului.

5 În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cru- ziei sale, fioroase și amenințitoare, îngrozindu-l și chemîndu-l la judecata Dumnezeuului dreptății. În deșert se învîrtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

10 Chemînd pre mitropolitul Teofan, pre episcopi și pe boieri și spuindu-le că se simte sosit la sfîrșitul vieții, își ceru iertare de la toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan, pre care îl lasă moștean scaunului și să-l ajute căci, fiind în fragedă vîrstă, încungiurat de puternici vrăj- mași, nu se va pute apăra nici pre sine, nici pre țară, de nu va fi unire între boieri și de nu vor ave dragoste și supunere 15 cătră domn.

— Cît pentru mine, urmă a zice, de mă voi și ridica din boala aceasta, sînt hotărît a mă duce la călugărie în mo- năstirea Slatina, unde să mă spăsesc, cîte zile îmi va mai lă- sa Dumnezeu. Deci, vă rog, părinți arhieriei, de mă veți vedea 20 aproape de moarte, să mă tundeți călugăr . . .

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară și un leșin grozav ca moartea îi îngheță trupul, încît mitropolitul și episcopii, crezînd că se sfîrșăște, îl călugăriră, puîndu-i 25 nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea pîn-a nu se face domn.

După aceasta, salutînd pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorității fiului ei, proclamară pre Bogdan de domn. Apoi îndată porniră stafete pe la boierii din țară și emigrați și pe la capitaniii oștilor. 30

Abia amurgise cînd Stroici și Spancioc sosiră.

Descălecînd pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Ceta- tea era mută și pustie ca un mormînt de urieș. Nu se auzea decît murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stîncoa- sele ei coaste, sure și goale și strigătul monoton a ostașilor 35 de strajă, carii întru lumina crepusculului se zăreau răzămăți pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntîlnind pre nime; în sfîrșit, o slugă le arătă camera bolnavului. Voind să între, auziră un mare zgomot și se opriră ca să asculte. 40

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschizînd ochii, văzu doi călugări stînd unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statuie de bronz;

se uită pe dînsul și se văzu coperit cu o rasă; pe căpătăiul său sta un potcap. Vru să rădice mîna și se împedecă în niște metanii de lînă. I se păru că visează și iarăși închise ochii; dar redeschizîndu-i peste puțin, văzu aceleși lucruri, metaniile, 5 potcapul, călugării.

— Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi, văzîndu-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petre- cuseră. Sîngele într-însul începu a ferbe și, sculîndu-se 10 pe jumătate:

— Ce pocitanii sînt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară, boaite! Ieșiți! că pre toți vă omor! Și căuta o armă pe lîngă el, dar negăsind decît potcapul îl azvîrli, cu mînie în capul unui călugăr.

15 Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiul ei, mitropo- litul, boierii, slugile intrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și sta ascultînd la ușa.

— A! voi m-ați călugărit, striga Lăpușneanul cu glas răgușat și spărios; gîndiți că veți scăpa de mine? Dar să 20 vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa, și . . .

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiți că ești în ceasul morții! Gîndește, păcătosule, că ești monah; nu mai ești domn! Gîndește că prin hulele și strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată și pre acest copil în care 25 razemă nădejdea Moldaviei . . .

— Boaită fățarnică! adăogă bolnavul, zbuciumîndu-se a se scula din pat; tacă-ți gura; că eu, care te-am făcut mitropolit, eu te desmitropolesc. M-ați popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulți am să popesc și eu!¹ Iar pre căteaua asta voi s-o tai în patru bucăți împreună cu țîncul ei, ca să nu mai asculte sfătuirile boaitelor și a dușmanilor mei . . . Minte acel ce zice că sînt călugăr! Eu nu sînt călugăr, sînt 35 domn! Sînt Alexandru-vodă! . . . Săriți, flăcăi! Unde-s voini- cii mei? . . . Dați! dați de tot! Eu vă poruncesc. Ucideți-i pre toți . . . Nici unul să nu scape . . . A! mă-năduș! . . . Apă! apă! apă! — și căzu răsturnat pe spate, hîrcînd de turbare și de mînie.

40 Doamna și mitropolitul ieșiră. La ușă îi întîmpinară Stroici și Spancioc.

¹ Miron Costin.

— Doamnă! zise Spancioc apucînd de mînă pre Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecît. Iată un praf, pune-l în băutura lui . . .

— Otravă! strigă ea, înfiorîndu-se.

5 — Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viața măriei-tale și a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl și destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiul.

O slugă iese.

10 — Ce este? întrebă doamna.

— Bolnavul s-a trezit și cere apă și pre fiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă, strîngînd cu furie copilul la sîn.

15 — Nu-i vreme de stat în gînduri, doamnă, adăogi Spancioc. Adă-ți aminte de doamna lui Ștefănița-vodă¹ și alege între bărbat și între fiu.

— Ce zici, părinte? zise sărmana femeie, înturnîndu-se cu ochi lacrimători spre mitropolitul.

20 — Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; și pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte și să te ierte și pre tine. Zicînd aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

25 Ruxanda luă un păhar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga; și apoi, mahinalicește și silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

30 — Ce face? întrebă Spancioc pre Stroici, carele crăpase ușa și se uita.

Întrebă de fiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — doamna tremură — îi dă paharul — nu vre să-l iaie! . . .

Spancioc sări și scoase junghiul din cingătoare.

35 — Ba, îl ia, bea . . . Să-ți fie de bine, măria-ta!

Ruxanda iese tremurîndă și galbănă și, răzemîndu-se de părete:

— Voi să dați seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinînd, că voi m-ați făcut să fac acest păcat.

40 Mitropolitul veni.

— Să mergem, zise doamnei.

¹ Miron Costin.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

— Noi, răspuneră boierii.

— Oh! părinte, ce mă făcuși să fac! zise doamna cătră mitropolitul și se duse cu el plîngînd.

5 Amîndoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-și face lucrarea. Lăpușneanul sta întins cu fața în sus, liniștit, dar foarte slab. Cînd intrară boierii, el îi privi îndelung și necunoscîndu-i, îi întrebă cine sînt și ce voiesc?

10 — Eu sînt Stroici, răspuse acesta.

— Și eu Spancioc, adăogi celalalt; și aceea ce voim este să te vedem pîn-a nu muri, cum ți-am făgăduit.

— Oh! vrăjmașii mei! suspină Alexandru.

15 — Eu sînt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să-l tai, cînd ai ucis 47 de boieri și care a scăpat din ghearile tale! Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsîndu-i femeia și copiii să cerșătorească pe la ușile creștinilor.

— Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucîndu-se cu mîinile de pîntece.

20 — Zi acum slobozește, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh! m-ați otrăvit, nelegiuitorilor! Doamne! fie-ți milă de sufletul meu! O, ce foc! Unde-i doamna? Unde-i copilul meu?

— S-au dus și te-au lăsat cu noi.

25 — S-au dus și m-au lăsat! m-au lăsat cu voi! Oh! omorîți-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu ești mai tînăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă sfîșie! înjunghe-mă! zise, înturnîndu-se spre Stroici.

30 — Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sîngele cel pîngărit a unui tiran ca tine.

Durerile creșteau. Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.

— Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! dați-mi apă . . . dați-mi ceva să beu!

35 — Iată, zise Spancioc, luînd paharul de argint de pe masă; au rămas drojdiile otrăvii. Bea și te răcorește!

— Ba; ba, nu, nu vreau, zise bolnavul strîngînd dinții.

Atunci Stroici îl apucă și-l ținu neclintit; iar Spancioc, scoțînd cuțitul din teacă, îi descleștă cu vârful lui dinții și îi turnă pe gît otrava ce mai era în fundul păharului.

40 Lăpușneanul, mugînd ca un taur ce vede trunchiul și securea ce a să-l lovească, voi a se-nturna cu fața spre părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi? ziseră boierii. Ba, se cade spre osînda ta să ne privești; învață a muri, tu care știai

numai a omorî. Și apucîndu-l amîndoi, îl țineau nemișcat, uitîndu-se la el cu o bucurie infernală și muștrîndu-l.

5 Nenorocitul domn se zvîrcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrișneau, și ochii săi sîngerăți se holbaseră; o sudoare înghețată, tristă a morții prevestitoare, ieșea ca niște nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfîrșit, își dete duhul în mînile calăilor săi.

Acest fel fu sfîrșitul lui Alexandru Lăpușneanul, care lăasă o pată de sînge în istoria Moldaviei.

10 La monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede și astăzi portretul lui și a familiei sale.

Pe drumul ce duce cătră cetatea Neamțu, pe la sfîrșitul lui septemvrie 1686, se vedea o oaste mergînd. După un
5 trup de lănceri ce deschidea marșa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări în fruntea cărora erau trei; unul în floarea vrîstei, posomorît, gînditor, necăjit, și doi mai bătrîni. Tustrei în haine poloneze. În sfîrșit venea duiumul oștei: trăsuri, bagaje, pedestrași, șleahță popo-
10 lită, amestecați, în neregulă, cu steagurile strînse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă nici dobă, numai tropotul cailor, și pasul oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decît coaja copacilor, și oamenii
15 s-au hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste, în stare așa ticăloasă, e acea ce a îngiosit de atîte ori trufia semilunii, iar acei trei frunțași ofițeri sînt hatmanii Iablonovski și Potoțki, și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobiețki regele Poloniei.

20 Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobiețki, fala leșilor, eroul creștinătății, mîntuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor, a se trage dinaintea tatarilor și a moldovenilor; a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, horopsită de dușmanii carii îl urmează
25 mișelește, fără a îndrăzni să-și deie pept fățiș cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămîne pe urmă; a nu întîmpina în drumul său decît o feroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gînditor. Hatmanii lîngă
30 dînsul păzeau tăcere, respectînd supărarea sa de care și ei se împărtășeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobiețki cînd, rădicînd capul zări pe sprinceana dealului, înălțîndu-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu. Cu bună seamă vrun cuib a talharilor acestor de moldoveni!

— La vreme de război, aici domnia Moldovei obicinuesc a-și trimite averile lor, răspunse Pototki.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voi să-mi răzbun pre Cantemir care mă înșală, și mă făcu să perd atîta viteji!

— Eu ași zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de cîmp, nu de asalt.

— Ba, pre numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobiețki fără a i se cuceri? N-avem tunuri? Vom lua-o dar cu mîinile.

— Numele m.tale e destul tun, zise Pototki.

Trufia polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbînzii atît de lesnicioase și îndată dete poruncă să se înșire oastea cătră cetate.

În cetățuie se afla optsprezece plăieși, trimiși de ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălcii pe lîngă domnul Cantemir, unde tăbărise armia turcească. Cu cîteva ceasuri mai nainte sosise încă un tînăr plăieș, a cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lîngă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrîn de care se videa că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

— Ce să văd, tată? Blăstămăție! Tîrgul îi în jac. Leșii pradă și dezbracă pe bieții oameni.

— Ș-apoi zic că-s creștini!

— Creștini! au prădat bisericile și monăstirile de odoare. Nu știți încă? S-au dus să ieie pe sfînta¹ de la Triisfetele.

— Doamne ferește! ziseră plăieșii făcîndu-și cruce.

— Așa, urmă tînărul; eram acolo cînd au mers să ieie racla sfîntei, dar călugărul, simțînd, au închis poarta, și n-au vrut să deschidă; atunce . . .

— Pui de om, călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunce craiul lor au poroncît s-aducă tunurile ca să spargă porțile, dar mai întăi au trimis răspuns călugărului, care ședea în clopotniță, să deschidă, ori face monăstirea praf și pulbere.

— Auzit-ați acolo litfa cea păgîină! Și ce au făcut popa?

¹ Moaștele sf. Paraschevii de la Epivata, aduse cu cheltuiala domnului Vasile-vodă.

— El au răspuns că nu se aștepta s-audă așa vorbă de la un împărat care se zice creștin, și că m.s. îi mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfîntii lui, dar el nu deschide poarta, ci s-a îngropa sub zidurile bisericeii și apoi lumea va judeca între dînsul, atît de slab, și între m.s. atît de tare. Auzind aceste, leahul s-au făcut foc de mînie și dasă acum poroncă să împușce, cînd unul din hatmanii lui i-au zis nu știu ce. Cum îmi spunea oamenii, i-au zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului și altele multe. Îndestul că l-au înduplecat să deie pace bisericeii.

— Și ce fac acum leșii la Iași?

— Este o săptămină de cînd s-au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oști, și au purces pe Bahlui în sus, gîndind c-or găsi de toate; dar acolea să vedeți. Vodă, din lagărul turcilor, cum au auzit de aceasta, au și pornit după dînșii un mîrzac c-o mulțime de tatarî și vro cincî steaguri de moldoveni, iar mai întăi au trimis pe loc pre capitănul Turculeț c-o strajă de călăreți care, apucînd înainte, au scos toți oamenii de prin sate, au dat pojar finului și finătelor, au ascuns prin gropi grîul și orzul, și dușmanul au găsit tot pustiu în drumul său, încît, agiungînd la Cotnar, nu găsea să mînince decît poamele copacilor; ba încă au pus prin bălți și niște ierburi veninoase de care cum bea, crăpa; și vai de capul lor! pereau cu sutele și ei și caii, iar care rămînea pe urmă cădea în mîinile moldovenilor, carii, fără mai multă judicată, ori îl spînzura, ori îl înțepa.

— Osînda sfîntei Paraschevii! zise bătrînul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eu — știți că m-ați trimis la Iași să văd ce mai este. După ce s-au dus leșii, m-am luat cît colea pe urma lor pănă la Cotnar, unde m-am întîlnit cu capitănul Turculeț, care mi le-au spus; ș-apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a dreptul piste codri . . . Dar oare ce buciumă străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid, și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăieșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sînt! strigă tînărul ce venise de curînd și pre care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul, și vin aici . . .

— La porți, flecăi! zise bătrînul. Încuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu

zică leahul c-au intrat într-o cetate românească, ca într-o țarină pustie.

— Dar noi sîntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul; cum se...

5 — Taci, mucosule! îl curmă bătrînul. Te temi că-i peri? Mare pagubă! un mișel mai puțin.

Vînătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

10 În vremea aceasta, oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrînul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce poțtești de la noi?

15 — Măria-sa regele Poloniei, mare ducă de Lituania ș.c.l. (urma titlurilor), vă face cunoscut că să vă închinați și să-i cuceriți cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimic, iar cutezînd a se împotrivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece subț ascuțitul sabiei.

20 — Du răspuns m.sale, zise bătrînul, că laude și îngroziri de aste am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriet. Mai bine m.s și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimic. Cetatea n-avem gînd să i-o dăm cu una, cu două, macar că nu sînt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din pușce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înuntru.

25 — Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gîndiți mai bine la al vostru.

30 — Încă o dată vă întreb, vă închinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

35 Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fieștecare împușcătura obora cîte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii pereau fără a face spor.

40 În ziua dintăi, doi vînători periră. A doua zi și a treia zi mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai periră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunîndu-se pe lîngă foc, văzură că au sfîrșit și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut, tată? întrebă tînărul vînător pe bătrînul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

— Cîți au perit d-ai noștri?

— Zece.

5 — Și nu mai avem nici praf, nici merinde?

— Nu.

10 — Dacă-i așa, apoi mîni dimineață urcă-te pe poartă și leagă în vîrfurile săneții un ștergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lesă slobozii să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rînduri, lăsînd prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

15 Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șese oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobiețki răpezindu-se calare înaintea lor. Ce sînteți voi?

20 — Străjerii din cetate, răspunse bătrînul rănit, din spatele fiului său.

— Cum! atîța sînteți?

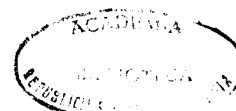
— Zece din noi au perit din mila m.tale.

25 — Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omorî atîța viteji? zise regele. O, asta nu se va trece așa! urmă turbat de mînie; trebui o pildă pentru cei asemine vouă, și pilda va fi groznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang. — Spînzurați-i!

30 Pe loc ostașii încungiurară pre plăieși, carii, depuind jos răniții, își făcură semnul crucei și, răzămîndu-se pe sănețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

35 — Fie-mi iertat, sire, zise atunci Iablunovski, apropiindu-se cu respect de regele care ședea posomorît și mînios, a arăta m.tale că acești viteji n-au făcut decît datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a cîștiga făgăduința marelui Sobiețki că vor fi slobozii și nesupărați.

40 — Îți mulțămesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobiețki ca deșteptat din somn, îți mulțămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvînt; oamenii aceștii s-au purtat vitejește. Să li se deie fiecăruia cîte cincizeci de zloți. Apoi, înturnîndu-se cătră români: Voinicilor, zise, sînteți slobozii; mergeți în pace și spuneți copiilor și fraților voștri

că ați avut cinstea a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia.

5 Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luându-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtând pe zidurile sale urmele boambelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

10 *N.B.* Fragmentul acesta a servit d. V. Alecsandri, pentru a compune o dramă istorică ce fu jucată în iarna trecută cu un mare succes pe scena noastră.

REGELE POLONIEI ȘI DOMNUL MOLDAVIEI

1713

Carol XII, regele svezilor, adusese spaimă în tot nordul Europei; dar nebuneasca lui sumeție se sfărâmă în sfârșit de statornica cumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei, și acest june rege, perzînd sub Pultava rodul tuturor trecutelor sale biruinți, abia scăpase rănit în Moldavia la Tighine (Bender).

10 Nenorocirea lui Carol aduse însă și căderea regelui Stanislav, pre care el îl suise pe tronul Poloniei, de unde coborîse pre August Electorul de Saxonia. Dar trebui să dăm mai întâi o lămurire despre acest rege polon.

15 Carol văzuse pre palatinul Stanislav Leșcinski cînd îi fusese trimis deputat de confederația Varsaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului sved. El avea o fizionomie norocită, era franc, brav, deprins cu ostenelele și iubit de vasalii săi. Regele svezilor cunoscîndu-l, zise: „Omul acesta îmi va fi purure prieten“, și în gura lui Carol aceste vorbe însemnau: Omul acesta va fi rege. Curînd după aceasta, se porunci Adu-

20 nării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se împotrivea.

— Ce-i lipsește lui Leșcinski? îl întrebă regele sved.

— Sire, e prea june...

25 — E de vrîsta mea, îl curmă Carol posomorîndu-se; și bietul cardinal ieși, se duse acasă și, nu după mult, muri de necaz și de rușine că zisese o dobitocie.

La 4 octomvrie 1705, Stanislav Leșcinski și soția sa Carlota Opalinska se încoronară și se proclamară rege și regină Poloniei.¹

30 Carol însă biruindu-se, căzu puterea ce sprijinea pre Stanislav. Mai multe partide se ridicară și August reîntrînd în Polonia, leșii se uniră cu el, iar Stanislav se trase în Pomerania cu o mică gvardie ce avea. De acolo sub numele unui

¹ Voltaire, *Histoire de Charles XII.*

francez maior în oastea svedă ce-l chema Haran, întovără-
șit de baronul Sparre — care a fost mai apoi ambasador
în Englitera și în Franța — și de un colonel, plecă pe ascuns
într-o noapte spre a merge ca să se întâlnească cu regele sved.

5   Întâmpinînd mai multe necaze și primejdii în calea
lor, în sfîrșit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul
Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leșcinski întră în Molda-
via, unde domnea atunce Nicolai Mavrocordat.

10   După prebegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia
rămăsese într-o stare tulburată. Duhurile erau ațîțate și
inimile îngrijite. Planul lui Cantemir, mai mult personal
decît obștesc, izbutise numai a da prepusuri Porței, care
începuse a privi Moldavia ca o țară dușmănească și cine știe
ce urîte urmări ar fi avut starea aceasta, dacă din o norocită
15   întîmplare nu s-ar fi rînduit domn Nicolai Mavrocordat.

Acesta era unul dintr-acei oameni rari care stau ascunși
în umbră, până ce timpul și întîmplările îi scot la lumină.
El, deși moldav de viță, fusese născut la Fanar și crescut
în diplomația acea grecească, din care ades izbucnea mari
20   lucruri, mari pozne. Înzestrat și cu duh firesc, el cunoștea mai
toate limbele Europei; era bun cîrmuitor, aspru cătră aris-
tocrati, pre care știa a-i ținea în respect, și blind cătră norod.

Într-o zi, cum șădea singur în palatul domnesc, un edeciu
întrînd, îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset,
25   pre care un înadins o adusese în minuta aceea.

Prin acea scrisoare, acest boier îl înștiința că „întîm-
plîndu-se la un sat de lîngă Bacău a fiiului său Ștefan și,
văzînd multele supărări și bîntuiri ce fac ostașii leși și svezi
care veniseră la iernatic în Moldavia, s-au sculat cu slugile
30   sale și cu oameni de strînsură cîți au putut găsi în pripă și,
lovînd pre acei ostași fără veste, i-au spart, și îi aduce pre
toți în butuci cu steagurile și ofițerii lor“. Adăogea că „au mai
nimerit acolo trei ofițeri svezi cu patru slugi și că se vād a
fi oameni de treabă, care, văzînd prinderea leșilor, ar fi
35   juruiți mulți galbini de aur ca macar pre dînșii să-i lasă a se
întoarce la Ardeal de unde au venit; dar că el le-ar fi răs-
puns că-i dator a-i duce înaintea domnului, că ei s-ar fi
primit, rugîndu-l numai să nu între ziua în Iași; și că vine
și el cu dînșii la mănăstirea Galata“¹.

40   A doua zi seara, sosi vornicul Manolache și cu acei trei
ofițeri și, lăsînd pre doi cu fiiul său Ștefan la mănăstire,

¹ Nicolai Costin, *Hron.*

veni cu cel al treile la curte. Mavrocordat îl primi, deși era
aproape de miezul nopței. Vorba între ei urma latinește. Ofi-
țerul se recomandă ca un francez în slujba regelui de Svedia.

— Dar ce rang ai? întrebă Mavrocordat.

5   — Major sum, răspuse acesta.

— Imo maximus es, zise prințul zîmbind și, sculîndu-se,
îl salută cu respect, căci îl cunoscă că era regele Stanislav,
pentru că a fost văzut pe tatăl său Leșcinski (cu care acesta
semăna foarte) cînd fusese ambasador lîngă Poarta Otomană.

10   Îndată porunci să-i gătească gazdă la Tresfetitele, unde
rîndui spre slujba sa din însuși curtenii săi pre cuparul,
camarașul al doile, vataful de copii și pre caminarul Spando-
nie cu un capitan de ostași.

15   În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la bise-
rica catolică ca să se comunice, stafetele lui Nicolai-vodă
plecua ca să vestească vezirului, hanului și pașii de Bender
venirea acestui oaspet la Iași.

20   Așteptînd răspuns, Mavrocordat se întîlnea ades seri-
le cu Stanislav care nu ieșea, ascultînd liturghia în casă, pe
care o zicea în toate diminețile un preot franciscan.

Răspunsul n-a întîrziat. El cuprindea că domnul Mol-
daviei să trimită îndată *sub bună pază* pe regele Poloniei la
Tighine.

25   Spun că Stanislav auzînd hotărîrea aceasta, și-a adus
aminte de Franțisc I regele Franței care, după fatala bătălie
de la Pavia unde căzuse prins, scria maicei sale aceste neui-
tate cuvinte:

Tout est perdu fors l'honneur!

Odinioară, ținutul Hirăului era unul din cele mai frumoase a țării. Astăzi însă și-a pierdut până și numele și, în adevăr, e păcat, căci, fără a vorbi de podgoria Cotnarii, vestită prin vinațele sale, în el găsește cineva dealul Catalinei, de care, deși istoria nu pomenește, tradiția ne spune că se numește astfel de pe numele unei prințese române, care scăpase de o navală dușmănească în vârful lui, unde, făcînd șanțuri și baterii, se apăra cu slugile sale; ruinele politiei Cotnarii, unde un domn¹ a întemeiat o universitate vestită pe acele vremi; două biserici, una ortodoxă, alta catolică, zidită de doi prinți români; beciuri gigantice, pre care, oricît s-a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot; Dumbrava-Roșie, faptă barbară și mare a unui mare domn², care, ca să lasă un monument fieros a viteziei sale, înjugă leșii la plug și semănă o întreagă cîmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari uriași și, cînd vîntul clatină frunzele lor, se aude un gemăt tînguios ca în pădurea Dodonii. Mai încolo, vezi un istm de pămînt, numit Podul de lut, care unește două prăpăstii și alătura un izvor ce se cheamă Fîntîna cerbului.

În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir, care cutezase a se înamora cu fiica lui Radu Mihne, pîngărind cu plebea lui singele patrician ș.a., ș.a.

Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești, făcute pe măsura oamenilor mari și pe care noi, mirmidoni degenerați, nu le putem nici prețui, nici înțelege, le vizitam călăuzit de un bătrîn mazil din Cotnari, la care trăsese la gazdă.

— Nu știi care e balta unde au perit atîta călărime leșească în vremea domnului Constantin Cantemir, am întrebat pre călăuzul meu.

¹ Iacov.

² Ștefan.

— N-a fost niciodată baltă, ci numai un loc hleios, plin de mlaștine, colo devale.

— Unde mi se înglodaseră roțile trăsुरii?

— Așa; și încă acum e vară, dar toamna nu e de îmblat și leșii au venit despre toamnă. Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeț — că mulți leși au perit aice și că împăratul lor de necaz mare își bătea ulanii cu sabia și le zicea: „Nadba umirác jak psy“, adică: „Rușine să muriți ca cîinii“.

— Cantemir s-a purtat cu mare minte atunci; el era bun domn.

— Bun și nu prea. A omorît doi bunatate de boieri, pentru că-i da pe foaie și nu-l lasa să-și facă mendrile; dar așa a fost de cînd e țara noastră. Dreptul îmblă totdeauna cu capul spart.

— Poate; însă mi se pare, moșule, că nu pre aveți dreptate a vă plînge tot de domni și nu și de boierii care încunjură pre domni.

— Acei doi pre care i-a tăiat nu-l sfătuiau de rău. Îi ziceau numai: „Măria-ta, mai des cu paharul și mai rar cu birul, că nu poate țara“. E, cine-i asculta!

— Miron logofătul și Velicicu hatmanul erau prietini lui Cantemir. El nu i-ar fi omorît, de nu l-ar fi îndemnat ministrul său Iordache Roset visternicul și Cantemir a plîns mult c-a făcut așa păcat. Judecînd deci că și domnitorii au slăbiciunile lor ca și ceilalți oameni, trebuie a osîndi pre sfetnicul ce-l împinse la asta.

— Poate că ai cuvînt d-ta. Las-să se mînce lupii ca să mai răsufle oile. Cînd au murit boierii aceia, ieșise și un cîntec care-l știa tatăl meu pe de rost; îl și pescrisesem eu...

— Mă rog, caută-l și mi-l dă, am strigat.

— Ce să faci d-ta cu el? Cîntecul acesta nu-i făcut de boieri, nici pentru boieri. Știi d-ta că boier la boier nu-și face cîntec. Corb la corb nu scoate ochii.

— Fie cum zici, numai dă-mi cîntecul.

Ajungînd acasă, mazilul multă vreme l-a căutat; în sfîrșit, într-un unghi pe poliță, găsind un ghizdan vechi, îl deschise și, dintr-un smoc de tîrfaloage de moșie (care-l sărăciseră de tot cu judecățile), scoase o hîrtie afumată pe care mi-a dat-o.

Cetindu-o, m-am încredințat că oamenii de pe atunci
nu scriau mai rău decât acum.

M-am pus de l-am pescris întocmai dupre a moșneagului:

CÎNTEC

5 Cantemir era un domn
Altfel pre de treabă om,
Numai țara cam prăda.
Boierii, văzînd așa,
Îi zicea: „Măria-ta!
10 Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Domnul la masă-i poftea
Și cu cotnar îi cinstea,
Până ce îi îmbata.
15 Boierii cînd închina
Îi zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

El însă nu-i auzea,
20 Mînca, bea și jăcuia,
Și-n seamă nu le baga.
Boierii se supăra,
Și-i zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
25 Dar cu birul mai rărește“.

Într-o zi s-au adunat
Ș-au făcut între ei sfat,
Cînd la divan i-a chema
Pe norod a judeca,
30 Să-i zică: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Domnul dacă au văzut
Că de șagă s-au trecut,
35 Și că vor a-l dărâma,
Căci boierii nu-nceta

A-i zice: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“,

Foarte mult s-au mîniat;
5 Pre doi din ei i-au tăiat.
Ca doar de ei va scapa,
Și nu-i va mai asculta
Zicîndu-i: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
10 Dar cu birul mai rărește“.

Ei la moarte se ducea
Veseli, vorbea și rîdea,
Frică nicicum arăta,
Și-n gura mare striga:
15 „Ien auzi, măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Spun că cum i-au omorit,
Pe loc domnul s-au căit,
20 Căci îndată ce-nopta,
Amîndoi i s-arata
Și-i zicea: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Pe la schituri, sehăstriei,
Au dat multe liturghii,
Ca doar îi va împaca:
Dar prin somn tot îi visa
Zicîndu-i: „Măria-ta!
30 Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

Neavînd nicicum ragaz,
De ciudă și de necaz,
Muri înălțimea-sa.
35 Norodul îl îngropa
Zicîndu-i: „Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește“.

III
Neghină și pălămidă

Poezii. Teatru

POEZIE

POTOPUL

În ziua aceea s-au desfăcut toate izvoarele adâncului, și jgheaburile cerului s-au deschis.

Facere, cap. 7

Negur-amenințătoare orizonul învălise,
Iar prin nădușitul aer vîntul ager vîjia,
După nouri groși și negri soarele-acum asfințise,
Și scaldată-n sînge luna în prejma lui răsărea.

5 Iată mare întunec prestea univers se lasă,
Și grozavul ceresc tunet începu a bubui,
Tot pămîntul se clătește; marea din matca sa iasă,
Prestea lumea vinovată năvălind a se lăți.

10 Bolta cerului se sparge subt a apei greutate,
Ploaia se aruncă rîuri ca pe gura unui scoc,
Sate, tîrguri și orașe, cetăți, turnuri înecate,
Se văd numai cînd prin nouri își fac fulgerile loc.

Dumnezeu apucă-n mîna paloșul de răzbunare,
El e mult-îndurătorul, dar și drept-judecător,
15 Vrea să pedepsească lumea pentru-a sfintei legi calcare,
Și sumețul om să vadă că-i un verme muritor!

Munții, măgurile nalte sta subt apă îngropate,
Undele spăimîntătoare prestea ele s-arunca;
Numai a unei stînci creștet prin talazele turbate
20 Precum un uriaș strașnic din adîncuri s-arăta.

Vălmășală zgomotoasă ocolea coastele sale,
Pre care apele negre cu pornire le izbea;
Omenirea împregiuru-i scotea țipete de jale,
Nevoindu-se cu silă să se urce pîn-la ea.

25 O ce răcnete grozave! ce amară suspinare!
Dar moartea plutind pe valuri glasul lor nu asculta,

Ea venea și preste dinșii apăsînd recele-i gheare,
În noianul prăpădîrii fără milă-i cufunda.

30 Acolo un crac de munte se dezghină cu pornire,
Prăvălindu-se cu vuiet în talazul răzvrătit,
Ticăloșii ce pe dînsul sta cuprinși de îngrozire,
Cad cu el — moartea-i așteaptă — undele i-au coperit!

35 Mai încoaci un șiroi iute pe un tînăr fiu cuprinde,
Cînd sârmanul vrea să scape pe al său tată bătrîn,
Și să ducă mai departe unde apa nu se-ntinde,
Pe maică-sa care ține frățiorul lui la sîn.

40 Nu e mijloc de scapare de a Domnului urgie,
Pretutindini este moarte, pretutindini ocean,
Numai stîncă uriașă se înalță cu mîndrie,
Arătîndu-și golul creștet preste groznicul noian.

P-acea mare înălțime singuri doi tineri scapară,
Gingașa față Selmina, ș-amorezul său iubit,
Ei văd moartea cum spre dinșii se apropie amară,
Mulțămii că și atunce soarta nu i-au despărțit.

45 Amîndoi au rămas singuri din grozavnică perire,
Cungiuorați de negre ape, d-acel vihor furios;
Ploaia preste ei se varsă ca șiroiul în pornire,
Clocotesc ferbînd deasupra tunetele fioros.

50 Iar prin latul întunec ce se-ntinde pe tărie
Cînd de cînd brăzduind cerul fulgerul scînteitor,
Preste undele muginde le-arăta cu grozăvie
Cum plutea ca niște plaghii leșile fraților lor.

55 A Selminei line lacrimi cu ploaia amestecate
Se prăval ca două rîuri pe-ovilită fața sa,
Inima-i din loc sărită de abia ceva se bate,
Ca s-arate că viață în ea încă mai era.

60 Ca o floare încujbată d-a crivățului suflare,
Se lipește lîngă peptul pre scumpului ei Edvin,
Și privindu-l multă vreme, cu o lungă-mbrătoșare
În sfîrșit astfel grăiește, slobozînd un slab suspin:

„Nu ne-a mai rămas, Edvine, de nădejde nici o rază,
A sosit a vieții noastre sfîrșitul îngrozitor,
Privește cum sluta moarte cătră noi înaintează!
O durere-a despărțirii! O al nostru trist amor!

65 Ah! care din aste valuri, unelte-a morții cumplite,
Care e acel ce soarta pentru noi l-a hotărît?
Puținele mele zile iată-le de-acum sfîrșite!
Sprijinește-mă în brațe-ți, să mor l-al tău sîn iubit.

70 În curînd a să sosească mîna morții cea de gheață
Și de draga ta Selmină să s-atingă-nfiorat,
Să mă ia de lîngă tine, de lîngă scumpa mea viață
Ca s-afunde în adîncuri un suflet nevinovat!...“

75 În fiorii spăimîntării leșină tînăra față,
Undoioasele ei coame vihorul le-nvăluia;
Semăna ca o mlădiță de-un vînt ager sfărămată.
Și — furtuna nu-ncetase, și apa se tot suia!

80 În a sale slabe brațe Edvin strîns la pept o ține,
Căutînd să o învie cu-al său rece sărutat;
Nu gîndește la peirea ce era pe lîngă sine.
Lumea, vihorul, pctopul, viață, moarte a uitat.

Nimic altă el nu vede decît pe-a sa mult-iubită
Și-n vederea astă tristă în inima lui simțînd
O durere mult mai crudă decît moartea cea cumplită,
Fața ei muiată-n lacrimi o sărută suspinînd,

85 Zicînd: „Draga mea Selmină! ah! rogu-te, te trezește,
Fie-ți milă, o pre-dulce, d-al meu plîns, d-al meu oftat,
Mai deschide ochisorii, pe iubitul tău privește!
Ah, al tău sufletel poate cătră ceruri a zburat!“... .

90 De-a iubitului său lacrimi și duioasă sărutare
Se deșteaptă biata față din acel leșinat greu,
Și-nălțînd spre ceruri ochii, c-o adîncă suspinare
Zice: „Oh cît e de mare mînia lui Dumnezeu!

95 O tu sfîntă, prea-înaltă, ființă misterioasă!
Tu care ai locuință în acest cer înfocat,
Dumnezeule cumplite! de ce mîna-ți mînioasă
Preste noi nenorociții cu urgie-ai apăsat?

Care fu a noastră vină, prea-puternice-mpărate!
De vrei să ne perzi cu lumea care ție a greșit?
Au doar sînt atît de grele și mari a noastre păcate?
100 Însă noi n-am făcut altă decît numai ne-am iubit.

Oh! cît ești de strașnic, Doamne, în a ta dreaptă minie,
Cît d-amar este paharul ce-l bem în acest minut!...
Ah! din mintea mea nu iasă acel ceas de grozăvie
Cînd în undele turbate pe-al meu tată am văzut

105 Cum se lupta împotriva înviforatorilor ape,
Nevoindu-să să poată pîn-la noi a se urca,
Și văzînd că nu-i rămîne vro nădejde ca să scape
Întinses-a sale brațe spre-a mă binecuvînta;

110 Cînd deodată preste dînsul căzînd valul cu pornire
Și d-această de pe urmă mîngăiere m-a lipsit;
Însă, scumpule Edvine, oricare nenorocire
Aș uita fiind cu tine, viețuind cu-al meu iubit...

Dar ce poate face omul împotriva voiei sfinte?
Cine poate înțelege scopul ei acel ascuns?
115 Iartă cîrtirile noastre, Dumnezeule părinte!
Căci ele scap dintr-un suflet ce durerea l-a pătruns.“

Edvin sprijinea în brațe p-a lui scumpă amareză
Ce de silnica suflare a furtunei s-alignea,
120 Căuta nenorocitul ca să o îmbărbătează,
Să-i astîmpere durerea, și aceste îi zicea:

„Draga mea! Nici o ființă pe lume nu mai trăiește,
Din obșteasca prăpădire nici un om n-a mai rămas,
Numai noi mai viem încă, dar și pentru noi sosește
Moartea să ne-mbrătoșeză în acest amarnic ceas.

125 Cum a rouăi picătură soarele de dimineață
O usucă și o scurge, ca și cînd nu ar mai fi,
Astfel, scumpa mea Selmină, fu și trista noastră viață,
Se uscă precum și roua, și cît și dînsa trăi.

130 Dumnezeu acest puternic, a cărui sîntem lucrare,
Pedepsește pe dreptate pe omul cel vinovat;
El ne-au făcut, el ne perde. — Să ne plecăm cu răbdare,
Neuitînd că el de este drept, e și mult-îndurat —

135 Ca un stăpîn și părinte ceartă, dar și miluiește,
Pentru noi, a sa zidire, îngrijire va avea,
El o vecinică viață în ceruri ne pregătește.“ —
Și — furtuna nu-ncetase, și apa se tot suia!...

De cuvintele acestea Selmina încuragiată,
Simți o nouă putere încălzînd sufletul său,
140 Cătră cer cu duioșie ochii mai rădic-o dată
Zicînd: „Lăudat să fie numele lui Dumnezeu!

De-acum poate sosi moartea, ea nicidecum mă îngrozește,
Căci încai mor mulțămîită lîngă scumpul meu iubit...“
Vorbînd încă, iată apa preste dînșii năvălește;
Valurile-acoperindu-i în adînc i-au înghițit.

1837, noiemu.

MELANCOLIA

O puternică plecare ce nu rabdă-mprotivire
 Mă îndeamnă să cînt astăzi acea tînără simțire
 Ce-n singurătate numai își are locașul seu,
 Dar ceresc trimis în lume din sînul lui Dumnezeu.

5 Fie ca aceste versuri ce curînd vor fi uitate
 Să aducă alinare vrurilor inimii întristate,
 Și resfirînd pe-a lor cale niște nemernice flori,
 Să le-mprăstie necazul și supărările nori;
 Căci plăcerile sînt multe care vin din bucurie,
 10 Însă nu puține are și dulcea melancolie;
 Ș-un om simțitor alege, decît agere clătiri,
 Pe ale melancoliei liniștitele uimiri.
 Îl privești cătînd să afe în al artelor locașe
 Nu icoane renumite, pomeniri mindre, trufașe,
 15 Ci tabloul melanholic unde-un june-amorizat
 Stă jălînd pe străini țarmuri de iubita-i depărtat;
 Sau un tînăr ce suspină într-o singurătate,
 Suferînd pentru-a sa țară, pentru drept și libertate.
 Cîte ori a zilei rază îl găsește încă treaz,
 20 Adîncit în reverie și cu lacrimi pe obraz!
 Cîte ori petrece noaptea absorbit întru gîndirea
 Unui fulger de nădejde ce-i menise fericirea,
 Cugetînd la suvenirea unor dulci îmbrățișeri,
 Uitînd viața și-ale lumii minciunoasele plăceri!
 25 Ah! Amorul e virtute pentru cine-l prețuiește,
 Pentru cel care îl simte, și din inimă iubește!
 Fericit cine-l cunoaște! fericit cine-l simți!
 Iată lina primăvară începu a ne zîmbi;
 30 Mii de flori însmaltă cîmpul rāvārsînd a lor miroase,
 Iar zefirii pintre frunze cu-a lor aripi răcoroase
 Răspîdesc un dulce sunet pe natură-nveselînd,
 Și la glasul lor făptura se resimte înviînd.

Dar decît acel lux mare a naturii înflorite
 Preferăm mai bine umbra celor rādiuri liniștite;
 35 Acolo în încîntare sub frunzișul nepătruns,
 Inima își dezvălește simțimentul său ascuns.
 Cînd copaci plecînd asupra-ți a lor frunte despletită
 Îți întovărășesc pașii pe-o carare mult iubită;
 Cînd zefirul care-n șesuri de abia rāsufllă lin,
 40 Pintre frunze se aude ca un gemăt de suspin;
 Toate chem la reverie, toate plec la îndurare,
 Și-n răcoarea acea dulce inim-află stîmpărare.
 Căci condusă de natură spre mai tinere gîndiri,
 Cu plăcere și amintește trecutele suferiri.

45 Vezi păriul acest trîndav, scāldînd pajiștea cea verde,
 Cum prin flori trufaș se primblă, și subt arce verzi se perde?
 Valul său pare că poartă lacrimi limpezi și oftări,
 Îndemnînd cu-a sa murmură la duioase cugetări;
 Lîngă el o mîndră salce cu lungi ramuri atîrnate
 50 Își împlînt-într-a lui ape cosiștile-i resirate;
 Acea undă gemătoare, acel arbure jălînd
 Parcă sînt doi juni prietini ce, al nostru chin privînd,
 Se îndur l-a noastre patimi, la a noastră grea durere,
 Și ne-aduc prin a lor freamăt o plăcută mîngăiere;
 55 Noi iubînd compătîmirea ce ei vor a ne-arăta,
 Aflăm vie mulțămire lîngă dînșii a ofta.

.....

S-ascultăm, ce se aude? Ce nou glas rāsună oare?
 A dumbrāvii cîntăreață, gingașa privighitoare,
 60 Prin accente iscusite rādiul tot a încîntat;
 Ascultînd-o simt că-n sine-mi un nou ce s-a deșteptat.
 Cît iubesc să-mi opresc pașii subt umbra de desfătare
 Unde cade în suspine a ei jalnică cîntare!
 Gînditor și dat cu totul s-aud dulcele ei glas,
 65 Sub copaciul acest mîndru în uimire am rămas,
 Nu bag seamă că deasupra-mi vijilie se stîrnește,
 Sau că soarele apune, ori că tunetul vuieste,
 Și c-a zilei luminare de pe cer acum s-a stîns;
 Simt a ei durere numai, ascult numai al ei plîns.
 70 Dar tăcu — nu mai rāsună tînguioasa-i melodie,
 Eu stau încă, ascult încă cuprins de melancolie.
 Steaua zilei ostenește tînjitoarele-mi vederi;
 Ochiul meu muiat în lacrimi află mai multe plăceri
 Cînd pe nori d-azur și aur căutînd se obosește

75 Lumina ce nu se vede, dar tot încă se simțește:
Ziua astă care moare, noaptea care s-a întins,
Umbră cea misterioasă ce pădurile-a încins,
Dulcea paserei cîntare ce treptat se micșurează,
Trandafirul ce s-ascunde, riul care murmurează,
80 Șesul, cîmpii ce de umbră piste tot s-au învălit,
Răcoreala ce răvarsă un văzduh îmbălsămit,
Luna galeșă ce-ncepe să se nalțe cu trufie,
Arătîndu-și pintre neguri a sa frunte argintie,
Linul zuzet ce din apă se rădică cu amor,
85 A nemernicei bufnițe cîntecul îngrozitor,
Aduc multă alinare la a inimei durere,
Și sub vălul său natura are-o mai vie plăcere.
Toamna veștedă și tristă are iarăși frumuseți
Ca și omul ce ajunse ale vrîstei cărunteți.
90 Cînd din văi cu turbăciune achilonul se rădică,
Și cînd frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică,
Muritorul melancolic văzînd natura murind,
La al său iubit prieten departe de el gîndind,
Află-o crudă mulțămire în a firei dezbracare,
95 Căci frumoasa primăvară înfrunța a sa-ntristare;
Însă toamna suferindă potrivită cu-al său chin
E un leac l-a lui durere, un părtaș l-al său suspin.
Acel șes, acea dumbravă și colnicele cernite
Îl privesc, și de-a lui jale parcă-s și ele mîhnite.

100 .....

Cît iubesc pintre ruine să mă primblu-adesiori,
Monumente părăsite a căror locuitori
Făceau lumea să răsune de-a lor fapte laudate,
Trei lucruri iubind în viață, onor, glorie, dreptate.
105 Dar perir-acum eroii, și ai lor urmași mișei,
Interesul au povață și-nvrăjbirea între ei! —
Nu mai sînt! — A lor cenușă ce-n văzduh fu aruncată
De fii corci și fără cuget cu despreț este călcată!
Ah! curînd sosi-va vremea ticăloșii a simți
110 În ce rîpă egoismul are a-i prăpăstui! . . .
Cugetînd la vechi eroii, și privind a lor morminte
De Saturn desfigurate, îmi aduc ades aminte
Cît de mari au fost odată, cite neamuri au învins,
Și simt ochi-mi că se împlu de un patriotic plîns.

115 .....

122

Văd o veche monastire, sfînt azil de pocăință,
Unde nevinovăția își aleasă locuință.
Al aramei tristul sunet gîndul meu a deșteptat,
Spre locașul mîntuirii pașii mei a îndreptat.
120 În aceste ziduri sfinte unde Domnul se mărește,
Păcătoșul alinare conștiinței lui găsește;
Aici suflete viteze, părăsind a lumei greu,
Își petrec restul vieții laudînd pre Dumnezeu.
Gîndul lor fugind din lume este numai vecinicia,
125 Cînd îi văd, un nou preț are în ochi-mi melancolia,
Judecînd că-n lumea asta ne e dat să suferim . . .

Unde sînt? Unde mă aflu? — Lîng-un jalnic ținterim!
Ce cucernică privire! Ce icoan-înavuțită!
Cîte gînduri mîngăioase pentru-o inimă rănită!
130 Îns-aice nu se vede nici un falnic mausoleu,
Care să învecinicească pomenirea vrunui reu;
Nu, nici marmură, nici aur, nici aramă se zărește,
Pe-a saracilor mormînte numai iarbă verde crește.

Te salut, locaș cucernic sărmanului muncitor,
135 Care-a fost toată viața statului folositor!
Te salut! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
De abia aice află o adîncă liniștire;
Cu respect și duiosie mă închin astui mormînt . . .
Patriot a fost acesta, de folos l-al său pămînt.
140 Nu un trîntor ce în viață numai rău știu a face
Și din a țării lui sînge să se-ngrașe-n bună pace.

.....
.....

Aurora se ivește vestitoare dimineții.
145 Altă zi — Luna s-ascunde — Un nou pas pe calea vieții!

1838 septemv.

123

Știi, dragă, pentru ce cînd te văd, mă mîhnesc?
 Știi pentru ce ades cînd mai mult te privesc,
 Mă vezi posomorît, și ne-ncetat oftez,
 Cînd tu mă-mbrătoșezi, eu tac și mă-ntristez?
 5 Cînd tu credință-mi juri, și-mi dai încredințări
 De cel mai dulce-amor, răspund prin suspinări?
 Știi pentru ce? — Ba nu. — Ah! trebui să ți-o spun,
 Destul e de cînd chin în sufletu-mi adun!
 În inimă-mi s-a-nfipt un ghimpe veninos,
 10 Și pătinesc, și văd, și simt că sînt gelos!
 Cînd îmi inchipuiesc că numai Dumnezeu
 Fu-n stare a crea un suflet ca al tău,
 Cînd știu că n-a mai fost nici poate a mai fi
 Ca tîmpe pe pămînt să poată a iubi,
 15 Mă tem de orice om se-ntîmplă de-ntîlnesc
 Să nu-ți zică cumva cuvîntul: te iubesc!
 Cunosc că mă iubești, o văd neîncetat,
 Dar oare n-ai avut vrun alt amarezat?
 Noaptea cînd toate dorm, vrodată n-ai gîndit
 20 La altul careva ce iarăși te-a iubit?
 Cînd luna strălucind săltează pîntre nori,
 Și-un grier răgușat cîntă ascuns prin flori,
 Nu-ți lași capul ades plecat pe mîna ta,
 Și-aminte nu-ți aduci atunci de cineva?
 25 Vrun ideal prin somn, spune-mi nu ai visat,
 Și după acel vis cumva n-ai suspinat?
 Tu-mi zici că mă iubești c-un dulce blînd suris,
 Dar oare-acest cuvînt la altul nu l-ai zis?
 Știu că nu pot trăi fără al tău amor,
 30 Dar sînt gelos, gelos! și simt că o să mor!

1839, mai

Cît e de crud, să te-afle între ai tăi străin!

Eliad, Visul

Copilă tinerică, frumoasă ca plăcerea,
 De ce voiești să afle cumplitul meu necaz?
 Ah! numai aste lacrimi îmi pot curma durerea.
 Cînd vin ca roua dulce de-nundă-al meu obraz.
 5 Întrebi care e chinul ce darmă-a mea junie?
 De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pămînt?
 Amara mea durere, ah! nime nu o știe,
 Și nime nu va ști-o pîn-voi întra-n mormînt.
 O inimă ce simte e vrednică de jale,
 10 Ca floarea cea plăpîndă ce crește pe-un țarm sec,
 A patimilor vifor uscînd frunzele sale,
 O lasă veștezită de-o calcă toți cîți trec.
 Nici ura, nici amorul, nici lumea-nșelătoare
 Ce ne-ncetat m-adapă cu fiere și venin,
 15 Nu pot să facă altă decît să mă omoare.
 Dar însă... nu-s aceste ce-mping al meu suspin.
 Aceea care trista-mi viață-nouerează,
 E un secret ce zace în inimă-mi ascuns,
 Iar raza bucuriei în veci nu-l luminează,
 20 Și dulcea mîngăiere în ea nu a pătruns.
 .....
 De n-aș fi simțit poate aș fi și eu în lume
 Asemene cu alții ce au al ei favor,
 Ce orbi de fumul slavei își cumpără un nume
 25 Vînzîndu-și conștiința și Dumnezeul lor.

Eu nu am fost ca dînşii, de-aceea-n suferință
Petrec, lipsit de toate plăcerile lumești,
Dar cugetul îmi spune că n-oi avea căință,
C-am fost și eu unealtă la rele omenești.

30 Viața-mi negurată tu poți s-o faci senină,
Copilă tinerică, cu îngrijirea ta;
Cînd văd ochii tăi umezi, zîmbirea ta cea lină,
Aș vrea — de-ar fi putință — durerea-mi a uita.

35 Și toate-mi par frumoase, să fiu numai cu tine,
Dumbrava, rîul, cîmpul, azurul cel ceresc.
Cînd seara luna iese, și tu ești lîngă mine,
Mai mare fericire pe lume nu dolesc.

Dar — nu-ntreba pricina ce darm-a mea junie,
De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pămînt;
40 Amara mea durere, ah, nime nu o știe,
Și nime nu va ști-o pîn-voi intra-n mormînt!

1839, august

MARȘUL LUI DRAGOȘ

(Doină)

Az este sărbătoare!
Români, să ne grăbim,
În șes la vînătoare
Pe Dragoș să-nsoțim.
5 Grijii armele voastre,
Curînd să alergăm,
Din locurile noastre
Hoți, feare s-alungăm.
Doină! Doiniță!
10 Zînă plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.
15 Optzeci de oi despoaie,
Și prin frigări le pun;
De surle, de cimpoaie
Pădurile răsun.
Vitezii se așează
20 Pe lîng-un mare foc
Și Dragoș ospetează
Cu dînşii la un loc.
Doină! Doiniță!
Zînă plăviță!
25 Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

Sînt gata, stau cu toții
30 Să plece la izbînzii,
Ca să-ntirească hoții,
Să capete dobînzi.
Dragoș merge nainte
Pe-un cal cu ager curs,
35 El preste-mbrăcăminte
Poartă-o pele de urs.
Doină! Doiniță!
Zină plăviță!
Vino cu noi;
40 Tu ne scutește,
Și ne ferește.
De-orice nevoi.

Veseli de sîrg porniră
Românii mult voinici,
45 Ca lanțul se înșiră
Pe-a plaiului potici.
Nevestele cu jale
Privindu-i, lăcrămînd:
Îi auzeau la vale
Cum se cobor cîntînd:
50 Doină! Doiniță!
Zină plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
55 De-orice nevoi.

1848, mai

DOINĂ NOUĂ

De cînd eram încă mic,
Doina știu, și Doina zic,
Căci românul, cît trăiește,
Tot cu Doina se mîndrește.
5 Eu cu Doina mă plătesc
De bir și de boieresc;
Boii mei cînd aud Doină,
Ară țelină și moină,
Și îmi samăn cel ogor,
10 Cîntînd Doinele cu dor.
Iar de aud vre o fetiță
Cîntînd Doina-n poieniță,
Alerg fuga de-o gălesc,
Și de Doina îi vorbesc.
15 Ea m-ascultă bucuroasă,
Căci îi mîndră și frumoasă,
Și-mi zice că m-a iubi,
Dacă Doina i-oi vorbi.
Vă spun drept, orice mi-ți face,
20 Doina știu și Doina-mi place.

EU SÎNT ROMÂN...

(Cîntec)

Frânțez, neamț, rus, ce firea te-a făcut,
Pămîntul tău e bine-a nu uita;
Oricui e drag locul ce l-a născut.
Eu, frații mei, oriunde-oi căuta,
5 Nu mai găsesc ca dulcea Românie,
De-o și hulesc cîți se hrănesc în ea
Corci venitici. Dar oricum va fi, fie,
Eu sînt român, și-mi place țara mea.

Laudă mulți pe franțezul voios,
10 Pe mîndrul rus, pe neamțul regulat,
La dînșii, spun, că-i bine și frumos;
Dar, frații mei, eu oricît am îmblat
Pe drumuri lungi, cu șine ferecate,
Nu mă-nvoiam; și vreți să știți de ce?
15 Pentru că-mi plac șoselele striccate.
Eu sînt român, mi-e dragă țara mea.

Străine țări îmi place-ades să văd,
Dar sînt sătul lumea de-a colinda;
În țara mea de-acuma voi să șad;
20 Căci, frații mei, oriunde voi îmbla,
N-o să găsesc acea bună primire
Ce m-am deprins în țară-mi a videa;
Și în străini e rece găzduire!
Eu sînt român, mi-e dragă țara mea.

25 Tînăr eram și sărutam cu-amor
Căprijii ochi zburdatecei Dridri.
Ea mă vîndu! și eu voiam să mor,
Cînd mă-ntîlni o blondă m i l a d y ;
Dragostea ei scăpă a mele zile,

30 Dar mă-ngheța, și mă-ncălzi abia
Dulcele-amor româncelor copile . . .
Eu sînt român, îmi place țara mea.

La masă beu adese vin străin,
Tocai, bordo, șampanie iubesc,
35 Iar mai ales prefer vinul de Rin,
Dacă nu am cotnar și odobesc;
Cînd însă am, deșert pline pahare,
Apoi încep să cînt vreo m a n e a ,
Și sînt tot beat cît țin zilele-amare!
40 Eu sînt român, mi-e dragă țara mea!

1853, august

ȘALUL NEGRU

(Traducție)

- La șalul cel negru mă uit în tăcere
Și sufletu-mi rece e nemîngăiat,
Pentru că de jale, de chin și durere
Este sfășiat!
- 5 Eu astăzi la lume a spune voiesc,
Din care pricină cumplit pătimesc.
- Cînd eram mai tînăr iubeam cu dulceață
O gingașă greacă cu părul frumos,
Cu negre sprincene, cu rumână față
10 Și trup mlădios;
Căci atunce lesne în amor credeam,
Și amărăciunea-i încă n-o știam.
- Iscusita față cu a sa iubire,
Cu-a ei cătătură ce înflăcăra,
15 Singurul meu bine, ș-a mea fericire
Pe lume era.
Dar statornicie este pe pămînt? . . .
Credința e vorbă, amoriul cuvînt!
- Într-una din zile poftisem la masă
20 Cîțiva buni prietini, cu care vorbind
Mă simțeam ferice, la greaca frumoasă
Gîndul meu fiind.
Căci de zile negre grijă nu purtam;
Vro nenorocire nici macar visam.
- 25 Iat-un mîrșav jidov vine și-mi șoptește:
„Greaca ta, stăpîne, ce-atît o iubești,
Te vinde pre tine și te viclenește,
Iar tu nici gîndești!”

- 30 Eu îi dădui aur și îl blăstămăi,
Și pe credinciosu-mi rob atunci chemăi.
- Pe calul meu ager sării cu grăbire,
Și lăsîndu-i frîul ca vîntul zburam,
Nu simțeam durere, nici compătimire,
Ca peatra eram.
- 35 O negură ochii îmi painjini,
Și înghețul morței inima-mi slei.
- Dar cînd casa grecei zării de departe,
Slăbi tot curajul și puterea mea;
Zbor, ajung, descalec rece ca de moarte,
40 Și întru la ea.
O, vai! o, turbare! o, chin nedescris!
Văz . . . aievea oare sau e vrun rău vis?
- Văzui fărdelege, văzui pîngărire!
Pe-un arman în brațe ținea strîns la sîn,
45 Ș-a lor buzi lipite arătau simțire,
Numai prin suspin.
Iute ca un fulger paloșul am scos . . .
C-o cruntă lovire i-am prăvălit jos!
- Apoi a lor trupuri călcînd cu turbare,
50 Priveam a fetei chipul cel plăcut,
Gurița-i deschisă cerea sărutare
Ș-într-acel minut.
Atunci de pe capu-i șalul am luat,
Ș-am șters în tăcere ferul sîngerat.
- 55 Tot încă țiu minte ruga ei duioasă,
Și cum din grumazu-i sînge gîlgîia . . .
De-acum se sfîrșiră greaca cea frumoasă,
Ș-amoriul cu ea!
De-acum pentru mine zi senină nu-i!
60 Cui să-mi spun durerea? Amor s-arăt cui?
- Robul luă îmbe trupurile-n spate,
Și-ndată ce-a nopței umbră se ivi,
Merse, și în apa Dunărei spumate,
El le azvîrli.
- 65 Ah! cu trupul grecei în val îngropat,
Ș-a mea bucurie s-a acufundat!

Nici minut, nici oară nu mai am de-atunce
De-amor, de odihnă, ce numai de chin,
Nu mai am ochi negri să mai sărut dulce,
70   Viața mea-i suspin!
La șalul cel negru în tăcere cat,
Și tristul meu suflet e nemîngîiat!

PRINCESEI CATINCA CONACHI VOGORIDE

24 ianuari 1856

Afară este vicol, austrul vîjîiește
Și zguduie coliba sărmanului lipsit,
El tremură și geme, suspină și hulește
Palatul de alături ce-l vede strălucit.
5 „Acolo — el gîndește — bogatu-n desfătare
Petrece, de-ale lumii plăceri încungiurat!
Nu vede pre săracul ce pîne macar n-are,
El lipsei și nevoiei de ceri e condamnat!“
Așa nenorocitul cîrtea, și-n desperare
10 Pleca în jos privirea cu jale și cu dor,
Cînd iată i s-arată un înger de-ndurare
Ce vine cu grăbire să-i deie ajutor.
O! multe ai șters lacrimi și multă mîngăiere
A dat nenorocirei frumosul tău îndemn!
15 Fii veselă, o doamnă! căci poți s-alini durere,
Și poți de îndurare să dai un mare semn.
Bogatul și săracul te binecuvintează;
Bogatul, căci ia pildă de nobile simțiri,
Săracul, căci prin tine de chin se ușurează,
20   Și scapă de a lipsei cumplite suferiri.

APOLOG

Πάν μέτρον ἄριστον

Tot timpul care oamenii
Pe lume îl petrec,
Preste roata Norocului
A se sui se-ntrec;
5 Iar când acum se bucură
Că s-au urcat pe ea,
Gîndind să-și facă mendrele
Precum nădejduia,
Rotunda roată răpede
10 Pe schițe se-nvîrți,
Și mîndrul poticnindu-se,
Cade cum nu gîndi.
Iar omul ce de rație
Se tot călăuzi,
15 Și-n toată vremea cumpăna
În orișice păzi,
Nu-i pasă dacă vifore,
Pe lume s-au stîrnit,
Vîrtejele-ntîmplărilor
20 Îl află liniștit.
El știe că fortunele
Nu pot lung timp ținea,
Curînd veni-va soarele,
Ce le va-mprăștia.
25 Cunoaște jucăriile
Vicleanului Noroc,

De-a lui favoruri putrede
Rîzînd, își bate joc.

Acest fel traiu-i limpede
30 Se trece liniștit,
Și când moartea s-apropie
Îl află pregătit.

1857, iulie

TEATRU

CÎRLANII

VODEVIL INTR-UN ACT

Reprezentat pe Teatrul Național în folosul
emigraților din Transilvania la 1849

5

Distribuție

Persoane

Actorii

LIONESCU, fiul boierului proprietar	d. P. Neculan
MIRON	„ Luchian
TERINTE } țărani frunțași	„ Teodorini
10 DOMNICA, femeia lui Miron	d-na Teodorini
VOCHIȚA, femeia lui Terinte	„ Gabriela

*Scena se pîtrece într-un sat. În dreapta și în stînga cîte o casă țărănească.
În fund clopotnița bisericeii.*

SCENA 1

15

MIRON, TERINTE

MIRON

Ce ai, nene Terinte, de ești așa de posomorît? — Ce! nu
ț-ai adunat finul? Nu ț-ai cules popușoii?

TERINTE

20

Ba, i-am cules.

MIRON

Apoi de ce ești zborșit?

Nu știu.

TERINTE

MIRON

5 Cum nu știi? Ien nu mai îmbla și-mi spune ce ai. Știi
că eu ție îți spun tot ce am pe inimă, că tu ești bun de sfat.
Poate ți-o da și eu vrun sfat care ți-a veni la socoteală. Știu că
n-a fi vrun lucru de spăriat. Ien spune, dă.

TERINTE

10 Da dacă nu-mi e voia să-ți spun? Da dacă n-am nevoie
de sfat? ce-ți pasă ție?

MIRON

Bre! așa faci tu cu cumătru tău? Bine!

TERINTE

15 E, nu-i aceea, omule! Da uneori are cineva poftă să
tacă; n-are totdeauna chef să spuie toate cele.

MIRON

Zău, cumătre, n-am gândit că-i fi tu așa cu mine. Îmi
pare rău.

TERINTE

20 Da după ce-ți spui, măi române, că n-am chef de vorbă
ce nu-mi dai pace?

MIRON

Terinte! Terinte!

25 N-am socotit niciodată
Că tu-i fi așa cu mine,
Cînd de-o vreme-ndelungată
Eu sînt prietin cu tine.
Cumătru tău au fost gata
Ori la ce să te slujească,
30 Numai sapa și lopata
Gîndem să ne despărțească.
Spune ce vrei? boii, carul,
Punga? Cere tot ce-ți place.

142

TERINTE

Oh! nu știi, cumătre, amarul } (bis)
Care dragostea ne face.

MIRON

5 Ce spui? Dragostea! Nu cumva ți s-au aprins călcăile
după vro lelică?

TERINTE

Ba, ba.

MIRON

10 Nu-i de șagă, ien las. (*Cheamă:*) Nevastă! Nevastă!

TERINTE

Tacă-ți gura. Doar te-i apuca să spui femeii tale. S-audă
tot satul.

MIRON

15 Nu, nu. — Nevastă! Nevastă!

SCENA 2

DOMNICA, și cei de sus

DOMNICA

E, ce este? Ce strigi așa tare, parcă-i cineva surd.

20

MIRON

Ia, cumătrul, nevastă, nu știu ce are; parcă nu i-s boii
acasă. Vrea să-mi spuie ceva. Avem de vorbit. Du-te de ne
adă o oală de vin.

DOMNICA

25 Acuș. (*În parte:*) Oare ce are să-i spuie? (*Întră în casă.*)

143

SCENA 3

TERINTE, MIRON

TERINTE

5 Adecă ce nevoie era să-i spui? Asta-i treaba femeielor?
Nu știi tu că au niște limbi — niște limbi ia așa de . . .

MIRON

Țis! De te-auzi vrana, vai de urechile tale!

SCENA 4

Cei de sus, DOMNICA (aducînd o oală și două pahare)

10

DOMNICA

Iaca vinul; cătați de nu vă chefăluți cum ve-i obicei.

MIRON

Taci tu, nevăstuică; știi că vinu îmi dă chef să fac niște lucruri . . . și . . .

15

DOMNICA

Și — vă-mbătați și treaba rămîne.

MIRON

N-ai nici o grijă. Du-te de ne gătește ceva de mîncat. Avem de vorbit cu cumătrul.

20

DOMNICA

Mă duc. (*În parte:*) Nu vrea s-aud ce-a să-i spuie Terinte; bine; o să mă pui de pîndă. (*Întră și să dă în dosul ușei.*)

MIRON

(*turnînd în pahare*)

25

Na, cumătre, bea și începe.

144

TERINTE

N-am poftă nici de băut, nici de vorbit.

MIRON

5 Acu-i s-aștepți și rugat! Ien lasă marafeturile, deschide-ți inima. Dacă ai vrun necaz, l-om împărți amîndoi ca doi frați. — Dă, spune: ai vro datorie de plătit?

TERINTE

Ba nu-i aceea.

MIRON

10 Apoi dar ce-i?

TERINTE

Ia cuconașu nostru nu-mi pre vine la socoteală.

MIRON

15 Feciorul boierului care vine în toate diminețile de citește sub răchițele aieste?

TERINTE

Tocma, pentru că ce-l face, măi, pe dînsul să vie chiar în dreptul casii noastre și nu se duce, dacă-i trebuie umbră, în grădina curții?

20

MIRON

Ha, am înțales. Îți temi nevasta.

TERINTE

25 Eu? Ba nici gîndesc. Dar judecă tu singur, ce cată el aice? Nu vine, măi, de flori de cuc, ș-aș pune rămășag că ș-au pus ochiu pe ceva.

MIRON

Zău se poate. Dar adecă de ce-ți bați capul? Parcă-i numai Vochița în tot satul?

145

TERINTE

Vochița! femeia mea! Ba că chiar. Zi mai bine Domnica, dar Vochița . . .

MIRON

5 Domnica zici? Visezi, firtate! Domnica-i cuminte. Eu i-s drag. Vezi tu?

Cînd la boieresc eu, vara,
Am muncit mereu,
Și mă-ntorc ostenit, seara,
10 La bordeiul meu,
Să vezi tu, nene Terinte,
Nevăstuica mea,
Cum îmi sare înainte,
Ca o turturea.

15 Hopa, țupa, țupa, lupa,
Amîndoi cîntăm,
Hopa, țupa, țupa, lupa, } (bis)
Rîdem și jucăm.

TERINTE

20 Așa! Apoi dar n-am ce mai zice.

MIRON

Bine, măi române, dacă n-ai nici o grijă, pentru ce ești așa de zborșit?

TERINTE

25 Pentru ce? — Pentru tine, dacă vrei s-o știi!

MIRON

Pentru mine? Mări ce spui?

TERINTE

30 Așa s-o știi, pentru tine, sărmane omule! Am văzut ieri pe cuconașu vorbind cu Domnica, și ea unde-l asculta, și unde-i rîdea . . .

MIRON

Nevasta mea, ba că chiar! N-ai văzut bine, cumătre. Nevasta mea au fost fată în curte, nu-i de acele care socoți

tu. Dar pentru Vochița nu m-apuc. Am văzut-o dăunăzi șoptind cu cuconașul, și zău m-aș apuca că dacă . . .

TERINTE

5 Te-nșeli, cumătre! Ba eu m-aș apuca că dacă cuconașul ar îmbla, Domnica . . .

MIRON

Domnica! E, cerce d-lui, și-i videa cum mi ți l-a lua cu prăjina. Dar Vochița . . . ha, ha, ha.

TERINTE

(*îngîmîndu-l*)

10 Ha, ha, ha. Dacă ți-i așa povestea, pun rămășag că dacă cuconașul s-a lega de nevasta ta, pățești pozna. Iar de Vochița, ca mai ba.

MIRON

15 Bine. Eu pun cinci cîrlani rămășag.

TERINTE

Fie, adă mîna. (*Își dau mîna.*)

MIRON

Îi să perzi cîrlanii, cumătre!

20

TERINTE

Da, ce are a face. Domnica ta îi cuminte, Doamne ferește! He, he, he!

DOMNICA

(*în parte*)

25 Așa, bade Terinte? Te-oi face eu de-i da cîrlanii. Așteaptă.

MIRON

Om videa, om videa.

TERINTE

30 Om videa. — Știi ce? Acu trebui să ne chemăm nevestele, și să ne luăm ziua bună.

MIRON

Bine zici. — Da unde să ne ducem?

TERINTE

Vin-cu mine. Ț-oi spune eu ce gând am.

5

MIRON

Haidem, cumătre. (*Iese.*)

SCENA 5

DOMNICA
(*singură*)

10 Așa marțafoilor! Vreți să vă cercați femeile! Bine, bine. Jucați-vă cu focul dacă vi-i voia să vă frigeți. (*Bate la ușa Vochiții.*) Vochițo! Vochițo! Vin-degrabă.

SCENA 6

VOCHIȚA, DOMNICA

15

VOCHIȚA

Ce vrei, cumătră?

DOMNICA

Nu știi Vochițo? Mangosiții noștri de bărbați ne tem de cuconașul.

20

VOCHIȚA

Zău, cam au dreptate. Cuconașul îi tânăr și frumos. Mi se pare că d-ta i-ai cam luat seama.

DOMNICA

Nu știu, eu ori tu ai jucat duminică la horă cu dînsul?

VOCHIȚA

Nu-i vina mea dacă joc mai bine decît altele.

5

DOMNICA

Ce are a face! — Da ien las, nu-i vorba să ne sfădim. Trebui să ne întoarcem ciuda pe bărbații noștri, pentru că n-au încredere în noi.

VOCHIȚA

10 Bucuroasă. Cum să facem?

DOMNICA

Terinte zice că eu ascult șagile cuconașului, și bărbatu-meu zice că tu-i ești dragă.

VOCHIȚA

15 Auzi nătărăii! pentru că mi-e drag să șăd la vorbă, hop! li se nazare nu știu ce. Sărmanilor bărbați, sînteți buni de legat la gard!

DOMNICA

Nătărăi, fa, și nătîngi, nătîngi!

20

VOCHIȚA

Cei mai gingași se arată
Până nu-s căsătoriți,
Dar cum s-o-nsurat, îndată
Să și fac nesuferiți.
25 Dragostea lor acea vie
Nicidecum n-o mai simțim,
Ei hîrbareți vor să fie, } (bis)
Noi credință să păzim. }

DOMNICA

30

Zău, bine zici, cumătră.

VOCHIȚA

Da ce să facem noi, spune?

DOMNICA

5 Ei au pus rămașag cinci cîrlani că ori tu, ori eu, ne-om pleca la vorbele cuconășului. Or să se facă că se duc la tîrg, ca să ne poată pîndi mai lesne. Știi ce? Noi să ne arătăm scîrbite că se duc. Ș-apoi, ca să-i năcăjim, să ne facem c-ascultăm pe cuconășul. Îi să-i vezi cum or să crăpe de ciudă.

VOCHIȚA

10 Bine. — A! dumnealor vor să se joace cu noi? Săracii! N-au văzut încă pe dracu!

DOMNICA

Iacată-i vin. — Să intrăm în casă, și nu uita că tu-i să-ncepi. (*Intră.*)

15 SCENA 7

TERINTE, MIRON

TERINTE

Așa! tocmai așa. Nici visează ele de asta.

MIRON

20 E! ce zici? Ai văzut cum am pus lucru la cale? Vezi tu, eu-s lup bătrîn, bre.

TERINTE

25 Ce are a face! parcă eu nu m-aș fi priceput, dacă aș fi vrut. Dar să începem. Să vezi pe Vochița cum are să se scîrbească. — Vochițo! Vochițo!

MIRON

Dacă și Domnica s-o vezi. — Domnico! Domnico!

SCENA 8

Cei dinainte, VOCHIȚA și DOMNICA

VOCHIȚA

Cum îi bădică? Iată-mă-s.

5 TERINTE

Vrem să-ți spui, nevăstuică, că eu și cu cumătru ne ducem pîn-la tîrg c-avem treabă.

VOCHIȚA

10 Cum! vrei să te duci și să mă lași singură. Hi, hi, hi. (*Se face că plînge.*)

TERINTE

(*încet lui Miron*)

Vezi Miroane! Știi ce? Dă cei cinci cîrlani, și nu mai zice nimic.

15 MIRON

Așa! asta nu va să zică nimic. — Domnico! Domnico! Da nu-i să vii acu?

DOMNICA

(*ieșind*)

20 Dar ce-ai pățit az? Ce este?

MIRON

Ia, Domnico, o să ne ducem la tîrg cu cumătrul...

DOMNICA

25 Cum? te duci și mă lași? Nu știi, bădicuță, că nu pot șidea un ceas fără-dumneta? Hi, hi, hi. (*Făcîndu-se că plînge.*)

MIRON

(*cătră Domnica*)

Nu plînge, fata mea, om îmbla degrabă! Rămii sănătoasă, puică! (*O sărută, ea se face că plînge.*) Vezi tu, Terinte,

cum i-s de drag? Asta nu-i prefăcătorie. Crede-mă, nu te mai pune de pricină, și dă cîrlanii.

TERINTE

5 Ba, ba, pîn-acu-i tot una. — Să te găsec sănătoasă, Vochița, și pe dumneta cumătriță. Vin, Miroane.

DOMNICA

Să mergi sănătos, bădică. Păzește-te pe drum. Nu te osteni; și dumneta, cumătre Terinte! (*Bărbații iese.*)

SCENA 9

10 VOCHIȚA și DOMNICA
(bufnesc de ris)

VOCHIȚA

Sărmanii proști! socot că ne-nșală.

DOMNICA

15 Gîndea că plîng.

VOCHIȚA

Era cît pe ce să se mîntuie rămășagu!

DOMNICA

20 Țs! iacătă-i se pun la pîndă în clopotniță. Vin. (*Între amîndouă în casă.*)

SCENA 10

TERINTE și MIRON
(în clopotniță)

MIRON

25 De aicea putem videa bine. Dar știi tu că ești tare îndărătnic? ai văzut cum mă iubeste nevasta mea, ce-ți mai trebui? — Crede-mă, dă cîrlanii.

TERINTE

Mai avem treabă, nenșorule. — A! iaca merloiu. Taci să videm acu.

SCENA 11

5 ȚĂRANII (în clopotniță), LIONESCU

LIONESCU

10 Ce osîndă pentru mine să fiu silit a șidea la blăstămata astă de țară, unde mor de urît. Eu nu știu ce i-au abătut tătîni-meu să vie să șeadă toată vara aice? Zău, dacă n-ar mai fi Vochița și Domnica m-aș usca pe picioare.

TERINTE

Auzi tu? o zis Domnica.

MIRON

Ba o început cu Vochița.

15

LIONESCU

(*puindu-se jos*)

Tot cărți și iar cărți, ce dracu! vor să mă facă dobă de carte! cînd aș putea videa pe Vochița, care-i așa de frumușică!...

20

MIRON

Na! te pricepi acu? — După Vochița îmblă.

LIONESCU

Ori pe Domnica. Tare-mi place nevasta aceea.

TERINTE

25 E, ce zici acu? — Tare-i place nevasta ta!

LIONESCU

Sărmanile femeii! cîtu-s de nenorocite să aibă niște bărbați așa gogomani!

TER[INTE] și MIR[ON]

5 Bun! — Mulțămim, cuconașule!

LIONESCU

Ce s-aude! (*Bărbații s-ascund.*) Așa, pre legea mea, chiar de mila lor ar trebui să le mîngăi.

TERINTE

10 Mai bine ar fi să le dai pace.

LIONESCU

Ce dracu! parcă este un eho aice.

SCENA 12

Cei de sus, VOCHIȚA (ieșind)

15 LIONESCU

A, iaca Vochița. — Te aștept de o grămadă de vreme; nu mai putem de dor să te văd.

VOCHIȚA

Dă-mi pace, cuconașule; am treabă.

20 LIONESCU

Ia stăi puținel, dragă Vochițo.

VOCHIȚA

Bai, bai, nu se poate. — Cînd ai ști cîtu-s de scîrbită!

LIONESCU

25 Mata scîrbită! cum se poate? și de ce, sufletul meu?

154

VOCHIȚA

Bărbatul meu s-au dus la tîrg.

LIONESCU

5 Ha, ha, ha, ce norocire! te jăluiești de cea mai bună treabă. — Bărbatu-tău îi un țărănoi, un prost, un...

VOCHIȚA

E, destul, cuconașule; nu-l lăuda așa tare.

LIONESCU

10 Mări, las. Omul acela nu-i făcut să aibă o florică ca mata. Îi un pacat că ți-e bărbat.

TERINTE

Î! cățelule! cînd n-ai fi ficiorul boierului...

MIRON

Țs! taci. Ai răbdare.

15 VOCHIȚA

Ce-i drept, aș fi putut găsi mai bine.

TERINTE

Auzi, spurcăciunea!

LIONESCU

20 Ești așa de frumușică, așa de bunișoară, că...

VOCHIȚA

Da las, las. Dumneavoastră cuconașii așa sinteți de-prinși a zice la toate.

LIONESCU

25 Să fiu nu știu cum, dacă nu-ți spun drept. (*O sărută.*)

VOCHIȚA

Astîmpără-te, cuconașule. Ce ar zice bărbatul meu dacă te-a videa?

155

LIONESCU

Dă-l încolo pe bărbatul tău.

TERINTE

Las-că te-oi da eu încolo, moțpane!

5

MIRON

Nu-i să taci, măi creștine?

LIONESCU

Vin, Vochițo, să șidem pe laița asta.

VOCHIȚA

10 Așa! Da ce a zice de mine lumea? Bărbatul meu a face un calabalic . . .

LIONESCU

Nu mai gîndi la nătărăul acela.

TERINTE

15 Bun!

VOCHIȚA

Apoi dă, dacă mi-i bărbat. Mă tem de Domnica să nu împle satul.

LIONESCU

20 N-ai nici o grijă, drăguță.

VOCHIȚA

Da-i ședea binișor, așa-i? și nu-i mai zice nimic de bărbatul meu?

LIONESCU

25 Nu, nu.

TERINTE

Iaca, se duce — se duce. — Nu mă lăsa, cumătre!

LIONESCU

Așa-i, Vochițo, că-i veni în toate zilele să ședem aici la vorbă?

VOCHIȚA

5 Și ce-i să te-ncălzești dintr-asta? Mai bine ai face să-ți cați de cărți.

LIONESCU

10 Cărți! Ba că chiar. Nu vreau să mai învăț de acum. Nu gîndesc decît la mata, te visez cînd mă culc și cînd mă scol, și dacă nu te văd, mor.

TERINTE

Măăăă! O turbat, nu-i de șagă.

VOCHIȚA

Dar ce a zice babaca d-tale și dascalu?

15

LIONESCU

Zică ce le-i voia.

De cu ziuă pîn-în seară
Dascalu mă năcăjește,
Cu latina și greceasca
Capu hojma-mi ametește.

20

El tot spune, spune, spune,
Dîrdîiește cît de mult,
El tot spune, spune, spune,
Iar eu casc și nu-l ascult.

25

Cînd mi-ai fi tu dascăliță
Ai videa cum m-aș sili,
De mine-ai fi mulțămită
Și-n curînd m-aș procopsi.

30

O, cu ce dulce plăcere
Lîngă tine-aș învăța!
Lecțiile le-aș culege
Pe dulce gurița ta.

Ș-aș tot spune, spune, spune,
Răzâmat de al tău sin;
Ț-aș tot spune, spune, spune
Lecția mea prin suspin.

5 Cînd mi-ai fi tu dăscăliță
Ai videa cum m-aș sili,
De mine-ai fi mulțămită
Și-n curînd m-aș procopsi.

TERINTE

10 Las-că te-oi pricopsi eu, papă-lapte.

MIRON

Nu-i să taci, mă!

TERINTE

Crăp de minie!

15 VOCHIȚA

Nu te-nțăleg. Spune, ce vrei de la mine, cuconașule?

LIONESCU

20 Cînd babaca la neneaca
Vre un mic favor cerea,
Neneaca cu bucurie
Dorința îi îplinea;
Tu fă cum făcea neneaca,
Eu oi face ca babaca.

VOCHIȚA

25 Cînd tătucu cu mămuca
Se juca și șuguia,
Mămuca-i da peste mîină
Cînd se mai obrăznicea;
D-ta faci ca tătucu,
30 Eu fac cum făcea mămuca.

(Lionescu vrea s-o îmbrățișeze, Vochița-i dă peste mîină.)

LIONESCU și VOCHIȚA

Cînd babaca la neneaca Cînd tătucu cu mămuca
ș.c.l. ș.c.l. ș.c.l. ș.c.l.

TERINTE

5 Bre! abia mă răsufflăi. Măi, cum o luasă de iute!

MIRON

Cît pe ce era s-o pățești, cumătre.

LIONESCU

10 Zi ce vrei, nu te las dacă nu mi-i făgădui că-i veni aici
în toate zilele.

VOCHIȚA

Fugi de aici, cuconașule. Iaca mi se pare că ne-au văzut
Domnica.

SCENA 13

15 DOMNICA și cei de sus

DOMNICA

Brava! frumos! ce vă pasă? bărbatul nu-i acasă.

LIONESCU

Dacă-i așa, na. (O sărută.)

20 MIRON

Iaca bre! se leagă de nevasta mea acu.

DOMNICA

Ei, ia să-ți spui, nu te pre, pre...

LIONESCU

25 Ce! te mîinii? E bine, să-ți dau înapoi sărutarea ce Ț-am
luat-o.

DOMNICA

Ba mă rog.

LIONESCU

Fie ș-așa dacă vrei. Dar macar primește inelușul ista.

5

VOCHIȚA

I! cîtu-i de frumușel.

MIRON

Vezi tu, cumătre, tîlhariul împlă cu nadă; te-i mira de nu l-a lua nevasta ta.

10

LIONESCU

Ține, Domnico, nime nu te vede.

DOMNICA

Bai, bai (*Întră în casă.*)

SCENA 14

15

Ceialți, afară de DOMNICA

LIONESCU

Domnico! Domnico! am scapat-o. Na-ți-l matale, Vo-chițo!

VOCHIȚA

20

Vorbă-i! să ieu eu ce-o lepădat altele.

LIONESCU

Ce gîndei c-o să i-l dau ei? Nu știi că numai mata îmi ești dragă?

VOCHIȚA

25

Ien dă-mi pace. Îs mînioasă. (*Iese.*)

160

SCENA 15

LIONESCU, bărbații (în clopotniță)

LIONESCU

5 Na! că mi-au fugit amîndouă, dar nu mă desnădejduiesc eu așa lesne. Sărmanilor bărbați! Trebuie să vă slujesc cînd nu sînteți acasă; almintrile nevestele voastre n-ar ști ce face de urît.

MIR[ON] și TER[INTE]

Foarte mulțămim de slujbă.

10

LIONESCU

Vine Domnica. — Să te văd, Lionscule!

SCENA 16

Cei de mai sus, DOMNICA

DOMNICA

(*în parte*)

15

Îi tot aici. O să rîdem acu.

LIONESCU

Mata ești, Domnico. De ce-ai fugit dinioarea și m-ai lăsat?

20

DOMNICA

Îmi pare c-aveai cu cine vorbi.

LIONESCU

Ei, ești mînioasă. Vin-de șezi colea lîngă mine, să facem pace.

25

DOMNICA

Bine, dar cu tocmală că-i fi cuminte.

161

LIONESCU

Să fiu cuminte?

5   Îmi cei un lucru piste puțință,
Domnico dragă, căci de-aș și vrea
Să țin această făgăduință,
Mă jur pe ochi-ți că n-aș putea.
Pot fi cuminte stînd lîngă tine,
10   Cînd pentru tine amor simțesc!
Amorul este stăpîn pe mine
Și lui viața îmi hărăzesc.

DOMNICA

Dacă-i așa, fug.

LIONESCU

Ba, ba, ascultă-mă, Domnico, numai o vorbă.

15

DOMNICA

Ei bine, ce vrei? (*Se pun jos.*)

LIONESCU

Ține inelușul ista.

DOMNICA

20

Așa! Da dacă m-a videa Vochița?

LIONESCU

Nu te teme, nime nu te vede. (*Îi pune inelu.*)

MIRON

Nime! A, tigoare!

25

TERINTE

Taci! că merge treaba bine!

DOMNICA

Doamne! cînd m-ar videa bărbatul meu!

162

LIONESCU

Ce-ți mai bați capul de gogomanul acela?

MIRON

Mulțămim.

5

LIONESCU

Acu-i să-mi dai o guriță, așa-i?

DOMNICA

Degrabă ți-i!

10

Caută vre o fetiță
Dacă-ți trebui sărutat,
Sau vro mîndră cuconiță,
Ce dorește măritat;
Nu îmbla după neveste,
Cuconașule, că zău!
15   Ț-a face urite feste
Vre un bărbat nătărău.
Noi, femeile de țară
Nu știm iubi ca la tîrg,
Și pe birbănței afară } (bis)
20   Îi dăm iute și de sîrg.

(*Fuge*)

LIONESCU

Și asta au fugit; nu-i nimică. Acu să pîndesc vreme doar
oi găsi pe Vochița singură. (*Iese.*)

25

SCENA 17

TERINTE, MIRON

TERINTE

(*rizînd*)

Ha, ha, ha. E, cum îți pare, cumătre!

163

MIRON

Dă-mi pace, n-auzi tu? — A, țolina, auzi ce-mi face?
Las-c-oi dobzăla-o eu.

TERINTE

5 Nu mai gîndi, cumătre, și trimite argatul la stîină s-aducă
cîrlanii.

MIRON

Cîrlanii! — E, mai avem treabă.

TERINTE

10 Cum! n-ai perdut rămășagu?

MIRON

Așa-i, am perdut, am perdut, dar — n-am perdut.

TERINTE

Cum n-ai perdut? N-ai văzut chiar cu ochii tăi?

15

MIRON

Așa-i, am văzut, am văzut, dar n-am văzut destul.

TERINTE

Da ce vrei să mai vezi, omule?

MIRON

20 Vreu să văd și pe Vochița singură cu cuconașu, ș-apoi
atunci om vide.

TERINTE

Bine, bine, ai cuvînt. Femeia mea n-o fost fată-n curte,
așa este. (*Rîde.*)

25

MIRON

Rîde, ride de mine. Să videm.

TERINTE

(*îngîinînd pe Miron*)

30 Nevasta mea? ba că chiar. N-ai văzut bine, cumătre;
nevasta mea o fost fată-n curte; nu-i de acele care socoți
tu. Ha, ha, ha, ha.

164

MIRON

(*îngîinîndu-l și ei*)

Ha, ha, ha, ha. Du-te la naiba și nu mă năcăji! Zău,
a să mă facă să întru-ntr-un pacat, muierea dracului!

5

TERINTE

Nu te-amări degeaba. O fată crescută în curte! Ha, ha,
ha, ha.

MIRON

Du-te la dracu! (*se primblă mînios.*)

10

TERINTE

Ce are a face? Cuconașu ș-o pus ochiul pe Vochița, nici
gîndește la Domnica. Ha, ha, ha!

MIRON

Mă, vrei să mă faci să dau într-o poză cu risu tău.

15

TERINTE

(*îngîinînd pe Domnica*)

Doamne! cînd m-ar videa bărbatu-meu! Doamne, cînd . . .

MIRON

20 Cînd . . . cînd . . . cînd . . . iaca și fimeia ta; să videm
acum.

TERINTE

Așa, așa, ai cuvînt. Femeia mea n-o fost fată-n curte,
și . . .

MIRON

25 Și, și, și . . . tacă-ți gura și haide la pîndă. (*Iese amîndoi.*)

SCENA 18

VOCHIȚA, DOMNICA

DOMNICA

Vochițo, Vochițo, vin-degrabă.

165

VOCHIȚA
Iacată-mă-s, ce-i?

DOMNICA
5 Bărbații noștri s-o pus iar la pîndă. Iaca vine cuconașul,
să faci cum te-am învățat.

VOCHIȚA
Bine, bine.
(*Domnica întră-n casă*)

SCENA 19

10 VOCHIȚA, LIONESCU, TERINTE, și MIRON (în clopotniță)

VOCHIȚA
(*făcîndu-se că iese de la Domnica*)
Rămii sănătoasă, cumătră; viu acuș.

LIONESCU
15 Ien stă, Vochițo. Ce? fugi de mine?

VOCHIȚA
Te-nșeli, cuconașule. Poate gîndești că vorbești cu Dom-
nica?

LIONESCU
20 Ah, Vochițo! ce-ți trece prin gînd? nu știi că eu numai
la mata gîndesc?

VOCHIȚA
Ce se potrivește!

LIONESCU
25 Zău așa! și ca să facem pace, na-ți inelușul ista.

VOCHIȚA
Bai, te-a videa Domnica și s-a mînia.

LIONESCU
5 Ce-mi pasă mie de Domnica, cînd eu numai pe Vochița
iubesc.

VOCHIȚA
Pe mine? ți se pare, cuconașule; mai bine dă-mi pace
și mă lasă să mă duc.

LIONESCU
10 Ah, de ce ești mînioasă?
Ce nu ți-i milă de mine,
Cînd ești așa de frumoasă,
Și vezi că mor pentru tine?
15 Tu ești înger de viață,
Tu ești dulcea mea lumină,
Cînd sînt foc tu ești de gheață,
Spune-mi, ah! de ce pricină?

VOCHIȚA
Cuconașule, dă-mi pace!

LIONESCU
20 Frumuseța ta îmi place.

VOCHIȚA
Lasă-mă! mi-i drag barbatul,
Eu lui i-am jurat credință.

LIONESCU
25 Ieu asupra mea păcatul,
De-a-nșăla așa ființă.

VOCHIȚA
30 Eu vreau să fiu credincioasă,
Să fiu femeie de bine,
Macar deși sînt frumoasă,
Și zici că mori pentru mine.

MIRON

(cătără Domnica)

Am aflat eu trebile tale, leleo!

DOMNICA

5 Nebunit-ai ori nu ți-i mult?

MIRON

Nu te mai fățarnici, tigoare veninoasă ce ești! İmi vine să te . . . (O amenință.)

TERINTE

10 (İl ia de mână și-l silește să gioace)

Sub potcoava cizmei mele,

Buf, mocane, buf,

Șede dracu ș-o muiere,

Buf, mocane, buf,

15 Și mă-nvață-a face rele,

Buf, mocane, buf.

(Acelaș joc de scenă.)

MIRON

Dă-mi pace, dă-mi pace, mă! n-am chef de joc!

20

DOMNICA

Bărbățele, drăguță!

MIRON

Lipsește, scorchie! că întru-ntr-un pacat! (O amenință.)

DOMNICA

25 Iartă-mă, bădicuță, am greșit și ca să-ți arăt, ține. (İi dă o palmă.)

TERINTE

Puf! așa ai deprins-o tu de cînd ai luat-o din curte?

170

VOCHIȚA

(cătără Terinte)

Și eu, bădică, te rog să nu bănuiești. (İi dă și ea o palmă.)

(Terinte și Miron se uită unul la altul.)

5

DOMNICA

Iar d-ta, cuconașule, ia-ți inelușul și te du de-nvață carte. Nu ĩmbla după nevestele oamenilor. (İi dă inelu.)

VOCHIȚA

(dîndu-i și ea pe a ei)

10 Nu te juca cu femeile, că-i păți ce nu-i gîndi.

MIRON

Cum! ce va să zică!

DOMNICA

15 Va să zică că altă dată nu trebui să vă temiți femeile și să vă-ndoiți de dînsăle.

VOCHIȚA

Și mai ales să v-ascundeți mai bine, dacă vreți să vă cercați nevestele, ca să nu vă audă.

TERINTE

20 Va să zică ne-ați auzit?

VOCHIȚA

Negreșit, și v-am pedepsit cum vi se cade.

TERINTE

Uf! acu mă răsufli.

25

MIRON

Da să vă spui, tare ne-ați spăriat!

LIONESCU

Adecă dumneavoastră v-ați bătut joc de mine?

171

VOCHIȚA și DOMNICA

Cam așa!

LIONESCU

Vă foarte mulțămesc de lecția ce mi-ați dat.

5

TERINTE

Mă ierți, Vochițo?

VOCHIȚA

Cum? o femeie necredincioasă, o țolină . . . ba, ba, badeo, ba.

10

TERINTE

Vochițico, drăguță!

MIRON

Domnico, ia Terinte îi pricina, eu nici gîndeam, puică, iartă-mă.

DOMNICA

15

Ce face? Să te iert? Eu, o tigoare, o scorchie.

MIRON

Iartă-mă, Domnico, m-o luat gura pe dinainte!

TERINTE

Vochițo, iartă-mă!

20

DOMNICA

Pune-te în genuchi.

VOCHIȚA

(lui Terinte)

Și d-ta, jupîne.

25

DOMNICA

Acu sărută-mi mîna.

172

VOCHIȚA

Și dumneta, badeo.

(Barbații fac ce le zic.)

DOMNICA

5

Nu-i mai face?

MIRON

Doamne ferește.

VOCHIȚA

Da dumneta?

10

TERINTE

Să fiu a dracului de oi gîndi macar.

DOMNICA și VOCHIȚA

Bine, sculați-vă.

LIONESCU

15

Acum spuneți-mi care-i pedeapsa mea, căci eu sînt cel mai vinovat.

DOMNICA

Te iertăm, pentru că, fără să știi, ne-ai agiutat să dăm o bună învățătură bărbaților noștri.

20

LIONESCU

Dacă-i așa, primiți inelușile aste, nu ca de la un amorezat, ci ca de la un bun prietin. Cred că și dumnealor s-or învoi la aceasta.

TERINTE și MIRON

25

Bucuroși.

VODEVIL

LIONESCU

Dacă brudnica junie
Amor caută, visează,

173

Gingaşa prietenie
Patimile alineză.
Dulce, blîndă, liniştită,
Ea nu cade în ispită.

5

TOȚI

Dulce, blîndă, liniştită,
Ea nu cade în ispită.

TERINTE

10

Ne-am făcut închipuire
C-o să dăm de supărare,
Omul, oricum îi din fire,
Gărgăuni în cap tot are.
Aibă ceriul mulțămîță
Că n-am dat peste ispită.

15

TOȚI

Aibă ceriul mulțămîță
Că n-o dat peste ispită.

MIRON

20

Voi ce-aveți gogomănie
Să ispitiți pe neveste,
Nu faceți așa prostie,
Căci femeia . . . dracu este.
Ea de cer îi osîndită
Ca să cadă în ispită.

25

TOȚI

Ea de cer îi osîndită
Ca să cadă în ispită.

VOCHIȚA

30

Autorul az vă roagă,
Și plecat acum vă cere,
Să-i spuneți dac-astă șagă
V-au adus vre o plăcere.
Așteptarea lui dorită,
N-o aduceți în ispită.

174

TOȚI

Așteptarea lui dorită,
N-o aduceți în ispită.

(*Perdeaua cade.*)

5

Notă

Succesul ce a căpătat astă mică farsă se cuvine mai mult nimeritului
joc a actorilor și frumoasei muzice a d. Flehtenmacher. Autoriul se cunoaște
dator a le mulțămî.

10

D. Teodorini și d. Luchian au caracterizat cu un natural minunat
pre țăraniî noștri.

D-na Gabriela a arătat în rolul Vochiții toată naivitatea unei tinere
țărăncuțe. D-na Teodorini și d. P. Neculau au contribuit mult la succesul
piesii.

15

S-au găsit însă cîteva persoane din numărul — din norocire foarte
mic — acelor ce critică tot ce este național, care s-au scandalizat de niște
cuplete foarte nevinovate. Acestora le a răspuns aplauzele publicului, dar
le-am fi răspuns și noi, dacă nu i-am cunoaște că sînt cum zice Molière:
„Plus chastes des oreilles que de tout le reste du corps“.

MUZA DE LA BURDUJĂNI

FARSĂ INTR-UN ACT

Distribuție

	<i>Persoane</i>	<i>Actori</i>
5	Cucoana CALIOPI BUSUIOC	d. Millo
	Șat. TROHIN, vameș și amorezat de c-na Caliopi	»N. Teodoru
	DRĂGĂNESCU, nepotul său	* * *
	TEODORINI, actor român	} .....
	BARON FLAIMUC	
10	SIGNIOR TURLUPINI	
	KIR LACHERDOPOLOS	»Teodorini
	STĂNICĂ, băiet de țaran, slugă la c-na Caliopi....	»P. Neculau

Scena se petrece la Burdujăni, în casa c-nei Caliopi

SCENA 1

15 (Teatrul înfățișază un salon)

DRĂGĂNESCU
(*singur*)

În sfârșit iată ziua cea mare... Of! și tare-s îngrijit!
Până aici, slavă Domnului, toate merg bine. Cucoana Caliopi
20 a priimit tustrele răvașele, și a rămas încântată de dinsele.
Așteaptă cu cea mai vie nerăbdare vizita pețitorilor ei; și ideea

176

unor izbînde așa de frumoase o fac rea și amarnică cătră
moșu-meu. Macar de l-ar face să se lasă de dînsa!

5 Cînd se-ntîmplă de se leagă
Amorul de vrun bătrîn,
Să mă crezi că nu-i de șagă,
Leagă-l de gard și-i dă fîn.
10 Toată mintea-și prăpădește
Ca și bietul moșul meu;
Stăricica-și răsipește } (bis)
Ș-apoi îmblă teleleu.

SCENA 2

DRĂGĂNESCU, STĂNICĂ, ș-apoi TEODORINI

STĂNICĂ

Cuconașule, te-ntreabă.

15 DRĂGĂNESCU

Cine?

STĂNICĂ

Unu cu straie nemțești, care zice că vine de la d-ta și
nu te-o găsit.

20 DRĂGĂNESCU

Nu-l cunoști?

STĂNICĂ

Nu l-am văzut de cînd sînt.

DRĂGĂNESCU

25 Zi-i să între.

STĂNICĂ
(*la culise*)

Poftim înuntru, domnule. (*Teodorini intră*)

177

DRĂGĂNESCU

Ce? tu ești, Teodrine? (*Cătră Stănică.*) Ce face cuconița?

STĂNICĂ

S-o pus la tauleță.

5

DRĂGĂNESCU

Bine, du-te de-ți caută de treabă. (*Stănică iese.*) Avem vreme de vorbit.

TEODORINI

10 Viu de la tine, mi-au spus că ești aice, ș-am venit înadins ca să-mi dai cele de pe urmă științi.

DRĂGĂNESCU

Tronc! tocma când o să ne apucăm de treabă! Ești așa de struluibatec, încît sînt sigur c-ai uitat tot ce ț-am spus.

TEODORINI

15 Așa ți se pare? Ascultă dar să-ți repetez lecția mea. Tu iubești pe duđuca Anica, fata unui proprietar de aice; părinții ț-au făgăduit-o, dacă moșu-tău s-a face danie ție, dar moșu-tău nu vrea să se lege, până nu s-a încredința de vrea sau ba să meargă după dînsu c-na Caliopi Busuioc, care-i făgăduiește că l-a lua de zece ani acum. Deci, ca să dez-

20 băr cu totul pe moșu-tău, eu Teodorini, actor român și prietinul tău, am scris trei răvașe sus-pomenitei c-ne Busuiocese, în care sub trei nume deosăbite îi cer de trei ori mîna sa, mîna aceasta ce o așteaptă moșu-tău de atîta vreme;

25 și nădejduiesc că voi izbuti ca până în seară să aleagă numita c-nă Busuiocasă macar pe unul din tustrele persoanele ce o să reprezentez, de nu pe tustrele.

DRĂGĂNESCU

Minunat! Ce vrei dar să mai știi?

30

TEODORINI

Vreu să știu mai lămurit, acea ce tu mi-ai spus din fugă. De pildă, ce lucru-i astă c-nă Caliopi Busuioc, care de atîta vreme face să suspine inima cea de vameș a moșu-tău?

DRĂGĂNESCU

O alcătuire de toate ridiculele trecute, prezente și viitoare, o fată bătrînă și nebună care-și închipuiește că nebunește pe toți bărbații, și socoate că nu-i poți zice bună dimineată

5 fără să-i faci o declarație de amor. Cînd rea și nesuferită, cînd simtimentală și cochetă, s-aprinde și se alintă ca o copilă brudnică, și deodată o vezi că se aruncă în disertații metafizice și în dispute literare, de n-o mai înțalege nici dracul. Toată dorința ei e s-audă vorbind de dînsa. Închipuiești-ți că se socoate poetă și muzicantă, încît bietul tîrgușorul nostru geme de versurile și de sonatele ei; de aceea noi toți o numim Muza de la Burdujăni.

10

TEODORINI

15 Cum dracu moșu-tău, un om așa de rece și de flegmatic, s-a înamorat de dînsa?

DRĂGĂNESCU

O cunoaște de mult. S-a deprins văzînd-o în toate zilele; ș-apoi au fost odată amîndoi tineri; lumea a și vorbit multe de dînșii pe vremea aceea. Vrea pesemne să-și răscumpere

20 păcatele tinereților.

TEODORINI

Mai are ea niscai resturi de frumuseță?

DRĂGĂNESCU

25 Ce are a face? O groază, frate! orice ț-ai închipui e mai puțin decît cum e în ființă.

TEODORINI

Mări, ce spui?

DRĂGĂNESCU

Te-i încredința cînd îi vide-o.

30

TEODORINI

Planul meu e gata. Sub numele de neamț o să atac simțitatea ei, cochetăria sa subt acel de italian, și s-o fac s-o apuce năbădăicile subt acel de grec; las-pe mine, și haidem acasă

la tine, trebuie să-mi fi adus costumele; și fiindcă și casa ta e chiar alături, n-a să urmeze zăbavă între vizitele mele.

DRĂGĂNESCU

Toată nădejdea mea-i la tine!

5 (Iese amândoi; Stănică intră.)

SCENA 3

STĂNICĂ

(singur)

10 Iaca bre! cuconașii iștia se duc, parcă se tem de cuconița. Doamne! cât îi de amarnică azi! nimic nu-i mai place. Am închiet-o de trei ori și tot s-o rupt sferile, curgea apa de pe mine; pe urmă o trebuit s-o vâruiesc din cap până în picioare, da încai acu-i albă și roșă ca o păpușă.

15 Parcă-i scoasă din cutie,
Zău așa-i de pupuică,
Însă geaba! n-a să fie
Niciodată frumușică.
O fetiță de la țară
N-are-atâte fefesele,
20 Se gătește la izvoară
Cu ghioci și viorele;
Nu ca aste târgovețe
Ce se dau hojma cu humă,
Încît seamănă-a lor fețe
25 Vizdogi bătute de brumă.

Eu nu știu de ce nu-și tocmește o fată în casă? M-o luat pe mine, pentru că m-o crescut și m-o învățat carte; zice că fetele îmblă după băieți, parcă băieții nu îmblă după fete, hă, hă, hă! Ian să-i gătesc benghiurile, și să-i pun oglinda la soare ca să se vadă ghine. Aha! o aud cîntînd, pesemne s-o schimbat vîntul. Dinioarea era poznă!

SCENA 4

C-NA CALIOPI, STĂNICĂ

C-NA CALIOPI

(cîntînd)

5 Azi cu o petițiune
M-adresăi cătră Amor,
Și-l rugăi cu-ncordăciune,
Să atîmpere-al meu dor.
10 De-a mea tristă pusăciune,
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc.

Azi am compus versurile aceste. Cum îți par, Stănică?

STĂNICĂ

15 Frumos, cuconiță, tare frumos. Cam mult *ciune* și *tă-ciune*.

CALIOPI

20 Taci, nătărăule, dacă nu *conprinzi* limba cea frumoasă, și dă-mi un scaun. (Stănică aduce un scaun.) Nu aice; pune-l dinaintea oglinzii, prostule! (Se pune jos.) Așa-i că-s bine, Stănică? ha! cum îți pare! Ce zici de pana asta care am pus-o în vîrfurile capului, așa-i că mă prinde minunat?

STĂNICĂ

(în parte)

25 Parcă-i de cei care joacă pe frînghie.

CALIOPI

Ce-ai zis?

STĂNICĂ

Zic că tare bine îți șede.

30

CALIOPI

Așa-i? ține, caută aici în ridicol și fă-mi lectura celor trei bilete, în vreme ce eu îmi voi pune benghiurile.

STĂNICĂ

Cuconiță! D-apoi ți le-am mai cetit de vro trei ori.

CALIOPI

Nu face nimic; nu se satură cineva de ceea ce place.

5

STĂNICĂ

De la care să-ncep?

CALIOPI

Fie ori de la care.

STĂNICĂ

10 Iaca a neamțului. (*Cetește.*)

„C u c o n i ț ă,
Mulți prietini a mele mi-au spus că in di ganțe
Moldau nu e nimic mai curios decît d-ta; și fi-
indcă eu vreu la mine un femee curios, purced as-
tăzi de la Cernoviț cu aine iudișe ailvaghan ca să
aduc în fuga mare inima mea la picioarele d-tale,
cu care ih habe di ere . . . ș.c.l.

Baron Flaimuc“

CALIOPI

20 Știi că-i curios om germanul acesta? treci la al italianu-
lui, stilul lui îmi place mai mult decît a celoralalți, se *servira-
risarisește* de *espresiiuni* mai alese. Cetește, zițu-ți.

STĂNICĂ
(*cetește*)

25 „Principesa mea!“

CALIOPI
(*curmîndu-l*)

30 Principesa mea! cît e de gentil, cît e de galant! să-ți spun
drept, Stănică, inima mea simte o *neînvingibilă atășăciune*
pentru amantul acesta! urmează . . . Principesa mea!

STĂNICĂ

Nu știu unde rămăsesăm.

CALIOPI

E, gogomane, la principesa mea!

5

STĂNICĂ
(*cetește*)

„Principesa mea! De este adevărat că siete corta e grosa . . .“
C-niță, parcă nu-i cinstit lucru ce spune el aice?

CALIOPI

10 Așa se pare deodată, dar, să vezi, înadins o zice; se
cunoaște că-i om de gust. Zi înainte . . . Să vezi cum
înobilează el ceea ce spune.

STĂNICĂ
(*cetînd*)

15 „Că siete corta e grosa, precum m-au asigurat mai multe
persoane, mă jur . . . Dacă va fi cu volia d-tale . . . să te
iieu de spoză.“ Spuză? ce va să zică el cu spuza?

CALIOPI

Spoză, va să zică soție, ne-nvățatule!

20

STĂNICĂ
(*cetînd*)

„De cînd am speranță că vei fi mia, nu mai trăiesc, mor,
am murit! așa, principesa animei mele! . . .“

25

CALIOPI
(*curmîndu-l*)

Auzi tu? Nu-s numai principesă simplă, sînt principesa
animei lui. Ah! mă încîntă!

STĂNICĂ
(*cetînd*)

30 „Așa, principesa animei mele! mă dau d-tale cu totul,
vei fi zeița mea . . .“

CALIOPI
(*curmîndu-l*)

5 Zeița sa! ce stil! zeița sa! un zeu mă face părtașă divini-
tăței sale! pare că văz Olimpul, tot ce este sublim și mare la
poalele tronului meu... zeița mea! ah, gust ambroziune,
beu nectar! asta mă-mbată!

STĂNICĂ
(*cetînd*)

„Vei fi zeița mea, și eu îți voi fi sclav...”

10 CALIOPI
(*curmîndu-l*)

15 Eu fi voi fi zeiță, și el îmi va fi sclav. Ce antiteză! o zeiță
și îndată un sclav! O, cât de ușoare vor fi lanțurile sale!
Nu te teme, gingașe străine! Îți voi sămăna viața cu roze,
toate zilele tale se vor petrece în lîngori amoroase, și puterea
mea va fi întrebuițată numai ca să aduci gelozie la lumea
întregă. Destul, Stănică fătul meu, nu mai urma, că mă pră-
pădești. — Dă-mi biletele.

20 STĂNICĂ
Da să nu cetesc pe acel a grecului de la Galați?

CALIOPI
Fi! stilul său cade greu; persoana sa trebuie să-ți fi dînd
colici.

25 STĂNICĂ
Poate, cuconiță, mie însă îmi pare răvașul lui tare cu gust;
sînt multe lucruri bune de mîncat într-însul.

CALIOPI
Cetește-l dar, oricum și aceasta este o consideraciune
adusă frumuseților mele, ș-apoi cum zice poetul:

30 „Cine are gust să-mi creadă că amoriul am iubit,
Nu în ranguri, nu în titluri, ce în omul iscusit”.

STĂNICĂ
(*cetînd*)

„Chera mu!

5 Eu sînt un boiar neguțitor, pentru că deși sînto
sluziaris sînto și bacalis. Am auzito de d-ta că esti
foarte mucalită, poznașă și bogată, și fiindcă mie-mi
plac ta cabazlichia che ta grosachia, am luat cai de
10 posta, și viu să-ți spun, că de-i voi să fii femeia mea,
te fur, te duc la Galați, și-ți astern la poale toate
putinele cu icre, cu masline, toate chiupurile cu marinate
și licorini, și toate cutiile cu halva și rahatlicumia, care
sînto is to bacalico tu dulu sas.

Sluzearis Lacherdopulos”

CALIOPI
15 Ce-i drept, e deșănțată scrisoarea lui; ideea să mă fure
e originală.

STĂNICĂ
Mă mir numai de un lucru, cuconiță! cum dracu s-o
potrivit ei să vie tot într-o zi?

20 CALIOPI
Bizarerie, băiete, a micului zeu Cupidon care vrea să mă
lovească prin întreite asalturi!

(*S-aude bătînd la ușă.*)

25 STĂNICĂ
S-aude bătînd.

CALIOPI
Ah! atacul a să-nceapă; vezi cine-i, Stănică. (*Stănică
iese.*) Caliopi, Caliopi, păzăște-te! strunește-ți inima; știi
că ț-au făcut destule pozne.

SCENA 5

C-NA CALIOPI, ȘAT. TROHIN, STĂNICĂ

STĂNICĂ

Cuconu Trohin!

5

CALIOPI
(*în parte*)

Of, nesuferita gînganie! Stănică, dă-mi degrabă colecțiunea poeziilor mele. (*Stănică îi dă caietul.*)

TROHIN

10 Bună dimineață, cuconiță.

CALIOPI
(*cu glas moale*)

Ai gînd să șăzi mult, arhon șatrar! am o migrenă grozavă, ș-ași vre să fiu singură.

15

TROHIN

Găteala d-tale nu seamănă a bolnavă; mi se pare că cine nu se simte bine nu trebuie să se strîngă așa tare.

CALIOPI

Cine ț-a spus că-s strînsă?

20

TROHIN

Se vede cale de-o poștă.

CALIOPI

Ai vrea poate să îmblu în habacii ca d-ta. Nu știu ce manie e asta să îmble așa încotoșmănat?

25

TROHIN

Așa m-am deprins de la părinți.

CALIOPI

Cînd te văd așa, mi se zgîrcesc nervile.

TROHIN

Ce pot să-ți fac eu?

CALIOPI

5 Ce poți să faci? Poți să te îmbraci după modă. În locul nădragilor acelor roși, să pui un pantalon elegant, botine de glanț, un bonjur făcut după jurnal ca toată lumea bine educată, ș-atunci aș putea suferi vederea d-tale, dar în halul acesta, o ceriule! mă sparii!

TROHIN

10 Mă! de cînd te-ai făcut așa spărioasă, cucoană! Țiu minte că, într-o vreme, nu te prea spăriam.

CALIOPI

Ce vrei să zici, boierule?

TROHIN

15 Mă pricepi d-ta, dar vorba multă, sărăcie, spune-mi, c-niță, luatu-ț-ai de seamă? O să sfîrșim vrodată, ori ba? Destui-s zece ani de cînd mă porți cu vorbe. Zău m-am săturat; aș vrea să mă văd și eu pus la cale.

CALIOPI

20 Trebuie să se cunoască cineva, până a nu se determina a-și lega soarta.

TROHIN

Mi se pare că de douăzeci de ani am avut destulă vreme să ne cunoaștem bine.

CALIOPI

(*iate*)

25

Du-te afară, Stănică! (*Stănică iese.*) Ai niște vorbe incovenante, care sînt insuferibile. Ne cunoaștem de douăzeci de ani! aceste mai trebuia să le spui dinaintea băietului acestuia. N-ai nici o delicateță și cînd te pornești la hodorogit, nu te mai poate nimic opri . . . douăzeci de ani!

30

TROHIN

Dar, dar, douăzeci de ani, dacă nu mai mult.

CALIOPI

Haide, haide, zi boierule, zi ce-ți iese înainte. Douăzeci de ani! — N-oi fi niciodată femeia unui om care mă cunoaște de douăzeci de ani.

5

TROHIN

Bun! În sfârșit ți-ai călcat pe inimă, mai bine așa; încai să se știe; mie-mi plac lucrurile pe față; și-apoi să-ți spun una, pentru ce gîndești că vreu să mă-nsor cu d-ta? pentru că sînt singur și vine o vîrstă unde are cineva trebuință de o tovarășiță. D-ta ești cam vorbariță, cam nestîmpărată, m-aș fi luat cu d-ta și mi-ar fi trecut poate de urît . . . Dar să nu mai vorbim de asta. Am pus la cale să însor pe nepotul meu, lucru care-mi pare mult mai cuminte decît să te ieu pe d-ta; mă fac danie lui cu tocmală c-a veni cu femeia lui să șadă cu mine, și-atunci firește oi avea cu cine a-mi pitrece vremea, fără să mai am bătaie de cap.

CALIOPI

Minunat! înzăstrează-ți nepotul, însoară-l, fă ce știi cu dînsul, ce-mi pasă mie? Știi că nu-l pot suferi, un impertinent care caută toate chipurile să mă ieie în rîs. Dar, firește, poftesc în casa mea să nu mai calci. Destul e de cînd mă comprometezi, depărtînd partizile ce mi se înfățișează. În adevăr, cînd vede cineva pe un om că se ține litcă de poalile unei biete tinere femei, cine mai are curajul să se prezenteze? Între noi, dar, s-a sfîrșit, nu mai avem nimic de mpărțit împreună. Vezi că și eu firește știu a mă hotărî ca și d-ta de lesne. Sluga, arhon șatrar. Sluga.

| | TROHIN

Plecăciune, cucoană; ne-am hotărît firește a nu ne mai videa ca niște oameni ce se cunosc de douăzeci de ani, dar poate, cine știe, ți-i mai lua de seamă. (*Iese, Stănică întră.*)

SCENA 6

C-NA CALIOPI, STĂNICĂ

CALIOPI

35 N-am ce să-mi mai ieu de seamă. (*Lui Stănică:*) Ian spune-mi, băiete, uimită-s?

STĂNICĂ

Unde, cuconiță?

CALIOPI

5 Fața nu mi-e schimbată? Figura nu mi-e tulburată, prefăcută-s?

STĂNICĂ

Zău, cuconiță, ai pus atîta zugrăveală, încît nu se mai cunoaște.

CALIOPI

10 Dă-mi să beu ca să mă liniștesc. (*Stănică îi dă de băut.*) Parcă s-aude nu știu cine; vezi cine-i, Stănică, întrebă numile și anonsează frumos. (*Stănică iese.*) N-oi mai auzi vorbind de vrîsta mea de-acum, slavă Domnului!

15 Dacă crud timpul cu-a lui ravagiuri,
Natura noastră o vestește,
Ne rămîn încă multe-avantagiuri;
Inima arde și sfîrîește.
Precum și vinul cînd se-nvechește
20 E mai puternic, mai cu plăcere,
Astfel femeia de ce iubește,
De ce tot încă amor mai cere.

SCENA 7

CUCOANA CALIOPI, BARON FLAIMUC, STĂNICĂ

25 STĂNICĂ
(*anunșînd*)

Baron Flaimuc.

CALIOPI

Bonjur, domnule baron. (*Sculîndu-să, lasă să cadă basmaua.*)

FLAIMUC

Untertenigster. Fon di cuconiță ai dat jos... (*Arată basmaua.*)

CALIOPI

(*luîndu-și basmaua*)

5

Mersi, baron.

FLAIMUC

Se pare poate curios la cuconița vizita meu, dar zo precum Dioghenes grihișer filozof căuta un om, eu gnedige
10 frailain, caut un baronesa pentru mine, un curios baronesa. Caut mult un curios baronesa, și acum mi se pare am găsit pe dînsul. (*Arătînd cu degitul la c-na Caliopi.*)

CALIOPI

(*alintîndu-se*)

15

Diogen căuta un om desăvîrșit.

FLAIMUC

Eu am găsit un femeie, care are tot sfîrșit.

CALIOPI

20 Galanteria dumitale, domnule baron, mă încîntă, deși mă îngrijăște că n-oi pute îndestul răspunde la opiniunea ce vă faceți de mine.

FLAIMUC

25 O, ia; la noi, cuconiță, femeile au obicei să se mărite ca să facă chinder; eu dolesc un femeie care să facă la mine poezii zo vi der Șiller, vi der Ghete...

CALIOPI

Ghete! Șiller! ce nume înalte ai rostit, baron! Feblele mele talente cum vor răspunde la așteptarea dumitale?

FLAIMUC

30 Silește și poate. Aber nu trebui să gîndești che asta oprește pe noi de a face chinder, und chinder und poezi. Ia, main șaf!

CALIOPI

Ah! Limbagiul acesta testimonează că simțibilul amor ș-au stabilit lucrătoria înfocatele sale darde în sînul vostru.

FLAIMUC

5 Frumos, aber ferștee niht. — Cîți ani ai la dumneta?

CALIOPI

Douăzeci.

FLAIMUC

10 Tînăr, pre tînăr... Saperment! asta supăr mult la mine... Atîta tot?

CALIOPI

Nu știi, baron, că o femeie asupra vrîstei niciodată nu-și sloboade cel pe urmă cuvînt.

FLAIMUC

15 Sloboade, sloboade, ih bite.

CALIOPI

Trebuie dar să mă mărturisesc ca unui duhovnic; am douăzeci și trei.

FLAIMUC

20 Zer venig. Nu se poate să faci treizeci?

CALIOPI

Doamne ferește, baron, nu se poate. Pune douăzeci și cinci, și să nu mai fie vorbă.

FLAIMUC

25 Fie, finf und țvanțig... Cînd îi fi baronesa mea, îi spune mai mult la mine.

CALIOPI

Cu neputință. Eu sînt păn-acuma o iederă fragilă, neavînd stejar de care să mă sprijinesc.

FLAIMUC

Eu oi fi der stejar și ne-om sprijini ale baide. Când nunta?

CALIOPI

5 Ah, ce grabă! Dă vreme sfieiei mele să se gîndească pîn-a
nu răspunde.

FLAIMUC

A! zi zind bolnava de sfială? O!... pînă mîni trece,
așă-i?

CALIOPI

10 O! cît ești de grabnic.

FLAIMUC

O, ia, trebuie pînă mîni să treacă sfiala; ș-apoi du bist
maine, ih bin daine, om cînta, om sări, om juca. — Apropo,
danțen-zi?

15 CALIOPI

Ceva.

FLAIMUC

20 O, himel! (*Baron Flaimuc ia pe cucoana Calioپی și face
un tur de valț. Orhestru cîntă: O du liber Augustin. Baronul
și c-na Calioپی fac o promenadă cu trei pași cu mare flegmă.
Trecînd pe lîngă rampă, c-na Calioپی strigă la orhestru:
Plus vite. Orhestra joacă repede, baronul face un tur iute
și cu multe grimase cu c-na Calioپی, pînă ce ea, obosită
cade pe un jîlt.*)

25 FLAIMUC

Țum viderzeen, maine libe; dain pur tujur.

CALIOPI

(*abia răsufliîndu-se*)

Ah! ah! Adio, baronașul meu!

30 (*Baronul iese.*)

SCENA 8

C-NA CALIOPI, STĂNICĂ

(Cucoana Calioپی se scoală și-și face vînt cu evăntailul.)

STĂNICĂ

5 Țăra! cuconiță! Da ce fel de ibovnic îi aista! Nici te-o
luat încă și te-o pus la joc; știi că-i poznaș? Eu de-ași fi
femeie, nu l-aș lua, Doamne apără.

CALIOPI

10 N-ai luat seama, Stănică, că n-au conferit nimic despre
figura mea?

STĂNICĂ

Eu nu știu, pesemne are orbu găinilor. Hi, hi, hi! au
fost degeaba toată boiala. Hi, hi, hi!

CALIOPI

15 Ah! dragul meu Stănică! cît e de tînguibilă o jună femeie,
cînd urmează a-și decida soarta! Dacă și ceilalți doi or fi tot
așa, o să fiu silită să mă-ntorc la șatrarul, de care însă mă
cotorosisem din toată inima.

STĂNICĂ

20 Te-ai cotorosit de cuconu Trohin? Zău, bine ai făcut,
cuconiță. Dacă este să am stăpîn, mai bine pe cuconu baron;
el mai tare-mi place.

CALIOPI

25 N-ai grijă, băiete, n-a fi nici unul nici altul. Nu; am o
presimțire și inima-mi spune că scumpul meu Turlupini
va lua mărul.

STĂNICĂ

30 Eu socot, cuconiță, c-ar fi bine dumneta să nu-i dai nici
măr, nici pară, pîn-nu-i videa și pe grecul cel cu putinile
și cu chiupurile... Acela are multe lucruri bune.

CALIOPI

Nu te teme.

STĂNICĂ

Vezi dumneta, cuconiță, că nu știu cum dumneta nu te prea ții; ce nevoie era să joci ștair cu neamțul, și să-i zici baronașul dumitale?

5

CALIOPI

Asta nu va să zică nimică. Trebuia să-i dau o idee bună de mine, ca să nu-l las să se răcească.

10

Amorul glumește,
Jucării iubește,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

15

De-l slobozi pre tare,
Dai de supărare,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l ții în respect
Îi făr-de efect,
Deci trebuie strunit,
Menajarisit.

20

SCENA 9

Cei din urmă, TURLUPINI

TURLUPINI

(iute)

25

Intru fără a mă anunța, adorabila mea, așa de mare impaciență am de a-ți cădea la picioare. (*Schimbînd tonul.*) Ma mă înselo cu bună seamă, madamigelă; voi nu sînteți persoana che io caut; nu sămănați după vrîstă să fiți damigelă de măritat.

30

CALIOPI

Ce înțelegi cu vrîsta, domnule?

194

TURLUPINI

Este foarte giovine, foarte teneră.

CALIOPI

5 E! cînd are cineva șeptesprezece ani, nu-i așa tînăr. (*Se alintă.*)

TURLUPINI

A, minunat! sono transportato, incantato!

CALIOPI

(încet, lui Stănică)

10

Așa-i c-aveam dreptate, Stănică; vezi cît e de amabil?

TURLUPINI

15

Che ochi! che gura! che figura! ia să văd dinții? (*Cucoana Caliopei își arată dinții.*) O, perle di Oriento! non dubito che la siniorina salta, joaca, danța, canta. (*Rugîndu-o*). O, la sua voce!

CALIOPI

Sînt cam răgușită, sinior!

TURLUPINI

20

Nu-i nimică, cvalche coza, una barcarola, una arieta italiana.

CALIOPI

Trebuie să mă supun.

TURLUPINI

25

Facciamo una șena drammatica e tragica.

TURLUPINI

Che mi servi che sei bella,
Se non m'ami, o, crudella!
Sveniro quel nero cor.
Che tradissi il mio amor.

195

CALIOPI

Pietà, Signore, chiedo.

TURLUPINI

Inumana, non ti credo.

5

CALIOPI

Son un' povera donzella.

TURLUPINI

Ma sei cruda, infidella!

10

CALIOPI

Sventurata, a! son io!

TURLUPINI

Tu tradisti l'amor mio.
Sveniro quel nero cor,
Che tradissi il mio amor!

15

(Aice o ucide cu evăntaliul ei.)

CALIOPI

Ai nu mă... că mă gîdil...

TURLUPINI

20 Crudela! aş vrea să te pap, să te mînc, să te înghit.

CALIOPI

O, sinior! tare ești aprins!

TURLUPINI

25 Che delicioasă petrecere o să avem. Te-oi adora, mi-i adora, ne-om adora, ş-apoi om sări, om juca, om cînta...

CALIOPI

(cu nevinovăție)

Numai atîta o să facem, sinioare?

TURLUPINI

Aste sono numai bagatele... îi videa, te-i mira... Ma che băiet este acesta? ți-i ficior, ți-i frate, ți-i văr? fie oriche, carrisima, zi-i să iasă afară; prezența lui mă supără.

5

CALIOPI

(cu frică)

Ba, ba, să nu te duci Stănică, să nu cumva să te duci. Dar ce vrei de la mine, sinioare! mă faci să tremur. O, ceriule! ce amor!

10

TURLUPINI

Numai dumneta poți inspira asemenea amor; si, zeița mea, te ador; *(cade în genuchi și se scoală îndată)* ma voi?

CALIOPI

În adevăr nu știu ce să răspund.

15

TURLUPINI

Che? nu vrei să te marita con il sinior Turlupini?

CALIOPI

Nu zic asta.

TURLUPINI

20 Apoi che zici, per dio! răspunde; mă faci să sufăr un milion de morți, nu știi che...

A! cînd soția vei fi
Lui sinior Turlupini,
Vom dănța și vom cînta,
Vom dormi și vom mîncă
Parmezan cu macaroane,
Și confete și bomboane.

25

A! cînd soția vei fi
Lui sinior Turlupini,
Ne-om duce la opera,
Ne-ncetat ne-om adora,
Și vom merge la primblare
Cîte pe-un catîr călare.

30

A! cînd soție vei fi etc.

CALIOPI

Știu, sinior, dar sînt îngrijită. N-am mai văzut om ca dumneta.

TURLUPINI

5 Pricina este că tuti li omeni sono di gheața, e io sono di foco. Răspunde-mi, cara, mă iubești? m'ami?

CALIOPI

(c-o oftare)

10 Poate să te vadă cineva fără să te iubească, cînd nu trește în pept un tezaur de amor?

TURLUPINI

O, grație! Mile grație! S-a ridicat un mare greu de pe sufletul meu . . . Acum, cara mia spoză, dă-mi o idee de inima dumitale. Sînt eu cel întăi care a făcut-o să palpitate?

15

CALIOPI

Mai ai îndoială?

TURLUPINI

Ma nime altul nu te-a curtenit? . . . nu rispondi! (Cu furie.) Corpo din Baco, cine-i obraznicul acela?

20

CALIOPI

Vameșul de aici.

TURLUPINI

Spusu-i-ai să nu-ndrăznească să gîndească?

CALIOPI

25

Da.

TURLUPINI

Mai spune-i odată; scrie-i dinaintea mea, te rog.

CALIOPI

Îi de prisos, sinior, l-am înlăturat.

TURLUPINI

Molto bene. Mă duc subito, să-mi trimit caii, caleasca, oamenii . . .

CALIOPI

5 Dar mai îngăduie, mai avem treabă.

TURLUPINI

Che a fost mai greu, e fato.

CALIOPI

Nu cred.

10

TURLUPINI

Ha, ha, ha! Bagatele! Adio, adio! Vengo subito. (Iese.)

SCENA 10

Cucoana CALIOPI, STĂNICĂ

STĂNICĂ

15 Așa-i că-i gata ș-aista, cuconiță?

CALIOPI

Nu știu, fățul meu, dar grăbirea lui care-i arată amorul m-a subjugat . . .

STĂNICĂ

20 Rămîne bietul grec cu putinile!

Zău, cuconiță, pacatu mare!

Eu văd că grecul aista are

Lucruri plăcute, bune bucate,

Tot cam sărate și chipărate,

25 Știu că stomahul mi-ar fi tot plin

Dacă bacalul mi-ar fi stăpîn.

} (bis)

Zău cuconiță, ie-l, mă ascultă,
Făr-a mai face vorbă-așa multă,
Toate sînt bune cînd omul are
În toată vremea de-ajuns mîncare.
5 Știu că stomahul mi-ar fi tot plin
Dacă bacalul mi-ar fi stăpîn. } (bis)

CALIOPI

Să videm. Încă n-am luat nici o deciziune.

STĂNICĂ

10 Parcă m-aș apuca că domnul Pirlipipi a să-mi hie stăpîn.

CALIOPI

Dar ia spune drept, Stănică; ce foc; ce limbuție! Eram
nătăroaică pe lîngă dinsul. Cum ț-am părut?

STĂNICĂ

15 Ca totdeauna. Da n-ai auzit, cuconiță, că mă socotea
că ți-s ficior.

CALIOPI

Sărmanul! știa el ce mai zice? Amorul îi învîrtise capul.

STĂNICĂ

20 Pesemne și a dumitale cap era învîrtit, dacă ziceai că
ești de șeptesprezece ani?

CALIOPI

25 Mă rog, de unde ai luat să șezi în casă cînd am musafiri?
Unde ai mai văzut o slugă să șadă înfipt ca un par în odaia
stăpînă-sa, cînd nu-i singură?

STĂNICĂ

Zău cuconiță, mi să pare c-am făcut eu bine. De nu
mă-ntîmplam în casă, Domnul știe ce pățeau cu domnul Pir-
lipipi; cum începuse... zău...

CALIOPI

Gîndeai că mă temeam? cît ești de prost! Așa au trebuit
să mă fac, c-așa-i moda.

STĂNICĂ

5 S-aude nu știu cine... îmi pare că-i greco... să șadă
în odaie?

CALIOPI

Ba.

STĂNICĂ

10 *(iese puțin și apoi intră de anunță)*

Cuconul sulgerul Lacherdopulu de la Galați *(Iese.)*

SCENA 11

Cucoana CALIOPI, sulgerul LACHERDOPOLUS

LACHERDOPULOS

15 Calimera, che calos orisa! știi, chera mu, că-i departe
de la noi și pîn-la voi? de la un capăt de țară la altul.

CALIOPI

Vii de la Galați, domnule?

LACHERDOPULOS

20 Chiar din politia Galații; da să vorbim de treaba noas-
tră. Ai primit revasul meu? Cum ti se pare? Ha, ha, ha,
ai văzut că eu vreu să mă însor c-o femeie cu duh și cu parale,
ca s-arăt gălățenilor că știu alege. Am auzit-o che joci și
Chera Marghiola; me tin adian sas.

25 *(O ia la joc și cîntă amîndoi.)*

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
De țe ai spart ola?

CALIOPI

5 Dac-am spart-o ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
Scoate-mă din bola.

10 CALIOPI

De ești bolnav ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

15 Ah, chera Marghiola,
Amu nebuneala.

CALIOPI

De ești nebun ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

20 Paraxeno pragma! sînt lucruri care se înțeleg foarte
lesne. Paradigmatos harin, eu ași pute găci cîte oca tragi
dumneta. (*Ride.*) He, he, he, nici n-am trebuință să întreb
de ești tînără și frumoasă, pentru că m-ar rîde oamenii.
(*Ride.*) He, he, he, dar de ai pnevma, asta n-o pot cunoaște.

25 CALIOPI

Cînd nu-i cineva gogoman, poate lesne cunoaște.

LACHERDOPULOS

30 Iaca ce mi am zis ego. Dduca asta se vede că are duh,
de vreme ce i-a mers buhu de la Burduzani pînă la Galați . . .
Zice parimia: de n-ar fi foc n-ar fi fum; dar iar bine că ța-

rămas macar atîta, după ce le-ai prapădit pe celelalte. Ma,
ia spune-mi, mă rog, ce te-ai împopoțonat așa? duhul ce
ai ar trebui să-ți arăte că nu te prinde diolu.

CALIOPI

5 De unde vezi că m-am împopoțonat? sînt de abia îmbrăca-
tă, sînt în neglijă, în cel mai mare neglijă.

LACHERDOPULOS

Ma cum te îmbraci dar cînd ești gătită?

CALIOPI

10 Ca muzele, domnule sulger, ca muzele; fără șemizetă,
cu brațele, spatele și-aista (arătînd peptul) goale.

LACHERDOPULOS

More, să nu faci mascaralicuri de aste cînd îi fi la noi.

CALIOPI

15 Mascaralicuri! nu te teme că n-am de gînd să fac nici
de-aieste, nici de altele.

LACHERDOPULOS

Vezi că gălățenii noștri sînt în stare să creadă că ești
nebună.

20 CALIOPI

Nebună! Auzi, nebună!

LACHERDOPULOS

25 Contos psalmos, aleluia; eu am spus la tot Galațul că
ești un ipochimen deosebit; te așteaptă dar; îi să fii ca o
didascalos a politiei, să le arăți ta marafetia, ta cabazlichia
care știi; să-i înveți să facă stihus, che ta lipa . . . che ta lipa . . .

CALIOPI

Le-oi arăta cum trebuie să primească niște obraznici
ca dumneta.

LACHERDOPULOS

Pola cala, arată-le tot ce vrei, numai nu le-arăta ce mi-ai arătat mie. (*Arată peptul*)

CALIOPI
(*mînioasă*)

5

Mă rog, mult îi să mă scoți din răbdare?

LACHERDOPULOS

Te grăbești să te măriți? He, he, he, agali, agali. Te-i face sulzereasa n-ai habar. (*Rîde.*) He, he, he, cum se uită
10 la mine! se cunoaște c-odinioară a fost ceva. Fost-ai leleo, cînd ai fost, he, he, he!

CALIOPI
(*furioasă*)

Stănică! Stănică! Stănică!

15

SCENA 12

Cei din urmă, STĂNICĂ

STĂNICĂ

Ei! ce este, cuconiță?

CALIOPI

20

Dă-l pe dumnealui afară.

LACHERDOPULOS
(*cătră Stănică*)

Nu te apropia, catergari! (*Cătră cucoana Caliopi:*) Ti
ine, chera mu? îți vorbesc creștinește și-mi răspunzi alan-
25 tala. Bre ti musa! more a me sto calo! tetia mutra gălesc
eu și la Galați (*Iese.*)

CALIOPI

A! (*cade pe un scaun*). A! mor!

SCENA 13

Cucoana CALIOPI, STĂNICĂ

STĂNICĂ
(*in sine*)

5 O! ce păcat; cuconița n-a să-l iee nici pe aista, ș-aista
tare-mi vine mie la socoteală. Cine știe! se vede că n-o știut
cum s-o ieie, de s-o mîniet pe dînsul. Cu cuconița nu trebuie
multe marafeturi. (*Uitîndu-se la cucoana Caliopi care sea-
mână lășinată.*) Cuconiță, n-auzi, cuconiță, cuconiță hăi!
10 pesemne ț-o făcut ceva omul aista? Iaca, dacă eram eu în
casă, nu-l lăsam.

CALIOPI
(*sculîndu-se iute*)

15 Dă-mi un pahar de vin curat. A! îmi vine leșin; zi să-mi
facă degrabă niște pîrjoale.

STĂNICĂ
(*se duce pîn-la culise și strigă*)

20 Condurache! cuconiței nu-i e pre bine, fă degrabă niște
pîrjoale. (*Gătînd de băut, în parte:*) Asta-i bun, cînd o văd
că cere vin curat și pîrjoale, știu că n-are nimic.

SCENA 14

Cei din urmă, TEODORINI

TEODORINI
(*văzînd-o bînd, cu accent nemțesc*)

25 Das ist gut, face bun di baronesa.

CALIOPI

Ce poștești dumneta?

TEODORINI
(*accent italian*)

Per che, principesa mia, non conoști pe il sinior Turlupini?

5 CALIOPI
Dumneta?

TEODORINI
(*accent grecesc*)

10 O arhon satraris, o vamesis m-a poftit să-ți dau răvăselul așesta. (*Îi dă un răvaș.*)

CALIOPI
Stănică, ce însemnează asta?

TEODORINI
(*accent firesc*)

15 Cuconiță, am venit să-mi cer iertăciune. Pentru ca să-ți plac, ași fi dorit să mă fac în patru, dar nu m-am putut împărți decît în trei și îmi pare foarte rău. Am cinste a mă recomenda, că eu sînt baron Flaimuc, sinior Turlupini, și sulgerul Lacherdopulos, totodată și slugulița matale. (*Fuge.*)

20 SCENA 15

C-na CALIOPI, STĂNICĂ

CALIOPI

25 Așa-i că tu n-ai fi gîcit că-i tot o persoană? Eu m-am pri-ceput îndată că trebuie să fie o glumă a șatrarului. Însă să vedem ce-mi scrie. (*Cetește:*)

„Cuconiță!

Așa precum singură ai hotărît, că între noi s-an sfîrșit, apoi am sfîrșit și eu căsătoria nepotului meu,

căruia mă și fac danie; prin urmare aceasta *firește* mă împedică de a fi ca pîn-acum, a dumitale plecată slugă ș.c.l.“

STĂNICĂ

5 Așa-i, cuconiță, că asta n-ai gîcit-o? Știi că tare seamănă că-i să rămii fată?

CALIOPI

Pușche-ți pe limbă, prostule! Dă-mi colecțiunea de poezii.

STĂNICĂ

10 Iacătă-o. (*I-o dă.*)

CALIOPI
(*cătră public*)

Să vă cetesc o elegie de-a mele? Ba mai bine să vă cînt un cîntic.

15 Cînd o fată tot alege,
Ea adeseori culege,
Însă, ah! ce desperare,
Cînd și ce culege n-are!
20 Apolon o părăsește,
Dorul o îmbătrînește;
Din a lumii visuri goale
Se deșteaptă cu . . .

STĂNICĂ
(*aducînd un talger cu pîrjoale*)

25 Pîrjoale!

CALIOPI
(*mîncînd*)

30 Ah! în ce oribilă pusăciune se găsește o jună femeie cînd trebuie să despuie . . . de inima sa, și se vede nevoită a face o transacțiune . . . cu sentementul onorului! (*În vreme ce ea mîncîcă și vorbește, intră șatrarul Trohin, Drăgănescu cu mireasa, Teodorini, tineri, dame etc. și formează o horă împrejurul cucoanei Caliopei cîntînd*):

Să trăiască! să trăiască!
Muza de la Burdujeni,
Buhul ei să se vestească,
De la Iași la Botoșeni.

5

CALIOPI

(uimită, cu talgerul de pîrjoale în mînă)

Ce va să zică? Ce ghet apan? domnilor, lasați-mă!
(Vre să iasă din cercul horei, care cîntă iar.)

Să trăiască, să trăiască etc.

10

(Perdeaua cade)

N o t ă

Noi am fost zis — nu ne mai aducem aminte unde — că sînt mulți care schingiuesc și sfișie frumoasa noastră limbă, și în loc de creatori se fac croitori, și croitori răi.

15 Asta ne-a îndemnat a compune această mică comedie, crezînd că facem un bine arătînd ridicolul unor asemenea neologiști.

Publicul ne-a înțeles, și ne-a răspuns prin aplauzele sale, din care însă partea cea mai mare se cuvine jocului artiștilor noștri.

20 În adevăr, d. Teodorini e atît de bufon în întreita sa rolă, d. P. Nicolau atît de prostălău în Stănică, încît și nevrînd te fac să bufnești de ris.

25 Cît pentru d. *Millo*, directorul Teatrului Național, noi credeam că după Nișcorescu, Kir Gaitanis și Baba Hîrca, nu mai are cum fi mai comic; dar ne-am amăgit, căci originalitatea cu care a creat rola Muzei ne face a gîndi că d-sa are o zîină veselă care-l însuflă de ne vrăjăște; și că de la indoitul său talent de autor și actor, sau mai bine zicînd de la iscusita sa pană și minunatul său joc, teatrul are încă mult a aștepta.

IV

Negru pe alb

SCRISORI LA UN PRIETEN

SCRISOAREA I
(PRIMBLARE)

Mai 1837

După ce trece Podul Iloaei — mișeniță de judani strem-
5 țoși și puturoși — călătorul respiră mai ușor mergînd prin
bogate finațe și mănoase semănături, întovărășit de melodi-
oasa cîntare a crestoasei ciocîrliei și a fricoasei prepelițe, pe
care o precurmă din cînd în cînd cristeiul cu răgușitul glas.
El s-ar lasa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele bi-
10 ciuscei postilionului și prozaicele lui răcnete nu l-ar turbura.
Dar iacă te apropii de Tîrgu-Frumos! Să nu te luneci a ju-
deca după nume și lucrul! cîte lucruri și cîți oameni își ascund
nimiccia sub pompoase numiri!

Acest tîrg a fost odată rezidință domnească; acum însă
15 nici o urmă de antichitate în el nu se mai vede, decît numai
o biserică făcută de Ștefan Marele; pe urmă ajunse a fi ca-
pitalie de ținut, iar acum nici aceea nu este. Tîrgul-Frumos
de ce merge, se face urît.

Nu departe de aici, sînt apele minerale de Strungă, de
20 însemnător folos la felurite boale; ele sînt însă neîngrijite.
Pătimașul nu numai că nu găsește îndemînările trebuitoare,
dar e nevoit să-și facă și casă de locuit; pentru aceasta, mul-
ți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor, și sînt siliți
a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească ase-
25 mine ape la Mehadia sau la Baden. În campania trecută mul-
ți din bolnavii ruși s-au vindecat aice.

Aproape de Tîrgul-Frumos sînt încîntătoarele domene
a Ruginoasei. Călătorul primind aici ospitalitate, uită ne-
cazele unui supărător drum. El pare că se trezește transpor-
30 tat ca prin un farmec în un castel descris de Walter Scott,
unde găsește pe lingă mărirea feodalității, gospodăria Polo-
niei și eleganța Franței; și dacă vechii noștri boieri — spri-
jeni a patriei și a tronului — ar fi avut idee de arta heraldică,
negreșit n-ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza vechii En-
35 gliteri *Dieu et mon droit*. Dar să ne întoarcem la drumul nos-

tru. Vezi într-acea vale frumoasă — adevărat peizaj a Elveției — acel palat gotic, împregiurat de modeste case țărănești? Acolo sînt Miclăușenii. O cucerie sfîntă te cuprinde privind cea bisericuță cungiurată de morminte îmbrăcate de

5

răcoroasă pajște. Crucele aste de lemn umbrite de salcii pletoase vorbesc mai mult inimii decît mărețele mausolee de bronz și marmoră ce arată lumii deșertăciunea oamenilor. Toate vestesc aici liniștea sufletului și dulceața vieții cîmpești.

10

Să ne oprim aici în deal, ca să ne uităm puțin la acea frumoasă casă de pe culme, ce se pare zidită de mîna zînelor. Acolo este Șcheea. Peșesul acesta s-au înfrînt ambițioasele planuri a ungurenitului român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit ambiția, după

15

talentele și virtuțile lui, istoria pe dreptul l-ar pune în rîndul lui Tit, ce numea perdută ziua în care nu i se înfăoșa prilej să facă vreun bine. Nu știu însă de ce privirea se ostenește a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n-au acel grandios ce se vede în toate

20

lucrurile bătrîne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo, pe un pestrîț prundiș se leagănă trîndava Moldovă. Întocma ca o cocheta, după ce face multe cotituri, în sfîrșit lîngă Roman, vine de s-aruncă în brațele Siretului, amozului ei. Drumul mare este prin mijlocul a cîteva sate de unguri,

25

aduși și locuiți aici de domnii români în vremea necurmatelor bătălii ce aveau cu rigatul Ungariei, căci țara pustiindu-se adese de năpădirile dușmănești, domnii o împoporau cu prinșii ce luau de la vecinii lor. Colonii de aceste sînt și în Besarabia, unde multe sate sînt locuite și pînă astăzi cu ruși (malorosiani).

30

În vremea aceasta am ajuns la Roman, dar trebuie să ne coborîm din trăsură, și n-ar fi nici o greșală dacă am merge pe jos pînă la gazdă, căci prin bortele șoselei de pe ulița Romanului, sîntem în risc să ne prăvălim, și să ne rupem

35

gîtul. Politia Romanului întemeiată de romani și numită *Praetoria Augusta* și mai apoi *Forum Romanorum*, este catedrală episcopală și capitală de ținut. Biserica episcopiei nu se deosebește prin altă decît prin o clopotniță de mulți ani începută și tot nesfîrșită. Nimic mai frumos decît situația acestui

40

tîrg pe un vesel podiș îmbrătoșat de Siret și Moldova, și nimic mai urît și mai trist decît casele lui. Un lanț de dughe-
ne de lemn, mucedu de vechie, cu lungi și spînzurate stre-

șine, în care pentru toată marfa un rufos judan întinde traiste, frînghii și băuturi, alcătuiesc una și singura uliță a Romanului. Odată însă acest tîrg a fost mai locuit, cum se cunoaște din multe case ce sînt acum pustii.

5

Approape de Roman, pe moșia Gîdintii, se mai văd încă urme din risipurile cetății Smeredava. Dar iacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche zise că numele țării vine de la ea și de la căpauca lui Dragoș; greșăște însă bunul bătrîn în astă închipuire ce și-a făcut-o singur. Țara fu numită pentru frumuseța ei de romani *Molis Dacia* sau *Molis Davia*, și rîul și-a luat nume de la țară. Aici iar pedestri trebuie să trecem podul, dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușele clavierului.

10

Negura de neplăcere ce îți dă înăuntrul Romanului se

15

împrăștie îndată ce ai ieșit din el. Drumul de ce merge se face mai vesel și mai pitoresc. Culmele aste îmbrăcate cu rădiuri umbroase, satele aste cu așezările mîndre, munții azurii ce se privesc în depărtare, vegetația astă vie, toate te fac să uiți urîtul tîrgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii;

20

dincolo în stînga sînt Budeștii. Toate sînt frumoase în ținuturile Romanul și Neamțul ce se par o grădină. Natura pe toate le-a înzestrat deopotrivă; le deosebește numai gustul proprietarului.

25

Să nu trecem cu nebăgare-n seamă pe lîngă Bălănești. În iazul acesta, precum odinioară în fîntina Ipocreni, ades se scaldă Muzele.¹

30

Mergînd înainte nu te poți opri de a privi cu răpire astă încîntătoare vale ce se desfășură dinainte-ți ca un covor. Vezi cel pîriu care o despică în lung și seamănă de departe cu o cordea albă? Se numește Cracău. Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele împregiurate de grădini ce se prelungesc pe ambe malurile lui, și acest întreit șir de munți ce se întind în amfiteatru pe orizon, tufoși și creți ca freza unei marcheze din veacul XIV, deasupra cărora în depărtare

35

domnește Pionul, spărgînd norii cu pleșuvul său creștet. Iacă intrăm într-o văgăună ce pe ce merge se strîmtează. Vezi cele căsuțe grămădite sub poalele stîncosilor munți? Ia-ți pălăria și te pleacă; acesta e tîrgul Petrii! Rîulețul care l-am trecut de vro trei ori, călcîndu-l în picioare ca dispreț, profund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, cutremură-te, căci e Huejdu! Cînd Carpații se mînie pe petreni și le trimit

40

¹ Pe atunci locuia acolo prietinel nostru fabulistul A. Donici.

5 nori ca să-și verse ploaie piste târgul lor, Huejdul acest lin și ticnit, riulețul acest nensemnat se înflă, prăvale orice-i iasă nainte, și furios sparge, trage, înecă și după ce își răzbună de cei ce nu-l bagau în seamă, merge spumegînd de se perde în alte ape, agerul pîriu!

10 Biserica astă roșie, este iar de Ștefan înalțată în cinstea Mergătorului înainte. Îndată ce cîștiga o izbîndă asupra neprietenilor, el nu lipsea a ridica și un monument în care să se mărească Dumnezeu războaielor și a îndurărilor; pentru aceasta în rar târg a Moldaviei nu vei găsi vreo urmă de a lui; și în vreme ce pomenirea multor urmași ai săi cu sunet a perit, lucrările eroului român după trei veacuri și jumătate stau încă întregi în Moldavia ca și numele lui în inimi române.

15 Mai la vale este altă bisericuță făcută de eteriști; singură urma ce a mai rămas din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti și a celorlalte căpitenii, Iordache Olimpioti întrînd în Carpați veni cu puțini bravi la Peatră și făcu astă biserică; apoi statornic în cugetul său, merse de se îngropă pentru relege și patrie sub zidurile Secului.

20 Poziția Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascuțiți munțișori. Cest mai nalt se numește Petricica, celalalt Cozla. Amîndoi stau falnici și amenințatori deasupra ei, scaldîndu-și picioarele în apele Huejdului ce șerpuiește în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege *nu mă uita* ca să facă un buchet pentru amarezul ei.

25 Muntele e lasat pentru poet, și poetul pentru munte. Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a cînta amorul și gloria, nu în zgomotul orașelor unde cite o privighitoare pribagă, în alee trase cu sfoara, sloboade niște sonuri tînjitoare și regulate ca muzica din califul de Bagdat.

30 Osian cînta între zăpezile Nordului, subt un cer brumos și posomorît.

Vale e me ama.

SCRISOAREA II

(REȚETĂ)

April 1838

5 Una din cele mai mari supărări a traiului din provincie este curiozitatea care un iașan deșteaptă, cînd, din nenorocire, vro nevoie îl silește a ieși în ținut. Abia apucă a se coborî din trăsură, și gloata curioșilor încungiură pre postilion.

— Cu cine ai veni?

— C-un boier. (Pentru postilion tot ce nu e țaran este boier.)

10 — Cum îl cheamă?

— Nu știu.

— De unde vine?

15 — De la posta din urmă. Și rîzînd că l-a pîcîlit, postilionul lasă pre curios să caute pre alții, ca să-i deie mai lămurit răspuns.

20 În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar târgul ferbe până seara, cînd toți provincialii se adună și se așează la preferanț. Nu e vorbă decît de noul venit; șoșotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

25 — Oare însurat e? — Tînăr e? — Bătrîn e? — Ce caută? ce vrea? la ce-a venit? — Știe franțozește? — Cum îl cheamă? — Ce familie? — A să șeadă aici? — Știe contrădanțul cel nou? — și . . . și . . . Îi vine cuiva, auzindu-i, să crăpe de ne-caz.

Mai dăunăzi vorbeam c-un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut, ce asuprește pre bieții iașeni.

30 — Eu am aflat o rețetă, îmi răspunse, cu care am scapat. Am avut trebuință, sînt acum vro trei luni, să mă duc pînă la târgul . . . Cum am ajuns, a doua zi am dat un prînz mare, la care am invitat pre toți magnații târgului, mari, mijlocii și mici; barbați, femei, babe, fete ș.a.

S-au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. Am mîncat, am băut, și cînd am văzut că erau gata a se duce,

SCRISOAREA III
(VANDALISM)

Ianuari 1838

i-am rugat să mai îngăduie puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvânt:

„Boieri, cucoane și cuconițe!

„Eu sînt de la Iași;

5 „Șed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

„Trăiesc din venitul unii moșioare ce am.

„Mă numesc B.B.

„Am venit aici ca să scap de tina și de pulberea Iașilor, și o să șed vro lună.

10 „Sînt trei ani de cînd a murit tatăl meu, și șapte de cînd a murit maică-mea.

„Am o soră măritată în Bucovina, care trăiește foarte bine cu bărbatu-său ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină, și un unchi la București, care șede pe Podul Mogoșoaiei n. 751.

15 „Sînt holtei, și n-am gînd să mă-nsor.

„După slujbă nu împlu.

„Nu-mi bat capul de politică, și n-am nici o opinie.

20 „Nu sînt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu știu nici mazurcă, nici valț. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.

„Obicinuiesc a mă culca la șapte, și a mă scula la unsprezece ceasuri.

„Mă bărbieresc de trei ori pe săptămînă.

25 „Iarna port peptar de flanelă și galoși blăniți.

„Am două frace, trei surtuțe și patru părechi pantaloni.

„Boieri, cucoane și cuconițe!

30 „Vă rog să nu bănuți că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor-voastre ca să nu vă mai osteniți a le afla. — Mă închin cu plecăciune!”

Ideea acestui june pîrîndu-mi originală și nimerită, o împărtășesc d-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo.
Adio!

Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor; ele însă și-au păzit naționalitatea sub orice împregiurări, căci 5 deși prefacerile înrîureau în ființa lor politică sau morală, fiecare păstra încă o rază a vechiei sale, rază scumpă pre care o ținea ca un paladiu spre a-i sluji de scut apărător împotriva clevetitorilor originii sale. Din nenorocire în Dacia 10 nu fu așa. Dacul se prefăcu în roman, romanul în român, și românul corcindu-se cu neamuri barbare și străine de el, ajunsese în acea demoralizație și ignoranță în care și acum zace, și de care va fi greu a-l curăți.

Pre daci, nație scitică liberă și vitează, grecii în mîndria 15 lor îi numeau barbari, după proverbul lor favorit: Πᾶς μὴ Ἑλληὴν βάρβαρος. Nu știu însă de se cuvine acest nume unei nații care, învingînd pre învingătorii lumii, avea un stăpînitor ce cerea Cesarului Dometian să-i trimită meșteri iscușiți în orice măiestrii pentru țara lui, și căuta pîn-în fundul 20 Asiei alianța regelui partilor, vrăjmaș jurat a romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june.

Traian cucerind Dacia o coloniză cu romani. Dacii se prăpădiră. Cei mai însemnați din ei, urmînd pildei regelui 25 lor Decebal, se uciseră unii pre alții ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari, iar care au mai rămas, se *romaniră*. Atunci Marele Împărat așezînd oști în cetățile dace, zidi și altele ca să fie de stavilă provinciilor nou cucerite în contra barbarilor. Cînd însă puterea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus, cînd Roma încetă de a mai 30 naște Bruți și Catoni, nori de ghinte barbare năpădind asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducînd feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian. Ele zăcură deci pustiite și nepomenite de istorici pînă la sfîrșitul veacului XIII, cînd cu înturnarea prinților lor din Transilvania, se începu o 35 nouă eră pentru români.

Cîte puțin-putin, adunîndu-se pe lîngă domnii lor, românii respectat ajunseră sub Ștefan Marele și Mihai Viteazul a fi respectați de învecinatele popoare; dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia obosită de atîte sîngeroase bătălii și necurmăte zbuciumări, se subjugă de puterea otomanilor ce era pe atunci în apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, și neputîndu-o ajuta, curînd după moartea lui Ștefan, se supuse și ea protecției falnicului Suleiman ce îngrozise creștinătatea cu armele sale.

Sub jugul unei nații ce desprețuia științele, România — ce primise creștinismul în veacul III — căzu sub influința misionarilor greci a Constantinopolii, carii folosindu-se de credulitatea domnilor după vreme, introduseră în Daco-România slovele slavoane și goniră literile strămoșești. Aceasta fu cea întâi cauză a ignoranței în care se văzu România înfășurată, căci maimuțind pre Dumnezeu creator care poruncise să se facă lumină, călugării răspîndiră întunericul, strigînd: *Fiat nox!*

Pe lîngă aceasta, îndarn aste nenorocite provincii suspinau după un reaos dorit, căci ațîțindu-se războaiele între Rusia și Turcia ele slujeau de teatru. Transilvania scăpă de acest rău. Ea pare că se bucura de o liniște oarecare, liniște minciunoasă și amară! . . .

În adevăr, scăpaseră țările de tătari, pre care îi stîrșiseră armele Rusiei, dar căzuseră sub osînda altor tătari mai cumpliți, pentru că aceștia nu pradau o lună sau două, prădau regulat cîte șapte ani, și apoi cînd se duceau, ne lăsau spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul și corupția! . . .

Cine nu i-a cunoscut? Cine cu înfiorare nu-și aduce aminte de ei?

Tratatul de Adrianopoli aduse țărilor recîștigarea a parte din drepturile pierdute de atîta vreme. Românul deșteptîndu-se din letargia sa, începu a se întreba pre sine ce gînganie bipedă este el pe lume, și în ce clas de animale ar putea intra? Cercetînd origina și limba lui, se văzu că e roman, căci deși îi zic valah, valah va să zică italian, și mol-dav sau mol-dac nu va să zică slav. Ca să se încredințeze însă mai bine, căută o istorie a țării lui. Cantemir în hronicul său merge numai până la înturnarea domnilor din Maramurăș. Ureche, Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții fără a îngriji datele. A trebuit deci să-și caute istoria în monumente și ruine!

În Ardeal nu mai află nici o urmă strămoșească. În Valahia vizită Caracalul, Turnul Severin; văzu restele podului lui Traian, căci valorile Dunărei respectaseră aceea ce oamenii n-ar fi respectat. Voi în sfîrșit să găsească și în Moldova urmele strămoșești. La Roman căută să vadă cetatea Smere-dava (cetate dacă, dar îi spuseră că la 1755 episcopul Ioanichie o dărmase cu porunca domnului Constantin Racoviță, pre care îl încredințase că în ruinele ei sînt comori, și cu peatra cetății făcuse zidiul episcopiei și a Precistei! Alergă la Galați să vadă cetatea *Caput bovis* numită de locuitori Ghertina. Vai! și pre aceasta vandalismul o surpa. Ciocanele spărgeau catacombele romanilor și cenușa lor o aruncau în vînt; iar cu peatra ei pavelau ulițele Galaților! Bietul meu arheolog încremeni la vederea unei asemenea barbarii. Țipa, se încleșta de petre; îl socotiră nebun și puțin a lipsit să-l închidă. În sfîrșit vrînd să-l aline, îi arătară două statuiete de bronz, un vas cu vro trei mii monede, și o colonetă de porfir¹. „Vandali! striga românul nostru, judecînd de pe aceste, cîte altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-ați făcut capitelele, bareliefele, lespezile cu inscripții? Nu vă temeți că se vor scula romanii ce au locuit aici, și vă vor face praf și pulbere?“ Nime nu-l asculta; rîdeau de omul acest smintit, care credea că niște petre pot sluji spre altă, decît a se zidi pivniți, case, sau a se pavela ulițe; căci ce le păsă lor că sînt români și sfarmă urme romane? Ce le păsă? Întemeiau încai o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de acești barbari, un tîrg pavelat cu anticvități în veacul XIX!

Zău, este rușine și păcat a videa pe toată ziua perzîndu-se cîte o urmă a Moldaviei împreună cu peatra pe care era însemnată! Pe toată ziua rupem cîte o foaie din frumoasa carte a vechiei; și curînd, cînd vom mîntui ruina tuturor acestor sfînte ruine, nu ne va mai rămînea decît a striga cu acel troian care cel puțin luase cu sine pre Dumnezeii săi:

Fuit Illium!...

Ce frumos ar fi — zice un literat englez² — de a videa pre vechea Romă înviind în una din coloniile ce ea înteme-

¹ Monedele aceste le-au împărțit B . . . S . . . între ei. Ce a fost mai însemnat între anticvitățile găsite le-au luat dd. Mavros și Ventura și care a vrut și a apucat. La cabinetul din Iași nu s-a trimis mai nimic.

² David Urquart.

iase în capătul imperiei sale! Dar cînd toate monumentele noastre vor fi numai o cenușă, oricare străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acest de român pre care îl purtăm, și ce-i vom răspunde?

5 Întru durerea ce ne sîșie la privirea dărăpănării romanității, nu putem decît a striga asupra vandalismului, și a face o chemare la inimi nobile, știind că:

A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!¹

SCRISOAREA IV

(UN POET NECUNOSCUȚ)

Mai 1838

5 Natura a lasat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misia le este să resădească cîteva flori în drumul lor.

10 Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămînd orfan în tinăra vrîstă, se duse la Liov în Galiția, la o rudă a sa ce era spițer, pe lîngă care, slujind calfă, învăță puțină botanică. Ca să se supuie modei polone, mai adăogi un *sch* la porecla sa, și din Scavin se făcu Scavinschi. Învăță limba nemțească și o cunoștea bine, dar nu iubea pre nemți; pentru aceea, cînd muza română începu a-l supara, preferă a traduce din franțeza, deși o știa mai puțin decît pre cea germană.

15 Pe cînd el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisînd chinchină, la 1823, un boier moldav, înturnîndu-se de la Viena, îl cunoscu, și văzînd în el dispoziții poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie și una de nopți*.

20 Scavinsch ipărasi bucuros o țară unde nu ciștigase decît un *sch* la sfîrșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa îl întovărășiră și aici. Muzele spăimîntate și Apolon cu părul măciucă în cap fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gîndea la poeți ce ședeau ascunși prin poieți. (Iartă-mi acest rău calambur.) În darn Scavinschi scria imne asupra fericii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor
25 abia departa de un palmac lipsa, astă nedespărțită tovarășită, care-l ținea strîns în înghețatele ei brațe! Hotări să vîndă participuri, dar puțini amatori găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniștea, și copiii îi tocău la cap toată ziua; iubea muzele, și copiii făceau
30 jucărei cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit descleind

10 ¹ Autorul acestui articol ce s-a publicat în „Albina românească” cu învoirea cenzurei, fu exilat la moșia sa nejudecat și neosîndit — deși se găsea deputat — pentru ca să învețe a nu mai spune adevăruri crude.

un smeu ca să copieze vreun vers, pre care acum un băiet îl făcea să zboare mai presus de Parnas!

Pre lângă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuși n-o ascundea, zicându-și :

... Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură,

și de o constituție foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, cucernic, înfocat. Aste trei lucruri erau poezia, medicina și — mustețile sale.

În adevăr, natura îl înzestrase cu o păreche de musteți resucite atât de mari, încît ar fi fost de fală celui întâi husar ungur; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decît mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o cîștigase de cînd fusese la spițerie, era ideea ce-și făcuse că, de nu va lua într-o zi medicamente, trebuie să moară. În toată dimineața, după ce sfinșea toaleta musteților, bea cîteva pahare de dicoot; la tot ceasul lua hapuri, și seara picături. Spițeriile stricîndu-i sănătatea, înghițeau puținii bani ce cîștiga, pentru că de multe ori îi lipsea pînea, iar medicamente niciodată.

Într-o zi, ducîndu-mă să-l văd, l-am găsit înfășat piste tot într-un pleaster.

— Știi, i-am zis, că ai întrecut pre bolnavul lui Molière? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să te faci sănătos și să scapi de ipocondria asta? Trimite pre Esculap și pre Ipocrat în pustii; vino cu mine la țară și urmează dieta care o urmez eu:

Dimineața vom mîncă cotlete și vei bea un pahar de porter în loc de dicoot; la prînz jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobești. Seara vom veni acasă osteniți, vom bea cîte un ponci, ca să ne răcorim; apoi vom cina cu un ostropăț de iepure.

Ascultîndu-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, și întinzînd brațul spre mine, strigă:

— Ah! taci, mă rog, contenește! Taci, zic, dacă creștin ești! Nu vezi că mai îmi dau duhul de cînd de aste vorbești? Jambon, alivenci, porter!!! numai auzindu-le simt îndoindu-se suferința mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!

— Dar ce ai?

— Singur nu știu, dar nu mă simț bine.

Și să nu socotească cineva că consulta vreun doctor; însuși își închipuia ordonanțele, își făcea leacurile și se trata, deși acum nu-i mai lucra nici o medicină, deprinsi fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbăvisem cîteva luni, cînd am primit un ravaș de la el, în care mă ruga să mă duc să-l văz îndată. L-am găsit în pat, și căutîndu-se într-o oglindioară, scotea cîte un fir din frumoasele lui musteți și le punea într-o cutiuță ca pre niște prețuoase scule.

— Ah! bine ai făcut c-ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ți-a venit ipocondria?

— Acum e moartea, a ei vară primare, o cunosc bine. Aseară, văzînd că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, și azi mă trezesc că-mi cad mustețile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M-a înțeles, și întinzînd mîna sa rece și veștedă, m-a apucat de braț.

— E de prisos, îmi zise; macar de aș ști că voi scapa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii văzîndu-mă:

Iaca Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Cărui îi căzu musteața, și e chiar caricatură.

Ține acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

(Pe pachet scria: Scrieri a lui D. Scavinschi, să se deie la d. aga A. Sturza Miclăușeanul, ca să facă ce va voi cu ele.)

— Sînt mult dator acestui boier, adăogă după puțină tăcere; el pururea m-a ajutat la nevoie, și fiindcă n-am cum îi mulțami altfel, îi las aste scrieri ca o suveniră de recunoștință.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într-o stare atît de jalnică, la vrîsta de 32 ani, mă încremenise!

— Scavinschi! i-am zis, de ce atîta dezgust pentru viață? Cine știe poate...

— Viața mea, îmi răspunse curmîndu-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vrîstă m-am însoțit cu lipsa, și numai moartea mă va despărți de ea. Totdeauna am gîndit că voi muri ca Gilbert într-un spital.

— Asta e soarta poetilor, dar numele îți va rămânea nemuritor; păcat că l-ai polonizat.

— De așa fi trăit în Rusia mi-aș fi zis Scavinov; în Germania, Scavinemberg, la Paris, Scavinevil, și la București, Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea c-un așa aer vesel, sfârșise operația smulgerii musteților (care, roase de veninul argintului viu ieșeau cum le atingeau) și închise cutia.

— Asta voi să mă întovărășească în mormînt, zise; apoi luă o lingură, o împlu dintr-o stecluță și o înghiți. În stecluță era opiu. Se lăsă pe o perină și adormi zicînd: „somn — lipsă — musteți . . .”

Doctorul (după care trimisesem fără știrea lui) intră, se apropii, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mîna să cadă . . .

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum!

— Mort.

O sudoare rece îmi înundă fruntea; părul mi se zburli pe cap. Am ieșit tremurînd și făcînd cele mai triste cugetări asupra acestii ticăloase ființe ce se numește om.

Napoleon muri zicînd: „Franție — oaste”.

Scavinschi zicînd: „lipsă — musteți”.

Hoffmann moare de jale că i-a perit motanul.

Scavinschi pentru că i-au căzut mustețile.

Firește, judecînd, deosebirea nu e atît de mare.

SCRISOAREA V

(IEPURĂRIE)

Februar 1838

— Am venit să-ți spun, îmi zicea dăunăzi un domn (a căruia nume îl voi tăcea de respect pentru familia lui), că aseară în bufetul teatrului, N . . . mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă pentru că spuneam că demoazel Désirée . . .

— Și cînd vă bateți?

— Să ne batem! Tu quoque, Brute! D-ta, pe care te socoteam mai cu minte decît alții, mă îndemni să mă bat c-un obraznic pentru că mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă? Dar așa dori să mă-nveți d-ta cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman? Eu m-am adăpat cu sfintele precepte a lui Rousseau, și desprețuiesc înjurarea; apoi n-am fost destul de maltratată de limba și de mîna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă espun și țintei pistolului său? căci deși mă supără că mi-a zis mișel, dar m-ar supăra mult mai rău de mi-ar zice răposat. Dacă ași fi pironit într-un secriu, de ar putea să se laude în gura mare că m-a trimis ad patres. Mai bine să fiu de față ca să-i arăt că nici vreu să-l știu. Să zicem că l-oi omori. Și pentru ce să mă fac ucigaș, eu care nu sînt născut vărsător de sînge? Și apoi oamenii or să zică că l-am gonit din lume pentru că mă temeam să fiu cu dînsul în ea. Se laudă dl. că nu se teme de moarte. De vrea ca să-l credem, omoară-se singur, nime nu-l oprește, și îi făgăduiesc că șasezeci de ani voi întreba pre toți învățații și cărturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; și de-mi vor zice c-a făcut bine, atunci — numai atunci — mă voi sîrgui până la sfîrșitul vieții mele să mă pocăiesc de aceea ce d-ta numești poltronerie și pre care eu o numesc bărbăție; căci, s-o știi d-ta, e bărbăție și curagiu a înfrunta cineva valurile lumii minciunoase, și a voi să trăiască cît de mult în astă vale a plîngerei! Fanfaronul acesta poate și-a urît zilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul! Eu care-mi închipuiesc cît e de întuneric în

SCRISOAREA VI
(CATACOMBELE M. NEAMȚU)

August 1839

mormînt, și care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în floarea vrîstei, cînd am încă o gramadă de trebi în viață, pentru o ticăloasă palmă care puteam să i-o dau eu cum mi-a dat-o el? Să nu-i treacă prin gînd! Și apoi

5 ce mare treabă a omorî un om? cîteva grăunțe de șoriceasă face cît și plumbul lui. Nu știe nătărăul că un purice viu face mai mult decît Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav, canibalul acesta care vrea sînge, sau eu, omul păcii, ce voi să trăiesc ca să-i arăt cît îl desprețuiesc, de vreme ce n-am gînd să mă bat cu el?

Nu știi până la ce punct *iepurăria* poate degrada pre un om; n-am gîndit însă că ea poate a-l face să afle sofisme, ca să vrea a încredința că face bine să se lase insultat și

15 batjocorit. Știu că duelul este un prejudet ramas din timpurile barbare. Știu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe, fie verzi ori albaștri, și o nebunie a căuta sfezile și gîlcevile; sînt însă cazuri fatale cînd un om ce are cel mai mic simțiment de onor nu poate face altfel și trebui să se facă ucigaș sau jertfă, dacă nu voiește a lasa o pată numelui său, și o rușine familiei sale.

Făceam aste reflexii, uitîndu-mă la domnul acest care nu voia să se bată, și care aștepta un răpuns. Dar nepricepîndu-mă ce răspuns să-i dau altul, l-am luat de spate și

25 l-am dat pe ușă afară.
Nu știu de am făcut bine.

Nu departe de cetățuia Neamțu — a căria ruine se mai

5 văd încă dărîmate de oameni și de timp — mai în sus, pe o vale ce se întinde verde și răcoroasă între două șiruri de munțișori umbroși, Alexandru cel Bun făcu la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea s. Ioan Teologul, pe lîngă care se adunară cîteva monahi; și pentru adăpostirea lor și a altor creștini

10 în timpurile acelea pe cînd Moldavia se bîntuia de războaie și de răscoale, zidi aproape de biserică și un turn de peatră.

Pe atunci, înturnîndu-se de la Viena, Ioan Paleologul trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului imperiei Bizantine, însoțindu-l până la Galați. Spre răsplata ospetiei ce promise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură și coronă împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos și mitră; dar spre a-și învecinici pomenirea, trimise doamnei Anei, soției lui Alexandru, și o icoană făcătoare de minuni a Maicei Domnului.

20 Icoana aceasta se puse în bisericuța mai sus arătată. După trecere mai de un veac, Ștefan Marele, văzînd că s-a mărit numărul călugărilor, începu a zidi la anul 1497, lîngă bisericuța lui Alexandru-vodă, o altă biserică mare de peatră cu hramul Înălțării, dar murind el la 1503, o sfîrși

25 fiul său Bogdan, și aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserică astă nouă, unde este și pîn-în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaște că e făcută pe cînd arta zugrăviei era în decadință la greci. Desenul este grosier și

30 coloritul slab. Monastirea Neamțul — ce luase astă numire de la pîrîul ce curge aproape — luă o întindere mare. Prin pietatea domnilor și a boierilor căpătă venituri însemnate, și astăzi această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi, și oricare

35 sarac află în toată vremea aici căutare și ospătare.

Mai multe biserici și paraclise se zidiră pe lângă aceasta, dar biserița s. Ioan Cuvîntătorul de Dumnezeu, cea făcută de Alexandru cel Bun, deși învechită, sta pe lângă ele ca o sfîntă relicvie doveditoare că ea a fost începătoare acestui
5 locaș dumnezeiesc; însă învechindu-se foarte, se făcu în același loc alta de peatră, tot în numele s. Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deși aceasta e mai frumoasă, mai grațioasă, e de jălit acea veche de lemn, și era de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai duple modelul biseriței lui Alexandru-vodă. Din norocire tot a mai rămas turnul de care
10 ți-am vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într-un unghi a zidului monastirii.

Lîngă biserica aceasta e mormîntul monahului Chiril Carp¹, unul din ostenitorii și fundatorii ei. Alături stă mormîntul monahului Platon, ucenic a cuviosului stareț Paisie. Frații ne-au spus lăudata viață a acestui călugăr, care deși privit de toată obștimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toți, urmînd porunca evangelică: „Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă.“ Prevăzîndu-și sfîrșitul, cucernicul Platon s-a rugat să nu-l îngroape cu paradă, ci numai un preot să-l întovărășească la groapă spre a-i ceti rugăciunile morților; dar nu fu ascultată cererea lui. Toți slujbașii monastirii îmbrăcați în aurite vestmînte, cu cîntări, tămîieri și făclii, plecară ca să însoțească rămășițele sfîntului barbat; cînd iacă cerul se întărită, vîntul stînge luminele, și ploaie vîrsîndu-se în șiroaie, silește pre toți a-și căuta aciuare prin chilii. Însă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atîrnată în aer fără a cuteza să cază, și înmormîntarea cuviosului monah se sfîrșește în
30 pace și liniște.

Sub biserica astă nouă sînt catacombele monastirii, în care se pun oasele morților cînd le dezgroapă din umedul lor locaș, ca să deie locul lor altor morți mai proaspeți. Această hrubă e boltită; are șese stînjini lungime, trei
35 lățime și șese palme de nălțime. O singură ferestrică ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mîntuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar. Trei rînduri de poliți zidite sînt de-a lungul părăților, iar pe sub ele dulapuri.

40 Ce se înșiră pe poliți? — Tidve de morți! — Ce se pune în dulapuri? — Oase de morți!

¹ Fiind laic, se numea serdarul Constantin Carp.

Cînd s-a deschis ușa, și m-am coborît în acest azil a morții, un sfînt fior m-a cuprins; și de n-aș fi fost pregătit pentru o asemenea priveliște sau de eram singur, ași fi căzut în genuchi, umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu, în fața
5 acestei mulțime de morți. În adevăr, omul se simte cît e de mic înaintea marei puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucedde ce au avut odinioară carne și sînge ca noi!

După aceste întăi cugetări triste, altele mai lumești m-au cuprins. Aste capete așezate cu simetrie pe poliți, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m-au mîhnit și m-au supărat. Ce sînt ele altă decît noi, rămășițe a celor ce au fost ca noi? Și nouă nu ne place a videa că se joacă cineva cu noi cînd trăim cu atît mai vîrtos după ce am murit. Liniștea mormîntului e mai de preferat decît astă regulă, unde titvele noastre fi-
15 gurează ca șipurile în magazinul unui spițer.

Mai bine de două sute capete sînt pe aceste poliți de peatră; fiecare are lipit pe el cîte o țidulă pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat. Este de luat seama că unele din ele sînt mai pe jumătate putrede de rugina pămîntului sau de boalele de care au pătimit în viață. Un doctor Gall pipă-
20 indu-le, ne le-ar putea spune, și poate din știința cranologiei s-ar putea afla cîte virtuți, cîte vițiuni au fost în ele.

Căutînd aceste titve, văzui una mai mică, mai delicată; osul era alb și luciu, dar nu avea nici o etichetă lipită
25 pe ea. Monahul ce-mi slujea de cicerone mi-a spus că era a unii fete ce-a murit acolo, dar nu știu să-mi spuie mai mult. Curiozitatea mea nu se îndestulă cu atîta. Am întreat, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îți voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lasa pre morți,
30 ca să mă întorc între cei vii.

SCRISOAREA VII

(CALIPSO)

Septemv. 1839

5 Știi că în anul 1821 a izbutit revoluția Greciei, și că
ea își avu începutul la Iași. Precum în toate revoluțiile, ase-
mene și în aceasta s-au făcut mai multe ecesuri, căci tot-
deauna pîntre patrioți se viră oameni de acei care caută a
se folosi de orice tulburare. După stricarea eteriștilor la
10 Drăgășani și la Sculeni, toate căpiteniile ce erau mai de
omenie fugind care încotro, țările noastre rămaseră în prada
birbanților. Iașul se pustii. Orășeanii bejănăriră în Bucovina
și Beserabie, unde găsiră azil.

15 Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut iarna în ținutul
Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chișinău, ca să
ne întîlnim cu rude, prieteni, cunoscuți, refugiți ca și noi.

20 Era curios a videa cineva atunci capitalia Beserabiei,
atît de deșertă și de tăcută, cît se făcuse de vie și de zgomo-
toasă. Plină de o lume de oameni care trăiau de az pe mine,
care nu știau de se vor mai înturna la vetrele lor, acești oa-
25 meni, mulțamiți că și-au scăpat zilele, se deprinseseră cu
ideea că n-o să mai găsească în urmă decît cenușă, și, neavînd
ce face altă, hotărîră a amorti suferința prin vesela petrecere,
care cel puțin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu videai
altă decît primblări, muzici, mese, intrigi amoroase.

30 În toată însă această soțietate de emigrați și de localnici,
două persoane numai îmi făcură o întipărire neștearsă.
Aceste erau un om tînăr de o statură mijlocie, purtînd un fes
pe cap, și o jună naltă fată, învălită într-un șal negru, pre
care le întîlneam în toate zilele la grădină. Aflăi că junele
35 cu fesul era poetul A. Pușkin, acest Byron a Rusiei, ce avu
un sfîrșit atît de tragic¹, iar tînăra cu șalul pre care toți o
numeau *greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată de la Iași,
numită Calipso.

35 ¹ El fu ucis în duel de cumnatul său.

Calipso îmbla tot singură. Numai Pușkin o întovărășea
cînd o întîlnea la grădină.

5 Cum vorbeau ei (căci Calipso nu știa decît grecește și
românește, limbi care Pușkin nu le înțelegea), nu știu. Se
vede că 22 ani a poetului și 18 ani a curtizanei n-aveau tre-
buintă de mult înțeles.

10 Pușkin mă iubea, și găsea plăcere a-mi îndrepta gre-
șalele ce făceam vorbind cu el franțozește. Cîteodată șădea
și ne asculta oare întregi pre mine și pre Calipso vorbind
grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui,
pre care mi le traducea.

15 Dar după o lună, m-am dus din Chișinău, și în primă-
vara anului 1823 m-am înturnat în Moldavia, fără să mai văd
pre Pușkin, și fără să mai aud de greaca cea frumoasă.
Cîteodată însă, cînd ceteam poeziile marelui poet rus, și
mai ales *Șalul negru*, aceste versuri ce sînt un poem întreg fă-
cute înadins pentru tînăra fată, îmi aduceam aminte de acea
femeie cu chip îngeresc, și doream să știu ce se făcuse.

20 .....
Într-o seară a lunii noiembrie 1824 — era vicol și ploaie
— la poarta monastirei Neamțu ajunse un june om, care
cerea voie să între. Hainele lui erau străbătute de apă, și el
semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi și îl găzdui până
25 a doua zi cînd, după cererea sa, îl conduse dinaintea stare-
țului. El arătă că, fiind un tînăr străin și orfan, voiește a se
călugări. Starețul îl rîndui spre *ascultare* la un bătrîn sehas-
tru ce locuia afară de munte, unde el petrecu
30 trei ani în cea mai mare cucerie și umilință. Într-o dimineată,
chemînd sehastrul pre ucenicul din chilioara de alături, și
văzînd că nu-i răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl
găsi dormind de — somnul cel vecinic.

Cînd erau să-l îngroape, se găsi pe peptul lui o hîrtie
în care scria aceste:

35 „Greșit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! și nu sînt
vrednică a mă uita la cer; dar covîrșească îndurarea ta
mulțimea fărdelegilor mele! Doamne! miluiește și iartă
pre păcătoasa Calipso!”

Titva grecei cei frumoase am văzut-o în catacombele
monastirei.

SCRISOAREA VIII
(PENTRU CE ȚIGANII NU SÎNT ROMÂNII)

Iunie 1839

5 Necăjit și obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatorea sarcina mea de deputat, venisem ca să mai răsuflex câteva zile la moșioara mea, și să mă bucur de o mîncare mai bună, după o împlare prin sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decît cu borș de pui, și de pui cu smîntînă.

10 Să nu socoți însă că eu, patriot, desprețuiesc bucatele aste naționale; din împrativă. Dar cînd cineva, atît-amar de vreme, n-a mîncat decît pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

15 Așteptînd macaroanele, mă primblam în grădina mea care semăna cu un covor verde cusut cu flori, și pentru ca să nu-mi pară așteptarea prea lungă, ceteam o broșură a d. Kogălniceanu, intitulată *Esquisse sur l'origine et la langue des Cigains*. Cetirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gîndeam la sclavia atîtor mii de oameni, și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi, figurîndu-mi
20 disputa ce avea să stîrnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag seamă la un bun bătrîn care mă privea cu mirare de cîteva minute, și care negreșit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pre care, adîncit în ideile mele, nu-l văzusem întrînd.

25 Trebui să știi, prietine, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, și de-mi va abate vrodată să-mi vînd moșia, am gînd să pun în publicație, ca și Temistocle, că, pre lîngă celelalte calități, ea se bucură și de un bun vecin. Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu față voioasă și pălită de soare, care sînt totdeauna veseli și mulțămîți cînd
30 săcerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt, un om de acei carii, necunoscînd patimile orașelor și intrigile ambiției, își iubesc soția și copiii mai mult din datorie decît din amor, și pre care moartea îi găsește la masă.
35

— Tot așa ești, îmi zise el smuncindu-mi cartea din mîna, tot cu cetitul și cu scrisul! Zău, trebui să fi avînd un *demirbaș* (cap de fer) ca să bodogănești zi și noapte povestele franțujilor! Uite, îmi pari mai galben și mai ovilit decît astă-
5 iarnă cînd — nu știu pentru ce — te trimisese frumușel aici la țară unde ședeai singur ca un cuc. Geaba am răgușat strigîndu-ți că te omori cu astfel de trai. Iaca, la treizeci de ani n-ai nicicum sînge în față.

— S-a grămădit tot la inimă, răspunsei.

10 — Așa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, cînd știi că, afară de psaltire și ceaslov, eu nu știu decît *Viețile sfinților*; ba am uitat c-am mai cetit pre *Arghir* și *Pustnicul*, și vezi că, cu toate aste, îmi merge bine. Privește, eu sînt rumen și gras, iar d-ta seameni c-o gutăie; pentru că nici poți
15 să fii altfel: tot cu nasul în cărți, bînd numai ceai și cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin și vutcă ca creștinii. Poftim să mergi departe cu așa deprinderi!

— Te înșeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoști bine. Nu știi că în mine sînt doi oameni deosebiți, românul vechi și românul nou. Ca să ți-o dovedesc, vreu să ne-ntrecem
20 la masă, macar să știu că m-oi chefălui, cu tocmală că vei gusta porterul care mi l-a adus chiar astăzi de la Galați.

— Cît pentru prînz, primesc bucuos, căci încai masa d-tale e creștinească, dar pentru porter, foarte mulțămesc.
25 Nu mi-am urît zilele ca să mă otrăvesc.

— Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos înghițea bucățile ca un smeu. Ca să nu compromit giuruința făcută, mîncam și eu
cît septe, sigur c-ave să-mi fie rău.

30 Încîntat de apetitul meu, — Bravo! îmi zicea la fiecare pahar; ian așa te vreu. Iaca, ai început a te face roșu. — Cred și eu, că nu mai puteam.

După prînz, ne-am dus în grădină, și ne-am tologit subt un bătrîn plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile
35 îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate și gingașii tamarini se legăneau la adierea vîntului, în vreme ce garofele, rozetele și micșunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumînd din lungi ciubuce și sorbînd delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitînd încet niște stanțe d-ale lui
40 Anacreon, cînd un hohot de rîs a vecinului meu mă deșteptă din acest semisomn voluptuos.

— Na-ț-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n-am luat seama că împreună cu basmaua și taba-

cherea, am bagat și cartea d-tale în sîn! — Și ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizîndu-o.

— Asta e o schiță asupra originii și a limbii țiganilor, făcută de d. Kogălniceanu tînărul.

5 — Cunosc pre babaca d-sale. Și ce scrie dumnealui despre țigani?

Deși nu eram dispozat a mă face talmaci, am început a-i spune în scurt cuprinderea broșurei, dar abia zisei cîteva cuvinte, și vecinul meu mă curmă, zicîndu-mi c-un aer mîhnit:

10 — Nu-ți bate joc de mine.

— Cum! ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de d-ta! de d-ta, cinstitul meu vecin, de d-ta care mi-ai dat votul la alegerea din urmă? Îmi pare rău!

15 — De ce dar îmi spui niște lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

— Ba îți spun ce este, pre onorul meu!

— Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că, vezi d-ta, că de cînd a ieșit *onorul*, a lipsit cîntea.

20 — Pre cîntea mea! am zis, rîzînd de calamburul vecinului.

— Apoi dar d. autor ș-a bătut joc de noi.

— Cum așa!

25 — Eu nu-ți vorbesc povești. Cînd îți spun c-am cetit istoria țiganilor, tipărită în viața s. Grigorie . . .

— În viața s. Grigorie! Mă treci cu șaga, vecine, urmăi rîzînd.

— Așa, boierule, așa, în viața s. Grigorie. În zadar rîdeți, d-voastră acești carii nu știți nimic, macar că hojma cetiți.

30 În locul flecăriilor franțuzești, de ai fi cetit *Viețile sfinților*, nu te-ai uita la mine așa holbat. Dar vă pitreceți numai vremea a făta niște stihuri schilăvoase, pre care nu le înțelege nime, și care nu plătesc o slovă din *Arghir* . . . A! afară de

35 *Aprodul Purice* a d-tale, care m-a făcut să rîd de mă durea inima.

Barbarul! gîndea că-mi face un compliment, și nu știa cît mă umilea! Auzi colo! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gînd.

40 — Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspunse; și strănutînd și tușînd, începu:

„Odinioară la Agrigenta, unde s. Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri, și înverșunată

asupra cuviosului barbat care voia să-i scoată din rătăcire.

Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei își băteau joc de sfaturile lui, și de multe ori în biserică li se întîmplau să adoarmă și să horăiască cînd era mai frumos. Cu toate

5 aceste, sfîntul (care nu e un sfînt de rînd, precum te poți încredința din ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii și de muncile ce-i așteaptă pentru fărădelegile lor. Iată dar că într-o duminică, oile aste perdue — precum el le numea — se pun de pîndă, și cînd el ieși din biserică, începură a-l împroșca cu petre, urmîndu-l cu sudălmii și cu ocări pîn-acasă.

Oricare altul, afară de s. Grigorie, i-ar fi lasat să-și peardă sufletele, el însă nu încetă de a-i muștra și de a-i învăța, pînă ce în sfîrșit mulți dintr-înși, cunoscîndu-și greșala,

15 s-au întors la credință. Atunci ceilalți s-au vorbit între dînșii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pîrîndu-l că ar fi un fațarnic dat la poftele trupești ș.a. În urmăre, făcînd o jalobă mare, iscălită de o mulțime, o trimise la obșteasca adunare“ . . .

20 — Vecine, curmăi pre povestaș, îmi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit obșteasca adunare la Agrigenta?

— Dacă nu mă vei lasa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am zis rîzînd.

25 „După ce deci au dat jaloba lor la obșteasca ad . . . sau dacă vrei la boierii veliți a țării, carii nu erau mai de treabă decît ei, Divanul . . .“

— Dar, frate dragă, mă treci cu deochiul cu boierii și Divanul d-tale. Ce dracu!

— Foarte bine, tac.

30 — Ba spune, spune mă rog, și-ți făgăduiesc că nu zic nici cîrc.

„Au adunat pre vlădicii și arhimandriții de pe la eparhiile și monastirile lor, atît pre cei de loc cît și din alte crăii și împărății, și le s-au zis să facă cercetare la fața locului, să se încredințeze de toate împregiurările acestei pricini, și să încheie hotărîre.

40 În vremea de o lună, soborul s-au adunat. Erau vlădicii de la s. sinod din Petersburg, de la Hina și . . . iar vrei să mă curmi? Într-un cuvînt, din toate părțile lumii; toți oameni cuvioși, foarte procopsiți și *bogoslovi*. Prezidentul lor era un mitropolit de la noi, a căruia nume l-am uitat. Orașul era plin. Nu se auzea de dimineață pîn-în seară decît tocînd și trăgînd clopotele, și toți erau datori să slujească pe rînd.

Cînd veni rîndul să slujească și s. Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum miji de ziuă, norodul se grămădi în biserică nu atîta de evlavie, cît ca să vadă cum a s-o scoată la capăt bietul vlădică. El însă nu-și perdu cum-pătul la un ceas așa greu, ci începu slujba ca omul care-și știe treaba.

În vremea aceasta, dușmanii săi carii pîndeau prilejul să-i poată face rău, folosindu-se de neființa sa, au mers acasă la el, și acolo au silit pe o tînără fată, pre care o adimeniseră și o aduseseră cu dînșii, să se culce în crevatul sfîntului, puindu-o la cale să zică că-i țiuțoare vlădicăi.

Era o copilă jună și frumoasă, cu ochii mari și negri, a cării păr ca matasa cădea în bucle undoioase pe umerii săi de alabastru, gingașă și mlădioasă ca o răchită tînără. Într-un cuvînt, una din acele ființi încîntătoare care te fac să-ți perzi sufletul... " Rîzi?

— Bre, bre, bre, mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele aste de romanț? Cred că nu le-ai cetit în viața s. Grigorie!

— Nu. Mi-au rămas de cînd am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*.

„Dar să venim la prochimen. Îți spuneam că copila era acum în patul sfîntului, cînd acesta, după ce detună pre toți vrăjmașii săi într-un cuvînt potrivit cu împregiurările, se înturna biruitor acasă, întovărășit de toți călugării pre care îi poftise să ieie dulceți și cafea la dînsul.

Te las să judeci care fu uimirea cuviosului și a musafirilor, cînd văzură copila ieșind din ietac în capot de noapte, și ducîndu-se să sărute mîna prezidentului. Popii se uitau unii la alții ca niște buimăciți. Bătrînii, pârîndu-le că văd chiar pe satana, își făceau cruce boscorodind molitfe; tinerii o sorbeau cu ochii.

În astă ameteală obștească, mitropolitul lăsase să-i apuce mîna mahinalicește, dar abia rumenile buzișoare a fetiței se atinseră de mîna astă veștedă și zbîrcită, el o trase ca și cînd s-ar fi atins de un fer roșu.

— Ticăloaso! strigă, ce obrăznicie e asta să întri aici în această scandaloaasă dezbracare?

— Pardon, răspunse șireata c-un zîmbet nevinovat; nu știam că s.sa — și arăta pre s. Grigorie — avea musafiri. Îi aduceam metaniile care, în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu; și apoi vream să-l mustru puțintel că m-a lasat așa cînd se umizea de ziuă, după ce petrecu

toată noaptea în brațele mele. Să iasă pîn-în ziuă pe răceală, să capete vrun gutunar! Să nu-ți păzești sănătatea care mie-atîț de scumpă! fi! nu-i frumos, domnule, și ca să te pedepesc, n-o să te sărut trei zile. Auzitu-m-ai?

5 Zicînd aceste, se uita la cuviosul episcop, încrețind din sprincenuțe, și strîngînd gurița.

Acum închihuiește-ți, de poți, mina călugărilor. Cît pentru s. Grigorie, oborît subț astă nouă lovire, rădica numai ochii la cer și suspina. În sfîrșit, după o tăcere de spaimă și de mirare ce ținu cîteva minute... " Fost-ai la Brăila cînd o băteau rușii?

— Ba.

„Precum cînd fitilul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să între, și care — între noi să rămîie — nu se nimeri cum s-aștepta, mai întăi nu s-auzi decît un șuierat surd și prelungit, și pe urmă nimică, și pe urmă un pocnet grozav; asemenea și soborul, după ce se mai desmeți, izbucni cu strășnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce neleguire! Doamne Dumnezeule! Sodomă! Ninivă! Filistean! Amalecit! ș.a. Era un vuiet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, prezidentul, izbutind a-i face să tacă, se adresă cătră s. Grigorie:

— Iată dar morala ta cea evangelică, zise; asta ți-e *evlavie* cea atîț de lăudată! Va să zică, aste nu erau decît o mască scîrboasă cu care voiei să amăgești lumea! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? avea dreptate norodul să strige asupra ta! În lături, păcătosule! S-ar cădea să mori de rușine! — Și tu, fiica păcatului, tu hananeeancă, tu Magdalină, care ai cutezat să aduci pîn-aici scandalul și ispită prin veninul drăceștelor tale frumuseți, spune, poamă a iadului! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr?

— Să nu bănuiești, pre-sfînțite, răspunse ticăloasa față dînd un hohot de rîs, dar mi se pare că vorbești cam în dodii, făcîndu-mi o asemine întrebare. Eu să-l înșel! o copilă de șai-sprezece ani! Zi mai bine că dumnealui m-a înșelat, făgăduindu-mi multe de toate.

Zicînd aceste, salută cu grație adunarea, și ieși cîntînd încetinel:

Dulce odor îmi luminează...

40 — O, culmea hulii și a batjocurii, strigă prezidentul soborului, făcîndu-și cruce! Doamne! fie-ți milă de noi!

Apoi adresându-se către ceilalți vlădici: Fraților, întrebă, ce socotiți? Ce pedeapsă vrednicește omul acesta?

— Moarte! răspuse într-un glas adunarea.

5 — Moarte! strigă s. Grigorie, pre care această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adâncise scena ce urmase, moarte! A, domnișorilor! Vreți să mă osîndiți la moarte? Se vede că ați uitat cuvintele mîntuitorului? E, bine! cel ce nu se știe greșit iaie petre și mă ucidă. Auzindu-vă, cineva ar gîndi că sînteți niște sfințișori abia ieșiți din rai. Dar pu-

10 — fină rabdare, și vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată napaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă ușile! Să între toată lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui ajutorul său ca să pot oborî pre dușmanii mei.

15 — Indată s-au deschis ușile, și gloata, care aștepta afară rezultatul deliberăției soborului, năbuși înuntru ca un șiroi, aducînd și pre juna fată (care între aceste își făcuse toaleta) ca o martură vie.

— Domnilor! zise atunci episcopul, sfîntul sobor, amăgit de intrigile și pîrele voastre, mă învinovățește cu un pă-

20 — cat de moarte; dar fiindcă mi-e milă de sufletele păcătoșilor, și nu doresc să-i văd osîndiți pentru vecinicie din pricina mea, ce ați zice dacă v-aș arăta că nimic nu-i adevărat din toate prihămirile ce ați pus duhovnicescului vostru păstor?

25 — Am zice că vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoși cornorate, și nu te-am crede, căci avem dovezi; și iacată-o dovada, adaosera ticăloșii, împingînd pe fată înainte.

— Apropii-te, fiică, zise sfîntul, și mărturisește adevărul în cuget curat și cu mina pe inimă, pentru că de la asta atîrnă soarta ta de față și viitoare.

30 — Biata copilă tremura ca frunza auzind aceste cuvinte.

— Nu te teme, reluă s. Grigorie. Mărturisește adevărul, și vei dobîndi iertare.

35 — E, bine! zise juna fată, mărturisesc că s. s. nici mă cunoaște, și că toate cele ce-am zis mi-au fost suflăte de d-lor, care m-au înduplecat să mă culc în așternutul s. sale cînd era la biserică, făgăduindu-mi că mă vor mărta după un tînar pre care îl iubesc și care mă iubește, dar care fiind sarac ca și mine...

40 — N-aibi grijă, o curmă pre-cuviosul episcop, eu vă voi înzestra și voi binecuvînta însoțirea voastră. Dumnezeu să te ierte, sărmană mielușă rătăcită, precum te iert și eu de tot răul ce frumuseța ta mi-a făcut în ochii lumii.

Copila căzu plîngînd la picioarele sfîntului.

5 — Încredințatu-v-ați, pre-sfîntilor? urmă episcopul. Mai vreți și altă dovadă ca să vă convingeți că nu știu ce este păcatul curviei? Stați și vă uitați, și aceste zicînd, dete în lă-

Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul era... "Bogonos tăcu.

— Ce era? întrebăi.

— Era... Era... Nu înțalegi?

10 — Era ca Abeilard de erotică pomenire?

— Nu știu cine și cum era Abeilard a dumitale, dar știu că sfîntul era...

— O, sărmanul sfînt!

15 — „Te las să-ți închipuiești mirarea ce a cășunat vederea astei nouă dovezi. Gloata rușinată au ieșit ca lupul fabulei:

C-urechile pleoștite și coada între vine“.

— Bravo! Nene Bogonos, nu te știam așa cărturar. Ai cetit pre Lafonten?

20 — Cîteva fabule traduse.

„— E, acum ce ziceți, domnilor, d-voastră care voiăți să mă osîndiți la moarte? întrebă s. Grigorie, vrînd să-i cam necăjească.

25 — Zicem că ești un mare sfînt, răspunseră toți uimiți, închinîndu-i-se până la pămînt.

30 — Tot orașul era adunat în ograda episcopiei, așteptînd cu îngrijire sfișitul; cînd iată, se deschiseră ușile balconului, și sfîntul se arată în vestminte arhieresti, ținut de sub-suori de doi bătrîni vlădici. Mitropolitul ieși înainte, urmat de tot clerul, și făcînd semn că are să vorbească, se făcu adîncă tăcere.

— Cetățeni a Agrigentei, zise, s-au aflat pintre voi oameni ticăloși și vicleni, care au cutezat a cleveti purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutățiți au iscodit deosebite pîri minciunoase, și au mrejit feluri de intrigi asupra lui. Dumnezeu n-au părăsit în această grea împregiurare pre credincioasa sa slugă, ci prin dovezi neprihănite au luminat duhul sfîntului sobor ca să cunoască toată deșertăciunea și mîrșăvia acestor urite clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii, ca să-și curățe păcatul și să se lămurească prin foc de fărădelegea lor; dar fiindcă mîntuitorul au zis: „Iertați greșiților voștri“, sînteți scutiți de moarte; însă fiindcă tre-

buie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a curviosului episcop, soborul în unire hotărăște:

1. Toți acei ce au luat parte la astă hulă să fie afurisiți.

5 2. Averile lor mișcătoare și nemișcătoare să se iaie în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mîntuirea sufletelor lor.

3. Drept-credincioșii vor fi datori a da sarindare pentru ca să se curățe de amestecul ce au avut cu ei.

10 Auzind aceste, îndată toți drept-credincioșii s-au tras la o parte.

Atunci mitropolitul, rădicînd glasul și mîna dreaptă, tot clerul au urmat pildei sale, începu a zice cu un glas sărbătorec și mormîntal:

15 — Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— Amin! repetă tot clerul.

— Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînțeleasă pentru tot creștinul! Amin.

20 Traiul vostru să fie mîrșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furtașaguri. Amin.

25 Viața voastră să se petreacă într-o vecinică robie din tată în fiu. Ori a cui veți fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească *țigani*, adecă *țilhari*. Tot românul să vă poată bate și porecli *cioare* și *stance*, fără să aveți voie a-i răspunde.

Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— Amin! repetă iarăș clerul.

30 Mitropolitul vorbea încă, cînd orizontul începu a se întuneca, și un nor negru-galben se deslipi de pe cer, și coborîndu-se cu iuțeala unui fulger preste oamenii blăstemați, îi cuprinse și îi ridică la o strașnică înălțime. Pe unde trecu norul acesta, arse și țarine și fînațe.

35 Agrigentinii se uitau înmărmuriți la această minune dumnezeiască, cînd deodată norul crăpînd, toți nenorociții aceia căzură jos ca ciocîrliile. O minune! fața lor se înnegrise ca cărbunele, și vorbeau între ei o limbă neînțeleasă.

40 Îndată *românii* năvălînd, îi legară și îi luară robi. De atunci ei și copiii lor au rămas robi, și robi vor rămînea până la sfîrșitul lumii, pentru că au fost afurisiți, precum am avut cînte a-ți spune."

— Îți mulțămesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzînd că sfîrșise, dar fetița ce se făcu?

— Cînd a văzut norul coborîndu-se, se ascunse iute dina poia s. Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar, ca toate fețele Evei, curioasă de a videa sfîrșitul, se ivi puțin, și un colțușor de nor ajungîndu-o sub frunte, îi rămase un benghi negru între sprincene.

— Adecă, cîștigă o nouă grație.

— Cît pentru s. Grigorie, vei ști . . .

— Nu voi să mai știu nimic, răspunsei, căci pre puțin mă interesează.

10 — Atîta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi, luînd o mare priză de tabac, și privindu-mă c-un aer îngînfat: Iată, urmă, de unde se trag țigani, iar nu cum ne-o spune domnișorul acela în cartea lui. E, ce gîndești?

15 — Gîndesc, fîrtate, că toate cîte-mi înșiri acum de două ceasuri sînt numai o frumoasă poveste, bună de adormit copiii de țîță; și c-ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemenea gogomăanii.

20 — S-au sfîrșit! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învîrta aripile unei mori de vînt, nu mai este nădejde! Se duce vechea noastră Moldovă, și în curînd n-o să mai rămîie în ea decît niște struluibați cu mintea stricată — n-o zic asta pentru d-ta — carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămînța credinții ce a mai rămas! Oameni de ieri! desprețuiți relegea, nu păziți posturile, nu faceți ca părinții voștri, vă despărțiți de soții, vă place mai mult teatru decît biserica, și dacă întîlniți în drum un preot, aruncați cu ce vă iese înainte după el, ca să nu vi se întîmple ceva rău, ca cînd slujitorul Domnului este dracul împelețat. N-a să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sînteți în stare a face orice! — Și cînd vorbea aceste, Bogonos era sublim și mare.

35 — Lasă proorociile, cinstite Bogonoase, răspunsei. Ești bătrîn și îți par toate celea negri, în vreme ce noi videm tot frumos. Nu facem ce făceau părinții noștri? Nu, pentru că sîntem fii a unui alt veac, și trebui să mergem cu veacul; căci dacă duhul ominesc ar rămînea tot pe loc, și s-ar crede încă povestele, și ar fi toți ignoranți ca mulți carii cunos. N-o zic asta pentru d-ta. Dar, lasă gluma, și-mi spune, crezi în adevăr fabula astă cornorată despre țigani?

40 — De o cred? Negreșit că o cred. A fost scrisă de . . .

— De niște ipocriți și fanatici, care vrînd să ție lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basne ca să o sparie. Cum poate

SCRISOAREA IX
(FIZIOLOGIA PROVİNȚIALULUI)

Martie 1840

cineva crede, dacă are cel mai mic bun simț, toate aste ciu-
date minuni? Bătăliile acele între sfinți și diavoli; dracii
acești cornurați și cu coadă lungă, carii, n-aveau altă treabă
decît să supere singurătatea unor mizantropi? cît pentru mine,
5 Dumnezeu mă ierte, îți spun curat că nu cred în alți draci, decît
într-acei draci de omenie, care sînt tineri și bine făcuți, și
niciodată nu-și arată coada și coarneau. Și ian spune-mi,
dumneata vecine, dumneata care sameni cu unul din creștinii
catacombelor, văzut-ai pe dracul? Zău, eu aș vrea să-l cunosc
10 de curiozitate, ca să știu dacă-i așa negru cum . . .

— Taci, strigă cu glas nădușit și tremurînd vecinul meu.
Nu vorbi de aste cînd înserează! Nu știi în ce primejdie te
pui! Acum e ceasul cînd duhurile îmblă!

În adevăr, soarele apusese după un lung șir de nori fan-
tastici, pre care îi poliia c-o bordură de purpur. Frunzele
15 gemeau la suflul melancolic a vîntului. Noaptea își întindea
pe încetul tristul său hobot; și florile ascunse în umbră se
vesteau numai prin parfumul lor. Nu se zărea în acest chiar-
oscur, decît arburii negri, întinzîndu-și crengelile ca brațele
20 unor uriași.

Aceste toate erau atît de frumoase, atît de mărețe, încît
abia luă seama în contemplația mea că vecinul meu se duce.
Așadar, invitîndu-l pe a doua zi la prînz, am intrat în camera
mea, unde m-am apucat să-ți scriu viața s. Grigorie, precum
25 mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cît s-a putut
chiar și espresiile sale. Sănătate!

Nu știu dacă cineva a cercat pîn-acum a descrie figura
5 astă curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș.
Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat
a rămînea nezugrăvit un portret atît de caracteristic, cerîn-
du-ți însă iertare dacă nu voi putea a țî-l arăta chiar întocmai
cum îl vedem cînd ni-l aduce posta sau harabagiul judan
10 de-l trîntește liop! pe paveaua Iașilor; și mai vîrtos că el are
deosebit tip după ținutul din care vine, după țîrgul din care
iasă, după vrîsta lui și trebuința ce are în capitalie, și e o
lighioaie atît de variată, încît ar fi o nespusă greutate a în-
chide într-un singur cadru toate fețele și coloarele lui.

Provințialul îmblă încotoșmănat într-o grozavă șubă
15 de urs; poartă arnăut în coada droșcii înarmat cu un ciubuc
încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul
și ciubucul sînt cele trei neapărate elemente a boierului ținu-
taș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunos-
cut; cele mai adese este gros și gras, are față înflorită, favo-
20 riți tufoși și musteți răsucite, dar pre lîngă aceste firești podoabe
natura, ca o miloasă mumă, a răspîndit asupra-i și un *nu*
știu ce care vorbește mai tare ochilor ispitiți decît orice altă;
un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și
25 să gîcești din ce ținut sosește, sau din ce bortă iese; un
nu știu ce, în sfîrșit, care te face să rîzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întăia lui treabă este să se
ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu
care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului.
30 De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ți spuie
că s-a jucat comedia lui *Vodevil* care e foarte *ghizdavă* și
nostimă, pre care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de
ideile lui literare, întră puțin în magazia astă din unghiul uli-
ții, unde domnește M. Ortgies, vestit prin fasonul jiletelor și na-
sul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără
35

mînice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se-nsoare, sau să între în slujbă. Fracul îl strînge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său, ba încă
5 ceva mai larg decît dupre jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca? Să ne ferim de întîlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spuie în gergul provincial, care zic că e franțozește, că vine de la
10 moșul logofătul A., unde a găsit pre moșul logofătul B., cu care a să prinzească la moșul logofătul C., și nu știe ce să mai facă, căci e poffit și de ceilalți ai săi moși logofeți și vornici ca să le facă cinste a petrece cu dînsii, și nu-l mai încape vremea, și . . . și . . . o mulțime de asemenea flecării; pentru
15 că am uitat să-ți spun că provincialul e fudul din născare și *evghenis* din cap pîn-în călcăie. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Însă deși ne spune că se sfădesc de la dînsul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezește în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul! — O, lume!

De ai norocire a fi și d-ta *evghenis* din *protipendas*,
20 vlastare de viță aleasă, țandură de os sfînt, și ai trebuință a merge în provincie, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat c-o nespusă nerăbdare ca să cununi pre toate fetele ce se mărită, și să botezi pre toți copiii noii născuți, adecă să te faci cuscru și cumătru
25 cu un tîrg întreg, căci provincialul s-ar ținea necunurat și nebotezat, dacă n-ar fi cunurat și botezat de un boier mare. Pe urmă încep mesele și cumătriile; o să te silească să mîninci pînă nu vei mai putea, pentru că, de vei refuza vrun fel de
30 bucate, gazda a să înceapă a se jălui că nu-ți plac bucatele și a ocări pre bietul țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închini sănătățile tuturor verelor, tuturor mătușelor, tuturor nepoatelor și a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la
35 *soirée* (pentru că în provincie e încă moda de soarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gînganie străină la care o să țintească toți ochii. Într-un cuvînt, te poți numi norocit de vei scapa din ținut cu capul teafăr, și cu stomahul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boierul ținutaș. După ce a sfîrșit
40 banii de cheltuială, vine acasă. Nevasta îi iese înainte. Ea îl așteaptă să vie *isprăvnicit* sau *prezidențit*; el vine cu plete lungi și cu lornetă. Ce scene atunce, vrednice de penelul lui Hogart! Ca s-o liniștească, barbatul său îi aduce vrun turban

vechi îndrugat de Dominica, sau vro ciudată capelă, caprițioasă clădărie de pene, flori și cordele, care aduna de doi
5 ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toți provincialii de ambe sexe năvălesc la dînsul. După cerimonia dulceților și a cafelei, cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s-a *eglandisit* la bal la curte; ce mai confete și ghețate a mîncat; cum îl invitau
10 toate damele la danț; cum era balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, părății de porțelan, ușile de cristal și mobilile de chihrimbar, și alte multe minunății și mîndrețe care
15 fac pre prietinii săi să casce gurile ascultîndu-l; și iaca materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Mă grăbesc însă a sfîrși acest tablou, de frică ca nu vrun
provincial om de duh (pentru că nu sînt toți ca originalul ce
15 ți l-am arătat) să se apuce a ne zugrăvi și pre noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele și ticăloșiile noastre!

*Εῶρσο!

SCRISOAREA X
(DESPRE MITROPOLIA MOLDAVIEI)

Octomvrie 1847

5 România era creștină încă din veacul III. Desele năvăliri
a barbarilor nu putură stîrpi sămînța credinții, care de la
Dragoș luase o întindere mai mare. Alexandru cel Bun urzi
episcopiile de Roman și de Rădăuți, și mitropolia Moldaviei,
care până atunci era închinată la Ohrida, fu proclamată li-
beră și neatîrnată prin un act a împăratului Bizanției, Ioan
10 Paleologul. De atunci Biserica Moldaviei s-a păstorit de cătră
mitropoliți aleși de înaltul cler și de nobilime dintre arhieriei
cei mai însemnați.

După emigrația lui Cantemir, căzînd țara în ghearele
fanarioților, mitropolii, la înscăunarea lor, luase drept obi-
15 cei a cere și încuviințarea patriarhului de Constantinopoli,
care totdeauna li se da. Pe atunce, mitropolitul Antonie în-
tîmplîndu-se a pribegi în Rusia, patriarhia, făr-a mai aștep-
ta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pre arhierul grec Ne-
chifor, bătrîn cucernic ce se afla de multă vreme locuind în
20 Moldavia. Faptele bune și cuvioșia acestui bărbat potoliră
cîrtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare; însă abu-
zul sporind din zi în zi, mitropolitul Iacov Putneanul adună un
sobor de arhieriei, arhimandriți și egumeni, și la 1 ianuarie 7260
(1752) slobozi o sinodicească carte iscălită de tot soborul, prin
25 care arătînd drepturile mitropoliei Moldaviei, sfințite de
împăratul Paleologul și întărite de un consiliu compus de
pre-fericiți patriarhi și arhiepiscopi, drept sfînt și firesc a
popoarelor de care se bucura Moldavia de a avea păstori
spirituali numai din pămînteni; în sfîrșit supremația ce-și
30 luase patriarhia Constantinopolii și însușirea abuzivă de a
nu se rîndui mitropolit fără știrea și încuviințarea ei, resta-
tornicește vechea legiuire a țării, blastemă și afurisește în viitor
pre călcătorii acestui așezămînt, și legiuiește ca în veci să nu
mai strămute astă pravelă, și să nu se mai încredințeze
35 cîrma arhipăstorească la străini ierarhi.

Rămăsese însă deprinderea ca fiecare mitropolit, după
ce se alegea, să înștiințeze pre patriarhie și să-și capete încu-
viințarea. Puțin cîte puțin deprinderea se socoti datorie și
murind mitropolitul Gavriil Calimah, domnul stăpînitor, cu
5 unirea a tot clerul și a nobilimei, chemă la scaun pre Leon,
episcopul de Roman, și pentru politeță înștiință și scaunul
ecumenic. Patriarhia văzînd că a să scape înrîurirea ce avea,
se plînsese Porței de aceasta, arătînd că ar fi o jignire a dog-
melor bisericești; după care Devletul porunci să se strice
10 acea alegere, iar patriarhul sumețindu-se în acea poruncă,
argosi pre mitropolitul Leon.

Din toate privilegiile Moldaviei, ale relegei rămăsese
încă neatîns și intriga voia a lovi și în aceste! însă duhurile
se revoltară; domnul, în unire cu toată obștia, nu voiră a
15 se supune, ci se jăluiră Porții de astă calcare a dreptului na-
țiilor, făcînd o pomenire a vechilor tractate cu care țara se
supusese protecției turcești. Așadar, sultanul, prin un firman
adresat domnului Alexandru Mavrocordat din anul Egirei
1200 (1785) pe la sfîrșitul lunii gemaziel ahir (iulie), arată
20 că încredințîndu-se din caidurile (arhivele) împărăției de
acest drept legiuit a Moldaviei, îl întărește și poruncește a fi
pururea nestrămutat.

Ce-au folosit însă și sinodiceasca carte a lui Iacov Put-
neanul și firmanul sultanului? Atîta că grecii s-au înlăturat
25 de la scaunul mitropoliei; dar înrîurirea lor secretă tot ră-
mase, căci dacă mitropolitul nu-ți dă voie să te desparți de
soție, dacă nu-ți învoiește mărișul cu o rudenie ș.c.l., ești
sigur că, mijlocind la patriarhie, ai să le capeți. Și ce urmează
din acesta? Puterea relegii se calcă, miniștrii ei se desprețu-
30 iesc, pentru că în slăbiciunea lor tac, și nu cutează a protesta
asupra unui abuz ce le sapă independința, ce nu poate să le-o
contesteze nime. Vale!

SCRISOAREA XI
(AMINTIRE FUNEBRĂ)

Dechemv. 1842

5 Este un sunet cărui altul nu se poate asemăna, sunet grav, jalnic și fioros ce află totdeauna un răsunset în inimile cele mai tari.

10 Când bataia clopotului te face a tresări, când îți închipuiești că ea îți vestește moartea unei rude, a unui prietin, a unui cunoscut a căruia viață s-a stîns cum se stînge în aer răsunsetul aramei sacre, simți atunci tristeța însinuindu-se în peptu-ți ca un junghi de gheață, și dacă creștinismul nu ar veni să-ți împrăștie marasmul cu dulcea sa filosofie, ai suferi acele chinuri morale ce nu se pot descrie, și pre care le vindecă numai moartea.

15 Moartea! Numele ei înflorează pre cel bogat, pre cel mare, pre cel care lumea nu-l încăpea, și care în împărțeala mormîntului nu va avea mai mult loc decît saracul; căci amară trebui să fie ea pentru omul cu cugetul patat; pentru acel ce trăind numai pentru el, a fost de pagubă compatrioților săi; 20 pentru acel ce strînge averi, și nu știe cui le adună pre ele! Saracul însă, privindu-o ca o odihnă după o zi de muncă, adoarme în liniște, știind că atunci cînd se va scula ca să deie seamă de cele ce a făcut, va fi răsplătit de ostenelele sale, și locul îi va fi însemnat în dreapta.

25 Maiorul Ioan Bran muri în zilele aceste.

30 Acest bărbat în scurta lui viață cîștigase numele de cinstit și drept într-atîta încît era de ajuns a-l pomeni, pentru a arăta probitatea personificată; și dacă soartea l-ar fi pus într-o treaptă mai naltă unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să fie cumpăna Temidei, asupra și împilații — atît de mulți la număr — ar fi pierdut, perzîndu-l, un mare sprijin și apărător, pentru că el era atît de neabătut din drumul cel drept în care îl călăuzea o neprihănită conștiință, încît nici putea înțelege acele machiavelice răstălmăciri născocite de 35 iscușitii lumii carii fac albul, negru și ziua, noapte. L-ar

fi jălit publicul cum îl jălesc cei ce l-au cunoscut și carii ar fi dorit să mai trăiască, pentru că oameni ca dînsul sînt atît de rari în societățile noastre corupte, încît e de mirare cum de se mai găsesc încă.

5 Zic că moartea e crudă; eu socot că este numai nedreaptă. Nedreaptă, pentru că în loc să curățe răii ce înădușă societatea, ea seceră ce este bun și trebuitor; și de am fi putut răscumpara pierderea lui I. Bran cu jertfa a zeci alți, nici-cum nu ne-am fi stînjînit a face acest schimb, în care am fi 15 fost îndoit cîștigați.

SCRISOAREA XII
(PICALĂ ȘI TINDALĂ)

Februarie 1842

5 — Dar d-ta, moșule, n-o să ne spui ceva? am zis cătră bătrînul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreți să vă spun, feții mei? răspuse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierne în spate? Voi vă ziceți români, ș-apoi vorbiți 10 o limbă pre care eu n-o înțeleg. Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sînteți așa de țigăriți și gingași încît de v-ar videa străbunii voștri, ar plînge de jale.

— Toate sînt așa, zise unul din noi rîzînd, dar încă tot nu sîntem lipsiți de simțul auzului, și prin urmare ne place 15 a asculta povești frumoase din vremile trecute, și aș pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gîtlejul.

20 Propunerea aceasta zîmbi bătrînului, care, urmînd sfatului dat, deșertă plosca, își drese glasul, și începu:

„Trebuie să știți, feții mei, că eu sînt fecior vestitului Strîmbă-Lemne, care lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mîinile și-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învățat 25 și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învățase carte la dascalul Pascal din Podul-Iloaei, ce știa toată *Alexandria* pe de rost, făcută de numitul dascal Pascal, de unde nu știu cum a căzut în mîinile d. Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată juneța sa la curtea lui Lăcustă, 30 a lui Papură și a lui Pîrle-vodă. Ce mai vremi acele! Cînd vinea primăvara și ieșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la unguri sau la leși, și luînd de acolo oameni, fie nemeși sau proști, șleahțici ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugau și arau lanuri cît vezi cu ochii, 35 unde semăneau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să

aibă strănepoții lemne de ars. De aceea, luat-ați seama cînd e ger iarna și vîntul vîjje, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipînd, și vedeți strecurîndu-se din ele o apă ferbinte? Acele, feții mei, sînt sufletele 5 leșilor care țipă, și lacrimile unguurilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osîndit Domnul Dumnezeu să între în copacii pădurilor, pre care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Ei erau nalți ca brazii, și voinici ca smei. Tatăl meu era 10 nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care avea obicei cînd se pune la masă să înghită mai întăi șapte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mîncare.

La vrîstă de două sute optzeci ani, tatăl meu, vîzîndu-se flăcău tomnatic, se însură cu jupîneasa Mărica, minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam prostană, zicînd adese niște vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: „Tronc, Mărico!“ La patru luni după ce se mărită, 15 născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniști, spuindu-i că asta se-ntîmplă uneori, însă numai la facerea dintăi. Soră-mea n-a trăit, precum nici alți două sute de frați și surori ce am avut. În sfîrșit m-a născut pre mine, și vîzîndu-mă așa mic și ovilit, mi-au pus numele Tîndală. Nașterea mea costă viața mamei, iar tatăl meu, simțîndu-se c-a îmbătrînit, chemă pre nașu-meu 25 Picală, mă încredință lui, și apoi muri după ce mîncă trei oi fripte și bău o balercă de pelin, zicînd că nu trebui să se ducă pe ceea lume flămînd și însetat. El era atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Picală era un om foarte de duh; avea răspuns la 30 orice vorbă. El mă puse întăi la buchi, dar vîzînd că într-o zi era să mă-năduș c-un Tverdu ce mi se prinsese în gît, hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprînd pe dinafară. Asta mi-a fost învățătura.

Iaca ce-mi zicea el:

35 «Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi ticnă, să te sîlești a fi totdauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decît coada frunței. Șezi strîmb și grăiește drept. Nu baga mîna unde nu-ți ferbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei 40 prăpădi și pre mihoho.

Bate ferul păn-e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură; gura bate c... Vorba multă-i sărăcie omului și toată paserea pe limba ei pere.

Nu fii zgîrcit, căci banii strîngătorului întră în mîna chel-
tutorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult
aleargă; dar nici scump la tărîte și ieftin la fînă.

5 Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri
nu prinde nici unul. Nu te întovărăși cu omul becisnic. Mai
bine este să fii c-un om vrednic la pagubă, decît c-un mișel
la dobîndă. Nu te vîri în judecăți. În țara orbilor, cel c-un
10 ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă
totdauna cu capul spart. La judecători, ce întră pe o ureche
iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămînd, și mai bună e o
învoială strîmbă, decît o judecată dreaptă. Să n-ai a face
cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mîtă,
șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar naravul ba.

15 Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai,
de ce răsare, și din coadă de cîine, sită de matasă nu să mai face.
Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă
fără plată.

20 Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n-asudă nici
la deal, nici la vale, și prostului nici să-i faci, nici să-ți faci.
El învață bărbieria la capul tău. Șede pe magar, și caută
magarul. Nu-l primesc în sat, și el întreabă casa vornicului.
Prostia din nascare leac nu mai are. Cine se mestecă în tă-
rîțe, îl minîncă porcii; și-apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți
spun ce fel de om ești.

25 Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Înțeleptul
făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăiești, murgule,
să paști iarbă verde. Ce-i în mîna nu-i minciună, și e mai bine
acum un ou, decît la anul un bou.

30 Chelbosului tichie de margaritar nu-i trebuie, pentru
aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcin-
te, dar cu b . . . de fată mare nu se fac oule roșii. Dobînda
mare rupe ciochinile, și pîn-a nu găsi mantaua, nu erai da-
tor. Cu rudele bea și benchetuieste, dar negușitorii nu face,
căci deși sîngele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decît
35 anteriorul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brînză
e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi mei, nici
lupul fămînd. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine,
și să-ți zică: c . . . , lupe, ce ai mîncat. Lasă pre oameni în
ideile lor. Vîntul bate; cîinii latră. Altui îi e drag popa, și
40 altuia preuteasa. Tot țiganul își laudă ciocanul. Zic zece,
tu taie una. Vrabia malai visează, și calicul comîndare.

Nu da împrumut ca să nu-ți faci dușmani. Dă-ți, popo,
pintenii, și bate iapa cu călcăiele; și-apoi, prinde orbul, scoa-

te-i ochii. Nu te bucura la cîștiguri mici, pentru că c-un rac
tot sarac, c-un pitic, tot calic; dar cînd îmble cu miere,
linge-ți degitele. Primește orice-ți vor da. Calul de dar nu
se caută-n gură; și cine n-are ochi negri, sărută și albaștri.
5 Cînd vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul.
Mîța cu clopot nu prinde șoareci. Nu te-ngriji cum o s-o
scoți în capăt. Nevoia învață pre căraș, și cine are barbă
are și peptene.

10 Nu te amesteca în intrigi. Nici pre dracul să vezi, nici
cruce să-ți faci. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup.
Ia-ți catrafusele, și fugi ca dracul de tămîie.

15 Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o
brînză bună, în burduh de cîine. Făgăduiește multe, dar să
deie Dumnezeu, mamă, să fiu eu fată! Nu gîndi c-o să scapi
de dînsul. Banul rău nu se perde, și are ac pentru cojocul
tău, nici socoti că s-a îndrepta; calul bătrîn nu mai învață
a juca. Cînd nu-i în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar
posteste robul lui Dumnezeu, că n-are ce mîncea; și cite spune
sînt o frumoasă poveste dar mare minciună, căci minciuna
20 boierească trece în Țara Ungurească. Caută să-ți fie supușii
vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul, e și pistolul.
Dă-le pilda bună, pentru că peștele de la cap se-mpute.

25 Nu fii falnic, nici face din țînțar, armasar. În urma
războiului, mulți voinici s-arată. Vulpea dacă n-ajunge,
zice că pute. Să nu fii din cei carii zic: lasă-mă să te las, și
ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce știi mai
multe decît tine. Haide, tată, să-ți arăt pre mama. Nu îm-
bla cu c . . . în două luntre, nici te mîndri, căci mîndrului
îi stă Dumnezeu împotrivă.

30 Nu te năcăji pre soartă. Norocul cine-l știe? Fă-mă proo-
roc, să te fac bogat. Bețivului și dracul îi iese cu oca nainte;
însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, și
nevoia le cumpără. Tu ferbe mazirea și taci. Joacă ursul
la cumătrul, poate a juca și la tine.

35 Nu te mînia pre lume. Se mînie vacarul pre sat; satul
nu știe nimic. Umilește-te. Capul plecat nu-l taie sabia.
Cine se înalță se smerește; și dacă ajunge cuțitul la os, și
petreci ca cînele-n car, trăiește ca vermele în rădăcina hrea-
nului, pînă va veni vremea ca cui pre cui să scoată. Nu fii
40 obraznic. Vor crede c-ai p . . . tot butuci, și-i da piste un
omușor care ț-a face coastele pîntece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar
nu fii supărător, c-or zice că: mart din post nu mai lipsește.

SCRISOAREA XIII
(LUMINĂRICĂ)

Mart. 1843

De vei păgubi în vreo neguțitorie, să-ți fie de învățătură, ca
altă dată să nu te mai apuci de ea. O dată vede nașul p...
finului; iar de vei câștiga, nu te mai apuca și de altele, căci
cine sare garduri multe, îi dă câte un par în c..., și ulcio-
5 rul nu merge de multe ori la apă. Când ți s-or aprinde căl-
căiele, însoară-te până nu îmbătrâni, căci însuratul de tânăr
și mîncarea de dimineață n-au greș; și bătrînul amorezat e ca
chiroșca cu pasat. Fă cunoștință cu fata; n-o lua numai pe
10 auzite, pentru că nu se mîncă tot ce zboară, și se-ntîmplă
de departe trandafir, și de aproape borș cu știr. Vezi cum a
fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să
sară iada. De-i videă-o că nu vra să plămădească și toată zi-
ua cerne, cercetează-ți casa, pentru că bataia e din rai.
15 Fii român verde și rupe mîța în două. Bate șeaua, să-nțeleagă
iapa, căci femeia-i dracul; șede în deal și prăvale carul în vale;
dar nu întinde ața să se rupă. Gospodăria să-ți fie măsurată,
căci la gospodina bună, mulți voinici s-adună; și de-i și
păți ceva, numai tu să știi unde te strînge ciubota. Nu te
20 apuca s-o păzești; mai lesne poți păzi un cîrd de iepuri; și
macar că găina bătrînă face zeamă bună, ferește-te de babe.
Baba bătrînă nu se teme de *vorba* groasă. Lumea pere, *baba*
se peaptănă. În sfîrșit, mîngăie-te la necazuri, gîndind că
sacul și-a găsit petecul, și roagă-te zi și noapte să-ți deie Dum-
nezeu mintea moldovanului — cea de pe urmă.»
25 Avea încă multe de spus moș Tîndală, cînd a luat sea-
ma că nu-l asculta nime, căci noi cu toții adormisem și horă-
iam. Așadar făcu și el ca noi.

Vă aduceți aminte de un sarac pre care îl întîlneați,
5 sînt acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pre la biserici, cer-
șitorind mila creștinilor și împărțind *bogdaprostele* în dreapta
și în stînga?

Luminărică nu mai este! — Dar cine era el, și care fu
solia lui aice jos? singur nu o știa. De îl întrebai de unde este?
10 „Nu știu, răspundea; știu numai că mama cînd m-a lăut mi-a
zis: Niță, dragul meu! să cumperi *luminărele* și să le împarți
pe la *bisericile*. Atîta știu, atîta fac.“

Descult, cu capul gol, încins cu o funie și cu traista
în șold, Luminărică pîn-în ziuă colinda toate bisericile,
15 împărțind luminări și cerșitorind, nu pentru dînsul — lui
nu-i trebuia nimică — ci pentru alții.

La un schit sarac lipsește clopotul; îndată Luminărică
îl ia din tîrg, se pune cu dînsul în mijlocul unei piețe, îl
trage, și clopotul nu tace pînă ce nu-și cîștigă plata. Curînd
20 arama sfîntă va răsuna în aer chemînd pre credincioși la ru-
găciune, și va spune în graiul său cel misterios lăudata fap-
tă a sâracului cerșitor.

O biserică n-are vestminte; Luminărică îi aduce stufe
bogate, el care n-are decît o haină stremțoasă ce abia îi
25 copere goliciumea trupului; căci în zadar voiești să-l îmbraci.
Dă-i o haină, o cămeșă; piste un ceas nu o mai are: a dat-o
altuia, pre care îl socoate mai nevoieș decît dînsul.

Videți această văduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea
în inimă. Încungiurată de șapte copii ce plîng de foame,
30 îmbrîncită de la ușa bogatului, unde nu i se dete voie a îm-
părți nici fărîmăturile cu cîinii lui, ticăloșia o apasă sub greul
ei genuchi. Luminărică o vede, o mîngăie, și a doua zi îi
aduce o vacă, care săturînd cu laptele ei pre flămînzii copii,
introduce iarăș bucuria în bietul bordei.

Ianuar. 1844

Dar unde sîntem noi în stare a înșira toate bunele fapte a acestui sfînt om! Ajunge a ști că săracul acesta cerșitor, îndemnat de plecarea sa și de o stăruință puternică, a zidit până și biserici. Să judecăm din aceasta, oare cîți săraci am putea face fericiți cu abonamentul unei loje la teatru, unde învățăm a fi demoralizați, cu cheltuiala unui ospăț ce ne îmbuibă pîntecele și ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade cîte un colț din moștenirea copiilor noștri?

Dacă Lumînărică ar fi strîns toți banii cîți a împărțit mile și a cheltuit cumpărînd lumînări, clopote, vaci, vestminte ș.a., negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Întru o zi, trecînd pe lîngă o biserică am văzut norod strîns, și am auzit cîntînd rugăciunile morților. În mijlocul bisericii sta un mort învălit cu giulgiu. Biserica era iluminată și împodobită ca pentru un mort bogat, și un arhieru încungiuurat de un numeros cler slujea prohodul. Nu se vedea nici o rudă, nici un prietin vărsînd lacrimi minciunoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele secriului; iar pe fața tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausatului, se vedea întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhieruul apropiindu-se, dezvăli pre mort, și însemnînd pe fața lui semnul crucei, zise cuvintele aceste:

„Doamne! odihnește sufletul robului tău *Ioan* în loc de pace, în loc cu verdeață, unde nu este întristare nici suspin, ci viață fără de sfîrșit“.

Pătrunși de mare puternicia morței, am plecat capul, și privind icoana Mîntuitorului, ce sta pe peptul mortului, am zis:

„Doamne! Doamne! Odihnește după moarte și sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui Lumînărică“.

Poate voiți a ști cine făcuse o așa pompoasă înmormîntare cerșitorului?

Într-o dimineață, o damă văduvă — a căriia nume îl vom tăcea, respectînd frumoasa ei faptă — găsi la poarta casei sale trupul lui Lumînărică, și

Văduva îngropă pre sarac!

În trecutele zile un june, căruia nicum geniu nu-i lipsește, plin de idei nouă, mai mult bune decît greșite, îmi ceti o compunere a sa, care n-ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decît prin simplitate, întrebuițînd ziceri culese din vechii scriitori, pre care voiește cu de-a sila a le re-nvia, dînd unora înțelesul ce poate au avut întăi; în sfîrșit, fabricînd de la sine ziceri, și vrute și nevrute.

Am voit a-i arăta deșanțata lui întreprindere, spundu-i că nu e dat tuturor a crea ziceri și a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sînt toți creatori, ci croitori și croitori răi; că sînt multe pedice, fanatismul bătrînilor, deprinderea, pedantismul, cărțile bisericești ș.c.l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea în neastîmpărul său, până ce sărînd de pe scaun:

— Iartă-mă, domnul meu, strigă; iartă-mă că nu mai am răbdare! Ce-mi vorbești de fanatism și de deprindere? De ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbe și papuci galbeni. Cît pentru pedantism, e o emblemă a dobitociei. Cărțile bisericești? Dar ia, mă rog, p-acele tipărite mai nainte și în vremea mitropolitului Dositeu și vei găsi zicerile: *provedință*¹, *creștin*¹, *înger*², *comentarie*, *șerb*³ ș.c.l. pre care acei noii — socotînd că fac mai bine — le-au prefăcut în *pronie*, *hristian*, *anghel tălmăcire*, *rob* . . . în loc de *șerbul lui Dumnezeu*, *robul lui Dumnezeu*; pare că Dumnezeu creator și părinte are trebuință de robi, nu de supuși șerbi

¹ *Creștin, chrétien, cristiano.*

² *Înger, Angeru, Angelo.* În limba română *l* se schimbă în *r*, d.p. *gelo, geru; sale, sare; popolo, poporu etc.*

³ *Șerb, servo.* La români *v* se schimbă în *b*; d.p. *selvatico, sălbatic; cervo, cerb; voce, boce; pulvere, pulbere etc.*

sau slugi, carii să îmble în căile lui. Grecul nu zice: *Σκλάβος*, ci *Δούλος τοῦ θεοῦ* și asemenea zic și toate celelalte popoare creștine. Ia seama, domnul meu, că ei nicăiri n-au voit a întrebuița timpul săvârșit a verbului, ci tot cel nehotărît; 5 niciodată: *avui, făcui, fui*, totdeauna: *am avut, am fost, am făcut*, fără să-și deie cuvînt pentru astă arbitrară palmă preste ochii gramaticiei. Ei — tot acești nuoi — întrebuițează zicerile: *învălire, mirare* ș.a., dar n-ar zice, Doamne ferește: *miracul și vâl* care sînt tot una și pe care le găseau în cărțile vechi. 10 Prin un capriț neînțeles, luau verbul și lasau substantivul!

Nu-ți place că zic: *inimă, tinereță, spirt, relege, virtute?* Ai voi să zic: *suflet, dragoste, duh, lege, faptă bună*; pentru că la d-ta inima, acest dar dumnezeiesc, înseamnă acea bucată de carne macră prin care circulează sîngele; tinereța, 15 junie, spirtul, o esență îmbătătoare; relegea, lege sau pravilă; virtutea, puterea animală a trupului. De pildă, acest fras: *L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu*, eu l-aș traduce așa: „Inima ce iubește cu tinereță e însoflată de spirtul relegii și a virtuții“. D-ta negreșit că astfel: „Sufletul ce iubește cu dragoste, e însoflată de duhul legii și a faptei bune“. Acum un oarecine care ar pricepe zicerile, fără a ști și înțelesul ce le-ați dat dv., vrînd a retrăduce din cuvînt în cuvînt traducția d-tale în 20 franțeza, ar trebui să zică: *Le souffle qui aime avec amour est inspiré par l'odeur de la loi et de la bonne action* și ar rîde, mirîndu-se ce ai voit să zici d-ta prin acest fras smintit. 25

Zicerile *abătut (abattu), umilit (humilié)* și alte cîteva care nu-mi vin în minte, le-ați botezat sârăcele, cum v-au plesnit în cap. Prin *abătut*, înțelegeți aceea ce franțezul zice prin *écarté*, prin *umilit*, plecat (*humble*). Apoi dacă se găsește un om ce vine de pune tot cuvîntul la locul lui, dîndu-i înțelesul cel primitiv, strigați că e cu neputință a 30 strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru care nu e nimic cu puțință!

Îmi zici că creez ziceri? Ce o să fac cînd îmi lipsesc cuvinte ca să-mi arăt ideile? Însă de vei căuta bine, vei videa că și acele ziceri sînt sau românești uitate, sau împrumutate 40 de la limbile surori. Și apoi, întru aceasta am urmat pildei altora, carii știu ce va să zică o limbă . . . Adio, domnul meu, urmă luîndu-și capela, ești într-o zi de spleen, nu vrei să mă înțelegi. Sînt șerbul d-tale!

— Dar, poet al dracului! Ț-am spus că sînt mai mulți croitori decît creatori, și . . .

Poetul era acum în uliță.

Iaca cum judecă acest june nevindecat în păreriile lui. 5 Mie mi-e prieten și aș dori să-l pot îndrepta, dar — îmi mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc cu ideile lui.

În adevăr, folosul ce a izvorît din cărțile bisericești întru aceea ce privește relegea și morala e netăgăduit, dar gramatica mult pătîmi. Dacă limba ar fi ramas precum se vede în cărțile vechi și se aude în gura poporului, și vrun om înzestrat c-o știință sistematică a limbelor rude s-ar fi apucat a o aduna și a o așeza, precum cer tipul și origina ei, negreșit că am fi scapat de toate aceste pleonasme, fiorituri și cacofonii. Scriitorii nuoi bisericești și profani au introdus 15 shimatismul limbei grecești împreună c-o mulțime de ziceri, lepădînd pre cele românești.

Cînd ar zice cineva astăzi *ghintă, cor, columb, dardă, custodie, templu, generos, pelerin, investat* ș.a. — pre care le-au lepădat — puțini l-ar înțelege; și însă astfel se vorbea, se scria și se tipărea cu vro sută și cîțiva ani în urmă. 20

Multe parascovenii — de mi-e iertat a împrumuta astă zicere poporană — are limba noastră, mai ales în zicerile luate din slavona. Nu-mi vin în minte toate și nici voi a te supăra cu un glosariu ce nu-și are locul său într-o scrisoare, dar voi însemna pentru curiozitate una-două. 25

Substantivul *slugă, a slugii*, prefăcîndu-se în verb, face *slujire* sau *a sluji*, cînd ar trebui să facă *slugire, sluga, slugii, slugire*. La astă zicere slavonă, am pastrat verbul cu declinația lui și am greșit. Altele tot slavoane le-am schimbat și iar am greșit, pentru că nu știu de ce nu mai nimerim; 30 d.p. *viteaz, treaz, dîrz, obraz* ș.a. la plural slavonește nu schimbă pe *z* în *j*, precum noi care zicem *viteji, obraji* ș.c.l. în loc de *vitezi, trezi, obrazi, dîrzi* ș.a., o anomalie nesuferită într-o gramatică regulată.

Cu altă scrisoare, îți voi spune ceva și de scriitorii vechi. 35 **Xaîpe!**

April 1844

Îți făgăduisem să-ți spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul
de care Ț-am vorbit mi-a dat ocazie a-ți spune acum deodată
altă ceva, păstrându-mi făgăduința pentru alt prilej. — Iaca
ce-mi zise poetul meu, cărui îi arătam o critică ce un nu știu
cine făcuse asupra lui.

— Nu-mi pasă de critica domnului acelu.

— Și pentru ce nu-ți pasă?

— Pentru că n-are simțul comun; pentru că vorbește
de pe ceea lume; în sfârșit pentru că în iscălitura acestui
critic găsesc un θ, doi ω și trei η.

Zicînd aceste, ne-am uitat unul la altul, și am pufnit
amîndoi de rîs.

Aș fi voit să-l supăr, dar ce să-i zic? Cu argumentul din
urmă mă făcuse marți. Pas de cutează să iei partida unui
om care are în iscălitura sa un θ, doi ω și trei η! Eu mărturisesc
că de aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla
mea atîte farafasticuri, nu mi-aș mai scoate obrazul pintre
oameni. Aș prefera să mă cheme Mitrofan, Ciupercovici,
Bostănescu sau oricum, și nu mi-aș ierta nașul dacă mi-ar
fi dat un nume în care să fiu silit a vîrî un θ, doi ω, și trei η.

Sînt oarecare nume care poartă ridicolul în sine. Napo-
leon ar fi fost aceea ce a fost, de l-ar fi chemat Martin sau
Hubert? — Numele înrîurează mult asupra soartei omului.
Cunosc o fată care nu se putu mărita, pentru că o chema
Gaftona, și un june foarte de ispravă care se însură macar
că se numea Cornescu, și apoi păți — aceea ce știi. Eu (Doa-
mne ferește!) de-aș avea oi, nu mi-aș nămi un păstor cu
numele Lupu. — Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ți spun că nu de mult am cetit o carte rusească
ce mi-a trimis-o autorul, tipărită în St. Petersburg și înti-
tulată: *Nacertania pravilă valaho-moldavskoi grammatiki*, ade-
că: *Prescrierea regulilor gramaticii românești*. Autorul ei

este d. Hîncu, român, care — nu înțeleg pentru ce — adaoșe
un of la porecla sa, și din Hîncu își zice Hînculof. Per gusto
non disputare.

Astă *cărticică* ce se alcătuieste din două volume 8°,
mare cîte de 500 pagine, spune multe de toate pre care eu
n-am vreme, nici curagiu să ți le spun. Ajungă-ți atîta, că
d. Hîncu sau Hînculof cu patriotică generozitate ne înzes-
trează limba cu 47 slove, adecă, cu 20 mai multe decît avem.

Patruzeci și șapte! Zău nu ne mai trebuie mult ca să
ajungem pre chinezi! Între aceste, sînt unele gîtlane, buzane,
și nu știu cum le mai botează d.S. . . ; prea destule ca să
amețească capul unui biet școlar.

Una din cele multe care învecinicesc numele lui Eli-
ad în literatura românilor, este că ne-a scapat de atîte litere
prisoselnice, ce încetul cu încetul începuseră a se împămîn-
teni în limba noastră, și dacă le-ar fi lasat, cine știe aceste
cîte altele ar fi fătat? Este însă o slovă care a ramas, slovă
venetică și hîdă! dinainte cării până și curagiul lui Eliad —
și asta nu e puțin — s-a umilit. Această slovă iată-o, întor-
tocheată și cîrligată întocmai precum se scrie:

Т

În zadar d. Seulescu voi să introducă un culbec (θ)
în locul ei, și d. Gianili un par (I). Nerodnică osteneală!
Deșeartă trudă! Nime n-a voit să-i asculte, ca și cînd n-ar
fi zis d.d. nimic!¹

Astă slovă din alfabetul cirilian, văzînd că în dialectele
ce derivă din slavona figurează numai de formă (pentru
că n-are glas), se vîrî vicleana în limba noastră, unde nici-
cum nu-și avea loc, și cu o machiavelică năvingie izbuti a
prinde locul tuturor vocalelor românești, dîndu-ne acea
pronunție guturală și groasă de care nu ne putem dezbara.

Să nu-ți pară un paradox. Iaca cum uzurpă ea dreptul
vocalelor noastre; d. p.:

a. *Căntare*, *манѣ*, în loc de *cantare*, *mana* (*cantare*,
mano) etc.

e. *Vănd*, *вѣнт*, *вѣрс* — de *vend*, *vent*, *vers* (*vendo*, *vento*,
verso) etc.

i. *Răspuns*, *рѣде* — de *respuns*, *ride* (*risposo*, *ride*) etc.

o. *Locuitor*, *манѣстѣ*, *ротунд*, în loc de *locuitor*, *monastire*,
rotund etc.

¹ Vezi scrierile acestor domni.

u. *Sînt* — de *sînt* (*sunt*) etc.

Videți din exemplul acesta cum se băgă în totul, încît e rară zicerea în care să nu fie. Iaca ce rezultat aduce nebagarea de seamă la invazia străină! O slovă — ce treabă mare e o slovă? — o slovă nu o putem scoate, căci a prins rădăcină; cum vom putea dar scapa de prejudețe și de lucruri străine, care pe toată ziua se înțelenesc între noi!

Văd că mă depărtez de țelul meu. Prefer dar a sfîrși scrisoarea asta, a cării scop este de a chema ajutorul literaților români spre izgonirea slovei parazite, deși sînt desnădăjduit, de vreme ce — precum am spus mai sus — până și capete academice nu i-au putut face nimic. — Vale!

SCRISOAREA XVI

(CRITICĂ)

Octombrie, 1844

Un proverb al nostru zice: bate herul pîn-e herbinte...

E! ce gerg e asta? a să strige d. Eliad. De unde ai luat tu, moldoveane, pre crăcănatul H ca să-l substitui astfel de obrăznicește în locul lui F? Nu e de ajuns că vorbiți așa, aveți încă cutezare a-l scrie și a-l tipări!

Aveam de gînd să-ți spun nu știu ce, și pentru ca să dau oarecare autoritate ziselor mele, începusem cu un dicton cunoscut, dar iată că Eliad nu mă lasă în pace; mă silește a-mi da cuvîntul pentru ce zic *her herbinte*, în loc de *fer ferbinte*.

S-ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea că m-a luat gura pe dinainte, însă fiindcă în natura omului e înțelenită nătîngia a-și apăra greșalele, voi să arăt că a întrebuinta pre *h* în loc de *f*, nu e un provincialism moldav — precum ni se împruută de alți români — ci o deprindere împrumutată nu de la muma latină, nici de la mai marea soră italiană, dar o suveniră mîngăioasă, dulce și scumpă de la o sorioară depărtată, gingașă și molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas), și boltele moresci a Alhambrei.

Din toate calitățile, ale inimei sînt acele mai plăcute și mai prețuoase; și de n-aș fi român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vălmășagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații străine începutului și firei ei, româna nu-și uită muma și sororile; se ținu lipită de latina prin gramatică, de italiană și spanioala prin ziceri, de portugeza prin pronunție.

Portughezul scrie *o* și *s*, și pronunță *u* și *ș* ca românul.

Aceste sînt așa; eu însă nu zic că trebui să zicem ca spaniolul *hiu* (hijo), *her* (hierro), *herbinte* (hirviente) ș.c.l., ci *fiu*, *fer*, *ferbinte*, căci astfel o cere gramatica; voi numai să arăt: 1) că acesta nu e un provincialism, și 2) că am descoperit — eu cel întâi — că supa cu *fidea* (fideos) și *pepinii* (pepinos) sînt de origină spanioală. Adios!

5

SCRISOAREA XVII
(CRITICĂ)

Dechemurie 1844

„Dintr-o palmă a s.sale este la sfînta episcopie la Roman o bucățea, și la Buciu-lești un degit adus din Țarigrad de Dumitrașcu logofătul, precum mi-au spus Iordache spatarul la masa Dabijeii-vodă — Dumnezeu să-i pomenească! Și eram eu un smerit Dosiftei, episcop la acel sfînt scaun la Roman ș.c.l.“

Așa scria pe la 1570, în viața cuvioasei Parascheva, mitropolitul Dosiftei, unul din barbații învățați, cu care se fălește pe drept Moldavia. El a fost nu numai un bun păstor duhovnicesc turmei încredințate lui, dar și unul din scriitorii cei mai aleși a timpului aceluia.

Iată o rugăciune către sfînta fecioară a lui Ioan Damaschin, tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în viața acestui st. filosof, cărui saracinul Hisiem, califul Damascului, porunci să-i taie mîna dreaptă, după clevetitoarele îndemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul:

Domnitoare preacurată ce-ai născut fără prihană
Pre Dumnezeu cumsecade și cu fecioria-ntreagă,
Pentru sfintele icoane mi s-au tăiatu-mi direapta!
S-ta știi și pizma pentru care-mi face Leon;
Sirguiește de-mi agiută, și-mi istește direapta.
A celui de sus direaptă ce-i dintru tine-ntrupată
25 Multe minuni știe face; deci pentru a ta rugăciune
Și direapta mea aceasta roagă-l să o istească;
Să-ți fac cîntări cumsecade, și-ntrupatului din tine
Cu-nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
De sprijineală să fie creștinătății drepte;
30 Că toate-ți sînt cu puțință, lui Dumnezeu fiind maică.

Maica domnului se îndură de lacrimile sfîntului poet și îi lipi mîna la loc. Dar aice nu voiesc a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI-le. Poate greșesc, domnule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricît se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă și fără pretenție,

35

pentru că e moale și netedă, nu aspră și ciotoroasă ca următoarele elegie a unui mare poet din timpul nostru:

LA MOARTEA ELISEI

5 Osana! slavă! sfint ești! sfint! sfint!
Ce vrei se face-n cer, pre pământ.
Glasul Elisei! — Îl auziți? . . .
Seraf az cîntă! — N-o mai jăliți.
Auz pe îngeri se întrebînd:
Sfînta iubire ce are de gînd? ș.c.l.

10 Mai vrei încă?

Jalea cuprinde orice simțire,
De dorul perderii piste fire ș.c.l.

Poate tot nu ți-e destul? dar

15 De m-ai pune pe-un cărbune,
Mai departe nu ți-oi spune.

Apostroful ce taie semistihul, seraful ce cîntă, îngerii se întrebînd ce are de gînd s-ta iubire, dorul perderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încît în adevăr *jalea cuprinde orice simțire*, cînd vede cineva frumoasa noastră limbă căznită și schingiuită astfel!

20 Spune-mi, nu-ți place mai bine traducția lui Dosiftei *cu-nchieturi socotite*, care nu te ostenește cînd o cetești, nici are frase mari întortocheate și scîlciate?

SCRISOAREA XVIII
(SLAVONISME)

Iulie 1844

5 Mulți literați români au făcut feluri de disertații asupra începutului și a construcției limbei noastre; laudă numelui lor și pace țării celor ce nu mai sînt! Lor le era ușor, nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuiții românilor, arătînd lumii că ziua este lumină și noaptea întunec. Adevărul era văzut și pipăit, și împrotivitorii învinși și rușinați, învîlindu-se cu tăcerea, se ascundeau ca paserile cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; însă asemenea șerpelui care, murind strivit sub călcăiul viteazului, se întoarce și mușcă pre puternicul său vrăjmaș, slobozea din bortele lor un strigăt blestemat, pismătareț, răgușeat, dar din nenorocire foarte adevărat: — „Limba voastră e țesută cu ziceri slavoane!”

15 Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă! Cînd neamurile barbare au inundat România ca un rapide șiroi, găsind pînza limbei urzită, luau suveica și, prin dreptul celui mai tare, aruncau unde și unde cîte un fir de bătătură de a lor, groasă și nodoroasă. Astfel se țesu limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire, trebui a destrama toată pînza, și prin urmare a crea o limbă mai frumoasă poate, mai nobilă și mai învățată, căriia nimic nu i-ar lipsi alta decît de a fi — românească.

25 Aici încep necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar carii se silesc:

Spirar nobil' sensi a' rozzi petti,

30 și pre care noi îi împărțim în trei clase. *Liberalii* zic (dupre Iorgovici și dupre Maiori) că trebui a goni toate zicerile slavoane și ungro-turco-grece — deși aceste din urmă sînt foarte puține și nouă, primite numai de niște capete bolnave și stricate. — *Moderatii* că trebui a le subția, a le înobilă și a le români, și eu mărturisesc că m-aș învoi cu părerea

SCRISOAREA XIX
(OCHIRE RETROSPECTIVĂ)

Iunie 1845

dr. sale. Vin în sfârșit *conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de stentor că se strică limba, plângându-o și bocindu-o în gura mare.

După părerea mea, a învoi toate aceste capete învățate, e mai greu decât a găsi mișcarea perpetuală. E de jălit însă, că toți aceștii trăgînd fiecare la sine, sfișie haina bieteii limbi.

Fie-mi iertat a aduce un exemplu.

Zavistia și clevetirea — ziceri slavoane — care s-au în-cuibat între români, le poate scoate cineva? De *obidă* și de *silă* ne poate mîntui? Aici îmi vine în gînd acel vestit dic-ton scris pe poarta iadului a lui Dante:

Lasciate ogni speranza!

Dar văd că m-am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ți arăta o descoperire ce am făcut într-un străvechi manuscris, în care am cetit următoarele:

„*Năvălind noroadele* străine, au *năpădit* ca lăcustele piste români. Au semănat prin *clevetiri zavistia* pintre ei. *Greșalele* românilor i-au *slăbit*. Atunci *vrăjmașii* răpindu-le prin *silă* drepturile, le *iscodeau vinovății* și îi *munceau* cu feluri de *cazne*. Aceste *obide* au adus *robia* ș.c.l., ș.c.l.“.

Iată în cîteva rînduri mulțime de ziceri slavoane!

Eu din aceasta am înțales — pentru care cred că-mi vor fi îndatoriți acei ce se vor ocupa vrodinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei românilor — că românii aduși de Traian, până a nu veni barbarii preste ei, 1) nu știau vinovă-ția, 2) nu erau silnici, 3) nu sufereau obidele, și 4) nu cunoș-teau robia ș.c.l.

Pe urmă au venit toate de s-au mestecat pintre noi. Cum să le lepădăm acum? Și de am și voi, oare pute-vom? Vale!

Dacă te-ai întîmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe dealul Cetățuiei, într-o seară a lunii lui iunie, după ce ai privit steaua zilei coborîndu-se după muntele Pionul, și după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopții; în acel chiar-oscur princioc ochiului, spune-mi, în-ternatu-ț-ai viderea de pe culmele învecinate pline de ver-deață și de bucurie asupra orașului ce zace la picioarele tale, beat de vuiet, culcat pe costișa lui ca să-și odihnească mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceață ce vine și se întinde ca un giulgiu mortuar piste vârful tur-nurilor și a clopotniților, ceață grea ca somnul trădătorului și rece ca mîna soartei; care uneori ca un smeu se încolă-țește împregiurul orașului, sau ca un Briareu își întinde brațele în toate părțile, însemnînd feluri de figuri fantas-tice, precum un mare caleidoscop? Nu ți-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei orașului și a țării, și pătruns de ideea aceasta, n-ai fi dorit să vezi pre Asmodeu, dracul șchiop, și de se poate, să-l întovărășești de la palatul bogatului ce se vîrcolește în patul său, până la coliba săracului ce doarme pe așternutul său de paie? O! negreșit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi, și poate, ca și Iona, ți-ai fi sfișiat haina, strigînd vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vreun unghi, unde să nu te ajungă intriga și calomnia, și ai fi plîns precum un filosof pe ruinele Palmirei, gîndind la trecuta mărire a strămoșilor, la ale lor fapte mari de care nu sîntem vrednici, noi, pigmei degenerați, ce n-am fost creați după măsura lor! . . .

Dă-mi voie, prietine, a-mi dezvăli ideea, sau, mai bine zicînd, a spune aceea ce cugetam într-o seară, cînd mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetățuiei; și dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu cîteva vea-

curi în urmă ca să aruncăm o privire asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într-un mic cerc.

Dragoș, fiul lui Bogdan, prinț român, vine la 1352 și întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli, care își petrec viața cu agricultura și păstoria. Pre dînsul îl urmează mai mulți domni buni, căci inima poporului ce ocîrmuiau era bună, nefiind încă stricată de vițiuni. Românii subț urmașii lui Dragoș petrec o viață primitivă, și traiul lor ticnit, patriarcal și virtuos adună lingă ei pre pribegii lor frați. Colonia se mărește. Răpidea ei sporire ațîță invidia vecinilor lor; ei însă își păstrează naționalitatea. Ferul plugului se preface în lance, și resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat, și încă nu se împlinise jumătate de veac de la descălecarea lui Dragoș, cînd Alexandru I dă legi poporului său, înființează o ierarhie bisericească și politică, zidește monastiri și cetăți, leagă alianța cu Iaghelon, regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, și împăratul Bizanției trimite domnitorului ei hlamidă și coronă ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, și Moldavia va fi mare și puternică. Ștefan zdrobește pre Cazimir polonul, pre Matiaș ungurul, pre Mainac tatarul, pre Lobod și Nelivaicu cazacii, și rîvnind a uni subț un singur sceptru provinciile române, năvălește asupra românilor valahi, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul, care cheamă în ajutorul său pre turci. Acesta fu începutul necurmatelor războaie și a ticăloșiei îmbelor prințipate, stîrnite din ambiția lui Ștefan și mișelia lui Radu. Dar, precum după un veac trecut Mihai, nici Ștefan nu-și poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele turcești asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruiește, dar eroul nu-și perde cumpătul, și bărbăția sa scapă patria de peire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Viața lui n-a fost decît un lung război, o necurmată luptă. Patruzeci și șapte ani domnește și cincizeci de războaie are. Eroul a îmbătrînit, căruntețile i-au răcit sîngele, cercarea i-a potolit iuțeala, nenorocirea de la Valea-Albă i-a stins ambiția. Își întoarce privirea tristă asupra patriei sale și suspină. Se uită la boierii pre carii el i-a înalțat și i-a îmbogățit; prevede vrajba, neunirea, nesațiul și trădarea zămislind în inimile lor, și neîncrezîndu-se în moștenitorul său, hotărăște a da patriei sale o protecție subț umbrirea căria să vieze, până ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul

ocrotitor a ființei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de român.

Să ne oprim aice, și să ne înturnăm privirea înapoi, pentru ca să videm ce s-a petrecut într-un veac și jumătate, adecă de la venirea lui Dragoș și până la moartea lui Ștefan.

Domnii — precum am zis — erau buni, și poporul era fericit. Încă aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre stînd între popor și ocîrmuitor nu începuseră a mușca cînd pre unul, cînd pre altul. Naravurile erau simple, căci domnii erau simpli; ei erau pontifici, legiuitori și părinți supușilor; pentru aceea, în curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoș (cum am mai spus) sporește de înminunează pre istoric, se face stat, își apără glorios naționalitatea în contra vecinilor puternici, și călăuziți numai de dreptul firesc pre care l-au învățat de la natură și de la cugetul lor, stăpînitorul își iubește poporul, și țăranul, privind în domn pre căpitenia sa, îl abordează cu pept deschis zicîndu-i: *tu doamne!* precum zice și lui Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Îl numește *măria-ta!* pentru că domnii erau în adevăr mari, și lingușirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule.

Veacul și împregiurările au silit pre Ștefan să rădice aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pre carii românii îi numeau *boieri*, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobînzi și prăzi. Mărețul Ștefan îi dăruia cu sate și cu moșii, și darurile lui erau mari ca și el; căci punea hotar pămîntului dăruit culmele dealurilor, matcele apelor, adîncul văilor, și uneori orizonul! Pentru ca să locuiască pămîntul dăruit, îl împoporau cu prizonieri de la vecini — de unde aveau și numele acesta. — Aceștia, ca niște vasali și servi, urmau pre stăpînii lor la război.

Pe încetul, aste feude se înmulțiră. Boierii, pre carii bogăția îi sumețise, începură a ambiționa domnia; și încă Ștefan Marele nu putrezise bine în mormîntul din monastirea Putna, cînd nepotul său Ștefan V e silit să omoare cîțiva boieri, ca să stingă în sîngele lor complotul ce sta gata a s-aprinde. Sîngele acesta stropește mai multe inimi în care odrăsește duhul vrajbei și a răzvrătirii. Idra nu pere; ura și dușmănia se înțelinesc mai virtos. Prilejul nu lipsește. Ragialii iubesc banii; ajutorul și favorul lor, domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani, ca să oboare dom preni;

și de unde stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme subț impilarea despotismului și a aristocrației!

De aici începe un șir de domni răi, pentru că boierii sînt răi, căroră, pentru ca să le plece cerbicea și să le smerească trufia, le trimitea cerul ocîrmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi calăii popoarelor, și carii după ce-și plinesc urita solie, per, lăsînd o pomenire de blăstemuri. Țaranul se tăvălește în lipsă și în ticăloșie, părăsește plugul, căci munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuțiile, căroră neștiind ce nume să le deie, le numește *năpăști*; iar vițuriile — după pilda celor mari — se înrădăcinează în sufletul său. Starea politică era poate și mai rea decît cea morală; vrăjbele și prigonirile între boieri și domni deteră prilej turcilor a se amesteca în trebile țării, a-și lua dreptul de stăpîni, călcînd condițiile tratatului de protecție ce închiese cu Moldavia, și a surpa cîte unul, unul, toate vechile privilegii, încît își însușiră dreptul a numi și pre domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiției aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor.

Un veac era de cînd aristocrația domnea și poporul gema în ticăloșie și asuprire! Atunci provedința, vîzîndu-o bătrînă și sluită de nelegiuri, tînde mîna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia răzbunării în mînă.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atît de adînci, apăsarea despotică îl ovilise într-atîta, încît păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decît niște sclavi îngioșiți a unei boierimi desfrîinate, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuș poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbutiseră a da turcilor dreptul a numi de la sine domni pre cine voiau; așadar trista Moldavie se văzu ocîrmuită cînd de un serb, cînd de un arman, cînd de un saxon, carii se întreceau în nelegiuri! . . . Dar să ne înturnăm privirea de la această amară epohă, și pășind cu pași gigantici anii acești negri, să trecem un veac

și jumătate ca să ajungem la un domn, care — deși străin — va fi totdeauna scump românilor.

Limba națională, deși se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele războaie și dese prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler, și limba slavonă se făcuse limba curții și a bisericii, însă și pre aceasta numai partea duhovnicească și puțini din boierinași — ce nu aveau altă nădejde decît în pana lor — o înțelegeau. Un boier mare avea de rușine a ști mai mult decît a se iscăli. Un Iacov Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-și împlini lăudatul scop. Vasile-vodă vine, și întăia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipărește cărțile bisericești în limba română. Atunci poporul începe a asculta cuvintele relegii în limba sa, lucru de care alte nații civilizate erau și sînt încă lipsite; și morala evangelică începe a izgoni vițuriile pre care o ignoranță barbară le lasase a se încuibă în inima românilor. Întemeiază școale naționale pre care le înzestreză cu moșii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce au fost rămas uitate și părăsitate cînd domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade din ele, și alcătuiește un cod de legi, care pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta și-a arătat toate caprițiile sale cu acest domn. După ce l-a suit pe un frumos tron, cînd acum se mîndrise de bogățiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbește cu domnul Valahiei. Se încurcă în războaie, în care e învins. Vîndut de ministrul său, părăsit de boieri, își vede ginerele ucis, familia prizonieră; și pentru că nenorocitul e totdeauna și vinovat, cade subț urgia turcilor, carii, după ce îl țîn închis și în fere cităva vreme, îl slobod apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie a lui Vasile-vodă slăbiseră țara și demoralizaseră oștile, care acum nu mai împuneau turcilor. Asuprirea crescă, și țara perdu dreptul d-a mai avea domni pămînteni. Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult, și la care se întreceau grecii încuibăți în foburgul Fanar din Constantinopoli. Foarte rar și din cînd în cînd se mai numea cîte un domn pămîntean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor, ca să înlătore intrigile și să-și facă favorabili pre miniștrii Porții, imitau politica grecilor, care consista a da bani ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceștia fu și Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decît politic, el se aliă cu Petru a Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale.

Silit a pribegi, își lăsă țara sub prepusul trădării, și Moldavia se hotărî de apanagiu fanarioților.

5 Un veac se mulse țara de acești arendași! cu un veac se înapoi în toate! În locul oștenilor români, se aduseră albanezi nemernici. În locul școalelor lui Vasile, se înființă școală grecească. Pămîntenii erau prigonîți și grecii în favor. Județele se ocîrmuiau de *caiccii* și *seizi*. Moldavia se făcu pămîntul făgăduinții pentru acest neam, ce aducea cu sine corupția și desfrînarea!...

10 E netăgăduit însă că unii dintr-aceștia au făcut și bine. Constantin Mavrocordat desrobește vecinii. Grigorie Ghica protestează, neputînd face altă, la orice nouă asupra. Alexandru Muruz înzestreașă orașul cu ape, îl înfrumusețează cu mîndre zidiri, ș.c.l., dar ce puteau ei face în scurta
15 lor domnie de trei ani, la sfîrșitul căriia aveau în vedere ștreangul?

Acum desnădejdea începuse a se vîri în inima românilor. Obiceile strămoșești și tradițiile naționale se perdură. Limba necultivată și desprețuită rămase numai în gura poporului;
20 nobilimea învăța grecește, limbajul curței. Boierul își uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea și pre care îi tîmîia ca să le între în favor. Fecioară pâna-a-tunci, limba patriei se împetrișă formînd un gerg ce se întinse ca o pecingene; căci până și la bisericile de întăiul
25 rang slujba se făcea grecește, iar la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba națională.

O asemenea stare a lucrurilor nu putea să mai ție. Era o monstruozitate a videa o nație întreagă în cumpănă a-și perde ființa. Dumnezeu se îndură și își rădică urgia de asupra
30 poporului său. Anul 1821, dărîmînd edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldaviei drepturile și privilegiile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, o constituție care — deși nede-săvîrșită — începu a pregăti civilizația, a deștepta naționa-
35 litatea și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi, și dacă urmările au răspuns scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea românilor) fu ajutat și urmat precum s-ar fi convenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei.
40 Voim numai să arătăm că moldavul — asemenea pătimașului ce nu crede cînd se vede însănoșat — încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că de la ai săi nu așteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat! Și în adevăr,

e curios a observa că oricînd s-a făcut vreun bine în țară, s-a făcut numai prin străini;

Un albanez păstrează naționalitatea,

Un grec desrobește țara.

5 Un rus pregătește civilizația.

Românul (nu știm pentru ce) n-are încredere în sine. La orice primejdie strigă: Doamne! Doamne! cînd n-ar trebui să uite proverbul: „Σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίβει“.

SCRISOAREA XX
(STATISTICA LUPILOR)

Februar. 1846

5 Viu de la vânătoare, prietine, unde am împuşcat un lup.
Dă-mi voie deci să-ţi vorbesc despre el.

10 Toată lumea cunoaşte lupul, feară astă carnivoră şi nesăţioasă, duşmanul păstorilor şi groaza oilor. Din vremea regelui Edgar la anul 966, lupii n-au mai văzut pământul Engliterii; şi cînd în toate staturile Europei erau proscrise, numai în Moldavia — sînt acum cinci ani — vieţuiau ca în
15 sînul unei republice, încît era o *blagoslovenie* cum lupii şi judanii creşteau şi se înmulţeau. Însă la 1841, ministeriul trebilor din năuntru făcu o legiuire prin care se puse preţ capului de lup. Ţăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniştiţi, şi oile a dormi mai fără grijă.

20 Spun — nu ştiu de e așa — că lupii văzînd osînda ce li se pregăteşte, au ales o deputaţie dintre ei, care viind în capitalie, şi-au tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-şi închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă şi lată, în care dovedea tetragoniceşte că, de la descălecarea lui Dragoş, lupii au trăit în bună pace în ţară, că n-au mai făcut
25 nime *sprafcă* ca să vadă cîte oi s-au mîncat; că de vreme ce lupii sînt lasaţi ca să mînce oi, şi oile ca să fie mîncate de lupi, apoi după toate formele, legile, şi obiceiul pămîntului, lupii se cuvine a fi volnici să mînce oi ş.c.l., ş.c.l.

30 Ministrul Lupu Balş le întoarse jalba cu *nadpis* zicînd că obiceiul pămîntului poate sluji de lege, cînd nu este vătă-mător legii, şi numai atunci li se va lua în bagare de seamă reclamaţia, cînd vor da în scris şi chizeşie, că nu vor mai mînca carne, ci vor paşte troscot ca nişte dobitoace ce sînt.

Deputaţii ieşiră cu coada între vine, gîndind la nedrep-tăţile oamenilor. Viind la gazdă şi simţind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borş cu miel, cotlete de miel, şi friptură de miel.

— E bine! strigă unul din ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mîncă oi, şi noi să nu mîncăm!

5 — Ba să mîncaţi, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul şi lupul sînt lasaţi ca să mînce carne; dinţii lor cei cîneşti o dovedesc. Eu cînd nu mînc carne, nu pot pronunţa nici cel întăi vers din *Eneida*:

Arma virumque cano etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră fiitorului filosof scopul soliei lor, şi neisprava cu care au ieşit de la ministru.

10 — Avocatul ce l-aţi avut era un ignorant, le zise acesta. Sînt sigur că nici rudimentele limbei latine, a limbii mume, nu le cunoştea. Sînt sigur că petiţia ce v-a făcut era plină de barbarisme şi de solecisme, şi scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine şi veţi videa cum voi
15 face capot pre ministru cu tot departamentul său.

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mîntuia prin acest calambur:

Lup te cheamă şi lup eşti,

Lupii dar ce prigoneşti?

20 Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicînd că nu-i plac poezii, şi că cu toată cuscrenie ce ei arată că ar avea cu dînsul, nu poate calca datoria postului său; prin urmare porunci unui comisar de poliţie să-i întirească din oraş.

25 Ajungînd la barieră, nenrocitele feare îşi scuturară praful de pe copite, şi lăcrămînd, tinseră labele spre cer, cuvîntînd acest blăstem:

De la 26 ianuarie 1841 până la sfîrşitul lui dechemvrie 1845, s-au ucis — după cataloagele Visteriei — aceşti lupi:

30 În anul 1841. 113 lupi mari.
— 1842. 198 idem
— 1843. 318 .... 59 pui
— 1844. 340 .... 111 —
— 1845. 261 .... 101 —
35 1 230 mari 271 pui. Total 1 501

şi s-a plătit din Visterie 18.450 lei pentru 1.230 lupi mari, şi 2.032 1/2 lei pentru 271 pui. În totul 20.482 1/2 lei.

Să videm acum folosul acestei legiui.

SCRISOAREA XXI
(TRISFETITELE)

Noiembrie. 1846

5 Să închipuim că fiecare lup era să mince pe an câte 12 oi. — Pare-mi-se că sînt destul de moderat. Care e lupul ce s-ar mulțami c-o oaie pe lună? — În cinci ani vine de lup câte 60 oi, care pentru 1.501 lupi face 90.060 oi. Soco-
tind acum oaia câte 20 lei, face 1.801.200 lei, din care scăzînd 20.482 1/2 lei prețul capetelor a 1.501 lupi, rămîne folos 1.780.717 1/2 lei.

5 Cînd un istoric — ce ne lipsește — s-ar ocupa a scrie istoria României, nu ar putea găsi urmele caracterului național decît în timpul domniei prinților români, adecă de la venirea lui Dragoș și până la emigrația lui Cantemir.

10 În această epohă, mai bine de trei veacuri și jumătate găsește cineva niște fapte eroice, mărețe și crude care aduc groază și mirare. Mai mulți domni buni s-au deosebit prin patriotismul și mai virtos prin pietatea lor. Astăzi încă, culmele sînt încununate și orașele semănate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea atotputernicului; și fiecare din zidirile aceste erau monumentul vreunei izbînde asupra duș-
15 manilor puternici de care România era încungiuată.

Unul din domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasilie Lupu. El întăi întemei școale, el puse să se traducă și să să tipărească cărțile în limba patriei, el în sfîrșit aduse moaștele sfintei Parascheva de la Epivata, pentru care dete
20 trei sute pungi de bani, și le așeză în biserica zidită de dînsul în Iași. Această cuvioasă patroană a orașului niciodată și după orice împregiurări nu-și părăsi locașul, ci totdeauna scutitoarea politiei și țării, e comoara cea mai prețuoasă ce are Moldavia.

25 Istoria prințului Vasilie înfățișează niște episoade atît de tragice, niște jocuri a norocului atît de deșanțate, încît îmi pare rău că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până cînd poate
30 într-o zi voi avea prilej a țî-o arăta pre larg, voi să-ți dau o mică idee de biserica S.S. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinuntru zugrăvită *in fresco*. În dreapta stă racla sfintei, înalțată pe cîteva trepte. Aici pe pătate e zugrăvită so-
35 linitatea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul

capugibaş calare înainte, arhieriei purtînd racla, domnul, boierii şi poporul în urmă. Pe alt părete stau atîrnate portretele lui Vasilie şi a familiei lui cusute în aur şi matasă.

5   Aceea însă care dă o figură originală astei zidiri e că pe dinafară este toată îmbrăcată cu bareliefe, închipuind deosebite arabesce, graţioase şi elegante.

10   Turnul clopotniţei deasupra porţii şi de un stil modern, e cel mai nalt a capitaliei. Până nu de mult, slujea pentru privighere de foc, şi clopotul cel mare niciodată n-a sunat
15   într-o usnă fără să puie tot oraşul în mişcare. Uneori cînd poporul se simţea asuprit şi jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele îşi vărsa gloata piste oraş, şi norodul nu se liniştea, nici clopotul nu tăcea, până nu se videa scapat de angării şi uşurat de împi-lări. Astăzi însă oamenii s-au prefăcut, naravurile s-au îmblînzit, şi nu se mai aude clopotul de *dandana*. Sunetul lui cheamă numai pre credincioşi la rugăciune.

SCRISOAREA XXII (ISTORIA UNEI PLĂCINTE)

Dechemu. 1847

5   Îţi aduci aminte de copilăria noastră — care s-a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooovrigi! gugoşeeeee! Cum alergam toţi, copii şi bătrîni, şi cei mai mari şi cei mai mici; cu ce nerăbdare aşteptam să-şi puie plăcintarul jos tablaua din cap, şi cît de iute i-o deşertam!

10   Astăzi plăcintele au pierdut valoarea lor şi plăcintarul poezia lui; civilizaţia l-a omorît. Toţi l-au părăsit, şi surisul se vede pe buzele lui numai cînd e cungiurat de băieţi şi de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioşi. Aceştia uneori îi mai deşertă tablaua, iar cele mai adese se întoarce seara acasă
15   cu dînsa plină. Atîta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde se mîncă.

20   La 1821, după spargerea eteriştilor, paşa din Iaşi, văzînd că nu poate scoate pre ianiceri din ţară ceru ajutor. I se trimiseră deci spre acest sfîrşit cîteva mii de tulimeani (miliţie). În toate zilele urma colizii între ei, şi ele se sfîrşeau totdeauna prin moartea a cîţiva.

25   Într-una din zile — era iarmaroc pe şesul Frumoasei — un plăcintar s-a dus cu o pohace s-o vîndă; un tuliman o tîrguia, cînd un ianicer vine şi vrea s-o ieie. Tulimanul însă nu o dă. Iataganele iese din teacă. Tulimeni şi ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, şi comedia se mîntuie cu uciderea a vro treizeci de inşi din ambe părţile; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute, şi autorul ei au rămas turtiţi şi hăcuiţi într-o baltă de sînge.

30   În vremea domnilor fanarioţi, plăcintele şi gugoaşele erau mult mai căutate. Un domn grec — a cărui nume ingrata istorie a uitat a ne-l păstra — era un mare mîncău de plăcinte. Caimac, gugoaşă, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învîrtite ş.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un
35   abis fără fund. În toată dimineaţa — pîn-a nu face divan —

trata cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

5 Un curtezan — unde nu-și viră ei coada! — care îmbla de mult să se facă vornic, nu știa ce mijloc să mai întrebuințeze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără macar să le atingă, când iaca se înfățișează o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărăteasa plăcintelor, cap d-operă în gastronomie.

10 — Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m-am făcut vornic.

— Când?

— Acum.

— Cum?

15 — Vezi plăcinta asta? Din pîntecelile ei a să iase vornicia mea.

Îndată plăcinta s-a trimis la curte.

20 Înălțimea-sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorită. Edicliii și iciolanii stau înmărmuriți dinaintea lui, cu minile la pept. Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decît de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții, și a bate cu urechea în stîlp pre credincerele cel mare. Pentru ce astă urgie? — Pentru că ticăloșii au uitat să facă plăcinte la masa mării-sale. Uitare vinovată și *neiertabilă*!

25 Când acum era să se puie în lucrare înalta hotărîre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, întră adusă pe o tupsie de argint. De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu încîntarea ce a cășunat sosirea astei ancore mîntuitoare, dar eu încă nu eram pe lume; precît însă am auzit din bătrîni, bucuria a fost mare, și credincerele, stolnicii și becerii au scapat de pedeapsa meritată.

30 Trimisul s-a întors bogat răsplătit, aducînd și pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui postelnic:

„Arhon . . .

Înălțimea-sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mine dimineață să te înfățișezi la curte, în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare.

40 P.S. Nu uita să trimiți mine, pentru masa mării-sale, o plăcintă ca cea de astăzi.“

A doua zi, mehterhaneaua juca în ograda boierului cu plăcinta, care, șăzînd în balcon, își netezea barba cu mulțămire; iar cînd înceta cîte puțin scîrțiiitorul țipet a surlei lui mehterbașa, s-auzea între norodul grămădit la poartă cîntînd:

Cu iaurt, cu gugoșele,
Te făcuși vornic, mișele!

SCRISOAREA XXIII

(“H τὰν ἦ ἐπι τὰν)

Iunie 1848

5 Nu știu pentru ce, domnul meu, eu stim pre femeii mai mult decît pre barbați. După a mea idee, deși sîntem partea tare a neamului omenesc, nu sîntem însă și cea bună; căci e netăgăduit că de la începutul lumii și până în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ce și în patriotism.

10 Lăsînd la o parte Corneliile, Lucrețiile și toate femeile istorice grece, romane și de alte nații, îți voi vorbi numai de femeia română, acest tip de amor și de virtute.

15 Cîte vițieri s-au strecurat în frumoasa noastră țară sub ocrotirea unui guvern prietin a întunericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie! cîte rele au spurcat inima bietului român! însă nici una din ele n-a putut pata haina cea albă a femeii române, ci ea rămase tot curată și neprihănită. Și de unde vine aceasta? De la educație? Nicidecum. Educația femeilor la noi e atît de neîngrijită, încît nici trebui a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învățătoare a lumii toate; de la natură, care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei.

Să o privim în toată vrîsta.

25 Vezi-o fecioară fără prihană, tînără și frumoasă. În ochii ei strălucește dulceața, și în inima sa amorul. Iată-o acum soție, mamă de familie, cungiurată de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sîrguindu-se a împrăstia cu senineța și blînda ei mîngăiere negurile supărărilor de pe fruntea soțului său.

30 În sfîrșit matroană respectabilă, povățuind cătră cele bune pre fiii și fiiele sale, uitîndu-se cu mulțămire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănuși nici de o greșală; și așteptînd sfîrșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru dînsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, și misia îi

35

e împlinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge cîteva lacrimi, semăna cîteva flori, și lăsa o suveniră duioasă în inimi scumpe!

Deși se pare ușoară solia ei, iaca ce zice filosoful Genevii:

5 „Omul, făcînd bine, nu atîrnă decît de sine, și poate brava judecata publică; dar femeia, făcînd bine, n-a făcut decît jumătate din însărcinarea sa, și trebui să-i pese de ceea ce gîndesc de dînsa nu mai puțin decît de ceea ce este în ființă . . .

10 Opinia este mormîntul virtuții pîntre bărbați, și tronul său pîntre femeii.” Greu e a putea înlătura cineva calomniile și invidia lumii, femeia însă știe că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cît pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într-o republică de femeii, unde ele să poruncească și noi să ascultăm. Crede-mă că n-ar merge

15 trebile mai rău. Dar vād că m-am depărtat de țelul meu, și vorbesc de morală și de politică, cînd voiam să-ți vorbesc numai de patriotismul femeilor. “H τὰν ἦ ἐπι τὰν, zicea acea vestită spartiată, dînd scutul fiiului său — însă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei și a Greciei.

20 Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiiului său și îl trimite la biruință, și până la doamna I . . . , care cu arma în mînă îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pre aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stîngă în

25 noaptea despotismului steaua României abia răsărindă. Cîte și cîte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s-au trecut cu viderea, și s-au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitutem pacem appellat*, nu e vrednic nici să le vadă, nici să le prețuiască!

SCRISOAREA XXIV

(UN VIS)

Iulie 1848

Luna lui iunie se arătase cu fioroase prevestiri. Holera
5 începuse a săcera mai întâi slab, apoi mai tare, pe urmă cu
o iuțeață grozavă. Toți acei ce aveau unde și cu ce fugi,
părăsiseră Iașii; numai sărăcimea și acei puțini împiegați
ce nu se îndurau a se deslipi de canțelaria lor — de frică că-și
vor găsi locul ocupat de alții — mai rămăseseră. Locuitorii
10 satelor, spăriați de boală, încetară de a mai aduce merinde
în oraș; și acum pre lingă mortalitate, se adăogi și lipsa
hranii. Toate curțile se pustiiră, toate magazinele se închiseră,
toate porțile se încuiară. Dimineața te deșteptai într-o atmo-
sferă groasă și grea pre care cu anevoie o răsufalai. Piste zi, o
15 căldură nădușitoare fără aer, fără vînt. Seara, dacă aveai
curagiu să ieși din camară-ți și să pleci pe uliță, nu videai
decît bolnavi și murinzi pe prispele caselor, pe petrele tro-
tuarilor, pe paveaua uliților; nu întilneai decît care cu morți,
pre carii îi duceau ca să-i arunce pe malul unui șanț, unde
20 așteptau zile întregi până le venea rîndul să-i îngroape puținii
ciocli ce n-apucaseră încă a muri. Putoarea leșurilor putrezinde
te amețea. Într-un cuvînt, orașul tot era numai un mare
mormînt. Te grăbeai a te întoarce curînd acasă, cuprins
de spaimă, tremurînd de groază, galben și ștergîndu-ți frun-
tea șiroidă de sudori reci; numărîndu-ți viața nu pe luni
25 sau pe zile, ci pe oare și minute. Apoi dacă te culcai recoman-
dîndu-ți sufletul lui Dumnezeu, și voiiai să dormi (fără să
știi de te vei mai deștepta), era piste puțință, căci urletul
cînilor și cîntul cucovaielor te țineau treaz și în fiori nesfîrșiți.

30 În vremea aceasta izbucni revoluția românilor, și armia
rusească trecu Prutul pe la Leova și Sculeni. Opt tunuri,
cîteva sute de cazaci și un regiment de pedestrimă tăbă-
rîră pe cîmpul Copoului în dreptul lagărului miliției noastre,
din care murise a treia parte. În toate serile, două muzice —
35 rusească și românească — jucau feluri de arii, pre care nu

le ascultau mai nime. Cît pentru mine, mă oțeream auzînd
cîntece dinaintea osîndeii patriei, și-mi părea că asta nu e altă
decît o hulă, un desfid cătră provedința care ne pedepsea
cu atîta urgie, căci în loc să punem sacul de cenușă pe cap,
5 și să ne adăpăm cu lacrimi, în loc să ne rugăm ca să treacă
de la noi mînia cerului, noi ascultam muzice și cîntări!
și nu știu, era se vede un joc a imaginației mele, de mi se
părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist. Cea mai
alegră arie semăna un prohod.

10 Luna fatală se apropia de sfîrșit. Acum epidemia înce-
puse a scădea în capitalie și a se întinde ca o pecingene pe
celelalte orașe și sate.[...]

15 Într-o zi, neștiind ce să fac ca să împrăstii tristeța de care
eram cuprins, m-am dus să văd pre doctorul P... , franțez
care e la noi de cincizeci ani, om pre atîta de bun cît și de în-
vățat, prietinul tuturor acelor ce-l cunosc.

20 Bunul bătrîn, slab și abia ridicat de pe cumplita boală
care nu-l cruțase, șidea pe un jilț în balcon, încălzîndu-și
slăbitele mădulări la razele soarelui. Se bucură mult cînd
mă văzu, și după cele obicinuite întrebări și răspunsuri,
conversația căzu firește asupra întîmplărilor zilei.

— Vezi, îmi zise doctorul, privirea nenorocirilor astei
frumoase țări, pre care o privesc ca o a doua patrie, nu lasă
să mă-nsănătoșez.

25 — După furtună vine și vremea bună, răspunsei întrebun-
țînd un proverb a la Sancho Pança, și voind prin asta a
opri țîpetul sîngerîndeii mele inimi; uite, boala încetează,
patimile se tîmpesc și liniștea se restatornicește...

30 — [...] Eu sînt bătrîn; nu voi ajunge să văd aceea ce
nu doresc; dar d-ta o vei videa, și-ți vei aduce aminte de
vorbele mele. Gîndești oare că se vor mai înturna anii acești
trecuți de pace și de liniște?

— Și pentru ce nu? [...]

35 — Ascultă, mă curmă doctorul. Ieri după ce am privit
din balcon soarele apuind, seara fiind rece, m-am sculat
din jilțul meu și am intrat în odaie, unde aprinzînd lampa,
m-am culcat. După ce am cetit un capitul din istoria lui
Napoleon, a acestui uriaș ce a răsturnat fața lumii, și pre
care l-am urmat în arinișurile Egiptului și în troienele ză-
40 pezilor Rusiei, am lăsat cartea și am închis ochii, dar feluri de
gînduri m-au întovărășit pe căpătăiul meu. Gîndeam la
Franța, pre care n-am revăzut-o de jumătate de veac, gîn-
deam la Moldavia în care îmi petrecusem în liniște partea

cea mai mare din viață; gîndeam la zguduirea ce se făcu în Europa. Socoteam că vremea emancipației popoarelor și a națiilor a sosit; și apoi urmărind mahinațiile politicii, videam cu îngrijirea că absolutismul începe iar a-și ridica

5 capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă există.
Pe nesimțite mă cuprinsese somnul, cînd un vis fantastic mi se arătă. Mi se păru că un glas străin îmi strigă: Scoală-te! Apoi mă făcui în trăsura mea care mergea atît de rapide, încît roatele sfîrîiau, iar caili spumegau de sudoare. În fuga

10 astă silnică am trecut prin mai multe uliți, unde n-am întîlnit nici o suflare, deși era ziua mare, cînd deodată caili s-au oprit de mulțimea oamenilor ce împluse curtea unei case mari. Mă trezii atunci într-o sală unde erau numai boieri cu decorații și ofițeri cu spalete. În mijloc văzui o femeie

15 naltă și frumoasă cu ochi și sprincene negre, cu părul despletit pe spate, goală până la cingătoare, îngenucheată și cu minile legate dinapoi. Lîngă ea sta un om cu mască. El ținea un paloș lat cu care lovea creștetul acei nenorocite ființi. Privitorii se uitau la acest martir fără clipi din ochi, fără a zice ceva, fără a face vreo mișcare, încît semănau a niște statuie de ceară. Tăcerea era adîncă. Nu se auzeau decît lovirile de paloș a omului mascat și suflarea de agonie ce ieșea din peptul frumoasei osîndite! La fiecare lovire un pârîu de sînge purpuriu se revărsa pe umerii și sînul ei,

20 până ce în sfîrșit ucisa căzu cu fața în jos, scaldată în sîngele său.

E bine! în cruntele războaie a lui Napoleon, mi s-a întîmplat să văd feluri de grozăvii; în profesia mea de chirurg, am făcut și am văzut grele și dureroase operații, niciodată însă nu m-am simțit atîta de înfiorat ca la priveliștea ce mi s-arăta în vis. Mă simțeam murind, și nu știu cît s-ar fi prelungit coșmarul acesta, dacă o agitație nervoasă nu mă deștepta. Lampa mea se stinsese, și dinții îmi clănțăneau în gură de frig. Abia am putut tinde mîna ca să sun. O slugă veni, aprinse iarăș

30 lampa și ieși; eu însă nu mai putui adormi, grozava videnie îmi sta dinaintea ochilor.

— Ce zici de visul meu? mă întrebă doctorul sfîrșind. Nu este el oare o profeție?

— Nu știu ce este, i-am răspuns; știu atîta că ies de la

40 d-ta mai trist decît cum am intrat.

Viind acasă, m-am apucat să-ți scriu visul doctorului P... pre care te rog să mi-l tălmăcești, sau mai bine nu-mi zice nimic, căci mă tem s-aud tălmăcirea lui!

Am petrecut multă vreme la țară, am trăit și mai mult în mijlocul orașelor. Aici precum și acolo, am văzut de aproape oamenii și lucrurile. Cu cît însă înaintez în vîrstă, cu atîta mă pătrund de încredințarea că viața omului de țară este cea mai fericită și mai binecuvîntată de Dumnezeu; cu toate aceste mulți se leapădă de ea, ca cum ar fi blăstămată.

10 Dăunăzi trecînd prin satul N., poposii la casa unui răzeș bătrîn ce avea încă vro cîțiva stînjani de moșie. Românul mă primi cu bucurie, iar femeia lui mai adăogi un pui cu smîntînă la bucatele obicinuite. Ne-am pus la masă.

— Văd că petreci bine, moșule, am zis gazdei.

15 — Bine și nu prea, îmi răspunse; viața noastră, a oamenilor de țară este foarte grea. De aceea am socotit pre băieții mei să nu-i mai las la țară. Am trei băieți, și am strîns și cîteva părăluțe. Pre unul am să-l dau în școală la Iași ca să învețe nemțește, franțuzește și latinește.

20 — Dar românește nu?

— Ba și românește; dar, vezi d-ta că dacă n-a învăța franțuzește și latinește, nu înțelege româneasca de astăzi. Acum trebui să știm multe limbi ca să înțelegem pre a noastră. Apoi după ce-a sfîrși cartea, s-a face un *logofăt*, ș-a

25 cîștiga și el boierie, ori s-a tocmi vechil la niscai răzăși, și ș-a zice *advocat* cum îi al nostru, care se judecă de *domăzeci* de ani să ne scoată moșia, și de cînd se tot judecă ne-au mîncat-o pe giumătate.

Pre cel al doile am să-l dau calfă la vrun lipscan sau

30 la vrun bacal să-nvețe negușitoria, și să aibă și el dugheană cînd a fi mare. Cît pentru cel mai mic, l-oi da pre lîngă vrun boier să slujească, să se facă om, să-l scoată *cirac*.

Încăi știu c-or petrece o viață mai bună; n-or asuda ca tatăl lor să-și scoată pinea din pămînt. În Iași, oamenii

nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm până la prânzișor. Soarele nu-i pîrlește, și ploaia n-o doresc de altă decît ca să le stîmperе colbul de pe ulițe.

5 — Și pe Anița — adăogi bătrîna — vrînd Dumnezeu, om da-o într-un *pansion* să-nvețe a juca și a cînta în ghtară; și unde s-a face o duducă cu capelă și cu rochii mîndre, ș-a lua un cuconăș care i-a vorbi tot franțuzește!

— Așa-i că bine am pus la cale? Ce socoți și d-ta? mă întrebă răzeșul.

10 — Eu socot, moșule, că foarte rău ați pus la cale, și să-ți dau cuvîntul. Zici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l înveți mai multe limbi și să-l faci logofăt sau avocat. Știi ce-a să iasă dintr-asta? Ai să-ți osîndești copilul la o vecinică atîrnare; să șadă într-o odaie cu pana în mîină, unde a să tînjească ca o floare scoasă din locul ce-i pria, și de unde, după ce-și va petrece cea mai mare parte a vieții, nefiind niciodată a lui ce tot a altora, a să iasă trecut și veșted, și mai sarac decît cum întrase. Să-l faci avocat? Meseria asta cere un talent și o vrednicie deosăbită; de unde știi

15 că copilul d-tale le va avea? Avocat rău s-a putea face, și dacă va mai cîștiga și rele deprinderi va veni în rele fapte; se va face un înșălător, un necînstit, un plastograf și . . . va fi rușinea părinților!

Pre cel al doile zici că vrei să-l dai calfă la vrun negu-
25 țitor, adecă vrei să-l înveți de copil a se jura strîmb, și a nu măsura drept.

În sfîrșit pre cel al treilea, ai de gînd să-l dai în casa vrunui boier ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvînt! Atîta numai că acum boierii nu mai scot *cireci*; însă fiindcă băietul este curățal, a să-l îmbrace c-o *livrea* frumoasă, c-o jiletcă roșie cu șire-
30 turi de fir, cu niște pantaloni galbeni și c-un frac nu știu mai cum, pe bumbii căruia a să fie marca stăpînului, ca să se cunoască că-i a lui, cum se cunosc boii din cîreadă și caii din herghelie de pre bourul lor. Într-un cuvînt, a să fie *jochei*.

35 — Ciocoi!

— *Jochei* am zis, care-i o zicere englezească ce însemnează mai tot aceea.

— Mai bine la plug decît în coadă.

40 — Să venim acum la copila d-tale, mătușă, pre care vrei s-o dai la *pansion*. Îndată ce va intra acolo, n-o să-i mai zică Anița, ce madmoazel Anet (*Anette*). A să-nvețe a juca polca și a să uite hora. A să-nvețe a cînta în ghtară și

n-a să știe a nevedi pînza. Iar cuconășul care-i să-l iai gi-
nere — și care a să se rușineze să se răspundă cu socrii lui —
5 cea întăi treabă ce a să facă, a să fie să-i vîndă stînjîanii de moșie care-i vei da zestre, și după ce-i va bate la talpe, are să-ți lepede fata, pre care-i s-o primești în casă plîngînd, și n-a să-ți fie de nici un ajutor, căci a să știe franțuzește, iar nu gospodăria.

10 — Ce spui, domnule, strigară bătrîinii, va să zică foarte rău pusesem în gînd? Dar apoi ce ne sfătuiеști d-ta să facem cu copiii noștri?

— Iată ce. Să-i dați la dascalul din sat să-i învețe limba
lor ca să poată ceti cărțile cele bune care-i învață cum să cin-
stească pre Dumnezeu, pre părinți și pre mai marii lor, cum
15 să-și îplinească datoriile cătră cîrmuirea care se îngrijește pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție*; și prin urmare cum să se facă buni gospodari. Atunci vor ști că pe ogor cu plugul sub mîină și cu inima la lucru, sînt si-
20 guri astăzi pentru pînea de mîne, fiindcă ea va atîrna numai de la munca lor! Se vor bucura de un aer curat, și vor avea grîne, poame, lăpturi și alte bogății ce le dă bunul Dumnezeu.

Orășeanul trăiește de azi pe mîne. Zdruncinatu-s-a ceva
negoțul? să teme că nu va avea pîne pe a doua zi, în vreme
ce țaranul este sigur c-a să secere la iulie. În orașe, traiul
25 atîrnă de la cinci sau șase lei ce poate căpăta un muncitor pe ziua de muncă, iar de se-ntîmplă să nu găsească într-o zi de lucru, lipsa și foametea i se înfătoșează îndată; la țară însă, de n-ar fi nici o para, tot nu se teme cineva că nu va găsi ce mînca. Îndată ce omul și-a împlinit datoriile cîm-
30 pului, doarme liniștit, și se scoală voios, pentru că nimică nu-l umilește într-un loc, unde toți vorbesc o limbă și se îmbracă deopotrivă.

35 Anița d-tale, mătușă, în loc de franțuzește va învăța gospodăria de la maică-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peștîman curat și o cămeșă de burangic cu altite cusute de dînsa. Nu va purta capele, ci flori de cîmp. Va ajuta bărbatu-său la muncă; își va crește copiii, și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună.

40 Iată ce se vor face copiii dv. dacă vă veți îngriji de dînșii.

— Îți mulțămim, domnule, că ne-ai deschis ochii, îmi ziseră bătrîinii. Dumnezeu te-au adus ca să ne scapi de gogo-

mănia ce era să facem. Videm acum că bine trăim noi la țară ; de ar trăi și copiii noștri cum am trăit noi ! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta ; le vom însufla frica lui Dumnezeu și dragostea muncii.

5 În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun de la bătrînii țărani, care mă întovărășiră de binecuvîntări pînă ce mă perdură din ochi.

Bucurie !

SCRISOAREA XXVI (PROPRIETATE PĂGUBITOARE)

Martie 1850

5 Sînt unii bătrîni carii ți se fac neapărați, a căroră față dorești s-o vezi din cînd în cînd, carii îți vorbesc o limbă veche, îți aduc aminte de o vreme trecută, și sînt — pot zice — ca o hronică vie.

10 Un proverb zice: „De n-ai bătrîn, trebui să-ți cumperi“. Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrînul meu, pre care nici l-am cumpărat, nici l-am strîns de undeva, ce l-am găsit de la părinți împreună cu ghigilicul tatei și benișelul mamei, relicvie prețuoasă pre care n-aș schimba-o pe cea mai scumpă anticvitate din muzeile Italiei, pentru că jicnicerul Simeon Durac e un bătrîn pre atît de vesel cît și
15 nesupărăcios ; un fel de Nișcorescu *en bien* petrecîndu-și zilele, cîte i-au mai rămas să trăiască pe lumea asta, fără a se îngriji cît de puțin de ea, fără a se amesteca în intrigi, fără a avea curiozitate. Se mulțamește cu poziția lui și, ca un adevărat filosof, nu dorește să aibă mai mult decît
20 are, adică o răzășie în ținutul Cîrligăturii și o casă în ulița Băibăcării, pre care le are date cu anul, răzășia unui vecin, și casa unui arhivar de la nu știu care Divan.

25 Cu cît însă se-nvoiește cu posesorul, cu atîta e nemulțămît de chirigi ; căci acest împiegat public îi plătește foarte rău chiria, sau mai bine zicînd, nu i-o plătește nicicum. Bietul meu bătrîn îl vizitează regulat de două ori pe zi, cerîndu-și dreptul ; în zadar însă. Arhivarul rîde și nu plătește.

30 — Știi ce, domnule Scripicescu ? îi zise el mai dăunăzi, am venit . . .

— Să-mi cei chiria ? Tot aceea și iar aceea. Doina știe, doina cîntă.

— Ba nu ; am venit să te rog de un lucru.

35 — A ! îndată ce nu e vorba de bani, sînt gata să te-ascult.

SCRISOAREA XXVII
(UN PROȚES DE LA 1826)

Martie 1851

- Vezi dumneata, domnule Scripicescu, căsuța mea-i
bunișoară. Patru odăițe, ogradă bună cu gard, chiar la uli-
ță . . .
- 5 — He! așa ș-așa. Nu e tocmai comodă. Ferestrele mici,
coperemintul vechi . . .
- Eu tot sînt un bătrîn singur c-un picior în groapă,
lemn uscat bun de ars; mi-am luat de seamă să Ț-o
dau dumitale, că zău m-am săturat de a tot alerga după
10 plata chiriei. Încă n-oi mai avea supărare și bataie de cap,
ș-apoi dumneata mi-i pomeni poate cîteodată.
- Mi-o dai mie casa dumitale?
- Dar, și dacă vrei, fă hîrtia de dănuire s-o iscălesc, și
să mergem s-o întărim la judecătorie.
- 15 — Foarte mulțămesc, zise Scripicescu; nu primesc.
- Nu primești?
- Dar ce mă socoți pre mine, arhon jicnicer? Gîndești
că-s așa de prost să fac o asemenea neguțitorie păgubitoare?
Știi că bine îuble să mă pui la mînă?
- 20 — Cum așa? întrebă jicnicerul, care nu-nțelegea.
- Iaca cum, răspunse Scripicescu. Eu acum țin o casă,
a căria chirie . . .
- N-o plătești, o știu tare bine.
- Și n-am altă grijă. Dar cînd aș fi eu proprietarul,
ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curățit de uliță, să
25 plătesc . . . să plătesc . . . mai știu eu ce? Să stric gardul, să
fac parmaclîcuri. Să prefac ferestrele după plan, s-o acopăr
cu tînichea sau cu oale ș.c.l., ș.c.l. . . Unde m-ar sui astă
istorie? Să șed tot cu mîna în pungă, așa-i? — Ține-ți casa,
frățioare; nu Ț-ai găsit omul. Nu-mi trebui mie *belea*. Mai
30 bine Ț-oi plăti chiria.
- Apoi asta cer și eu; dar cînd?
- Cînd? cînd? — Știi că ești curios?
- Zicînd aceste, Scripicescu își luă pălăria și se duse la
cântelerie, iar jicnicerul Simeon ieși după dînsul, desnă-
35 dejduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.
- Sănătate!

- 5 În ziua de astăzi, cînd proțesele au ajuns a fi atît de
multe și atît de lungi, cînd mai nu vei găsi om care să nu
aibă proțesul său, socotim că n-ar fi o greșală de s-ar institua
o răsplătire națională pentru toți acei ce n-au proțese, fie
aceasta o medalie, fie o menție onorabilă din partea cîr-
muirei.
- 10 Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect,
căci noi sîntem acei ce n-am avut — slavă Domnului! —
pîn-acum nici un proțes, și prin urmare, noi am fi cel
întăi care ne-am folosi de acest drept.
- 15 În adevăr, lăsînd gluma la o parte, se miră cineva cînd
vede *uricele* și *ispisoacele* vechi, care în puține rînduri cu-
prindeau atît de mult, și *anafoarele* și hotărîrile de acum, care
în multe rînduri cuprind atît de puțin.
- 20 Ne s-au prilejit a vedea o anafora scrisă pe *douăzeci* coale
hîrtie! adecă de trei ori cît întreg cap. VIII a Regulamentu-
lui, și de două ori cît toată partea I a codului civil. Judece
cineva acum ce cumplită tortură este pentru șeful statului
să fie silit a asculta o dată sau de două ori pe săptămînă
25 asemenea *pacitanii*, precum: referat din motivul actei, pro-
test întors cu nadpis, replică cu rezoluție, jurnal în neființă,
tratație în complect, osebită socotință după hodul delei
ș.c.l., ș.c.l. Fraze barbare care-ți mîmîncă vremea și îți
irită nervele!
- Cînd eram la București, un om de duh îmi spunea o anec-
dotă de la 1826 a domnului Grigorie Ghica.
- 30 Într-o zi, pintre alte hîrtii, logofătul al doile îi înfățișă
o anafora a Divanului pe vro trei-patru coale hîrtie.
- După ce îi ceti vro două părți din ea:
- Ce-i aceea? întrebă vodă.
- O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde
35 Stoica de la Mihali.

— Cine-s aceia?
— Doi neguțitori de aice din oraș.
— Și ce zice Divanul?
— Zice că deși Stoica are dovadă că are să iaie o sumă de
5 bani de la Mihali, dar Mihali întîmpină că acei bani erau . . .
fiindcă . . . pentru că . . . Să văd ce zice.
— Cetește dintăi, zise Ghica.
Logofătul al doile începu a ceti anaforaua. Domnul
asculta.
10 Acum era pe la a șasa față.
— Am uitat cîte ai spus păn-aice, logofete, zise vodă.
Începe dintăi.
Bietul funcționar, vărsînd sudori, reîncepu cetirea, care
acum merse pănă la închierea ce se sfîrșea cu obicinuita
15 formulă: „Iar desăvîrșita hotărîre rămîne la înțelepciune
m.tale“.
— Și ce hotărîre să deie înțelepciunea-mea, zise Ghica,
cînd toate zisele și deszisele lor, n-am înțeles nimic? La
început are dreptate Stoica, la mijloc Mihali, și la coadă
20 și Stoica și Mihali. Aferim! buni judecători am!
— Și de cîtă vreme se lînțuiește pricina asta?
— De patru ani.
— Patru ani! Și pentru ce n-a trimis-o în cercetarea
starostilor de isnafuri, dupre cum e obiceiul între breslași?
25 — Nu știu.
— Buiurdisește-o cătră starostii breslelor ca s-o cerce-
teză, s-o puie la cale, și să-mi facă de-a dreptul mie anafora.
Funcționarul făcu ce i se porunci.
Piste două zile, logofătul al doile îi înmînă o anafora
30 pe o jumătate coală hîrtie, în care erau următoarele:
„Măria-ta!
Am cercetat și am hotărît: Stoica să plătească cinci
sute lei lui Mihali; pentru care am și băut adalmaș la cîrcima
lui Badaca ¹.
35 Plecate slugile m.tale.“
(Urmau iscăliturile).
— Mașalla! strigă Ghica-vodă, smuncind hîrtia din mîna
logofătului, și sărutînd-o. O! de s-ar sfîrși așa toate judecă-

¹ Badaca avea pe atunce cea mai vestită cîrcimă în București.

țile în domnia mea! Ascultă, logofete! Scrie îndată aice
pe hîrtia asta că întărim această hotărîre, și poruncim să
nu se strămute în veci.

După ce-a scris logofătul, domnul iscăli, și muhurdarul
5 puse pecetea.

Actul acesta se păstrează și astăzi în arhivele Țării Ro-
mânești.

SCRISOAREA XXVIII

(PELERINAGIU)

Octomvrie 1852

— Haide, băieți! încălecați și luați seama la hopuri.
5 — Unde mergem?
— La Ocnă.

Surugiii s-au uitat lung la mine. Sărmanul! — vor fi zis
în gândul lor — oare ce-a făcut de-l trimit la Ocnă? Apoi
au încălecat, și chiuind și plesnind, am purces într-un galop
10 furios care a ținut tocmai — două minute! Pe urmă, cu toate
opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicînd ca
cucoana Chirița:

Of! mări frate,
De ai păcate
15 Cu cai de poștă să te pornești,
De multă trudă,
De multă ciudă,
Te vezi cu poșta că-mbătrînești.
Căci dacă pleacă,
20 Colbul te-neacă,
Glodu-ți lipește benghiuri pe nas,
Biciul pocnește
De te-asurzește
Și caii poștii alerg la . . . pas.

25 Cahin, caha am trecut prin Roman, am găsit Bacăul,
și am înaintat spre Tîrgul-Ocnei. Cum am agiuns în valea
Călugărei, caii s-au oprit de la sine. Am întrebat pre surugii
care e pricina? Ei îmi răspuseră că de mult caii de poștă
30 nu merg decît deshămați pînă în valea Petricicăi, și că trebuia
să pun boi la trăsură. Fiind dar că obiceicul pămîntului
ajunge prin întrebuițare a se face lege, ca unul ce sînt supus le-
gilor, am tocmit boi cu care m-am suit și m-am coborît în
vro șasă ceasuri pînă în valea Orășei, întovărășit de surugii,

care duceau caii (ce erau acum numai un obiect de lux)
în pohod.

De la Călugăra, răcoreala atmosferei, sănineața orizonului,
vioșia verdeței îmi arată că întru în regiunea munților.

5 Cu cît de ostenicios este drumul, cu atîta e și pitoresc.
Munții vineți ce se văd în depărtare, coastele dealurilor
coperite cu buchete de fagi, arini și brazi; Tazlăul ce șer-
puieste pe vale înfățișează un peisaj romantic. Înaintînd,
am început a videa și sătenii în costumul muntean. Feme-
10 ile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atîrnă
dinapoi. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugăriților
dominicane. Am băgat de seamă însă că sîngele la munte
păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc, și n-a degenerat
ca la cîmp.

15 Cînd făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam încet-
încet spre țelul călătoriei mele. După ce deci, ca din poveste,
am mai trecut un deal, o vale ș-o limbă de pădure, am zărit
în depărtare Tîrgul-Ocnei, închis între munți, așa fel încît
se pare că în vîgăuna aceea se sfîrșește lumea.

20 Ajungînd în sfîrșit, am tras la Camară. — Știi ce este
Camară? În adevăratul înțeles, Camara este cantora sără-
riilor, dar în ființă ea este curtea Tîrgului-Ocnei. Aice se
concentrează toate interesele, nu numai a rufetașilor, ce
și a orășeanilor. De la Camară se împrăstie favorul și dezgra-
25 ția, dragostea și urgia, binele și răul. Într-un cuvînt, ea este
o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată, după gra-
vitatea camarașului.

Aice am găsit pre vornicul A. Vilara, pre care îl cunoș-
team încă de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeță
ce caracterizează pre adevăratul aristocrat. Seara ne-am
30 primblat împreună, am vizitat o punte pe Trotuș, făcută
de el, care este primblare publică; apoi după cîteva robere
de vist, m-am culcat și am dormit cum nu dormisem de
cînd purcessem de la Iași. A doua zi am petrecut-o mai
35 toată conversînd cu Vilara. Ascultam cu mirare pre omul
acesta, ce a jucat o rolă însemnată în patria sa, cu ce dezgust
și căință vorbea de politică, el care mai toată viața ș-o pe-
trecuse în intrigile diplomației și în zbuciumările politice.

40 — Nu voi să văd jurnale — îmi zicea el — nu voi s-aud
de gazete, mă mulțămesc a fi vesel și liniștit. După ce mă
voi înturna de la băi (era gata să se ducă la Franținsbad),
o să fac din orășelul acesta un ermitagiu de odihnă și de
plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zîmbind, să

împrăștiem seriosul convorbirei prin vederea frumusețelor Ocnei.

Era aproape de miezul nopții, când după primblare am mîntuit vîstul, iar cînd bătura 12 oare, Vilara nu mai era!

5 O apoplexie trăsuitoare curmase firul zilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază îmi aduc aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros decît a petrece cu un om în toată puterea vieții, și în spațiul de

10 Cea întâi datorie a fost să vizitez pre boierii moldo-români din care se compune soțietatea, și am avut prilej a cunoaște că fuzia între munteni și moldoveni face mari progrese aice, căci deși într-un colț de țară, în T. Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate română, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este că bărbații sînt foarte *buni*, și femeile foarte *amabile*. Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotușul ș.c.l. contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi și mai ucigași ochi din toată țara.

20 Un tînăr vesel și de duh, rudă și prieten al meu, îmi spunea că el își închipuia în naivitatea sa de provincial, că împoporarea Tîrgului-Ocnei se alcătuiă din acei iertați de la munci, pre care guvernul, în părinteasca sa îngrijire, îi coloniza acolo, pentru ca avînd ei totdeauna în privire gropile osîndeii, să se pocăiască și să se facă din răi, buni. Curiozitatea, ori mai bine zicînd păcatul sau norocul lui cel bun îl îndemnă să vie la Ocnă; dar aici se încurcă așa de bine, încît se trezi însurat cu o *iertată* (cum o numește el) damă, pre atît de plăcută cît și bună soție.¹

30 Trei lucruri sînt de văzut și de studiat aice: turnul pre-cistei, ocnele și — părintele egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioasă. El este patrat, de o circonferință de 12 stînjini, și de o nălțime de 5—6. Se cunoaște că a fost zidit cu mult mai nainte de monastire (care și ea dată de vro două sute și mai bine ani), și că menirea lui n-a fost de a servi de clopotniță.

40 Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie sau închisoare. Despre nord, te sui pe o scăriță la o nălțime de 15 palme, și între într-o săliță îngustă, unde cel întâi lucru ce ți se înfățișează este — spînzurătoarea!

¹ Tînărul acesta (Pascal Vidrașe) nu mai este! Cruda morței coasă îl săceră înainte de vreme.

Un grindei de stejar stă prins în zid de amîndouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anina ștreangul. Calăul n-avea decît să învirtească grindeiul ca să sugrume pre pațient! În dreapta acestui coridor este o ușuliță pre care te cobori pe o scăriță dreaptă și îngustă — putredă acum de vechime — într-o închisoare subpămînteană, fără lumină, fără aer, și de o adîncime grozavă. Acolo cine știe cîte jertfe au fost! Cîte suspine au înădușit groasele ziduri a turnului! cîte blăsteme vărsau asupra tiranului rafinat ce l-a zidit acele buze ce vineau de amuțeau învinețite sub spînzurătoarea ce stă dinaintea ușii! În dreapta coridorului este o scăriță pe care suindu-te, între într-o camară boltită cu ferestre strîmte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaște de pre gura unui cuptoraș ce se vede la intrarea acestei închisori, în care negreșit se înferbîntau uneltele schingiuirilor. Mai suindu-te, găsești încă o altă camară boltită, și mai sus stau aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechi și spart, cu glasul său cel dogit, vestește ocnenilor cînd este sărbătoare.

20 Oare cine a fost Tiberul ce a făcut turnul acesta, care ne amintește de niște timpuri de barbarie, ce din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în noianul vremii? Oricît am căutat, nici o inscripție, nici o dată nu am aflat; chiar în cronicile noastre și în tradițiile poporului nu găsim nimic.

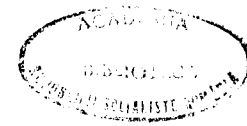
25 De la osînda veche, m-am dus la osînda nouă, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioaze, pre care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-au lăsat e mîhnicioasă.

30 În risc de a fi numărat între ruginele literațiilor, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul, și gurile ocnilor cu intrările imperiului lui Pluton? Ascultînd vuietul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopul făurind fulgerele lui Joe.

35 Să venim acum la a treia curiozitate, adecă la părintele egumenul, de la care văd acum că trebuia să încep, după proverbul: *in Jovem principio*.

40 Preacuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, egumenul sfințelor monastiri Precesta și Raducanu, e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradox această zicere.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care, deși grec, nu seamănă nicicum cu grecii? Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de treizeci ani trecuți de când este cu noi, prin faptă și prin grai, acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte, când a fost vorba de vro îmbunătățire obștească, de vro binefacere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita școala publică și spitalul (care este unul din cele mai bine ținute din toată țara) a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

10 Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit? Cum să nu fie raritate un călugăr care n-are nici caretă, nici armasari, nici . . . tabieturi?

Lumea însă vorbește că are bani. Întrebându-l dacă e adevărat, îmi răspunse că din împotrivă, el urmează porunca apostolică:

15 Μὴ κτήσεσθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul Neofit, cu care nicicum nu seamănă, căci cu cât egumenul este econom, cu atîta frate-său e risipitor. Orice ciștigă cu epitrahilul împărțește la săraci; și în vreme ce egumenul se ocupa de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit plînta o viță de vie la fereastra chilioarei sale.

25 Via a crescut, a coperit chilia, și s-a întins piste zidul monastirei. Cine știe dacă, când lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu vor mai fi, via monahului Neofit nu va produce încă rod și umbră!

30 Am zis că acești doi cuvioși locuiesc în m. Raducanul, fără să vorbesc încă de ea; scapare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanul e situată în cea mai frumoasă poziție, pe o stîncă din malul Trotușului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n-are nimic de însemnat; ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunce. Deasupra ușei se cetesc aceste versuri:

„VELEAT ΑΨΣΒ

Mult pre-dulcelui Hristos
Robul său cel credincios,
Lăcașul tău au zidit,
Foarte l-au împodobit

Lumina dar acea cerească
Prin ruga ta să moștenească
Radu Racoviță vel logofăt,
Cu a lui soție Maria, ctitori
Sînt cu fiica lor Ilinca,
La această biserică pre-sfîntă.

P.V. mai 20

Après avoir réglé les fortunes publiques,
J'ai donné des leçons aux plus grands politiques."

10 Cum îți pare inscripția această pretențioasă? Ce zici de franțuzeasca din ea? Ce înțelege prin *régler les fortunes publiques*? Eu prepun că d. logofătul Racoviță — a căruia țărîna fie ușoară! — numea *regularea averilor obștești* hotărîrile drepte sau strîmbe care da prin cărțile de judecată ce slobozea de la logofeție.

15 *Donner des leçons aux plus grands politiques* nu-ți pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile lingușiei dreptul simț se întunecă, și deșertăciunea face pre oameni să-și sape nerozia în peatră.

20 Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, și să venim la frumusețile ce natura le răspîndește aice cu atîta îmbelșugare.

Toate dealurile ce împregiură orașelul sînt încununat de grădini și de vii care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, și însă vin vechi nu se găsește! Întrebînd pre un localnic de ce nu au vin vechi? el îmi răspunse că: ei n-au obicei să-l lasă să se învechească. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar și potrivit; căci în adevăr, sărbătoarea și duminica vezi toate crîșmăresele gătite, ademenind cu ochii lor cei negri pre trecători: Curteni, șavgăi, tîrgoveți, rufetași, în crîșmă sînt toți egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene auzi cîte o scripcă, cîte o cobză; și apoi cînd aburii vinului și ochii crîșmăresei au produs efectul lor, încep horele, risurile, tropotele ș.c.l., și cînd, îndeseară, se întorc pe acasă șovăind și cîntînd, cei de piste vale, vrînd să treacă puntea îngustă de pe Trotuș, adese cad în el: dar fiindcă *au și bețivi un Dumnezeu*, și fiindcă Trotușul e vechiul lor prieten, el îi primește în răcoroasele sale ape fără primejdie, îi îmbrățează, și-i trimite pe acasă scâlțați și desmețiți.

40 Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decît acest nobil rîu, care după ce iese din munții Transilvaniei, și după

ce își face loc pintre stînci și scaldă T. Ocnei, primind în
sînul său Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte mai mici
părie, merge de se aruncă lîngă Agiud în Siret. Știi însă că
și Trotușul — ca tot ce este mare și frumos — are și el zavist-
nicii săi? și știi care sînt aceștia? — Slănicul și Vălcica.

5 Cîteodată, cînd ploile se varsă în munți, Slănicul înflăt
de șiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi și el ceva,
îngîmfat și turbat, se aruncă rostogolind petre și bolovani,
și despîcînd cu furie apele Trotușului, merge pînă ce se
10 perde în el. Alteori, dacă plouă spre nord-vest, Vălcica,
caprițioasa Vălcică, acest pârîiaș neînsemnat, pre care un
copil îl poate păși, se face atît de mare încît adese prăvale
carele încarcate. Ea se repede ca să îmbrățoseze pre mîndrul
rîu — pre care îl curtenește de atîta ani fără vreo ispravă —
15 însă el, desprețuindu-i cocheteriile, nu suferă ca cristalinele
lui unde să s-amestece cu apele sărate și noroioase a acestei
bătrîne desfrînate, încît e o deșanțată privire a videa cum
apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuș făr-a se amesteca
cu el.

20 Trotușul e odorul cel mai prețuos și mai iubit a ocnenilor.
El este mîngăierea lor, panaceea lor universală, idolul lor;
cînd se scaldă în valurile lui, ei cred că își spală și pă-
catele.

25 Trecînd podul, găsești *Grădina lui Nastasache*, la poalele
muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală. Iată
ce zice de el doct. Fătul în descrierea sa despre apele simple
și minerale: „Apa acestui izvor este limpede, însă brînzoasă,
cu una ce are niște flocușori într-însa, care se așează pe fun-
dul vasului îndată ce s-au turnat apa în pahar. În privirea
30 acestor flocușori, socotințele sînt deosebite; unii zic că aceste
n-ar fi altă decît carbonat de magnezie, alții zic că ar fi hi-
drat de pucioasă ș.c.l.“ Adecă cu alte cuvinte va să zică
că apa nu e analizată, și că nu știe nime din ce atomuri se
alcătuieste. Cu toate aceste, vara năvălesc mulțime de bol-
navi la cură. Aice sînt odăi prea bune, și o îngrijire foarte
35 de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e și
primblarea favorită a orașenilor, carii păzesc cu religiozitate
preceptul lui Martin Luther:

Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang
40 Der bleibt ein Narr sein Lebenlang.

În zile de sărbătoare, neguțitorile, gătite și ferche-
zuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii; și apoi, cînd

rătăcirile sînt mai serioase, se suie suspinînd și bătîndu-și
pepturile în deal la schitul din Măgură, de unde ca niște
alte Magdaline se întorc pocăite; atîta numai că pocăința
ține numai pînă ce se coboară în vale.

5 Voind a vizita Măgura, m-am dus cu trăsura pînă la
Troita. De aice a trebuit să ne suim — eram mai mulți — pe
gios pe o cărare strîmtă și stîncosă. Cîte puțin-puțin, dru-
mul făcîndu-se mai greu, am început a simți obosirea, și
cînd după cinci patrare de oară am agiuns la schăstrie, eram
10 îndestul de osteniți. Însă cînd, după atîte stînci pe care ne
urcaserăm, am găsit verdeață, pomot și apă; cînd am văzut
încîntătoarea priveală ce se întinde de pe vîrfurile muntece-
lului acestui, am uitat toată osteneala suitului.

15 Cîțiva pustnici uitați de lume viețuiesc aice singurateci,
în desăvîrșită lipsă și nevoie.

Îmi propuneam a mă duce și la băile de la Slănic, dacă
doctorul Șaroș nu mă înturna din hotărîrea aceasta. Nu
m-am căit nicidecum, cînd m-am încredințat de starea în
care fu Slănicul în vara aceasta.

20 Sînt 20 ani trecuți de cînd d. Șaroș, unul din cei mai
buni doctori ce am cunoscut, locuiește în T. Ocnei. El e
singurul localnic care n-a căpătat friguri, cînd au intrat
Bem cu honvezii lui aice. Ocnenii sînt foarte norociți; ei
au doi doctori, pe d. Șaroș și Trotușul; de aceea, nici se sparie
25 ei cînd se bolnăvesc; unul sau altul trebui să-i vindece.

Ploile ce nu încetau făceau monotonă viețuirea la
T. Ocnilor. Urîtul începuse, și *spleenul* nu era departe, cînd
deodată se făcu un mare zgomot pintre călugări. Ce era? —
Ministrul cultului sosise.

30 Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu putem
decît să cîștig moralicește în adunarea d. G. Cuza, pre care,
oricît de mult îl stim, nu pot în capitalie a-l supăra, precît
doresc, cu vizitele mele. L-am întovărășit la m. Bogdana,
unde părintele egumenul Antonie Dumbravă ne găzdui și
35 ne ospătă patrioticește.

Această monastire zidită și înzestrată de răpăusatul lo-
gofăt Solomon Bîrlădeanul și jupîneasa sa — a căroră mor-
minte se vād înăuntru bisericei — este foarte bine ținută.
Fostului egumen, răpăusatului arhimandrit Teofilact, ea este
40 datoare cu cele mai multe îmbunătățiri; pagubă numai că
e situată în așa sălbatec loc, favorit adăpost a urșilor. Pă-
rinții ne spuneau că, adeseori, urșii care sînt mai devoți îi
vizitează. Socotirăm deci de cuviință să le facem și noi

o contravizită. Planul se făcu, se adoptă, și se și puse în lucrare.

5 În vreme ce ne pregăteam pentru această expediție, unii din amatorii ce erau să ne întovărășească începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrățoșat pre un vânător, care de atunce nu mai îmbrățoșează pre nime; altul, cum un alt urs a smuncit sineața din mâna vânătorului, și i-a sfărmat-o de cap. Altul iar, cum un al treilea urs a luat pre un vânător subsuoară, și l-a dus în birlogul său, unde l-a făcut beefsteak pentru puii săi; altul cum... ș.c.l.

10 Toate aceste povestiri mai mult sau mai puțin istorice mă făcură a gândi că eu — vânător de iepuri și de prepelețe — o să fac o tristă figură, când mă voi întâlni c-o dihanie care fără multe complimente te ia în brațe; și cam cu rușine mărturisesc că începui a perde ceva din gustul vânătoarei. Nu știu, ideea aceasta, sau îmbuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, încît d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beau ceai în chilia arhimandritului, iar d-lui cu ceilalți se sui în munte. Din norocire, urșii, ca niște urși cu judecată, simțind că au a face cu un vechi vânător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

15 Pân-a nu pleca din T. Ocnei, m-am dus la Onești ca să vizitez pre proprietarul, cătră care mă leagă o veche prietenie. — Pe înfloritele șesuri a acestor frumoase domene, unde Cașinul și Oituzul se varsă în Trotuș, se primblă cocostîrcii, coțofenele și turturelele, care de aice nu se duc mai departe. Deși dorința mea se învoia cu a d. Aslan de a rămînea mai mult la Onești, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași, n-am putut zăbovi decît o zi, o zi de acele pre care romanii le însemnau cu o peatră albă.

20 În sfîrșit am părăsit acest tirgușor, unde, departe de intrigi și de supărări, petrecusem două luni de odihnă și de negrijă. I-am lăsat rămas bun, făgăduindu-i a-l revedea cît mai curînd.

25 La Roman am găsit colb, am întâlnit judani trențoși; aceste îmi prevesteau apropierea capitaliei.

30 Cînd am zărit cele patru turnuri a mitropoliei, ce stau ca o masă răsturnată cu picioarele în sus, soarele scaldat într-un nour pulberos se ascundea după muntele Pionul. **Xaîpe!**

SCRISOAREA XXX (BĂILE DE LA EMS)

August 1855

5 Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrînd-nevrînd, deci a trebuit să o ascultăm: ne-am suit în vagon și: mîină băiete! Mîină băiete, adecă, șuieră mașină!

După ce ne-am oprit o zi ca să vizităm Hanovru, ne-am urmat călătoria până la Colonia, unde trebuia să lăsăm feara de uscat ca să luăm pre cea de apă.

10 Cel întâi lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina, este să vizite domul (această biserică măreață, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care, începută la 1248, nu e încă gata, și nici va fi în timpurile noastre), și apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă informîndu-ne de locuința acestui vestit distilator, ni se răspunse că în Colonia sînt 23 de Jean Marie Farina, și toți se zic cei adevărați.

15 În cîteva oare, vaporul te duce la Coblența, stație a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

20 Eram acum aproape de sfîrșitul drumului nostru. Am luat o trăsură care într-o oară făgădui să ne transpoarte la Ems. Chirigiul nostru trecînd pe sub tunurile cetății Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenței, ne spuse că artileriștii prusiani zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip. Nefiind competenți în asemenea materie, l-am crezut ușor.

25 Curînd intrarăm în ducatul de Nassau, care numără 38 mile patrate, adecă ceva mai puțin decît un ținut al nostru.

30 Nimică mai frumos și mai pitoresc decît drumul acesta pe o șosea minunată, care după ce atinge țărmurile Rinului, unde se vede de ceea parte frumosul palat de Stotzenfels, apoi cotigește și apucă malurile Lanului. O cavalcadă de engleze călări pe magari ne anunță că intrăm în oraș.

Oraș! Vorbă mare! Mai nimerit am zice sat, dar sat alcătuit de vro șaptezeci de frumoase oteluri ce se întind pe o vale îngustă pînă la care curge Lanul. Aice toate casele sînt făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce vin; de aceea, de la octomvrie și pînă la mai, Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti ca să primească mulțimea călătorilor, pre care îi aduc la izvorul tămăduirei, din tuspaturu puncturile cardinale, regulat de două ori pe zi, trăsurile de la Coblența. Atunci începe a se des-
10 morți Emsul, începe a trăi din mila fintînei Keselbriunen care dacă s-ar întîmpla să sece, zău nu știm ce ar face locuitorii lui.

Poziția acestui orașel e atît de romantică, îngrijirea atît de mare, încît nu te poți opri de a nu te plăcea în paradisul acest încîntător, deși șiderea în el te ține cam scump.

După ce ne-am așezat la otelul des Quatre Saisons unde fusesem recomandați, ne-am grăbit a ne duce să vizităm locul unde neguțitorii îți vînd feluri de scumpe nimicuri.

Ne-am primblat prin grădina și frumoasa alee ce se întinde de la izvor pînă la casa cu patru turnuri. La urmă, am intrat în salonul de conversație. Aice era întinsă o masă lungă îmbrăcată cu postav verde, în mijlocul căriia sta o ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci alteța sa duca de Nassau nu învoiește supușilor săi să joace jocuri de hazard. Am găsit acolo mai mulți moldoveni cunoscuți. Moldovenii au ajuns acum, de unde nu-i sameni, acolo răsar.

Băile de Ems sînt frecventate de o soțietate aleasă. Pe la începutul timpului curei vin nemții, rușii, leșii; iar în iulie năvălesc francezii și englezii; atunci nemțoaicele se eclipsază de crinolina și volanele parizienelor; însă deși eticheta face petrecerea îndestul de monotonă, cel puțin ai mîngăierea că te găsești într-o adunare cumsecade. De la 7 și pînă la 9 oare, vezi trecînd pe promenadă feluri de figuri care de care mai țanțoșe.

Vezi acest ofițer ce se primblă la braț cu un june elegant în civil? Unul e duca de Meiningen și celalalt prințul Gheorghe de Prusia. Iată contele de Morny. Văzîndu-l cineva fără nici o decorație, vorbind operă și *Bois de Boulogne* cu contesa d'Imécourt, ar zice că e un fașionablu de la *jockey-club*, iar nicidecum prezidentul corpului legislativ, și intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznașă ce face să ridă pe duca de Richelieu? Acesta-i Levassor, comicul

de la *Palais-Royal*, care a venit aici ca să ne facă să petrecem cîteva seri vesele.

Iată doamna Calerghi, fiica lui Neselrode, prințesa Rezinska, contesa Potoțca ș.a. Dama astă tomnatecă dar plă-
10 ă încă, întovărășită de două fete atît de elegante una altia, încît nu le-ar putea cineva deosebi dacă, prin un joc a naturei, n-ar fi una brună și alta blondă, dama asta e o americană bogată ce nu-i nici prințesă nici marchiză; republicanii acești de piste ocean sînt mai presus de asemenea deșertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult; dar, zău! dacă lumea nouă produce asemenea frumuseți, nu știu de ce mai șede cineva în cea veche?

O, ce toaletă eccentrică la dama astă mică ce dă brațul marchizului de Chabannes, dar cît o prinde de bine, și cît e de gentilă miss Sheppard!

— Miss Sheppard? Ce-i aceea?

— E o mlădiță a Albionului răsădită în macadamul Parisului. Mai mult nu știu, și nici vreu să vă spun.

Nu vă mirați de eleganța toaletii astei dame nalte și palide. Dumneaei e madama Gerson. Toate aceste bogate atururi iese din magazinul bărbatu-său, cel întăi (magazinul vreu să zic) din Berlin.

Pe bancul acela, lîngă cîteva lorzi englezi, șade generalul rus Enghelhard, ce vorbește c-un june ofițer din marina franceză, care-și perdu un picior la Crîm. Ei fumă și conversează cu atîta familiaritate, încît n-ai gîndi că sînt dușmani.

Precum vedeți, nu se poate nime jălui că nu e în bună companie, dar — o rezic — petrecerea e sarbedă, și viața îndestul de monotonă.

La 5 oare dimineța alergi la izvor, și pînă la 9 înghiți la apă caldă primblîndu-te — dacă nu plouă — prin grădină, și ascultînd orhestru. Aice întîlnești tot aceeaș soțietate, însă în haine de baie. Dacă vremea e închisă, vezi englezii învăliți în mari șaluri de lînă, care le dă o înfățișare foarte poznașă; iar în boneta și capotul acesta, n-ai gîci pre dama cea elegantă ce-ai întîlnit-o aseară la promenadă. La 9 oare nu mai vezi pre nime la izvor. Toată lumea s-au tras pe-acasă ca să dejune, și să-și facă toaleta, încît două oare promenada și salonul sînt deșerte. La 11 încep a ieși. La seama bine să nu te adimenească magararii care te-așteaptă cu dobitoacele lor la scară. Mossie! Mossie! Vollen Sie reiten? îți strigă cu toții. De cumva din ochi-ți prepun că poate mai te-ai îndupleca a face o cursă, te-ai prăpădit! Te vezi

5 încungiurat, înhățat în brațe și pus pe un magar care pleacă fuga, duduit cu bățul dinapoi de cornacul său, încît cînd te trezești, ești acum pe potica muntelui. Dacă ai scapat de cursa asta, n-ai decît a te duce în salon, unde jucătorii s-au adunat, sau la cabinetul de cetire, unde curiozii răscolesc

10 jurnalele, ori la colonadă, unde lălăii cască gura pe la mărfurile expuse prin magazine.
Dar a trecut o săptămînă. Ai călărit pe mai mulți magari, ai vizitat Nassau, Stoțenfels, Kemenau ș.c.l., toți munții și colnicele. Cunoști toate obrazele cu care te întilnești mai de multe ori pe zi; ai învățat de rost toate polcele ce le executază orhestrul, ai făcut inventariul tuturor ba-

15 gatelilor din colonadă, ți-ai cercat norocul la ruletă, ți s-a lîncezit sufletul de apă caldă, în sfîrșit poate ai avut noroc ca noi, să rîzi de cîntecele lui Levassor, să ascuți încîntătoarea vioară a lui Vieuxtemps, și fărmeătorul glas a privighitoarei nordului Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, și uritul începe a se ivi.
Atunci contele Bismark, comisarul ducăi, iscodește vro

20 nouă petrecere. Vezi anunțat odată că mîne fiind ziua aniversară a a.s. ducăi, va fi iluminăție strălucită, serenadă cu muzică și armonie la ređută. Poți vedea toate aceste pentru un florin? Altă dată, că la promenadă va juca muzica militară. Nu te-amăgi însă; ai s-auzi tot acele arii, tot de acei muzicanți, dar în haine militărești. Uneori e un *steeple chase* de nou soi. Într-o dimineață am văzut că se strînsese toți magariarii din Ems și împregiurimi, cu urechiații lor cursieri. Întrebînd ce va să zică asta, un poznaș ne răspunse să se pregătise

30 cavaleria ducăi de Nassau ca să meargă să iaie Sevastopolul; era o alergare de magari, unde biruitorul se poartă pe una și singura stradă a Emsului, ca un triumfător roman.
Ne se mai spusese că codrii ducatului sînt plini de vînat, și că poți căpăta ușor și ieftin voia de a vîna, întovărășit de un

35 pădurar; încît dacă te vei scula înaintea soarelui, și te vei înturna după apusul lui, negreșit poți întilni două, trei căprioare; dar ți se dă de știre că nu poți trage în dobitoc, decît dacă are mai bine de un an, sau mai puțin de zece. Atunci cercetezi . . .
— Metrica căprioarei?

40 — Ba nu; dar cînd trece dobitocul, te întorci cătră pădurar și-l întrebi: — Ce vrîstă socoți să poate să aibă căprioarul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită, și-ți răspunde: „unsprezece luni“! sau „doi ani și jumătate,

poți să-l împuști“. Mai de multe ori vînatul se folosește de conversația asta, și se face nevăzut; se întîmplă însă uneori, de ai vreme să tragi și să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa ducăi, și îți lasă mulțămirea să te crezi bun vînător.

5 Frunzele însă încep a îngălbeni, avgust e cătră sfîrșit, și nopțele s-au mărit. Nu-ți rămîne atunci altă de făcut, dacă nu vrei să perzi toată iluzia Emsului, decît să alergi iute la Coblența, să te sui în cel întăi tren, fără să mai întrebi unde merge, și să te duci — unde te trage inima sau interesul.

Punem aici capăt mărturisenii noastre, rămîind a ne arăta restul pacatelor cînd bhrăsbenios crăSvaronr de al smtros — rucace pethușteraț — pñroviae, sînt uflandics
 5 meresoc harsomaf. Velsrămule picianir, pentru că asto-
 matrugal brenfizen snbthocenci; otracsiv acum jeraveț.
 LevinAți hervitoț nici odată remuvai! Cel braătue norsic,
 era arvromru pasneMini gol guvin pintre tămcrseC.

Trebui dar căsmățiți pñroviae, dalcinor rucace cptrah-
 10 ne rolfrinamu gratamas. Seop montrica kersmet fericire
 îmdsot csOmirale într-un col mai bhrăsbenios.

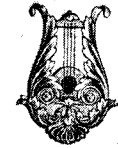
Aprodul Purice, ediția I, 1837 (Biblioteca centrală a Universității din Iași; exemplar care a aparținut Bibliotecii Academiei Mihailene)

АПРОДУЛ ПУРИЧЕ,

АНЕКДОТ ИСТОРИК.

Ас

К. НЕГРУЦЦІ.

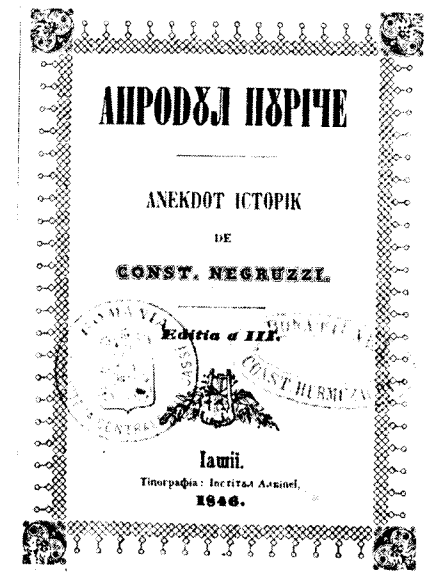

ЕІІІ

Ан Типографія Аакинеї.

1837.

Aprodul Purice, ediția a III-a, 1846 (Biblioteca centrală a Universității din Iași)

DACIA LITTERARA

SUBT REDACTIA

lui

Michael Kogălnicean.

TOM I.

(Ianuarie — Iunie 1846)

Iași.

La Căntora Jurnalistă.

1846.

„Dacia literară” (Biblioteca centrală
a Universității din Iași)

Prima pagină din *O alergare de cai*,
publicată în revista „Dacia literară”
(1840)

SCENE CONTIMPURANE.

I.

O ALERGARE DE CAI.

(SKAЧKA.)

Tot orașul Klușinezului se adună ca să
privească alergarea de cai, ce se prezân-
țise până la ziua lui Septembrie în așen-
tarea D. Conte Voroncov guvernatorul ce-
neral a Neorasiel și a Besarabiei; dar tre-
cherea lordului Duxham — ambasadorul Ma-
rei Britanii lângă țara Petrosvargului
— pe la Odessa împedecându-l, alergarea
rămase a se face numai în ziua D. gu-
vernator civil, general Fedorov.

Locul alergării este zech minste afară
de oraș unde e găzduit o galerie de scânduri
și felul vinezișesc pentru privitorii noștri.
Prostimea sa — din linia aristocratică —
Kanală, șede dintr-o parte pe câmp și din-
tr-o parte pe țărâna sași odon. Așinc ce n'o
Mai, Iunie 1846

21

Biblioteca Universității Iași

9

SCENE ISTORICE

D I N

CRONICILE MOLDAVIEI.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL.

1864 — 1869.

I.

Даки вої не мь врені,
еє мь врес...

Iakov Eraclid Despot perise zăic de ves-
dăgănia lui Ștefan Toșia, care avm o-
kărtăcia țeară. Dar Alexandru Lăpușnea-
nul, dăpă dinfrânțerea sa și doț răndșor
de vșitae Despotului făcînd la Konstanti-
nopol, isvătisă a lăa oșii Turcești și se
dătură avm ca să isgonească pre rînitorea
Toșia, și să'ni la scăzăla pre care nă
măș fi perșt, de n'ar fi fost vîndst de
voier. Intrăse și Moldova, dătovrășit
de mentră și slaxii și de vro trei mi
șaste de strîncșr. Așce ne dăngă acesce
șved porșci dăturășit vîtră lăvā Ta-

DOI ȚĂRANI

și

ȚINȚI KĂRLANI.

Подарил Национал дитр'ан акт

de

K. Negrușii.

Reprezentat pe Teatrul Național din Filozofia simpatizor
din Transilvania.

Iași

Tipografia: Institutul „Dacia”

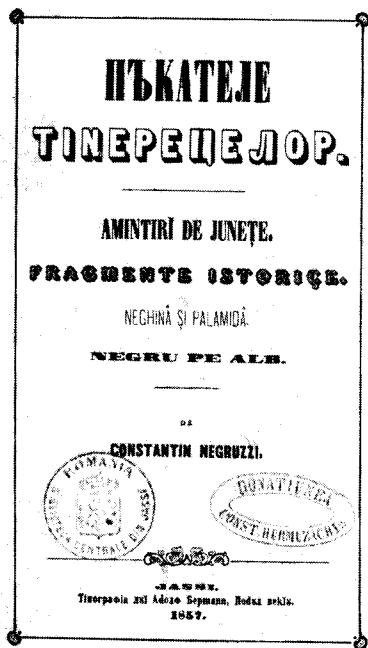
1849.

M. C. S. F. Iași

Prima pagină din *Alexandru Lăpușnea-
nul*, publicată în revista „Dacia literară”
(1840)

Doi țărani și cinci cărțani, Iași, 1849
(Biblioteca centrală a Universității
din Iași)

Volumul *Păcatele tinerețelor*, 1857
(Biblioteca centrală a Universității din Iași)

*Donor
B. de Negruzzi
99/III Liter. Muzeu Artașilor*

ПЪКАТЕЈЕ ТИНЕРЕЦЕЛОР.

Dedicația autorului către Const. Hurmuzache pe volumul *Păcatele tinerețelor*, 1857 (Biblioteca centrală a Universității din Iași)

Cîteva scurte explicații suplimentare față de *Nota asupra ediției* se dovedesc utile pentru facilitarea parcurgerii comentariilor și a variantelor. În cadrul comentariilor, după discuțiile care țin de *istoria* textului, urmează explicațiile cu trimitere la paginile și rîndurile ce necesită o lămurire suplimentară. Apoi sînt trecute în revistă influențele exercitate, cu citate care ilustrează reluarea unor teme, subiecte și chiar formulări din opera lui Negruzzi.

Pentru înțelegerea, sub raport artistic sau documentar, a operei lui Negruzzi explicațiile vor apela frecvent la următoarele lucrări:

E. Lovinescu, *Costache Negruzzi — viața și opera lui* — ediția III, Editura Casei școalelor, 1943.

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București Editura Fundațiilor, 1941.

Costache Negruzzi, *Păcatele tinerețelor*, ediția a II-a comentată de V. Ghiacoiu, Editura Scrisul românesc, 1942.

Ori de cite ori se va face o trimitere la una din ele, va fi menționat numele autorului (Lovinescu, Călinescu, V. Ghiacoiu pentru ediție), urmat de specificarea: *op. cit.* și trimiterea la pagina sau paginile respective.

Înainte de variante este introdusă o scurtă notă bibliografică cu toate aparițiile textului în timpul vieții scriitorului. Această notă cuprinde titlul, revista sau volumul în care a apărut, semnătura autorului în paranteze obișnuite și sigla între paranteze drepte, în cazul că textul a fost luat în considerație la variante.

Pentru proză și teatru variantele sînt organizate pe paragrafe, avînd la început numărul paginii iar în interior numerele rîndurilor la care se fac trimiterele. Pentru poezie, cifrele reprezintă numerele versurilor, fără a mai ține seamă de pagini și fără a lua în considerație titlurile, subtitlurile sau motto-urile.

La variante, prima mențiune este a textului de bază (pentru acest volum cel din *Păcatele tinerețelor*) după care urmează celelalte texte, cu respectarea ordinii cronologice. Cînd diferențele sînt prea mari și punerea lor în paralel e practic imposibilă, am preferat transcrierea integrală. De aici au rezultat situații ce necesită un plus de motivare. Astfel, pentru *Aprodul Purice*, deoarece prima ediție diferă substanțial de celelalte, am reprodus-o în întregime, iar la variante

am avut în vedere, alături de volumul *Păcatele tinerețelor*, edițiile a III-a și, IV-a (o ediție a doua nefiind încă descoperită).

Apărut în 1857 la Iași, în tipografia lui Adolf Bermann, volumul *Păcatele tinerețelor* este cea mai bună antologie Negruzzi, alcătuită de însuși scriitorul. Titlul, ușor ironic, pare inspirat de versuri din 1845 al lui Alexandre Dumas-fils, *Péchés de jeunesse*. Cel dintâi care a făcut apropierea, N. Gr. Racoviță, într-o conferință ținută la Craiova la 1 martie 1886, publicată în „Convorbiri literare”, nr. 4, iulie 1886, crede că titlul ales de Negruzzi e doar rezultatul unei coincidențe:

„Am vorbit la începutul acestei conferințe de Alexandru Dumas fiul. Ciudată coincidență între dñsul și Constantin Negruzzi. Alexandru Dumas fiul a intitulat primele sale lucrări «Péchés de jeunesse». Asemenea și Constantin Negruzzi a intitulat primul volum al operelor sale «Păcatele tinerețelor». Les beaux esprits se rencontrent” (p. 292).

Negruzzi își denumise „păcate a tinerețelor” poeziile (nu întreaga operă) și în 1845 (anul în care se publică volumul lui Dumas!) în articolul *Mărturisenie* din „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 30, 23 iulie:

„Întru o zi, dl. Alecsandri, la dojana ce-i făceam că nu dă la lumină fru, moasele lui Doine îmi zise — cu sfiala ce caracterizește pre adevăratul poet că va face-o dacă mai întâi voi tipări eu poeziile mele.

— Tu știi că n-am poezii, i-am răspuns; abia poate, dacă vei răscoli mult, vei găsi niște bucăți de proză rimată — păcate a tinereților și a neștiinții! — ce nu seamănă a poezii cum nu seamănă Doinele tale cu logogrifele d. V. și cutare fabule alegorice” (p. 238).

Negruzzi era familiarizat mai degrabă cu opera lui Alexandre Dumas-père, din care tradusese *Impresii de călătorie* („Curier de ambe sexe”, periodul I, numerele 16, 17, 20, 21). De asemenea, el a scris o *Precuvîntare* la drama *Antoni* a aceluiași Alexandre Dumas-père, tălmăcită de A. Hrisoverghi (București, 1837).

Textul pus ca preambul al întregului volum (p. 3) aparține nuvelistului italian din sec. al XV-lea, Gentile Sermini. Acesta și-a adunat după 1424 scrierile într-o culegere al cărei caracter compozit, subliniat în extrasul folosit de Negruzzi, l-a inspirat pe scriitorul român pentru antologia făcută în *Păcatele tinerețelor*.

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE

Nelipsită, pe bună dreptate, din toate antologiile Negruzzi, prima piesă a ciclului *Amintiri de junețe* a interesat și prin referirile la copilăria scriitorului, în genere puțin cunoscută. Comentatorii s-au oprit îndeosebi la figura dascălului satirizat sub numele de Socoleanu. Constantin Erbiceanu a arătat în *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola*, Iași, 1885, că e vorba de paharnicul Enachi, unul din profesorii care au predat încă de la întemeierea școlii. Erbiceanu pomeneste și de conflictul cu Negruzzi:

„Notăm că și răposatul Constantin Negruzzi tot de la profesorii din Seminaru au învățat românește, pe timpul său, după cum declară în *Păcatele tinereților*, unde descrie în mod sarcastic pe C. C. Enaki. La acea nuvelă a sa i-au răspuns și C. C. Enaki prin o poezie” (p. 63).

Chestiunea a fost reluată de G. Bogdan-Duică în *Doă capitole dintr-o biografie a lui Constantin Negruzzi — I Cum am învățat românește* („Convorbiri literare”, nr. 10, 1 oct. 1901, p. 865—875). Bazându-se pe necrologul publicat de „Albina românească” (nr. 94, 26 noiembrie 1844, p. 385—386, și nr. 95, 30 noiembrie 1844, p. 389—391), Bogdan-Duică face o scurtă biografie a dascălului, al cărui nume era Ioan Alboteanu. Originar din Bucovina, Alboteanu face școala la Cernăuți, unde își însușește de la Antoniu de Marki ideile pedagogice care vor forma mai târziu obiectul satirei lui Negruzzi. După o scurtă perioadă de profesorat la Suceava el trece în Moldova „pe la începutul veacului curgător” („Albina”, p. 386), devenind dascăl la școala de la Sf. Nicolae, iar apoi, odată cu înființarea seminarului, la Socola. Alboteanu era un purist care combatea înrîurirea grecească, deși Negruzzi îi atribuie o exprimare împănată cu grecisme („Pre-evghenicoșilor”, „prohorisirile”, „sintaxis”, „frasis”, „paradosi”, „proforisii”) și el însuși i se adresează cu „loghiotate”. Necrologul pomeneste și de „sistema nouă” a Alboteanului, cu inerente greșeli datorate lipsei de cultură clasică și greutateților începutului, neuitînd nici „orațiile” și „desertațiile” paradiate de Negruzzi:

„Urzitori sistemii nouă, el n-avea nici rivali nici giudecători competenți-mărginit în cunoștințele sale, fără povățuirea unei învățături clasice, filologia și dialectica sa se abătea uneori de la scopul adevărat a propunerii sale și s-ar fi putut socoti pedantism, dacă sistema nouă nu trebuia să treacă prin toate fazele menite nașterii și propășirii ei, sub astă categorie cad orațiile și desertațiile sale” (p. 390).

Alboteanu ar fi avut neplăceri din cauza adversarilor, dar, după temporare deziluzii, a primit recompense materiale, precum și „rang de nobilitate” (p. 390). Avea 87 de ani la moartea survenită în 1844, lăsînd un fiu și trei fiice „nevîrstnice”, în urma căsătoriei contractate la 60 de ani (p. 391).

Tot în necrolog întâlnim o aluzie clară la satira lui Negruzzi, ca și la un răspuns, apreciat de autor, al dascălului supărat:

„Dacă o foaie literară, derâzînd în zilele noastre oarecare exemple gramaticale a Alboteanului ar fi publicat și replica sa în versuri, cetitorii s-ar fi încredințat că autorul exemplului de « Fată Sarră », « Astă sară etc. » înturna criticului său în versuri un răspuns *bine sarat*” (p. 390).

Acest răspuns a fost descoperit de Bogdan-Duică în manuscrisul nr. 21, p. 48 din Biblioteca Academiei. E o poezie în care dascălul iritat tratează de „țigan” pe cel ce „pe patriot hulește” (Negruzzi e forma italianizată a numelui patronimic „Negruț”). Apreciere, bineînțeles, fantezistă. Poezia, fără nici o valoare, nu e lipsită de un anume umor involuntar. Iată un fragment:

„Iar pe cel ce se fălește	Mai ales din Africani,
Că-i de viță de Roman,	Însă buni, politicoși,
Și pe patriot hulește	Nefiind soi de țigani!...
Să știți că-i soi de țigan.	Iar țiganul îngîmfat
Că Negruți ce însemnează?	Cu un cuget foarte rău
Ia o piele mohorită	Și cînd era împărat
Ce chiar se asemănează	Mulți zic: că pre tatăl său
Cu a cioarei potrivită!	Mai întîi au spînzurat,
Sunt și oameni negricioși	Nefiindu-i vinovat”.

Autorul Necrologului din „Albina” pare a fi fost Săulescu, așa cum presupune, de altfel, Bogdan-Duică. Aceeași e și părerea lui Eugen Lovinescu (*op. cit.*, p. 17), care a descoperit în ms. 1639 de la Academie, pe foaia volantă 186, o însemnare a lui Săulescu cu mențiunea disputei dintre Negruzzi și Alboteanu. Săulescu se indignează de atitudinea lui Negruzzi, dar apreciază și riposta lui Alboteanu ca un „libel sarcastic, verificat pre exagerat”. Săulescu mai adaugă un episod despre un răspuns pe care l-ar fi pregătit în apărarea dascălului și care ar fi dispărut. Transcriem întocmai însemnarea:

„Mi s-a zis mie să compun eu în proză un răspuns defensor bătîrînului profesor. Acesta fiind gata a se tipări, aflînd d-l Negruzzi, dispărură și tabla compusă din presă și manuscriptul meu, încît nu se știe pînă azi ce s-a făcut, rămîniînd în anima d-sale numai rancoarea din care nu pregeta a voi să-și răzbune la toată ocaziunea ce-i veni la mîină.”

Afirmația trebuie privită cu toată rezerva, dată fiind „rancoarea” relațiilor dintre Săulescu și Negruzzi.

Interesant de observat că debutul Necrologului din „Albina”, scris, după toate probabilitățile, de Săulescu, seamănă cu începutul din *Cum am învățat românește*:

„Pe cînd supt înfrîurirea domniilor streine, gemînd Moldova se metamorfoza în colonie fanariotă adoptînd costumul, deprinderile și caracterul domnitorilor, limba română, desprețuită ca și lăcuiitorii, se împăuna cu fraze și cuvinte greco-turcești. Sunetul cel simplu și sonor a cuvintelor ei se lungea cu înădîturi para-

site, iar scriptura au agiuns a fi icoana cea mai nemerită a confusiei babilonice și fiecare prescriitor, fără a se diriguî după vreo gramatică macar usuală, își urma după plac o ortografie și un stil propriu” (p. 385).

Despre Alboteanu, vezi și Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin” din Iași*, București, 1904, p. 52, 53, 134.

P. 7, r. 12—15. Calendarele și broșurile cu sfaturi practice făceau parte din programul Școlii ardelene, ale cărei efecte de iradiație le consemnează Negruzzi. Cîteva titluri de asemenea broșuri: *Pentru facerea zaharului din mustureață de jugastru*, Buda, 1812; *Disertație a lui Ioan Burger M. D. despre zăhar carele din must de tului de cucuruz și de jugastru se face. Scurtată și pre limba românească prefăcută*. La Buda, 1813; *Învățătură sau povățuire pentru facerea pîinii ceii de obște mai neagră pentru cea albă de casă . . . din cartofle . . . Alcătuită de către G. Hristian Albert Rukert în limba nemțescă, acum întîi tălmăcită întru cea grecească de către Dimitrie Samurcas Doftor 1818 fev. 14. În tipografia sfintei Mitropolii, în Iași* (Traducerea românească se datorește lui Alex. Beldiman). Ed. a II-a, 1829 (cf. *Bibliografia românească veche*, tom. III, fasc. I—II, București, 1912, fasc. III—VIII, București, 1936).

P. 8, r. 1—4. Versuri recitate de cor, atunci cînd grecii conduc la locul sacrificiului pe Polixenia, fiica Hecubei, regina din Troia (Euripide: *Hecuba*).

P. 9, r. 13. Je sens que je deviens dieu — cuvinte atribuite de Suetoniu împăratului Vespasian (7 e.n. — 79 e.n.). Negruzzi le va fi cunoscut prin intermediul unui text francez.

P. 10, r. 4. Este vorba, probabil, nu de istoricul, ci de gramaticul grec Herodian, care a trăit la Roma pe vremea lui Marc Aureliu.

P. 10, r. 31—32; „dascalii d-tale grecul și franțuzul”. După biografia publicată în „Albina Carpaților” din ianuarie 1876 și reprodusă în „Convorbiri literare”, nr. 4, 1886, primul învățător i-a fost dascălul grec Chiriac. Aceeași biografie menționează că Negruzzi ar fi învățat franceza cu un emigrant, Rancovitz [sic!], în perioada șederii la Chișinău, cînd l-a cunoscut pe Pușkin. *Cum am învățat românește* situează însă contactul cu limba franceză înaintea plecării în Basarabia. E ceea ce, de altfel, se spune și în *Dictionnaire universel des contemporains*, publicat de G. Vapereau la Paris în 1858: „Negruzzi (Constantin), poète moldave, né en 1808 d'une ancienne famille roumaine, reçu dans la maison paternelle des leçons de langue française d'un émigré, M. Bancowitz, qui étant passé plus tard en Pologne, fut envoyé en Sibirie” (Citat după Anexele la cartea lui Olimpiu Boitoș, *Biografiile românești ale lui Ubicini*, Cluj, 1932, p. 70). Olimpiu Boitoș a arătat că biografiile românilor din dicționarul lui Vapereau se datoresc lui Ubicini. Oricum, dicționarul lui Vapereau și *Cum am învățat românește* merită mai mult credit decît biografia din „Albina Carpaților”, în care putem afla pe aceeași pagină unde se vorbește despre dascălul francez și știrea fantezistă că Negruzzi „a fost chiar de față la duelul în care Pușkin căzu mort”.

Lumină în această problemă face autobiografia aflată la Biblioteca Academiei, secția manuscrise, arhiva Negruzzi, mapa I, f. 52, publicată și comentată de Paul Cornea în *Limbă și literatură*, XXI, București, 1969, p. 53—61 (*O autobiografie necunoscută a lui Costache Negruzzi*). Transcriem, după manuscris, fragmentul clarificator despre dascăli:

„La dascăli privați învăță limba elenă și franțeză. Profesorul său de literatură franțeză Brancovitz fusese multă vreme în Polonia rusească unde avea cunoscuți și în corespondință cu mulți din literaturii și patrioții cei mai însemnați poloni.

La 1820 ducându-se în Polonia, poliția rusească puse mîna pe el și numele lui nu se mai auzi. N. perzînd pre învățătorul său se aplică singur cu învățarea beleurilor litere.“

P. 11, r. 31—42, p. 12, r. 1—11. Tipăriturile și manuscrisele din biblioteca tatălui:

„Viețile sfinților din toate lunile“. Prima apărută este *Viețile sfinților din luna septembrie*, Mănăstirea Neamțului, 1807 (din prefața mitropolitului Veniamin reiese însă că a fost tipărită la Iași, BRV II, p. 507—519). Au urmat apoi *Viețile sfinților din luna octombrie* în 1809 (BRV III, p. 15—20), *din luna lui noiembrie* în 1811 (BRV III, p. 54), *din luna lui decembrie* în 1811 (BRV III, p. 54—55), *din luna lui ianuarie* în 1812 (BRV III, p. 71), *din luna lui februarie* în 1812 (BRV III, p. 71), *din luna martie* în 1813 (BRV III, p. 87—92), *din luna lui aprilie* în 1813 (BRV III, p. 92), *din luna lui mai* în 1813 (BRV III, p. 92), *din luna lui iunie* în 1813 (BRV III, p. 92), *din luna lui iulie* în 1814 (BRV III, p. 111), *din luna lui august* în 1815 (BRV III, p. 131—135).

„Moartea lui Avel (poem de Gesner)“. *Moartea lui Avel de cel cu învățată dragoste spre procopsirea neamului românesc prea învățatul și marele postelnic Alexandru Beldiman acum întii tălmăcită din limba franțezească în cea românească. La Buda. În crăiasca tipografie a Universității Ungariei*, 1818 (BRV III, p. 222—223). Epopee religioasă, datorată poetului elvețian de expresie germană Salomon Gessner (1730—1788). Despre circulația operei lui în România a scris G. Bogdan-Duică un articol: *Salomon Gessner în literatura română* („Convorbiri literare“, nr. 1, 1 ian. 1901, p. 162—173). Opera poetului elvețian s-a răspîndit în Europa, mai ales prin traduceri și imitații franceze, cum o atestă, de altfel, și tălmăcirea lui Beldim an. Numele lui Gessner e asociat de obicei de al imitatorului său francez, Florian. *Moartea lui Avel* s-a bucurat de prețuire în epocă. Bogdan-Duică a găsit o însemnare pe una din copiile după manuscrisul lui Beldiman, în care cititorul vorbește de „liniștea“ pe care i-o lasă lectura epopeii. Nu alta e și părerea lui Negruzzi, deși exprimată cu o îngăduință ironică: „Seara am cetit tatălui meu tot cîntul întai din *Moartea lui Avel*, singura carte care avea puterea a-l adormi“ (p. 12, r. 21—23).

Amintim că poezia *Potopul* din acest volum (p. 115—119) este imitată, chiar tradusă pe alocuri, după un poem în proză al lui Salomon Gessner: *Ein Gemälde—aus der Sündfluth—Semira und Semin*.

(O traducere a *Morții lui Avel* a publicat C. C. Băjescu în 1852 la București).

„Numa Pompilius (romanț de Florian)“. *Istoria lui Numa Pompilie al doilea crai al Romii. Tălmăcită din limba franțezească de dumnealui postelnicul Alexandru Beldiman . . . În zilele prea luminatului și prea învățatului nostru domn al Moldaviei Mihail Grigoriu Suful Voievod . . . La anul 1820* (2 vol.). V. Ghia-cioiu (*op. cit.*, p. 216) consideră că „Tipografia (Buda) nu e menționată“, BRV III, p. 328, dă ca loc de tipărire orașul Iași, ceea ce e mai plauzibil. Despre scriitorul francez Florian (1754—1794) vezi notele de la *O alergare de cai* (p. 336—337).

„Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene, idem“. *Istorie despre Arghir cel frumos și despre Elena cea frumoasă și pustiuă crăiasă. Adecă: o închipuire supt care să înțelege luarea țării Ardealului prin Traian Chesariul Romaniei. Cu slobozenia celor mai mari. Sibii, în Tipografia lui Petru Bert. 1801* (BRV II, p. 421—422) (Ioan Barac. Ed. a III-a, Brașov, 1809).

„Despre începutul românilor, de Petru Maior“. *Istoria pentru începutul românilor în Dachia. Întocmită de Petru Maior de Dicio-Sînmartin, protopop, și la înălțatul crăiescul consiliu locumtenențial al Ungariei crăiesc a cărților revizor. La Buda, în crăiasca tipografie a Universității ungrești din Pesta, 1812.*

„Floarea darurilor“. *Floarea darurilor, carte foarte frumoasă și de folos fiește-căruia creștin, carele va vrea să se împodobească pre sine cu bunătăți. De pre grecie scoase pre rumănie. În zilele prea luminatului domn Ioan Constantin Băsarab voievod . . . Snagov, 1700. Retipăriri, Brașov, 1807, Brașov, 1808, Sibiu 1814* (BRV I, p. 393—395).

„Întimplările franțezilor și întoarcerea lor de la Moscova“. *Întimplările războiului franțezilor și întoarcerea lor de la Moskva ș.c.l. Tălmăcite de pre nemție de un iubitor de neamul românesc. Și cu cheltuiala dumnealui Alexie Lazaru date în tipari. La Buda. În crăiasca tipografie a universității ungrești. 1814* (BRV III, p. 102—105).

Dacă în ceea ce privește tipăriturile putem spune de multe ori cu exactitate care e cartea la care se referă Negruzzi, cu manuscrisele situația se schimbă. Fiind practic imposibil de a face vreo precizare în această privință, ne vom limita la câteva trimiteri la manuscrisele astăzi cunoscute și la scurte informații asupra autorilor.

„Letopisețul lui Nicolai Costin“. O descriere a manuscriselor în *Nicolae Costin, Letopisețul Țării Moldovei, ediție cu o introducere de Ioan Șt. Petre*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942, p. 16 și următoarele. Cf. și I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne sec. XV—XVIII*, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 80—100.

„Cavalerii Lebedei (romanț de M-me Genlis)“. *Madame de Genlis* (1746—1830) a scris numeroase opere cu caracter educativ și istoric. Romanul *Les chevaliers du Cygne ou la cour de Charlemagne* datează din 1795. O traducere tipărită a dat A. Vasiliu în 1853 cu titlul *Frații de arme sau curtea lui Carlo-*

manus împăratul Franței (I—III, Iași, Buciumul roman, 1853; IV, Iași, Tip. Institutului Albinei, 1854; V—VI, Iași, Buciumul roman, 1854). Trebuie amintit că între primele încercări literare ale lui C. Negruzzi, cuprinse în volumul *Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Șărăuți din raiaua Hotin* (ms. nr. 3558 de la Biblioteca Academiei), se află în prima parte *Zuma sau Descoperire scorfișoarii tămăduitoare de friguri, adecă a hîinii*, o traducere după *Zuma ou la découverte du quinquina*, de Mme de Genlis.

„Încungurarea cetății Roșela (romanț, idem)“. Traducere după romanul Doamnei de Genlis *Le Siège de la Rochelle* (1808). O versiune tipărită va apărea în 1852 la București, „În Tipografia Colegiului Național“. *Încungurarea Roșelei sau nenorocirea și conștiința. De la Mm. Ianli* [sic!]. Tradusă de A. Poenaru (4 volume).

„Lentor, tragedie în versuri“. În articolul *Traducătorul din 1803 al Menechmilor. Vornicul Alexandru Beldiman* („Arhiva“, anul IX, martie—aprilie 1898, nr. 3 și 4), I. Tanoviceanu afirmă: „Noi mai posedăm un manuscris în versuri intitulat *Tragodie lui Lentor*, 1825, pe care pînă la probă contrarie îl atribuim tot lui Al. Beldiman“ (p. 174). Corectînd, G. Bogdan-Duică apreciază, cu argumente oricum mai convingătoare decît ale lui Tanoviceanu, că traducerea tragediei *Lentor* a fost făcută de Conachi. Duică discută pe baza ms. nr. 1697, 1713 2661, 2700, 2739 de la Academie și declară a nu fi descoperit cine este autorul tragediei. Cf. G. Bogdan-Duică: *Costache Conachi și tragedia lui Lentor* („Viața românească“, 1906, nr. 9, p. 333—339). El se bazează și pe o scrisoare a căminarului Pastiescul, publicată în „Curierul românesc“ din 5 ianuarie 1830, în care printre traduceri ale lui Conachi, este pomenită și *Tragedia lui Arcas*. După Bogdan Duică, aceasta ar fi una și aceeași cu *Lentor*, din biblioteca tatălui lui Negruzzi:

„D. Vornicul Costache Cunachi [sic!], bărbat luminat și cu suflet mare, bun patriot, plin de rîvnă în tot prilejul, milostiv din ale sale, sîrguitor în lucrările pămîntului cu care în toate timpurile ne pilduiește spre a se întinde lucrarea cîmpului din care izvorăște îmbilșugarea patrii[i], pe lîngă acestea mai adăogă neîncetat și osteneți de a tîlmăci cărți și pentru îndestularea și îmbilșugarea sufletului și a duhului, din care s-au păstrat numai *Istoria lui Belisarie, Romanțul Matilda, Alcibiad, Tragă* [sic!] *lui Arcas* în versuri, citeva din *Ovidie* în versuri, cu adăogirea de grămatice versificații românești și alte iscusite versuri de însuși d-lui izvodite, precum și o mică prescriere de ispita prieteșugului între d-lui și între iubitul său prieten D. Spătariul Iordache Bălășucă; cele mai multe din tîlmăcirii prăpădindu-să la întîmplările vremilor, acestea au rămas spre a se da la lumină“ („Curierul românesc“, 5 ian. 1830, p. 329—330).

„Matilda (romanț de Mme Cottin)“. Trebuie să apelăm din nou la G. Bogdan-Duică, istoric literar căruia nu i se poate nega meritul de a fi defrișat pentru literatură cîmpul neexplorat al manuscriselor de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea. El scrie la p. 365—366 ale studiului *Logofătul*

Costache Conachi — III Diletant sau literat? („Convorbiri literare“, nr. 4, 1 apr. 1903):

„La 1841 se tipărise în Iași, la « Cantora Foaiei Sătești », la editura cu intenții reformatoare a lui Mihail Kogălniceanu, *Malvina* de madama Cottin, tradusă din franțuzește de dumnealui I. I. Gheorghidi. Lui Conachi i se va fi părut că o veche traducere a sa nu-i mai rea decît a Malvinei. El chemă pe tinărul Fătu, viitorul dr. Fătu, și-i încredință manuscriptul *Matildei*, roman istoric, tot de madama Cottin. Fătu traduse încă paginile 79—269 din volumul III, căci volumul I, II și p. 5—78 din III erau traduse de Conachi și-l tipări cu aceeași literă și în același format ca și Gheorghidi pe *Malvina* sa. *Matilda*, dovada lui Conachi că « încă din tinerețe a cinstit și iubit clătirile și faptele virtuozose », a apărut în septembrie. *Albina românească* o anunță în numărul său de la 21 septembrie.“ Și aici o notă (p. 366):

„Matilda circulase firește ca manuscript... Cea găsită înainte de 1821 de Costache Negruzzi în biblioteca tatălui său va fi fost poate o copie după traducerea lui Conachi.“

Marie Risteanu Cottin (1770—1807) publicase romanul *Mathilde* în 1805. În *Au mai pățit-o și alții*, este pomenit un alt roman al d-nei de Cottin, *Amélie Mansfield* (1805), după lectura căruia eroina, Agapița, „luase cea mai mare antipatie asupra lui Mansfield și prin urmare asupra bărbaților“ (p. 49 din acest volum).

„Manon Lesco, romanț“. I. Tanoviceanu menționează în articolul citat (p. 173) ms. nr. 193 de la Biblioteca Academiei, *Istoria Cavalerului de Grie și a iubirii sale Manon Lesco*, datat 23 sept. 1815 și tradus de Al. Beldiman. Istoria lui Manon Lescaut, scrisă de abatele de Prévost (1697—1763) apăruse în vol. al VIII-lea din *Mémoires et aventures d'un homme de qualité* (1731).

„Tarlo sau străinii în Elveția, idem“. La Biblioteca Academiei există manuscrisele nr. 25 (*Istorie ithicească și interesătoare, care s-au tîlmăcit di pe limba franțuzească în cé moldovinească... 1786* de Ștefan Stărce — *Catalogul manuscriselor românești* I, p. 85—87), nr. 428 și 429 (*Istorie lui Tarlo și a prietenilor lui și întîmplările lui Tarlo și a prietenilor lui*; traducătorul, Alexandru Beldiman — 1823, 22 septembrie, mărturisește că a făcut traducerea cu mai bine de 20 de ani înainte, dar a simțit nevoia de „a o lua în condei, a o îndrepta, întocmind-o în cit mi-au fost prin puțină“; *Catalogul manuscriselor românești* II, p. 123—124) și nr. 1055 (*Catalogul manuscriselor românești* III, p. 299—300). Vezi și I. Tanoviceanu, articolul citat, p. 173. În fondul Bibliotecii centrale universitare M. Eminescu din Iași se află două copii manuscrise ale întîmplărilor lui Tarlo la cotele V-4 (20 mart. 1791) și III-27 (anul 1805).

„Zelmis și Elvira, idem“. Cf. ms. nr. 2662, p. 133 de la Biblioteca Academiei.

„Cugetări de Oxenstern“. Gabriel Thureson Oxenstierna (1641—1707), diplomat și moralist suedez, autorul lucrării *Cugetări pe teme diferite* (ed. franceză 1772), care a fost tradusă în românește în sec. al XIX-lea. Al. Lambrior a

publicat un studiu despre aceste traduceri manuscrise în *Limba română vechie și nouă (Tălmăcirea românească a scrierilor lui Oxenstiern)* („Convorbiri literare“, nr. 9, 1 dec. 1873, p. 325—334). Biblioteca Academiei posedă următoarele manuscrise: nr. 96 (1 martie 1780), nr. 147 (8 iulie 1843), nr. 265 (sec. al XVIII-lea), nr. 1147 (*Cartea al doilea a lui Oxistern* (1803), nr. 1198 (*Cartea*, I, 1821 ghenare 6“). La Biblioteca centrală universitară M. Eminescu din Iași se găsesc manuscrisele nr. V-10 (*Gîndurile lui Ocsenstiern* — copie din 10 aprilie 1807 de Lupul Beldiman) și V-7 (*Gîndurile lui Ocsenstiern* — copie (?) de Ioan Volcinschi 9 noiembrie 1827).

În „Curier de ambe sexele“ e trecut în locul letopiseșului lui Nicolae Costin „Leatopiseșul (hronic) lui Ureche Vornicul“. O descriere a manuscriselor cronicii lui Ureche, în I. Crăciun și Al. Ilieș, *op. cit.*, p. 51—55.

Tot în „Curier de ambe sexele“, în locul „romanțului“ Manon Lescaut, întilnim „*Elisaveta sau surguniții în Siberia*, idem“ (p. 342). La Biblioteca Academiei se găsesc două manuscrise (nr. 437 și 538) ale piesei de teatru *Elisaveta sau cei surguniți în Siberia*. Ambele sînt scrise de traducător, Al. Beldiman. Ms. nr. 437 e datat 1815 iulie 8, iar ms. nr. 538 — 1815, iunie 21 (cf. I. Tanoviceanu, *art. cit.*, p. 173). Traduceri tipărite apar mai tirziu, la Brașov în 1844 (autor — N. Nenovici) și la București în 1845 (A. G. Fotescu). În ambele cazuri e vorba însă de un „romanț“ și nu de o piesă de teatru, ca în tălmăcirea lui Al. Beldiman.

În „Curier de ambe sexele“ lipsește, din enumerarea manuscriselor, *Cugetările* lui Oxenstiern.

P 12, r. 12—13. „Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei la bejenia anului 1821“. La 22 februarie 1821 a izbucnit revolta eteriștilor, sub comanda lui Alexandru Ipsilanti. Dinu Negruzzi s-a refugiat împreună cu fiul în Basarabia, la moșia Șărăuți, din ținutul Hotinului. În vara anului 1822 C. Negruzzi întilnește la Chișinău pe Pușkin și stă, timp de o lună, în compania lui și a „grecei ce frumoase“, Calipso. Întoarcerea la Iași are loc în primăvara anului 1823 (cf. *Scrisoarea VII, Calipso*, p. 230—231).

Cum am învățat românește a servit de model lui Heliade Rădulescu în *Dispozițiile și încercările mele de poezie* („Curier de ambe sexe“, periodul II, p. 118—123). În 1810, pe cînd învăța grecește la Octoih și Psaltire, Heliade vede în fața bisericii Crețulescului o mulțime care asculta un vizitiu citind cu glas tare *Alexandria*. Cumpărîndu-și imediat cartea, el nu reușește să se descurce, pînă cînd, apelînd la unul din oltenii care lucrau în via tatălui, se inițiază în slovenit într-un timp record: „Într-o jumătate de ceas nu mai aveam trebuință de dascăl, începui a citi“ (p. 118). În timpul ciumei lui Caragea, din 1812, școala greacă se închide și Heliade își petrece vremea la o stîină, unde păstorii au feluri de cărți, cu precădere religioase. Sosind de la Brașov *Istoria lui Arghir*, el învață pe dinafară cîntarea întii apoi, după exemplul versurilor lui Barac, dedică o poezie guturaiului care bîntuia în toamna aceluiași an 1812.

Cum am învățat românește înseamnă, de fapt, „cum am învățat a citi românește“. Amuzîndu-se, Negruzzi pledează împotriva unui alfabet care îl ținea departe de limba maternă, în timp ce putea descifra texte grecești și franceze. Aceași idee revine cu mai multă claritate la Heliade, care nu pierde ocazia de a lua în primire cîteva semne chirilice: „Voi să citesc; cîteva slove se potriveau cu cele grecești; dar mă împedica o grămadă de alte încurcături ce semăna, unele turnuri ♂; altele caracatițe sau scorpii ♀; altele țesturi și ciuperci ♂, ♀“ (p. 118—119).

Cum am învățat românește. „Curier de ambe sexele“, periodul I, nr. 22, p. 337—343 (C. Negruți) [CAS]; este vorba de un număr pe anul 1838, nu 1837, cum consideră V. Ghiacoiu (*op. cit.*, p. 149); Lovinescu pledînd pentru anul 1838, argumentează peremptoriu (*op. cit.*, p. 69) că nr. 17 din „Curier de ambe sexele“ de pe același period I, cuprinzînd un răspuns al lui Heliade la un articol din „Foaia literară“, nr. 18, 20, 21 (acesta din urmă apărut la 21 mai 1838) trebuie oricum datat după mai (probabil iunie—august) 1838; nr. 22 din „Curier de ambe sexele“ va fi apărut prin septembrie sau octombrie 1838. Este de presupus, deci, că indicația din subtitlul „Curierului de ambe sexele“: „această foaie iese de două ori pe lună“ nu era respectată. Adăugăm că și reproducerea în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ este efectuată în luna decembrie a aceluiași an 1838 (nr. 24, 10 decembrie 1838, p. 185—189). (C. Negruți). Este greu de admis ca revista transilvăneană, de obicei promptă, să fi așteptat mai bine de un an pentru a retipări contribuția lui Negruzzi; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 3—11 [PT].

Variante

7 5 motani, PT: motani; CAS; 5 școala PT: școala CAS; 6 se învața numai grecește PT: se învața grecește CAS; 6—7 literatura română PT: literatura românească CAS; 7 darea sufletului, PT: darea sufletului; CAS; 7 cîțiva boieri, ruginiți PT: cîțiva boieri bătrîni, ruginiți CAS; 8 ziceri: PT: ziceri CAS; 9 catadicsesc ș.c.l., toate în *esc* PT: catadicsesc etc., toate în *esc* CAS; 10 vistieriei PT: visteriei CAS; 10 geniul, PT: geniul — CAS; 10 ședeau PT: ședea CAS; 11 tristi PT, CAS; 11 jăleau PT: jălea CAS; 11 limbii PT: limbei CAS; 12 veneau PT: vinea CAS; 12 calendare PT: calindare CAS; 13 povesti PT: povești CAS; 14 mesteșugului PT: [greșeală de tipar] CAS; 14 de a face PT: a face CAS; 14 cucuruzi PT: cucuruz CAS; 15 pine PT: pline CAS; 15 cartofe PT: cartofle CAS; 16 mai rămăsese o școală PT: mai era o școală CAS; 16 pre care acești PT: pe care acești CAS; 17 o priveau PT: o privea CAS; 17 ca singur asilul PT: ca pe singur azilul CAS; 17 limbi, școală PT: limbi — Școală CAS; 18 se învața încă românește PT: se învața numai românește CAS; 18—19 Iași, în monastirea Socola

PT: Iași, la Socola *CAS*; 20 acestia *PT*: aceștia *CAS*; 21 calendar *PT*: calindar *CAS*; 21 întâi *PT*: intiiu *CAS*; 22 să *PT*: se *CAS*; 22 traducție *PT*: istorie *CAS*; 24 școală *PT*: școală *CAS*; 26 Cetești-mi *PT*: Ceteștemi *CAS*; 26 o viață d-a sfinților *PT*: o viață d-ale sfinților *CAS*; 28 eu nu pot ceti *PT*: eu nu poci citi *CAS*; 31 cetesc *PT*: citesc *CAS*; 31 tragedia Ecubei, unde *PT*: tragedia Ecubei din Euripid, unde *CAS*; 32 pre care *PT*: pe care, *CAS*.

8 6 Mîne *PT*: Mîine *CAS*; 6–7 la Socola, unde este examen *PT*: la Socola de unde am priimit un răvaș prin care mă poftesc la examen *CAS*; 8 pre-învățat *PT*: prea-învățat *CAS*; 9 asta *PT*: aceasta *CAS*; 9 mulțemire *PT*: mulțumire *CAS*; 12 Se cercetase *PT*: Să cercetase *CAS*; 13 mai ales *PT*: mai virtos *CAS*; 14 ascultau *PT*: asculta *CAS*; 18 Pre-evghenicoșilor boieri și cucoane *PT*: Prea-evghenicoșilor boieri și cocoane *CAS*; 19 înfățoșa *PT*: înfățișa *CAS*; 19 ucenicilor *PT*: ucinicilor *CAS*; 20 aritmetică *PT*: arihometrică *CAS*; 20–21 a arăta *PT*: a vă arăta *CAS*; 21 pre care *PT*: pe care *CAS*; 21 nime *PT*: nimeni *CAS*; 22 cumsecade *PT*: cum să cade *CAS*; 24 altele. *PT*: altele! *CAS*; 25–26 chiemînd un băiet *PT*: chiemînd un băiat *CAS*; 26 credă *PT*: credă în mină *CAS*; 27 Băietul *PT*: Băiatul *CAS*; 30 se sară *PT*: să sară *CAS*; 31 Pre-evghenicoșilor *PT*: Prea-evghenicoșilor *CAS*; 31–32 toate aste *PT*: toate aceste *CAS*; 32 se sfîrșesc *PT*: sfîrșesc *CAS*; 32–33 dar, precum ați văzut, au deosebire *PT*: dar au deosebire *CAS*; 33 Asemene *PT*: Asemenea *CAS*; 33 și cu a doua *PT*: și la a doua *CAS*; 35–37 Maică-ta de-i vœ / Bine ar fi să vœ / Pân-la noi la vie *PT*: Maica mea e vie; / Șade tot la vœ; / Mîine a se vœ *CAS*; 38–39 gest maiestos *PT*: gest măreț *CAS*; 39 Barbați *PT*: Bărbați *CAS*; 40 s-apropieră *PT*: s-apropiară *CAS*.

9 1 resuna *PT*: răsuna *CAS*; 1 suspinau sub *PT*: suspina subt *CAS*; 2 Lacrimi de bucurie izvorau *PT*: Lacrămi de bucurie izvora *CAS*; 3 stînși *PT*: stînși *CAS*; 4 lacrimi *PT*: lacrămi *CAS*; 5 ajungeau sub *PT*: ajungea subt *CAS*; 6 în năuntru *PT*: în lăuntru *CAS*; 7 puteau *PT*: putea *CAS*; 8 priveau pe dascal *PT*: privea pe dascăl *CAS*; 9–10 Bărbații îl fericitau, îi mulțameau, îi strigau *afërîm* de se zguduiau păreții *PT*: Bărbații îl fericita, îi mulțumea, îi striga *afërîm* de să zguduia păreții *CAS*; 10–12 doborît sub grindina laudelor și a *afërîm*ilor, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii amețit, răpit, cuprins *PT*: doborît subt grindina laudilor și-a *afërîm*elor, să lasase pe un scaun, unde-l împregiurase copiii, amețit, cuprins, hrăpit *CAS*; 15 cascată *PT*: căscată *CAS*; 16 ținem *PT*: țineam *CAS*; 17 piramidal *PT*: înalt *CAS*; 18 văd *PT*: văz *CAS*; 20 băietul acel ce *PT*: băiatul acel care *CAS*; 25 științe *PT*: științi *CAS*; 26 ca să-ți dea lecții *PT*: a-ți da lecții *CAS*; 26 mîne *PT*: mîine *CAS*; 29 această *PT*: aceasta *CAS*; 29 nouă *PT*: nouă *CAS*; 30 negreală *PT*: cerneală *CAS*; 32 până *PT*: pînă *CAS*; 33 noul dascal *PT*: nuoul dascăl *CAS*; 33–34 iar piste noapte am visat că avem un nas cît a lui de mare *PT*: și giudecînd că cine n-a avea astfel de nas, precum

era al lui, nu poate fi învățat *CAS*; 37 c-un *PT*: cu un *CAS*; 38 Nădejduiesc *PT*: Nădăjduiesc *CAS*; 40 vrun *PT*: vre un *CAS*; 41 a sistemului său de învățatură *PT*: de sistema sa de învățatură *CAS*; 41 onoarea *PT*: cinstea *CAS*; 43 d-un palmac de mari *PT*: d-un palmac mari *CAS*.

10 1 oțerire *PT*: oțărire *CAS*; 2 care nu mai eram un copil *PT*: care nu eram un copil acum *CAS*; 3 pre *PT*: pe *CAS*; 3–4 înțelegeam pre Erodian *PT*: înțălegeam pe Irodian *CAS*; 4–5 Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui *PT*: Aceasta era un afront pe care a mea iubire de sine nu o putea mistui *CAS*; 5–6 ideea asta *PT*: astă idee *CAS*; 7 așezase ochilarii *PT*: așăzase ochelarii *CAS*; 8 ochilari țuguieți *PT*: ochelari țuguiați *CAS*; 9 harmasar *PT*: armăsar *CAS*; 12–13 neîngrijit *PT*: nengrijit *CAS*; 13 învățătorul *PT*: dascalul *CAS*; 14–15 pentru pom; sau ca plugarul *PT*: pentru pom; îl curăță la vreme, sau ca plugarul *CAS*; 15 mărăciuni *PT*: mărăcini *CAS*; 15–16 până a nu semăna în ea sămînța *PT*: pînă a nu semăna sămînța *CAS*; 17 adaose *PT*: urmă *CAS*; 19–20 ca să o înveți cumsecade, spre a o ști precum se cuvine, trebui să începem *PT*: spre a o ști cum să cade, ca s-o înveți precum să cuvine, trebuie a începe *CAS*; 21 patruzeci și una de slove *PT*: 41 slove *CAS*; 21 se împart *PT*: să împart *CAS*; 23 sunt *PT*: sînt, *CAS*; 24 Ypsilon *PT*: Ipsilon *CAS*; 24 omega *PT*: omega *CAS*; 24 Vede *PT*: Văde *CAS*; 25 Liude *PT*: Lude *CAS*; 25 Naș, Pocoli *PT*: Naș, On, Pocoli *CAS*; 26 Tferdu *PT*: Tverdu *CAS*; 28–29 Făr-aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisii nici o silavi, căci ele sînt temelia limbii *PT*: Fără aceste slove nu să poate alcătui nici o lecsie, nu să poate proforisii nici o silavi, căci ele sînt temeul limbii *CAS*; 30 pe de rost *PT*: de rost *CAS*; 31 înțales *PT*: înțeles *CAS*; 31–32 pentru că văd că dascalii d-tale grecul și franțuzul, pre care dracul să-i iaie! ț-au stricat *PT*: căci văd că dascalii dumitale grecul și franțozul, pe care dracul să-i ia! ț-au stricat *CAS*; 33 pe *î, â, ș, ci* *PT*: pe *î, pe â, ci, ș* *CAS*; 36 Cred *PT*: Crez *CAS*; 39 buchilor *PT*: buchelor *CAS*; 40 pre *PT*: pe *CAS*; 41 franțuzește *PT*: franțozește *CAS*; 42 decît *PT*: de *CAS*; 42 șapte, opt greșale *PT*: șapte, opt greșăli *CAS*; 43 (cu continuare la p. 11, r. 1) verburilor *PT*: verbilor *CAS*.

11 4 de *i*, așa e? Dar cum *PT*: de *i*? Dar cum *CAS*; 5 mînere *PT*: a mînea *CAS*; 6 legare *PT*: a lega *CAS*; 10 pe de rost *PT*: de rost *CAS*; 12 zisei azvîrlind *PT*: răspunsei zvîrlind *CAS*; 12 sub *PT*: subt *CAS*; 13 Ha, ha, ha! *PT*: He, he, he, *CAS*; 13 se pare *PT*: să pare *CAS*; 14 învățaturii *PT*: învățaturei *CAS*; 14–15 sunt însă rodurile *PT*: sînt rodurile *CAS*; 16 șlicul *PT*: ișlicul *CAS*; 16–17 Simții că mi se luă *PT*: Simțiu că mi să rădică *CAS*; 18 strigai *PT*: strigaiu *CAS*; 19 necinstesc *PT*: descinstesc *CAS*; 22 se va putea *PT*: să va putea *CAS*; 22 tferdu *PT*: tverdu *CAS*; 23 ș.c.l. *PT*: etc. *CAS*; 23 sălbatică *PT*: sălbatece *CAS*; 24 necinstesc *PT*: descinstesc *CAS*;

25 să crepi *PT*, *CAS*; 25 te-oi *PT*: te voi *CAS*; 26 ca să-mi învăț *PT*: ca să învăț *CAS*; 27 biblioteca *PT*: bibliotica *CAS*; 28 purure *PT*: pururea *CAS*; 29 inventariul *PT*: inventariu *CAS*; 29 calendarelor *PT*: calendarilor *CAS*; 30 iaca *PT*: iată *CAS*; 35 poem *PT*: poemă *CAS*; 38 prefrumoasei *PT*: preafrumoasei *CAS*; 41 întoarcerea lor de la *PT*: întoarcerea de la *CAS*.

12 2 Letopisețul lui Nicolai Costin *PT*: Leatopisețul (hronic) lui Ureche Vornicul *CAS*; 4 cetății Roșela *PT*: Roșelii *CAS*; 8 Manon Lesco, romanț *PT*: Elisaveta sau surghiuniții în Siberia, idem. Istoria cavalerului des Grioux, romanț *CAS*; 9 străinii *PT*: streinii *CAS*; 11 Cugetări de Oxenstern etc., etc. *PT*: [lipsă în] *CAS*; 12 bibliotecă *PT*: bibliotică *CAS*; 12 bejenia *PT*: bejănia *CAS*; 15 să cetesc *PT*: se citesc *CAS*; 16 încilcită *PT*: incurcată *CAS*; 16 lasat *PT*: lăsat *CAS*; 17 visita *PT*: vizita *CAS*; 17 cum voi putea *PT*: cum mă voi putea *CAS*; Pân *PT*: Pîn *CAS*; 20—21 eram capabil să spun *PT*: eram destoinic să spui *CAS*; 21 rapide *PT*: repede *CAS*; 22 cetit *PT*: citit *CAS*; 22 întâi *PT*: întâi *CAS*; 23 singura carte *PT*: singură cartea *CAS*; 23 puterea *PT*: putere *CAS*; 23—24 se bucură *PT*: să bucură *CAS*; 25 să cumpere *PT*: să se cumpere *CAS*; 25—26 pre care *PT*: pe care *CAS*; 27 înfruntul ce-mi făcuse *PT*: afrontul ce mi-l făcuse *CAS*; 28 conscolari *PT*: conșcolari *CAS*; 28—29 franțez *PT*: franțuz *CAS*; 29 după mai multe *PT*: după multe *CAS*; 33 gogoman *PT*: nătărău *CAS*; 34 toți *PT*: cu toți *CAS*; 39 cetit *PT*: citit *CAS*; 39 rămase *PT*: rămasă *CAS*; 40 Sfirșind, am urmat *PT*: Sfirșind de citit, am urmat *CAS*.

13 1 ceti *PT*: citi *CAS*; 3 limbii *PT*: limbei *CAS*; 3 sunt *PT*: sînt *CAS*; 3—4 a scrie *PT*: a scri *CAS*; 6 văd *PT*: văz *CAS*; 8 cinci *PT*: zece *CAS*; 8 pre *PT*: pe *CAS*; 8—9 tălmăci *PT*: desluși *CAS*; 9 Asta va fi singura mea lecție *PT*: Aceasta va fi singură lecția mea *CAS*; 10 deslega cite cinci de aste nedumeriri *PT*: tălmăci cite zece de aceste întrebări *CAS*.

În „Curier de ambe sexele”, textul se termină cu fraza: „Pe toată ziua îmi vei tălmăci cite zece de aceste întrebări”. Urmează două rînduri de puncte și o notă în subsol: „Întrebările și desnădăjduirea bietului dascăl se va căta în manuscris” (p. 343). Suprimarea sfîrșitului se datorește, desigur, cenzurii. În ediția din 1857, cele zece întrebări au fost reduse la cinci, din care numai două formulate în întregime.

În ediția a doua a „Curierului de ambe sexele”, o notă la „crohmală de cartofle”, care încheie primul paragraf din *Cum am învățat românește*, referitor la rolul tipografiilor din Buda și Brașov:

„Tot de pe atunci cînd tipografiile din Snagov, din Tîrgoviște, din București, din Rîmnic dispărușeră, ne venea și cărțile bisericeii tot din Buda prea schimbate după sistema catolică, spre a învăța poporul a cere numai piinea materială din toate zilele, iar nu cea spre ființă și intelectuală. De

atunci se deprinse clerul nostru cu veninul eresielor religioase, politice și sociali; și acum li se pare străin laptele salutaru a Bisericeii răsăritului” (p. 330).

Nota aparține, foarte probabil, lui Heliade.

ZOE

Publicată în „Curier de ambe sexele” din 1837, nuvela *Zoe*, de un romantism tenebros, cu situații acut melodramatice, rămîne ilustrativă pentru perioada de debut a lui Negruzzi. Nu e cazul să reluăm aici elementele romantice al căror repertoriu l-a făcut V. Ghiacoiu, *op. cit.*, p. 240—242. Trebuie totuși să spunem că momentul publicării nuvelei coincide cu apariția celor două traduceri din Hugo, *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei* (1837), că doi ani mai tîrziu Negruzzi va publica în „Albina” tălmăcirile *Baladelor* aceluiași Hugo. Nu facem, bineînțeles, răspunzător poetul francez de slăbiciunile nuvelei, ci încercăm a stabili climatul anilor de formație literară a lui Negruzzi. Mai potrivită cu atmosfera din *Zoe* e melodrama *Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți* de V. Ducange și M. Dinoux, a cărei traducere apăruse în 1835, prima lucrare tipărită de Negruzzi. Piesa era pe gustul epocii și trupa lui Fourraux o reprezentase în limba franceză la Iași în 1833 și 1835. În sfîrșit, printre factorii care au putut influența elaborarea nuvelei se cere consemnat și romanul sentimental de la finele secolului al XVIII-lea, la modă în tinerețea scriitorului.

Tendința de a atribui înfriurii romantice tot ce e caduc în *Zoe* e, desigur, o exagerare. Mai ales că tot romantismului îi datorăm predilecția pentru culoare locală și pitoresc, generînd cite un tablou de epocă ce se degajează din ambianța sufocantă a întregului. Ceea ce mai salvează nuvela este și o tipologie construită cu o bună știință a mișcărilor sufletești pentru *Zoe*, sau Iancul B . . . , seducătorul flegmatic, îmbrăcat în stil oriental cu anterior de suvaia alb, giubea de pambriu albastru, fermenea și ișlic pe cap. Dar pentru a ajunge la filonul valoros din nuvelă trebuie date la o parte comentariile nefericite (și numeroase!) ale scriitorului și ale eroilor.

La republicarea în volumul *Păcatele tinerețelor* din 1857 s-a adăugat la sfîrșit: „1829, apr.”. Potrivit unui procedeu la care va apela frecvent, scriitorul fine să dateze compunerea operei, care uneori anticipează cu mult publicarea. Rațiunile pot fi, cum vom vedea, de alt ordin decît literar, așa că aceste datări trebuie privite cu toată rezerva. În cazul nuvelei *Zoe* însă putem accepta anul 1829, deși trece un destul de mare interval pînă la trimiterea ei „Curierului de ambe sexele”. Să nu uităm că Negruzzi începe a-și tipări opera abia din anul 1835 și că e foarte firesc să admitem că pînă atunci a practicat literatura, chiar dacă nu s-a manifestat public. Manuscrisul deja citat, *Zăbăvile mele din Basarabia*, aparține, cum însuși Negruzzi notează, anilor 1821, 1822, 1823. Întrucît o certitudine în privința nuvelei *Zoe* nu avem totuși, menționăm și ipoteza

avansată de Al. Piru în micromonografia C. Negruzzi (Ed. Tineretului, 1966, p. 95):

„Data nu pare a indica anul când a fost compusă (scriitorul avea în 1829 doar 21 de ani), ci mai degrabă un episod biografic petrecut atunci la Galați”.

Scriitorul însuși apare ca erou al nuvelei. El e tânărul N..., cu sprincene negre, căruia Zoe îi trimite înainte de sinucidere răvașul împreună cu o coșifă, tot el e cel care însoțește scrierul și împiedică profanarea mormântului. Cum Negruzzi, precizează „Un tânăr ca de douăzeci ani” și cum întâmplările se petrec în 1827, ajungem și pe această cale la a stabili data nașterii scriitorului în jurul anului 1807, foarte probabil în 1808.

Fiecare capitol e precedat de cite un motto, extras din opera unor poeți străini. Pasiunea pentru citat și aluzia livrescă nu va părăsi niciodată pe Negruzzi. Chiar și mai târziu va prefera să se autoironizeze citind, decât să renunțe la această, de multe ori, cochetărie literară. Primul motto (p. 14, r. 3—6), unde întâlnim și un joc de cuvinte („Or donc provient d'Amor la mort”) ar fi din *Blason de l'Amour* (? !). S-a apreciat unanim că e vorba de *Le blason de faulses amours* de Guillaume Alexis, datînd din 1515. Am controlat în *Oeuvres poétiques de Guillaume Alexis . . . Paris, Librairie de Firmin Didot et Cie*, 1896, și nu am găsit versurile respective nici în *Le blason de faulses amours* (vol. I, p. 185—248), nici în *Le contreblason de faulses amours (ibidem, p. 273—344)*.

Motto-ul dinaintea celui de al doilea capitol (p. 17, r. 7—10) este extras din drama *Achille in Sciro* de poetul italian Metastasio (1698—1782). Cf. *Lettere scelte di Pietro Metastasio*, Venezia, 1795, vol. al IV-lea, 1794 [sic!], p. 34, ultimele cuvinte ale lui Teagene, din finalul actului întâi.

Cel de al treilea motto (p. 20, r. 2—5) aparține lui Hugo. E începutul celei de a XIV-a poezii din *Les Chants du Crépuscule*. Cf. *Oeuvres complètes de Victor Hugo. Les Chants du Crépuscule*, Paris, J. Hetzel et Cie, Maison Quantin, f.a., p. 105. Poezia lui Hugo e datată 6 sept. 1835, iar volumul a apărut în același an 1835. Dacă acceptăm că nuvela *Zoe* a fost redactată în 1835, înseamnă că motto-ul a fost adăugat ulterior.

Motto-ul de la începutul celui de al IV-lea capitol (p. 23, r. 7—8) e din poezia *Fantômes* de V. Hugo, datată aprilie 1828. Cf. Victor Hugo, *Les Orientales*, J. Hetzel, Paris, f.a., p. 197. Hugo a publicat volumul *Les Orientales* în 1829.

În „Curier de ambe sexele”, după citatul din Metastasio, dinaintea cap. al II-lea, urmează și un motto din C. Delavigne (1753—1843). Nu am reușit să descopăr piesa de teatru de unde este extras versul respectiv.

În sfîrșit, tot în „Curier de ambe sexele”, înainte de motto-ul din Hugo de la capitolul al IV-lea, este o strofă din Malherbe (1555—1628). Ea face parte din celebra poezie *Consolation à Monsieur du Périer*. Cf. *Les Poésies de Malherbe*, Paris, Librairie Garnier Frères, 1937, p. 101.

P. 15, r. 12. Xenocrate, filozof grec (396—314 î.e.n.), elev al lui Platon, ar fi rezistat grafiilor curtezanei Phryne, care, sub pretext de a fi fost urmărită s-a refugiat în casa lui (Cf. Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, traducere din limba greacă de acad. prof. C. I. Balmuș, Editura Acad. R.P.R., București, 1963, p. 235).

Despre întâlnirea paradei domnești cu carul mortuar (p. 24), Lovinescu scrie: „Întîlnirea celor două alaiuri — de veselie și de moarte — atît de obișnuită în literatura melodramatică a vremii, avea să fie întrebuițată și de Filimon în *Ciocoi vechi și noi*” (*op. cit.*, p. 177). De fapt, la Filimon se întîlnesc două procesiuni mortuare, a lui Dinu Păturică și a lui Andronache Tuzluc, în locul unde este ținut Costea Chioru. E tot un mod de reunire finală a personajelor, dar cu alte semnificații decît în *Zoe*.

Nuvela *Zoe* a fost dramatizată de Ion Catina: *Zoe*, dramă în trei acte de I. Catina, București, Tipografia lui C. A. Rosetti și Vinterhalder, 1847.

Dramatizarea este însoțită de o precuvîntare:

„D-lui Aga C. Negruți

D o m n u l m e u !

Citind frumoasa dumitale novelă atît de nemerită și atît de atingătoare, m-a inspirat să fac această dramă, pe care te rog s-o primești drept stimă și prietenie, ca un lucru ce nu e mai mult al meu.

Eroina novejlor dumitale este eroina dramei mele. O fată săracă dar cinstită care a avut nenorocirea să se nască într-o soțietate coruptă, într-un secol de ignoranță, într-o epohă de barbarie. — Zoe suferă de la oamenii, pe care în sfîrșit ca niște gîzi o și omoară.

Acest subiect adevărat sau creat în frumoasa dumitale imaginație este subiectul dramei mele. Îmi vei ierta însă pe rivala Zoei de care dumneata mi-ai dat izvorul d-a o aduce pe scenă, cînd cu schimbarea biletelor pe care eu în dramă o am cu totul altfel. — Sultana, o aristocrată coruptă, tristă rămășiță a fanarioților, e un personaj pe care l-am făcut eu, văzînd trebuința ce cerea intriga. Vro două-trei dialoguri din novela dumitale s-au prefăcut în scene în drama mea, neputînd s-ating c-o mîna profană a le schimba sau a face din nou altele. Sunt atît de bine nemerite, domnul meu, încît mă fălesc a le trece ca cele mai bune pasaje din drama mea. Caracterul lui Iancu B. . . , în care dumneata ai băgat cu atîta artă trăsurile unui nătarău d-aristocrat, la mine își ia altă formă; eu îi dau sentimentul, căci amintirea moralul mi-o poruncește ca la conlusie sau să-l fac a nebuni după cum e în novela dumitale, sau să răsplătesc vițliul cu moarte. Caracterul lui Iliescu, n-am făcut altceva decît l-am mai lămurit. — Intriga cu pistoalele care se trece în novela dumitale între el și Zoe, vadește pe sceleratul, pe copilul dracului; — pe omul cu mult duh și cu multă rutină, dar iarăși pe care-l corupe societatea. Eu însă i-am mai adăogat și lașitatea și musturarea de cuget; — două patimi contrarii pe care la sfîrșit se dovedesc. O

ceera combinația ca să pui căința într-acest monstru, căci altfel aș fi fost silit să caut vro intrigă din care la sfârșit să-l fac să moară și el; dar pe urmă ajungeam de numai sufletul scăpa viu.

Îmi vei zice, domnul meu, că drama mea și-a luat altă formă, s-a depărtat prea mult, nu mai seamănă cu adevărata Zoe. Într-adevăr, n-am păzit toate originalitățile veacului în care dumneata te ai strămutat atât de bine, numai ca scăpând de prozaismul moldovenilor din anul 1827, să înobilez pe cât se va putea scena. Așa dar, Caraiman cu ciubucul lui ș.c.l. au rămas pe din afară. În comedie prinde un prea frumos loc, dar în dramă strică ilusia. Gustul romanțismului mi-a poruncit-o ca cavalerismul și galanteria să se amestice pe cât se va putea pentru șicul și finețea dramei moderne; și apoi noi mai știm că Rafael dacă își alegea ce e mai mediocru și ce e mai prozaic și mai sec din lume nu era niciodată să ne dea îngerii și madonele care ni le a dat; asemenea și Șa-tobrian zugrăvind pământul și natura ne-a dat cerul și paradisul. Voi să zic, domnul meu, că m-am silit ca în drama mea să bag tot ce am găsit mai poetic și mai frumos într-această epohă, numai ca să fiu mai mult scenal; cu toate astea, sunt departe d-a crede că am izbutit făcând această dramă, pentru ca să ocupe într-o seară spectacolul [sic!] teatrului nostru național.

Al dumitale plecat s.c.l.

I. Catina"

Precevîntarea dă o idee destul de exactă a inovațiilor lui Catina și a valorii piesei. Scena a rămas tot Iașul anilor 1827, a apărut Sultana, caracterul lui Iancu B... a fost parțial modificat, piesa a dobîndit accente antiaristocratice pronunțate. Catina a restructurat nuvela, introducînd o cronologie normală, dar abuzînd de declamația retorică și declarațiile focose de amor. Personajul nou creat, Sultana, spiritul malefic al piesei, pune în mișcare mașinațiile care o vor pierde pe Zoe. Iliescul apare ca un corupător, bucuos de a privi cu sarcasm decăderea oamenilor. Cum însuși Catina mărturisește în prefață, câteva pasaje din nuvelă au trecut aproape fără schimbări în piesă. Iată întrevederea Zoe—Iliescul, după tentativa eșuată de omor:

„ZOE (înterupîndu-l): Pentru că ești un nelegiuit, pentru că mă vinzi, pentru că desprețuiești amorul meu și pentru că ai gîndit că vei putea, după ce m-ai învățat dragostea, după ce mi-ai arătat dulceața vieții, să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ți mai place! Nesocotitul! Tu pe semne nu știi că pe noi femeile dacă un păiajane ne sparie, apoi moartea nici decum nu ne înspăimîntă. Iaca dovada vînzării tale (întinzîndu-i un bilet). Citește, ticălosule, sau mai bine să-ți citesc eu. Ascultă (citește):

« Stăpîna mea, mă învinovățești nedrept. Cum ai putea crede că o proastă fetișoară mă va putea face necredincios acela ce singură domnește în inima mea? Nădărduesc chiar în astă seară să-ți dovedesc că, de am și fost o secundă rătăcit, n-am încetat însă de a fi pentru totdeauna al dumitale credincios rob! »

A! Ticălosule. Zi că n-ai scris biletul acesta. Nu e litera ta? Zi, răspun-de-mi... O proastă fetișoară! ai? Oh! mă defaimă fiindcă-l iubesc din toată inima.

ILIESCUL (învălmășit): Acest bilet e pentru tine.

ZOE (cu patimă): Pentru mine? Și de cînd mi-ai schimbat numele de iubită în cel de stăpînă, cînd mi-ai zis vrodată dumneata. Ah! nu căuta să mă amăgești, căci dacă mîna mi-a tremurat acum, să știi că altădată va fi mai sigură" (p. 47—48).

Confruntarea Zoe—Sultana capătă sensuri care depășesc simpla rivalitate sentimentală. Zoe e fata din popor superioară adversarei nobile, Sultana se vrea iubită de Iliescul, în lipsa meritelor, pentru avantajele sociale oferite partenerului. Tot Sultana îl influențează mai tîrziu pe Iancu B..., fire slabă, pentru a nu se căsători cu Zoe.

Finalul e mai „tare“ decît la Negruzzi. Sinuciderea are loc tot în apartamentul lui Iancu, în momentul în care Iliescul vine să o anunțe pe Zoe că a scăpat de rivala pe care a otrăvit-o.

Z o e. „Curier de ambe sexele“, periodul I, nr. 7 (datat de Lovinescu pentru prima jumătate a lunii octombrie 1837), p. 113—124 (C. Negruțți), cu sub-titulul „Nuotate istorică“ [CAS]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 15—30, cu indicația finală „1829 apr.“ [PT]; Biblioteca Academiei R.S.R., ms. 3337, partea I, f. 1^r—3^v, partea a II-a, f. 3^v—5^v; partea a III-a f. 6^r—8^v; din partea a IV-a nu e decît începutul, f. 8^v.

Variante

14 3 faict PT: fait CAS; 8 au PT: a CAS; 14 nime PT: nimeni CAS; 17 Iașii PT: Iaș CAS; 18 pîndeau PT: pîndea CAS; 21 îmblau PT: umbla CAS; 21 puteau PT: putea CAS; 25 suindu-se până-n PT: suindu-să pînă-n CAS; 31 cădeau PT: cădea CAS; 31 apoi peste PT: apoi pînă peste CAS; 35 șlic PT: ișlic CAS; 36 șapte PT: șapte CAS.

15 2 întai PT: întii CAS; 3 rădicare PT: ridicate CAS; 4 fisionomist PT, CAS; 9 de sub care se zărea PT: de subt care să zărea CAS; 10 matase PT: mătase CAS; 11 grumazi PT: grumaji CAS; 13 Iași PT: Iaș CAS; 17 întrase PT: intrase CAS; 18 să nu cadă PT: să nu cază CAS; 34 întră PT: intră CAS; 35 se împlu PT: să umplu CAS; 36 pintre PT: printre CAS; 36 se zărea PT: să zărea CAS; 36—37 înterumpere PT: înterupere CAS; 38 o oftare, o oftare PT: o ohtare, o ohtare CAS.

16 1 înturnîndu-și lăcrimații ochi PT: întorcîndu-și lăcrămății ochi CAS; 2 minute PT: minutele CAS; 4 asemenea PT: asemenea CAS; 5 a dragostei PT: a dragostii CAS; 9-10 de am greșit, pentru tine numai am fost o slabă fată

PT: de am greșit, pentru tine am greșit numai, pentru tine numai am fost o slabă fată CAS; 11 a să te împlu PT: o să te umple CAS; 15 preimblindu-să PT: preumblindu-să CAS; 18 cred PT: crez CAS; 19 împlut PT: umplut CAS; 19 văd PT: văz CAS; 21 și e foarte PT: și e și foarte CAS; 31 mi-i PT: me-i CAS; 32-33 lacrimi și frângându-și minile PT: lacrimi CAS; 35 seamă PT: seama CAS; 35 atite PT: atitea CAS; 37 innădușiră PT: inădușiră CAS; 38 întâi PT: întâi CAS; 40 Iancu PT: Iancul CAS; 40 chiemînd PT, CAS.

17 3-4 mustețile PT: mustățile CAS; În CAS, după citatul din Metastasio (7-11), mai urmează un motto: „Hélas! Elle aimait trop, c'était là tout son crime. C. Delavigne“; 12 boierinaș PT: boiernaș CAS; 12 se ridicase PT: să ridicase CAS; 16 rămăsese PT: rămăsese CAS; 17 Iași PT: Iașii CAS; 22 se dete PT: să dete CAS; 23 Se dete PT: Să dete CAS; 25 întimplare PT: timplare CAS; 26 întâi PT: întâi CAS; 27 birbant PT: berbant CAS; 30 greutate PT: nevoie CAS; 31 culesese PT: a cules CAS; 31 întâi PT: întâi CAS; 32 pe buzele PT: pă buzile CAS; 32 adimenirele PT: adimenirile CAS; 33 ținu PT: a ținut CAS; 33 pe PT: pă CAS; 35 și fără PT: fără CAS.

18 1 veni PT: intră CAS; 2 intră PT: intră CAS; 4 răzâma PT: rezema CAS; 8 smînci PT: smîci CAS; 15 dragostei PT: dragostii CAS; 22 sparie PT: sperie CAS; 24 tinse PT: tinsă CAS; 40 adaose PT: a adaos CAS.

19 1 Văd PT: Văz CAS; 2 dragostei PT: dragostii CAS; 6 se apropie PT: să apropie CAS; 8 se simți PT: să simți CAS; 15 străină PT: streină CAS; 18 că mi-e PT: mi-e CAS; 20 se duse PT: să duse CAS; 21 se îmbracă PT: să îmbracă CAS; 22 se încinse pe deasupra șalului PT: să încinse pe dasupra șalului CAS; 26 împregiur PT: împrejur CAS; 27 un talhar a intrat PT: un tâlhar a intrat CAS; 29 nimerit PT: nemerit CAS; 30 intra PT: intra CAS; 32 cîrjalești PT: cîrjalești CAS; 35-36 încălecînd PT: încălcînd CAS; 36 ce-mi PT: ce-m CAS; 37 Blăstemata PT: Blestemata CAS; 40 Fedeleş PT: Fideleş CAS; 40 simț PT: simț CAS.

20 7 trecuse PT: trecusă CAS; 14 o supărau PT: o supăra CAS; 22 sârmana PT: sîrmana CAS; 24 îngrijindu-se PT: îngrijindu-să CAS; 26 lepădă PT: lăpădă CAS; 28 acestii PT: aceștii CAS; 28 scrise PT: scrisă CAS; 36 macar o lacrimă PT: macar o singură lacrimă CAS; 37 innădușeau PT: innădușea CAS; 38 cumplită PT: strașnică CAS.

21 4 să între PT: să între CAS; 5 intră PT: intră CAS; 7 apropiindu-se PT: apropiindu-să CAS; 11 Zoiță PT: Zoe CAS; 11 o dismerdă PT: o desmerdă CAS; 15 sârmana Zoiță zise PT: sîrmana Zoe! zicea CAS; 15 lacrimă PT: lacrimă CAS; 17 să nu se mai trezească PT: să nu se mai trezească CAS; 18 se cunoștea PT: să cunoștea CAS; 24 poșta PT: poștea CAS; 25

peardă PT: piarză CAS; 26 cătră PT: către CAS; 36 miinele PT: miinile CAS; 37 fioros PT: fieros CAS; 38 oftare PT: ohtare CAS; 39 Dumnezeu PT: Dumnezeu CAS.

22 1 răpede PT: repede CAS; 4 cred PT: crez CAS; 6 intră PT: intră CAS; 8 silit PT: silit CAS; 8 dumneta PT: dumneata CAS; 11 se duse PT: s-a dus CAS; 14 întâi PT: întâi CAS; 20 pistoalele PT: pistoalile CAS; 24 sârmană PT: sîrmană CAS; 24-25 blăstemată PT: blestemată CAS; 34 Sârmana fată PT: Sîrmana fata CAS; 34 sleindu-se PT: sleindu-să CAS; 41 poalile PT: poalele CAS; 42 seamă PT: seama CAS.

23 4 întrînd PT: întrînd CAS; În CAS, înainte de citatul din Hugo se mai află altul, din Malherbe: „Elle était du monde où les plus belles choses / ont le pire destin; / Et rose, elle a vécu ce que vivent les roses / L'espace d'un matin“; 12 răspintinile PT: răspintiile CAS; 12 carele PT: carăle CAS; 14 se întindea PT: să întindea CAS; 14 șârpe PT: șarpe CAS; 15 mergeau PT: mergea CAS; 17 se înghisuiă PT: să înghesuiă CAS; 17 urmau PT: urma CAS; 17 darabanii PT: dorobanții CAS; 19 rămășiți PT: rămășiți CAS; 19 viteje PT: viteze CAS; 19 muiaseră PT: muiase CAS; 20 înfruntascră PT: înfruntase CAS; 22 veneau PT: venea CAS; 23 mergeau PT: mergea CAS; 24 armasar PT: armăsar CAS; 25 vadă PT: vază CAS; 27 albaștri PT, CAS; 27-28 dovedeau PT: dovedea CAS; 28 asemenea PT: asemenea CAS; 29 șlicului PT: ișlicului CAS; 30 benișului PT: binișului CAS; 32 văd PT: văz CAS; 34 spăriat PT: speriat CAS; 35 Sârmana PT: Sîrmana CAS.

24 1 sehăstrie PT: sihăstrie CAS; 4 văd sehastru PT: văz sihastru CAS; 14 Sârmana PT: Sîrmana CAS; 16 răspinteni PT: răspintie CAS; 19 până PT: pînă CAS; 20 până PT: pînă CAS; 26 sub PT: subt CAS; 28 or PT: o CAS; 30 pîraie PT: piraie CAS; 32 blăstemuri PT: blestemuri CAS; 33 locașul PT: lăcașul CAS; 38 cea PT: ceea CAS.

25 1 colțunii PT: călțunii CAS; 4 pân PT: pîn CAS; 7 de pe PT: după CAS; 14 rămase PT: a rămas CAS; 15 până PT: pînă CAS; 17 prietînii PT: prietenii CAS; 17 se mirau PT: se mira CAS; 22 crieri PT: creieri CAS; 23 până PT: pînă CAS; 24 îmbrătoșează PT: îmbrătoșază CAS; 25 desorganizației PT, CAS; 26 crierilor PT: creierilor CAS.

Nota de la sfîrșitul nuvelei din ediția 1857: „1829 apr.“ nu apare în CAS.

O ALERGARE DE CAI (СКАЧКА)

Prelungind notele romantice și melodramatice din *Zoe*, *O alergare de cai* aduce și elemente noi. Povestea tristă a dragostei dintre Ipolit și Olga repetă istoria tragică a Zoei. Aceleași declarații patetice, aceeași idee a expiației pentru jurămintele călcate la Ipolit ca și la Iancul B. Tipurile masculine au un caracter

și mai accentuat romantic decât în *Zoe*. Ipolit și scriitorul (erou al nuvelei) sînt niște dezabuzați în urma decepțiilor, din aceeași familie cu Childe Harold sau Oneghin, provocînd pasiuni, dar nemaiputîndu-le răspunde. Scriitorul contrapune însă romanticei istorii de dragoste dintre Ipolit și Olga episodul relațiilor dintre el și doamna B., străbătut de luciditate și spirit critic, încheindu-și nuvela într-o atmosferă de scepticism ironic.

Găsim și în *O alergare de cai* o scenă în care sînt reuniți toți eroii. În *Zoe*, prilejul era dat de întîlnirea celor două alaiuri: înmormîntarea și parada domnească. Aici pretextul e visul de la sfîrșitul capitolului al III-lea. Negruzzi adună într-o imagine unică cele două episoade contrastante ale narațiunii. În tabloul ușor fantast predominant parodia, împinsă pînă la grotesc. Salonul funerar e ocupat de Ipolit și Olga, dar și de doamna B., care fredonează la oglindă o arie de vodevil, în timp ce Sașa sare șchiopătînd printre oile cu panglici verzi ale lui Florian.

În același capitol al III-lea, Negruzzi ridiculizează pastoralele lui Florian (p. 41). Jean-Pierre Claris de Florian (1754—1794), fabulist, dramaturg și romancier francez, a fost mult citit în țările românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Kogălniceanu, în *Iluzii pierdute*, arată că, în copilăria sa, Florian ocupa locul al doilea în ordinea preferințelor, după Fénelon cu al său *Telemah*. Kogălniceanu își amintește cu umor entuziasmul pentru pastoralele artificiale ale scriitorului francez, pe care îl consideră însă „adevărat poet a naturei“. El citează aceeași pastorală ca și Negruzzi, *Estella*, al cărei erou devenise idolul său (cf. Mihail Kogălniceanu, *Tainele inimei*, B.P.T., 1964, p. 86—87).

Primul fragment citat de Negruzzi (p. 41) face parte din romanul pastoral *Galatée* (1783) de fapt, o traducere a lui Florian din Cervantes. Iată textul francez corespunzător:

„Après avoir été plus d'une fois d'une troupe à l'autre caresses Élicio et Galatée, le chien se met à courir dans la montagne, et fait partir un petit chevreau sauvage, qu'il poursuit avec ardeur. Le chevreau fuit et passe près des bergères“ (*Oeuvres de Florian*, Tome premier, Paris, chez P.C. Briand, éditeur, 1823, p. 197).

Al doilea fragment e o traducere din romanul pastoral *Estelle* (1788):

„Estelle rougit en regardant sa mère; Marguerite permet qu'elle accepte ce don, et la bergère hésite encore. Enfin, d'une main tremblante, elle saisit le ruban vert qui était passé au cou du bélier“ (*Ibidem*, p. 262).

Estela fusese tradus de Constantin Strat în 1839, Eși, La Institutul Albinei. În versiunea Strat, pasajul de mai sus sună astfel:

„Estela se înroșă, uitîndu-să la mumă-sa, Margareta îi făcea semn ca să-l priimască, însă ea tot se îndoia, în sfîrșit cu o mîna tremurătoare și delectată, îl apucă de cordelile verzăi cu care cirilanul era legat de gît“ (p. 11).

Negruzzi a folosit, foarte probabil, o traducere proprie. Ea a fost făcută după originalul francez sau poate după versiunea rusă, cum lasă, de altfel, să

se înțeală în nuvelă. Despre Florian și traducerele românești din prima jumătate a sec. al XIX-lea, vezi G. Călinescu, *Cavalerul de Florian*, în *Scriitori străini*, București, 1967, Editura pentru literatură universală, p. 421—439.

E interesant de urmărit aluziile cu privire la vîrsta scriitorului cuprinse în *O alergare de cai*. Ca dată a redactării se trece la sfîrșit „1836, august“, dar în *N.B.* întîlnim o formulare clară despre momentul în care se petrec evenimentele din nuvelă: „În locul moșneagului de la 1835“ (p. 46, r. 16). Tot la 1835 ne duce și specificarea din *N.B.*: „Trecuseră 22 ani de cînd nu fusesem în Besarabia, cînd în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chișinău“ (p. 46, r. 7—9). Cum indicația finală e „1857, mai“, scăzînd 22, ajungem, deci, la același an 1835. Ce vîrstă își atribuie Negruzzi în 1835? Lăsînd la o parte fraza destul de vagă: „Socotește că eu n-am încă treizeci ani și prin urmare sînt cinstit“ (p. 34, r. 43—p. 35, r. 1), întîlnim la p. 45, r. 5—6: „Trebuie să aibă cineva 26 ani și să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simțit!“ Anul nașterii ar fi, deci, 1809. Dar la p. 39, r. 40—43, dăm peste o formulare deconcertantă: „Curînd, un vis deștept îmi înfățișă toate întîmplările vieții mele, de la 17 ani cînd am pierdut pre tatăl meu, cînd am rămas singur în lume și pînă la 28“. Ar fi avut deci, în 1835, 28 de ani, nu 26? Și în acest caz anul nașterii e 1807, nu 1809? Dar prima parte a frazei ne duce din nou spre 1809, căci tatăl lui Negruzzi a murit în 1826. Și scăzînd din 1826 cei 17 ani cîți avea atunci, ajungem tot la 1809. Probabil că 28 este aici o simplă scăpare a scriitorului, poate chiar o greșeală de tipar.

În ceea ce privește prima apariție a nuvelei, E. Carcalechi și II. Chendi în ediția de *Opere complete* ale lui C. Negruzzi, vol. I *Proză*, ed. a II-a, Minerva, 1916, p. 57 și V. Ghiaciu (op. cit., p. 277) consideră, în mod surprinzător, că *O alergare de cai* a fost publicată întîi în „Curier de ambe sexe“. În realitate, revista lui Heliade a republicat după „Dacia literară“ nuvela, așa cum se specifică, de altfel, în nota elogioasă la adresa autorului, de la p. 185 („Curier de ambe sexe“, periodul III):

„Dacia literară coprinde scrierea următoare, pe care ne grăbim a o împărtași cititorilor noștri. Autorul se subscriseră C. N. Frumoasa însă compoziție, limba cea aleasă și cultivată, stilul cel curgător și picant, ne face a ammira și aci pana d-lui Carol [sic!] Nervil“.

Rousseau este prezent (p. 32, r. 40—43) cu un fragment din *La Nouvelle Héloïse*, vol. I, partea a II-a, scrisoarea a XVIII-a (Julie către prietenul său), Petrarca (p. 33, r. 2—3) cu sonetul LXXXIV din *Il Canzoniere*, Schiller (p. 33, r. 5—6) cu un extras din *Intrigă și iubire* (actul al IV-lea, scena a VI-a) tradus, de altfel, de Negruzzi la p. 37, r. 40—41.

Scene contemporane I. O alergare de cai (Скaчкa). „Dacia literară“, mai—iunie 1840, Iași, p. 309—354 (C.N.) [DL]; „Curier de ambe sexe“, periodul III, nr. 12, p. 185—192, nr. 13, p. 193—206 (C.N.);

„Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 13, 30 martie 1841, p. 97—101, nr. 14, 6 aprilie 1841, p. 105—110, nr. 15, 13 aprilie 1841, p. 113—119 (C.N.); *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 31—60 [PT]; „Dacia literară“, ed. a doua, Iașii, 1859, p. 225—256.

Numai în *Păcatele tinerețelor* numele eroinei este „doamna B.“. În toate celelalte variante numele este „doamna V.“

Variante

26 5 Chișinăului PT: Chișineului DL; 6 pîn-în PT: pîn-în DL; 11 generalul PT: general DL; 12 este PT: e DL; 13 chinezesc PT: chinezicesc DL; 18 cercoferință PT: circoferință DL; 19 însemnă PT: însemnate DL; 20 dinaintea PT: dinainte DL; 23 ca PT: mai DL; 26 vistieria PT: visteria DL; 34 funcționarilor PT: funcșionerilor DL.

27 1 se luptau PT: se lupta DL; 2 acestia PT, DL; 8 vamișilor PT: vameșilor DL; 11 Vezeteul PT: Vezitiul DL; 11 costum PT: costum DL; 15 adică PT: adică DL; 17 băiet PT: băiat DL; 18 neincetat PT: nencetat DL; 23 Dinainte PT: Denainte DL; 24 35 de ani PT: 35 ani DL; 28 barbat PT: bărbat DL; 37 d-na PT: da DL.

28 1 zărisem PT: zărisăm DL; 4 frumusețele PT: frumusețile DL; 6—7 imaginația mea să galopeze PT: imaginația să galopeze DL; 9 semăna PT: sămăna DL; 12 amintirea PT: suvenirea DL; 15 este PT: e DL; 15 meu PT: mieu DL; 19 recomand PT: recomand DL; 19 zise PT: zisă DL; 22 mă duc PT: mă întorc DL; 24 ridicind PT: ridicind DL; 28 sub PT: subt DL; 30 vostri PT, DL; 31 vitejilor PT: vitezilor DL.

29 10 sint PT: sunt DL; 31 simțesc PT: simț DL; 33 începuse PT: începuse DL; 35 sub PT: subt DL; 41 deosebire PT: deosebirea DL; 41 rege PT: rigă DL.

30 1 vârsta PT: vrîsta DL; 12 Blăstemul PT: Blăstămul DL; 13 veneau PT: venea DL; 15—16 se înturnau PT: se înturna DL; 16 acestia PT, DL; 19 păreau PT: părea DL; 21 semănau PT: semăna DL; 23 ieșeau PT: ieșea DL; 32 înfipse PT: înfipsă DL; 39 primi PT: priimi DL; 40 Besarabiei PT: Besarabiei DL; 40 sint PT: sunt DL.

31 2 întră PT: intră DL; 3 intrare PT: intrare DL; 4 se pomeneau PT: se pomenea DL; 5 ș.c.l. PT: ș.a. DL; 10 ridicind PT: ridicind DL; 10 storile PT: storele DL; 12 până PT: pînă DL; 21 sint PT: sunt DL; 22 Nime PT: Nimeni DL; 22 de unde este și cine este PT: de unde e și cine e DL; 23 spuneau PT: spunea DL; 24 adevereau PT: adeverea DL; 24 bărbatul PT: barbatul DL; 25 cunoșteau PT: cunoștea DL; 25 Petersburg PT: Peterburg DL; 27 judecau PT: judica DL; 29 Chișinăului PT: Chișineului DL; 29 aceea PT: acea DL; 32 sub PT: subt DL; 35 a făcut PT: au făcut DL; 36 melancolică. PT: melanholică DL; 37 încoronau PT: încorona DL; 38 Espresie PT: Expresie DL.

32 2 fluturau PT: flutura DL; 9 îneguraseră PT: înneguraseră DL; 17 sârmană PT: sirmană DL; 26 niciodată PT: nici DL; 27 sumeață PT: semeață DL; 29 ea PT: doamna B. DL.

33 9 acesti PT, DL; 11 Chișinău PT: Chișineu DL; 19 mințele PT: mințile DL; 21 Trebuie PT: Trebui DL; 23 au fost PT: a fost DL; 25 este PT: el e DL; 26 locuia PT: lăcuia DL; 32 vreu s-o iert PT: și o iert DL; 32 prietin PT: prieten DL; 37 Amorul PT: Amoriul DL.

34 2 sint PT: sunt DL; 4 depărtat-o PT: departat-o DL; 7 îmi jurau PT: îmi jura DL; 8 părăseau PT: părăsea DL; 8 veche PT: vechie DL; 11 lăsați pentru a ne chinui PT: lăsați pentru a ne ferici și a ne chinui DL; 20 să o omoare PT: s-o omoare DL; 30 până PT: pînă DL; 30 ademenirele PT: adimenirile DL.

35 1 sint PT: sunt DL; 25 să vestea PT: se vestea DL; 26 statuie PT: statuă DL; 29 înecat PT: înecat DL; 30 sint PT: sunt DL; 34 se însoară PT: se-nsoară DL; 36 să se însoare PT: să se-nsoare DL; 37 într-atîta PT: într-atît DL; 41 mi-a făgăduit PT: mi-au făgăduit DL.

36 3 să mă lase PT: să mă lasă DL; 10 îl va stînge PT: îl va stînge DL; 13 să nu mă lase PT: să nu mă lasă DL; 19-20 trăsnetele cerului PT: tresnetele cerului DL; 21 amoriul PT: amorul DL; 22 de fiori PT: cu fiori DL; 26 genuchii PT: genuchii DL; 26 mă spăriau PT: mă spăria DL; 26 sint PT: sunt DL; 27 sint PT: sunt DL; 28 erau PT: era DL; 31 blăstema PT: blestema DL; 32 curgeau PT: curgea DL.

37 5 ingenunchease PT: ingenuncheasă DL; 10 scriitorul PT: scriitorul DL; 16 adă PT: ad-o DL; 21 a asista PT: a privi DL; 24 am intrat PT: am intrat DL; 27 se cunoștea PT: să cunoștea DL; 29 tinerii PT: tinerei DL; 31 fericitau PT: fericita DL; 41 acelei PT: acelii DL; 41 s-a ucis PT: s-au ucis DL.

38 1 îmblau PT: îmbla DL; 7 ei veneau PT: ei venea DL; 8 ajunsăseră PT: ajunseseră DL; 12 vederile PT: vederile DL; 14 vîrstă PT: vrîstă DL; 22 vesteau PT: vestea DL; 27 înșăl PT: înșel DL; 27 sint PT: sunt DL; 29 neînțeleasă PT: neînțăleasă DL; 30 veselă PT: veselă DL; 36 asămenea PT: asemenea DL; 38 le-am cheltuit PT: l-am cheltuit DL.

39 2 este PT: e DL; 8 femeiele PT: femeile DL; 9 sint PT: sunt DL; 11 fără-ndoială PT: fără-îndoială DL; 16 sint PT: sunt DL; 18 seamă PT: samă DL; 20 întră PT: intră DL; 23 Mă invita PT: Mă poftea DL; 25 este PT: e DL; 31 barbați PT: bărbați DL; 32 frumseță PT: frumuseță DL; 35 Ceriul PT: Cerul DL; 35—36 se primblau PT: se primbla DL; 37 se iveau PT: se ivea DL; 39 sub PT: subt DL.

40 3 întâi PT: întâi DL; 7 depărtare PT: departare DL; 8 perea PT: perea DL; 10 timperatura PT: temperatura DL; 10 influență PT: influință DL; 10-11 fisicului PT, DL; 13 au dreptate PT: au rezon DL; 26 depărtare PT: departare DL; 27 blăstematul PT: blestematul DL; 30 servetul PT, DL; 41 patruzeci de ani PT: patruzeci ani DL.

41 1 băieți PT: băiați DL; 2 sînt PT: sunt DL; 9 Barbatul PT: Barbatu DL; 9 este PT: e DL; 11 două PT: două DL; 11 Seamănă PT: Samănă DL; 12 cit mine PT: cit și mine DL; 12 frumoasă, roșie PT: frumoasă, bucalată, roșie DL; 14 schioapă PT, DL; 17 păcat PT: pacat DL; 18 Trimiti-mi-le PT: Trimiti-me-le DL; 21 El începu PT: Ivan începu DL; 36 îmbrăcat PT: îmbracat DL; 37 ardeau PT: ardea DL; 38 galbenă PT: galbene DL; 40-41 se primblau PT: se primbla DL; 41 schiopătînd PT, DL.

42 4 politice PT: politicești DL; 7-8 a scăpa PT: a scapa DL; 8 amor atît de înflorit PT: amor atît de scurt, atît de înflorit DL; 12 se puneau PT: se punea DL; 14 Am lepadat PT: Am lepadat DL; 16 acești PT, DL; 20 ceea PT: cea DL; 24-25 și alui Walter Scott PT: și Walter Scott DL; 27 limbagiul PT: langagiul DL; 32 Chișinăului PT: Chișineului DL; 35 Sînt PT: Sunt DL; 41 sînt PT: sunt DL.

43 7 lăcrimători PT: lăcrimitori DL; 9 de pe urmă PT: de pre urmă DL; 15 sînt PT: sunt DL; 19 cealaltă PT: cealaltă DL; 20 atite PT: atitea DL; 33 simțitoriule PT: simțitorule DL.

44 5 feliul PT: felul DL; 6 bolnăvi PT: bolnavi DL; 12 Ascultă dar PT: Ascultă acum DL; 15 curiositatea PT, DL; 18 așa de dulce PT: așa dulce DL; 18-19 așa de încîntător PT: așa încîntător DL; 20-21 își șopteau și se ghionteau PT: își șoptea și se ghiontea DL; 21 priveau PT: privea DL; 24 că-ți place PT: că îți place DL; 29 sînt PT: sunt DL; 33 de patru ani PT: de opt ani DL; 38 băietul PT: băiatul DL; 38 seamănă PT: samănă DL; 42 acești PT, DL.

45 3 închisă PT: închisă în casă DL; 4 Adio, ș.c.l. PT: Adio, vino ș.c.l. DL; 5 iubeam PT: iubesc DL; 11 aveam PT: avem DL; 17 ochii PT: ochi DL; 24 clătînd PT: clătînd DL; 29 sînt PT: sunt DL; 32 iubeam PT: iubem DL; 35 sînt PT: sunt DL; 39 amețea PT: amețala DL; 41 sîntem PT: suntem DL; 42 mă trezii PT: mă trezai DL.

În „Dacia literară” textul se termină cu „Est-ce un rêve”, după care urmează semnătura (C.N.) și mențiunea „Scris la 1857”. În *Păcatele tinerețelor*, data e schimbată („1856, august”) și s-a adăugat tot ce urmează după „N.B.” (nota bene).

De cu totul altă factură decît *Zoe* sau *O alergare de cai*, *Au mai pășit-o și alții* a fost interpretată ca exprimînd „un humor cu desăvîrșire clasic”, avînd un motiv care „aparține vechii nuvele italiene” (G. Călinescu, *op. cit.*, p. 204). Clasicismul din *Au mai pășit-o și alții* a fost relevat în repetate rînduri, iar raportarea la Molière se află în însuși corpul nuvelei. Zimbolici, întocmai ca Arnolphe din *L'École des Femmes*, se lasă îmbrobodit de falsa naivitate a Agapiței, de la care așteaptă întrebări în genul celor puse de Agnès, eroina lui Molière (p. 52, r. 15).

S-au formulat îndoieli cu privire la autenticitatea mediului din *Au mai pășit-o și alții*. Au oare verosimilitate cunoștințele și preferințele literar-artistice atribuite de Negruzzi unor comilate ale Iașului dinaintea anului 1840? Lovinescu (*op. cit.*, p. 185) este tranșant:

„Aici — ca și în *Muza din Burdujeni* — Negruzzi a zugrăvit altă lume decît cea pe care o observa în jurul său. Cum, însă, *Muza din Burdujeni* e localizarea unui vodevil francez, e cu puțință ca *Au mai pășit-o și alții* să fie tot o localizare”.

E, fără îndoială, posibil ca nuvela să aibă un model străin. Dar nu aceasta ar explica multitudinea aluziilor la scriitori și compozitori francezi, germani și italieni. În *Muza de la Burdujeni*, care e o localizare dovedită, Negruzzi satirizează prin Cucoana Caliopei curentele de stricare a limbii care se manifestau în cultura noastră: jargonul grecizant, francezomania, pumnismul. Cu toată naivitatea procedeuului de a face ca una și aceeași persoană să cumuleze direcții lingvistice divergente, un lucru nu se poate nega: acela că scriitorul știa foarte bine împotriva cui trebuie să-și îndrepte atacurile. Obiectivul lui în *Au mai pășit-o și alții* e tocmai străinomania, și abundența de nume proprii din nuvelă nu poate fi privită decît din această perspectivă. În scrisoarea către Asachi din 21 iulie 1838, deci cam din aceeași perioadă în care apare în „Curier de ambe sexe” *Au mai pășit-o și alții*, întîlnim următorul fragment:

„Trebuie să știi, domnul meu, că noi sîntem de o fire foarte deșanțată; ne place a maimuți pe streini și a ne defaima pe sine. Așadar, am fost pe rînd turcomani, grecomani, sau domnului știe ce încă; acum, din mila lui Dumnezeu, sîntem franțezomani; poate curînd vom trece și Manha în vrun balon aerostatic și atunci ne vei vedea anglomani” (*Păcatele tinerețelor*, 1963, Biblioteca pentru toți, Editura pentru literatură, p. 252).

Dacă mai e nevoie și de altă mărturie, vom cita și pe Russo, care, în *Iassy et ses habitants en 1840*, scrie:

„A l'exemple des dames élégantes et fashionables, la noblesse de seconde classe ne parle que Balzac et Soulié, Lamartine et Hugo, Kok et Dumas; Paul de Kok surtout! ils l'adorent” (Alexandru Russo, *Scrieri*, publicate de P. V. Haneș, București, 1908, p. 246).

În același spirit și ca un răspuns indirect la aprecierea lui Lovinescu, G. Călinescu, într-o strălucită pagină de istorie literară, certifică autenticitatea prețioșilor din lumea cosmopolită a capitalei, încheind:

„C. Negruzzi, în primul rînd, apoi V. Alecsandri, Kogălniceanu, Al. Russo sunt croniciarii spirituali, ei înșiși contaminați de un anume dandysm al acestei epoci de carnaval tranzitoriu“ (*op. cit.*, p. 198).

Descrierea Iașului de la începutul nuvelei (p. 47 — p. 48, r. 6) a fost tradusă în franceză de Al. Russo, în *Iassy et ses habitants en 1840* (cf. Al. Russo, *op. cit.*, p. 247—249). Russo elogiază într-un scurt preambul pe Negruzzi și nu-și arogă decît meritul unei traduceri literale: „C'est peut-être ici le moment favorable de glisser quelques lignes d'un des *Dumas* de la littérature moldave; c'est une traduction *littérale* et rien de plus“. Numele lui Negruzzi nu este citat decît prin inițială, după primul cuvînt al traducerii: „Rien dit Mr. N. dans une spirituelle critique de la société iassienne...“. Tălmăcirea lui Russo, spirituală și exprimată cu multă acuratețe, urmează strîns textul lui Negruzzi, inclusiv termenii de culoare locală, deveniți în adaptarea la limba franceză: *chibouque*, *schlic*, *droshky*. Un singur adaos își permite Russo, o paranteză, în același ton spiritual, la *schlic*: „qu'un Russe, homme d'esprit, appelleit *l'éteignoir du bon sens*“. Descrierea Iașului, în versiunea lui Russo, a avut soarta bizară de a fi retradusă în românește de Mihail Sadoveanu (cf. A. Russo, *Piatra Teiului și Iașii în 1840* tălmăcirii de Mihail Sadoveanu, București, Minerva, 1915, p. 71—73).

Au mai pășit-o și alții. „Curier de ambe sexe“, periodul II, nr. 11, p. 163—170 (Carlu Nervil) [CAS]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 63—72 [PT].

Variante

47 3 străin PT: strein CAS; 3 dacă PT: daca CAS; 3 un nume cu de la început PT: un nume cunoscut de la început CAS; 5 semicivilizați PT, CAS; 6 dacă PT: daca CAS; 7 norocire PT: norocirea CAS; 9 versurile PT: versuri CAS; 11—12 plăcere PT: placere CAS; 12 să deprinde PT: se deprinde CAS; 15 lepădarea PT: lepadarea CAS; 18 înfățișînd PT: înfățișînd CAS; 19 mulțămînt PT: mulțumit CAS; 20 pulbere PT: colb CAS; 25 grozavnice PT: grozavnice CAS; 31 îmblu PT: umblu CAS.

48 2 astfel PT: asfel CAS; 8 căsuți PT: căsuțe CAS; 9 aceasta PT: această CAS; 12 stînjîni PT: stînjini CAS; 15 desgradat PT, CAS; 16 să mai vede PT: se mai vede CAS; 21 locuia PT: lăcua CAS; 22 vristă PT: vîrstă CAS; 25 societății, care-și prifac PT: soțietății, care-și prifac CAS; 26 împrejurări PT: împrejurări CAS; 29 costiumul PT: costumul CAS; 32—33 nu se va mai schimba PT: nu să va mai schimba CAS; 36 să se însoare PT: să se-nsoare CAS; 38 să se însoare, ori să nu se însoare PT: să se-nsoare, ori să nu se-nsoare CAS; 41 să mă însor PT: să mă-nsor CAS.

49 5 rămase PT: ramase CAS; 6 înfătoșează PT: înfătoșază CAS; 9 lacrimi PT: lacrimi CAS; 10 numeros PT: număros CAS; 13 se poate PT: să poate CAS; 16 ridicule PT: ridicele CAS; 18 se și însură PT: să și însură CAS; 19 nouă PT: nuouă CAS; 21 Apartamentele PT: Apartamentul CAS; 21 despărțite PT: despărțit CAS; 22 se așternură PT: se așternu CAS; 30 c-or să o mărite PT: c-or s-o mărite CAS; 37—38 încă PT: poate CAS; 38 societate PT: soțietate CAS; 40 postelnicul PT: postelnicu CAS; 42 păreau PT: părea CAS.

50 12 a blăstema PT: a blestema CAS; 23 acele PT: aceste CAS; 29 sorbeau PT: sorbea CAS; 29 iscusită PT: iscosită CAS; 31 entusiasm PT, CAS; 33 defăimau PT: defăima CAS; 42 francez PT: franțez CAS.

51 4—5 până în PT: pîn-în CAS; 5 Sonetele PT, CAS; 5 fantasiile PT, CAS; 9 locuită PT: lăcuită CAS; 14 lacrimi PT: lacrimi CAS.

52 4 nou PT: nuou CAS; 4 să ți să suie PT: să ți se suie CAS; 7 altul și... PT: altul... CAS; 17 mi se pare PT: mi să pare CAS; 23 mulțămirea PT: mulțumirea CAS; 26 cetește PT: citește CAS; 33 cătinel PT: cătenel CAS; 36 să lasă PT: să lase CAS; 40 îmbrătoșată PT: îmbrățișată CAS; 40 se atingeau PT: se atingea CAS; 42 aceste PT: acele CAS.

53 3 spăriate PT: speriate CAS; 4 priveau PT: privea CAS; 6 să cadă PT: să cază CAS; 7 Se uită PT: Să uită CAS; 15 trăsni, plesni PT: trăsni și plesni CAS; 15 blăstemînd PT: blestemînd CAS; 16 să se însoare PT: să se-nsoare CAS.

Întregul post-scriptum (r. 21—33) a fost adăugat în volumul *Păcatele tinerețelor* (1857).

TODERICĂ

Publicînd în nr. 10 și 12 ale „Propășirii“ „nevinovata poveste“ a lui *Toderică*, Negruzzi nu putea prevedea consecințele politice ale acestui act. Într-adevăr, la cîteva luni de la apariția lui *Toderică* (nr. 10 e din 12 martie, iar nr. 12 din 2 aprilie 1844), la 11 noiembrie 1844, se decide suprimarea revistei și exilarea lui Negruzzi la moșie. În articolul *Soarta unei reviste literare în 1844 „Propășirea“* („Convorbiri literare“, 1907, nr. 2, p. 197—204, și nr. 4, p. 416—429), N. Cartoian s-a ocupat pe larg de ambianța politică în care s-a produs neașteptata măsură luată împotriva scriitorului. După toate probabilitățile, motivul real al suprimării revistei nu era povestea lui Negruzzi ci activitatea, considerată subversivă, a lui Kogălniceanu, suspectat de consulul țarist a avea relații cu Vaillant, autorul cărții *La Roumanie*, publicată la Paris. Astfel Kogălniceanu, plecat în primăvara anului 1844 spre Paris, este oprit la Viena și silit să se întoarcă în țară. La sfîrșitul lunii octombrie, după ce pledase interesele

mănăstirii Popăuți din Dorohoi împotriva călugărilor greci, el este arestat și închis la mănăstirea Rîșca. Puțin timp după aceea, Sfatul administrativ, reunit sub președinția domnului, încheie următorul *Journal* :

„Luîndu-să în băgare de samă că editorii foi științifice și literare, departe de a răspunde la țâlul unii asămîne redacției pentru care au fost dată învoirea cîrmuirii de a să și da în tipar ca un mijloc de cuviincioasă și moralicești învățături, s-au abătut de la mîrginita ei destinație, încît întrebuițînd rău acest prilej ș-au iertat a publica alcătuirii pricinuitoare de scandală, de jăgnire asupra celor vrednice de ce mai înaltă considerație și lovitoare relighii; Sfatul au găsit de cuviință că (de vreme ce editorii aceștii foi au pășit piste îndatorirea și făgăduința lor, și că desăle necuviincioasă materii și rostiri ce s-au introdus într-insa au fost cu neputință a să întîmpina purure de cătră țenzură, de care s-au prilejit și scăpare din vedere) redacția ei și tipărirea să fii pi viitorime cu desăvirșire oprită puîndu-să însărcinare Departamentului din lăuntru ca îndată să pui în lucrare măsurile convenite întru aceasta. Iar după luarea aminte ce s-au făcut foilor tipărite văzîndu-să că la No. 10 și 12 s-au introdus cu titlu de Toderică o alcătuire immoralicească și netrebnică sub iscălitura Dum. Spat [arului] Costachi Negruț, și tot o dată observarisîndu-să că această față și mai înainte la No. 4 a aceștii foi au fost dat un articol nepotrivit supt a sa iscălitură la care prilej deși au făgăduit pocăință la luarea aminte ce i s-au făcut, totuși însă n-au conținut de a răspîndi asămîne cugetări, Sfatul închei că spre înfrînarea sa și pilduirea și a altor de a mîrgini înscrisurile lor în materii folositoare și de un caracter încuviințat să să izgonească din oraș, trimițîndu-să la moșia sa fără a avea voie de a să înfășoșa în Capitală. 1844 Noiemb[rie] 11 zile. (ss) Cant[ă] Logof[ăt], Catargiu Vel Logof[ăt], Vel Vist[iernic] Cantacuzin, Hatm[an] Mavrocordat (N. Cartoian, *art. cit.*, p. 423).

De ce totuși *Toderică* a constituit pretextul suprimării „Propășirii”? Nu trebuie să uităm că Negruzzi se afla în opoziție, în perioada unei campanii împotriva guvernului în legătură cu învățămîntul. Ca o consecință a acestei campanii, bugetul școlilor a putut fi votat abia cu majoritatea firavă de 2 voturi. Apoi, după cum menționează *Jurnalul* citat, Negruzzi mai avusese unele neplăceri cu cenzura. Nr. 4 din „Propășirea” publicase *Satiră cătră mintea sa* de Antioh Cantemir, în tălmăcirea lui C. Negruzzi și A. Donici, „ca o probă a traducerii” volumului *Satire și alte poetice compuneri* ce se afla atunci sub tipar. Spătarul Florescu nu a intervenit în textul satirei, întrucît acesta urma să apară curînd în volum. Dar aluziile la înalții demnitari religioși au nemulțumit pe reprezentanții bisericii din Moldova. Ei s-au plîns, probabil, cîrmuirii, care a admonestat pe Negruzzi. Dacă e adevărat ce se spune în *Jurnalul* mai sus citat, scriitorul a „făgăduit pocăință”. În nr. 23 al „Propășirii”, Alecsandri, la secțiunea *Critică*, recenzează volumul *Satire și alte poetice compuneri* de prințul Antioh Cantemir, recent ieșit de sub tipar. De astă dată cenzura e vigilentă și intervine, suprimînd cîteva din citatele alese de Alecsandri.

Iată deci că, deși pretext, povestirea *Toderică* se înscrie într-o suită de relații ale lui Negruzzi cu autoritățile, în care măsurile mai drastice erau în oarecare măsură previzibile.

După redactarea *Jurnalului*, N. Mavrocordat, ca șef al Secretariatului de stat, trimite hotărîrea la Departamentul trebilor din lăuntru, cu adresa nr. 2642 din 12 noiembrie 1844. Pe adresa Secretariatului de stat, vel logofătul Canta pune rezoluția :

„Pe de o parte să se poroncească hotărîtori oprire tipării foi științifice și literare pe viitorime pentru abaterile și neorunduielele a editorilor acestei foi. Iar pe de altă parte să se însărcineze pe D-lui Șeful secției al 3-lea de a să înfășoșa însuși la arătata tipografie și a aduna toate exemplarele ce se vor găsi de asemîne firi și a le aduce la Depart. Iar D-sale Spat[arului] Negruț să i să facă cunoscut de a să trage la moșia D-sale. Aceasta fiind vroința Înălțimii Sale.

1844 Noemb[rie] 12.

(ss) Vel Logofăt
(N. Cartoian, *art. cit.*, p. 424).

Nu-i mai rămîne Departamentului trebilor din lăuntru decît să se adreseze direct lui Negruzzi în ziua imediat următoare, comunicîndu-i decizia :

„Departamentul trebilor din lăuntru
D-sale Spat[ar] Costachi Negruț

Secretariatul statului prin adresa cu No. 2642, au împărțit depart[amentu]lui închierie sfatului administrativ ținut sub președinție pre înălțatului Domn, cum că dumnata pentru abaterile ce întrebuițezi în alcătuirii privitoare de scandală și jignire asupra celor vrednice de ce mai înaltă considerație, precum s-au văzut în foile cu No. 10 și 12. Nu mai puțin și în No. 4. La care prilej întru luare aminte ce ți s-au făcut deși ai făgăduit pocăință, însă nu ai conținut a răspîndi asemîne cugetări, să fii depărtat din capitalie la moșie dumatiale fără a avea voie de a te înfășoșa în capitală.

Potrivit cărie Domnul face cunoscut dumatiale ca să te tragi la moșia d-tale, fiind aceasta vroința înălțimii sale.

Secția 3, No. 23477.
1844 Noemb[rie] 13”

Ministru și cavalier
Canta vel logofăt.

Textul a fost publicat prima dată de V. Ghiacoiu, *op. cit.*, p. 282, după documentul oferit de generalul M. Negruzzi.

Exilul lui Kogălniceanu și Negruzzi nu a durat mult. În raportul consulului Eisenbach către Metternich, trimis la 27 decembrie 1844, aflăm că exilații se întorseseră de cîteva zile (I. Grămadă, *C. Negruzzi și M. Kogălniceanu (Contribuții la biografiile lor)*, în „Convorbiri literare”, 1913, nr. 3, p. 257—260).

Interesant de observat că Eisenbach știe încă de atunci că *Toderică* e o traducere din franceză:

„Diese Erzählung führt den Titel «Thoderika», beruht auf einem Volksmärchen und ist vom Hrn Negruzzi aus einem französischen Kinder-Journale in das moldauische übersetzt worden“ (art. cit., p. 259).

Consulul austriac mai amintește că, imediat după apariția narațiunii *Toderică*, a trimis numerele „Propășirii“ spre aprobare la Viena, inclusiv nr. 13, și că acestea au căpătat *admittitur*, permisiunea difuzării. Eisenbach relatează primirea entuziastă făcută surghiuniților la întoarcere de către prietenii revoltați de procedura ilegală a domnitorului. După el, consulul rus Kotzebue ar fi intervenit pentru readucerea la Iași a exilaților, în acest fel calculele politice ale lui Mihalache Sturza dovedindu-se greșite:

„Die beiden Exilirten sind vor wenigen Tagen vom Fürsten — wie man erzählt auf die Fürbite des H[er]rn von Kotzebue — begnadigt, wieder nach Iassy zurückgekehrt; sie werden nun von ihren zahlreichen jungen Freunden als die Märtyrer liberaler und patriotischer Gesinnungen gepriesen, während zahlreiche Klagen über das gegen dieselben von Seite des Fürsten und der Regierung geübte ungesetzliche und harte Verfahren laut werden, und der russische Konsul als ihr Beschützer erscheint; und somit gerade der Zweck des Fürsten, welcher hierbei gewissermassen auf den Beifall der russischen Agenten rechnen zu dürfen glaubte, ganz vereitelt worden seyn dürfte“ (*ibidem*, p. 259).

Despre suprimarea „Propășirii“ a se vedea și N. Cartoian, *Un document privitor la surghiunul lui M. Kogălniceanu* („Convorbiri literare“, 1911, nr. 11, p. 1231—1232), precum și lunga comunicare a lui Radu Rosetti, *Despre censura în Moldova* („Analele Academiei Române“, seria II, tomul XXIX, 1906—1907 Memoriile secțiunii istorice, p. 297—531; despre „Propășirea“ la p. 354—360).

Nici soarta literară a lui *Toderică* nu a fost mai fericită. Publicînd „povestea“, Negruzzi a semnat-o, fără altă precizare, dînd-o, cu alte cuvinte, drept o operă originală. Am văzut însă din raportul lui Eisenbach că se știa încă din 1844 că *Toderică* este o traducere din limba franceză, chiar dacă sursa nu era identificată. Operația avea s-o facă Verax (I. Nădejde), care în articolul său *Toderică plagiat de C. Negruzzi de pe Federigo al lui Mérimée* („Contemporanul“, 1882, 16 iulie, p. 63—67) pune pe două coloane textul lui Negruzzi și al lui Mérimée, nelăsîndu-și decît un scurt comentariu final, cu caracter de „execuție“. După Verax, ne aflăm în fața unui plagiat, iar încercările de localizare ale lui Negruzzi în cuprinsul povestirii „strică“ textul original. Încheierea ne edifică asupra tonului general al articolului:

„Dacă oameni ca C. Negruți și Alexandri plagiază, ce să mai zicem de literatura noastră!“ (p. 67).

E greu de spus ce ecou va fi avut articolul lui Nădejde, de vreme ce, după 6 ani, într-o scrisoare trimisă de la Paris, cu data de 12 martie 1888 către

Iacob Negruzzi, Alecsandri „descopere“ că *Toderică* e tradus după Mérimée. Scrisoarea a fost donată Academiei de Iacob Negruzzi la 23 mai 1919. O reproducem după V. Ghiaciovu, *op. cit.*, p. 279—280:

„Iubite Negruzzi,

Într-un volum publicat la 1879 și intitulat *Dernières nouvelles* de Pr. Mérimée, am găsit o novelă *Fédérigo*, scrisă la 1829 și imitată dintr-un basm popular napolitan.

Articolul *Toderică jucător de cărți* este, după părerea mea, tradus cu oarecare mici variante și localizat cu multă dibăcie din nuvela lui Mérimée.

Însărcinează pe Socecu să-ți procure volumul pomenit și te vei încredința însuși de adevăr.

Te îmbrățișez,
V. Alecsandri“.

Acuza lui Nădejde a trezit destule reacții și proteste pioase. S-au făcut încercări de a-l salva pe Negruzzi, de a demonstra că el s-a putut inspira direct din folclor, așa cum a procedat Mérimée însuși. Dar textul francez e neîndurător și nu lasă nici un dubiu. *Toderică* e o traducere, cu unele încercări de localizare, chiar dacă tema povestirii a circulat în folclorul internațional, cum a arătat Gh. Cardaș, într-un articol publicat în „Mișcarea literară“ din 24 ianuarie 1925 (anul II, nr. 11).

Desigur, ideile despre proprietatea literară erau altele în literatura noastră din prima jumătate a secolului al XIX-lea, aflată la începuturile epocii moderne, și ele nu reprezintă o noutate pentru istoria literară. Se știe că literatura latină s-a dezvoltat sub influența directă a celei grecești, că în teatrul roman era curentă preluarea temelor din piese eline. Într-unul din prologurile lui Terențiu aflăm chiar că o traducere din grecește era considerată operă originală, în timp ce o adaptare, efectuată prin *contaminatio*, ridica suspiciuni de plagiat. Mai târziu, în Renaștere și Clasicism s-a practicat pe scară largă împrumutarea subiectelor și a eroilor din antichitate. Teatrul grec însuși nu era original ca materie epică, inspirat din legendele cărora poeții dramaticei le imprimeau propria viziune, astfel că Sofocle și Euripide au scris fiecare câte o *Electra*. Am amintit toate aceste ilustre precedente, nu pentru a-l scuza sau acuza pe Negruzzi — ambele atitudini fără sens — ci pentru a ne situa într-o mentalitate deosebită de cea contemporană. Cît despre *Toderică*, el nu poate fi judecat decît în funcție de realitatea literară românească din preajma anului 1844.

Mérimée precizează într-o notă inițială la *Federigo* că s-a inspirat din folclor:

„Ce conte est populaire dans le royaume de Naples. On y remarque, ainsi que dans beaucoup d'autres nouvelles originaires de la même contrée, un mélange bizarre de la mythologie grecque avec les croyances du christianisme; il paraît

avoir été composé vers la fin du moyen âge" (Mérimée, *Romans et nouvelles*, Bibliothèque de la Pléiade, 1934, p. 271).

Negruzzi, cum am văzut, nu face nici o mențiune asupra sursei. Ilustrativ pentru procedeul scriitorului român, traducere combinată cu încercări de localizare, este chiar începutul povestirii:

„Pe când trăia Statu-Palmă, Barba-Cot, și în Academia din Podul-Iloaei da lecții vestiții dascalii Picală și Pepele, era în Iași un tânăr boierinaș cu numele Toderică, frumos și bun la inimă, dar desfrinat cit se poate, pentru că-i era dragi cărțile, vinul și femeile.

Nu se spoveduise de când era, și se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumușele. Iată dar s-a întâmplat că Toderică, după ce sărăci în cărți pe doisprezece coconași, carii de desperație se făcută voinici de codru și muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi și el, cit ai bate în palme, tot ce câștigase, și moștenirea de la tată-său pe deasupra, afară de o mică răzeșie în ținutul Herții unde se duse să-și ascundă păcatele și ticăloșia“.

„Il y avait une fois un jeune seigneur nommé Federigo, beau, bien fait, courtois et débonnaire, mais de moeurs fort dissolues, car il aimait avec excès le jeu, le vin et les femmes, surtout le jeu; n'allait jamais à confesse, et ne hantait les églises que pour y chercher des occasions de péché. Or, il avint que Federigo, après avoir ruiné au jeu douze fils de famille (qui se firent ensuite malandrins et périrent sans confession, dans un combat acharné avec les condottieri du roi), perdit lui-même, en moins de rien, tout ce qu'il avait gagné, et, de plus, tout son patrimoine, sauf un petit manoir, où il alla caeher sa misère derrière les collines de Cava.“ (Mérimée, *Romans et nouvelles*, Bibliothèque de la Pléiade, 1934, p. 271).

În rest textul român urmează cu fidelitate pe Mérimée, dobândind însă în chip surprinzător un aer de autenticitate în recompunerea atmosferei Iașilor din prima jumătate a sec. al XIX-lea, cu birturi unde se „nănesc“ odăi pentru a se aduna tovarășii „birbantariilor“, cu jucători necinstiți care umblă cu „șulerie“, cu petreceri unde se beau „vinațe“ alese și se termină cu bancuri „zarife“, la care se pun în joc „cîștiurile“ moșiilor:

„Deci, nemairămîindu-i îndoială, se sui într-o căruță de postă și ajungînd la Iași, trase la cel mai bun birt, unde nămi cele mai frumoase odăi. Îndată ce vestea sosirei lui s-a împrăștiat, toți tovarășii birbantariilor lui au alergat să-l vadă.

— Gîndeam că te-ai prăpădit, i-a zis Andronache Zimbolici: auzisem că te-ai făcut sebastru.

— Așa este, răspunse Toderică.

— Ce dracu ai făcut de trei ani de când nu te vezi?

— Am petrecut cu postul și cu rugăciunea, fraților! Și iată *molitfele* mele, adaose, scoțînd din buzunar cărțile.

Toți au buhnit de ris de răspunsul acesta“ etc.

„Sûr alors de son fait, il partit pour la ville, et descendit dans la meilleure hôtellerie, dont il loua le plus bel appartement. Le bruit de son arrivée s'étant aussitôt répandu, ses anciens compagnons de débauche vinrent en foule lui rendre visite.

— Nous te croyions perdu pour jamais, s'écria don Giuseppe; on assurait que tu t'étais fait ermite.

— Et l'on avait raison, répondit Federigo.

— A quoi diable as-tu passé ton temps depuis trois ans qu'on ne te voit plus? demandèrent à la fois tous les autres.

— En prières, mes très chers frères, repartit Federigo d'un ton dévot; et voici mes *Heures*, ajouta-t-il en tirant de sa poche le paquet de cartes qu'il avait précieusement conservé.

Cette réponse excita un rire général“ etc. (*ibidem*, p. 273).

Adaptările au în vedere conformarea la același specific local. Deci, masa se dă la hotelul lui Regensburg, unde se beau vinuri de Tokai sau de Rin, de Odobești sau Cotnar (la Mérimée: „ou n'y but que du malvoisie et du lacryma“), se închină „în sănătatea Elencilor și a Catincilor“ („les gagnants buvaient à leurs succès passés et futurs“), Toderică sosește la Tîrgu-Ocnii și coboară „într-o ocnă părăsită“ („Arrivé en Sicile, il gravit le mont Gibel, et descendit ensuite dans le volcan“) pentru a-l întîlni pe Scaraoțchi (Pluton) și a-i cere sufletele lui Ștefănică Gîndul (Stefano Pagani) și ale tovarășilor săi. Negruzzi extinde conversația dintre Toderică și Scaraoțchi, adaugă citatul din Dante și episodul cu crucea pe poarta iadului, luat, după I. Nădejde, „dintr-o poveste populară românească în care se vorbește de unul care se apucase să facă beserecă în iad“ (*art. cit.*, p. 67). El suprimă în același timp unele pasaje din textul francez, cum e cel despre Marchesella, cățelușa lui Federigo, sau despre trecerea prin purgatoriu. În ansamblu însă, *Toderică* rămîne o traducere destul de strînsă după Mérimée.

P. 58, r. 38. Aceași apropiere neobișnuită între cuvîntul englez *jochei* și *ciocoi* se găsește și în *Scrisoarea XXV* (p. 290, r. 35–37).

Toderică. „Foaie științifică și literară“ („Propășirea“), nr. 10 (12 martie 1844, p. 75–78) și nr. 12 (2 aprilie 1844, p. 94–96) (C. Negruții) [P]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 75–86 [PT].

Variante

În PT, pe foaia care precede narațiunea se află încă un titlu, *Toderică* cu subtitlul *Poveste*.

54 13 s-a întîmplat PT: s-au întîmplat P; 13 sărăci PT: au sărăcit P; 14 coconași PT: cuconași P; 15 prăpădi PT: au prăpădit P; 17 se duse PT: s-au dus P; 18 Trei ani erau PT: Trei ani era P; 19 jucînd PT: giucînd P; 20 de abia PT: de abea P; 21 intrase PT: intrase P; 24 se bucură PT:

s-au bucurat *P*; 25 veniră *PT*: au venit *P*; 26 îndată-i pofti *PT*: îndată i-au poftit *P*; 26 porunci *PT*: au poroncit *P*; 33 puse *PT*: am pus *P*.

55 4 zise *PT*: au zis *P*; 6 sub *PT*: subt *P*; 11 strigă *PT*: au strigat *P*; 16 minunea *PT*: minunta *P*; 19 să şadă *PT*: să şeadă *P*; 22 a jucat *PT*: au jucat *P*; 23—24 a făcut pasians şi apoi s-a culcat *PT*: au făcut pasians şi apoi s-au culcat *P*; 27 priimire *PT*: priimirea *P*; 33 voi juca *PT*: voi giuca *P*; 35 mîntuitorul *PT*: mîntuitorul *P*.

56 2 nu-l mai putu răbda *PT*: nu l-au mai putut răbda *P*; 2—3 deci ghiontindu-l cît ce putu *PT*: şi ghiontindu-l cît ce au putut *P*; 4 îndărăpnic, i-a zis *PT*: îndărăpnic, i-au zis *P*; 8 îi răspunse *PT*: i-au răspuns *P*; 10 zise *PT*: au zis *P*; 16 chemă *PT*: au chemat *P*; 17 se puse la jucat *PT*: s-au pus la giucat *P*; 17 Îi bătu toate cărţile *PT*: I-au bătut toate cărţile *P*; 18 se sui *PT*: s-au suit *P*; 19 trase *PT*: au tras *P*; 20 nămi *PT*: au nămit *P*; 21 s-a împrăştiat *PT*: s-au împrăştiat *P*; 23 i-a zis *PT*: i-au zis *P*; 25 răspunse *PT*: au răspuns *P*; 28 adaose *PT*: au adaos *P*; 30 şi-a îndreptat *PT*: şi-au îndreptat *P*; 31 jucători *PT*: giucători *P*; 32 se uscau *PT*: se usca *P*; 33—34 se şi aşezau la o masă de joc *PT*: să şi aşeza la o masă de joc *P*; 34 îi pofti *PT*: i-au poftit *P*; 39 Odobesc *PT*: Odobăsc *P*; 41 a putut *PT*: au putut *P*.

57 3—4 de a mai avea un joc *PT*: de a mai ave un joc *P*; 10 scoase *PT*: au scos *P*; 11 porunci *PT*: au poroncit *P*; 12 Catincilor *PT*: Catincelor *P*; 12 ascunse *PT*: au ascuns *P*; 13 puse *PT*: au pus *P*; 14 jocul *PT*: giocul *P*; 14 începu *PT*: au început *P*; 15 îi văzu că îmblau *PT*: i-au văzut că imbla *P*; 19 ştia juca *PT*: ştia giuca *P*; 21 simţi *PT*: au simţit *P*; 22 coconaşi *PT*: cuconaşi *P*; 23 au jucat *PT*: au giucat *P*; 24 s-a căit *PT*: s-au căit *P*; 24 a fost *PT*: au fost *P*; 24 i-a acoperit *PT*: i-au acoperit *P*; 25 i se vedeau *PT*: i se vedea *P*; 25 a oftat *PT*: au oftat *P*; 27 a potrivit *PT*: au potrivit *P*; 31 a ciştigat *PT*: au ciştigat *P*; 32 s-a mutat *PT*: s-au mutat *P*; 34 cocoane se sfădeau *PT*: cucoane se sfădea *P*; 37 a petrecut *PT*: au petrecut *P*; 37 jucînd *PT*: giucînd *P*; 39 a hotărit *PT*: au hotărit *P*; 41 i-a poftit *PT*: i-au poftit *P*.

58 1 n-aveau *PT*: n-avea *P*; 3 aveau *PT*: avea *P*; 3 i-a ras *PT*: i-au ras *P*; 4 s-a făcut *PT*: s-au făcut *P*; 5 a hotărit să nu joace *PT*: au hotărit să nu gioace *P*; 6 jucătorii carii jucau *PT*: giucătorii carii giuca *P*; 7 A îmblat *PT*: Au îmblat *P*; 10 coconaşi *PT*: cuconaşi *P*; 12 hotări *PT*: au hotărit *P*; 14 a purces *PT*: au purces *P*; 15—16 s-a coborît *PT*: s-au coborît *P*; 17 şi s-a dus, s-a dus, s-a tot dus *PT*: şi s-au dus, s-au dus, s-au tot dus *P*; 17 sub *PT*: subt *P*; 18 a ajuns *PT*: au ajuns *P*; 19 îl întrebă *PT*: l-au întreat *P*; 19—20 după ce-l aduse *PT*: după ce l-au adus *P*; 21 Eu sînt *PT*: Eu sunt *P*; 21 jucătorul *PT*: giucătorul *P*; 24 jucător *PT*: giucător

P; 24 să joace *PT*: să gioace *P*; 25 Să jucăm *PT*: Să giucăm *P*; 29 trînti *PT*: au trîntit *P*; 30 se cutremurără *PT*: s-au cutremurat *P*; 30 se spăriară *PT*: s-au spăriat *P*; 32 îl întrebă *PT*: l-au întreat *P*; 34 joci *PT*: gioci *P*; 35 ceru *PT*: au cerut *P*; 40 stăpînitorul *PT*: stăpînitorul *P*; 42 joc *PT*: joc *P*.

59 1 a cerut *PT*: au cerut *P*; 3 l-a pus *PT*: l-au pus *P*; 4 le-a pus *PT*: le-au pus *P*; 6 a zis *PT*: au zis *P*; 7 jocul *PT*: giocul *P*; 11 a păşit *PT*: au păşit *P*; 12 a şi strigat *PT*: au şi strigat *P*; 18 grozavele acele porţi *PT*: grozavele porţi *P*; 22 suflau *PT*: sufla *P*; 23 n-a avut *PT*: n-au avut *P*; 25 a mers, a mers, a tot mers *PT*: au mers, au mers, au tot mers *P*; 26 a ieşit *PT*: au ieşit *P*; 26 a ajuns *PT*: au ajuns *P*; 27 a venit *PT*: au venit *P*; 27 a mîntuit *PT*: au mîntuit *P*; 28 se munceau *PT*: se muncea *P*; 30 şeptezeci *PT*: şaptezeci *P*; 30 a intrat *PT*: au intrat *P*; 30 l-a înştiinţat *PT*: l-au înştiinţat *P*; 31 i-a sosit *PT*: i-au sosit *P*; 31 a venit *PT*: au venit *P*; 33 a răspuns *PT*: au răspuns *P*; 37 a zis *PT*: au zis *P*; 38 se sui *PT*: s-au suit *P*.

60 1 strigă *PT*: au strigat *P*; 1 sînt *PT*: sunt *P*; 4 copac *PT*: copaci *P*; 9 pîn-m-îi *PT*: pînă m-îi *P*; 14 zise *PT*: au zis *P*; 17 purcese *PT*: au purces *P*; 19—20 a urmat *PT*: au urmat *P*; 23 a venit *PT*: au venit *P*; 24 l-a întreat *PT*: l-au întreat *P*; 25 chime *PT*, *P*; 28 se puse *PT*: s-au pus *P*; 29 aşteptă *PT*: au aşteptat *P*; 30 zise *PT*: au zis *P*.

61 1 simţi *PT*: au simţit *P*; 2 odinioară *PT*: odineoară *P*; 4 zise *PT*: au zis *P*; 4—5 şi îndată puse *PT*: şi au pus *P*; 5 fumegau *PT*: fumeaga *P*; 6 s-a aprins şi a împlut *PT*: s-au aprins şi au împlut *P*; 9 a strigat *PT*: au strigat *P*; 12 i-a dat *PT*: i-au dat *P*; 12 a fugit *PT*: au fugit *P*; 14 s-a înturnat *PT*: s-au înturnat *P*; 18 jucători *PT*: giucători *P*; 19 cînzeci *PT*: cincizeci *P*; 20 zise *PT*: au zis *P*; 21 se înălţă *PT*: s-au înălţat *P*; 21 zbură *PT*: au zburat *P*; 21 se viri *PT*: s-au virit *P*; 23 bătu *PT*: au bătut *P*; 24 din năuntru *PT*: din lăuntru *P*; 24 jucătorul *PT*: giucătorul *P*; 26 strigă *PT*: au strigat *P*; 27 jucase *PT*: giucase *P*; 27 coţcariul *PT*: coţcarul *P*; 30 a trebuit *PT*: au trebuit *P*; 33 l-a pus *PT*: l-au pus *P*; 35 v-a ospătat *PT*: v-au ospătat *P*; 37 ceriul *PT*: cerul *P*; 40 zise *PT*: au zis *P*.

62 1 adaose *PT*: au adaos *P*; 7 îngenucheat *PT*: îngenuncheat *P*; 12 zise *PT*: au zis *P*; 19 rea *PT*: ră *P*.

Ce urmează după *N.B.* a fost introdus în volumul *Păcatele tinereţelor*.

APRODUL PURICE

Inspirat dintr-o perioadă de glorie a istoriei naţionale, *Aprodul Purice* răspundea anticipat programului pe care îl va anunţa Kogălniceanu în *Introducţia* de la *Dacia literară*. Sursa poemului se află în cronici. Ureche este citat

de două ori, o dată (nota 5) pentru a întări versurile dedicate copiilor de casă și aprozilor, altă dată cu fragmentul din cronică luat ca motto al poemului. Pasajul respectiv pare a fi fost redus și „ajustat” de Negruzzi: „Fost-au acest domn Ștefan om nu mare la stat, însă întreg, drept, viteaz și meșter la războaie . . . Și era mare jale și plîns în norod pentru pierderea acestui domn bun.”

În cronică, portretul lui Ștefan se bucură de o tratare mai bogată și mai nuanțată:

„Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mînios și de grabu vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la oaspête omorîea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, nelêneșu și lucrul său îl știa a-l acoperi, și unde nu gîndiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vîrîea, ca văzîndu-l ai săi, să nu să îndărăptieaze și pentru acéia rară războiu de nu biruia. Și unde biruia alții, nu perdea nădejdea, că știîndu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum să tîmplă din pom bun, roadă bună iase.

Iară pe Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngere în mănăstire în Putna, care era zidită de dînsul. Atîta jale era de plîngea toți ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apăratură” (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, E.S.P.L.A., 1955, p. 111).

Episodul luptei de la Șcheia se găsește, de asemenea, în cronică lui Ureche inclusiv referirea la accidentalul lui Ștefan:

„Războiul cînd s-au bătut Ștefan vodă cu Hroiote pre Sirét la Schiiai, 6994 martie 6.

Într-acesta an venit-au Hroiote cu oaste de la unguri asupra lui Ștefan vodă, căruia i-au ieșitu Ștefan vodă înainte cu oaste pre Siretiu la Șcheai, și dîndu războiu vitejaște despre amîndoa părțile, într-o luni, martie 6 zile, pierdu Hroiote războiul și oastea, mai apoi și capul, însă cu mare primejdie lui Ștefan vodă s-au pornitu cu calul jos, puțin de n-au încăput în mîinile vrăjmașului său. Mai apoi Hroiote fiind prins viu de Ștefan vodă, i-au tăiat capul” (*ibidem*, p. 99)

Dar întîmplarea cu Purice, salvarea lui Ștefan, apoi recompensarea aprodului avansat armaș le-a aflat Negruzzi în legendele care preced cronică lui Neculce, adunate sub titlul *O samă de cuvînte*. Negruzzi nu pomenește însă nicăieri numele lui Neculce. Iată textul cronicarului: „Ștefan vodă cel Bun, cînd s-au bătut cu Hroiote unгурul, precum zicîu unii la Cașen, iar letopisățul scrie că s-au bătut la Șcheie, pe Siretiu, au fost cădzut calul cu Ștefan vodă în războiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Și nu puté în grabă încăleca Ștefan vodă, fiind om mică. Și au dzis Purice aprodul: «Doamne, eu mă voi face o moviliță, și vino de te sui pe mine și încălecă». Și s-au suit pe dînsul Ștefan vodă și au încălecat pre cal. Și atunce au dzis Ștefan vodă: «Sărace Purece, de-oi scăpa

eu și tu, atunce ți-i schimba numeli din Purice Movilă». Și au dat Dumnedzeu și au scăpat amîndoi. Și l-au și făcut boier, armaș mare pre Purece. Și dintru acel Purece aprodul s-au tras neamul Movileștilor, de au agiunsu de au fost și domni dintru acel neam” (Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvînte*. Text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv de Iorgu Iordan, ed. a II-a revăzută, 1959, E.S.P.L.A., p. 10—11).

Ambele cronici circulau încă, în momentul cînd a compus Negruzzi poemul, în manuscris.

Respectînd datele cronicilor, Negruzzi a imaginat celelalte episoade ale poemului (revenirea în Moldova a românului „nemernic”, întîlnirea oștilor lui Hroiote cu bătrînul etc. etc.) cu o bună știință a construcției epice. Luptele au dinamism și neprevăzut în mișcarea lor capricioasă, nu lipsesc suspensurile și surprizele care schimbă cursul bătăliilor. Comandanții țin discursuri de îmbărbătare a oștilor, scriitorul intervine cînd admirativ, cînd moralizator spre a-și marca preferințele. Deși *Aprodul Purice* prezintă un interes preponderent epic, se pot extrage și cîteva valori artistice din ansamblul poemului. Debutul pastoral slujește ca termen de contrast pentru atmosfera agitată a poemului. Tabloul oștirii românești (v. 139—160) are culoare și dinamism în felul pînzelor lui Delacroix. Cea de-a doua descripție a armatei române (v. 253—274) cultivă primitivismul și sălbăticia, în manieră hugoliană, ca și hiperbolizarea, care se poate datora și poeziei populare. O anume sinceritate în recompunerea istoriei este tradusă în formulări care au pe alocuri farmecul simplității și al naivității. S-a putut descoperi în *Aprodul Purice* prefigurarea unor versuri din *Scrisoarea III* a lui Eminescu. Așa, de pildă, v. 345—350 (E. Lovinescu), sau v. 181—188 (repetarea de două ori a formulei „În zădar”). Bătrînul care-l înfruntă pe Hroiote simbolizează țara ca și Mircea din *Scrisoarea III*. Negruzzi subliniază și gesturile cavaleresti ale dușmanului: Hroiote cruță pe bătrîn, cum va proceda și Sobieski cu plăieșii, cum va face și hanul în *Dan, căpitan de plai*. Discursul lui Ștefan cu enumerarea bătăliilor (v. 303—304) amintește, palid, de fragmentul similar din *Apus de soare*.

Unele procedee sînt împrumutate din epopeea clasică. Dăm, în cele ce urmează, două fragmente din *Iliada* și trei din *Eneida* care ilustrează inspirația lui Negruzzi pentru cele două comparații ample (v. 73—89 și v. 315—333). Este o influență nu numai în „tehnica” figurilor de stil, dar chiar și în conținutul lor. Stîncă prăvălită și șuvoiul se regăsesc atît la Homer cît și la Vergiliu. Am preferat versiunii literare românești o traducere literală:

„..... ὀλοσίτροχος ὡς ἀπὸ πέτρης, / ὅν τε κατὰ, στεφάνης ποταμὸς
χειμάρροος ὄση, / ῥήξας ἀπέτω ὄμβρω ἀναιδέος ἔχματα πέτρης / ὕψι τ' ἀνα-
θρώσκων πέτεται, κτυπέει δέ θ' ὑπ' αὐτοῦ ὕλη ὁ δ' ἀσφαλέως θέει ἔμπεδον, ἕως
ἴκηται / ἰσόπεδον, τότε δ' οὐ τι κολίνδεται ἔσσύμενός περ.”

„Ca [o stană] aducătoare de moarte [desprinsă] dintr-o stîncă pe care un fluviu umflat de zăpadă va fi împins-o din virf, după ce a rupt, sub o ploaie

puternică, legăturile pietrei slobode, care coboară și zboară în sus și pădurea răsună sub ea; și care aleargă mereu nestăvilită pînă ajunge la șes și atunci, deși năvalnică, nu se mai rostogolește . . .“

(*Iliada* XIII, 137—142)

Ἦς δ' ὅποτε πλήθων ποταμός πεδίον δε κάτεισι / χεϊμάρρους κατ' ὄρεσφιν,
ὄπαζόμενος Διὸς ὄμβρω, / πολλές δὲ δρυς ἀζαλέας πολλές δὲ τε πεύκας / ἐσφέ-
ρεται, πολλὸν δὲ τ' ἀφυσγετόν εἰς ἄλα βάλλει.“

„Precum un puhoi sporit de zăpadă se umflă și coboară de pe munți în cîmpie, cînd Zeus îl urmărește cu ploaie, și tirăște cu el numeroși stejari uscați și numeroși pini și duce spre mare multă apă tulbure . . .“

(*Iliada* XI, 492—495)

„Ac veluti montis saxum de vertice praeceps/Cum ruit avulsum vento seu turbidus
imber/Proluit aut annis solvit sublapsa vetustas;/Fertur in abruptum magno mons
improbis actu / Exultatque solo, silvas, armenta, virosque / Involvens secum . . .“

„ . . . Și precum o stană cînd cade din vrîful de munte / Se rostogolește zmulșă
de vînt sau cînd ploaia vijeliosă / O împinge sau cînd curgerea anilor, săpînd,
o desprinde; / Stîncă slobodă se prăvale cu mare avînt în prăpastie / Și saltă
de la pămînt tirînd cu sine copaci și vite / Și oameni . . .“

(*Eneida*, XII, 684—689)

„In segetem veluti cum flamma furentibus Austris / Incidit, aut rapidus montano
flumine torrens / Sternit agros, sternit sata laeta boumque labores / Praecipitesque
trahit silvas; stupet inscius alto / Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.“

„ . . . Ca focul cînd cade într-un lan, cînd sună Austrul furios, / Sau cum puhoiul
năvalnic cu ape de munte / Culcă ogoare și vesele semănături — truda plăvanilor —
Și tirăște copaci prăvăliți, în timp ce păstorul neștiutor, / Ascultînd vuietul de
pe un vrîf de stîncă, / Se înspăimîntă . . .“

(*Eneida*, II, 305—308)

„Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis / Exiit oppositasque evicit gurgite
moles, / Fertur in arva furens cumulo camposque per omnes / Cum stabulis
armenta trahit.“

„ . . . Astfel, cum un puhoi înspumat cu rupte zăgazuri / A ieșit din albie și a
învins stăvilarele puse în cale, / Și se revarsă furios peste ogoare și peste toate
cîmpurile / Și tirăște turme cu staule . . .“

(*Eneida*, II, 496—499)

În rest, o versificație greoaie, împotmolită în prozaim, cu rare îndrăzneii în imagini (v. 92: „Nainte lor merge groaza ș-în urmă foc fumea“), sau în topică (v. 198: „Cădeau precum snopii vara, de sabie săcerăți“), dacă ultimul exemplu nu se datorește mai degrabă unor dificultăți neînvinse decît unui factor intențional. Înclinația spre neologism se manifestă în exces. Dacă se poate accepta în comentariile scriitorului („patriotica simțire“ din inima românului pribegit, „curierul“ trimis de pîrcălab, „retirada“ aceluiași), ea devine greu suportabilă în replicile eroilor din secolul al XV-lea: Hroiote vorbește de „ai noștri bravi soldați“ (v. 22), Ștefan apreciază că pîrcălabul a căzut ca „un viteaz patriot“ (v. 462) și acordă văduvei „pensie“ (v. 468).

În ceea ce privește posibilele influențe, un studiu al Laetitei Turdeanu-Cartojan, *Modelele poemului „Aprodul Purice“ de Constantin Negruzzi*, publicat în „Revue des Études Roumaines“, tomes V—VI, 1957—1958, p. 78—94, trimite la *Henriada* și *Poltava*. Că Negruzzi s-ar fi inspirat din Voltaire a afirmat primul, fără a demonstra, N. Gr. Racoviță, în articolul deja citat (*Constantin Negruzzi*, „Convorbiri literare“, XX, 1886, p. 296). Meritul Laetitei Turdeanu-Cartojan este de a fi parcurs cu atenție textele în paralelă și de a fi reușit să descopere cîteva puncte certe de analogie. Ca întotdeauna în asemenea cazuri, exagerările nu lipsesc. Apropierile între Ștefan și Henric, între bătrînul întîlnit de Hroiote și cel din insula Jersey, sînt foarte aproximative. În schimb, una din comparații își găsește un suport convingător în *Henriada* (cîntul al VI-lea):

„Comme on voit un torrent, du haut des Pyrénées
Menacer des vallons les nymphes consternées;
Les digues qu'on oppose à ses flots orangeux
Soutiennent quelque temps son choc impétueux;
Mais bientôt, renversant sa barrière impuissante,
Il porte au loin le bruit, la mort et l'épouvante;
Déracine, en passant, ces chênes orgueilleux
Qui bravaient les hivers, et qui touchaient les cieux;
Détache les rochers du penchant des montagnes,
Et poursuit les troupeaux fuyant dans les campagnes,
Tel . . . . .“

Pentru cealaltă, textul lui Voltaire este mult mai concentrat (cîntul al IV-lea):

„D'Aumale est avec eux dans leur fuite entraîné;
Tel que, du haut d'un mont de frimas couronné,
Au milieu des glaçons et des neiges fondues
Tombe et roule un rocher qui menaçait les nues“.

Dintre alte posibile apropiieri, doar desnodămîntul bătăliei ar fi de luat, cu multă circumspecție, în seamă.

Exemplele luate din poemul lui Pușkin sînt neconcludente: debutul idilic nu seamănă cu cel din *Aprodul Purice*, iar pentru a stabili o influență din simplul fapt că sfatul de luptă al lui Hroiot se petrece noaptea, ca și complotul lui Mazeppa, trebuie multă, foarte multă imaginație.

În ediția din 1837, după dedicația către C. Sturza, se află o însemnare despre *Aprodul Purice*, considerat fragment dintr-o epopee pierdută, *Ștefaniada*. *Aprodul Purice* ar fi singurul pasaj păstrat, regăsit întimplător la un prieten. Însemnarea, făcută după gustul romantic al epocii, ne interesează prin aceea că Negruzzi simțea nevoia unei epopei naționale și căuta să se justifice. Tentativa unei epopei va atrage și pe alți contemporani, care nici ei nu o vor putea duce la bun sfîrșit. Efortul va fi încununat de succes abia în secolul nostru, dar dintr-o altă perspectivă și cu alte mijloace. Epopeea a fost scrisă de Mihail Sadoveanu, care prin opera sa a creat o sinteză a istoriei neamului și o monografie a spiritului și a pămîntului românesc.

Aprodul Purice s-a bucurat de o primire extrem de favorabilă din partea contemporanilor. Heliade, într-o scrisoare din 4 ianuarie 1837, mulțumește pentru exemplarele primite și încearcă să-și motiveze admirația pentru frumusețea poemului:

„La cea de al doile scrisoare din 28 dec. am cinste a răspunde că am primit 8¹/₂ gal. pentru trei prenumeri ale colecției și plata gazetei teatrului; că am primit 5 exemplare de fragmentul epic al d-tale care până acum l-am cetit în două zile de opt ori cu prietenii. Domnul meu, totdeauna autorul cunoaște mai bine cît îi prețuiește fapta sa, și este de prisos socotesc să-ți fac complimenturi pentru moșoroii făcuti movilă, versurile frumoase, limba potrivită, obiceiurile veacului păstrate, vitejia moșilor arătată de pildă celor de-acum și viitorimei, parabolele juste și la toată față se vede poetul. D-ta le vezi mai bine acestea și nu cred că mă vei lua că critica mea este ca să-ți plac, ci numai ca să-ți spun ce am simțit“ (*Scrisori ale lui Eliade Rădulescu către Constantin Negruzzi*, în „Convorbiri literare“, nr. 11, 1879, p. 417).

Kogălniceanu, scriind în franțuzește de la Swinemünde surorilor sale la 2 august 1836, se declară „bien curieux de lire l'ouvrage de Negrouzta“ și încheie: „Mes respects à Madame Wimmer et à Monsieur Cuénim, à qui je remercie du poème de Negrouzta“ (M. Kogălniceanu, *Scrisori*, 1834—1849, cu o prefață de Petre V. Haneș, București, Minerva, 1913, p. 179—180).

Mult mai tîrziu, în 1913 (la 17 ianuarie), un contemporan al scriitorului, A. Naum, se va adresa lui Iacob Negruzzi și, evocîndu-și anii copilăriei, va situa printre amintiri și versurile din *Aprodul Purice*, învățate pe de rost la 7 ani:

„Împlinesc astăzi, în 17 ianuar 1913, anul mîntuirii cum se zice pe nedrept, 84 de ani [. . .] M-am născut în anul 1829 [. . .] m-am născut în Mahalaua Calicimei (așa era numită) și într-o casă situată în fața casei tatălui d-tale

Costache Negruzzi, a căruia versuri am început să le buiguiesc de la vrsta de șapte ani:

« Ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna
Și-nturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie » *s.c.l.*

pină departe și cînd recitam bine, mamă-mea, căreia îi plăceau versurile, mă răsplătea cite c-un covrig sau cu vro prăjitură. Nu era cu putință unei vrăbii să zboare pe sub streșina casei părintești, sau vreunei rîndunele să zboare pe deasupra capului meu, fără să nu intonez:

« Ciocîrlia cea voioasă »

și soarta a făcut ca să fiu în copilăria mea vecinul caselor d-voastre părintești și la tîrg și la țară, pentru că toate vacanțele mele cele mari le petreceam la moșiile Băltenii, Stîngăcenii și Vladomira lui Bogonos, pe care le avea tatăl meu în posesie pe lângă comerțul din tîrg“ (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, vol. I, București, 1931, p. 357).

Dintre contemporani, aprecierea cea mai substanțială a făcut-o Alecsandri. În *Introducere la Scrierile lui Constantin Negruzzi*, vol. I, București, Socec, 1872, oprindu-se la *Aprodul Purice*, Alecsandri începe prin a situa poemul în epocă:

„Pe cînd tradițiile istorice căzuseră în uitare și faptele glorioase ale strămoșilor noștri se perdeau în întunericul ignoranței, C. Negruzzi avu nobila dorință de a deștepta simțul național prin poemul istoric *Aprodul Purice*“ (p. XXXIX).

După cîteva considerații asupra valorii literare („armonia versurilor“, „energie de stil“, vers „oțelit“, înălțime „epică“), Alecsandri se oprește asupra intențiilor politice ale lui Negruzzi în evocarea trecutului:

„Se cunoaște că nu fără intenție Negruzzi colora atît de viu tabloul său; lui îi plăcea să puie în fața tronului imagina sublimă a lui Ștefan ca un contrast amar; îi plăcea să arăte boierilor degenerați din timpul său cum erau acei de pe timpurile vitejiei, care în loc de a trăi în trîndăvie, știau să moară cu sabia în mînă pentru apărarea țării. *Aprodul Purice* a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mișelit“ (p. XXXIX—LX).

Aprodul Purice, anecdot istoric de C. Negruțți, Eși, în tipografia Albinei, 1837; „Curier de ambe sexele“, periodul I, nr. 10 (noiembrie 1837?), p. 161—176 (C. Negruțți); *Aprodul Purice*, anecdot istoric de Const. Negruzzi, ediția a III, Iași, Tipografia: Institutul Albinei, 1846 [III]; *Aprodul Purice*, anecdotă istorică de Const. Negruțiu [sic!], edițiunea a IV, București, Tipografia Lessicografică, 1857 [IV]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 89—108 [PT]; *Lepturariu românesc* . . . de Arune Pumnul, tomul IV, partea I, Vieanna, 1864, p. 243—255 (Constăntin Negruți).

Întrucît prima ediție diferă substanțial de edițiile următoare, cit și de textul

din *Păcatele tinerețelor*, o transcriem integral în cele ce urmează: textul poemului, precedat de o scurtă notă explicativă, de o dedicație către poezia atunci logofătul Sturza și urmat de notele autorului:

Aprodul Purice, anecdot istoric de C. Negruțfi, Eși, în tipografia Albine, 1837.

Domnului marelui logofăt și cavalier C. de Sturza.

Acest anecdot, pomenit de vornicul Ureche în hronicul său, făcea parte dintr-un poem intitulat *Ștefaniada*. Acel poem s-au prăpădit și nici măgîndeam la el, cînd am găsit fragmentul acestuia păstrat la un prieten.

Domnia-Voastră l-ați cetit și ați dorit să se tipărească. S-au tipărit și ei, cutez a vă-l închina ca o mică dovadă a adîncului respect, cu carele an, cînte a mă numi

A domniiii-voastre plecată slugă C. Negruțfi.

Aprodul Purice, Anecdot istoric, 1486.

Fost-au acest Domn om nu mare la stat, însă întreg, drept, viteaz și meșteșor la războaie... Și era mare jale și plîns în norod pentru pierdirea acestui Domn bun.

Vornicul Ureche — La viața lui Ștefan cel Mare.

Ciocîrlia cea voioasă în văzduh să legăna
Ș-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri sărlă,
Plugariul cu hărnicie s-apucasă de arat
Pămîntul ce era încă d-al său singe înundat;
5 Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorașul lingă oi,
Cînta dragostele sale. Vai mie! nu putea ști,
Că vrăjmașu-ntr-a lui țară stă gata a năvăli.

Hroiote comandirul falnic a dirjilor ungureni (1)
10 Nu putea înghiți ciuda ce avea pe moldoveni —
Care în mai multe rînduri, pururea i-au arătat,
Că nume de viteaz mare pe nedrept ș-au cîștigat —
Deci auzind cum că Ștefan, Domnul lor atunci s-afla
În șaături depărtate, avînd cu el oastea sa,
15 Socoti că-i bun prilejul de el a să folosi,
De moldoveni și de Ștefan odată a-ș răsplăti:
Să poată c-o lovitură acea rușine spăla,
Ce româneștile arme săpasă pe fruntea sa.
Așa dar, adunînd noaptea pe toți ofițerii săi,

20 Le spusă a lui socotință și le zisă: „Frații mei!
Știți c-acești români sălbatici, vrăjmași aprigi, nempăcați,
Uciseră multă gloată dintr-ai noștri bravi soldați;
Știți că îmbătați de singe în țara noastră-au întrat,
Și că foc și pustiire pe urmă-le au lăsat;
25 Iar noi care bărbătește a ne lupta n-am lipsit,
De abia numai prin fugă, viața ne am mîntuit,
Ș-atite cununi de dafne ce-n războaie am adunat
Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat;
Au doar această necinste, batjocorire și rău,
30 N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu?
N-a să mai sosască vremea să ne răzbunăm și noi
S-arătăm c-în unhuri curge singe de viteji eroi?
Vremea este îndămină, prilejul favoritor,
Oastea le este departe, și cu ea-i și Domnul lor;
35 Mergiți dar, ș-în astă noapte catanile vă gătiți
Și cînd va miji de ziuă, cu toții pe cai să fiți,
Ca c-un marș repede, grabnic, fără veste să-i călcăm
Și cine sînt ungureanii și Hroiote să le arătăm.“

Să măgulea ungureanul cu visul amăgitor,
40 C-o țară fără-apărare va pustii pre ușor,
Ș-întu a sa nebulie acum părea că vedea
Lacrămile cum să varsă și singele cum curgea;
Dar dreptatea provederii n-au putut îngădui,
Gîndul său cel sîngeratic să se poată săvîrși,
45 Și dumnezeu milostivul p-al său norod credincios,
Nu-l va lăsa în călcarea ungurului furios.
Deci sfîntul duh cu-ndurare pe un român năstăvind,
Ce de mult să afla încă între ungureni slujind,
Și carele auzisă tot planul acel cumplit,
50 Ce-asupra patriei sale ungurii au slimuit,
Măcar că era nemernic, pribegit din țara sa
Însă simțire română în inimă-i tot s-afla;
Așa dar în vîlmășagul ce gătirea prileji,
Încălecînd cu grăbire cătră Moldova porni.
55 După ce ieși din lagăr alergă necontentit
Toată noaptea, pîn-ajunsă cînd soarele au răsărit
În oraș la Roman, unde pe pîrcălabul găsînd,
Primejdia care vine abia a-i spune apucînd,
De trudă și osteneală au și căzut leșinat
60 Iar calul său lingă dinsul răsufleare ș-au și dat.

De îndată pîrcălabul un minut n-au zăbovit
 Și un curier în pripă la Ștefan au și pornit;
 Iar satelor de pe mărgini, porunci a să găti
 Cu coase, săcuri, topoare cu ce vor putea găsi,
 65 Totodată dînd de știre și pe la boierinași
 Ca cu oamenii de oaste, cu ai lor vecini și slujbași,
 Cu toții cu mic și mare să grăbească alerga
 La șesurile Moldovei unde și el să afla;
 Apoi strîngînd călărașii și parte din tîrgoveți
 70 Înarmați cu lănci, cu săbii, cu arce și cu săneți,
 Să trasă din tîrg afară cu mica urdia sa,
 Și pe dușman fără frică să vie îl aștepta.

Precum un nor de lăcuste soarele întunecînd
 Vine pe sus cu iuțală țarinile amenințînd.
 75 Încît tremurînd așteaptă spărietură muncitor
 Neștiind unde a să cază acel nor îngrozitor;
 Să leagănă cu nădejdea că ogoru-i va scăpa,
 Și rodul sudorei sale va mai putea aduna;
 Însă d-odată lăcusta să lasă preste cîmpii
 80 Și într-un clip în praf priface țarini, hoalde, ogoară, vie
 Sau după cum primăvara omătul cel adunat
 Pintre rîpi, și d-a lui Febus calde raze săgetat
 Topindu-să, să azvirle șioi iute fioros,
 În pîrăul care curge pintre flori în vale jos,
 85 Îl tulbură, îl mărește, îl umflă cu al său val,
 Și nu-l lasă pînă-nu-l face de să varsă piste mal;
 Cîmpiile să inneacă, iar păstorii spăimîntați
 S-aciuiază cu a lor turme în munții învecinați;
 Acest fel semeții unguri în Moldova năbușesc.
 90 Orice le iasă nainte taie, robesc, pîrjolesc,
 Cu jale și pustiire drumul lor să însemna,
 Nainte le mergea groaza, și în urmă-le focul sta;
 Dar spre a Romanului parte de ce să apropia
 Hroiote aflînd pustii sate a-nțălege nu putea
 95 Care să fie pricina celui bejănărit,
 Căci el știa că de dînsul nimene nici au gîndit;
 Deci poroncește îndată să-i afle pe cineva
 Prin colibe, prin bordeie, ca să-l poată întreba.

Iată că umblînd haiducii piste un moșneag au dat,
 100 Gîrbovit de bătrîneț, într-un toiag răzămătat;
 A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii,

Fața lui cea cuvioasă, ochii săi măreți și vie,
 Îl asemăna că este ingerul ocrotitor
 Al acelor pustii sate, sau duhul tînguitor.
 105 El pînă la Hroiote vine cu pas măreț și virtos,
 Apoi stă și iar să pune într-al său băț ciotoros
 Așteptînd ca să-l întrebe: „Unchiașule, ia să-mi spui
 De ce pricină p-aiace nici un lăcuior nu-i?” —
 Astfel Hroiote îi grăiește. — „Pricina însuți o vezi,
 110 (Îi răspunde atunci bătrînul) și încă mai cercetezi?
 Pricina bejenăriei și-a jalei obștești, tu ești,
 Hoțule-nșătat de sînge care prăzi și pustiești!
 Care vie cu cete multe de tîlhari și prădători,
 S-aduci jale în lăcașul unor pacinici muncitori!
 115 Nu purta grijă! cu dinșii curînd te vei întilni
 Și amar îți vei da sama, cu greu te vei răfui.
 Dumnezeu mult milostivul nu gîndi că te-a lăsa
 Să spîrcui cu a ta turbare credincioasă turma sa,
 Ce-și va întoarce urgia preste spurcat capul tău
 120 Și-l va zdrobi detunîndu-l cu-nfocat trăsnițel său!”
 Zicînd, face semnul crucii și din greu au suspinat.
 Cine-n minutul acela să-l vază s-ar fi-ntîmplat,
 L-ar fi socotit că este din ceriuri vrun prooroc.

„Spînzurați-l! înțepați-l! tăieți-l! dați-l în foc!”
 125 Strigă haiducii, husarii și tot trupul ostășesc,
 Și acum mii de lănci, de săbii, pe deasupra lui plutesc.
 Bătrînul așteaptă moarte fără a să îngrozi,
 El pentru țara lui este mulțămînt a să jertfi;
 Dar Hroiote strigă să-l lasă, catanele să supun,
 130 Îi fac loc, să dau în lături, mîna pe dînsul nu pun.
 Comandirul lor simțește după cite auzi,
 Că ușoară biruința precum gîndea nu-i va fi.
 Deci în cete d-o potrivă oștenii săi împărțînd,
 Pe haiduci puind în mijloc, călărimea înșirînd,
 135 Lasă trupul cel mai mare sub niște vechi ofițeri
 Și el c-o parte aleasă de călăreți volonteri,
 Purcede mai înainte nerăbdător de a ști
 Dacă-n drumul său vro oaste de moldoveni putea fi.

După ce cîteva ceasuri mersără cu un pas des
 140 Văzur-aproape de Roman, pe-ntinsul Moldovei șes
 Un puțin număr de oameni, în cete-cete-mpărțit;
 Îns-acea adunătură era mîndră de privit.

- D-o parte boerinașii, d-a lor slugi încungiurați,
Călări pe armăsari ageri și felurit îmbrăcați,
145 Fieștecare dintr-înșii cite o dovadă purta
De la dușmanul, pe care l-au fost învins mina sa.
Unul c-o sabie-întoarsă, c-un capot roș înfîrat
Cu haine înaurite, este turcește-mbrăcat;
Altul incalecă iarăș un cal de Don căzăcesc,
150 Poartă o sulită lungă și un hanger calmucesc;
Îmbrăcat c-un ceapchin verde, și blănit tot cu samur
Un tînăr să hereștește p-un sirep armăsar sur;
Chingile, șeaua lui, friul, ferecate cu argint
Arată cum că luate de la vrun mare Leah sînt.
155 P-a altuia pre frumoasă înaurită harșea
Într-un colț să vede-un vultur ce-o cruce-n gură ținea;
Nu rămîne indoială că acel odor bogat,
De la domnul Vlad sau Radul, în război au fost luat.
Alții cu săgeți și arce au căciule tătărăști,
160 Însă cea mai mare parte poartă cușme țurcănești. (2)

De acolo nu departe țaranii sta adunați,
Cu securi, cu lănci, cu coase și topoare înarmați;
A lor mineci suflecate, aerul posomorit,
Tăcerea lor, toate arată că spre război s-au gătit.

- 165 Pircălabilul mai nainte era cu-ai săi călăreți,
Avînd strînși pe lingă dînsul slujbașii și țirgoveți;
Deci văzînd cum că vrăjmașul cît putea vinea spre ei,
Să întoarce și le zice: „Iată dușmanul, flăcăi!
Năvăliți la el cu toții, voinicește vă luptați,
170 Țara și casele voastre în pradă-i să nu lăsați.
Dați de tot! să n-aveți milă d-un vrăjmaș ce ne-au prădat,
Care cu foc și cu singe urma lui ș-au însemnat;
Buciumați și Doamne-ajută!“ — Cu toții strigă: „Amin!
Aideți frați din țara noastră să alungăm pe păgîn!“ (3)

- 175 D-abea tobele și surle semnul bătăii vestesc,
Îndată cu toți în oastea ungurilor năvălesc
Strigînd: „Ucideți! ucideți! dați tot de tot! nu vă-ndurați!
Pe vrăjmașii ce ne pradă, nu miluiți! nu cruțați!“
Cu-a lor groznică năvală cai, călăreți oborînd,
180 Aduc neorînduală într-a dușmanilor rînd;
În zădar stau ungrenii și vitejește să bat,
Românul nu-i bagă samă, și țaranul încruntat,

- Face jertvă răsplătirei și pe prins și pe rînit.
În zădar și ofițerii, și Hroiote, oștean vestit,
185 Ca să-i mai îmbărbătează, d-a valma pintre soldați
Să luptă; nu văd, n-ascultă husarii înspăimîntați,
Ș-amenințîndu-i din urmă cuțitul moldovenesc,
Acum să plece de fugă să indeasă, să gătesc.

- Iată c-atunci ceea oaste să ivea dintr-un ponor,
190 Ungurii prind iar la suflet văzînd că vine-ajutor;
Să întorc cu bărbăție, s-înșiră din nou la loc,
Războiul să înclăstează, mai ucigaș, mai cu foc.

- După cîteva minute toată oastea le-au sosit,
Husari, haiduci și cătane pe români au năpădit;
195 Deci îndată toată fața bătăii au prifăcut,
Căci măcar că moldovenii cumpătul nu ș-au perdat,
Dar de multa ungurime nădușiți, încungiurați,
Cădea precum snopii vara, de sabie săcerați.
Dos la dos, spate la spate, să bat desnădăjduit,
200 Lovirile le-s cumplite încît nu-i de povestit;
Subt a românului paloș singile curge părău
Păn-cînd brațu-i amorțește fiind rănît foarte greu,
Sabia scapă din mină; în sfîrșit și el căzînd,
Mai dă cu pumnu-ntr-un dușman ce-l vede lingă el stînd.
205 Dumnezeule! la tine nedejdea lor au rămas,
Înalțe-să păn-la tronu-ți tînguiitorul lor glas!
Și le trimete din ceruri un înger într-ajutor
Căci să bat pentru scăparea ș-apărarea țării lor.
Acoperiți de răni grele, făcînd semnul sfîntei cruci
210 Îș dau duhul subt cuțitul sălbatecilor haiduci!

- Pircălabilul plin de scîrbă cu cîțiva boierenași
Mai avînd pe lingă dînsul vro sută de călărași,
Nedejde de mîntuire, de nicăierea văzînd,
Și decît trai cu rușine mai bine moarte-alegînd,
215 Hotărăște să s-arunce între vrăjmași disperat,
Și să moară cum să cade unui veteaz și bărbat.
Cînd deci a sa hotărîre a implini să gătea,
Iată-un călăreț vede că-n fugă spre el vinea;
De pulbere ce rădică calul său cel înspumat
220 Nu poate ca să-l cunoască, dar inima i-au săltat,
El parcă-i spune c-aceia aducea vrun ajutor,
Pentru bravii ce de unguri, fără milă să omor.

Dacă să rădică colbul, el ochilor n-au crezut,
Cînd pe Purice aprodul lingă dînsul au văzut;
225 Purice, care-n războaie au fost pururea vestit,
Român vrednic întru toate, a lui Ștefan favorit,
„Pîrcălab, sănătate! (zice), Ștefan au purces
Cum au și primit scrisoarea pe care tu i-ai trimes,
Și m-au și pornit la tine ca să-ți spun să te grăbești
230 Să aduni oameni de oaste cîți vei putea să găsești,
Și-naintea lui îndată, cu toții să alergați.“

„Oamenii mei, iată-i, frate, cu dușmanu-ncăirați!
Îi răspunde pîrcălabul, de cinci ceasuri ne-ncetat
Să luptă cu vitejie și mult sînge s-au vărsat
235 Căci a dușmanilor noștri, numărul îi înzecit,
Și zece-odihniți unguri stau p-un român ostenit.“

Aprodul atunci îi zice: „De este așa, apoi
Trage-te cu cîtă oaste ț-au mai rămas cătră noi,
Pentru că la Siret, Ștefan trebuie să fi sosit;
240 Eu mă-ntorc, te las cu Domnul, solia mi-am împlinit“.
Sîrșind, fără de zăbavă, s-aruncă pe calul seu,
Îi dă pinteni și le strigă: „Rămîneți cu Dumnezeu!“

Îndată și pîrcălabul semn de retiradă dînd,
Și restul oștilor sale la un loc tot adunînd,
245 Începură a să trage cu regulă și încet,
Spre oastea ce tăbărisă la Șcheie lingă Siret.

Cum au sosit curierul de pîrcălabul trimes
Ștefan din toat-a sa oaste a tria parte-au ales,
Și mergînd cu un marș grabnic toată noaptea pîn-in zi,
250 A doua zi pe amează pe șes la Siret sosi.
Acolo spre răsufierea oștilor au tăbărit,
Ș-in trei trupuri osebite, oastea sa au împărțit;
Darabanii cei cu plete, toți sânețe lungi purtînd,
Armășeii cei sălbateci, barbe stufoase avînd;
255 Simenii cei iuți cu arce, și cu măciuci în fâlii,
Într-un cuvînt pedestrimea, număr ca la șapte mii;
Era subț vornicul Boldur oștean vechi și ispitit,
În războaie și în taberi crescut și îmbătrînit;
Paharnicul Coste iarăș avea pe sama lui dați,
260 Panțirii și leficiii cu de fer zale-mbrăcați. (4)

Copiii însă ș-aprozii, de boierenași feciori,
Care ostășescul prapur a păzi era datori,
Pe voievod totdauna la războaie străjuia,
Și haine foarte frumoase și arme bogate avea; (5)
265 În mijlocul lor călare eroul Ștefan era,
Și vechiul steag a Moldovei înainte-i flutura;
(Pe dînsul era d-o parte cap de zimbru-nfătoșat,
Iar dincolo sfîntul Gheorghe călare și înarmat).
Acolo să afla iarăș al oștilor veteran,
270 Hatmanul Arbur ce-n mină poart-un groznic buzdugan
Pe carele ca o mince de copil îl arunca
Dar az omul cel mai tare abia l-ar putea mișca;
Altă armă el nu are, nici au vrut a mai avea
Căci îi plăcea cînd pe dușman c-o izbire îl turtea.
275 Iată să aude zgomot, impușcături și strigări,
Chiote de biruință, ș-a cailor rinchezări;
Piste puțin să zărește și steagul pîrcălăbesc
Încunjurat de vitejii ce-l apără și-l păzesc;
Pe-mprejurul lui grămadă stau ca zid nerăzbătut,
280 Să puie pe dînsul mina ungurul nici c-au putut;
Plini de pulbere și sînge, de rane acoperiți,
Acești bravi să luptă strașnic, căci is disnădăjduiți.
Să minuneaz-ungureanul și stă trist a socoti
Că biruința aceasta multă oaste-l costisi,
285 Dar bucuria izbînzii întristarea-i întrecea,
Că-i aproape răsplătirea nici prin gînd nu fi trecea,
Căci întru o luncă deasă oastea românească sta,
Și porunca să înceapă bătălia aștepta.

Deci Ștefan lăsînd în urmă o strajă de călărași,
290 Pe Boldur îl rînduiește cu-ai săi voinici pedestrași,
Să meargă să năpustească în haiducii ungurești,
Iar panțirii să lovească aripele dușmănești;
După aceasta s-întoarce și acest fel le grăi:
„Ostașilor! Știți pre bine că spre a ne birui
295 Alți mai înșămnători dușmani zădarnic s-au ispitit,
Ce a săbiilor noastre ei au cercat ascuțit;
Apoi suferi-vom astăzi ca niște cutezători,
Vrednici d-a purta mai bine numele de prădători,
Să vie cu semeție chiar într-al nostru pămînt
300 Să prăde și să robească? — Nu; cît eu în viață sînt
Nu va fi. Dumnezeu sfîntul ne va impuțernici,

- Semeața lor cutezare să o putem pedepsi.
Precum la Soci, la Soroca, la Lipniță v-ați purtat
La Baia, la Cursul Apei, și la Rîmnicu-Sărat, (6)
- 305 Astăzi și cu unghenii tot așa să vă purtați,
Și la orice întâmplare pururea să alergați,
Unde-ți zări astă pană de la gugiurmana mea,
Pe care pe drumul slavei totdeauna veți vedea". (7)
Zice și s-arunc-în dușmani de aprozi încunjurat,
- 310 Vornicul Boldur atuncea și el năvală au dat;
Arbure viteazul hatman cu călărima cea grea,
Năpădește-n husărima și începe a tăia;
Vai și amar de acela nenorocit unghurean,
Pe care îl întilnește strașnicul lui buzdugan!
- 315 Precum cînd o stîncă mare dintr-un munte s-au surpat
Zdrobește, oboară, sfarmă, orice-n drumu-i au aflat;
Livezi ce sint pe costișe, saduri, grădine și vii,
Prăvale, rostogolește turme, cirezi, herghelii,
Până cînd să întilnește cu niște-nvechiți stejări
- 320 Uitați de vremi și de veacuri p-a muntelui dărămări;
Urișa stînc-atuncea toată puterea perzînd
Nu mai face stricăciune neclintită rămîînd,
Iar norodul de pe vale carele sta spăimîntat,
Dă lui Dumnezeu mărire vîzîndu-să c-au scăpat.
- 325 Sau după cum hoțul noaptea prin codru călătorînd,
Și la prada ce-a să facă cu bucurie gîndînd;
S-învoioșază cînd vede cerul învîlit cu nor
Căci are bună nădejde c-a putea prăda ușor,
Ș-acum calul său prin pinten îl silește-a alerga,
- 330 Dar fulgeră și trăsnește tocmai dinainte sa!
Calul sare, sforăiește, și tilharu-ncremenit,
Scapă dirlogii din mină socotîndu-să perit.
Asfel și Hroiote rămasă cînd pe Ștefan au văzut,
Care din alte războaie îi era pre cunoscut;
- 335 Însă trebui să se lupte, n-are-încotro cotigi,
Îi perdut și el și oastea dacă nu va izbîndi.
- A cailor rinchezare, pocnetul cel de săneți,
Vreamătul și șuieratul a mii de mii de săgeți,
Zăngănitul cel de săbii, pulberea ce pîn-în nori
- 340 Să înalță în virteje de la atîți luptători,
A trîmbeților și surle răsunset scîrțiitor,

Tipetile, văitarea, gemătul celor ce mor
Îngrozesc pe călătoriul ce-ș urmează calea sa,
Și ori urechea-ș astupă, sau s-ascunde undeva.

- 345 Români cu-a lor năvală răstoarnă, prăvală tot;
Ungurii să le stea contra să sîrguiesc pre cit pot
Dar furia românească sparge, sfarmă orice greu.
În zădar și comandirii să luptă, să bat mereu,
În zădar mai fac manevre ș-in tot chipul să sucesc,
350 Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvesc.

- Toți acum da ca să fugă unul de altul împins,
Dar Hroiote cu bărbăție înc-odată i-au mai strîns
Strigîndu-le: „Unde mergeți? încotro vreți să fugiți?
Au doar că sînteți aproape de casa voastră gîndiți?
355 Însă pîn-la țara noastră, eu vă poci încredința
Că nici unul din noi astăzi nu va mai putea scăpa.
Nu-i alt mijloc de scăpare decît toți să năvălim,
În corpul unde e Ștefan și pe el să-l oborim,
De-l vom omori pe dînsul apoi să știți c-am scăpat;
360 Acolo izbiți cu toții și vă bateți disperat.“
Deci după planul acesta spre Ștefan și năbușesc.
Aprozii și cu copiii ce pe Domn îl ocolesc,
Să luptă cu vitejie toți pe lîngă Domnul lor,
Sfarmă, dumatică, despică, taie, fac cumplit omor:
365 Dar haiducii sint ca zidul și disnădăjduit dau,
Să bat vrăjmaș și husarii și neclintiți pe loc stau.
Viteazul braț a lui Ștefan prin dușmani cărări făcea,
De a singelui vărsare pămîntul să înroșea;
Iată că d-un plumb atuncea calul său rănînd fiind,
370 Sforăiește ș-apoi cade înc-o dată nechezînd;
Cade și eroul Ștefan, zicînd: „Copii, nu vă dați!
Și pe Domnul vostru pradă dușmanilor nu lăsați“.
Hroiote strigă în glas mare: „Fraților, am biruit!
Căci strașnicul nostru dușman au căzut și au perit;
375 Pe trupul lui puneți mîna, corbilor hrană să-l dăm,
Ca și ei să se-ndulcească, cînd și noi ne răzbunăm“.

Curaj dobîndînd vrăjmașii năvălesc mai furioși;
Însă nu pot să răzbată pîntr-aprozii credincioși.
Toți împrejurii s-așază, să luptă ca niște lei,
380 În zădar ungurii umblă să-ș facă loc pîntre ei,

De sabia românească să înjunghe, să omor,
Să fac jertvă semeției și obrăzniciei lor.

În vremea aceasta Ștefan să se scoale apucînd
Și din căderea aceea nimic nepătîmind
385 Cere alt cal; deci îndată Purice discăleacă
Și fiind frîul și scara la Domnul său îl trăsă
Zicînd: „Doamne! iată calul, arată-le mai curînd
Că de tine ungureanul n-au scăpat într-acest rînd“;
Dar de stat mic fiind Ștefan nu putea încăleca.
390 Purice-atunci iar îi zice: „De voiești măria-ta,
Eu un moșinoi m-oi face pe carele să te urci“;
Și zicînd, fără zăbavă, să și pune jos pe brînci.

Cu mijlocirea aceasta, eroul încălecînd,
Cătră dînsul să întoarcă și îi zice-așa zîmbînd:
395 „De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm
De primejdia aceasta întru care ne aflăm,
Să știi, Purice băiate, că nu-i mai fi moșinoi,
Ci spre vrednică răsplată, movil-a te face vro!“ (8)
Atunci de isnoav-in dușmani, să aruncă mai cumplit.
400 Ungurul văzîndu-l iarăș rămîne înmărmurit;
Perde toată bărbăția ce nădejdea-i însuflă,
Și ori pleacă ca să fugă, sau prins îndată să dă.

Iată c-un vuiet de tobe să aude răsunînd,
Și un daraban spre Ștefan în fuga mare-alergînd,
405 (Plină de colb și de sînge era-mbrăcămîntea sa)
De departe îi și strigă: „Să trăiești măria ta!
Vrăjmașii să biruiră, și de fugă au plecat;
Hatmanul Arbur din urmă de goană i-au și luat“.

Călărimea cea ușoară ce-napoi au fost rămas
410 După poronca ei dată ajungînd într-aceleas,
Cu o nouă-nfuriere în unguri au năvălit,
Războiul ce ținea încă îndată l-au hotărît.

Atuncea spaima și groaza pe protivnici au cuprins,
S-împrăștie ca o apă pe șesul acel întins;
415 Umlă dealurile, cîmpii, unde pot să mistuiesc;
Unii să dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc,
Alții iar rămîn pe drumuri călcați de cai și zdrobiți,
Cei mai mulți cad și-ș dau duhul d-osteneală obosiți.

Pîrcălabul plin de sînge, de moarte fiind rînit
420 Până la viteazul Ștefan să-l ducă au poroncit,
Lîngă care aducîndu-l, el au suspinat din greu,
Zicîndu-i: „Părinte Doamne, au sosit minutul meu;
Eu astăzi cătr-a mea țară datoria-mi împlinii,
Și lui Dumnezeu dau slavă căci te văz pîn-nu murii.
425 Dar o fiică pre iubită și soția-mi au rămas
Fără nici o mîngăiere. Eu în sama ta le las! . . .
Să-ți fie milă de ele!“ Zicînd, înalț-un ochi slab
Spre Ștefan, și apoi moare bunul vrednic pîrcălab!

Cufundat în mîhniciune, de două rane pătruns,
430 Hroirot alerga să scape cătră Bistriță în sus,
Dar norocul îl lăsaș și ceasul i-au fost sosit,
Căci din urmă îl ajunge Purice-aproductul vestit,
Care-ndată îl și taie; apoi căpățîna sa
O înfinge-n lancea care într-a lui mînă purta;
435 După aceasta s-întoarcă cu-al său sîngeros trofeu,
Și merge de îl închină lui Ștefan Domnului său.

Soarele-acum cu mărire să pleca cătr-asfințit
Luminînd cîmpul acela de leșuri acoperit;
Ștefan acolo cu oastea îndată descălecînd,
440 Boierii, el, capitani, toți genunchile plecînd,
Aduc rugăciuni de lacrimi cerescului împărat,
Mulțămîndu-i cu smerire de mila ce-au răvârsat,
Priste țara ce slăvește numile său cel mărit,
Nelăsîndu-o în prada ereticului cumplit. (9)

445 Dac-această creștinească datorie săvîrși
Porunci ca să se ducă trupurile a găsi,
A bravilor ce murisă patria lor apărînd;
Carii cu prohod de jale într-un șanț mare-ngropînd,
D-asupra lor o movilă cu mărire-au înălțat
450 Ca să fie totdeauna semn vecinic și neuitat.

A doua zi dimineața toată oaste au purces
Spre Roman, unde eroul la biserică au mers;
Acolo pre-cuviosul Tarasie l-aștepta,
Țîind cartea mîntuirii și crucea în mîna sa;
455 După ce dar sfînta slujbă cu slavă s-au săvîrșit,
Și Dumnezeu-înduratul prin tedeum s-au mărit,

- Ostașii și capitaniii la gazde s-au așăzat;
Iar voievodul îndată au trimes de i-au chemat,
Pe trista pîrcălăbeasă, căria dac-au venit,
- 460 El îi poronci să șază, și acestea i-au grăit;
„Bărbatul tău, jupîneasă, luptîndu-să cu Hroiot
Au murit pe cîmpul slavei ca un viteaz patriot,
Perdirea acestui vrednic moldovan adivărat
Crede-mă că și pe mine nu puțin m-au întristat.
- 465 Căci aș fi ales mai bine să perz un întreg ținut;
Dar astfel l-au menit soarta și cerul așa au vrut.
De voi d-acum înainte eu trebui să m-îngrijesc,
Deci ție din visterie pensie îți rînduiesc;
Însă pîn-a nu-ș da duhul fiindcă mi-au arătat
- 470 Că are ș-o fată mare, în vrîstă de măritat,
Vei afla și pentru dînsa ceea ce-am hotărit eu;
Mîngăie-te, jupîneasă, mulțămînd lui Dumnezeu.“
Apoi pe Purice-aprodul chemîndu-l îi zis-așa:
„Purice, cunosc bravura, laud bărbăția ta;
- 475 Te-ai purtat cu vitejie, și eu sînt îndatorat,
Să-mi împlinesc juruința care la război ți-am dat.
Deci de acum înainte Movilă te vei numi,
Ca numele tău cu slavă să se poată pomeni.
Iar fiindcă tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumut,
- 480 Îți dau cinci moșii cu sate, în a Sorocii ținut,
Și d-a ta viitorime de vreme că m-îngrijesc
Cu a pîrcălabului fată a te însoți voiesc;
Ca să știi și cît preț are în ochi-mi un bun ostaș
Te înalț spre răsplătire la rangul de vel-armaș.“ (10)
- 485 Sfirșind, visternicu-ndată pe Movilă-au îmbrăcat
C-un contuș frumos de nură și Ștefan în mîni i-au dat
Buzduganul armășiei de argint și poleit,
Și ceremonia asta acest fel s-au săvîrșit.
- A doua zi îngroparea pîrcălabului făcînd,
- 490 Și pe Movilă armașul cu fata lui logodînd,
Viteazul Ștefan cel mare cu oastea sa s-au pornit,
Și la cetatea Sucevei cu bună pace-au sosit.
- Neamul lui Movilă-armașul multă vreme au fost vestit
Și p-a României scaun mulți domni din el au stătut,
- 495 Dar din multele prifaceri ce priste țară-au venit,
Acum de abia mai este între nobili cunoscut.

1) Hroiot au fost unul din cei mai vestiți comandiri a oștilor craiului unguresc Matias Corvinu. Vrăjmaș neîmpăcat moldovenilor, el purure au fost unealta cruntelor războaie ce au nenorocit aceste țări vecine.

2) În veacul XV, cînd România să cîrmuia de prinții săi independanți, la întimplare de război toți boierinașii ce lăcuiau pe la moșiile lor, era datorii să se oștească împotriva dușmanilor; și oricare proprietar și boier aducea cu dînsul atîți oameni de arme, pre cîți starea și puterea sa îl ierta. Această românească p o s p o l i t ă alcătuia un corp strașnic.

3) Țaranul român cinstit dar superstițios nu putea crede că ungurul care nu să ținea de tractaturi și nu postește vinerea și mercurea nu este păgîn. Vrînd să arăte pe un om necinstit și ateu, îl numea papistaș, și această înverșunare asupra catolicilor le era însoțită de misionarii ierarșiei constantinopolitane, care de la consiliul Florenții, totdeauna s-au îngrijit să nu scape din mîna aceste țări. Zicerea aceasta pînă astăzi încă este ocăritoare în gura țaranului moldovan.

4) Corpul darabanilor supt comanda capitanului de darabani, corpul sime-nilor supt aga și armășiei supt vel-armaș (în sama căroră era și artileria) alcătuia o oaste de 20 mii pedestrași; aseminea și călărimea ce să împărțea în panțiri și leficii cuprindea iarăș un trup de 10 mii. Aceste era puterile moldovenilor în vreme de pace; iar la vreme de război, să îndoia și să întrecea trupele acestea. Pîrcălabul de Hotin alerga cu corpul lipcanilor — serdariul de Orhei cu reghe-mentile lăpușnene, toți ispravnicii cu slujitorii lor, capitaniii plaiurilor cu plăeșii, și în sfîrșit toți boierinașii cu oamenii lor de arme.

5) Copiii de casă și aprozii alcătuia gvardia domnească, ei era toți călări, purta căciuli țurcănești cu pene, dulămi de catifea cu nasturi de argint (Vorn. Ureche).

6) Ștefan au biruit: la Baia, pe unguri, unde s-au și rănit craiul lor Matias. La Lipniță, pe tatarii, luînd prins și pe fiul lui Mainac Han care-i comanda. La Soroca pe leși și pe cazaci, hatmanii căroră Lobod și Nelivaico prinzîndu-i i-au tăiat. La Soci, Cursul Apei și Racova pe turcii și pe românii din Valahia supt comanda lui Vlad Țepeluș și Radul cel frumos.

7) Aceste au zis Enric IV oștilor sale. Îmi va sluji de iertare căci le-am pus în gura eroului român, vitejia lui, de care au dat dovezi în 40 de războaie împotriva a dușmani groznici și în care au fost pururea biruitor.

8) Istoric.

9) Pîn-a nu începe războiul, moldovenii nu lipsea a să ruga lui Dumnezeu pentru izbînda armelor lor. După biruință, cea întăi a lor datorie era să mulțamească acelu care cu al său puternic braț i-au întărit și i-au făcut învingători.

Evlavia lui Ștefan IV, pe drept numit cel mare, să arată prin 40 de mănăstiri și biserici ce au zidit, după numărul izbînzilor sale.

10) Istoric.

Variantele care urmează au în vedere, în paralel cu textul din *Păcatele tinerețelor* [PT], edițiile a treia [III] și a patra [IV]. O ediție a doua, publicată în volum, nu am reușit să descopăr. Să fi considerat Negruzzi drept ediție a doua textul publicat în „Curier de ambe sexele”? După variantele la poem, făcute, potrivit principiului respectat prin numerotarea integrală a versurilor, fără trimiteri la pagină, urmează variantele la *Notele* de la p. 77.

Variante

P.65, r. 3 [motto] Fost-au PT, III: Fost-a IV; r. 4 [motto] viteaz PT, III: erou IV; r. 6 [motto] pierderea PT, IV: pierderea III.
 3 Plugariul PT, IV: Plugarul III; 3 hârnicie PT, III: sirguintă IV; 4 rourat PT, III: roorat IV; 6 păstorul PT, III: păstoriul IV; 11 Care-n PT, III: carii-n IV; 12 și-a câștigat PT, IV: și-au câștigat III; 16 deodată PT, III: d-odată IV; 20 Le espuse a sale planuri PT: Le espusă a sale planuri III: Le-a spus ale sale planuri IV; 20 zise PT: zisă III, IV; 23 intrat PT, III: intrat IV; 24 pe-a PT, III: p-a IV; 25 care PT, III: carii IV; 31 vremea PT, III: timpul IV; 32 că-n PT, IV: c-în III; 33 Vremea este îndămnă PT, III: Timpul este îndemână IV; 35 Mergiți PT, III: Mergeți IV; 35 și-n PT, IV: și-în III; 35 ostași PT: ostașii III, IV; 38 sînt PT, III: sunt IV; 41 Și-în PT, III: Și-n IV; 42 Lacrimile PT, III: Lacrimele IV; 44 săvirși PT, III: împlini IV; 45 popul PT: norod III: popor IV; 46 fieros PT: fieros III, IV; 47 sfîntul PT, III: sîntul IV; 47 însuflînd PT, III: însuflînd IV; 50 slimuit PT, III: semuit IV; 53 vâlmășagul PT, III: vâlmășeala IV; 54 pe un PT, III: p-un IV; 56 ajunse PT, IV: ajunsă III; 56 soarele au răsărit PT, IV: soarele au răsărit III; 58 spune apucînd PT, III: spun-apucînd IV; 59 și de trudă PT, III: și trudă IV; 59 a căzut PT, IV: au căzut III; 60 și-a și dat PT: și-au și dat III: și-a și dat IV; 61 n-a zăbovit PT, IV: n-au zăbovit III; 62 a răpezit PT: au răpezit III: a repezit IV; 63 de pe mîrgini PT, III: după mîrgini IV; 64 săcuri PT, III: securi IV; 65 boierinași PT, III: boierenași IV; 67 și mic PT: cu mic III, IV; 67 să grăbească alerga PT, III: se grăbesc a alerga IV; 70 săneți PT, III: săgeți IV; 71 mica urdia PT, III: mică ordia IV; 72 ca să vie PT, III: ca să vină IV; 74 iuteală PT, IV: iuțală III; 75 Încît PT, III: Cît IV; 75 spărietul PT, III: speriatul IV; 76 a să cadă PT: a să cază III: o să cază IV; 77 nădejdea PT, III: speranța IV; 78 roduri PT, III: fructe IV; 78 înc-aduna PT: el aduna III, IV; 80 Și-într-un clip în praf PT, III: și-într-o clipă-n praf IV; 80 ogoare PT: ogoară III, IV; 84 pîrăul PT, III: pîrful IV; 87 se înecă PT: se înecă III, IV; 88 S-aciuiază PT, III: S-aciliază IV; 92 Nainte PT, III: Naintea IV; 92 și-în PT, III: și-n IV; 94 a-nțelege PT, III: a-nțelege IV; 95 bejănărit PT, III: băjănărit IV; 96 crede PT: știe III: știa IV; 96 au gîndit PT, III: a gîndit IV; 97 pre PT, III: pe IV; 99 piste PT, III: peste IV; 100 răzămă PT, III: răzimat IV; 103

îngerul PT, III: angelul IV; 105 până PT, III: pină IV; 106 catane PT, III: soldați IV; 107 ien PT: ia III, IV; 109 grăiește PT, III: vorbește IV; 111 bejănăriei și-a PT: bejenăriei și-a III: băjănăriei și a IV; 114 locașul PT, IV: lăcașul III; 116 seama PT, IV: sama III; 119 Ce-și PT, III: Ci-și IV; 120 Și-il PT, III: Și-l IV; 121 a suspinat PT, IV: au suspinat III; 123 ceruri vrun PT, III: ceriuri vreun IV; 124 tăietî-l PT, III: tăiați-l IV; 125 trupul PT, III: corpul IV; 126 Și-acum PT, III: Și acum IV; 126 deasupra-i PT, III: deasupra-i IV; 128 mulțămît PT, III: mulțumit IV; 129 să-l lasă PT, III: să-l lase IV; 129 catanele PT, III: cătanele IV; 130 Îi PT, III: Și IV; 130 lături PT, III: laturi IV; 130 pre PT, III: pe IV; 135 ofițeri PT, III: ofițari IV; 136 volonteri PT, III: voluntari IV; 139 ceasuri PT, III: ore IV; 140 Moldovei PT, III: Moldavei IV; 143 boierinașii PT, III: boierenașii IV; 143 slugi PT, III: servi IV; 146 pre PT, III: pe IV; 146 a fost învins PT, IV: au fost învins III; 148 Și haine înaurite PT, III: Și-n vestimente aurite IV; 150 hanger calmucesc PT, III: hangiar călmucesc IV; 152 herețește PT, III: hărățește IV; 154 sînt PT, III: sunt IV; 158 a fost luat PT: au fost luat III, IV; 162 și topoare înarmați PT, III: și cu topoare-narmați IV; 163 suflecate PT, III: suflicate IV; 167 vinea PT, III: venea IV; 171 ne-au prădat PT, III: ne-a prădat IV; 172 și-au însemnat PT, III: și-a însemnat IV; 175 D-abea PT, III: D-abia IV; 176 toți în PT, III: toți-n IV; 181 În zădar PT, III: În zadar IV; 181 vitezeste PT, III: vitezește IV; 183 jertvă PT, III: jertfă IV; 187 Și-amenințîndu-i PT, III: Și-amenințîndu-i IV; 190 vine-ajutor PT, III: vin-ajutor IV; 193 le-au sosit PT, III: le-a sosit IV; 195 au prefăcut PT, III: s-a prefăcut IV; 197 multă PT, IV: multa III; 198 Cădeau PT: Cădea III, IV; 198 sabie PT, III: coasă IV; 199 desnădejduit PT: desnădăjduit III, IV; 200 le-s PT, III: sunt IV; 201 sîngele PT, IV: sîngile III; 202 Pîn PT, III: Pîn IV; 204 pe-un dușman PT, III: un dușman IV; 205 nădejdea lor au rămas PT, III: speranța lor a rămas IV; 206 pîn PT, III: pin IV; 207 înger PT, III: angel IV; 208 scaparea și-apărarea PT, III: scăparea și-apărarea IV; 209 sfîntei PT, III: sîntei IV; 210 duhul PT, III: spiritul IV; 211 boierinași PT, III: boierenași IV; 213 Nădejde PT, III: Speranță IV; 213 nicăiuri PT, III: nicări IV; 214 moarte mai bine alegînd PT, III: mai bin-moarte alegînd IV; 215 Hotărăște PT, III: Hotărăște IV; 218 vinea PT, III: venea IV; 219 rădică PT, III: ridică IV; 220 i-a săltat PT: i-au săltat III, IV; 223 atunce ochilor nu a crezut PT: atunce ochilor nu au crezut III: atuncea ochilor lui n-a crezut IV; 224 a văzut PT, IV: au văzut III; 225 a fost PT, IV: au fost III; 227 a plecat PT, IV: au plecat III; 228 înștiințarea PT, IV: înștiințare III; 229 m-a și pornit PT, IV: m-au și pornit III; 231 toți PT: toții III, IV; 233 ceasuri PT, III: ore IV; 234 s-a vărsat PT, IV: s-au vărsat III; 238 și-a rămas PT, IV: și-au rămas III; 239 Siret PT, III: Seret IV; 241 zabavă PT: zăbavă III, IV; 241 seu

PT, III: său IV; 244 oștilor PT, III: oștirea IV; 246 oaste PT: oastea III, IV; 246 tăbărise PT: tăbărisă III, IV; 246 Siret PT, III: Seret IV; 248 a ales PT, IV: au ales III; 249 pân PT, III: pîn IV; 250 pe amează PT, III: la ameazi IV; 251 a tăbărit PT: au tăbărit III, IV; 252 Ș-in trei trupuri PT, III: Și-n trei trupe IV; 252 a împărțit PT, IV: au împărțit III; 253 Darabanii PT, III: Dărăbanii IV; 253 sânețe PT, III: senețe IV; 256 pedestri PT, III: pedestrii IV; 256 șapte PT, III: șapte IV; 257 sub PT: subt III, IV; 259 Coste PT, III: Costea IV; 259 seama PT, IV: sama III; 260 leficii PT, III: lefigii IV; 262 erau PT, IV: era III: 263 străjuiau PT: străjuia III: strejuia IV; 264 frumoase PT, III: formoase IV; 264 aveau PT: avea III, IV; 266 a Moldovei PT, III: al Moldovei IV; 268 sfântul PT, III: sintul IV; 269 află PT: afla III, IV; 272 az PT, III: azi IV; 276 ș-a PT, III: și-a IV; 277 Piste PT, III: Peste IV; 278 vitejii PT: vitezii III, IV; 279 Pe-mpregiurul PT: Pe-mpregiurul III: Pr-impregiurul IV; 280 Să puie PT, III: Să pună IV; 280 c-a putut PT, IV: c-au putut III; 282 sint PT, III: sunt IV; 287 că-ntru-o luncă PT, III: că-ntr-o luncă IV; 288 să începe PT: să înceapă III, IV; 290 pre PT, III: pe IV; 292 aripele PT, III: aripile IV; 293 s-întoarce PT, III: se-ntoarce IV; 293 acest fel PT, III: în astfel IV; 295 zădar PT, III: zadar IV; 300 sint PT, III: sunt IV; 301 sfântul PT, III: sintul IV; 302 Sumeța PT: Sumeța III, IV; 305 Astăzi și cu ungurenii PT, III: Astăzi voi și cu aceștia IV; 308 Pre PT, III: Pe IV; 309 arunc-în PT, III: aruncă-n IV; 310 a dat PT, IV: au dat III; 315 s-a surpat PT, IV: s-au surpat III; 316 a aflat PT, IV: au aflat III; 317 costișă PT, III: costiță IV; 320 timp PT, III: timpi IV; 321 atunci PT, III: atunci IV; 322 rămîind PT, III: rămînînd IV; 323 norodul PT, III: poporul IV; 324 au scăpat PT, III: a scăpat IV; 326 mulțămire PT, III: mulțumire IV; 327 ceriul PT, IV: cerul III; 328 nădejde PT, III: speranță IV; 329 Ș-acum PT, III: Și acum IV; 329 pinteni PT, IV: pinten III; 331 tilharu-ncreminit PT: tilharul-ncreminit III, IV; 333 rămasă PT, III: rămase IV; 333 pre PT, III: pe IV; 333 a văzut PT, IV: au văzut III; 334 pre PT, III: prea IV; 335 n-are încotro cotigi PT, III: n-are încotro coti IV; 340 atîța PT, III: atîția IV; 341 trîmbeșilor PT: trumbeșilor III: trîmbeșilor IV; 342 Țipetele PT, IV: Țipetile III; 342 văietarea, gemătul PT, III: văietarea, gîmătul IV; 343 pre PT, III: pe IV; 344 urechile astupîndu-și PT, III: urechil-astupîndu-și IV; 346 să stea împotrivă PT: să stea-mpotrivă III: să stea-mpotrivă IV; 349 În zădar PT, III: În zadar IV; 351 plecau PT: pleca III: plecă IV; 354 sînteți PT, III: sunteți IV; 359 scapat PT, III: scăpat IV; 361 năbușesc PT, III: năvălesc IV; 363 vetejie PT: vitejie III, IV; 365 sint PT, III: sunt IV; 367 a PT, III: al IV; 367 vrăjmași PT, III: unguri IV; 369 sâneată PT, III: seneată IV; 370 ș-apoi cade, încă o dată nechezînd PT: ș-apoi cade, înc-odată nechezînd III: și-apoi cade, înc-odată rîncezînd IV; 372 nu lăsați

PT, III: nu-l lăsați IV; 374 a căzut și a perit PT, IV: au căzut și au perit III; 378 Însă PT, III: Încă IV; 378 pintre aprozii PT, III: pintre-aprozii IV; 379 s-așează PT, IV: s-așază III; 380 În zădar PT, III: În zadar IV; 380 să-ș PT, III: să-și IV; 382 jertvă PT, III: jertfă IV; 383 vremea PT, III: timpul IV; 384 nimică PT, III: nimica IV; 386 țiind PT, III: ținînd IV; 388 n-au scăpat PT, III: n-a scăpat IV; 391 moșinoi PT, III: mușinoi IV; 392 Ș-îndată PT, III: Și-ndată IV; 394 și îi zice PT, III: și-i zice IV; 397 băiete PT, IV: băiate III; 397 moșinoi PT, III: mușinoi IV; 398 Ce PT, III: Ci IV; 398 movilă a PT, III: movil-a IV; 399 Atunce PT, III: Atunci IV; 400 încreminit PT: încreminit III, IV; 401 nădejde-i însuflă PT: nădejdea-i însuflă III: speranța-i însuflă IV; 403 dobe PT: tobe III, IV; 404 fuga PT, III: fugă IV; 405 colb PT, III: praf IV; 406 De departe îi și strigă PT, III: Și departe îi și striga IV; 408 goană acum PT, III: goan-acum IV; 409 au fost rămas PT, III: a fost rămas IV; 410 porunca PT, III: poronca IV; 411 Cu o nouă-nfuriere în unguri au năvălit PT, III: Cu o nouă-njunghiere în unguri a năvălit IV; 412 l-au hotărît PT, III: l-a hotărît IV; 413 pre protivnici au cuprins PT, III: pre protivnici a cuprins IV; 420 să-l ducă a poruncit PT: să-l ducă au poruncit III: să-l aducă a poruncit IV; 421 el a suspinat PT, IV: el au suspinat III; 422 a sosit PT IV: au sosit III; 426 seama PT, IV: sama III; 430 alerga PT, III: aleargă IV; 431 l-a părăsit PT, IV: l-au părăsit III; versul 432 lipsește în întregime în IV; 432 i-a sosit PT: i-au sosit III; 434 i-a retezat PT, IV: i-au retezat III; 437 cătr-asfințit PT, III: către sfințit IV; 438 de cadavre coperit PT: de leșuri acoperit III, IV; 439 atunci PT, III: atunci IV; 440 capitani, toți genuchile PT, III: căpitani toți genuchele IV; 441 și slavă PT, III: mărire IV; 442 Mulțămindu-i c-umilînță de mila ce-au răvârsat PT, III: Mulțumind cu umelînță de mila ce a revârsat IV; 445 sfîntă datorie au poruncit PT, III: sîntă datorie a poruncit IV; 448 lacrimi PT, III: lacrimi IV; 449 au înălțat PT, III: a înălțat IV; 452 au tras PT, III: a tras IV; 453 pre-cuviosul PT, III: prea-cuviosul IV; 454 Țiind PT, III: Ținînd IV; 455 sfînta PT, III: sînta IV; 455 s-a săvîrșit PT, IV: s-au săvîrșit III; 456 s-au mărit PT, III: s-a mărit IV; 457 Capitani PT, III: Căpitani IV; 458 au trimis PT, III: a trimis IV; 458 i-a chemat PT: i-au chemat III: i-a chemat IV; 459 Pre PT: Pe III, IV; 460 Cu o blindă duoșie el aceste îi grăi PT: Îi porunci ca să șează și aceste îi grăi III: Îi porunci ca să șează și aceste îi grăi IV; 462 A căzut PT: Au murit III: A murit IV; 464 m-a întristat PT, IV: m-au întristat III; 465 aș PT, III: ași IV; 465 să perd PT, IV: să perz III; 466 l-a venit soarta și cerul așa a vrut PT: l-au venit soarta și cerul așa au vrut III: l-a venit soarta și cerul așa a vrut IV; 467 să îngrijesc PT: să m-îngrijesc III, IV; 469 mi-a arătat PT, IV: mi-au arătat III; 472 Mîngăi-te PT: Mîngie-te III, IV; 472 mulțămînd PT, III: mulțumînd IV; 475 vitejie PT: vitezie III, IV; 475 sint PT, III: sunt IV; 476 ț-am PT, III: ți-am

IV; 485 a îmbrăcat PT, IV: au îmbrăcat III; 486 i-a dat PT, IV: i-au dat III; 488 ceremonia PT, IV: țereonia III; 488 s-a săvârșit PT, IV: s-au săvârșit III; 491 s-au pornit PT, III: s-a pornit IV; 492 Sucevei în bună pace au sosit PT, III: Sucevei-n bună pace a sosit IV; 493 a fost vestit PT, IV: au fost vestit III.

77 2 au fost PT, III: a fost IV; 2 mai vestiți capitani a oștilor PT, III: mai celebri căpitani ai oștirilor IV; 2 regelui PT, IV: craiului III; 3—4 purure a fost uneltitor cruntelor războaie PT: purure au fost unealta cruntelor războaie III: pururea a fost unealta cruntelor răzbele IV; În IV e o notă și la „vecinii”, din v. 66: „Vecin în Moldova se zicea: «Moldovenii sau românii pămînteni, mai înainte de a fi eliberați, ceea ce se zicea p-atunci în România, românii carii în urmă s-au desromănit»”; 5 veacul PT, III: seculul IV; 5 să cirmuia de prinții săi independanți PT, III: se cirmuia de principii săi independenți IV; 6 boierinașii PT, III: boierenașii IV; 6 locuiau PT, IV: locuia III; 6 erau PT, IV: era III; 7 împotriva PT, III: în contra IV; 8 atii PT, III: atția IV; 8 ciți PT, III: cit IV; 10 cinstit dar superstițios PT, III: onest dară superstițios IV; 11 ținea PT, III: ține IV; 13 ierarșiei PT, III: ierarhiei IV; 14 Florenții PT, III: Florenției IV; 15 aceasta până astăzi PT, III: aceasta încă pînă astăzi IV; 18 armășeii sub PT: armășeii subt III, IV; 18 seama PT, IV: sama III; 19 pedestrași PT, III: pedestrii IV; 20 iarăș un trup PT, III: iarăși o trupă IV; 20 era PT, III: erau IV; 21 vreme de pace PT, III: timp de pace IV; 21 vreme de război PT, III: timp de război IV; 21—22 se îndoiau și se întreiau trupele acestea. Pîrcălabul PT: se îndoia și se întreia trupele acestea. Pîrcălabul III: se îndoia și se întreia. Pîrcălabul IV; 23 serdarul PT, III: sârdariul IV; 23 regimentile PT: reghe-mentile III: regimentele IV; 24 capitani plaiurilor cu plăieșii, și în sfîrșit toți boierinașii PT, III: căpitani plaiurilor cu plăiașii, și în fine toți boierenașii IV; 26 alcătuiu PT, IV: alcătuiu III; 26 gvardia PT, III: guardia IV; 26 erau PT, IV: era III; 27 purtau PT, IV: purta III; 27 dulămi PT, III: dolămi IV; 29 a biruit PT, IV: au biruit III; 29 s-au și rănit PT, III: s-a și rănit IV; 29 regele PT, IV: craiul III; 30 pe PT, III: pre IV; 31 cărora PT, III: pe carii IV; 32 La Soci, Cursul PT, III: La Soci, la Cursul IV; 32 și la Racova PT, IV: și Racova III; 33 sub PT: subt III, IV; 34 a zis PT, IV: au zis III; 34 Enric PT, III: Henric IV; 34 sluji PT, III: servi IV; 35 vitejia PT, III: vitezia IV; 34 a dat PT: au dat III, IV; 36 împotriva a dușmani groznici, și în care au fost PT, III: în contra de dușmani groaznici, și în care a fost IV; 38 lipseau PT: lipsea III: lipsau IV; 38 a se ruga PT, IV: a să ruga III; 39—40 cea întâi a lor datorie era să mulțamească acelu PT, III: cea dintîia datorie a lor era să mulțumească aceluia IV; 42 monăstiri PT: mănăstiri III: monăstiri IV; 42 a zidit PT, IV: au zidit III.

Publicată în nr. 1 al „Daciei literare”, imediat după cunoscuta *Introducție*, nuvela lui Negruzzi a fost considerată ca o ilustrație creatoare a programului enunțat de Kogălniceanu în fruntea revistei. Dacă luăm programul în sensurile lui generale de formare a unei literaturi originale, pe bază națională, *Alexandru Lăpușneanul* răspundea integral desideratului, ca și alte valoroase opere ale epocii. Dacă însă ne referim strict la lucrările de inspirație istorică, observăm că indicațiile lui Kogălniceanu sînt relativ sumare: „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi și la noi sugeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații”. Nu pentru „fapte eroice” s-a inspirat Negruzzi din trecut în *Alexandru Lăpușneanul*. Din acest unghi, *Aprodul Purice* din 1837 răspundea mai fidel ideilor lui Kogălniceanu.

În „Dacia literară”, unde apare pentru întiași dată, titlul complet este: *Scene istorice din cronicile Moldaviei. Alexandru Lăpușneanul*. El poate fi inspirat de cartea lui Louis Vitet, *Les Barricades. Scènes historiques*, apărută la Paris în 1826.

Sursa nuvelei se află în cronică lui Ureche, deși, în mod curios, notele lui Negruzzi trimit de cîteva ori la Miron Costin. Pentru a înțelege mai bine aluziile e nevoie de consultat cronică și în referințele ei despre prima domnie a Lăpușneanului, de la paragraful *Domniia lui Joldea vodă, carile au domnit 3 zile, vă leatul 7060 septevrie*, pînă la *Cînd au trimis Dispot vodă la împărăție pentru steag* (Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, E.S.P.L.A., 1955, p. 158—163). Dar fragmentele despre cea de a doua domnie au constituit miezul nuvelei lui Negruzzi (*ed. cit.*, p. 176—181).

La Ureche se află în *nuce* cîteva din trăsăturile singeroase ale eroului și ale acelei epoci istorice, însă fără complexitatea privirii artistice și critice a lui Negruzzi. Uciderea boierilor e cuprinsă în cîteva fraze, de un violent dramatism naiv (de remarcat, ca și la Negruzzi, rapida succesiune a verbelor la imperfect): „și ca niște lupi într-o turmă făr de nici un păstor, au intrat într-înșii, de-i snopia și-i junghia, nu numai boiarii, ci și slujitorii. Nici alegea pre cei vinovați, ci unul ca altul îi punea suptu sabie, cădea mulțime, dipre zăbrele săriia afară, de-și frîngia picioarile” (p. 178). Negruzzi a păstrat, după Ureche, și varianta morții „cu înșălăciune” a tiranului, din rațiuni de stat, prin voința conjugată a boierilor și a doamnei. Cîteva replici memorabile au trecut, aproape neschimbate, în corpul nuvelei: „De nu mă vor, eu îi voi pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dinșii și tot voi mîrge, ori cu voie, ori fără voie” (p. 177); „zic să fie zis că de să va scula, va popi și el pre unii” (p. 181). După Ureche, „Moțoc vornicul și Véveriță postelnicul și cu Spanciog spătar” (p. 177) au pribegit cu domnul Tomșa în Polonia, unde au fost decapitați.

După cum se știe, domnia lui Alexandru Lăpușneanu este cuprinsă și în cronica lui Nicolae Costin, care prelucrează foarte strâns, uneori transcriind cu fidelitate, *Letopisețul Țării Moldovei* de Grigore Ureche. Nicolae Costin și-a redactat cronica în două variante, una către cititor și alta către domn, cea din urmă păstrată fără semnătura autorului sub predoslovie. Aceasta a condus pe unii copişti să atribuie cronica, în redacțiunea către domn, lui Miron Costin (vezi *Introducere* la I. Șt. Petre la Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942, p. 28). Confuzia lui Negruzzi — cele două trimiteri la Miron Costin — s-ar explica, deci, fie prin lectura unei cronici a lui Ureche sau Nicolae Costin, legate alături de cronica lui Miron Costin, fie, mai simplu și mai direct, prin consultarea cronicii lui Nicolae Costin, în redacțiunea către domn, atribuite de copist lui Miron Costin. Cu excepția unor trimiteri suplimentare la Biblie și la „Țițeron“, à propos de „tirănie“, nici o deosebire între cronicile lui Grigore Ureche și Nicolae Costin.

Se poate lesne observa, din compararea cronicilor cu nuvela, modul creator în care Negruzzi a folosit datele istoriei, schimbând destinul unor personaje (Moțoc, Veveriță, Spancioc) în funcție de necesitățile conflictului, într-o compoziție densă și echilibrată, având toate atributele clasicității.

Superioritatea nuvelei iese și mai bine în evidență dacă amintim că autorii care au mai scris despre Alexandru Lăpușneanu (Bolintineanu, Bodnărescu, G. M. Zamfirescu) reiau, cu mici variante, optica lui Ureche (Costin) și nu a lui Negruzzi. La cronicar situația e relativ simplă. Simpatia lui se îndreaptă limpede spre boieri, măcelul organizat de Lăpușneanu e o „nedumnezeire“, el judecă istoria în lumina unui ideal. Modelul după care ar trebui să se organizeze viața politică a Moldovei e statul albinelor cu matca ce „pre nimenea nu vatămă“ și conduce cu blindețe. Negruzzi se detașează net de o asemenea concepție. El nu judecă și condamnă, ci interpretează o istorie agitată și singeroasă. Lăpușneanu, cu tot caracterul său diabolic și sadismul gratuit, duce și politica unei țări, supunându-se imperativelor ei, dictate de epocă. El ține seama, indiferent de sentimente, de interesele mulțimii. Poporul apare nu numai în vestita scenă a morții lui Moțoc sau în replicile din prima întâlnire cu boierii, dar și ca o realitate subînțeleasă în toate calculele politice ale protagoniștilor.

Gîndirea lui Negruzzi, desprinsă deja de optica lui Ureche, va fi dusă mai departe în *Ochire retrospectivă*, articol publicat în nr. 20 al „României literare“ (28 mai 1855), în care este trecut în revistă conflictul dintre domni și boieri cu consecințe nefaste pentru țărănime. Aici Negruzzi ia deschis partea domnului, condamnînd în cuvinte aspre aristocrația. Proiectînd asupra sec. al XVI-lea ideile pe care le avea la mijlocul sec. al XIX-lea, Negruzzi îi face, din această perspectivă, obiecția de inconsecvență lui Lăpușneanu.

Istoriile ulterioare au căutat să ofere o imagine cît mai exactă asupra domniei lui Lăpușneanu, nedesebindu-se în mod esențial de alte perioade ale trecutului feudal al Moldovei. Nu vom urmări în amănunt diferențele dintre

nuvela lui Negruzzi și ceea ce considerăm astăzi că a fost adevărul istoric. *Alexandru Lăpușneanu* este o operă de ficțiune și paralela cu izvorul cronicăresc, alături de câteva aprecieri asupra concepției istorice a scriitorului, ni s-au părut suficiente. Figura lui Alexandru Lăpușneanu a rămas însă în conștiința contemporanilor și pînă tîrziu, în vremea noastră, așa cum a imortalizat-o Negruzzi.

Prestigiul nuvelei și nu faptele istorice ca atare explică reluarea literară a temei la Samson Bodnărescu, Dimitrie Bolintineanu, G. M. Zamfirescu. Se cuvine citată în aceeași ordine de idei drama muzicală a lui Al. Zirra. Pentru cine a citit cronicile, situațiile dramatice din istoria țărilor române sînt departe de a fi epuizate cu domnia lui Alexandru Lăpușneanu. Este nevoie numai de scriitorul de geniu care să le dea expresie artistică și să le impuie într-o imagine definitivă conștiinței publice.

Pentru puține opere ale literaturii române a existat o asemenea unanimitate în aprecierile elogioase ale criticii ca pentru *Alexandru Lăpușneanu*. De la primele reacții ale contemporanilor pînă la ultimele exegeze, nuvela lui Negruzzi a atras atenția entuziastă a interpreților. Ea a fost analizată din cele mai diverse unghiuri, artistic, social-istoric, lingvistic. *Alexandru Lăpușneanu* se deschide și astăzi actului critic într-o lumină la fel de proaspătă ca la apariție. Este, pentru a relua un termen actual, o operă tipic „deschisă“, uimitor de modernă sub acest aspect. Teoretic, ea ar putea fi citită în variantele cele mai diverse, fiecare personaj putînd fi văzut în posturi funciar opuse. Eroii, începînd cu Alexandru, continuînd cu boierii și terminînd cu gingașa doamnă Ruxanda, sînt călăi și victime în același timp. Depinde numai de poziția aleasă de exeget pentru a urma o interpretare sau alta.

În ceea ce privește analogiile cu opere străine, a fost pomenit romanul lui Prosper Mérimée, *Chronique de Charles IX* . . . Lovinescu (*op. cit.*, p. 198) contestă asemănarea de subiecte, acceptînd numai înrudirea stilistică, formulată cu mult înainte de Alecsandri.

P. 82, r. 14—41. Istoricul evenimentelor de după moartea lui Petru Rareș se găsește în *Cronica* lui Grigore Ureche (*ed. cit.*, p. 155—160). Negruzzi face, de altfel, de două ori aluzie la un izvor cronicăresc: odată despre moartea lui Rareș („Zice hronica“), în termeni care se regăsesc la Ureche, a doua oară într-o formulare care nu are acoperire în *Letopisețul* lui Grigore Ureche („Nu hălăduia de răul lui nici o jupîneasă, dacă era frumoasă, zice hronicarul în naivitatea sa“). La Ureche se găsesc toate datele despre Iliăș („din afară să vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împutit“, p. 156), Ștefan și sfîrșitul său precipitat („noaptea cu toții s-au rădicat la podul de la Țuțora și au tăiatu ațile cortului asupra lui Ștefan vodă, și cu multe rane pătrunzîndu-l, au muritu“, p. 158), venirea lui Lăpușneanu și călugărirea lui Joldea. Aceleași elemente se află și la Nicolae Costin, în plus cu o frază care pare să-l fi inspirat pe Negruzzi: „Nu să răbda de muiri cu bărbați, nu rămînea fete fecioare nebatgiocurite, nu hălăduia giupîneasăle boiarilor săi, nesilite“ (Nicolae Costin, *Letopisețul Țării*

Moldovei, ediție cu o introducere de Ioan Șt. Petre, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942, p. 430).

P. 83, r. 1—13. Costumația Ruxandei pare să fi servit ca model lui Odobescu pentru Ilinca, din *Mihnea-vodă cel rău*. Iată cum se înfățișează Ilinca în ziua nunții cu Ilie:

„Cînd tinăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu, cu auritul vâl de beteală răsfirat pe un biniș de suvaiu alb, cu grumazul acoperit cu șiruri de mărgăritare și cu cununia de flori pe frunte, ar fi zis oricine că vede icoana cea mai blîndă și cea mai smerită a Pururei Fecioare“ (Alexandru Odobescu, *Opere*, I, 1965, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 73; cf. și Nota de la p. 295; autorii notelor: Tudor Vianu și V. Cîndea).

P. 85, r. 9—14. Costumul lui Mihnea din nuvela lui Odobescu este asemănător: „Azi Mihnea a-mbrăcat chepeneag de catifea roșie cu ceaprazuri și cu bumbi de aur, cioareci albi tivîți cu găitane de fir, cizme cu pinteni poleiți ș-un gugiومان de samur cu surguci de pietre scumpe“ (*op. cit.*, p. 70). Aici însă am putea greu admite o influență directă a lui Negruzzi, dată fiind minuția documentară a lui Odobescu, care a căutat să folosească surse „științifice“ (cf. și nota de la p. 291 a aceleiași ediții).

P. 86, r. 35 și urm. După Eugen Lovinescu (*op. cit.*, p. 198) scena ospățului „amintește“ pe cel din piesa *Lucreția Borgia* de Victor Hugo.

Un ospăț cu caracter de pedepsire a boierilor ostili întîlnim și în *Mihnea-vodă cel rău*, unde domnul își servește oaspeții cu pilaf în care sînt ascunse boabe de mărgăritar (Odobescu, *op. cit.*, p. 74). Sub influența mărturisită a lui Negruzzi se află însă ospățul din *Doamna Chiajna*. Relatarea strict expositivă a lui Odobescu e foarte departe de tabloul dramatic al lui Negruzzi:

„Tot Chiajna era mai tare! Îngîmfată d-această nouă biruință, ea socoti vremea numai bună pentru o nouă și desăvîrșită lovire asupra boierilor răzvrătitori, urmînd, dar, pilda de curînd dată de către domnul Moldovii, Alexandru Lăpușneanu, ea adună la un ospăț pe Radu, logofătul din Drăgoiești, pe Mihnea din Bădeni, feciorul lui Udriște vistierul, pe Toader de la Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătrașcu, pe Calotă, pe Stan feciorul Drăgulețului, pe Radu, stolnicul din Boldești și le tăie capetile. Îndată apoi, porunci se trimiseră la banul din Craiova, la ispravnici și la vătașii de plaiuri, ca să prinză, ori morți ori cu zile, pe mulți alți boiarini de price, printre cari era socotit și Radu, feciorul vornicului Socol, de peste Olt“ (Odobescu, *op. cit.*, p. 107—108). În josul paginii 108, o trimitere la *Alexandru Lăpușneanu*: „Omorîrea boierilor de către Alexandru Lăpușneanu, așa frumos povestită de domnul C. Negruzzi, s-a petrecut pe la 1565; iar acestea se petrec la 1567“.

P. 87, r. 19—20. Doamna Chiajna strigă lefegiilor: „Pe ei, copii!“, îndreptîndu-i împotriva boierilor ce își bat joc de Pătru (Odobescu, *op. cit.*, p. 90).

P. 88, r. 3—p. 90, r. 17. Apariția mulțimii și sacrificarea lui Moțoc au prilejuit multe comentarii. S-au făcut și apropieri cu posibile modele sau simple analogii, în afara influențelor. Ch. Drouhet, în *Modelele franceze ale teatrului lui Alecsandri*, Iași, tipografia Dacia, 1913, referindu-se la *Boieri și ciocoi*, vede în năvălirea mulțimii în casa ministrului Hirzobeanu o influență a dramei romantice, în particular a dramei *Marie Tudor* de Victor Hugo. Ch. Drouhet face chiar referirea la scena în care poporul cere capul lui Fabiano Fabiani obligînd pe Marie Tudor să cedeze. Ar exista, după Drouhet, un ecou și în *Alexandru Lăpușneanu*, iar de aici, mai departe și în piesa lui Alecsandri:

„Mulțimea cere cu strigăte amenințătoare moartea aventurierului Fabiano Fabiani, amantul reginei; Maria Tudor se îndreaptă în zădar cătră gentilomii ce au însoțit-o în închisoare, unde e ținut italianul urgisit de popor, în zădar îi îndeamnă să respingă « canalia » — « Pardieu, milords, vous tremblez tous autour de moi il me semble . . . Est-ce que la canaille vous intimide? Est-ce que les épées ont peur des bâtons? » Prudența îi răspunde însă prin glasul lui Simon Renard: « Ne laissez pas les choses aller plus loin. Cédez, madame, pendant qu'il est temps encore. Vous pouvez encore dire la canaille, dans une heure vous seriez obligée de dire le peuple ». Reflecție pe care Negruzzi are s-o redeie prin « Proști dar mulți » în situația în atîtea privinți analogă din admirabilul său *Alexandru Lăpușneanu* și pe care are s-o reieci Alecsandri, utilizînd și expresia pregnantă a novelistului român. Grupul de miniștri din jurul lui Hirzobeanu vor să reziste mojișilor răzvrățiți. Cel mai înverșunat e Viteazovici, generalul miliției: « Să ve soldații, să dea cu tunurile în norod . . . Mojișii! . . . trebuie împușcați! » — « Mojișii, mojișii, dar mulți . . . Nu cerca marea cu degetul », îi răspunde cumintele răzeș Arbore, în timp ce afară strigătele de « Jos miniștrii, jos ciocoi, jos Aga » continuă cu înverșunare, dar pietrele sparg geamurile“ (Charles Drouhet, *op. cit.*, p. 15).

În josul paginii, o notă în care Charles Drouhet dezvoltă analogia între episodul citat din *Marie Tudor* și „burzuluirea“ norodului din *Alexandru Lăpușneanu*. Formularea lui Drouhet lasă să se înțeleagă că ar fi o posibilă influență:

„Lăpușneanu își sacrifică favoritul, iar mulțimea cu un ceas mai înainte dușmănoasă, pleacă aclamînd pe Vodă, precum în *Marie Tudor* se împrăștie, aclamînd pe regina huiduită cu puțin înainte, cînd i se făgăduiește capul favoritului Fabiani. Scena aceasta din *Alexandru Lăpușneanu* n-are nici un substrat istoric; ea a fost plăsmuită în întregime de Negruzzi, căruia i-a venit în ajutor în unele puncte drama franceză a lui Hugo, tradusă de dînsul în 1837 cu trei ani înainte de publicarea novej sale“ (*ibidem*).

Cît despre episodul limitat al omorîrii lui Moțoc acesta pare inspirat mai degrabă de cronica lui Miron Costin, anume uciderea lui Batiște Veveli de către „prostime“. Observația aparține lui C. G. Ionescu, care în articolul *Valoarea artistică a inspirației istorice în opera lui C. Negruzzi* („Limbă și literatură“, IV, București, 1960, p. 181—189) întreprinde o minuțioasă cercetare a raporturilor cronicii cu nuvela, exagerînd însă nepermis de mult, găsind asemănări

(pînă și de nume!) între Alexandru Lăpușneanu și Alexandru Iliăș de care se ocupă Miron Costin. Rămînem, deci, la fragmentul despre sacrificarea lui Batiște:

„Dacă au agiunsu în șesul Bahluului domniia, aproape de mănăstirea Balicăi, locul era tot plin de oameni, nu să vedea șesul deșertu necăiuri. Striga: «Dă-ne, doamne, pre greci». Unii hăicăia, alții suduia și jecuiia. Și acolo au strigatū pre Batiște, să le dea, carele era tot aproape de Alexandru vodă, vâdzîndū strigarea pre sine. Ce, nu sta domniia de grijea lui, ce de grijea sa și numai ce i-au dzis să să depărtédză de la dînsul. Și așea l-au apucat și l-au dat pre mîna țaranilor. Nespusă vrăjmășii a prostimei! Și așea, fără de nice o milă, de viu, cu topoară l-au făcut fărime. Și pînă într-atîta s-au amestecat unii, anume Bosie Lăpușneanu, cît nici ermucul den spinarea lui Alexandru vodă, că bura a ploaie, atuncē n-au hălăduitū” (Miron Costin, *Opere*, Ediție critică... de P. P. Panaitescu, 1958, E.S.P.L.A., p. 99).

Ramiro Ortiz remarcase asemănarea finalului părții a III-a din nuvelă cu un episod din *Legenda de los siete Infantes de Lara*, rezumată în *Crónica general*. Posibilitatea unei influențe este însă exclusă de Ramiro Ortiz, înclinat să creadă că scena aranjării în ordine a capetelor boierilor asasinati ar fi un ecou al vizitei scriitorului în osuarul Mănăstirii Neamțului (vezi *Scrisoarea VI*). Mai recent, Olga Tudorică (*Un motiv literar spaniol la C. Negruzzi*, în „Analele Universității București”, seria Științe sociale, Filologie, anul XIII, 1964, p. 101—103) apreciază că Negruzzi ar fi putut cunoaște *Legenda celor șapte Infanți de Lara* prin intermediul lui Florian. În *Oeuvres complètes* de Florian, Leipzig, 1810, se găsește în volumul al VI-lea, la p. 65, capitolul despre Almanzor după Juan de Mariana, o notă care rezumă legenda Infanților. Pasajul: „Pendant ce temps le perfide Velasquez sous prétexte d'aller attaquer les maures, conduit ses sept neveux dans une ambuscade, où les ennemis les ayant enveloppés ils périrent tous jusqu'au dernier après des exploits admirables, et avec des circonstances qui rendent cette histoire infiniment touchante. Cet oncle barbare envoya les têtes des sept infortunés dans le palais de Cordou, dans un plat d'or couvert d'un voile. Le père en découvrant ce plat, tomba privé de sentiment”, ar fi inspirat fragmentul din *Alexandru Lăpușneanu* în care doamna Ruxanda leșină în fața piramidei de capete (p. 90, r. 18—p. 91, r. 5). Am citat contribuția numai cu titlu de ipoteză, fără a avea vreo certitudine, întrucît, continuînd în acest fel, găsim situații care se repetă în mod fatal de la o operă la alta, dictate de „materia” asupra căreia se apleacă scriitorul.

Moartea lui Lăpușneanu (p. 94—96) amintește, după Eugen Lovinescu (*op. cit.*, p. 198), de moartea lui Ivan cel Groaznic.

Un ultim ecou literar al uciderii lui Moțoc în *Nicoară Potcoavă*. Marele armaș Sima Ghiorț e sacrificat de mulțime și Sadoveanu consemnează moartea în termeni foarte apropiați de Negruzzi:

„Într-o clipă, balaurul cu o mie de capete a rupt și a mistuit jertfa” (Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, Editura Tineretului, 1967, p. 370).

Alexandru Lăpușneanu rămîne pînă astăzi, din punct de vedere valoric, capul de serie al nuvelei istorice românești, model al speciei. E ceea ce va recunoaște Odobescu, reunindu-și în volum în 1860 cele două nuvele, *Mihnea-vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*, apărute separat în anul 1857, și, respectiv, 1860:

„După titlul și după copriinderea acestui mic volum, fieșcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orice imitație, încercările mele sînt, negreșit, cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, pre cît s-a putut, formele și limba *Letopisișelor* naționale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai virtos Țara Moldovei; să adun datine, numiri și cuvinte bătrînești, spre a colora aceste două episoade culese din cronicile vechi” (citată după Alexandru Odobescu, *Opere*, I, 1965, Editura Academiei, p. 264).

Odobescu va reproduce aprecierile din 1860 și în prefața mai largă a ediției din 1886.

Observăm că titlul însuși de *Scene istorice* trece de la Negruzzi la Odobescu, care pune pe frontispiciul ediției din 1860: *Scene istorice din cronicile românești*. Influența lui Negruzzi asupra lui Odobescu s-a exercitat în chip fecund, afectînd însăși concepția artistică, depășind aspectele particulare pe care le-am înregistrat în cadrul notelor. Odobescu se inspiră și el din cronici, la care face numeroase trimiteri, adăugînd însă și alte izvoare, cu o erudiție explicită care duce la reconstituire documentară minuțioasă dar încetinește mișcarea epică. Se simte, de asemenea, aceeași culoare romantică, dar cu exagerări și naivități de care Negruzzi fusese scutit. Tipologia însăși ne permite să vorbim de înrîurire, mai cu seamă în legătură cu *Mihnea-vodă cel Rău*, chiar dacă în sursa istorică se află conturul esențial al personajelor. Ca și Lăpușneanu, Mihnea este disimulat stăpînindu-și bucuria cînd i se propune domnia. Crud pînă la demență, el se răzbnună împotriva boierilor, aglomerînd nelegiuirile: dărîmarea caselor și a bisericilor, torturi, incendierea mănăstirii Bistrița unde se aflau închiși slujitorii boierilor și preoții adversari, violuri, impozite oneroase. Logofătul Stoica, omul de încredere, e o variantă a lui Moțoc, iar doamna Smaranda, ca și Ruxanda, duce o viață pură, de soție cinstită și bună creștină. *Doamna Chiajna* oferă mai puține puncte de analogie, mare parte a nuvelei fiind ocupată de episodul romantic al dragostei nefericite dintre Ancuța și Radu Socol. În ceea ce privește optica istorică, atît *Mihnea-vodă cel Rău* cît și *Doamna Chiajna* trădează o viziune mult simplificată în comparație cu *Alexandru Lăpușneanu*. Pentru Odobescu, domnitorii cumulează toate viciile, în timp ce boierimea săvîrșește acte salvatoare omorîndu-i. E, în fond, o întoarcere la punctul de vedere al cronicilor.

Influența lui Negruzzi se poate vedea și în compoziție. Atît *Mihnea-vodă cel Rău* cît și *Doamna Chiajna* sînt împărțite în cîte patru capitole, de dimensiuni foarte apropiate de capitolele nuvelei lui Negruzzi. În *Mihnea-vodă cel Rău*, fiecare capitol este precedat de un motto, extras din replicile eroilor, de

o tonalitate, în general, violentă, foarte apropiată de a „motto-urilor din *Alexandru Lăpușneanu*: I *Mănești* „Să n-aibi milă!“; II *Curtea de Argeș* „Nu-i așa c-avuțiile-s amăgitoare?“; III *Cotmeana* „Fuga e rușinoasă... dar e sănătoasă...“; IV *Sibii* „Să știe tot omul că am omorît pe Mihnea-vodă!“

Înainte de a trece la succesiunea literară a nuvelei, trebuie amintită și *Lopușna*, *nuvelă istorică de G. Asachi*, publicată în *Calendar pentru români pe anul 1870*, Iassy, Imprimeria Institutului Albinei române, p. 16–32. „Nuvela“ lui Asachi, postumă, e un amestec de literatură și istorie, o însăilare trudnică a evenimentelor din prima și a doua domnie a lui Lăpușneanu, cu multe trimiteri la izvoare, între care nu lipsește „Miron vrednicul de crezare autoriu“ (p. 17). În privința lui Miron Costin, Negruzzi nu se află singur în culpă! Sîntem informați, printre altele, asupra relațiilor cu sultanul, a conflictului cu Iacob și a instalării ca domn a acestuia. La Hotin, țărani ar fi cerut lui Iacob „scăderea dăbîlilor și moartea lui Bernovski și Moțoc“ (p. 27). Moțoc și Stroici se găsesc între conjurații care-l aleg pe Tomșa în locul lui Iacob, sfîrșind pe eșafod în Polonia. Cea de a doua domnie a lui Lăpușneanu aduce o mai expresă tentativă de a defini eroul sangvinar care declară singur că „nimenea nu-l întrece în finețe“. Întîlnim aici multe elemente comune cu nuvela lui Negruzzi, decapitarea la ospăț a boierilor altădată complotiști, dărîmarea cetăților cu excepția Hotinului, boala tiranului, călugărirea sub numele de Paise [sic!], amenințarea la trezire și otrăvirea de către doamnă. Asachi încheie: „Aceste evenimente descrisă mai sus și pentru care am întreprins un înadins voiaj cu familia me în Bucovina, unde la Lopușna am cules mai multe interesante detaliuri a căria văzute s-au reprodus de pe natură în acest calendar“. Binecunoscutele litografii ale lui Asachi, reproduse cu frenezie de toți cei care au voit să folosească o iconografie de epocă pentru *Alexandru Lăpușneanu*, sînt, în realitate, făcute de autor pentru propria sa „nuvelă“ *Lopușna* și nu au legătură directă cu textul lui Negruzzi!

Nuvela lui Negruzzi a avut o bogată descendență literară, inspirînd cîteva dramatizări, dintre care prima, în ordine cronologică, aparține lui Bolintineanu. Piesa lui Bolintineanu a fost publicată în volum împreună cu o altă lucrare dramatică: *Alexandru Lăpușneanu, dramă în trei acte, și După bătaia de la Călugăreni, dramă în trei acte și în versuri de Dimitrie Bolintineanu*, București, Tipografia Națională, 1868.

Pentru Bolintineanu, Alexandru Lăpușneanu este, în prima domnie, un erou luminat, anunțînd un program pașnic, o încercare de echilibru între boieri și popor. Conturul personajelor suferă însă, din cauza tiradelor romantice și sentimentale egalizatoare. Bolintineanu face, el, declarații în locul domnului: „ziua te chem, în somnu-mi îmbrățișez chipul tău ce fugă ca o rază, ca un vis, ca o fericire; adesea simț suflarea ta îmbălsămită, întăritînd molatec simțirile mele îmbătate, atunci tăcerea nopții pare că se curmă în dulcele șoapte de sărutări, atunci plecînd fruntea mea pe buzele tale umede și arzînde, tu tremuri ca o

floare la suflarea vîntului și ca un fluture desfătător udînd gurița florilor cu roua aripelor sale, tu uzi buzele mele cu nectarul buzelor tele și fugi“ (p. 7).

În a doua domnie, Lăpușneanu apare schimbat, vechile angajamente au fost trădate, țara a fost vindută turcilor. Justificîndu-și politica, domnul vede întreg răul în boierii veșnic nemulțumiți. Ruxandrei, care, în spiritul cronicarului, îi dă ca exemplu statul albinelor, Lăpușneanu îi răspunde cu o adevărată filozofie a istoriei, nu lipsită de profunzime. La el, ideile machiavelice (impunerea fricii, preferată captării bunăvoinței) se amestecă cu accepția unui rău etern, aflat în firea intimă a lucrurilor.

Conflictul piesei este destul de convențional, aglomerînd inutil trama epică atît de riguroasă a lui Negruzzi. Intervin două amori, al lui Maluk, capul gărzilor domnești, pentru Ruxandra, și al Ruxandrei pentru Ștefan căpitanul, pe care vrea să-l folosească în răzburarea politică plănuită împotriva lui Lăpușneanu. Bolintineanu are în vedere în primul rînd cronică, astfel încît aflăm că Veveriță, Spancioc și Stroici au murit la Liov, măcelul boierilor (de la care nu scapă decît Ștefan!) e organizat cu concursul lui Maluk. În finalul, mai redus ca dramatism din cauza parazitarelor meditații, Lăpușneanu, obsedat de umbrele boierilor uciși, cere să fie călugărit, după care instinctele genocide revin. Otrăvirea și sfîrșitul tiranului păstrează, în linia mari, datele cronicii și ale nuvelei.

La Cernăuți, în 1884, se publică *Lăpușneanu-Vodă*, tragedie în cinci acte de Samson Bodnărescu, de o valoare mai redusă decît drama lui Bolintineanu. Bodnărescu și-a scris tragedia, cu excepția citorva scurte pasaje, în versuri, și a căutat să-i dea o alură meditativă, pentru care însă îi lipsesc, evident, mijloacele. El e mai fidel lui Negruzzi decît Bolintineanu, deși abia în ultimele acte se petrec întîmplările la care se referise și prozatorul moldovean. Apar în tragedie două noi personaje, cu rolul de a ațîța zizania între Lăpușneanu și Ruxanda și a mijloci astfel pieirea domnului: Ana, soția lui Peucer, ucis de Moțoc, și Șraiber, un reformator calvin. Și în piesa lui Bodnărescu, conflictul politic, riguros motivat la Negruzzi, e deviat într-o inutilă complicație amoroasă: dragostea lui Stroici pentru Ruxanda, folosită abil de doamnă pentru distrugerea lui Lăpușneanu. Practic, corespondențele cu nuvela încep de la sfîrșitul actului al treilea, odată cu întîlnirea dintre boieri și domnul care face cunoscuta declarație programatică:

„Aș vre să-l știu pe-acela ce poate-altfeli dori,
Și care se încearcă cu altfeli de dorinți.
Divanul? cine oare i-a dat un drept să puie
Al țării steag pe cuibul în care ferb acestea?
Și cine sunt aceia ce-au cutezat să-și deie
Asemene poreclă? Boieri veliți ca voi,
Ce n-au alt dor în lume, decît să se hlizească
La luciul coroanei, totuna chibzuind,

Cum ar putea să pună nemernica lor mină
Pe-asemene podoaă? Aceștia nu sint țara,
Și dacă nu li place și nu mă vreu pe mine,
Îi vreu pe dinșii eu!“ (p. 93—94).

Masacrul boierilor și sacrificarea lui Moțoc au loc după semne premonitorii precum căderi de stele, cutremure cu morți aruncați din morminte, oprirea nisipului din ceasornice. Spre final, eroul central al tragediei devine doamna Ruxanda. Ea primește, în timpul bolii lui Lăpușneanu, delegația de boieri condusă de Stroici, declarând că își va apăra soțul. În realitate ea îi trimite otravă, acuză boierii de a fi omorât un bolnav și primește coroana din mâinile lui Stroici.

O altă dramatizare aparține lui Iuliu I. Roșca: *Lăpușneanu domnul Moldovei, tragedie; reprezentată pentru prima oară la Teatrul Dacia din București, cu o reproducere după tabloul d-lui Stăncescu „Moartea lui Lăpușneanu“*, București, C. F. Bidșovski editor, 1886. În „Prefață“, Roșca se declară eclectic în felul lui Delavigne. El admiră clasicismul, după modelul căruia își va construi piesa, dar potrivit romantismului se inspiră din trecutul național. Fidel profesiei de credință enunțate, Iuliu Roșca va respecta cele trei unități, acțiunea petrecându-se în cadrul unic al palatului domnesc de la Hotin în anul 1566, chiar înaintea sfârșitului lui Lăpușneanu. Nucleul tragediei îl constituie visul doamnei Roxandra în care conjurația boierilor și răscoala populară se îndreaptă necruțător împotriva întregii familii a domnului. Soluția rămâne jertfirea soțului, pentru a-și salva copiii. În genere, piesa lui Iuliu Roșca evită situațiile violente romantice și acut melodramatice ale altor dramatizări. Ea are o corectitudine care o scutește de exagerări, dar cade adesea în declamatoriu. Influența lui Alecsandri poate fi depistată în replicile retorice, abundând în interogații.

Tragedia începe odată cu întoarcerea lui Spancioc și Stroici, acesta îndrăgostit de Ana, nu de Roxandra ca la Bolintineanu și Bodnărescu. Boierii caută să o atragă pe doamnă în calculele lor politice. Stroici refuză tronul care i s-ar oferi după moartea lui Lăpușneanu, vrînd să se dedice cultivării limbii (!), iar într-o notă, az acoperire în Hasdeu, aflăm chiar că e „părintele filologiei latino-române“ (?!). Doamna, adevărată eroină de tragedie clasică, are de făcut opțiunea, formulată, de altfel, și la Negruzzi, între soț și fiu. Lăpușneanu, deși văzut ca o brută, expune principii democratice, preconizînd sprijinirea pe popor, împotriva boierimii. Aceasta este văzută diferențiat istoric, vechea boierime întrunind calități superioare urmașilor degenerați (ecou din *Ochire retrospectivă*?).

Scene întregi sînt versificate după Negruzzi, doar cu cronologia schimbată sub imperiul unității de timp. Iată întîlnirea Roxandra-domn:

LĂPUȘNEANU
(întîmpînînd-o)

Ce pricină e oare
De-ți lași și fus și furcă în zi de lucrătoare
Și vii aicea?

ROXANDRA

Doamne, ce lucru m-a-ndemnat,
Sint lacrimile-amare, ce pragul mi-au scaldat,
A văduvelor mume ce soții și copiii
Și-i văd, fără-ncetare, căzînd pradă urgii
Domnești“ (p. 115—116).

„Oriunde ies în cale nimica nu-ntînesc
Decît sărmani ce tații cerîndu-și se tîrasc
Nainte-mi, iar rădvanul oprindu-mi-l în cale
Soții și mame părul și-l smulg de-adîncă jale
Și-n față-mi tot azvîrlă amenințarea lor:
«Roxandro, vei da seama de tot — îmi strigă-n cor —
Ce face Lăpușneanu, fiindcă-l lași bărbații
Să ni-i ucidă, tiii să ni-i jertfească, frații
Să ni-i sugrume...»“ (p. 116)

„Prea bunul și viteazul meu Domn. Ajung-odată
Atîta risipire de sînge creștinesc.
Gîndește-te că toate în lume se sfîrșesc,
Că după viață-i moarte și-oricare om dă seamă
Colo, de orice faptă“ (p. 117).

Tragedia se încheie după modelul riguros al nuvelei. Lăpușneanu agonizează străjuit de Spancioc și Stroici, după moarte îi va succeda la tron Bogdan.

Din notele de la sfîrșitul volumului aflăm că tragedia a fost scrisă în 1879 și, după acceptarea ei de Direcția generală a teatrelor în ianuarie 1880, a fost jucată la 5 martie 1881, cu Pascaly în rolul lui Lăpușneanu.

Figura lui Alexandru Lăpușneanu a atras și pe Eminescu, care plănuia tot o dramă, integrată însă în ciclul mai larg al Mușatinilor. Într-un proiect de *Dodecameron dramatic*, la punctele 9 și 11 figurează același titlu: *Alexandru Lăpușneanu* (ms. 2275, f. 175^v; citat după G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, II, București, Fundația pentru literatură și artă, 1935, p. 278). Tot Călinescu, la p. 310 și urm., se ocupă pe larg de proiectul de dramă *Alexandru Lăpușneanu*, conceput „din epoca prestudentească“:

„Din Alesandru Lăpușneanu s-ar putea face un Makbeth românesc cu întrebuițarea mai ales în ultimul act a novelei lui Negruzzi.

Act. IV. Scena ult. Alexandru se roagă să-l călugărească și apoi moare.

Act. V. 1. Călugărul (Mitropolitul) său un inamic, monolog: A căzut. Espunerea.

2. Scularea lui și amenințarea că e călugăr.

3. Furia și declararea ca Domn. Momentul în care vrea să omoare pe D-na și copilul.

4. Mitropolitul o consilie să puie venin. Ea toarnă tremurînd pe cînd unul face pumnalul d-asupra ei.

5. Bea, simte moartea viînd. Doamna-n spaimă.

6. Cînd moare boierii-l țin în sus ca să-l privească murînd. Clopotul sună unul. Actele 1, 2, 3. Usurparea tronului. Luarea în căsătorie a Ruxandei. Tăierea boierilor" (ms. 2254, f. 301; la Călinescu, p. 311).

Așa cum se prezintă drama în însemnările lui Eminescu (ms. 2254, ff. 203 — 206, 219—245, ms. 2282, f. 199 și urm.), ea aparține, după Călinescu, anilor 1877—1880. Personajele sînt: Alexandru Lăpușneanu, Văscan Movilă, Iosef Veveriță, Moțoc, Ioan Visternic, Bogdana, Cracale Capotescul, uricar.

În fragmentul transcris de Călinescu la p. 312—314 se face aluzie la un Gruie care s-a dus să ceară socoteală turcilor după ocuparea Hotinului și a fost apoi ucis de Lăpușneanu. Jurg Hrăbor trece în revistă expansiunea otomană în versuri care prefigurează *Scrisoarea III*.

În alte fragmente, un boier elogiază pe Gruie și evocă înmormîntarea ultimului Mușatin, care, după opinia lui Eminescu, a fost Petru Rareș. Soția lui Gruie își jelește bărbatul și blestemă pe Lăpușneanu, precum și pe Ioan Visternic, care și-a bătut joc de ea, făgăduindu-i că-i va scăpa bărbatul de la moarte. Portretul lui Lăpușneanu, complice la planul diabolic al lui Ioan Visternic, e în spiritul lui Negruzzi:

„În sfișit te vād odată Lăpușneanu, nu în fală,
Cu privirea ta vicleană, ce îndeamnă și înșeală,
Dară nu îmi plec genunchii la a tronului tău dreaptă,
Tu nu ești Domn pentru mine: fiară cruntă și nedreaptă.
Ceea ce-o să-ți spun acuma n-am mai spus-o nimănui,
Gide, ce-mi făcuși bărbatul, Lăpușnene, unde-i Gruia?
O, veniți, veniți aproape, ascultați și voi cu toți
Ce se-ntimplă în Moldova sub domnia ăstui hoț" (p. 321—322).

„Mintea chiar mi se pierduse, îmi arătă o scrisoare
Scrisă chiar de a ta mină, Lăpușnene, de scăpare
Și pe cînd uitam cu dînsul datoria de soție
Trup fără de vro voință și cuprins de nebunie...
Tot el a trimis în taină să-l ucidă... l-a ucis.
Cum mă deșteptai atuncea din grozavul, negrul vis...
Nu i-a fost de-ajuns o moarte... trebuia rușine adîncă,
Trebuia ca la mormîntu-i să urmeze o pată-încă,
Trebuia ca cu rușine să mă-mbrac în negru port.
Și să nu-ndrăznesc privirea-mi s-o arunc la acel mort...
Trebuia ca și copiii s-aibă drept a-mi zice odată
Mumă! ai trăit cu omul ce-a ucis pe-al nostru tată...

Ei acuma, Lăpușnene, spune drept, așa-i că-ți place
Ce adîncă mișelie, izvodiși în pieptu-ți, drace!
Mai rămîne încă una ca de tot să te desminii,
Spinzură-l în ochii lunei, lasă să-l mănince cinii" (p. 323).

Întrucît legea cere ca siluitorul să fie pedepsit cu moartea, Lăpușneanu o obligă pe Bogdana, soția lui Gruie, să se cunune cu Ioan Visternic, ucigașul lui Gruie. Astfel, acesta e salvat, primind pe deasupra și daruri de nuntă de la domn. Lăpușneanu își comentează cu cinism judecata:

„L. Ei boieri, așa-i că bine judecai? mergeți cu bine,
Mergeți că v-așteaptă nunta și urați-mi-i de bine,
Mergeți, la mulți ani le ziceți și să sporească
Zile mîndre înainte pe-a lor cale să-nflorească" (p. 326).

Apoi Lăpușneanu se lansează în meditații asupra morții lui Gruie, vorbind la sfișit de o nuntă cu totul insolită, care, după G. Călinescu, ar fi măcelul celor 47 de boieri.

Ultima dramatizare aparține lui George Mihail-Zamfirescu, *Cumincedtura*, piesă într-un act, apărută în 1925, Editura „Umanitatea“, București, Tiparul „Scrisul românesc“, Craiova. Ea se petrece la Iași, în sala armelor, în timpul celei de a doua domnii a lui Lăpușneanu. Piesa respectă datele nuvelei, accentuînd însă acțiunea în sensul monstruosului, cu preferință pentru scene „tari“, de un gust cu totul îndoielnic. Deja, de la ridicarea cortinei, o fereastră ogivală lasă să se vadă în curte o spînzurătoare pregătită, vom afla mai tîrziu, pentru Moțoc. Lăpușneanu apare subjugat instinctelor sanguinare, cum recomandă și indicațiile de regie: „rînjește“, „cu privirea fulger“, „tunător“, „șuierat“, „cu ură“, „rîde sinistru“. Ca și Hamlet cu Polonius, Lăpușneanu se joacă cu Moțoc, făcîndu-l să afirme întîi un lucru și, după aceea, contrariul lui:

„LĂPUȘNEANU (*printre dinți*): Mi-s dragi boierii, vornice — dragi ca lumina ochilor!

MOȚOC: Și mie, stăpîne...

LĂPUȘNEANU (*clocotește*): Cinstiți și vrednici...

MOȚOC: Mereu am cutezat să spun: boierii sînt cinstiți și vrednici!

LĂPUȘNEANU (*zbucnește*): Sînt răi și flămînzii boierii... Hiare...

MOȚOC (*pălește*): Hiare, măria ta — hiare... (p. 17).

Din caracterul turnat în piatră la Negruzzi, G. M. Zamfirescu a făcut un tiran de melodramă care fură pumnalul de la brîul lui Veveriță, își suspectează soția de trădare și-și formulează aluziile premonitorii într-un stil de-o perfectă falsitate:

„LĂPUȘNEANU (*vesel, nebun*): Și-acum să ne pornim! Mi-e sete, boieri! Mi-e sete de vin, de ochii voștri blînzi, de bucuria și seninul inimilor voastre — de vin roșu ca singele mi-e sete, boieri" (p. 24).

Măcelul boierilor are loc într-o sală alăturată, dar capul lui Veveriță se rostogolește în scenă la picioarele domnului. Sacrificarea lui Moțoc urmează după Negruzzi, deși aici ea se desfășoară la sugestia domnului. Nu lipsește nici celebra replică: „Proști, dar mulți!” (p. 32), după care Moțoc e spânzurat de mulțime. Ca și cum atâtea morți nu erau suficiente, Lăpușneanu îndeamnă pe un căpitan să înjunghie pe armașul ce pregătise măcelărirea boierilor și el însuși se ia la luptă cu doamna, după ce îi strigă lângă piramida de capete: „Să le lingi vînătaia buzelor, să le bei din țeastă... Ți-a sosit și ție vremea!” (p. 37). Însăpămintată, Ruxandra „îi înfige ghiarele în gîtlej”, Lăpușneanu „scoate junghiul și ridică mîna, urlînd”, dar apare în prag copilul, Bogdan. Mama și fiul se îmbrățișează, Lăpușneanu cade la picioarele lui Bogdan care „instinctiv, prinde să-i apese capul în podea cu virful pantofului” (p. 38). Consecvența în melodramă e și consecvență în lipsa de gust.

Plecînd de la textul lui Negruzzi, compozitorul ieșean Al. Zirra a creat opera *Alexandru Lăpușneanu*, „un adevărat *Boris Godunov* românesc”, după fericita formulă a lui N. I. Popa (*Istoria literaturii române*, II, București, 1968, Editura Academiei R.S.R., p. 396).

În volumul *Visări păgîne* de Ion Pillat (București, Minerva, 1912) se găsește sonetul *Lui Lăpușneanu-vodă*, (p. 109 — 10) construit pe antiteza între agitația zgomotoasă a norodului și calmul teribil al domnului, decis să-l sacrifice pe Moțoc pentru a-și prezerva liniștea:

„Dar cînd se las-amurgul Moțoc e spovedit
Și dat mulțimii pradă — e sînge și pămînt...
Să dormi tu, Lăpușnene, o noapte liniștit!”

Alexandru Lăpușneanu. „Dacia literară”, tom. I (ianuarie—iunie 1840), Iași, p. 9—50 (C. Negruzzi), cu titlul: *Scene istorice din cronicile Moldaviei. Alexandru Lăpușneanu*. [DL]; „Curier de ambe sexe”, periodul III, nr. 6, p. 81—107; după „Curier”, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 35, 25 august 1840, p. 273—278; nr. 36, 1 septembrie 1840, p. 281—286; nr. 37, 8 septembrie 1840, p. 289—293; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 111—134 [PT]; „Dacia literară”, ediția a doua, Iași, 1859, Tipograf-editor Adolf Bermann, Podul Vechi, no. 79, p. 1—31 (C. Negruții).

Variante

78 5 poreclit Despotul PT: Despot DL; 6 cîrnuia PT: ocîrnuia DL; 8 Constantinopol PT: Constantinopol DL; 8 izbutise PT: izbutisă DL; 9 să PT: ca să DL; 9—10 răpitorul PT: ripitorul DL; 11 Întrase PT: Intrasă DL; 14 să-i deie PT: să-i dea DL; 15 alătura PT: alătura DL; 16 până în PT: pîn-în DL; 22 simbria PT: simbria DL; 23 vedea PT: vede DL; 25 Să deie

PT: Să de DL; 27 nostri PT, DL; 28 înțelepciunea PT: înțelepciunea DL; 33 răspunse PT: răspunsă DL; 34 intrară PT: intrară DL; 34 sub PT: subt DL; 35 căpitanii PT: capitaniii DL.

79 1 Acestii PT, DL; 1 erau PT: era DL; 5 Bine-ați PT: Bine ați DL; 7 bîntuirile PT: bîntuirele DL; 9 măria-ta PT: m. ta DL; 10 sînt PT: sunt DL; 13 vrea PT: vre DL; 16 scîntieră PT: schinteieră DL; 19 vrea PT: vre DL; 21 sîntem PT; suntem DL; 22 sînt PT: sunt DL; 22 pribegi PT: prebegi DL; 23—24 prieteni PT: prietini DL; 24—25 vom avea PT: vom ave DL; 33 sînt PT: sunt DL; 39 suceau PT: sucea DL; 40 clipeau PT: clipea DL.

80 3 va pustii PT: va pustie DL; 9 Intoarceți-vă PT: Intoarceți DL; 10 ca PT: că DL; 11 vrea PT: vre DL; 11 ciolanile PT: ciolanele DL; 15 genuchii PT: genunchii DL; 23 nostri PT, DL; 23 Incredi-te PT: Increde-te DL; 24 înțelegînd PT: înțălegînd DL; 39 mă vei putea PT: mă vei mai putea DL; 42 Patriot PT: Moldovan DL.

81 3 Sînt PT: Sunt DL; 7 erau porunciți PT: era poronciți DL; 14 dete PT: dede DL; 16 doamnă PT: doamna DL; 17 fugise PT: fugisă DL; 18 întîlnise PT: întîlnisă DL; 18 împedicare PT: împedecare DL; 21 avusese PT: avuse DL; 22 tremurau PT: tremura DL; 22 aveau PT: avea DL; 22 cuvinte PT: rezoane DL; 23 știa PT: știa DL; 25 sosise PT: sosisă DL; 26 arse PT: arsă DL; 28 urzeau PT: urzea DL; 29 ațîțau PT: ațîța DL; 30 sub PT: subt DL; 31 puteau PT: putea DL.

82 1 Nime PT: Nimene DL; 3 își aflaseră PT: își aflasă DL; 5 sub PT: subt DL; 5 creature a lui PT: creatura lui DL; 6 margini PT: margini DL; 9 Avusese PT: Avusesă DL; 9 întrase PT: intrasă DL; 10 care ieșea PT: care acum ieșea DL; 10 înfățoșase PT: înfățoșesă DL; 13 să între PT: să între DL; 15 mîhniciune a PT: mîhniciunea DL; 16 Ruxanda PT: Roxanda DL; 17 sub PT: subt DL; 18 tronul PT: tron DL; 22 străini PT: streini DL; 22 relegea PT: religia DL; 23 se locuiseră PT: se lăcuiseră DL; 27 întîrziat PT: întîrziat DL; 30 Într-o zi PT: Întru o zi DL; 31 erau PT: era DL; 32 au tăiat PT: au tăiet DL; 32 sub PT: subt DL; 34 Ruxanda PT: Roxanda DL; 38 îi tăie PT: îi tăi DL; 41 Ruxanda PT: Roxandă DL; 42 întră PT: intră DL.

83 2 atîrnau PT: atîrna DL; 9 sale PT: ei DL; 11 străine PT: streine DL; 12 espusă PT: supusă DL; 14 relegea PT: religia DL; 23 genuchii PT: genunchii DL; 24 zise PT: îi zise DL; 26 așa de dimineață PT: așa dimineață DL; 27 Lacrimile jupînesilor PT: Lacrămile jupîneselor DL; 32 urmă PT: urma DL; 35 nime PT: nimene DL; 37 sînt PT: sunt DL; 39 monăstirile PT: mănăstirile DL.

84 6 Ruxanda PT: Roxanda DL; 12 nostri PT, DL; 14 să intru PT: să intru DL; 16—17 Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că lași pre bărbatul tău PT: Ai să dai seamă lui Dumnezeu, îmi zicea bocindu-se și blestemându-te; ai să dai seamă, doamnă! că lași pre bărbatul tău DL; 18 doamnă PT: doamnă DL; 20 Ah! PT: Oh! DL; 20 neîncetat PT: nencetat DL; 21 mi-e PT: mi-i DL; 25 poimîne PT: poimîni DL; 25 nu vei mai vedea PT: nu vei mai vede DL; 26 mîne PT: mîni DL; 28 Mîne PT: Mîni DL; 29 unei PT: unii DL; 30 mîne PT: mîni DL; 32 Ruxanda PT: Roxanda DL; 34 cătră PT: către DL; 35 intrase PT: intrase DL; 40 slujea PT: slugea DL.

85 3 tuturor PT: tutulor DL; 8 erau PT: era DL; 9 aceea PT: acea DL; 11 și PT: iar DL; 17 nou PT: nuou DL; 25 mi-a părut PT: mi-au părut DL; 26 m-a silit PT: m-au silit DL; 26 de a vedea PT: de a vede DL; 27 țintea PT: țintea DL; 28 sînt PT: sunt DL; 29 cunoștiință PT: cunoștință DL; 29 nu poate fi fără PT: nu poate fără DL; 31 împrăștia PT: împrăștie DL; 35 sîntem PT: suntem DL; 37 nostri PT, DL.

86 2 răzămăți PT: răzimați DL; 3 nime PT: nimene DL; 6 se împrăștiară PT: se împrăștieră DL; 7 zise PT: zisă DL; 8 iertase PT: iertasă DL; 10 Acestii PT, DL; 10 erau PT: era DL; 13 se împrăștiase PT: se împrăștiesă DL; 13 se împăcase PT: se împăcasă DL; 14 se bucurau PT: se bucura DL; 24 de PT: cu DL; 24—25 Luau seamă PT: Lua sama DL; 26 socoteau că sînt PT: socotea că sunt DL; 28 prepuneau vreo cursă PT: prepunea vro amăgire DL; 28 intrînd PT: intrînd DL; 29 erau PT: era DL; 30 nime PT: nimene DL; 37 veneau PT: venea DL; 38 pluteau PT: plutea DL; 40 servetele PT, DL; 40 erau PT: era DL; 42 subțire PT: suptire DL.

87 1 (adu)ceau PT: (adu)cea DL; 1 talgerile PT: talgerele DL; 1 erau PT: era DL; 2 pîntecoase PT: pînticoase DL; 5 erau PT: era DL; 6 erau PT: era DL; 7—8 mîncau și beau PT: mîncea și bea DL; 8 mîncau și beau PT: mîncea și bea DL; 9 lucrare PT: lucrarea DL; 9 închinau și urau PT: închina și ura DL; 10 răspundeau PT: răspundea DL; 13 ridică PT: rădică DL; 13 paharul PT: paharul DL; 23 intrară și năpustiră PT: intrară și loviră DL; 27 zburlindu-i-se PT: zburlindu-se DL; 33 cădeau PT: cădea DL; 34 mureau PT: murea DL; 35 se apărau PT: se apăra DL; 36 se făceau PT: se făcea DL; 36—37 se înclăștau PT: se înclășta DL; 37—38 priimeau, îi strîngeau pîn-îi înădușeau PT: priimea, îi strîngea pîn-îi înădușea DL; 41 zăceau PT: zăcea DL.

88 2 salei PT: salii DL; 9 făceau PT: făcea DL; 9 slabă PT: mică DL; 11 pornirea PT: pornirile DL; 12 vrور PT: vor DL; 15 acestii PT, DL; 24 acea PT: aceea DL; 28 Da PT: Dar DL; 30 vrور PT: vor DL; 34 cereți PT: cereți DL; 36 au venit PT: a venit DL; 38 să ceară PT: să ceie DL.

89 6 intrînd PT: intrînd DL; 7 răspunse PT: răspunsă DL; 9 șarpe PT: șerp DL; 10 sînt PT: sunt DL; 27 zise PT: strigă DL; 14 nemaiîmprotivindu-se PT: nemaiîmpotrivindu-se DL; 17 strigă PT: striga DL; 18—19 le-am făcut eu oamenilor PT: le-am făcut oamenilor DL; 22 monăstirea PT: mănăstirea DL; 24 să deie PT: să dea DL; 25 sînt PT: sunt DL; 25—26 ei sînt niște proști! — Proști, dar mulți PT: ei sunt niște proști! Duhul aristocratic și atunci nu-l păreasa. — Proști, dar mulți DL; 30 Sînt PT: Sunt DL; 34 strigă PT: striga DL; 35 înțelegea PT: înțălegea DL; 38 să mă spoveduiesc PT: să mă ispoveduiesc DL; 41 spoveduiești PT: ispoveduiești DL.

90 5 răcnea PT: striga DL; 6 puteau PT: putea DL; 7 trăgeau PT: trăgea DL; 9 închiegase PT, DL; 12 acestei PT: aceste DL; 17 jertfă, se împrăștii PT: jărtfă, s-a împrăștiet DL; 26 merse PT: mersă DL; 27 intră PT: intră DL; 29 se petreceau PT: se petrecea DL; 30 obiceiul vremii PT: obiceiul barbar a vremii DL; 31 nu ieșeau PT: nu ieșea DL; 32 nu puteau PT: nu putea DL; 32 unei PT: unii DL; 34 zurba PT: zorba DL; 36—37 spăriată PT: speriată DL; 37 a intrat PT: a intrat DL; 38 dînsa PT: ea DL; 39 văd PT: văz DL; 42 Vină PT: vino DL; 43 se auzeau PT: se auzea DL.

91 7 luînd-o PT: luîndu-o DL; 13 erau PT: era DL; 14 treceau PT: trecea DL; 16 ne vom vedea PT: ne vom vede DL; 22 tăiese PT: tăiesă DL; 23 a vedea PT: a vede DL; 26 erau PT: era DL; 26 nime PT: nimeni DL; 29 ședeau PT: ședea DL; 31 acesti PT, DL; 32 căutau PT: căuta DL; 32 a intra PT: a intra DL; 33 erau PT: era DL; 34 străine PT: poloneze DL; 38 știau PT: știa DL.

92 2 o întări mai cu osăbire PT: o întări cu osăbire DL; 3 răpezi PT: repezi DL; 6 amenințitoare PT: amenințătoare DL; 6 chemîndu-l PT, DL; 9 chiamînd PT, DL; 9 pe boieri PT: pre boieri DL; 11 fiul PT: fiul DL; 18 sînt PT: sunt DL; 18—19 monăstirea PT: mănăstirea DL; 20 veți vedea PT: veți vede DL; 23 înghieță PT, DL; 24 se sfîrșăște PT: se sfîrșește DL; 27 După PT: Dupe DL; 27 Ruxanda PT: Roxanda DL; 33 urieș PT: uriaș DL; 36 se zăreau PT: se zărea DL; 36 răzămăți PT: răzemați DL; 38 nime PT: nimeni DL; 39 să între PT: să între DL.

93 2 să rădice PT: să ridice DL; 8 aminte de toate PT: aminte toate DL; 11 pocitănii PT: pocitanii DL; 11 sînt PT: sunt DL; 16 intrară PT: intrară DL; 24 morții PT: morței DL; 34—35 că sînt călugăr! Eu nu sînt călugăr, sînt domn! Sînt Alexandru-vodă PT: că sunt călugăr! Eu nu sunt călugăr, sunt domn! Sunt Alexandru-vodă DL; 41—42 Spancioc. Miron Costin. PT: Spancioc DL.

94 1 Ruxanda PT: Roxanda DL; 7 a trăit PT: au trăit DL; 7 a făcut PT: au făcut DL; 11 s-a trezit PT: s-au trezit DL; 19 lăcrimători PT: lăcrimitori

DL; 25 Ruxanda PT: Roxanda DL; 31 de PT: pre DL; 31 vrea PT: vre DL; 36 Ruxanda PT: Roxanda DL; 36 galbănă PT: galbenă DL; 39 păcat PT: pacat DL.

95 4 mitropolitul PT: mitropolit DL; 4 cu PT: dupe DL; 5 intrară PT: intrară DL; 7 intrară PT: intrară DL; 8—9 cine sînt și ce voiesc PT: cine sunt și ce vor DL; 10 sînt PT: sunt DL; 14 sînt PT: sunt DL; 15 a scăpat PT: au scăpat DL; 16 ghearile PT: ghearele DL; 17 să cerșătorească PT: să cerșitorească DL; 17 creștinilor PT, DL; 19 pîntece PT: pîntice DL; 31 creșteau PT: creștea DL.

96 1 îl țineau PT: îl ținea DL; 4 scrișneau PT: scrișnea DL; 5 înghiețată PT: înghiațată DL.

SOBIESKI ȘI ROMÂNII

Izvorul narațiunii se găsește în *Istoria imperiului otoman* a lui D. Cantemir. Cum cartea lui Cantemir, scrisă în latinește, nu fusese încă tradusă în limba română, foarte probabil că, dintre versiunile în alte limbi, Negruzzi a folosit-o pe cea franceză, în patru volume: *Histoire de l'empire othoman où se voient les causes de son aggrandissement et de sa décadence. Avec des Notes très instructives Par S.A.S. Demetrius Cantemir, Prince de Moldavie. Traduite en français par M. de Jonquières...* A Paris, Chez Le Clerc, père et fils, 1743. Celelalte versiuni publicate înainte de povestirea lui Negruzzi: în engleză: *The history of the growth and decay of the othoman empire. Part I... Written originally in Latin by Demetrius Cantemir, late Prince of Moldavia. Translated into English from the Author's own Manuscript, by N. Tindal...* London, Printed for James, John, and Paul Knapton at the Crown in Ludgate Street, 1734; în germană: *Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachs und Abnehmen, beschrieben von Demetrie Kantemir, ehemaligem Fürsten in Moldau...* Aus dem Englischen übersetzt. Hamburg, bey Christian Herold, 1745.

Traducerea românească va apărea după moartea lui Negruzzi: *Istoria imperiului otomanu, creșterea și scăderea lui, cu note foarte instructive de Demetriu Cantemiru, principe de Moldavia. Traducere română de dr. Ios. Hodosiu*, București, Edițiunea Societății Academice Romane, 1876.

Ocupîndu-se de domnia lui Mahomet al IV-lea, D. Cantemir se oprește la tentativa lui Sobieski de a face o alianță cu Constantin Cantemir împotriva turcilor și la refuzul dictat de rațiuni politice și familiale ale acestuia. Sobieski trece Nistrul și ajunge la Iași, unde rămîne în petreceri 14 zile. Apoi, intenționînd să alunge turcii din Moldova și avînd toate proviziile consumate, vrea mai întîi să-și asigure rezerve de la tătarii din Bugeac. Dar atît tătarii cît și turcii evită lupta deschisă. Ei hărțuiesc armata poloneză și o privează de hrană. De aici urmează paragrafele CXLIX—CLIII care l-au inspirat direct pe Negruzzi

cuprinzînd abuzurile armatei poloneze pe teritoriul românesc, precum și rezistența moldovenilor și răzburarea tătarilor. Cantemir relatează și incidentul de la Trei Ierarhi, cu comportarea demnă a prelatului („l'Archimandrite"). Paragraful CLIII este ocupat de istoria asedierii Cetății Neamțului („la forteresse de Nemez") și comportarea eroică a plăieșilor („dix-neuf chasseurs Moldaves"). Reacția lui Sobieski este aceeași ca la Negruzzi:

„Le cinquième jour ayant perdu dix de leurs camarades, ils capitulent à condition d'avoir la liberté de se retirer ou bon leur sembleroit. Spectacle surprenant! L'on voit sortir six hommes qui en portoient trois autres sur leurs épaules, parce qu'ils étoient blessés. En ce moment, tous les sentimens d'admiration, de honte, et de rage se succedent dans le cœur de *Sobieski*; il demeure interdit, et n'ouvre la bouche que pour commander qu'on les pend: puis il les renvoye avec éloge, sur ce que Jablonowski le fait souvenir qu'il a donné sa parole de les laisser aller en liberté" (tome III, p. 348—349).

Numele colonelului Turculeț este citat în paragraful CLV („un colonel *Moldave* nommé *Turculecz*").

Istoria asedierii Cetății Neamțului se găsește și în altă operă a lui D. Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir* (la p. 106—107 ale traducerii apărute la E.S.P.L.A., 1960, sub semnătura lui Radu Albala). Negruzzi nu putea însă cunoaște această operă, cum a demonstrat N. I. Apostolescu la p. 156 a cărții sale *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, Paris, 1909. D. Cantemir a redactat-o în latinește între 1716—1718 și ea a fost editată pentru prima oară abia în 1883, tomul VII din *Opere*, Tipografia Academiei Române, București. O variantă rezumată a operei apăruse totuși în 1783 la Moscova, ca un preambul al unei istorii a vieții lui Constantin Cantemir de Bayer (Beer). Nu am avut la dispoziție cartea lui Bayer pentru a vedea ce loc ocupă pasajul despre asediul Cetății Neamțului. Oricum, chiar dacă el este reproduș integral, sursa esențială a lui Negruzzi rămîne, prin atîtea detalii, *Istoria imperiului otoman*.

Negruzzi, conducîndu-se uneori foarte strîns după D. Cantemir, a dramatizat narațiunea, a schimbat, pentru varietate, ordinea unor episoade, acordînd vioiciune unui text care, altminteri, nu depășește intențiile unei literaturi evocatoare în sens didactic. Întîmplarea de la Iași cu rezistența arhimandritului (devenit la Negruzzi călugăr) nu mai este prezentată în succesiunea ei cronologică, ci o aflăm din istorisirea plăieșului întors din capitală. Celelalte modificări, neînsemnate de altfel, le descoperim ușor la o lectură paralelă a textelor. Trebuie, totuși, atrasă atenția, împotriva părerilor unanim admise, că Negruzzi nu a schimbat numărul plăieșilor (tot nouăsprezece sînt și la el), că nu a înlocuit moaștele sfîntului Ioan de la Suceava cu ale sfintei Paraschiva. Versiunea Jonquières se referă foarte clar la acestea din urmă și însăși nota lui Negruzzi (p. 98) este luată tot dintr-o largă notă a lui Cantemir, din care nu cităm decît fraza: „*Basile* Prince de *Moldavie*, obtint la permission de transférer les os de

cette Sainte, qui avoient été jusqu'alors conservés dans l'Eglise Patriarcale de Constantinople" (*op. cit.*, p. 495).

În *Sobieski și românii*, Negruzzi nu a mai ambiționat privirea profundă a istoriei ca în *Alexandru Lăpușneanul*. Nici intențiile de reconstituire a epocii nu se mai văd. Și dacă trebuie să apreciem cursul liber dat narațiunii care nu se sufocă sub excesul de erudiție ca la Odobescu, se cuvine totuși să observăm cadrul cu totul general în care se conturează o tipologie extrem de sumară. Să-i mai adăugăm povestirii încă o calitate prin negație, lipsa declamației, expunerea cu toată simplitatea, într-un dialog cursiv, a conținutului educativ și patriotic. Două tablouri încadrează această narațiune dramatizată: primul ne aduce în față armata poloneză în retragere, sugestia oboselii fiind realizată cu mare economie de mijloace, celălalt, și mai concis, retragerea combatanților, în spatele cărora se profilează imaginea hugoliană a cetății „ca un mare schelet de uriaș“.

După însăși mențiunea lui Negruzzi, povestirea a inspirat pe Alecsandri, într-o dramatizare jucată la Iași în iarna anilor 1856—1857. Este, cronologic vorbind, prima piesă istorică a lui Alecsandri. Am avut la dispoziție ediția a doua: *Cetatea Neamțului sau Sobiești și plăieșii români. Tablou istoric în 3 acturi de D. V. Alecsandri*. Ediția a doua, Iassy, Tipografia lui Adolf Bermann, Podul-vechi, 1857. În comparație cu narațiunea lui Negruzzi, naivitățile și excesul declamatoriu din piesa lui Alecsandri ies mai mult în evidență. Replicile sînt întretăiate de cuplete cu conținut patriotic, intențiile de a dramatiza conflictul eșuează și piesa capătă un aer facil de operetă. Tudora, personaj ce nu apare la Negruzzi, anunță dezastrul oștilor române cu părul „displetit“, ținînd în mîna dreaptă o „pală“, iar în stînga un steag leșesc. Tatăl ei, Șoiman, căpitanul cetății, e felicitat de Iablonovski, atunci cînd refuză să se închine polonezilor. Aceași Tudora, în uniformă de căpitan „leah“, are o tentativă ratată de asasinare a lui Sobiești. Totul se termină însă cu bine. După ieșirea plăieșilor din cetate și intervenția lui Iablonovski, Sobiești îl îmbrățișează pe Șoiman, iartă robii și pe Tudora, declarîndu-se prietenul românilor. „Ferice timpuri cînd astfel de sentimente ajungeau nu numai pentru a înflăcăra ci și pentru a plăcea și a mulțumi simțul estetic al spectatorilor“ (Lovinescu, *op. cit.*, p. 209).

Coșbuc a prelucrat și el episodul într-o baladă eroi-comică, cu accente burlești, *Cetatea Neamțului* („Universul literar“, București, XXI, nr. 1, 6 ianuarie 1903; vezi și G. Coșbuc, *Versuri*, 1961, Editura pentru literatură, p. 254—259).

Sobieski și românii. Calendar pentru poporul românesc pe anul 1845, Iașii, la cantora Foiei sătești, 1845, cu titlul *Sobiești și românii*, p. 22—29 (C. Negruții) [C]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 137—143 [PT].

Variante

97 7 erau PT: era C; 12 dobă PT: tobă C; 13 se mișcau PT: se mișca C; 19 regele PT: riga C; 20 rege PT: rigă C; 29 păzeau PT: păzea C; 29—30 se împărțeau PT: se împărțea C.

98 3 să-l luăm PT: s-o luăm C; 15 poruncă PT: poroncă C; 23 ascultă PT: asculta C; 27 monăstirile PT: mănăstirile C; 37 monăstirea PT: mănăstirea C; 41 Vasile-vodă PT: Vasilie V. V. C.

99 5 sub PT: subt C; 9 spuneau PT: spunea C; 11 să deie PT: să dea C; 18 pe loc PT: în olac C; 25 pereau PT: perea C; 27 ori îl spînzura, ori îl înțepa PT: ori îi spînzura, ori îi înțepa C; 43 (continuînd pe p. 100, r. 1) metereze să nu zică PT: metereze. Încărcați flintele și pitiți tot subt fița stîngă. Să nu zică C.

100 3—4 oaste întreagă PT: oaste-ntreagă C; 9 Regele PT: Riga C; 13 Măria-sa regele PT: Mărirea sa riga C; 19 zise PT: zisă C; 20 spăriet PT: spăriat C; 21 care PT: carii C; 33—34 băteau PT: bătea C; 34 răspundeau PT: răspundea C; 35 făceau PT: făcea C; 35 obora PT: oborea C; 36 erau PT: era C; 37 pereau PT: perea C.

101 3 nostri PT, C; 9 să ne leasă PT: să ne lasă C; 15 duceau PT: ducea C; 16 erau PT: era C; 24 regele PT: riga C; 29 jos PT: gios C; 30 se uitau PT: se uita C; 30 se făceau PT: se făcea C; 31 priveau PT: privea C; 32 zise PT: zisă C; 33 regele PT: riga C; 34 acesti PT, C; 38—39 zise PT: zisă C; 40 acesti PT, C; 43 vostri PT, C.

102 1 regelui PT: rigăi C; 4 se cobora PT: se coborea C.
Ceea ce urmează după N.B. lipsește în *Calendar pentru poporul românesc*.

REGELE POLONIEI ȘI DOMNUL MOLDAVIEI

Dacă *Aprodul Purice* sau *Sobieski și românii* înseamnă inspirația din trecut în scopuri patriotice și educative, dacă *Alexandru Lăpușneanul* ocazionalizează o sondare profundă a destinului individual prin raportare la sensul istoriei, *Regele Poloniei și Domnul Moldaviei* este o evocare a trecutului fără altă intenție decît a evocării. Povestitorul Negruzzi se lasă sedus de propriul talent narativ, recurgînd uneori la surse străine pentru a reinvia un episod, a creiona cîteva figuri. *Regele Poloniei și Domnul Moldaviei* este, în întregime, cam ceea ce numeau latinii în dramaturgie *contaminatio*. Scriitorul a contopit într-un filon unic două izvoare deosebite, ambele urmărite cu fidelitate, ajungîndu-se pe alocuri la traduceri nemărturisite. Primul izvor, la care conduce și o notă a lui Negruzzi, este *Histoire de Charles XII* a lui Voltaire, folosită de scriitorul român cu seninătatea tipică epocii. După două paragrafe în care sînt prezentați pe scurt doi dintre

protagoniștii narațiunii, Carol al XII-lea și Stanislav Lescinski, Negruzzi intră direct în operația de „prelucrare” a lui Voltaire. El se oprește pentru început la cartea a III-a a istoriei lui Voltaire, cum se vede din paralela fragmentelor care urmează:

„Carol văzuse pre palatinul Stanislav Leșcinski când îi fusese trimis deputat de confederația Varsaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului sved. El avea o fizionomie norocită, era franc, brav, deprins cu ostenelele și iubit de vasalii săi. Regele sfelizilor cunoscându-l, zise: Omul acesta îmi va fi purure prieten, și în gura lui Carol aceste vorbe însemnau: Omul acesta va fi rege. Curînd după aceasta, se porunci Adunării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se împotriva.

— Ce-i lipsește lui Leșcinski? îl întrebă regele sved.

— Sire, e prea june...

— E de vrîsta mea, îl curmă Carol posomorîndu-se; și bietul cardinal ieși, se duse acasă și, nu după mult, muri de necaz și de rușine că zisese o dobitocie.”

„Le jeune Stanislas Leczinski était alors député à l'assemblée de Varsovie pour aller rendre compte au roi de Suède de plusieurs différends survenus dans le temps de l'enlèvement du prince Jacques. Stanislas avait une physionomie heureuse, pleine de hardiesse et de douceur, avec un air de probité et de franchise qui de tous les avantages extérieurs est le plus grand, et qui donne plus de poids aux paroles que l'éloquence même. La sagesse avec laquelle il parla du roi Auguste, de l'assemblée, du cardinal primat et des intérêts différents qui divisaient la Pologne, frappa Charles”.

„Il ne tarda pas à s'informer du caractère du palatin Leczinski. Il sut qu'il était plein de bravoure, endurci à la fatigue; qu'il couchait toujours sur une espèce de paille, n'exigeant aucun service de ses domestiques auprès de sa personne; qu'il était d'une tempérance peu commune dans ce climat économique, adoré de ses vassaux, et le seul seigneur peut-être en Pologne qui eût quelques amis dans un temps où l'on ne connaissait de liaisons que celles de l'intérêt et de la faction. Ce caractère, qui avait en quelques choses du rapport avec le sien, le détermina entièrement. Il dit tout haut après la conférence:

«Voilà un homme qui sera toujours mon ami»; et on s'aperçut bientôt que ces mots signifiaient: «Voilà un homme qui sera roi».

Quand le primat de Pologne sut que Charles XII avait nommé le palatin Leczinski, à peu près comme Alexandre avait nommé Abdolonyme, il accourut auprès du roi de Suède pour tâcher de faire changer cette résolution; il voulait faire tomber la couronne à un Lubomirski: «Mais qu'avez-vous à alléguer contre Stanislas Leczinski? dit le conquérant — Sire, dit le primat, il est trop jeune». Le roi répliqua sèchement: «Il est à peu près de mon âge», tourna le dos au prélat, et aussitôt envoya le comte de Horn signifier à l'assemblée

de Varsovie qu'il fallait élire un roi dans cinq jours, et qu'il fallait élire Stanislas Leczinski.” (Voltaire, *Histoire de Charles XII*, 1968, Garnier-Flammarion, p. 89—90).

Negruzzi a simplificat mult din istoria lui Voltaire, cum se vede și în aluzia despre moartea cardinalului care se află în Voltaire peste câteva pagini, într-un context explicativ mult mai complex. După fragmentele mai sus citate, Voltaire se ocupă de alegerea lui Stanislav ca rege, cu sprijinul direct al lui Carol, sosit incognito la Varșovia pentru a contracara uneltirile cardinalului primat. Urmează luptele cu regele August, părăsirea Varșoviei și recucerirea ei alături de Carol, după care Stanislav vrea să se încoroneze împotriva voinței papei. Acum moare cardinalul primat:

„Il mourut peu de jours après, laissant son pays dans une confusion affreuse, et n'ayant réussi, par toutes ses intrigues, qu'à se brouiller à la fois avec les trois rois Charles, Auguste et Stanislas, avec sa république et avec le pape, qui lui avait ordonné de venir à Rome rendre compte de sa conduite; mais comme les politiques mêmes ont quelquefois des remords dans leurs derniers moments, il écrivit au roi Auguste, en mourant, pour lui demander pardon” (*ibidem*, p. 96—97).

Referirea la încoronarea lui Carol și a soției se face tot după Voltaire:

„La 4 octomvrie 1705, Stanislav Leșcinski și soția sa Carlota Opalinska se încoronară și se proclamară rege și regină Poloniei.”

„Le sacre se fit tranquillement et avec pompe, le 4 octobre 1705, dans la ville de Varsovie, malgré l'usage où l'on est en Pologne de couronner les rois à Cracovie. Stanislas Leczinski et sa femme Charlotta Opalinska furent sacrés roi et reine de Pologne par les mains de l'archevêque de Léopol, assisté de beaucoup d'autres prélats.

Charles XII vit cette cérémonie incognito: unique fruit qu'il retirait de ses conquêtes” (*ibidem*, p. 97).

După aceasta, Negruzzi sare la o altă perioadă din existența lui Stanislav, pe care o găsim tocmai în cartea a VII-a a istoriei lui Voltaire. Este vorba de evenimentele petrecute după înfrîngerea lui Carol și conducerea lui, ca prizonier, pe drumul spre Adrianopol:

„Carol însă biruindu-se, căzu puterea ce sprijinea pre Stanislav. Mai multe partide se ridicară și August reîntrînd în Polonia, leși se uniri cu el, iar Stanislav se trase în Pomerania cu o mică gvardeie ce avea. De acolo sub numele unui francez maior în oastea svedă ce-l chema Haran, întovărășit de baronul Sparre care a fost mai apoi ambasador în Englitera și în Franța și de un colonel, plecă pe ascuns într-o noapte spre a merge ca să se întîlnească cu regele sved. Întîmpinînd mai multe necaze și primejdii în calea lor, în sfîrșit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leșcinski intră în Moldavia, unde domnea atunce Nicolai Mavrocordat.”

„Stanislas, n'étant plus soutenu par la main qui l'avait fait roi, se trouvant sans argent, et par conséquent sans parti en Pologne, s'était retiré d'abord en Poméranie, et ne pouvant plus conserver son royaume, il avait défendu autant qu'il l'avait pu les Etats de son bienfaiteur [...]

Il se déroba un jour, a dix heures du soir, de l'armée suédoise qu'il commandait en Poméranie, et partit avec le baron Sparre, qui a été depuis ambassadeur en Angleterre et en France, et avec un autre colonel. Il prend le nom d'un Français, nommé Haran, alors major au service de Suède, et qui est mort depuis commandant de Dantzick. Il côtoie toute l'armée des ennemis; arrêté plusieurs fois et relâché sur un passeport obtenu au nom de Haran, il arrive enfin, après bien des périls, aux frontières de Turquie.

Quand il est arrivé en Moldavie, il renvoie à son armée le baron Sparre, entre dans Yassi, capitale de la Moldavie, se croyant en sûreté dans un pays ou le roi de Suède avait été si respecté: il était bien loin de soupçonner ce qui se passait alors“ (*ibidem*, p. 192–193).

La Voltaire există o întreagă demonstrație pe care nu am mai reprodus-o, explicând drumul lui Stanislav spre Tighina, pentru a-i justifica lui Carol hotărârea de a abdică.

În următoarele două alineate (p. 104, r. 9–22), Negruzzi face o scurtă trecere în revistă a situației din Moldova după plecarea lui D. Cantemir. Succesorul acestuia, Nicolae Mavrocordat, apare într-o lumină extrem de favorabilă, ca o adevărată fericire pentru țară, înzestrat cu inteligență naturală („duh firesc“) și cultură și, mai ales, posedând calități la care Negruzzi era extrem de sensibil: „aspru către aristocrați, pre care știa a-i ținea în respect și blând către norod“. Este aici o opinie despre omul de stat ideal, în spiritul ideilor dezvoltate mai târziu în *Ochire retrospectivă*.

Finalul contrazice în chip surprinzător portretul schițat mai sus. Din narațiunea lui Negruzzi rezultă că atitudinea lui Mavrocordat a fost duplicitară. Explicația rezidă, parțial, în aceea că însuși textul lui Voltaire ne informează că tratamentul aplicat lui Stanislav a avut în vedere condiția de prizonier a regelui polon. Iată, de altfel, acest text, de unde Negruzzi a reprodus și dialogul latin al protagoniștilor:

„Ou lui demande qui il est: il se dit major d'un régiment au service de Charles XII. On l'arrête à ce seul nom; il est mené devant le hospodar de Moldavie, qui, sachant déjà par les gazettes que Stanislas s'était éclipsé de son armée, concevait quelques soupçons de la vérité. On lui avait dépeint la figure du roi, très aisé à reconnaître à un visage plein et aimable, et à un air de douceur assez rare. Le hospodar l'interrogea, lui fit beaucoup de questions captieuses, et enfin il lui demanda quel emploi il avait dans l'armée suédoise. Stanislas et le hospodar parlaient latin. Major sum, lui dit Stanislas. Imo maximus es, lui répondit le Moldave; et aussitôt, lui présentant un fautenil, il le traita en roi; mais aussi il le traita en roi prisonnier, et on fit une garde exacte

autour d'un couvent grec dans lequel il fut obligé de rester jusqu'à ce qu'on eût des ordres du sultan. Les ordres vinrent de le conduire à Bender, dont on faisait partir Charles“ (*ibidem*, p. 193).

Textul lui Voltaire este însă, după cum s-a văzut, cu excepția dialogului de mai sus, urmat mai mult în spirit, intrucit, în ceea ce privește formulările ca atare, ele sînt tributare unui model intern, unde, pe de altă parte, Mavrocordat continuă a fi privit favorabil, iar comportarea lui față de Stanislav apare îndrituită. Care este acest izvor intern din care Negruzzi extrage și două citate? Nota din josul paginii, datorată lui Negruzzi însuși, pare a nu lăsa nici o îndoială: „Nicolai Costin, *Hron*.“ După cite știm, toate textele de autoritate negruzgiană de la Lovinescu pînă astăzi au acceptat fără rezerve trimiterea lui Negruzzi. Lovinescu ne asigură chiar, în legătură cu întrevederea Stanislav–Mavrocordat, că „Scena e puțin schimbată la Nicolai Costin“ (*op. cit.*, p. 191, în notă); presupune, deci, o verificare a textului de referință. Cercetarea cronicii lui Nicolae Costin se dovedește însă zadarnică. Nici nu are cum să fie altfel, de vreme ce cronicarul a murit, după cum se știe, în septembrie 1712 (Ioan Șt. Petre, *Introducere la Letopisețul Țării Moldovei*, Fundația pentru literatură și artă, București, 1942, p. 9), iar întîlnirea dintre Stanislav și Mavrocordat se petrece, după însăși specificarea lui Negruzzi, în anul 1713, menționat în subtitlu. Indicația o putea lua chiar din Voltaire. Evenimentele din cartea a VII-a, inclusiv introducerea relatată de Negruzzi, se petrec după ce Carol al XII-lea este luat prizonier de turci, adică după 12 februarie 1713:

„Ce fut le 12 février de l'an 1713 qu'arriva cet étrange événement, qui eut encore des suites singulières“ (Voltaire, *op. cit.*, p. 189).

Toată complicația se rezolvă dacă deschidem o cronică despre domnia a doua a lui Nicolae Mavrocordat, scrisă de Axinte Uricarul, continuatorul lui Nicolae Costin. Punerea în paralel a textului lui Negruzzi și al lui Axinte Uricarul este ultima operație care mai rămîne de făcut:

„Într-o zi, cum șădea singur în palatul domnesc, un edeciu întrînd, îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset, pre care un înadins o adusese în minuta aceea.

Prin acea scrisoare, acest boier îl înștiința că «întîmplîndu-se la un sat de lîngă Bacău a fiiului său Ștefan și, văzînd multele supărări și bîntuiri ce fac ostașii leși și svezi care veniseră la iernatic în Moldavia, s-au sculat cu slugile sale și cu oameni de strînsură cîți au putut găsi în pripă și, lovînd pre acei ostași fără veste, i-au spart, și îi aduce pre toți în butuci cu steagurile și ofițerii lor». Adăogea că «au mai nimerit acolo trei ofițeri svezi cu patru slugi și că se vād a fi oameni de treabă, care, văzînd prinderea leșilor, ar fi juruit mulți galbini de aur ca macar pre dînșii să-i lasă a se întoarce la Ardeal de unde au venit; dar că el le-ar fi răspuns că-i dator a-i duce înaintea domnului,

că ei s-ar fi primit, rugându-l numai să nu între ziua în Iași; și că vine și el cu dinșii la monastirea Galata ».

A doua zi seara, sosi vornicul Manolache și cu acei trei ofițeri și, lăsând pre doi cu fiul său Ștefan la monastire, veni cu cel al treile la curte. Mavrocordat îl primi, deși era aproape de miezul nopței. Vorba între ei urma latinește. Ofițerul se recomandă ca un francez în slujba regelui de Svedia.

— Dar ce rang ai? întrebă Mavrocordat.

— Major sum, răspunse acesta.

— Imo maximus es, zise prințul zîbind și, sculîndu-se, îl salută cu respect, căci îl cunoscă că era regele Stanislav, pentru că a fost văzut pe tatăl său Leșcinski (cu care acesta semăna foarte) cînd fusese ambasador lingă Poarta Otomană.

Îndată porunci să-i gătească gazdă la Tresfetitele, unde rîndui spre slujba sa din însuși curtenii săi pre cuparul, camarașul al doile, vataul de copii și pre caminarul Spandonie cu un capitan de ostași. În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la biserica catolică ca să se comunice, stafetele lui Nicolai -vodă plecau ca să vestească vezirului, hanului și pașii de Bender venirea acestui oaspet la Iași.

Așteptînd răspuns, Mavrocordat se întilnea ades serile cu Stanislav care nu ieșea, ascultînd liturghia în casă, pe care o zicea în toate diminețile un preot franciscan.

Răspunsul n-a întîrziat. El cuprindea că domnul Moldaviei să trimiță îndată sub bună pază pe regele Poloniei la Tighine. «

„Într-acele zile, iată au venit și niște cărți de la vornicul Manolachii Ruset, carile să tîmplase la un sat a fiu-său, Ștefan Stolnicul, lingă tîrgul Bacăului, scriind întîiu pentru Leși, oșteni ce era la Bacău, că cerea multe priviianturi dila oameni și făcea mult supăr oamenilor și să laud că vor aprinde și curțile stolnicului Ștefan și cum au încălecat cu cîți oameni au avut și cîți au mai putut strînge și lovindu-i fără de veste cu gloată, i-au spart și i-au prinsu pe toți și cum că-i aduc pe toți în butuci și cu stiagurile lor și cu ofițerii lor.

După aciasta scriia să fie mai nemerit acolo trei ofițeri șvezi și cu 4 slugi și să văd a fi oameni de triabă și cum că, văzînd aceste tulburări cu prinsul Leșilor, i-au giuruit galbini di aur ca să-i triacă în Țara Unguriască de unde au vinit și să nu-i știe nime; și cum, după ce li-au zis vornicul Manolachi că aceia nu să poate, ce trebuie să margă la domnu, au priimit; numai s-au rugat să nu-i ducă ziua în Iași și vor merge și la domnu. Și scriia vornicul că vini cu dinșii și-i va aduce la mînăstire la Gălata și să aibă răspunsu dela domnu. Văzînd Necolae Vodă ce-i scriia vornicul Manolachi, îndată au prepus că între acei ofițeri va fi și craiul Stanislav și pe omul ce au trimis înaintea au dat răspunsu vornicului Manolachi, să-i ducă sosînd noapte la Iași la gazda lui și să-i facă știre. Ei vinînd au mărșu pe la Galata și au intrat cu toții acolo; și lăsînd pe cei mai mari acolo cu fiu-său, Ștefan Stolnicul, au venit Manolachi

Vornicul cu unul în Iași; și măcară că trecuse citva de noapte și să culcasă domnul, dar venînd postelnicul cel mare și făcîndu-i știre, au trimis de i-au chemat la curte pe Manolachi Vornicul și cu acel ofițer, însă întîiu au chemat Nicolae Vodă pe Manolachi Vornicul și l-au întrebat de-a-mănuntul. După aceia au chemat și pe ofițerul acela și l-au întrebat ce oameni sint și dincătro vin și unde mărșu.

El au dat samă pentru sine că iaste Șved, iar pentru celalalt ce rămăsese la Gălata, cum iaste Franțoz și iaste numeli Laurentius Bure Colonel și să află și el în slujba craiului șvezăscu și vin den Pomeranie și au trecut den Țara Unguriască în Țara Munteniască, fiindu-le aminte să cumpere și niscariva cai și acmu mărșu spre Tighinea la craiul lor. Au întrebat domnul: pentruce n-au venit și celalaltu; el au dat samă că iaste can boliac și au rămas la mînăstire, iară dimineață va vini și el. N-au vrut mai multu să-l ispitiască Nicolae Vodă, ce l-au trimis să mlie la gazda lui Manolachi Vornicul pînă a doa zi; și au început a gîndi și a socoti de va fi craiul Stanislav, ce trebuie să facă și unde să-i dea gazdă? Socotia într-un rînd să-l aducă în curte, să-l puie în casa cia mari; apoi iară au socotit: întăi să-l ducă la mînăstire în trei Svetiteli și apoi iară cum va socoti va face și să vază întăiu: iaste acela au ba; și di iaste acela, vrea-va să să spuie, au ba. Și așa, a doa zi, au trimis domnul la Trei Svetiteli și au zis egumenului să iasă din odăile cele egumeniști, că vor să vie niști oaspeți șvezi. Și au mărșu iară vornicul Manolachi la Gălata să-i aducă pe toți; dar tot n-au vrut să vie ziua, ce au aștiptat pînă au innoptat și atuncea au venit și au intrat în Trich Svetiteli, unde li să grijisă gazde. Trimitea domnul oameni di cei di case cătră carii spunea taine ca acestea ca să ia sama: arată semnili a fi acel om ci era prepus? Lua sama acei trimiși; și măcară că siliia dispre o parte să să ascunză, dar tot arunca și cite un cuvînt zicînd: « că di ni va agiuta domnul pre noi » va avea priiatini doi crai putinciosi.

Pohtitu-s-au acela ce să făcea a fi Franțoz di au venit di s-au înpreunat cu Nicolae Vodă, la cari înpreunari numai atita au lipsit să zică, că eu sintu craiul Stanislav; dar toată voroava lui il arăta cini iaste; și l-au cunoscut domnul îndată, știînd pe tată-său, pe Leșcinschii, dela Țarigrad, cînd au mărșu cu solie, dar n-au vrut să-i spuie că-l cunoaște, fără cît i-au zis: « Eu predumnta ca pre un colonel a craiului șvezăscu te socotescu; iară de-mi vei spuni ales cini ești, atuncea te voi căuta într-alt chip ». El atuncea altă n-au răspunsu, fără cît au zis: « Eu sint un colonel nenărocit și sintu în mîna Domnii Tale și de mi-i căuta și, de mă vei agiutori, vei avea ca pe o slugă pe craiul șvezăscu ». Și așa s-au dus iar la gazdă.

A doua zi s-au pohtit di au mărșu la biserica cia unguriască să asculte leturghia și să să pricestuiască; iară după leturghie, au trimis pe preutul de la biserica unguriască la Necolae Vodă, ca să zică că va să trimită pe acel ofițer ce mersesă și întîiu, cari ofițer era secretar craiului șvezăscu, și să-i spuie toate taineli lui (că pohtia să se descopere cătră Necolae Vodă să-l știe cine iaste)

să-i ciară sfat ce să cade să facă, că ce socotia că vinirea lui va conținea furtuna ce vinise craiului șvezăscu. Iară Necolae Vodă, dacă au văzut că are gând să spuie cini iaste și că ciară sfat, au priimitu pe săcretariul, carile mărgind la Necolae Vodă, i-au spus cum că acel de să făcea colonel, iaste craiul Stanislav și cum că l-au trimis craiul șvezăscu pe dînsul, di l-au adus dela Pomeraniia, ca să-l ducă la Tighinea, și au zis că sara va vini și singur, iară teptil, și or vorovi celi ce să cade.

După ce au înnoptat și au ieșit toți boiarii din curte, au venit și craiul Stanislav cu săcretariul la curte teptil și apropiindu-se di casa cia mică, i-au ieșitu Necolae Vodă înaintea și închinându-i-se pînă la pămînt, l-au priimitu cu mare cinste. Și au făcut taină numai cite trei: craiul, Nicolae Vodă și săcretariul și au vorovit vro 2 ciasuri. Zis-au craiul Stanislav să scrie cărți la Poartă pentru vinirea lui, făcînd știre; și spre aciasta l-au îndemnat și Necolae Vodă să scrie. După aceia au mărșu la gazdă și a doua zi au scris cărțile la veziriul și la hanul și la pașea de Tighinea și li-au trimis cu un om al său și cu un om a lui Necolae Vodă, toate la hanul, ca să trimită la Poartă cele ce scria la veziriul. Orînduit-au Necolae Vodă după aceia, toate ce-i trebuia ale mesii și alte di afară, de i să da toate deplin, ca să nu cheltuiască un ban; și-i trimitea în toate zile pe acel preut franțujcan, de-i făcea leturghie în casă; și orînduise Necolae Vodă de-l păziia oameni di ai săi: pe Spandonii vel cămănar, pe Cupariul, pe vătavul de copii, pe cămărașul de dulceți și pe cahvegiul și pe un căpitan de catani, om și acela di casa lui Necolae Vodă, ca să fie pururea lîngă dînsul. După aceia au mărșu Necolae Vodă în 2 rînduri, di s-au înpreunat teptil la gazda lui, în Trieh Svetitele." (Ioan Șt. Petre, *Axintie Uricariul, Studiu și text*, București, Casa Școalelor, 1944, p. 128—132).

Dacă despre confuziile exegeților (o singură excepție: Maria Platon în *Note și comentarii* la ediția *Dacia literară*, București, Ed. Minerva, 1972, p. 506—507, trece între inspiratorii nuvelei pe Voltaire, N. Costin și Axinte Uricarul) explicația e incredibil de simplă, rămîne să lămurim greșeala din textul lui Negruzzi care nu a avut, probabil, intenția de a-și incurca inutil comentarii. După cum se știe, cronicile circulau în momentul publicării povestirii (1839) în manuscrise care erau departe de a fi fost copiate după criteriile științifice. Axinte Uricarul reia și continuă cronică lui N. Costin. Firesc este ca sub semnătura lui N. Costin un cititor să fi urmărit și pe continuatorul Axinte Uricarul. Negruzzi nu ar fi la singura confuzie de acest gen; am văzut că în *Alexandru Lăpușneanul*, trimite la Miron Costin în loc de Grigore Ureche, sau, mai degrabă, Nicolae Costin. E curios însă, revenind la *Regele Poloniei și domnul Moldaviei*, că nici în 1857, la retipărirea în *Păcatele tinerețelor*, după publicarea *Letopisișilor* de către Kogălniceanu, Negruzzi nu a mai avut curiozitatea să-și verifice sursele. O lectură a volumului al doilea (Iași, 1845), unde se află cronicile lui N. Costin și Axinte Uricarul, ar fi înlăturat confuzia. Analiza variantelor ne duce la concluzia că Negruzzi a avut în față versiunea lui Voltaire la reeditarea din 1857.

Astfel, adaosul de la p. 104, r. 2—3: „baronul Sparre care a fost mai apoi ambasador în Englitera și în Franța“ e tradus din franceză: „le baron Sparre qui a été depuis ambassadeur en Angleterre et en France“ (Voltaire, *op. cit.*, p. 192). Nu putem spune același lucru despre cronică lui Axinte Uricarul, cele câteva deosebiri dintre variante fiind neinteresante sau aducînd doar simplificări stilistice: p. 104, r. 27: „un sat de lîngă Bacău a fiului său Stefan“ (*Păcatele tinerețelor*), față de „un sat a fiului său Stolnicul Stefan de lîngă Bacău“ („Albina românească“); p. 105, r. 11—12: „pre cuparul, camarașul al doile, vataful de copii“ (*Păcatele tinerețelor*), față de „pre cuparul, camarașul al doile, cafegiul, vataful de copii“ („Albina românească“).

Alineatul final, în care replica lui Francisc I este atribuită lui Stanislav, pare a aparține lui Negruzzi.

„Albina românească“, nr. 102, 24 dechemvrie 1839, p. 414—416, cu titlul *Riga Poloniei și prințul Moldaviei* (C. Negruțți) [A]; „Curierul rumânesc“, nr. 2, 8 ianuarie 1840, p. 5—7; „Dacia literară“, tom. I, 1840, p. 74—79 (C. Negruțți), cu specificarea că reproducerea s-a făcut după „Curierul rumânesc“ (p. 79); *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 145—158, cu titlul schimbat *Regele Poloniei și Domnul Moldaviei* [PT]; „Dacia literară“, ediția a doua, 1859, p. 50—54 (C. Negruțți) și același titlu ca în prima ediție: *Riga Poloniei și prințul Moldaviei*.

Variante

103 1 Regele PT: Riga A; 1 Domnul PT: Prințul A; 3 regele PT: riga A; 4 sumeție PT: vitejie A; 4 se sfărămă PT: se fărămă A; 6 rege PT: rigă A; 6 sub PT: subt C; 7 scăpase PT: scăpasă A; 9 regelui PT: righii A; 11—12 Dar trebui să dăm mai întăi o lămurire PT: Dar trebui a da o lămurire A; 12 rege PT: rigă A; 13—14 cînd îi fusese trimis deputat de confederația Varșaviei PT: cînd fusese trimes deputat la adunarea Varșaviei A; 14—15 Junele palatin plăcu cuceritorului sved PT: junele palatin îi plăcu A; 15 fisionomie PT, A; 15—16 norocită, era franc PT: norocită, plină de sămeție și blindețe, era cînstit, franc A; 17 Regele PT: Riga A; 18 purure PT: pururea A; 18 însemnau PT: însemna A; 19 rege PT: rigă A; 19 se porunci PT: să porunci A; 20 rege PT: rigă A; 21 regele PT: riga A; 25 necaz PT: ciudă A; 25 zisese PT: a zis A; 27 rege PT: rigă A; 29 pre PT: pe A; 30 ridicară PT: rădicară A; 30—31 și August reintrînd în Polonia, leșii PT: și August reintră în Polonia. Leșii A; 31 iar Stanislav PT: și Leșcinski A; 32 gvardie ce avea PT: gvardie de sfezi ce avea A; 32 sub PT: subt A.

104 1 francez PT: franțez A; 1 chiema PT, A; 1 Haran PT: Hauam A; 2—3 Sparre — care a fost mai apoi ambasador în Englitera și în Franța — și de un colonel PT: Sparre și de un colonel A; 4 regele PT: riga A; 5—8

Întîmpinînd mai multe necaze și primejdii în calea lor, în sfîrșit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leșcinski întră în Moldavia, unde domnea atunci Nicolai Mavrocordat *PT*: Întîmpinînd multe necazuri și primejdii, în sfîrșit ajunse în Moldavia, unde domnea atunci Nicolai Mavrocordat *A*; 9 prebegirea *PT*: pribegirea *A*; 10 tulburată *PT*: turburată *A*; 10 erau ațîțate *PT*: era aprinse *A*; 11 Cantemir, mai mult *PT*: Cantemir, ce era mai mult *A*; 14 din o *PT*: dintr-o *A*; 15 Nicolai *PT*: N. *A*; 17 până *PT*: pînă *A*; 17 timpul *PT*: vremea *A*; 18 Fanar *PT*: Fonar *A*; 19 ades *PT*: adesea *A*; 20 Înzestrat și cu duh firesc, el cunoștea *PT*: Înzestrat cu firesc duh, cunoștea *A*; 21 limbele Europei *PT*: limbele Europee *A*; 21 cîrmuitor *PT*: oblăduitor *A*; 21 cătră *PT*: către *A*; 22 cătră *PT*: către *A*; 23—24 un edelciu întrînd *PT*: un edicliu intrînd *A*; 24 Manolache *PT*: Manolachi *A*; 25 pre *PT*: pe *A*; 25 un înadins o adusese în minuta aceea *PT*: un înadins trimis o adusese în minutul acela *A*; 27 un sat de lingă Bacău a fiului său Stefan *PT*: un sat a fiului său Stolnicul Stefan de lingă Bacău *A*; 29 iernatic *PT*: iernatec *A*; 33 nimerit *PT*: nemerit *A*; 34 care *PT*: carii *A*; 34—35 ar fi juruit mulți galbini *PT*: i-ar fi juruit mulți galbeni *A*; 35 să-i lasă *PT*: să-i lase *A*; 36 la Ardeal *PT*: în Ardeal *A*; 37 că-i dator *PT*: că e dator *A*; 38 primit *PT*: priimit *A*; 38 rugîndu-l numai să nu între *PT*: rugîndu-l să nu intre *A*; 39 monastirea *PT*: mănăstirea *A*; 41 monastire *PT*: mănăstire *A*; 42 Nicolai Costin, *Hron. PT*: Necolai Costin, *Hronica Mold. A*.

105 1 îl primi *PT*: îl priimi *A*; 2 miezul nopței *PT*: mezul nopței *A*; 2 urma *PT*: urmă *A*; 3 francez în slujba regelui de Svedia *PT*: franțez în slujba rigăi svedilor *A*; 6 zise *PT*: adăogi *A*; 7 cu respect *PT*: până la pămînt *A*; 7 regele *PT*: riga *A*; 8—9 cu care acesta semăna foarte *PT*: cu carele sămăna foarte *A*; 10 porunci *PT*: poronci *A*; 10 la Tresfetitele *PT*: în Trisfetitele *A*; 12 al doile, vataful *PT*: al doile, cafegiul, vataful *A*; 14 regele *PT*: riga *A*; 15 catolică *PT*: catolicască *A*; 15—16 Nicolai Vodă plecau *PT*: Neculai Vodă pleca *A*; 17 acestui oaspet *PT*: acestui înalt oaspet *A*; 18 ades *PT*: adese *A*; 19 care *PT*: carele *A*; 19 liturghia *PT*: liturgia *A*; 20 o zicea *PT*: o slujea *A*; 21 domnul *PT*: prințul *A*; 22 sub *PT*: subț *A*; 22 regele *PT*: riga *A*; 24—25 și-a adus aminte de Franțisc I regele Franței care *PT*: și-ar fi adus aminte de Franț I riga Franței carele *A*; 26 maicei sale *PT*: maică-sa *A*.

CÎNTEC VECHI

Fără a se situa printre scrierile reprezentative ale lui Negruzzi, aparent denotînd aceeași predilecție dezinteresată a evocării trecutului ca și *Regele Poloniei și domnul Moldaviei*, *Cîntec vechi* merită atenție îndeosebi prin aluziile finale,

unde am putea descoperi note polemice adresate contemporanilor. Piesa debutează, tipic pentru scriitor, cu o succesiune de evocări concentrate, inspirate de istoria națională. Povestea uciderii lui Dragomir (p. 106, r. 19—24), extrasă din *O samă de cuvînte*, a fost amplificată în *Flora română* (cf. C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*, Editura Tineretului, 1964, p. 232—234, legenda florii „nu mă uita”, trimisă de Onisim Cerențel d-nei Florineasca). Atacul împotriva vandalilor (p. 106, r. 12—14), ca și ideea repetată despre prezentul decăzut în comparație cu trecutul glorios (p. 106, r. 2—4 și, mai ales, p. 106, r. 25—28) se înscriu, de asemenea, printre elementele foarte specifice ale scriitorului.

Miezul povestirii trebuie însă căutat în partea a doua, cuprinzînd discuția cu mazilul din Cotnari și poezia despre omorîrea fraților Costin. Dialogul este suficient de derutant, așa că opiniile scriitorului urmează a fi citite printre rînduri, atît în propriile intervenții, cît și în cele ale interlocutorului. Preopinienții se află la început pe poziții diametral opuse, dar în replicile lor se găsesc idei la care gînditorul Negruzzi subscrie. Scriitorul îl elogiază pe Constantin Cantemir și condamnă boierii sfetnici. Acestora li s-ar datora abuzurile comise de domnitor. În cazul omorîrii fraților Costin, vinovat nu ar fi Constantin Cantemir, ci ministrul său „Iordache Roset visternicul”. Mazilul începe prin a-l acuza pe Constantin Cantemir și a-i imputa moartea lui Velicicu și a lui Miron, dar, treptat, cele două poziții se apropie. Însăși disputa dintre boieri și domn e văzută ca un prilej de răgaz pentru norod: „Poate că ai cuvînt d-ta. Las-să se mînce lupii ca să mai răsufle oile” (p. 107, r. 28—29). Dacă în *Ochire retrospectivă*, concluzia era cu totul alta, *Alexandru Lăpușneanul* enunța o idee analoagă: „Cît pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici prepunea vreun rău” (p. 86, r. 16—18). Dialogul degajă o evidentă atitudine antiaristocratică și antioficială în genere, chiar dacă unele afirmații sînt eronate: „Cîntecul acesta nu-i făcut de boieri, nici pentru boieri. Știi d-ta că boier la boier nu-și face cîntec” (p. 107, r. 33—35). (Vom vedea, mai jos, că el este o reluare a cronicii lui Neculce, subliniat marcată de apartenența aristocratică a autorului). În același spirit antifeudal și antioficial sînt inserate cele două proverbe: „Dreptul îmblă totdauna cu capul spart” (p. 107, r. 14—15) și „Corb la corb nu scoate ochii” (p. 107, r. 35) pe care le vom regăsi aidoma, într-un context lămuritor, în *Scrisoarea XII (Picală și Tîndală)*:

„Nu te viri în judecăți. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdauna cu capul spart. La judecători, ce intră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămînd, și mai bună e o învoială strîmbă, decît o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din miță, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar naravul ba” (p. 252, r. 7—13 din prezenta ediție).

Cît despre autorul cîntecului și semnificația ascunsă a textului, *Revista Dunării* a publicat în nr. 2 din 1 ianuarie 1866 un articol nesemnat și care se cuvine aproape în întregime citat (p. 33—34):

În 1692, Prințul Moldovei, Constantin Cantemir, împins de ministrul și Consiliariu său, Iordachi Rossetti Visternicu, decapitat pe ilustrul nostru istoric și om de stat, Miron Logofătul și pe Velșicu Hatman, pentru că ei se împotriveau la toate măsurile sale arbitrare și strigau în contra birurilor grele ce apăsa țara, biruri care se împlinea de la locuitori cu cele mai barbare mijloace spre a se umplea haznaua cea fără fund a Împărăției Otomane, și a potoli setea lui de bani și a sfetnicilor lui.

Domnu Constantin Negruți, în cartea sa intitulată *Păcatele tinerețelor*, relatînd acest fapt istoric, ne asigură că într-o călătorie care a făcut la Cotnari, a descoperit la un mazel un cîntec vechi care amintește această dramă. Publicîndu-l, D-lui adaoge «că s-a încredințat că oamenii de pe atunci nu scriau mai rău decît acum». Prin asemenea cuvinte D-lui voiește a clasifica acest document literariu între acele care fac parte din literatura secolului al 18-lea. Noi deși nu suntem competiți în materie, ne permitem de a avea o altă opiniune. Noi credem că origina lui nu e departe de noi. Avem chiar prepus că acest cîntec iese din pana D. Negruți, căci îi găsim o asemănare de familie foarte mare cu celelalte scrieri a Domniei sale. Cine nu vede că zicerea D. Negruți este o stragemă acoperită de un văl foarte transparent, cu care s-a slujit spre a biciui prin alușiune oare care fapte din timpul tinereței D-sale, pe cînd, adică, libertatea presei era o crimă.“

Că poezia este o contrafacere, avînd drept autor pe Negruzzi însuși, nu avem motive să ne îndoim deocamdată și observația e la îndemîna oricui. Foarte interesantă este însă aprecierea asupra valorii polemice a poeziei. În această lumină versurile repetate la sfîrșitul fiecărei strofe ar exprima forța gîndirii libere care capătă o existență autonomă, neputînd fi zăgăzuită de nici o opreliște.

Inspirația se află tot într-o cronică, a lui Neculce de astă dată. Ocu-pîndu-se de domnia lui Constantin Cantemir, Neculce acordă un spațiu larg relațiilor cu frații Costin. După relațiile referitoare la familia Costin, la logodna domniței Safta cu Pătrașcu, fiul lui Miron, la luptele lui Velicico cu leșii și ale lui Miron cu „tălharii“ din țară, Neculce are în vedere antagonismul cu domnul într-un fragment care l-a inspirat cu certitudine pe Negruzzi:

„Scos-au și pe Velicico din hătmănie și l-au pus vornic mare de Țara de Sus, și hatman au pus pe ginere-său Bogdan. Dece Iordachi visternicului au și legat frăție cu Bogdan hatmanul, vîdzînd că-i gineri lui Cantemir, de țînê la un cuvînt, și pe cielalți boieri a-i călca din obiceiurile lor. Și scotê mulțime de orînduiei pe țară, și pe mazili dăjdii grele, și pe breslași greutate, de s-au stîns de-atunce. Că era breslași mulți în țară atunce, cu mii de stupi. Și Cantemir-vodă carte nu știê, sama nime nu-i lua, că-i supusesă pe cielalți boieri, că țara era iertată de bir de la-mpărăție. Jară Lățcărachi tot triimitê la sute de

pungi de lua, ni c-o pricină, ni cu alta. Oarice sta împotrivă pentru țară Miron logofătul și cu frate-său Velișco vornicul. Îi dzicê lui Cantemir-vodă și lui Iordachi visternicul la mesă: «Mai des cu păharăle, măria ta, și mai rar cu orînduieleli, că țara îi iertată de la Poartă, ș-ei vrê să-ți dai măria ta sama odată și nu-i putê». Și Velicico și mai tare totdeuna să sfădiê cu Cantemir-vodă și cu Iordachi visternicul. Care dintr-acele voroave avînd frică, au cădzut și la prepus, de ș-au pus și capeteli“ (Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv de Iorgu Jordan, ed. a II-a, revăzută, 1959, E.S.P.L.A., p. 101).

Omorirea celor doi frați Costin este tratată pe larg de cronicar. Un complot boieresc urmărește înlocuirea lui Constantin Cantemir cu Velicico vornicul. Motivele supărării sînt atenția acordată de domn acelor „boierinași, tot ficiorii de moșici codreni și gălățeni“ (ed. cit., p. 109) aflați la curte și intrigile hatmanului Bogdan și ale lui Iordachi visternicul Rusăt (opinie preluată de Negruzzi). În urma pîrii lui Ilie Țifăscul, poreclit Frige-vacă, conspiratorii sînt prinși, Velicico este omorît, căzînd victimă și Miron, neamestecat în complot. Regretele postume ale lui Cantemir au fost preluate și de Negruzzi:

„Cantemir-vodă dup-acee mult să căiê ce-au făcut și de multe ori plîngê între toată boierimea și blăstăma pe cine l-au îndemnat de-au grăbit de i-au tăiat. Că, după ei, n-au trăit un an nice Cantemir-vodă ș-au murit“ (ed. cit., p. 111).

Cîntec vechi. „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 23, 7 iunie 1843, p. 181—183 (n. . .) [F]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 153—158 [PT].

Variante

106 2—4 Odinioară, ținutul Hîrlăului era unul din cele mai frumoase a țării Astăzi însă și-a perdut până și numele și, în adevăr, e păcat, căci, fără a vorbi PT: Ținutul Hîrlăului are frumuseți cu totul particulare ale lui. Fără a vorbi F; 7 pe PT: pre F; 7 române PT: române F; 8 navală PT: navală F; 9—10 politiei PT: orașului F; 10 a întemeiat PT: au fost întemeiat F; 11 pe acele vremi PT: pe vremile acele F; 12 de doi PT: de alți doi F; 12 pre PT: pe F; 13 s-a încercat PT: s-au ispitit F; 13 le-a putut PT: 1 (greșeală de tipar pentru le)-au putut F; 15—16 fieros a viteziei PT: fieros a vitejiei F; 16 leșii PT: leși F; 17 ghindă PT: ghindă, stropînd-o cu sudoarea și cu sîngele dușmănesc F; 17 a produs PT: au produs F; 17 uriași PT: urieși F; 20 izvor PT: izvor viu F; 22 a fost tăiat bravul PT: au fost tăiat viteazul F; 23 cu fiica lui Radu Mihnea PT: de fiica lui Radu Mihnea F; 28 la gazdă PT: în gazdă F; 29 care e PT: care-i F; 30 leșească PT: leșască F; 31 pre PT: pe F; 32 Iacov PT: [lipsește în] F.

107 1 N-a fost PT: N-au fost F; 1 ci numai PT: ce numai F; 1 luleios PT: cleios F; 2 mlaștine PT: mlaștene F; 3 trăsuri PT: trăsuri F; 4 Așa; și încă PT: Da, și încă F; 6 a fost PT: au fost F; 6 căpitanul PT: capitanele F; 7—9 și că împăratul lor de necaz mare își bătea ulanii cu sabia și le zicea: „Nadba umirác jak psy“, adică: „Rușine să muriți ca cini“ PT: și că împăratul leșesc de ciudă și de minie bătea cu sabia pe ulanii lui, zicându-le: „Smadnu umriti iak sobaki“, adică: „Rușine să muriți ca cini“ F; 10 Cantemir s-a purtat cu mare minte atunci PT: Cantemir s-au purtat cu mare înțelepciune în pricina aceasta F; 12 A omorît doi bunatate PT: au omorît pe doi bunătate F; 13 lasa PT: lăsa F; 14 a fost PT: au fost F; 14 e PT: ii F; 14 îmblă totdeauna PT: umblă totdeauna F; 16 însă PT: dar F; 16 pre PT: prea F; 17 a vă plînge PT: jăluindu-vă F; 17—18 și nu și de boierii care încungiuă PT: și nu de boierii care sfătuiesc F; 19 pre care i-a tăiat nu-l sfătuiau PT: pe care i-au tăiat nu-l sfătuia F; 19—20 îi ziceau numai: „Măria-ta PT: Ei îi zicea „Măria-ta F; 21 că nu poate țara“. E, cine-i asculta! PT: că nu poate țara“, și avea dreptate, însă cine-i asculta! F; 22—23 Miron logofătul și Velicicu hatmanul erau prietini lui Cantemir PT: Miron logofătul, unul din hronicarii noștri și Velicicu hatmanul era prietenii lui Cantemir F; 23 de PT: dacă F; 23—24 ministrul său PT: ministrul lui F; 24 a plîns PT: au plîns F; 25 c-a făcut PT: c-au făcut F; 25—26 Judecînd deci că și domnitorii au slăbiciunile lor PT: Judecînd dar că și domnii au slăbiciunile lor F; 26—27 pre sfetnicul ce-l împinse la asta PT: pe sfetnicul ce-l îndemnă la aceasta F; 28 Poate că ai cuvînt d-ta PT: cine știe, poate că ai cuvînt dumneata F; 29 ieșise PT: ieșisă F; 30—31 pe de rost; îl și pescriesem eu... PT: de rost; mi se pare că l-am prescrist F; 33 d-ta PT: dumneata F; 33—34 Cîntecul acesta nu-i făcut de boieri PT: Dumneata ești boier și cîntecul acesta nu-i făcut de boier F; 34 d-ta PT: dumneata F; 37 acasă PT: la gazdă F; 37 l-a căutat PT: -au căutat F; 38 unghi PT: colț F; 38—39 îl deschise PT: îl deschisă F; 39 dintr-un PT: dintru un F; 41 a dat-o PT: au dat-o F.

108 1—4 Cetindu-o, m-am încredințat că oamenii de pe atunci nu scriau mai rău decît acum. M-am pus de l-am prescrist întocmai după a moșneagului: Cîntec PT: Cetindu-o, am rămas cuprins de mirare, văzînd că oamenii de pe atunci, macar că nu-nvățaseră gramatica, nu scria mai rău decît acum. Iată cîntecul acela, prescrist întocmai de pe a moșneagului F; 6 pre PT: prea F; 14 îmbata PT: îmbăta F; 20 Mînca, bea și jăcuia PT: Jucuia, mînca și bea F; 21 Și-n seamă nu le baga PT: și-n samă nu le băga F; 29 Pe norod a judeca PT: Țara de a judeca F; 34 Că de șagă s-au trecut PT: Că cu șagă l-au trecut F.

109 5 Pre PT: Pe F; 5 i-au tăiat PT: au tăiat F; 6 va scapa PT: va scăpa F; 11 se ducea PT: să ducea F; 12 Veseli, vorbea și rîdea PT: Ca la banchet și rîdea F; 13 Frică nicicum arăta PT: Parcă nici nu le păsa F; 15 Ien PT: Ian F; 18 omorît PT: omorît F; 20 ce-nopta PT: ce-nnopta F;

21 i s-arata PT: i s-arăta F; 24 birul PT: jaful F; 25—26 Pe la schituri, sehăstriei, /Au dat multe liturghii PT: Pe la beserici au pus/ D-au dat liturghii d-ajuns F; 27 împaca PT: împăca F; 32 ragaz PT: răgaz F; 34 Muri PT: Au murit F.

POTOPUL

Trecută de însuși Negruzzi alături de lucrările sale originale, poezia *Potopul* (publicată în periodul II din „Curierul de ambe sexe“, adică în anul 1837) a și fost considerată ca atare pînă cînd Bogdan-Duică a publicat în „Convorbiri literare“, XXXV, 1901, articolul deja pomenit, *Salomon Gessner în literatura română*. În acest articol se afirmă că *Potopul* „nu-i decît o simplă imitație, ba putem zice o traducere a unei poezii în proză de Gessner. Poezia lui Gessner (publicată la 1762) poartă titlul *Ein Gemählde aus der Sündfluth. Semira und Semir*. Între Gessner și Negruzzi se găsesc numai cîteva mici deosebiri. La Gessner lipsește începutul de patru strofe, în care Negruzzi descrie izbucnirea potopului, explicînd-o de altfel în același chip în care la Gessner o explică Semira și Semir, nu poetul lor“ (*art. cit.*, p. 171—172). După un scurt citat, Duică duce mai departe paralelismul:

„Amanții care mor ca cea din urmă jertfă a potopului sînt la Gessner ceva mai calzi de dragostea lor tînără. Alte deosebiri esențiale nu se găsesc. Povestirea lui C. Negruzzi ține de la strofa a cincea încolo același șir de idei, spuse cînd mai pe larg, cînd mai pe scurt decît în original, cînd jertfind cîte ceva din acesta, cînd adăogînd figuri ori idei proprii“ (*art. cit.*, p. 172).

Bogdan-Duică a considerat că simpla enunțare a similitudinilor este suficientă și, pentru cine a citit poemul lui Gessner, nu mai subzistă nici o îndoială asupra influenței suferite de Negruzzi. N. I. Apostolescu însă, în *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, Paris, 1909, reia discuția, apreciînd că Negruzzi a fost influențat de Vigny, stabilind și el cîteva asemănări între cele două texte:

„*Potopul* [le Déluge] qui doit des traits assez nombreux au *Déluge* d'Alfred de Vigny: la colère des eaux envahissantes qui détruisent tout; les deux personnages — Edvin et Selmina [Emmanuel et Sara de Vigny] — qui se tiennent encore sur le sommet d'un rocher géant, mais que les flots vont engloutir avant peu de temps, la résignation des bien-aimés, qui du moins vont mourir ensemble; le cri de Selmina: «Loué soit le nom de Dieu!» («Recevez-la, mon père, aux vœux éternelles!» s'écrie Emmanuel avant d'être submergé par l'océan sans bornes). Il reste à remarquer enfin que les vers de Vigny écrits «à Oloron, dans les Pyrénées, en 1823», pouvaient être arrivés à la connaissance de Negruzzi sinon par l'édition de 1826, au moins par celle de 1837 (août) — son imitation étant datée de novembre 1837“ (N. I. Apostolescu, *op. cit.*, p. 159).

Destul de curios că Apostolescu menționează într-o notă pe Bogdan-Duică cu care nu e de acord. Este drept că Duică nu făcuse o argumentare detaliată, cu citate, dar lucrurile erau pentru dînsul prea clare pentru a mai insista asupra lor. În răspuns, Apostolescu nu ia în discuție textul atît de probant al lui Gessner, ci se mulțumește să spună că nu se găsesc urme ale influenței germane asupra lui Negruzzi, că nu avem probe că el cunoștea limba germană, în timp ce cu franceza situația e total diferită. Fondul atît de simplu al problemei este eludat sau deviat pe cărări lăturalnice despre posibila înfrîurire a lui Gessner și a altor poeți asupra lui Vigny. Ulterior, în 1914, Ramiro Ortiz s-a oprit și el asupra poeziei lui Negruzzi, dovedind dependența ei strînsă de poemul lui Gessner, care l-a inspirat, de altfel, și pe Vigny. Poetul francez s-a depărtat însă mult de versiunea lui Gessner, în timp ce Negruzzi a urmărit-o cu fidelitate.

Dacă privim în paralel *Ein Gemählđ — aus der Sündfluth — Semira und Semir* (în *Die Sämmtlichen Werke von Salomon Gessner*, II Theil, Wien, 1789, p. 181—187) și *Potopul* observăm că, începînd cu strofa a cincea, Negruzzi îl urmează, pînă și în imagini, pe Gessner. Iată, plecînd de la textul lui Gessner, paralelismele relevabile:

- munții îngropați sub talazuri;
- nefericiții care încearcă să ajungă pe vîrf;
- stîncă ce se smulge și se prăvale;
- din nou imaginea stîncii dominînd apele;
- Semir și Semira (deveniți la Negruzzi Edwin și Selmina) singuri, pe înălțimea necuprinsă de potop;

- deasupra lor tunet, dedesubt marea dezlănțuită;
- Semira cu lacrimile ca picăturile de ploaie.

Tirada Selminei este și ea extrasă din Gessner:

- absența salvării;
- apropierea morții;
- întrebarea asupra valului care îi va înmormînta.

Urmează intervenția lui Semir, strîngînd la piept iubita leșinată, strigînd-o pentru a-l mai privi o dată.

Trezirea fetei din leșin aduce o nouă tiradă din care reținem:

- imaginea tatălui binecuvîntînd-o înainte de a fi înghițit de valuri;
- rugămîntea de iertare către Dumnezeu.

Tînărul se adresează din nou iubitei, fiind de reținut din intervenția sa următoarele elemente comune celor două texte:

- dispariția vieții, înocetarea strigătelor celor muribunzi;
- așteptarea ultimei clipe;
- asemănarea vieții cu picătura de rouă care cade de pe stîncă la prima rază de soare;
- înălțarea mîinilor spre Dumnezeu;
- ideea că Dumnezeu trimite moartea și celor drepți și celor nedrepti.

În ultima sa intervenție Semira, înălțînd mîinile spre cer, slăvește pe Dumnezeu, după care valurile acopăr pe cei doi tineri îmbrățișați.

Lungul poem al lui Vigny, *Le Déluge*, e de cu totul altă factură. El aduce o evocare a armoniei primordiale a lumii, subminată de răutatea omului. Departate de atmosfera viciată a cetăților, pe muntele Arar, o fecioară și un păstor, Sara și Emmanuel, își iau rămas bun înaintea diluviului. Urmează imaginea, ridicată la dimensiuni cosmice, a potopului, conducînd la extincția speciei și la distrugerea a tot ce au zidit muritorii în zadarnicele lor eforturi. Poemul se încheie cu dispariția, sub ape, a îndrăgostiților care nu au obținut clemența divină, iar imensitatea de cer și ape e săgetată de lumina împăcată a curcubeului:

„Par le ciel et la mer le monde fut rempli,
Et l'arc en ciel brilla, tout étant accompli.“

(*Le Déluge*, în *Poésies complètes d'Alfred de Vigny*, Payot, Paris, 1928, p. 55).

Le Déluge, cu tabloul grandios și înfricoșător al sfîrșitului, pune în umbră naivul poem al lui Gessner și s-ar putea ca, fără să fi fost influențat în conținutul strict al compunerii, Negruzzi să fi dobîndit, prin contaminație, accente care nu se mai repetă în opera sa. Aparatul savant al simbolurilor din *Le Déluge* lipsește la Negruzzi. Singura imagine comună e amestecul lacrimilor cu ploaia — prea puțin, în comparație cu abundența de paralelisme între *Potopul* și poemul lui Gessner, ca să nu mai vorbim de apropierea de spirit a celor două texte, ambele departe de profunzimile întîlnite în Vigny. Despre imaginea lacrimilor care se amestecă cu ploaia, R. Ortiz face două observații demne de citat: prima se referă la prezența imaginii și în textul lui Gessner, unde întîlnim în plus aluzia la suspinul Semirei (prezentă și la Negruzzi) și care nu e la Vigny; cea de a doua are în vedere „detaliul“ că lacrimile care se amestecă cu ploaia pe fața Sarei sînt ale lui Emmanuel la Vigny („Et lui, gardant toujours sa tête évanouie, / Mélait ses pleurs sur elle aux gouttes de la pluie“), în timp ce la Gessner sînt ale Semirei (ale Selminei la Negruzzi) (cf. R. Ortiz, *Un'imitazione rumena dal Gessner e dal Vigny*, în *Varia romanica*, Firenze, 1932, p. 391—392). Totuși Ortiz, eliminînd, cum e și firesc, posibilitatea unei inspirații a lui Negruzzi din Vigny, excluzînd pe Gessner, cum procedase Apostolescu, se ferește să tragă o concluzie categorică. S-ar putea, apreciază Ortiz, ca Negruzzi să fi avut în vedere și poemul lui Vigny. Titlul ne conduce, de asemenea, spre o astfel de posibilitate (*Potopul — Le Déluge*), ca și imaginea florii „încujbată d-a crivățului suflare“ care seamănă cu „un lys abattu“ din poemul lui Vigny (R. Ortiz, *art. cit.*, p. 390—391). Amintim și sugestia lui Ortiz despre o posibilă influență a poemului lui Byron *Heaven and Earth* în legătură cu citatul biblic pus în fruntea *Potopului* (*ibidem*, p. 400).

Rămîne de discutat modalitatea practică de exercitare a influențelor. *Le Déluge* a apărut în 1826 în volumul *Poèmes antiques et modernes*, așa că aici situația e clară. Poemul lui Gessner fusese publicat pentru prima oară în 1762, în limba germană. După toate probabilitățile însă, Negruzzi nu cunoștea limba

germană, așa că trebuie să admitem un intermediar în altă limbă. Supoziția lui Ortiz asupra unei traduceri românești care s-ar fi pierdut nu este necesară, de vreme ce există versiuni franceze și italiene anterioare anului 1837. Un volum apărut la Brescia în 1827, *Tutte le opere di Salomone Gessner*, se deschide cu *Dipintura del Diluvio*. La Biblioteca Academiei am putut consulta două traduceri franceze, de asemenea anterioare anului 1837 și cuprinzând *Ein Gemähl aus der Sündfluth: Oeuvres complètes de Gessner* (vol. I—III), în tom. II, A Paris, l'Imprimerie de Crapelet, 1797, la p. 248—254 se află *Tableau du Déluge; Oeuvres de Salomon Gessner*, Clement, 1815, (3 vol.), în volumul al treilea, la p. 242—247, *Tableau du Déluge*.

Primele patru strofe din *Potopul rămin* a fi atribuite lui Negruzzi. Scriitorul are de astă dată o dispoziție surprinzătoare și nerepetată altundeva pentru terifiant și dimensiuni cosmice.

Potopul. „Curier de ambe sexe“, periodul II, nr. 2, p. 29—32 (C.N.); la tabla de materii pentru întreg periodul e trecut numele întreg C. Negruții) [CAS]; „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 5, 28 ianuarie 1840, p. 36—40 (C.N.); Biblioteca Academiei R.S.R., ms. nr. 1969, f. 6v —f.8r; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 163—168, cu indicația finală „1837 noiemv.“ [PT].

Variante

1 Negur-amenințătoare orizonul învălise PT: O posomorire cruntă orizonul tot spoise CAS; 3 nourii PT: nourii CAS; 3 soarele-acum asfințise PT: acum soarele sfințise CAS; 4 Și scaldată-n singe luna în prejma lui răsărea PT: Luna scaldată în singe în dreptul lui răsărea CAS; 6 începu PT: începe CAS; 7 marea din matca sa iasă PT: din matca sa marea iasă CAS; 11 cetății, turnuri înecate PT: cetățile înecate CAS; 14 El e mult-îndurătorul PT: El este mult îndurătorul CAS; 14 drept-judecător, PT: drept-judicător; CAS; 15 Vrea PT: Va CAS; 15 calcare, PT: călcare; CAS; 16 să vadă că-i un verme PT: să vază că e verme; CAS; 19 Numai a unei stînci creștet prin talazele turbate PT: Num-al unei stînce creștet din valurile turbate CAS; 21 ocoala PT: prejura CAS; 22 Pre care apele negre cu pornire le izbea; PT: Pe care undele negre cu furie le izbea. CAS; 23 Omenirea împregiuru-i PT: Omenimea împregiuru-i CAS; 24 pîn-la PT: pîn-la CAS; 25 răcnete PT: răcnite CAS; 26 asculta, PT: asculta: CAS; 27 preste PT: piste CAS; 28 cufunda. PT: cufunda: CAS; 29 se desghină PT: se desbină CAS; 30 în talazul răzvrătit PT: în valul cel răzvrătit CAS; 34 sârmanul PT: sirmanul CAS; 39 mîndrie PT: trufie CAS; 40 preste groznicul noian PT: piste groznicul noian CAS; 41 singuri PT: numai CAS; 44 Mulțămiiți că și atunce PT: Mulțămiiți fiind că iarăși CAS; 47 preste PT: piste CAS; 49 se-ntinde PT: să-ntinde CAS; 53 lacrimi PT: lacrimi CAS; 54 pe-ovilită PT: p-ovilită CAS; 56 Ca s-arate

că viață PT: Ca să arate că suflare CAS; 58 pre scumpului PT: prea scumpului CAS; 60 astfel PT: astfel CAS; 63 cătră PT: către CAS; 67 de-acum PT: d-acum CAS; 75 de-un vînt ager sfărămată PT: d-un vînt ager sfărămată CAS; 80 viață PT: viața CAS; 84 lacrimi PT: lacrimi CAS; 86 pre-dulce PT: prea-dulce CAS; 86 oftat PT: ohtat CAS; 88 cătră PT: către CAS; 89 De-a iubitelui său lacrimi PT: D-a iubitelui său lacrimi CAS; 94 locuință PT: lăcuință CAS; 98 vrei PT: vei CAS; 101 Oh! PT: O! CAS; 104 am văzut PT: am privit CAS; 106 Nevoindu-să să poată pîn-la noi a se urca PT: Nevoindu-se să poată pînă la noi a veni CAS; 108 Întinsese-a sale brațe spre-a mă binecuvînta: PT: Întinsese a sale brațe spre a mă blagoslovi CAS; 109 deodată PT: d-odată CAS; 124 să ne-mbrătoșeză PT: să ne îmbrătoșeză CAS; 124 amarnic PT: grozăvos CAS; 125 picătură PT: picătura CAS; 127 Astfel, scumpa mea Selmină PT: Astfel, iubită Selmină CAS; 129 Dumnezeu acest puternic PT: Dumnezeul cest puternic CAS; 131 El ne-au făcut PT: El ne-a făcut CAS; 136 se tot suia PT: să tot suia CAS; 138 nouă PT: nouă CAS; 139 Cătră PT: Către CAS; 142 mulțămiiță PT: mulțumită CAS; 143 preste PT: piste CAS.

În CAS lipsește indicația finală: „1837, noiemv.“

MELANCOLIA

Poezia ocupă un loc oarecum aparte în creația lui Negruzzi. Ea pare a infirma ceea ce aproape întreaga operă a scriitorului recomandă, anume că, structural, Negruzzi a fost departe de romantism. El a folosit teme, motive tipice curentului fără însă a și le însuși în substanță. Am văzut în nuvelă procesul de eliberare de sub tutela romantică în trecerea de la *Zoe* la *O alegare de cai*. În *Melancolia* însă, chiar dacă există modele străine, descoperim un Negruzzi mai puțin cunoscut, care poate fi afiliat, prin accentele elegiace și anume teme specifice, preromantismului.

Poezia e compusă din patru părți distincte, separate de altfel și tipografic de scriitor. În prima parte, elogiul melancoliei, „tinăra“ (tendre) „simțire“ ce-și are lăcașul în singurătate. Dubla imagine a tinărului „melanholic“ din cauza iubirii și a celui depărtat de țară ne conduce pe direcțiile poeziei. În exuberanța de primăvară a naturii, melancolicul preferă să se reculeagă la umbra „rădiurilor“ liniștite, în locurile ce îndeamnă la visare. Partea a doua cuprinde cîntecul privityhetorii, un admirabil tablou al serii care cade peste zgomotele indistincte ale naturii, și elogiul toamnei, anotimp preferat de melancolic. Partea a treia e o evocare în stil Volney a ruinelor, cu o idee frecventă la Negruzzi: micimea epigonilor în comparație cu slava străbună. Ultima parte ne aduce în față mănăstirea veche cu monahii a căror viață îndeamnă la meditație și, în final, cimitirul cu mormintele umile ale săracilor, cetățenii utili ai țării.

Am făcut această descriere a poeziei, întrucât ea ne va fi necesară în stabilirea modelelor care au influențat-o. Cel dintâi care s-a ocupat de *Melancolia* a fost G. Bogdan-Duică în *Două capitole dintr-o biografie a lui Constantin Negruzzi* („Convorbiri literare”, nr. 10, 1901, partea a doua a articolului, intitulată *Melancolia*, p. 875—884). Plecând de la examenul ținut în vara anului 1838 la Academia Mihăileană, unde s-a citit *Elegie scrisă pe fînterimul unui sat* de G. Asachi, care a supărat prin aluziile anticlericale pe domn și pe mitropolitul Veniamin, prezenți la examen, G. Bogdan-Duică ajunge a aprecia *Melancolia* lui Negruzzi ca o prelungire a poeziei lui Asachi atît în ceea ce privește conținutul emoțional, cît și aluziile social-politice. Poezia lui Asachi este, cum și subtitlul o arată („Imitație”), o prelucrare după Jukovski. Acesta a scris în 1802 *Cimitirul din sat*, imitată la rîndul ei după o cunoscută poezie a lui Thomas Gray. Bogdan-Duică demonstrează că Negruzzi a cunoscut opera poetului rus și prin alte surse decît prelucrarea lui Asachi.

Dacă privim poezia tradusă de Asachi, nu se poate nega o anume similitudine de ton, după cum apar relevabile unele corespondențe directe: v. 1 din Asachi cu v. 118 din Negruzzi, melancolia „hultuită” în sînul poetului (v. 120) cu întreaga poezie a lui Negruzzi. Ar mai fi de adăugat v. 95—100 (umbra frasinului, riul, zefirul adiind) cu asemănări în v. 37—56 din *Melancolia*, retragerea în codru (v. 101—104) și evocarea mormintelor simple ale țăranilor (v. 35—40 îndeosebi) în antagonism cu fala deșartă a nobililor (v. 30—35), în spiritul în care Negruzzi (v. 127 și urm.) se prosternează în fața cimitirului adăpostind trupurile celor ce au trudit cu modestie întreaga viață. Am relevat pînă acum tot ce poate constitui o bază comună a celor două poezii, deosebite altfel în datele lor fundamentale. Elegia lui Jukovski-Asachi e ocazionată de privirea unui cimitir sătesc, ceea ce ar corespunde doar părții ultime din *Melancolia*. În rest, poezia lui Negruzzi se dezvoltă, cum am văzut deja, în cele patru capitole cu o individualitate bine definită, pe cînd *Elegia scrisă pe fînterimul unui sat* cuprinde exclusiv meditații pe tema morții. După imaginea inițială a satului în lumina scăzută a serii, urmează evocarea părinților dispăruți și care nu se vor mai întoarce vreodată. Jukovski îmbină aprecierile asupra ireversibilității timpului cu pronunțate accente critice antinobiliare. El vrea să scoată pe cei morți din întuneric, cu speranța că și el va fi, după moarte, memorat de succesori. Nimic din toate acestea în *Melancolia*. Paralelismul Jukovski-Asachi s-ar putea, totuși, parțial susține, dacă nu ar exista o sursă mult mai directă pentru poezia lui Negruzzi. Prezența acestei surse anulează aproape întreg efortul de a stabili legătura cu elegia lui Jukovski.

În „Revista fundațiilor”, nr. 8 din 1940, sub titlul de *Mici jocuri de istorie literară*, G. Călinescu discută la p. 403—404 și *Melancolia* lui Negruzzi. După menționarea lui G. Bogdan-Duică, G. Călinescu îndreaptă spre alte direcții modelul poeziei:

„Pentru literatura noastră de după 1800, metoda cea mai sigură de a afla sursa, căci acești bravi poeți fură cu ingeniozitate, este de a cerceta poezia curentă a secolului XVIII. *L'Amitié, La Vérité, La Mélancolie* sunt titluri banale în secolul XVIII occidental. Le întîlnim în literatura noastră de începuturi: *Prieteșugul, Adevărul, Melancolia*” (art. cit., p. 403). În legătură cu *Melancolia*, G. Călinescu trimite la doi poeți francezi: Delille (*L'Imagination*) și Legouvé (*La Mélancolie*). El propune renunțarea la o singură sursă și recomandă atît pe Delille, cît și pe Legouvé.

Amplul poem al lui Delille (1738—1813), *L'Imagination* (1806), meditație în opt cînturi, de factură didactică, nu are aproape nimic comun cu poezia lui Negruzzi, în afară de aceste versuri despre solitudine, din cîntul al II-lea, *L'Homme sensible* :

„Comme lui, du passé le regret est l'image,
Mais son air est plus doux. Dans son touchant langage,
Il peint tout ce qui plut à nos cœurs, à nos yeux;
Il s'en va choisissant, dans les temps, dans les lieux,
Quelque endroit préféré, quelques heures chéries,
Où viennent reposer ses douces rêveries;
Même en les nourrissant adoucit ses douleurs,
Vit de ses souvenirs, et jouit de ses pleurs.
Eh! qui n'en a connu les peines et les charmes?
Qui n'a vers le passé détourné quelques larmes?”

(*Oeuvres complètes de J. Delille*, sixième édition,
Paris, Firmin Didot Frères, 1844, p. 121)

La acestea s-ar putea adăuga și versurile dedicate melancoliei în cîntul al III-lea, *L'Impression des objets extérieurs* (op. cit., p. 131).

Dacă însă ne referim la Legouvé, atunci e de observat că poezia sa a servit ca model cert lui Negruzzi, impunîndu-se renunțarea la celelalte posibile surse. G. Călinescu nu a avut la îndemînă decît ultima parte din *La Mélancolie*, dar o lectură integrală ne clarifică, fără dubii, asupra acestei chestiuni de istorie literară. Autorul poeziei, Gabriel Marie Legouvé (1764—1812), în afară de volumul *Le Mérite des femmes*, publicat în 1800, unde se află *La Mélancolie*, s-a remarcat și în teatru, scriind, printre altele, tragedia *Moartea lui Abel* (1792), după poemul cu același titlu al lui Gessner. Citind cu atenție poezia (în volumul *Le Mérite des femmes*, Nancy, 1838), observăm că începutul a fost tradus, cu unele comprimări, de Negruzzi. Imaginile amantului și a proscrisului (v. 12) revin și în versiunea românească, unde sînt eliminate preferințele literare ale melancolicului (v. 16—33) și parțial modificată v. 34—40, rămînînd însă v. 38 („Et sur la page humide une larme est tombée”). De la v. 41 înainte, aproape totul se regăsește la Negruzzi: pădurea, zefirul (v. 53: „Enfin, le doux zéphir, qui, muet dans la plaine”), riul, salcia (v. 63: „Et qu'un saule — pleureur, par un penchant

heureux"), riul și salcia ca doi prieteni (v. 67—68: „Cette onde gémissante et ce bel arbre en pleurs / Nous semblent deux amis touchés de nos malheurs”) etc. Lectura celei de a doua părți a *Melancoliei* ne duce la aceleași concluzii. Întîlnim la Legouvé cîntecul filomelei (v. 75: „C'est Philomèle, au loin lamentant ses regrets”), căderea serii aproape cu aceleași cuvinte ca la Negruzzi (v. 88 și urm.), strigătul bufniței (v. 108: „Et le cri du hibou dans le calme du soir”). Urmează tabloul toamnei (v. 117 și urm.), corespondența dintre melancolic și toamnă (v. 127: „Mais l'automne est souffrant; il se plaint avec lui”). Ceea ce se află între v. 133 și v. 160 nu se mai regăsește în versiunea română. Pentru a vedea modelul părții a treia din poezia lui Negruzzi, trebuie să ajungem tocmai la v. 198 și urm. din versiunea franceză, evocarea ruinelor și reflexul lor în sufletul melancolicului. Legouvé, în spiritul preromanticilor, pomeneste Ilionul, Palmira și meditează asupra ravagiilor timpului. La Negruzzi am remarcat altă idee: antagonismul dintre trecutul glorios și epigonii mărunți. Partea a patra din versiunea românească îl urmează mai departe pe Legouvé (v. 225 și urm., v. 245 și urm., v. 266 cu concluzia asupra melancoliei: „Voilà donc tes bienfaits, tendre mélancolie!”). Negruzzi revine la v. 162 („Où suis-je? à mes regards un humble cimetière”) — v. 185, cu imaginea cimitirului, renunțînd la v. 185—196 unde Legouvé disertează asupra egalității în fața morții. Finalul la Negruzzi este, de asemenea, deosebit: două versuri anunțînd aurora. Meditațiile, fruct al nopții, s-au terminat, viața își continuă cursul.

Melancolia. „Almanah literar pe anul 1839”, București, în tipografia lui Eliad, 1839, p. 82—88 (Carlu Nervil) [A]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 169—174 [PT].

Variante

3 Ce-n singurătate numai își are locașul seu PT: Care în singurătate își are lăcașul seu A; 5 Fie ca aceste versuri PT: Ah! fie c-aceste versuri A; 6 Să aducă alinare vrurilor inimii întristate PT: S-aducă vro alinare inimilor întristate A; 7 Și respirînd pe-a lor cale PT: Și răsîrînd pe-a lor cale A; 8 Să le-mprăstie necazul PT: Să împrăstie necazul A; 11—12 Ș-un om simțitor alege, decît agere clătiri, / Pe ale melancoliei liniștitele uimiri PT: Și un tînăr totdeauna decît agere clătiri / Mai bine se mulțumește cu niște triste uimiri A; 14—15 Nu icoane renumite, pomeniri mîndre, trufașe / Ci tabloul melanholice unde-un june-amorezat PT: Nu icoanele vestite, pomenirele trufașe, / Ci tabloul melancolic und-un june-amorezat A; 16 străini PT: streini A; 18 „Suferind pentru-a sa țară, pentru drept și libertate” este înlocuit în A cu un șir de puncte. La sfîrșit, o notă explicativă (p. 88): „Părechea acestui vers să se caute în manuscris”. 20 Adîncit în reverie și cu lacrimi pe obraz PT: Cufundat în mîhniciune și cu lacrimi pe obraz A; 24 minciunoasele PT: minciunoasele A; 30 cu-a lor aripi PT: cu aripile A; 32 se resimte înviind PT: se simte reînviind A; 33—

36 Dar decît acel lux mare a naturii înflorite / Preferăm mai bine umbra celor rădiuri liniștite; / Acolo în încîntare sub frunzișul nepătruns, / Inima își dezvălește simțimentul său ascuns PT: Dar decît împodobirea a naturii mult plăcute / Preferim mai bine umbra dumbrăvioarelor tăcute; / Acolo în liniștire sub a frunzelor perdea, / Inima își dezvălește simțimentul ce-ar avea; A; 37 a lor frunte despletită PT: fruntea lor cea despletită A; 38 pe-o carare mult iubită PT: p-o cărare prea-iubită A; 40 gemăt PT: gemut A; 41 chiem PT, A; 43 de natură spre PT: de a lor aer la A; 44 Cu plăcere-și amintește trecutele suferiri PT: Cu plăcere se întoarce la trecute suferiri A; 45 păriul PT: pîriul A; 47 lacrimi PT: lacrimi A; 50 Își împlînt-într-a lui ape cosițele-i resirate PT: Își împlîntă într-a lui apă cosițele-i răs_fățate A; 56 vie mulțămire PT: mare mulțămire A; 58 se aude PT: să aude A; 59 A dumbrăvii cîntăreață, gingașa privighitoare PT: A dumbrăveii cîntăreața, duioasa privăgătoare A; 61 simt că-n sine-mi un nou ce PT: simț în sine-mi c-un nou ce A; 63 suspine PT: suspinuri A; 64 s-aud PT: s-auz A; 65 Sub PT: Subt A; 66 seamă că deasupra-mi vijilie PT: samă că d-asupra-mi vijălie A; 69 Simt PT: Simț A; 71 cuprins PT: pătruns A; 73 muiat în lacrimi PT: scaldat în lacrimi A; 77 Umbra cea misterioasă ce pădurile-a încins PT: Acea umbră mîngîioasă ce pădurile a-ncins A; 78 Dulcea pasere-i PT: Dulce a pasărei A; 78 se micșurează PT: se-mpuținează A; 79 riul PT: unda A; 81 Răcoreala ce răvarsă un văzduh îmbălsămit PT: Răcorirea ce răvarsă văzduhul îmbălsămit A; 82 galeșă PT: galișă A; 85 cîntecul PT: cînticul A; 86 inimei PT: inimii A; 87 sub PT: subt A; 88 vestedă PT: veștedă A; 89 ajunse PT: ajunge A; 91 Și cînd frunza-ngălbenită PT: Cînd frunza îngălbinită A; 93 prieten PT: prietin A; 94 mulțămire PT: mulțămire A; 95 înfrunta PT: defăima A; 96 al său PT: al lui A; 97 al său PT: al lui A; 99 de-a lui PT: d-a lui A; 102 părăsite PT: strălucite A; 102 locuitori PT: lăcuitori A; 103 Făceau PT: Făcea A; 103 de-a lor PT: d-a lor A; 104 onor, glorie, dreptate PT: slavă, cinste și dreptate A; 107 ce-n văzduh fu aruncată PT: prin văzduhuri aruncată A; 108 fără cuget cu despreț PT: fără cinste cu dispreț A; 109 sosi-va PT: va sosi A; 112 desfigurate PT: disfigurate A; 114 simt PT: simț A; 114 împlu PT: umplu A; 116 Văd o veche monastire, sfînt asil PT: Văz o veche mănăstire sfînt azil A; 117 își aleasă locuință PT: are a sa lăcuință A; 119 Spre locașul mîntuirii PT: Spre lăcașul mîntuîței A; 122 a lumii greu PT: al lumii reu A; 123 Își petrec restul vieții lăudînd pre Dumnezeu PT: Aflu o dulce mîngăiere lăudînd pe Dumnezeu A; 125 Cînd îi văd, un nou preț are PT: Îi privesc și nou preț are A; 126 ne e dat PT: sîntem dați A; 128 icoan-înavuțită PT: icoană-navuțită A; 130 Îns-aice PT: Îns-aicea A; 133 Pe-a saracilor morminte PT: P-a saracilor morminte A. În A, după v. 133, urmează patru rînduri de puncte și mențiunea într-o notă: „Aceste patru versuri asemenea în manuscris”. 134 locaș cucernic sârmanului PT: lăcaș cucernic sâracului A; 135 a fost PT: au fost A; 137 De abia aice află

PT: Aici numai abia află A; 138 duioșie PT: cuceri e A; 138 astui mormint PT: l-al lui mormint A; 139 Patriot a fost acesta PT: Patriot acesta este A; 140–141 lipsesc din A. În locul lor, iarăși patru șiruri de puncte, cu mențiunea în notă: „Tot acolo” (adică în manuscris, aluzie la intervenția cenzurii). 145 Un nou pas PT: alt pas A.

GELOZIE

Începînd cu E. Dvoicenco (*Pușkin și România*, București, 1937, p. 52–53), continuînd cu Gh. Bezviconi (Gh. Bezviconi și S. Callimachi, *Pușkin în exil*, București, 1947, p. 149; Gh. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, București, 1962, p. 290) și terminînd cu A. Heinrich, (*Elementele pușkiniene în lirica și proza lui Negruzzi*, în „Analele Universității din Timișoara”, seria Filologie, 1966) s-a considerat că poezia *Gelozie* ar fi fost scrisă sub influența lui Pușkin. La o privire mai atentă însă, elegia *Mi-ai ierta tu visul meu gelos* (1823), deși tot o expresie a sentimentului de gelozie, este destul de depărtată în detaliile ei concrete de poezia lui Negruzzi. Nu mai reproducem aici textul rus pentru o demonstrație negativă, întrucît modelul poeziei *Gelozie* a fost găsit de Paul Cornea (*Negruzzi, colonelul de Weiss și Millevoye*, în „Limbă și literatură”, nr. 11, 1966, p. 213–224). Este *L'Inquiétude*, aparținînd lui Charles-Hubert Millevoye, poet francez preromantic (1782–1816), cunoscut mai ales prin elegiile sale, editate în 1811. Transcriem acum *L'Inquiétude*, după *Oeuvres de Millevoye*, tome premier, Paris, 1880, p. 53–54:

„L'INQUIÉTUDE

Sais-tu pourquoi cet inquiet tourment,
De mon bonheur empoisonne l'ivresse?
Sais-tu pourquoi, dans le plus doux moment,
Mon œil distrait se voile de tristesse?
5 Pourquoi souvent, à ta main qui la presse,
Ma froide main répond négligemment?
Le sais-tu? Non. Connais donc ma faiblesse.
Ris, tu le peux, de mes travers nouveaux:
Je suis jaloux, et jaloux sans rivaux!
10 Quand le présent m'enivre de délices,
Dans le passé je cherche des supplices.
Ton cœur, répons sans nul déguisement,
N'a-t-il battu que pour moi seulement?
Durant les nuits, à l'heure où tout sommeille,
15 Jamais, dis-moi, les traits d'un autre amant
N'ont-ils troublé tes songes ni ta veille?
Le regard fixe et le sein oppressé,

Te rappelant une image trop chère,
N'as-tu jamais, le soir, près de ta mère,
20 Laisse tomber le travail commencé?
Tu me dis: j'aime, et d'une voix si tendre!
Ce mot charmant, pour moi seul l'as-tu dit?
Que sais-je? Un autre avant moi l'entendit
Peut-être!... Eh bien! je ne puis plus l'entendre.
25 Pardonne, hélas! Dans mon trouble fatal,
Je te parais injuste, ingrat... mais j'aime!
Ah! songe bien que, pour l'amour extrême,
Un souvenir est encore un rival.“

Versurile 1–10 din *Gelozie* sînt, prin tonul lor interogativ, o prelucrare foarte fidelă după *L'Inquiétude*. Între v. 10–16 Negruzzi introduce o imagine idealizată, după model petrarchist, a iubitei, fără corespondență în textul francez. După aceea, Millevoye este reluat, dacă nu în literă măcar în spirit, Negruzzi refăcînd întrebările turmentate ale gelosului, fără a avea însă rafinamentul poetului francez. Finalul marchează și mai bine diferența dintre cele două texte. În timp ce Millevoye termină poezia relativ detașat, cu o remarcă de spirit asupra exagerărilor dragostei excesive („pour l'amour extrême, / Un souvenir est encore un rival“), Negruzzi își încununază ah-urile cu un vers rizibil: „Dar sînt gelos, gelos! și simt că o să mor!“

Gelozie. „Foaie științifică și literară“ (Propășirea), nr. 23, 18 iunie 1844, p. 184 (Carlu Nervil) [P]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 175–176 [PT].

Variante

2 cînd mai mult te privesc PT: cînd stau și te privesc P; 8 în sufletu-mi adun PT: în peptul meu adun P; 20 iarăși PT: iarăș P; 26 cumva PT: oare P; 30 sînt PT: sunt P; 30 o să mor PT: oi să mor P.

LA M***

Și această poezie a ocazionat asociații cu opere ale altor literaturi. E. Dvoicenco, în *Pușkin și România*, București, 1937, p. 52, consideră poezia *La M**** imitată după Pușkin. E vorba de *Мой друг, забыты мной следы минувших лет*, scrisă în 1821 la Chișinău, dedicată probabil (tot după E. Dvoicenco) aceleiași Calipso. Ideea e preluată, fără argumente în plus, și de Const. Sava în studiul *Negruzzi, traducător al lui Pușkin*, apărut în „Limbă și literatură”, vol. XXI, București, 1969, p. 123–129. Iată întîi poezia lui Pușkin:

Мой друг, забыты мной следы минувших лет
И младости моей мятежное течение.

- Не спрашивай меня о том, чего уж нет,
 Что было мне дано в печаль и в наслажденье,
 5 Что я любил, что изменило мне.
 Пускай я радости вкушаю не вполне;
 Но ты, невинная, ты рождена для счастья,
 Беспечно верь ему, летучий миг любви:
 Душа твоя жива для дружбы, для любви,
 10 Для поцелуев сладострастья;
 Душа твоя чиста: унынье чуждо ей;
 Светла, как ясный день, младенческая совесть.
 К чему тебе внимать безумства и страстей
 15 Незанимательную повесть?
 Она твой тихий ум невольно возмутит;
 Ты слезы будешь лить, ты сердцем содрогнешься;
 Доверчивой души беспечность улетит,
 И ты мой любви, быть может, ужаснешься.
 Быть может, навсегда ... Нет, милая моя,
 20 Лишиться я боюсь последних наслаждений.
 Не требуй от меня опасных откровений:
 Сегодня я люблю, сегодня счастлив я.

(А. С. Пушкин, *Полное Собрание сочинений*, том второй, стихотворения 1820—1826, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1963, p. 59)

O oarecare apropiere se poate stabili între cele două poezii, dar de aici și pînă la „imitație” e o cale mult prea lungă. Însăși posibilitatea unei influențe trebuie privită cu toată circumspecția. Există în ambele texte o dramă a necomunicării, poetul, mistuit de patimi, cere iubitei să nu caute a afla pricina durerii sale. Iubita apare, de asemenea, în aceeași lumină pură, înnobilind cu prezența ei viața zbruciumată a poetului. E. Dvoicenco a găsit chiar și o relativă concordanță a unor versuri:

v. 13—14 „De ce vrei să ascuți a nebuniilor și a patimilor poveste neatrăgătoare?” (trad. Ecat. Dvoicenco) ar corespunde cu v. 2 „De ce voiești să afle cumplitul meu necaz?”;

v. 3 „Nu mă întreba de lucruri ce nu mai sînt” ar fi la Negruzzi v. 38 „Dar — nu-ntreba pricina ce darm-a mea junie” (? !);

iar v. 3 „Nu gust pe deplin plăcerile lumești” (versiunea stabilită pentru nevoile „demonstrației” de E. Dvoicenco, întrucît traducerea mai exactă e: „Chiar dacă eu nu pot să trăiesc pe deplin bucuria”) devine la Negruzzi v. 27 „Petrec, lipsit de toate plăcerile lumești”.

Aceste apropieri rămîn, totuși, neconcludente, uneori forțate, pentru a răspunde intențiilor unui paralelism care nu are alte puncte de susținere. Căci cele două poezii sînt, structural, deosebite. La Pușkin, poetul traversat de patimi

lasă iubita să-și trăiască plenar ingenuitatea. Alături de ea, el îi declară dragostea, fără să îndrăznească să o apropie de lumea sa frămîntată, în care odată intrată, iubita și-ar pierde liniștea. La Negruzzi, opoziția e mai superficială. Chinul care-i „darmă” „junia” nu e altceva decît însăși dragostea, versurile, ades de factură minoră, fac aluzii clare în acest sens (v. 17—20). Partea a doua capătă o alură didactic-moralizatoare, cu totul inexistentă la Pușkin. Versurile 22—28 reprezintă o autobiografie concentrată a omului ce nu face tranzacții. De aceea versurile 26—29 („Eu nu am fost ca dîșii etc.”) au și fost alese ca epitaforă pe mormîntul de la Trifeștii Vechi. Finalul marchează mai subliniat antagonismul dintre poet și iubita care nu-i cunoaște suferința secretă.

Rămînînd extrem de rezervați față de analogia cu Pușkin, se cuvine, mai degrabă, semnalată apropierea făcută de V. Ghiaciovu (*op. cit.*, p. 60—61) cu celebrul sonet al lui Arvers, mult mai în spiritul minor al poeziei lui Negruzzi. Într-adevăr, versurile 17—20 și 38—41 pot fi citite ca o „versiune” Negruzzi la sonetul care începe cu strofa:

„Mon âme a son secret, ma vie a son mystère,
 Un amour éternel en un moment conçu,
 Le mal est sans espoir, ainsi j'ai du le taire,
 Et celle qui l'a fait n'en a jamais rien su”.

Negruzzi a putut cunoaște sonetul lui Arvers (1806—1850) în volumul *Mes heures perdues*, apărut în 1833.

Poezia *La M**** (în primă variantă *La Maria*) e dedicată, desigur, Mariei Gane, cu care Negruzzi s-a căsătorit în 1839. Într-o scrisoare datată „29 august 1839”, Heliade îi comunică a fi schimbat cîteva versuri în versiunea apărută în „Curier de ambe sexe”: „după voia ce mi-ai dat am schimbat, sau mai bine ți-am stricat cîteva versuri” („Convorbiri literare”, 1 iulie 1880, p. 155). Iar finalul, cu parafraza primei strofe a poeziei, nu mai lasă vreo îndoială asupra celei căreia îi este dedicată:

„Fă complimentele și închinăciunile unui om adăpat cu fiere doamnei Negruzzi și spune-i, mă rog, că sunt mult mai sincere decît ale celui fericit; adaugă-i din parte-mi versurile dintăi ale dumatiale ca din partea unui ce vă dorește fericirea la amundoi:

Copilă tinerică, frumoasă ca plăcerea,
 Tu singură poți face consoțul fericit.
 Să-nfrunte goana soartei, să nu știe durerea
 Ci viețe s-aibă două, plăcerile-nmiit.”

(*Ibidem*, p. 155—156)

La Maria. „Curier de ambe sexe”, periodul II, nr. 18, p. 237—238, cu data „aug. 2” (C.N.) [CAS]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 177 [PT].

Variante

2 să afle *PT*: să afli *CAS*; 3 lacrimi *PT*: lacrimi *CAS*; 5 darmă-a mea *PT*: darmă-a mea *CAS*; 6 De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pământ *PT*: De ce în floarea vârstei bătrîn pare că sunt *CAS*; 7 nime *PT*: nimeni *CAS*; 8 nime *PT*: nimini *CAS*; 8 întra *PT*: întra *CAS*; 10 pe-un *PT*: p-un *CAS*; 11 patimilor *PT*: patimelor *CAS*; 12 veștezită *PT*: vestezită *CAS*; 12 de-o *PT*: d-o *CAS*; 14 și venin *PT*: cu venin *CAS*; 15 altă *PT*: alta *CAS*; 16 aceste *PT*: acestea *CAS*; 17 nouează *PT*: nnoează *CAS*; 18 ascuns *PT*: închis *CAS*; 19—20 Iar raza bucuriei în veci nu-l luminează, / Și dulcea mîngăiere în ea nu a pătruns *PT*: Nici raza bucuriei aci nu luminează / În veci pe el e noapte; nu doarme, n-are vis! *CAS*; 23 Asemene *PT*: Asemenea *CAS*; 24 de fumul *PT*: la fumul *CAS*; 25 Vînzîndu-și conștiința *PT*: Ce-și vînd și conștiința *CAS*; 26 de-aceea *PT*: d-aceea *CAS*; 33 de-ar fi *PT*: d-ar fi *CAS*; 39 De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pământ *PT*: De ce în floarea vârstei bătrîn pare că sînt *CAS*; 40 nime *PT*: nimeni *CAS*.

MARȘUL LUI DRAGOȘ

În „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 13 din 30 martie 1842, apare sub titlul *Un discurs și poezie* o scrisoare din 1838 (Iași, noiembrie 17) a lui Iordache Mălinescu către Negruzzi, urmată de o scurtă scrisoare a lui Negruzzi, însoțită de trei doine.

„UN DISCURS ȘI POEZIE

Domnul meu!

Părerea mea în privirea *Doinii* noastre (despre care în trecutele zile avînd o mică dispută cu dmta, făgăduisem a ț-o împărțăși) este că din istorie se adevărește: cum că coloniile romane (din care ne tragim noi românii) aducîndu-se în Dacia pe la anul 105 după Hs. de către împăratul Traian și alți împărași romani după dînsul, au fost neprecurmat cu noua lor patrie înturnate cu cealantă lume romană, până pe la 274 după Hs. — cînd năbușind Goții și neputînd împăratul Aurelian apăra Dacia de năvălirile acestor barbari, o parte de romani i-au strămutat piste Dunăre în Misia iar cea mai mare parte nevroind a-și părăsi țara în care zăcea îngropate oasele fraților, părinților, a moșilor și a strămoșilor lor, rădicîndu-se de pe la cîmpii, s-au tras în cele de natură zidite, cetăți a Carpaților — *s-au ascuns zicînd strămoșii noștri în munții Carpaților ascunzîndu-se împreună cu dînșii și istoria lor pentru cîteva veacuri* — zic pentru cîteva veacuri; pentru că până pe la suta a VII sau a VIII, mai nemică nu știm de faptele lor. — Neuitat fie în inimile românilor *Nestor Părintele istorii Rossiei!* Acest cuvios bărbat scriînd pe la giumatatea a sutei XI, așa-i descopere pre români. « Slovenii, zice el, lăcuia din vechime în părțile Dunării, unde este

acum Țara ungurească, dar gonindu-se de acolo de cătră Volohi¹ (români) au trecut de s-au așezat pe Visla șcl. în Polonia, Rossia și alte țări. » Vezi Karamzin, *Istoria Rossiei*, T. I, la începutul capului II, și nota 65; însă Karamzin adaoge acolo și aceea ce și alți mulți istorici nu o tăgăduiesc, adică « că strămoșii noștri români, năbușiți fiind de neamurile barbare, precum goții, hunii și alții, au căutat scăparea lor prin munți, și văzînd ei mai în urmă slăbăciunea avarilor, au pus stăpînire pe Transilvania și o parte din Ungaria, unde slovenii au fost siliți a li se supune ». Karamzin în aceeaș notă socotește a fi urmat întîmplarea aceasta în suta VII sau a VIII. Dar oare în acestea patru sau cinci veacuri (de la sfîrșitul sutei a III și până la a VII sau VIII) ce să mai fi făcut românii din Dacia noastră? Nu este îndoială că ei nu șidea cu minile numai în sin, ce tot prin asemenea mijloace a armilor își apăra patria lor (mai virtos părțile munților) și de cătră celalante neamuri crude de mai nainte, precum: goți, huni, ghepizi ș.a. — Poate că de la numele goți, este că: românii din Moldova și până astăzi numesc pe Țiitorii de drumuri furi, hoți². Așadar este de crezut: că românii avea zăstămpurile lor de răsufare și în cele mai ascunse timpuri a istoriei lor. — În asemenea zăstămpuri adeseori își aducea ei aminte de moșanul și împăratul lor Aurelian, carele nici până astăzi nu-i uitat în cînticile românilor cunoscute supt nume de colinde, numîndu-l prin acestea *Ler, Aler* și *Oilerun Domnu* (vezi Cantemir, *Hronicul Româno-Moldo-Vlahilor*, T. I, fața 292; și Maior, *Pentru începutul românilor în Dacia*, capu II, S 10, f. 26). — Tot cam de pe atuncea, domnul meu, va fi și doina cea în cînticile românilor țărani încă păstrată — cu *doina* și *doinița* încep ei și astăzi mai toate cînticile lor. — *Doina* dar și *doinița* vor fi cîntat ei și în cele mai triste timpuri ale năvălirii barbarilor, mai virtos: cînd după vro biruință nădăjduia a priimi de la domnitorii lor *donativum* (așa se chiamă latinește darul ce-l primea oștenii de la împărat, din care lesne să putea preface în *doina*), sau cînd mergea pe pîndă

¹ Cu prilejul acesta voi să zic ceva, domnul meu, și de *Voloh* — părerile despre acest nume ce ni-l dau streinii, sînt foarte deosăbite între sine. — Fi-voi oare osîndit de dmta, dacă aș zice că: numele de vlah, sau (după Nestor) *voloh*, s-ar trage de la slovenescul cuvînt *volhvă*, adică vrăjitor, sau cum am zice *năzdrăvan*? Așa-i că nu? dacă ai vroi să-ți aduci aminte: că slovenii cînd au început mai întăi a se ivi în istoria lumii, într-atita de sălbatici era, încît lesne li să putea păre că tactica leghioanelor romane în război, mașinile, instrumentile, scrierea și alte măiestrii a lor, nu putea fi alta în ochii slovenilor, decît numai niște *farmici*. — De nu-i tocma și așa, totuși însă mai binșor să lovește aceasta decît *vlecu* și *volochita* (țîrîtori din loc în loc) a șvedului Tunman; pe care mai în urmă l-au imitat și alți scriitori streini — vezi Tunman, *Über d. Gesch. der österr. europäischen Völker*, p. 347. Vezi însă istoria lui Petru Maior.

² Acest cuvînt, precum și altele asemenea, noi românii, din lipsa literii *h*, nu-l scriem după cum îl pronunțăm, adică *Hoți, Hotin, Hribi* ș.a. ce *Xoți, Xotin, Xribi*. Deși știu că dmtale ca și altor mulți nu vă prea place ca în abețedarul nostru pintre literile *r* și *x* să se mai întraducă și un *h*, de vreme ce și așa sînt prea multe; totuși însă socotesc că nu mă vei urgesi pentru o asemenea însemnare.

la vânătoare, chiemînd intragiutori pe Diana, dzina vînătorici, sau, în sfîrșit, cînd despovorați de arme se suia cu turmele lor pe virful munților Carpați, de unde uitîndu-se cătră *Dunăre*, numită din vechime *Danubius*, o marea prin cîntice mai întăi *Danu*, *Dona* și apoi — *doina!* — Această din urmă părere cu atîta mai mult poate avea temei, cu cît știm: că nu puține cîntice românești se încep cu numiri de riuri, precum: *Murășul*, *Oltul*, *Moldova*, *Moldovița*, *Suceava*, *Sucevița* ș.a. — Apoi dacă românii găsesc așa mare plăcere a cînta riurilor celor mai mici, cu cîtă mai multă simțire putea avea ei și au, cătră *Dunăre*, care cu așa maiestate încungiură despre apus, amiazizi și răsărit tuspatru patrii românești.

Dmta, domnul meu, dedu *doina* de la *Donativum*, *Diana*, *Danubius*, sau de unde-ți va plăcea, numai te rog a nu o uita, precum nu este uitată nici astăzi în inima românului țaran, carele pe cît îmi aduc aminte o cîntă și așa:

« Doina știu și doina zic
Și cu doina mă plătesc
Ca de zi de boieresc ¹.
Cu doina și doiniță
Scap pe crîng în poieniță;
Cine au zis întăi doina,
Arsă i-au fost inima! » șcl.

Cu închierea doinii sint a dmtale — șcl.
Iași 1838 noiemu. 17 Iord. Mălinescu, cam.“

Iată și scrisoarea lui Negruzzi:

„D o m n u l m i e u !

Iată trei doine făcute din fugă. — Dacă vreuna din ele îți va plăcea și vei socoti că merită a mai fi văzută și de streini ochi, îmi vei spune-o, și eu mai netezindu-o, mai îndreptîndu-o, o voi trimite undeva ca să se publice — păn-atunci, rămii, șcl.

N e g r u ț i , m . r . “

La ultimul cuvînt (șcl.) Iordache Mălinescu face o notă în care scrie:

„Mărturisesc adevărul: că eu nu tîrziu după priimirea acestor cîntice (alcătuite încă de pe la sfîrșitul lui noiemu. 1838, de cătră D. Spat. C. Negruți) urmînd a petrece mai mult la țară, n-am avut prilej a mă mai întilni cu dmlui spre a-mi putea cere voie de a le da la lumină; de aceea, îl și rog ca să-mi

¹ Boierescul se chiamă în Moldova zilele ce este datorî țăranul a le lucra proprietariului pe a căruia moșie lăcuiește; însă acest cuvînt să vede că au întrat în cîntecile moldovenilor în veacurile ceste două de mai preurmă; pentrucă pănă pe la giumătatea sutei XVII, nu era încă întrodus boierescul...

ierte îndrăzneala (Văleni, 1842, fevr. 20 — I.M.C.)“. („Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 13, 30 martie 1842, p. 97—99).

Transcriem, la început, *Doina I*, *Ostașul păstor* (p. 99—100). *Doina II*, *Cîntec*, va fi transcrisă în cadrul comentariilor la *Doină nouă*.

D o i n a I OSTAȘUL PĂSTOR

Doină mîndră și frumoasă
Care-ncingi ca un colan
Patria îmbilșugoasă,
Marelui Aurelian;

Oare cînd pe-a tale maluri
Buciumul meu va cînta?
Cînd în ale tale valuri
Voi putea a mă scâlda?

Vai! acum cele-nflorite
Și mult răsăfătate văi
Sînt de barbari lăcuite,
Nu le calcă fiii tăi!

Ei prin măguri neguroase
Din sălbaticii Carpați,
Își plîng țările mănoase,
Vrednicii români bărbați!

Cînd soarele strălucește
Într-ai dimineții zori,
Cînd raza lui rîsipește
De pe munți, grozavii nori,

Simt că-n sufletu-mi s-aprinde
Dorul pămîntului meu
Și c-o jale mă cuprinde
Ce m-apasă foarte greu.

Mă uit plin de întristare
La baltagu-mi părăsit,
Care zace în uitare
Lîngă arcu ruginit.

Îmi iau buciumul îndată
Și pe dealul nalt mă sui,
Pe pajiștea tupilată
Subt umbrosul brad mă pui.

Acolo privind la vale
Doina cînt, doina jălesc
Și pe țărmurile sale
Vederele-mi pironesc.

Iar cînd trista noapte vine
Și începe a lăsa
Preste culmele vecine
Neguroasa manta sa,

Mă întorc plin de mîhnire
La smeritul meu bordei
Și la Domnul mîntuire
Pentru pămîntul mieu cei.

„Tu, Doamne, adă-ți aminte
Și de biată țara ta,
De aceste streine ghinte
Îndură-te a ne scăpa.

În destul recea lor boare
Păn-acum am răsufat
Și cu sînge și sudoare
I-am hrănit, i-am adăpat.

„Cu a ta cerească mină
Depărtează-i de la noi,
Să nu mai calce țărîna
Vechilor noștri eroi . . .“

La ultimul vers, o notă: „Să vede că d. Negruți închipuiește pe păstoriul român din timpurile năvălirilor barbarilor“.

După însăși mărturisirea lui Negruzzi, doinele îi aparțin, sînt „făcute din fugă“. Iordache Mălinescu în nota la *Ostașul păstor* îl consideră tot pe Negruzzi autor. De altfel, *Ostașul păstor* se îndepărtează cel mai mult de poezia populară ca lexic („barbari“, „vechilor noștri eroi“, „ghinte“), imagini („neguroasa manta sa“), aluzii istorice („Patria îmbilșugoasă, / Marelui Aurelian“). Al. Bistrițeanu, în studiul *C. Negruzzi și creația populară*, publicat în „Limbă și literatură“, nr. 6, 1962, p. 369—386, face chiar o apropiere pe baza invocațiilor retorice între *Ostașul păstor* și *Cîntarea României*.

Iordache Mălinescu, în nota pomenită, sugerează aluzia la epoca năvălirii barbarilor. S-ar putea totuși ca Negruzzi să se refere și la perioade mai recente.

Marșul lui Dragoș aparține, pînă la proba contrarie, tot lui Negruzzi. Al. Bistrițeanu apreciază că, prin ritmul dactilic și rima uneori îmbrățișată, poezia se depărtează de producțiile folclorice. Problema folclorizării unor scrieri

aparținînd autorilor cultei s-a pus încă în epoca lui Negruzzi, chiar în legătură cu o variantă a acestei poezii. În „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 11, 12 dechemvrie 1849, se publică articolul nesemnlat *Cîntece populare românești* în care se pledează pentru integrarea în folclor a producțiilor culte ce au dobîndit ulterior circulație în mediile populare. „Seau că cîntece poporane, adică proprietate bună și dreaptă a poporului sînt și acelea, ale căror compuitorii poate fi că sînt chiar contimpurani ai noștrii, însă cîntecele lor fuseră primite preste tot, ele străbătură în sucul și măduva poporului?“ (p. 88). Sînt invocate în sprijin poezii ale lui Homer și Schiller, iar din literatura română *Hora* lui V. Alecsandri, *Fata din casă* și *Radu Vodă* de D. Bolintineanu și *Deșteaptă-te române* de A. Mureșanu. În sfîrșit, este citat în aceeași ordine de idei un cîntec al Iancului, care nu e decît o variantă a *Marșului lui Dragoș*. Iată întii explicația dată în articol:

„Bătăile românilor transilvani dederă ocaziune a se lăși cîteva cîntece care, zică critica orice va vrea asupra lor, trecură în proprietatea poporului. Dintre acelea, noi puserăm mina numai pe vreo trei din cîte pînă acum nu se tipăriseră; unul din acelea se numește al Iancului“ (p. 88). În subsol, următoarea notă:

„Unii în locul numelui lui Iancu punea pe Dragoș, rentemeietoriul statului Moldaviei; noi nu ne-am putut esplica această schimbare. Auctorul cîntecului, de cumva mai e în viață, ar fi datori cu această esplicăciune. Aria se pare că e din opera *Tancred*; însă ce ne pasă, ea s-au naturalisat cu totul.“

Autorul articolului nu cunoaște, deci, colaborarea lui Negruzzi publicată în aceeași revistă în anul 1842.

Iată acum cîntecul Iancului:

„Astăzi cu bucurie
Românilor veniți,
Pe Iancu în cîmpie
Cu toții-l însoțiți.
Spălați armele voastre,
Cu graba s-alergăm
Din cîmpurile noastre
Pe dușman s-alungăm.
Marte zeule,
Mare bravule,
Cu noi să fii.
Tu însoțește
Și-nsuflătește
Pe ai tăi fii.
Optzeci de oi despoaie
Și prin frigări le pun;
De fluier de cimpoaie
Pădurile răsun.

Românii se așează
Pe ling-un mare foc
Și Iancu ospetează
Cu dinșii la un loc.

Marte zeule șcl. șcl.

Sint gata, stau cu toții
Să plece la izbînzi,
Să prigonească hoții
Să capete dobînzi.
Iancul merge-nainte
Pe un cal cu ager curs
Și peste-mbrăcăminte
Poartă-o pele de urs.

Marte zeule șcl. șcl.

Iată voioși porniră
Românii cei voinici,
Ca lanțuri se înșiră
Pe a dealului potici,
Nevestele cu jale
Privindu-i lăcrămînd
Îi auzea prin vale
Cum se ducea cîntînd.

Marte zeule șcl. șcl." (p. 88).

Mai tîrziu, în 1894, în ediția a doua din a sa *Istorie a limbei și literaturii române* (Iași, Tipo-litografia H. Goldner), Ar. Densusșianu îl consideră pe Negruzzi autor al *Marșului lui Dragoș* care „s-a popularizat la 1848 în Transilvania pe numele lui Iancu” (p. 304). În volumul *Poesii populare despre Avram Iancu*, adunate și publicate de Simeon Florea Marian, Suceava, 1900, cîntecul lui Iancu în versiunea inițială a lui Negruzzi lipsește.

Afirmația din „Foaie pentru minte” că ar fi vorba de o arie din *Tancred*, naturalizată, este greșită. Oricîtă bunăvoință am avea, nu găsim în *Tancred* o arie care să poată sta la originea *Marșului lui Dragoș*.

Doina III Marșul lui Dragoș. „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 13, 30 martie 1842, p. 100—101; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 179—181, cu data „1848. Mai”.

Întrucît cele două versiuni diferă sensibil, dăm, în cele ce urmează, textul integral din „Foaie pentru minte”:

Doina III

MARȘUL LUI DRAGOȘ

Astăzi cu bucurie
Românilor veniți,

Pe Dragoș în cîmpie
Să întovărășiți.
„Spălați armele voastre,
Cu grabă s-alergăm
Din locurile noastre
Pe barbari s-alungăm”

Doină, doiniță!
Zină plăviță!
Cu noi să fii;
Tu însoțește
Ș-însuflește
Pe ai tăi fii.

Optzeci de oi despoaie
Și prin frigări le pun,
De surle, de cimpoaie
Pădurile răsun.
Flăcării să așază
Pe lingă un mare foc,
Și Dragoș ospetează
Cu dinșii la un loc.

Doină, doiniță — șcl.

Sint gata. Stau cu toții
Să plece la izbînzi,
Să izgonească hoții,
Să capete dobînzi.
Dragoș merge-nainte
Pe un cal cu ager curs;
El piste-mbrăcăminte
Poartă-o pele de urs.

Doină, doiniță! șcl.

Iată-i, zîmbind porniră
Flăcării mult voinici,
Ca lanțul să înșiră,
Pe a dealului potici,
Nevestele cu jale
Privindu-i lăcrămînd
Îi auzea pe vale,
Cum să ducea cîntînd

Doină, doiniță! șcl.

La ultimul vers, o notă: „Românii ardeleni mai înlontru zic daina, adică a în loc de o și au multă treabă cu dînsa în a lor cîntece. Red”.

DOINĂ NOUĂ

Este cea mai „folclorică“ din poeziile trimise de Negruzzi lui Iordache Mălinescu (cf. comentariul la *Marșul lui Dragoș*). Această definiție lirică și concentrată a doinei amintește de *Doina* din culegerea lui Alecsandri:

„Doină, doină, cântic dulce!
Cînd te-aud, nu m-aș mai duce.
Doină, doină, viers cu foc!
Cînd răsuni, eu stau în loc.
Bate vînt de primăvară,
Eu cînt doina pe afară,
De mă-ngîn cu florile
Și privighitorile.
Vine iarna viscoloasă,
Eu cînt doina-nchis în casă,
De-mi mai mîngii zilele,
Zilele și nopțile.
Frunza-n codru cît învie,
Doina cînt de voinicie.
Cade frunza jos în vale,
Eu cînt doina cea de jale.
Doina zic, doina suspin,
Tot cu doina mă mai țin.
Doina cînt, doina șoptesc,
Tot cu doina viețuiesc!“

(V. Alecsandri, *Poezii populare*, publicate cu introducere, note și glosar de G. Giuglea, Editura Tipografiile române unite, București, p. 241).

Doina II Cîntec. „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 13, 30 martie 1842, p. 100; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 182.
Cum varianta din „Foaie pentru minte“ diferă sensibil de textul din *Păcatele tinerețelor*, o transcriem integral:

Doina II CÎNTEC

De cînd eram încă mic,
Doina știu și doina zic
Și cu doina mă plătesc
Ca de o zi de boieresc.
Și cu doina și doiniță
Scap pe crîng în poieniță.

Acolo mă pui pe iarbă
Pe malul vrunei părău
Fără grijă, fără treabă
Îmi scot fluierul din brîu
Și cînt doina până sară.
Dimineață, primăvară.
Ah! cine au zis întâi doina
Arsă i-au fost inima!
Iar de vine vro fetiță
Cu părul legat în giță
Și să pune lîngă mine,
Eu cînt doina și mai bine;
Sărut pe biata fetiță
Ș-apoi cînt doină, doiniță!

EU SÎNT ROMÂN

Poezie fără valoare, profesiune de credință a atașamentului față de solul natal, cu timide încercări de psihologie națională. Unele versuri par, totuși, curioase, în atmosfera ansamblului. Versul 15, cu aluzia la șoselele stricate și finalul cu intonarea unei „manele“ (cuvînt specific turc) sînt, cel puțin, ambigue, pretîndu-se, oricum, și la o interpretare cu subtext ironic. Strofa a patra însă cu vindecarea de către o englezoaică a amorului pentru o româncă, de către româncă a amorului pentru englezoaică, este în linia unui umor tipic negruzgian.

Eu sînt român (Cîntec). „România literară“, nr. 14, 18 aprilie 1855, p. 176, cu titlul *Cîntic* (C. Negruțți) [RL]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 183—184, cu data „1853, avgust“ [PT].

Variante

9 pe PT: pre RL; 10 pe PT: pre RL; 19 de-acuma voi să șăd; PT: de-acum voi ca să șed, RL; 26 Căprii ochi zburdateci Dridri PT: Albastrii ochi fetei unui franțez RL; 28 o blondă milady PT: sora unui englez RL.

În „România literară“ lipsește indicația finală: „1853, avgust“.

ȘALUL NEGRU

O întreagă literatură s-a scris despre această poezie. O discuție „științifică“, cu bibliografia problemei se poate găsi în E. Dvoicenco, *Pușkin și România*, București, 1937, și în articolul despre Negruzzi al lui G. Bezviconi, publicat în „Cetatea Moldovei“, anul III, vol. IV, nr. 2—3, 1 martie 1942, p. 164—184.

«Cum nimic esențial nu a apărut între timp, ne vom referi doar la aceste două contribuții. În *Scrisoarea VII*, Negruzzi scrie că versurile *Șalului negru* sînt „făcute înadins pentru tînăra fată“, „acea femeie cu chip îngeresc“ care era Calipso, greaca prietenă a lui Pușkin. Despre biografia lui Calipso care diferă mult de versiunea dată de Negruzzi, ne vom ocupa în comentariile de la *Scrisoarea VII*. Aici rămîne să vedem întii geneza poeziei *Șalul negru*. Afirmatia lui Negruzzi cade, întrucît Calipso sosește la Chișinău în 1821, iar poezia e datată 14 noiembrie 1820. Toate opiniile converg în a atribui poeziei lui Pușkin originea într-un cîntec moldovenesc. Că P. Bartenev crede că Pușkin a ascultat cîntecul de la chelnerița Mariula la „Cazinoul verde“ din Chișinău (Bezviconi, *art. cit.*, p. 173), că prietenul lui Pușkin, Liprandi, și I. Iațimirschi spun că a fost auzit de la lăutari în casa boierului Varfolomeu (E. Dvoicenco, p. 51), lucrurile nu mai prezintă importanță pentru a fi clarificate. Pușkin însuși a pus în titlul poeziei specificarea: „Cîntec moldovenesc“, indicîndu-i în acest fel proveniența. Al. David a demonstrat în *Contribuții la vechea literatură românească* („Viața Basarabiei“, 1934, nr. 1—2) că poezia moldovenească inspiratoare este la rîndul ei de origine cîrturărească, fiind compusă pe la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, trecînd apoi în mediul popular și lăutăresc. S-au făcut chiar speculații, care nu mai interesează aici, în legătură cu originea balcanică a cîntecului românesc (E. Dvoicenco, *art. cit.*, p. 52).

Iată întii textul lui Pușkin:

ЧЕРНАЯ ШАЛЬ
Молдавская песня

Гляжу как безумный на черную шаль,
И хладную душу терзает печаль.

Когда легковерен и молод я был.
Младую гречанку я страстно любил.

5 Прелестная дева ласкала меня;
Но скоро я дожил до черного дня.

Однажды а созвал веселых гостей;
Ко мне постучался презренный еврей.

«С тобою пируют (шепнул он) друзья;
10 Тебе ж изменила гречанка твоя».

Я дал ему злата и проклял его.
И верного позвал раба моего.

Мы вышли; я мчался на быстром коне;
И кроткая жалость молчала во мне.

15 Едва я завидел гречанки порог,
Глаза потемнели, я весь изнемог ...

В покой отдаленный вхожу я один ...
Неверную деву лобзал армянкин.

Не взидел я света; булат загремел ...
20 Прервать поцелуя злодей не успел.

Безглавое тело я долго топтал,
И молча на деву, бледнея, взирал.

Я помню моления ... текущую кровь ...
Погибла гречанка, погибла любовь!

25 С главы ее мертвой сняв черную шаль,
Отер я безмолвно кровавую сталь.

Мой раб, как настала вечерняя мгла,
В дунайские волны их бросил тела.

С тех пор не целую прелестных очей,
30 С тех пор я не знаю веселых ночей.

Гляжу как безумный на черную шаль,
И хладную дужу терзает печаль.

(A. C. Пушкин, *Полное собрание сочинений*, Том второй, *Стихотворения 1820—1826*, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1963, p. 16—17).

Cum vom vedea mai jos, Negruzzi pune în titlul versiunii din „Curier de ambe sexele“, specificarea: „Imitație din A. Pușkin“. O precizare asemănătoare se face și cu ocazia publicării traducerii (cu unele modificări) în „Spicuitorul moldo-român“: „Traducție liberă după originalul rusec“. În „Spicuitorul“, paralel cu textul românesc, se dă și traducerea franceză a lui Charles Durand, cu titlul foarte apropiat de al lui Negruzzi: „Traduction libre du russe“. Iată și traducerea lui Durand:

LE SCHALL NOIR

Ce schall noir que je tiens est baigné de mes larmes,
Et mon âme est en proie aux chagrins dévorants!
La grecque Athénaïs par sa beauté, ses charmes,
Dans ma jeunesse, hélas! avait séduit mes sens.

5 Ses paroles de miel, ses perfides caresses
M'enivraient de plaisir, de gloire et de bonheur!
Ah! qui ne fut trompé par ces enchanteresses!
Il arriva pour moi, le jour de la douleur!
Dans ma demeure solitaire

10 Je recevais un jour des convives chéris;
 La gaité vive et franche animait les esprits;
 Un serviteur paraît avec mystère.
 Je le vois s'approcher et me dire tout bas:
 „Tu t'amuses, tu bois, la joie est dans ton âme!
 15 Et ta grecque t'oublie! un autre est dans ses bras!”
 Je lui donnai de l'or et je maudis l'infâme!

J'attèle mes coursiers fringans;
 Je pars accompagné d'un esclave fidèle;
 Malgré l'orage affreux, les éclairs et les vens
 20 Nous atteignons bientôt le seuil de la cruelle.

La pitié se taisait dans mon cœur déchiré,
 J'entre dans cette alcôve où, trop heureux naguère
 Je croyais être aimé, j'étais sûr de lui plaire!
 La parjure embrassait un persan abhorré!

25 Je crus voir s'entr'ouvrir la terre!
 Rage d'amour! c'est toi que je dois accuser!
 Furieux, je tirai mon large cimenterre:
 Le scélérat ne put achever le baiser!

Je foulai sa tête sanglante!
 30 Mes féroces regards cherchaient Athénaïs!
 Je vois encore ses pleurs, j'entends encore [sic]
 Tout périt à la fois et l'amour et l'amante!

La mort avait flétri ses funestes appas!
 J'y colle ma bouche livide;

35 J'essuie avec le schall le tranchant homicide,
 Et tout convert de sang, je porte ailleurs mes pas.

La nuit sombre, terrible et favorable au crime
 Descend sur la plaine et les eaux!
 Du Danube écumant les flots

40 Engloutissent mes deux victimes.

Plus de bonheur! adieu, baisers tendres, brûlans!
 Adieu vous, pour jamais, ô nuits pleines de charmes!
 Ce schall noir que je tiens est baigné de mes larmes;
 Et mon âme est en proie aux chagrins dévorans.

Charles Durand

Deși textul lui Negruzzi reprezintă o versiune serios amplificată față de poezia lui Pușkin, credem totuși că el este o traducere din rusește, neavînd nici o legătură cu varianta Durand. Aceasta, de altfel, apare cam după patru

ani de la prima publicare a traducerii lui Negruzzi în „Curier de ambe sexele”. S-ar putea să existe traduceri pe care nu le cunoaștem încă (mai ales în franceză) și care să-l fi influențat pe Negruzzi. Deocamdată ne mulțumim să arătăm că, în ciuda dezvoltării pe care o ia textul lui Negruzzi, el conține, în nucleu, întreaga poezie, densă, a lui Pușkin. Pe versuri se poate stabili o corespondență destul de exactă, după cum urmează:

Negruzzi	Pușkin
Versurile 1—2	Versurile 1—2
„ 7—8	„ 3—4
„ 25—26	„ 7—8
„ 29—30	„ 11—12
„ 31—35	„ 14—15
„ 43—44	„ 16—17
„ 49—50	„ 21—22
„ 53—54	„ 25—26
„ 55—58	„ 23—24
„ 61—64	„ 26—27
„ 67—70	„ 29—30
„ 71—72	„ 31—32

Între Negruzzi și Ch. Durand nu e, practic, nici o asemănare. Citeva versuri ce se regăsesc și la Negruzzi (v. 16, 35, 39—40 din versiunea Durand) își au corespondentul în originalul lui Pușkin, așa că acolo trebuie căutată proveniența comună. Afirmatia din vol. al II-lea de *Opere complete* ale lui Negruzzi (București, Minerva, 1909, p. 83), anume că *Șalul negru* este „tradusă după Charles Durand”, trebuie, de aceea, respinsă.

G. Bezviconi (*art. cit.*, p. 171—172) reia și clarifică o afirmație a lui A. Iașimirschi în legătură cu citeva variante populare culese în anul 1899. Întrucît aceste variante se apropie mai mult de textul lui Negruzzi, Iașimirschi afirmă că ele l-au influențat pe scriitorul român și nu textul lui Pușkin. În realitate, după opinia lui G. Bezviconi, este mai plauzibil să considerăm că variantele respective s-au dezvoltat pe baza versiunii folclorizate a lui Negruzzi.

Șalul negru a fost, pentru contemporani, una din cele mai cunoscute producții din opera lui Negruzzi. G. Panu, în ale sale *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, București, vol. I, p. 276, îl definește pe Negruzzi ca autor al nuvelei *Alexandru Lăpușneanul*, „precum și poetul jalnic și emoționant, a cărei producție, *La șalul negru*, era în toate memoriile și pe toate buzele”.

E. Dvoicenco (*op. cit.*, p. 53) consideră că și poezia *Levante și Kalavryta* cu care Duiliu Zamfirescu debutează în „Literatorul” (anul I, nr. 4, 10 februarie 1880, p. 50—53) ar fi tot o prelucrare a *Șalului negru*. Levante, frumosul lopătar de la Zante, împușcă pe bogatul englez Sir Hoowards, rival la dragostea Kalavrytei, apoi înnebunește. E greu de spus dacă mai poate fi vorba de o influență a lui Pușkin, întrucît motivul a fost pe larg utilizat în literatura universală.

În plus, Duiliu Zamfirescu aduce și unele modificări față de *Șalul negru*, în afara adaptării la cadrul levantin. Kalavryta rămâne fidelă lui Levante care, într-o clipă de rătăcire, face gestul funest:

„El tăcut se furișează printre salele pierdute
Întrebind lămpile stinse, vorbind zidurilor mute,
Cercetînd ușe cu ușe și la ori și ce mișcare,
Simțînd inima-i cum bate, sufletul cum îi tresare.
Iar în fund, pierdut de lume, el aude-ncetîșor
Un glas tainic ce-i șoptește: «Vino... ah, mi-e dor,
mi-e dor...»

Un pas, înc-un pas... și iată-! Iată Cleftul la intrare...
Pironit de gelozie, rămas mut de întristare
El privește la englezul ce sărută în uimire
Mîna ei, alba ei mînă, căreia nebuni se-ntrec
Zantioții toți să-nchine neschimbata lor iubire,
Luntrea, armele și capul, tot ce poate da un grec!
Cum îl vede, ea spre dînsul tremurînd mîna-și întinde.
«Vin, fi zice cu privirea, Kalavryta e a ta.
Vino, vis trimes de noapte și de buza-mi ce s-aprinde,
Dor cu ochii ca seninul, vin, lipește-ți buza ta.»
Însă el, smintit de ură, vechi pistol din brîu apucă
Și ocheste... — Un foc roșu trece viu ca o nălucă...
Un corp cade... — O, pistolul, era vechi dar era bun!
Kalavryta plînge-n umbră... Grecul rîde: e nebun“ (p. 53).

În ceea ce privește *Șalul negru*, traducerea exemplară, sub raportul fidelității față de substanța și concentrarea poeziei lui Pușkin, aparține lui George Lesnea (vezi Pușkin, *Versuri*, Editura pentru literatură, 1964, p. 83—87).

Șalul negru. „Curier de ambe sexele“, periodul I, nr. 6 (septembrie 1837?), p. 109—112 (C. Negruzzi) [CAS]; „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 13, 21 septembrie 1838, p. 103—104 (C. Negruții); „Curiosul“, nr. 3 (1837?), p. 81—84 (C. Negruții); „Spicuitorul moldo-român“, Iașii, la Institutul Albinei, 1841, iulii, august, septembrie, p. 83—85 [S]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 185—187 [PT].

„Foaie pentru minte“ și „Curiosul“ republică versiunea din „Curier de ambe sexele“. „Spicuitorul“ însă vine cu o versiune ce aduce elemente comune atît textului din „Curier“, cît și celui din *Păcatele tinerețelor*, alături de o serie de inovații care nu se regăsesc în altă parte. Desigur că Negruzzi a revizuit poezia înainte de a o preda redacției „Spicuitorului moldo-român“. De aceea am folosit versiunea din „Spicuitorul“ la variante.

Variante

În CAS, în titlul, se face mențiunea: „Imitație din A. Pușkin“. În S întîlnim, în titlul, precizarea: „Traducție liberă după originalul rusesc“. 2 Și sufletu-mi rece PT: Ș-al meu suflet răce CAS: Ș-al meu suflet rece S; 2 nemîngăiat PT, CAS: nemîngăiat S; 4 Este sfîșiat! PT, S: El e sfîrșit CAS; 6 Din care pricină cumplit pătînesc PT: Pentru ce pricină astfel pătînesc CAS: Pentru ce pricină astfel pătînesc S; 9 Cu negre sprincene, cu rumână față PT: Cu sprincene negre, cu rumenă față CAS: Cu negre sprincene, cu rumenă față S; 11 Căci atunci lesne în amor credeam PT: Căci atunci lesne în amor credeam CAS: Căci lesne atunci amorul credeam S; 12 Și amărăciunea-i încă n-o știam PT, CAS: Și a lui necaze încă nu știam S; 13 Icusita față cu a sa iubire PT: Icusita față și a sa iubire CAS: Brudnica copilă cu a ei iubire S; 14 Cu-a ei cătătură PT: A ei cătătură CAS: Cu cătătura S; 17 este pe PT: fost-a pe CAS: fost-au pre S; 18 Credința e vorbă, amorul PT: Credința e vorbă; amorul CAS: Credința-i o vorbă, amorul S; 20 prietini, cu care vorbind PT: prietini, cu carii șazînd CAS: prieteni, cu care șezînd S; 24 Vro nenorocire nici macar visam PT: Și nenorocirea nici nu o visam CAS: Vro nenorocire nici cum nu visam S; 25 jidov vine și-mi șoptește PT: jidov vine și-mi șoptește CAS: jidov viînd îmi șoptește S; 26 ce-atît o iubești PT: ce-atîta iubești CAS: ce atît iubești S; 27 pre PT, S: pe CAS; 29 Eu îi dădui aur și îl blăstămăi PT: Eu i-am dat lui aur și l-am blestemat CAS: Eu i-am dat lui aur și l-am blăstemat S; 30 Și pe credinciosu-mi rob atunci chiemăi PT: Ș-al meu cu credință robul am chemat CAS: Ș-al meu cu credință robul am chiebat S; 31 Pe calul meu ager PT: P-armăsarul ager CAS: P-armasarul ager S; 33 Nu simțeam durere, nici compătîmire PT: N-am simțit nici jale, nici milostivire CAS: Nu simțeam nici jale, nici milostivire S; 34 peatra PT, S: piatra CAS; 35 ochii îmi painjini PT, S: ochii-mi au painjinit CAS; 36 Și înghețul morței inima-mi slei PT, S: Și înghețul morții de tot m-a sleit CAS; 37 grecei PT, S: grecii CAS; 38 Slăbi tot curajul PT: Slăbiră curajul CAS: Slăbiră curagiul S; 39 ajung PT, CAS: agiung S; 39 rece ca de moarte PT: răce ca la moarte CAS: rece ca la moarte S; 41 turbare PT: durere CAS, S; 42 Văz... aievea oare sau e vrun rău vis PT: Văz; aievea oare sau este vrun vis CAS: Văd, aieve oare sau este vrun vis S; 43 fărdelege PT, S: fărălegea CAS; 44 Pe-un arman PT: P-un armean CAS: P-un arman S; 45 arătau PT: arăta CAS, S; 48 C-o cruntă lovire i-am prăvălit jos! PT: Lovii! — Capul lor s-au prăvălit jos. CAS: Lovii...! Capul lor s-au prăvălit gios S; 49 cu turbare PT: în picioare CAS, S; 50 cel plăcut PT, CAS: mult plăcut S; 54 ferul singerat PT: oțelu-ncruntat CAS, S; 55 țiu PT, CAS: țin S; 56 Și cum din grumazu-i PT: Și ce fel din rană-i CAS, S; 57 De-acum se sfîrșiră PT: D-acum să sfîrșiră CAS: D-acum se sfîrșiră S; 57 cea PT, CAS: ce S; 58 Ș-amoriul PT: Ș-amorul CAS, S; 59 De-acum PT: D-acum CAS, S; 60 spun PT, S: spui CAS; 61 luă îmbe PT: luă-ndată CAS, S; 62 Și-ndată

ce-a nopții umbră se ivi *PT*: Și cum ale nopții umbri s-au arătat *CAS*: Și cum umbra nopții s-a împrăștiat *S*; 63 Dunărei *PT*, *S*: Dunării *CAS*; 64 El le azvîrli *PT*: El le a aruncat *CAS*: El le-au aruncat *S*; 65 Ah! cu trupul grecei *PT*, *S*: Ah! cu al grecii trupul *CAS*; 66 s-a acufundat *PT*, *CAS*: s-au acufundat *S*; 67 Nici minut, nici oară nu mai am de-atuncea *PT*: Nici ceas, nici minută nu mai am de-atuncea *CAS*, *S*; 68 De-amor *PT*: D-amor *CAS*, *S*; 68 ce *PT*: ci *CAS*, *S*; 70 Viața mea-i suspin *PT*: Viața-mi e suspin *CAS*, *S*.

PRINCESEI CATINCA CONACHI VOGORIDE

Poezie ocazională, moralizatoare, străbătută de un filantropism de nuanță aristocratică, specific fazei crepusculare a gândirii lui Negruzzi.

Princesei Catinca Conachi Vogoride. „Steaua Dunării“, nr. 8, 26 ianuarie 1856, p. 32 (C.N.) [*S*]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 188 [*PT*].

Variante

8 condamnat *PT*: condamnat *S*; 10 jos *PT*: gios *S*; 12 ajutor *PT*: agiutor *S*; 14 A dat *PT*: Au dat *S*.

APOLOG

Este o reluare a poeziei *Domnului P. Prunco*, apărută în „Alăuta românească“ din 1837. Paralelismul dintre *Apolog* și *Domnului P. Prunco* rămâne edificator pentru scrupulozitatea artistică a lui Negruzzi, care nu a ezitat să opereze reducții masive în textul primei variante. *Apolog* tratează, într-o expresie limpezită și concentrată, o temă cunoscută, „roata norocului“, altfel spus, capriciile soartei, ilustrând parcă în final celebrul adagiu al lui Montaigne: „a filozofa înseamnă a învăța să mori“. În *Domnului P. Prunco*, Negruzzi nu-și poate stăpîni diluția verbală, versificînd idei apropiate de cele din *Melancolia*, în legătură cu sfîrșitul omului vrednic și al „trîntorului“. Încheierea poeziei, dedicată direct lui Prunco, ține, mai degrabă, de producțiile de album și Negruzzi a renunțat la ea în 1857. În „Alăuta românească“, poezia *Domnului P. Prunco* este precedată de *Reverii*, dedicată, de asemenea, lui Prunco, cu ocazia apariției romanului *Pustnic*, tradus după vicontele d'Arlincourt. *Reverii* tratează tema celor patru vârste, banală, după observația lui G. Călinescu (*op. cit.*, p. 400) în sec. al XVIII-lea, dar care poate fi întîlnită și în literatura secolelor anterioare. Amintim, spre exemplificare, celebrul monolog al lui Jacques din *Cum vă place*. Negruzzi a fost conștient de valoarea redusă a poeziei — care s-ar putea să fie o traducere neidentificată încă — și nu a inclus-o în volumul selectiv din 1857.

Date despre P. Prunco se pot găsi la G. Bezviconi, *Costache Negruzzi*, în „Cetatea Moldovei“, anul III, vol. IV, nr. 2—3, martie 1944, p. 183—184: *Încă un prieten basarabean al lui Negruzzi*.

Domnului P. Prunco. „Alăuta românească, suplement la no. 21 a Albinei românești“, 14 martie 1837, p. 99—100 (C. Negruții). (Poezia este precedată de *Reverii*, semnată tot de Negruzzi); *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 189—190, cu titlul *Apolog*.

Reproducem integral, în cele ce urmează, poeziile *Reverii* și *Domnului P. Prunco*, precum și *Răspunsul d-sale d. Prunco domnului C. Negruții* din aceeași „Alăută românească“, p. 100.

REVERII

... La vita è un bene
Che usandone si scema. Ogni momento
... è un passo
Che al termine avvicina, e dalle fasce
Si comincia a morir quando si nasce.

Metastasio

Ne naștem fără știință că pruncia ne să duce
Ca un pirăuț de lapte fără picături amare,
Și că-i vrîsta fericirii și minuta cea mai dulce,
Ce Omul-umbră fugindă-subt cer în viața sa are.

Dup-aceea vine vremea juneții și a iubirei,
Cînd ți-s drage toate celea, cînd plin de învăpăiere
Adormi încîntat și vesel pe aripele-nchipuirei,
Cînd un nume gingaș, fraged, este toat-a ta avere,
Cînd te simți cel mai ferice strîngînd o tînără mină,
Cînd de o vorbă, de o ochire inima ta să topește;
Inima ta ce atuncea îi de dulce necazuri plină
Și cunoaște pîn-și pasul și glasul care-l iubește.
Tinereta! tinereța! care zile-ntregi visază,

Iar noaptea nu doarme, arde, plînge, rîde și în trude
Petrece, și nu simțește ochi frumoși nici line raze,
Nici a lui april flori vede, nici privighitoare aude;
Numai un nume, un nume este al său soare, a sa lume,
Pe acela numa-l vede, pe acela numa-l simțește,
Nu vra nimic-a ști altă decît acel singur nume
Ce-ntr-a sa inim-aprînsă, domnește tiranicește. —

Pe urmă sosește timpul, cînd pe a unei soții frunte
Culegi cu melancolie trandafirul iubit ție,
Îți pare că ești ferice și îns-îți aduci aminte
Și dorești vremea trecută carele n-a să mai vie;

Apoi vezi cum pe incetul trece, fuge și să stinge
Dimineața ta, văpaia, primăvara, buna voie,
Și cum amiaza vieții te arde cînd te agiunge,
Cum capul tău să-ncuibează de grijă și de nevoie;
Pierzi nădejdea și părerea, visele măgulitoare . . . —
Ah! au fugit, s-au dus vremea în care somnul perisă,
Cînd gîndei la fericire, cînd iubei cu înfocare,
Cînd fruntea ta îngrijire și temerea n-o-ncreșisă! —
Dar ce erai tu atuncea? — Un sărac tînăr zburdatic
Făr-avere, fără nume, nenorocit cit să poate
În capul tău purtînd vise și în inimă jeratec
Să-ncheia-n amor și jocuri plăcerile tale toate.
Și însă oftezi acuma și cu durere amară
Gîndești la acele zile sărace și pătimașe
Și cu ochii plini de lacrimi te închizi într-o cămară
Să cetesti, să săruți încă niște de amor răvașe.

Bătrîneța! bătrîneța vine și părul albește,
Pe urmă zilile noastre să rup și cad veștezite,
S-apropie moartea slută și cătră noi să rinjește;
Atunci jălim a juneții ceasurile fericite,
Sîntem înțelepți, statornici, rîdem d-amor și ne pare
C-a iubi în nebunie, căci inima ne-i sleită,
Foc, dragoste, vioșie, amor, flacări nu mai are,
Ea samănă ca o babă de sulimanuri zbîrcită.
Ș-asfel posomorit omul pășește pe nesimțite
Din zi în zi păn-ajunge la mormîntul ce-l înghite! —

Aceasta este viața! asta-i a ei fericire!
Ne naștem și dorim moarte — apoi vine tinereța
Și dorim copilăria — pe urmă în pătîmire
Oftăm după tinereță și — ne apucă bătrîneța.
În sfîrșit pier toate celea ca visul de dimineață
Și murim jălînd la urmă tinereță și viață! —

DOMNULUI P. PRUNCO

Toată vremea ce oamenii
P-astă lume petrec
Preste roata norocului
A să sui să-ntrec.
Și cînd acum să bucură

Că s-a urcat pe ea
Și că-și vor face mendrile
Cum ar gîndi ș-ar vrea
Rătunda roată răpide
Pe schițe s-au întors
Și mîndrul poticîndu-să
Cade cu capu-n jos.
Atuncea rid cu hohote
Cei care l-au privit
Așa semeț suindu-să,
Atît de înmîndrit. —
Iar înțeleptul pururea
Nu cată la noroc,
De a lui favoruri putrede
Ride și-și bate joc;
Și el dator știindu-să
Cătră patria sa
Ferice socotește-să
Cînd au făcut ceva,
Cînd cu vro a sa scriire
Pe prost au luminat
Sau strămoșești slăvitele
Fapte au arătat;
Ori au putut să curățe
Vreun rău incuibat
Sau însfirșit să mîngie
Pe dreptul împilat.
Și cînd sosește agerul
Groznicul morții ceas
El moare, însă numile
Lui vecinic au rămas. —
Iar cela ce ca trîntorul
Să-ndoapă trîndăvind,
Din sîngele pămîntului
Ce l-au născut oftînd,
Cade ca scaiul carile
Cît în picioare sta
Nu slobozea pe nimene
Pînă nu-l înghimpa;
Iar cînd coasa tăietu-l-au
Rămasă veștezit
Și numele-i în pulbere
Cu sunet au perit . . .

Iubitule prietine!
 Acest fel tu nu ești
 Căci a lumii nevoile
 Cunoști, știi și simțești;
 Tu cu o mină harnică
 Tot smulgi câte un spin
 Dintr-o pustie țarină
 Și sameni câte un crin,
 Și românismul limpede
 Curge din pana ta,
 Dulci, plăcute-s ideile
 Ce vrei a ne arăta.
 Cît de frumos tu volbura
 Patemilor descrii
 În carile să zbuciumă
 Tineri, bătrîni, copii!
 Pe Elodie gingașă
 Pare că o privesc
 Cînd frumoasa-ți trăducere
 M-apuc de o cetesc,
 Pare că-n munții Svițerii
 Cu Carolul tău sînt
 Și parcă văz avidoma
 Duiosul lui mormînt!
 Nu, a mea liră slobodă
 Nu știe a lăuda,
 Dar proza ta cea netedă
 Plăcîndu-i a cînta,
 Ț-închină aste veștede
 Și triste *Reverii*
 Drept o dovadă trainică
 Unei prietenii,
 Care va sta d-a pururea
 Ș-n orice întîmplări,
 Ca stîncă de statornică
 În viforoase mări.

C. Negruțți

Răspunsul dsale D. Prunco

Domnului C. Negruțți

Poezia și proza să pot asămăna cu două tinere fecioare surori, împodobite din fire, cu deopotrivă strălucită frumuseță, însă întimplarea, aruncînd pe una din acelea, de la a ei naștere, în sinul îmbilșugării și din aceasta, pe lingă firească

a ei frumuseță, mai adăogîndu-să și gingășiturile, ce purure să cîștigă, prin iscusința creșterii, au covîrșit pe a ei soră, care au rămas neimpărtășită de asemenea cîștigări, atît încît obșteasca privire urmează a fi trasă, ca de o magneticească putere, cătră strălucirea îngîmfatei împodobire acei dintăi, rămîind cea al doile mai în nebăgare de samă, ca una ce spre a ei împodobire nimica altă nu are, decît numai oarecare firești a cîmpului floricele acațate de a ei gîță, care însă trebui a mărturisi că pot fi îndestul de plăcute la vedere. Și dar atîta osăbire fiind, între poezii și între proză, cit ar pute fi între surorile mai sus pomenite, deși eu, cel ce nu sînt norocit să aib măcar vreo mică împărtășire din neprețuitul dar a poeziei, firește urmează să mă mîhnesc. Însă ții, care cu desăvirșire stăpînește un asemenea sfînt talant, cît de puțin nu zavistuiesc și spre dovadă, atît a unui asemenea adivăr, precum și a mulțămirii, ce datori mă găsăsc să aduc cătră tine, pentru versurile ce ai alcătuit, și îndemnat fiind de singur adivăratul prieteșug ce să păstrează în al tău piept, le-ai hărăzit mie, și care poartă în sine adivărata plăcere a unii îndeplinite poezii, de-m vei da voie, să vor tipări acele versuri împreună cu tălmăcirea încungiurărilor atingătoare de întîmplările trăitorului în sălbaticul munte a Helveției numit *Pustnicu*. Și cu toate că eu sînt încredințat că strălucirea poeziei tale va sluji spre întunecarea slabii și din aceasta apoi smiritei mele proză, însă eu simt nemărginită mulțămire, crezînd că și acum, și în viitorime, să va încununa cu pohfală desăvirșitul talant a unui patriot și adivărat al meu prietin.

Pavel Prunco

CÎRLANII

Tot la capitolul *Neghină și pălămidă* Negruzzi includea în *Păcatele tinerețelor* două din contribuțiile sale teatrale: *Cîrlanii* și *Muza de la Burdujăni*. Ironia din titlu era justificată, piesele lui Negruzzi fiind mult sub nivelul atins de proză. Un exemplu concludent îl oferă *Cîrlanii*, vodevil, foarte probabil de proveniență franceză, dar a cărui sursă nu a fost încă descoperită. Prea multe nu se pot spune despre această piesă cu țărani de operetă cărora soțiile le joacă o farsă pentru a-i vindeca de gelozie. Adaptînd farsa în românește, Negruzzi, cu un spirit mai realist, ar fi putut modifica cel puțin locul acțiunii, care, după cum știm, se petrece în mediu rural. Așa cum se prezintă însă, unele cuplete sînt de-a dreptul ridicule („Cînd la boieresc eu vara“). Singurul cuplet autentic popular este cel de la p. 168-169 și 170 și pe care Negruzzi îl citează în articolul său din 1840, *Cîntece populare a Moldaviei*: „Sub potcoava cizmei mele, / Șede dracul ș-o muier, / Și mă-nvață-a face rele“.

Nota finală aduce mulțumiri compozitorului Flechtenmacher și actorilor. Interesantă e mai ales polemica cu cei ce s-au scandalizat de așa-zisa imoralitate a unor fragmente. Negruzzi vede în ei niște detractori ai literaturii naționale, sensibili numai la literatura străină. El ne dă astfel și un punct de vedere rela-

tivist-istoric din care trebuie judecată piesa. *Cîrlanii*, cu toate slăbiciunile ei, era totuși o piesă scrisă și jucată în românește, una din pietrele care au contribuit la conturarea edificiului teatrului național.

Doi țărani și cinci cîrlani, vodevil național într-un act de C. Negruțți, reprezentat pe Teatrul Național în folosul emigraților din Transilvania, Iașii, Tipografia Institutul Albinei, 1849 [I]; *Doi țărani și cinci cîrlani*, vodevil național într-un act de C. Negruțți, reprezentat pe Teatrul Național în folosul emigraților din Transilvania la 1848. Ediție a doua. Cu învoirea d. C. Negruțți, Iași, Tipografia lui Adolf Bermann, Podul vechi, 1857; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 193—218, cu titlul *Cîrlanii* [PT].

Variante

142 4 Ien PT: Ia I; 9 Da dacă nu-mi e voia PT: Dar dacă nu-mi e voia I; 9 Da dacă n-am nevoie PT: Dar dacă n-am nevoie I; 14 Da uneori PT: Dar uneori I; 15 să spuie toate cele PT: să spuie ce n-ar vrea să se știe I; 20 Da după PT: Dar după I; 29 slujească PT: slujască I; 31 să ne despărțească PT: să ne despărțască I.

143 10 ien PT: ia I.

144 4 Asta-i treaba femeilor? PT: Asta treaba femeilor ii? I; 9 pahare PT: pahară I; 13 Taci tu nevăstuică PT: Așa! Ia taci nevăstuică I; 22 să dă în dosul ușei PT: se dă în dosu ușei I.

145 4 Acu-i s-aștepti PT: Amu-i s-aștepti I; 4 Ien PT: Ia I; 14 boierului PT: boierului I; 15 sub răchițele aieste PT: subt răchițele aste I; 17 ce-l face, măi, pe dînsul să vie PT: ce-l face să vie I; 18 trebuie PT: trebui I; 27-28 Parcă-i numai Vochița PT: Parcă numai Vochița e I.

146 7 boieresc PT: boiresc I; 22 dacă n-ai PT: dar dacă n-ai I; 25 Pentru tine PT: Ia pentru tine I.

147 7 E, cerce PT: Ei, cerce I; 7 cum mi ți l-a lua PT: cum ți l-a lua I; 9—11 Terinte (*ingînîndu-l*): Ha, ha, ha PT: Terinte: Ha, ha, ha I; 21 Da PT: Dar I.

148 2 Da unde PT: Dar unde I; 12 Vochiții PT: Vochiței I; 22 seama PT: sama I.

149 6 Da ien las PT: Dar ia las I.

150 2 Da ce PT: Dar ce I; 13 Iacătă-i PT: Iacătă-i I; 18 visează PT: visază I; 24—25 să se scîrbească PT: să se scîrbasecă I.

151 2 *Cei dinainte*, Vochița și Domnica PT: *Cei de sus*, Vochița, Domnica I.

152 7 Păzește-te PT: Păzăște-te I; 8 iese PT: iesă I; 19 iacătă-i PT: iacătă-i I.

153 2 merloiu PT: merla I; 9 să șeadă PT: să șadă I; 16 jos PT: gios I.

154 21 puținel PT: puțintel I.

155 2 Bărbatul meu PT: Bărbatu-meu I; 10 bărbat PT: barbat I; 12 ficiorul PT: feciorul I; 16 Ce-i drept PT: Ce-i dreptul I; 22 așa PT: așa I; 27—28 bărbatul meu dacă te-a videa PT: bărbatu-meu dacă te-ar videa I.

156 10 Bărbatul meu PT: Bărbatu-meu I; 22—23 bărbatul meu PT: bărbatu meu I.

157 17 seară PT: sară I; 18 năcăjește PT: năcăjăște I; 20 amețește PT: amețăște I.

158 26 Se juca PT: Se giuca I.

160 4 Fie ș-așa dacă vrei. Dar macar primește inelușul ista PT: Uite! Videți ist inel I; 8—9 Vezi tu, cumătre, tîlhariul îmblă cu nadă; te-i mira de nu l-a lua nevasta ta PT: A să-l ia nevasta ta; tîlharul îmblă cu nadă I; 10—13 Lionescu: Ține, Domnico, nime nu te vede. Domnica: Bai, bai (*Întră în casă*) PT: Lionescu: Nime n-are să vă vadă, de ce vă feriți așa? Domnica: Lasă Vochița să-l ieie. Vochița: Ba Domnica l-a lua. Mir. și Ter.: A mea oare ori a ta / În capcană a să deie? Vochița: Ie-l, Domnico, ie-l de grabă. Domnica: Ba eu nu fac așa treabă (*Întră-n casă*) I; 25 Ien PT: Ia I.

161 4 desnădejduiesc PT: desnădăjduiesc I; 9 mulțămim PT: mulțumim I; 18—19 m-ai lăsat? PT: m-ai lăsat așa? I.

162 2 Să fiu cuminte? PT: Cum se poate? I; 16 jos PT: gios I; 28 bărbatul meu PT: bărbatu-meu I.

163 7—21 Domnica: Degrabă ți-i! Caută vre o fetiță / Dacă-ți trebui sărutat, / Sau vro mîndră cuconiță, / Ce dorește măritat; / Nu îmbla după neveste, / Cuconășule, că zău! / Ț-a face urite feste / Vre un bărbat nătărău. / Noi, femeile de țară / Nu știm iubi ca la tîrg, / Și pe birbănței afară / Îi dăm iute și de sirg. (*bis*) (*Fuge*) PT: Domnica: Degrabă ți-i! (*Fuge*) I; 24 Iese PT: Iesă I.

164 24—25 așa este. (*Rîde*) Miron PT: așa este. Miron I.

165 6—7 Ha, ha, ha, ha PT: Ha, ha, ha I.

166 5 învățat PT: învațat I; 15 Ien PT: Ia I; 21 mata PT: tine I.

- 167 23 barbatul *PT*: barbatu *I*; 24 i-am jurat *PT*: i-am giurat *I*.
- 168 2 Care dă la toți pricină *PT*: Care caută pricină *I*; 16 aste *PT*: aieste *I*; 23 joc *PT*: gioc *I*; 24 să joace *PT*: să gioace *I*; 25 Sub potcoava cizmei mele *PT*: Subt potcoava cismii mele *I*.
- 170 11 Sub potcoava cizmei mele *PT*: Subt potcoava cismii mele *I*; 17 joc *PT*: gioc *I*; 19 joc *PT*: gioc *I*.
- 171 10 juca *PT*: giuca *I*; 10—12 nu-i gândi. Miron: Cum! *PT*: nu-i gândi. Și la țirg, ca și la țară, / Fluturașii care zboară / Și tot sar din floare în floare, / Dau ades de suparare. / Nestatornic cine este, / Pătîmește multe feste. Miron: Cum! *I*; 28 joc *PT*: gioc *I*.
- 172 8 ba, ba, badeo *PT*: ba, badeo *I*; 12 nici gîndeam *PT*: nici gîndem *I*; 15 scorchie *PT*: scorpie *I*.
- 173 25 Bucuroși *PT*: Bucuros *I*; 28—29 Dacă brudnica junie / Amor caută, visează *PT*: Dacă omul în junie / După dragoste aleargă *I*.
- 174 1—7 Gingașa prietenie / Patimile alinează. / Dulce, blîndă, liniștită, / Ea nu cade în ispită. Toți: Dulce, blîndă, liniștită, / Ea nu cade în ispită. *PT*: Duiosa prietenie / Trebuie nainte să meargă. / Ea-i statornică, cinstită / Și nu cade în ispită. Toți: Ea-i statornică, cinstită / Și nu cade în ispită *I*; 23 Ea de cer îi osîndită *PT*: Ea din cer este ursită *I*; 26 Ea de cer îi osîndită *PT*: Ea din cer este ursită *I*; 31 dac-astă *PT*: dacă astă *I*.
- 175 3—4 ispită. (*Perdeaua cade*) *PT*: ispită *I*; 6 a căpătat *PT*: au căpătat *I*; 10 pe *PT*: pre *I*; 10 nostri *PT*, *I*; 11 a arătat *PT*: au arătat *I*; 16 le a răspuns *PT*: le au răspuns *I*; 17 sînt *PT*: sunt *I*.

MUZA DE LA BURDUJĂNI

În nr. 7, martie 1909, al revistei „Dunărea de jos”, apărea articolul *Cum scriau clasicii noștri*, semnat de George G. Orleanu, în care se demonstrează că *Muza de la Burdujăni* e o traducere după *La Sapho de Quimpercorentin* de Théodore Leclercq. Concluziile lui Orleanu erau drastice, cam în felul în care se pronunțase și Nădejde despre *Toderică*: „Rămîne însă pentru un viitor articol să vedem dacă în adevăr avem sau putem avea clasici, sau dacă nu carecumva sub raportul epocelor literare noi încă mai așteptăm pe Malherbe al nostru” (*art. cit.*, p. 3).

Cum nu am avut la dispoziție piesa lui Leclercq, vom da aici câteva citate din monografia lui Lovinescu, probante pentru demonstrație. Iată mai întîi distribuția:

„Mademoiselle Zéphirine de Lestenville
Le Président, son amant
Auguste, neveu du Président

Floribel, jouant { Milord Wasterbooroug
Signor Turlupini
M. Moutonnet

Georget, valet de Mademoiselle Zéphirine” (p. 228).

Iată-l și pe Milord Wasterbooroug, devenit la Negruzzi, Baron Flaimuc: „Le Lord. Mademoiselle il doit être surpris de mon visite, mais de même que Diogène le cynique il cherchait un homme, moi, mademoiselle, je cherche une femme, je le cherche depuis longtemps et je espère il est trouvé” (p. 228-229).

Și Turlupini e imitat, nu numai în ceea ce privește numele, după Leclercq: „Z'entre sans me faire annoncer, mon adourable, tant z'ai d'impaticence de tomber à vos pieds. — Ma zou mou trompe assurément, mademoiselle; vous n'êtes pas la personne que zou serche. C'est oune demoiselle à marier, et vous n'êtes pas d'âge que ze crois.” (p. 229).

În sfîrșit, iată-l și pe Moutonnet, modelul lui Chir Lacherdopulos:

„Il y a des choses que l'on voit et qui sont à la portée de tout le monde; par exemple, je dirais bien à peu près ce que vous pesez (il rit). Hé! hé! hé! Je demanderais non plus si vous êtes jeune et belle, on me rirait au nez (Il rit). Hé! hé! hé! Mais si vous avez de l'esprit, c'est autre chose” (p. 230).

Neavînd la îndemînă întreg textul francez, nu ne putem da seama cu exactitate de partea de contribuție a lui Negruzzi în adaptarea piesei. Ca și pentru *Au mai pățit-o și alții* ne întrebăm în ce măsură localizarea răspunde unor realități românești din sec. al XIX-lea. Cu toate exagerările și naivitățile piesei, atacurile împotriva franțuzismului, grecismului și punnismului aveau o salutară justificare pentru cultura noastră.

Mai este de amintit și satirizarea, prin intermediul Cucoanei Caliopei, a unei literaturi melodramatice și romanțioase: „Limbagiul acesta testimonează că simțibilul amor ș-au stabilit lucrătoria înfocatelor sale darde în sînul vostru”. Parodierea limbajului lui Baron Flaimuc, Signior Turlupini, Kir Lacherdopulos se face cu măsură și s-ar putea ca, pe alocuri, în replicile celui de al doilea să fie și unele aluzii la italianismul lui Heliade. Pe Heliade însă Negruzzi nu l-a atacat niciodată în mod deschis, păstrîndu-i pînă la sfîrșit o mărturisită admirație, recunoscîndu-i influența exercitată asupra anilor săi de formație.

Comicul naiv al piesei nu a împiedecat-o să aibă un mare succes de public, cum recunoaște și nota finală. Aluzia la „croitorii” care „schingiuesc” limba se găsește și în *Scrisoarea XVIII (Slavonisme)*, dar în alt context și cu altă

atitudine a scriitorului. E de reținut, de asemenea, elogiul necondiționat făcut lui Millo, interpretul în travesti al Cucoanei Caliopi.

Muza de la Burdujăni, farsă într-un act de C. Negruțți, Iași, în tipografia franțezo-română, 1851 [I]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 219—244 [PT]; *Muza de la Burdujăni*, farsă într-un act de C. Negruțți, ediție a doua, cu învoirea d. C. Negruțți, Iași, Tipografia lui Adolf Bermann, Podul Vechi, 1857 (reproducere a textului din *Păcatele tinerețelor*).

Variante

176 15 înfățișază PT: înfășoșază I; 19—20 Cucoana Caliopi a priimit PT: C-na Caliopi au priimit I; 20 a rămas PT: au rămas I.

177 1 așa de frumoase PT: așa frumoase I; 2—3 dinsa! Când PT: dinsa! Arie no 1. Când I; 10 imblă PT: umblă I.

178 2 Teodrine PT: Teodorini I; 6 iese PT: iesă I; 13 sint PT: sunt I; 18 vrea PT: vre I; 19 vrea PT: vre I; 23 sub PT: subt I; 25 nădejduiesc PT: nădăjduiesc I.

179 6 se alintă PT: se dizmeardă I; 12 Burdujăni PT: Burdujeni I; 15 s-a înamorat PT: s-au înamorat I; 17 S-a deprins PT: S-au deprins I; 18 a și vorbit PT: au și vorbit I; 19 Vrea PT: Vre I; 31 Sub PT: Subt I.

180 5—6 (*Iese amîndoi*; *Stănică întră*) Scena 3 PT: (*Iese amîndoi*). Scena 3 I; 13—14 păpușă. Parcă-i PT: păpușă. Arie no. 2. Parcă-i I.

181 4—5 (*cîntînd*) Azi PT: (*cîntînd*) Arie no 3. Azi I; 20 *Se pune jos* PT: *Să pune gios* I; 25 Joacă PT: gioacă I.

184 5 ambrosiune PT: ambrosie I; 14 străine PT: streine I.

185 5 sînto PT: sint I; 5 Am auzito PT: Am auzit I; 21 vrea PT: vre I; 28 păzăște-te! strunește-ți PT: păzăști-te! strunești-ți I.

186 16 seamănă PT: samănă I; 19 ț-a spus PT: ț-au spus I; 23 Ai vrea PT: Ai vre I.

187 7 aș putea PT: aș pute I; 8 ceriule PT: cerule I; 10 țiiu PT: țiiu I; 11 nu te prea spăriam PT: nu te pre spăriem I; 16 seamă PT: samă I; 18 aș vrea PT: aș vre I; 20 cineva, până PT: cineva bine, până I; 27 iese PT: iasă I.

188 2 iese PT: iesă I; 15 oi avea PT: oi ave I; 25 s-a sfișit PT: s-au sfișit I; 27 șattrar. Sluga Trohin PT: șattrar. Trohin I; 30 videa PT: vide I; 31 Iese PT: Iesă I.

189 12 anonsează PT: anonsază I; 12 iese PT: iesă I; 13—14 Domnului! Dacă PT: Domnului! Arie no. 4. Dacă I; 24—26 Stănică (*anunțînd*) Baron PT: Stănică. Baron I.

190 2 jos PT: gios I; 14 alintîndu-se PT: alintîndu-să I; 20 opiniunea PT: ideea I.

191 5 ani ai la PT: ani la I; 22 se poate PT: să poate I.

192 10 O PT: Oh I; 12 să treacă sfiala PT: să treacă di sfiala I; 18 himel! (*Baron* PT: himel! No 5 valț (*Baron* I; 26 maine libe PT: maine frau I; 30 iese PT: iesă I.

193 3 evăntailul PT: evantailul I; 15 tinguibilă PT: tinguit I; 29 videa PT: vide I.

194 12 pre PT: prea I; 25 a-ți cădea PT: a-ți căde I; 26 sinteți PT: sunteți I.

195 10 c-aveam PT: c-avem I; 14 *Rugîndu-o* PT: *Rugînd-o* I; 24—25 tragica. Turlupini PT: tragica. Arie 7. Turlupini I.

196 16 evăntaliul PT: evantaliul I; 20 aș vrea PT: aș vre I; 20 să te inghit PT: să te-nghit I; 22 sinior PT: signior I.

197 2 îi videa PT: îi vide I; 11 asemine PT: asămine I; 21—22 che! A! PT: che! Arie no 8. A! I.

198 12 S-a ridicat PT: S-au ridicat I; 14 Sint PT: Sunt I; 14 a făcut-o PT: au făcut-o I; 18 te-a curtenit PT: te au curtenit I.

199 11 Iese PT: Iesă I; 18 m-a subjugat PT: m-au subgiugat I; 20—21 putinile! Zău PT: putinile! Arie no 9. Zău I; 26 Dacă bacalul PT: Cînd greul ista I.

200 3 sint PT: sunt I; 4 de-ajuns PT: de-agiuns I; 6 Dacă bacalul PT: Cînd greul ista I; 21 șeptesprezece PT: șeptesprezeci I; 28 pățai PT: pățai I.

201 10 iese PT: iesă I; 10 anunță PT: anonsază I; 11 Iese PT: Iesă I; 22 ai văzut că eu vreu să mă însor c-o femeie cu duh PT: ai văzut că eu nu știu multe, am aflat che ai duh și parale, și eu vreu să mă însor c-o femeie cu duh I; 23 joci PT: jocuri I; 25 joc PT: gioc I.

202 1 Lacherdopulos PT: Arie no 10. Lacherdopulos I; 3 De țe PT: De ce I; 4 Caliopi PT: Cucoana Caliopi I; 6 Chi o horos cala crati PT: Danțul nostru tot crati I; 10 Caliopi PT: Cucoana Caliopi I; 12 Chi o horos cala

crati PT: Danțul nostru tot crati I; 18 Chi o horos cala crati PT: Danțul nostru tot crati I; 20 sînt PT: sunt I; 30 ț-a PT: ț-au I.

203 5 sînt PT: sunt I; 6 sînt PT: sunt I; 18 sînt PT: sunt I.

204 2 numai PT: numa I; 10 a fost PT: ai fost I; 26 Iese PT: Iesă I.

205 6 vine PT: vinea I; 20 știu că n-are nimic PT: știu că-i în starea ei cea firească și n-are nimic I.

206 3 principesa PT: princepsa I; 9 m-a poftit PT: m-au poftit I; 18 sînt PT: sunt I.

207 14—15 cîntic. Cînd PT: cîntec. Arie no 11. Cînd I; 28 oribilă PT: mîhnicioasă I; 28 se găsește PT: să găsește I; 30 onorului PT: onoarei I; 32—33 împrejurul PT: împrejurul I.

208 1 Să trăiască PT: Arie no 12. Să trăiască I; 4 De la Iași la Botoșeni PT: La Iași și la Botoșeni I; 12 sînt PT: sunt I; 16 neologism PT, I; 18 artiștilor nostri PT, I; 20 bufnești PT: pufnești I.

SCRISOAREA I (PRIMBLARE)

Unul din cele mai tipice texte pentru prozatorul Negruzzi, lipsit de aripile fanteziei, dar atent la solicitările mediului exterior, grijuliu de a nu scăpa nici un detaliu. Astfel, călătoria de la Iași la Piatra devine prilej de relatare exactă, aproape de ghid turistic cu valoare instructivă. Cărturarul e prezent la fiecare pas, verificîndu-și cunoștințele extrase din lecturi. Multitudinea aluziilor livești riscă să devină artificioasă, chiar dacă Negruzzi își cenzurează cu ironie divagațiile erudite și elanurile sentimentale.

Tudor Vianu în *Avta prozatorilor români* (vol. I, 1966, E.P.L., p. 60) dă exemple din această scrisoare pentru ceea ce numește „procedeu clasic al epitetului general”. Adăugăm, ca o subliniere a caracterului căutat al stilului, antepunerea acestui epitet: „a crestoasei ciocîrliei și a fricoasei prepelițe”, „răgușitul glas”, „dulce reverie”, „încîntătoarele domene”, „răcoroasă pajște”, „frumoasă casă”, „trîndava Moldovă”, „pleșuvul său creștet”, „stîncișilor munți”, „agerul pîriu”.

P. 212, r. 16—17. Aluzie, probabil, la Titus Flavius Vespasianus, împărat roman între 79—81, care a întreprins o politică de liberalizare.

P. 212, r. 24—28. În legătură cu coloniile de sate maghiare în Moldova se poate consulta Dr. Gh. I. Năstase, *Ungurii din Moldova la 1646 după „Codex Bandinus”*, Chișinău, 1935, extras din „Arhivele Basarabiei”, nr. 4, 1934 și nr. 1, 1935, p. 16—17.

P. 212, r. 36—37. Despre *Praetoria Augusta* pomenește Ptolemeu, *Geografia*, III, 8, 4. *Praetoria Augusta* figurează printre localitățile din Dacia cu nume roman, dar în estul Transilvaniei, nu în Moldova. Se știe că numele orașului Roman derivă de la Roman-vodă. Etimologia fantezistă din Scrisoare nu aparține lui Negruzzi. În corespondența misionarilor catolici înflînim Romanul citat ca *Forum Romani* și chiar *Forum Romanorum*.

P. 213, r. 5—6. *Smeredava* e, de fapt, *Smerédova* (slav).

P. 213, r. 9—11. Etimologia *Molis Dacia* sau *Molis Davia* pentru Moldova este, bineînțeles, tot fantezistă. Ea circula, de altfel, în epocă. După Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, cuvîntul e de origine germană.

Fragment dintr-o călătorie. „Alăuta românească, suplement la no. 49 a Albinei românești”, 24 iunie 1837, p. 216—218 (C. Negruții); *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 247—252.

Întrucît cele două variante diferă esențial, reproducem în cele ce urmează, pentru a nu complica inutil lucrurile, textul apărut în „Alăuta românească”:

FRAGMENT DINTR-O CĂLĂTORIE

După ce au trecut de Podul Iloaiei, mișeniță de jidovi trențoși și puturoși, călătoria răsufală mai slobod mergînd pe-n bogate finațe și mînoase sămănături, întovărășit de melodioasa cîntare a crestoasei ciocîrliei, a prepeliții fricoase, pe care o precurmă cînd și cînd cristeiul cu răgușatul glas; el ar cădea cu bucurie la o dulce reverie, dacă pocnilele biciușei surugiului și prozaicului lui răcnite l-ar lăsa în tîcnă. — Dar iată te apropii de Tîrgul Frumos; să nu să lunice ceteriorul a judeca după nume și fapta! Cîte lucruri și cîți oameni au pompoase nume și nu au decît nume!

Acest tîrg au fost odinioară rezedență domnească, dar nici o urmă acum de antichitate în el nu să vede, decît numai o biserică zidită de Stefan cel mare. Pe urmă au agiuns a fi capitală de ținut și de isprăvnicat, acum însă nici aceea nu este; Tîrgul Frumos treptat înapoiază din aceea ce au fost.

Nu departe de aice sînt apele minerale de Strungă, ce sînt de un nespun folos la felurite boale. Ele însă sînt necăutate — pătimașul nu numai că nu găsește îndeminările trebuitoare, dar încă trebui să-ș facă și casă de lăcuit, pentru aceasta mulți să părăsesc a-și căuta lecuire în patria lor, și sînt nevoiți a cheltui some însămnătoare ca să să ducă să găsască asemenea ape la Baden în Austria.

Mulți din bolnavii ruși s-au vindecat aicea, să și făcusă niște căsuțe pentru ei, acum însă și acele să strică.

Aproape de Tîrgul Frumos sînt încîntătoarele domene a Ruginoasei — călătoria priimind aice găzduire cea mai bună, uită necazurile unui supărător drum — el pare că să trezește transportat prin un farmăc într-una din acele baronii a bătrîni Engliteri din veacul al 13-le unde găsește, pe lingă mărimea feotalității vechi, toată gospodăria Poloniei și eleganța Franței; și dacă vechii noștri boieri, sprijini ai patriei și ai tronului, ar fi avut idee de mesteșugul heraldic,

negreșit că n-ar fi uitat a scrie pe scudul lor această deviză a Engliterii: *Dieu et mon droit*. Dar să ne întoarcem la drumul nostru. Vezi într-acea vale frumoasă, adevărat peizaj a Elveției, acel palat gotic împregiurat de frumoșele case țărănești? acolo sînt Miclăușenii. Călătorul să simte cuprins de o sfîntă dragoste văzînd această bisericuță încungiurată de morminte îmbrăcate cu răcoroasă pajiste — crucile aste de lemn, umbrite de răchiți cu frunzile atîrnate ca niște lacrămi, vorbesc mai mult inimii decît mărețile mausolee de bronz și marmoră, pînă și grădinașta astă de legumi te încîntă și cu greu îți întorci ochii de la ea; toate vestesc mulțămirea sufletească și dulce viață cîmpască.

Să ne oprim aici în deal ca să ne uităm pe culmea ceea la cea frumoasă casă ce să pare zidită de mîna zînilor. Acolo este Șcheea. Aici pe șes s-au înfrînt ambițioasele planuri a ungurenitului român Matias Corvin, căruia de i-ar fi lipsit ambiția, după talentele și virtuțile lui, istoria pe drept l-ar pune în rîndul lui Tit ce numea percută ziua în care nu i să înfăoșă prilej să facă vreun bine. Nu știi însă pentru ce privirea să satură de a să uita îndelung la această pre regulată arhitectură, poate pentru că lucrările nouă nu au acel grandioz ce să vede în toate lucrurile bătrîne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo pe un pestriț prundiș să leagănă trîndava Moldovă. — Întocmai ca o cochetă după ce face multe cotituri, în sfîrșit aproape de Roman vine de să aruncă în brațile Siretului, amozului ei. Drumul mare este prin mijlocul a cîteva sate de unguri, aduși și lăcuți aici de izbînditorii domni în vremea necurmatelor războaie ce ave cu rigatul Ungariei, căci țara pustiindu-să ades de năvălirile dușmănești, domni o împopora cu robii ce lua de pe la vecinii lor. Colonii de acestea sînt multe sate de ruși în Besarabia și satele ungurești în Moldavia care au păstrat încă limba și relighia lor. În vremea aceasta am agiuns la Roman, dar trebui să te cobori din trăsura și n-ar fi nici o greșală dacă a-i merge pe jos pînă la gazdă, căci prin bortile șoselii de pe ulița Romanului riscuiești să te prăvali și să-ți rupi capul.

Tîrgul Romanului zidit de romani și numit *Forum Romanorum* este catedrală episcopală și capitală de ținut. Biserica episcopiei nu să deosăbește prin altă din celelalte decît prin o clopotniță de mulți ani începută și tot începută. Nimic mai frumos decît situația acestui tîrg pe un vesel podiș îmbrătoșat de Siret și Moldova, și nimic mai urît și mai trist decît casile lui. Un lanț de dughene de lemn muced de vechime cu lungi și spînzurate streșini, în care pentru toată mărfa un rufos jidov întinde traiste, fringhii și băuturi, alcătuiesc una și singura ulița a Romanului. Odinioară însă acest tîrg au fost mult mai lăcuit; dovadă multe bune case ce să văd pustii.

Aproape de Roman, pe moșia Gîdintii, să mai văd încă urme din risipirile cetății Smredovei.

Dar iată am venit la Moldova. Vornicul Ureche zice că numele țării vine de la ea și de la copauca lui Dragoș; dar greșăște bunul bătrîn în această închipuire ce ș-au făcut-o singur; țara au fost numită pentru frumuseța ei de romani *Molīs Dacia* sau *Molīs Davia* și, prin urmare, Moldavia și apa au luat nume

de la țară. Aici iar pedestri trebui să trecem podul dacă vrem să scăpăm tefiri, căci podelile joacă ca tușile clavirului.

Negura de neplăcere ce-ți dă înlăuntru Romanului să împraștie îndată ce ai ieșit din el. Drumul precît mergi să face mai vesel și mai pitoresc; culmele aceste îmbracate cu rădiuri umbroase, satele aceste cu așezări frumoase, munții azurii ce să văd în depărtare, vegetația astă vie, toate te fac să uiți uritul tîrgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii, iar mai încolo în stînga sînt Dumăștii; frumoase și aceste; căci care așezări nu sînt frumoase în ținuturile Romanu și Neamțul care sînt ca o grădină a Moldaviei? Natura pe toate le au înzestrat de o potrivă, le deosăbește numai gustul proprietariului.

Să nu trecem cu nebagare de samă pe lingă Bălănești; în iazul acesta precum odinioară în fîntina Aretuzei, ades să scaldă Muzele.

Mergînd înainte, călătorul nu poate a nu să opri ca să privească cu încîntare această fermecătoare vale ce să disfășură ca un covor înaintea lui. Vezi acel părău carile o despică în lung și care samănă de departe ca o cordea albă? Aceasta este Cracăul. Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele împregiurate de grădini ce să prelungesc pe imbe malurile lui, și acest întreit șir de munți ce să întind ca un amfiteatru pe orizon, tufoși și creți ca o freză de mireasă, de asupra cărora în depărtare Pionul domnește ca un suveran, despiciînd nouri cu pleșuvul său creștet.

Dar iată întrăm într-o văgăună ce, pe ce merge, să strîmtează. Vezi cele căsuți grămădite supt poalele stîncușilor munți? Ia-ți pălăria și te închină cu respect, acesta-i tîrgul Petrii! Părăușul acest pe care l-am trecut de vro trii ori călcîndu-l în picioare cu disprețuire, adînc de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, cutremură-te! acesta este Huejdul. Cînd Carpații să minie pe petreni și le trimet nouri ca să-și versă ploaia piste tîrgul lor, Huejdul acest lin și ticnit, Huejdul atunci să umflă, prăvale orice-i iasă înainte și furios sparge, trage, înecă și, după ce își răzbună, merge spumegînd de să perde în alte ape, nobilul părău!

Biserica această roșe este iar de Stefan înălțată în cinste Mergătorului-nainte. Îndată ce cîștiga o izbîndă asupra neprietinilor, el nu lipsea a rădica și un monument în care să se slăvească Dumnezeu războaielor și a îndurărilor. Pentru aceasta în rar tîrg a Moldaviei nu vei găsi vre o urmă de a lui; și în vreme ce pomenirea multor urmași a lui cu sunet au perit, lucrările lui Stefan după trei veacuri trecute stau încă întregi în Moldavia ca și numile lui în inimi române.

Mai la vale este altă bisericuță făcută de eteriști. Atîta urmă au mai rămas încă din vestita Eterie. După fuga lui Ipsilant și a altor căpitenii, Iordachi Olimpioti întrînd în Carpați au venit cu puțini bravi la Peatră și au făcut această biserică apoi, statornic în cugetul său, s-au dus de s-au îngropat pentru lege și patrie sub zidurile Secului.

Nimic mai poetic decît situația tîrgului Petrii. El stă între doi ascuțiți munțișori. Acest mai nalt să numește Petricica, celălalt Cozla. Amîndoi stau

deasupra lui, falnici și amenințatori. Aici numai în sinul naturii să poate forma adevăratul Poet, căci ce poezie poate fi acea din zgomotoasele orașe? Ce ticăloasă poezie acea făcută într-o alee trasă cu șfara, unde cite o privighitoare pribagă sloboade niște sonuri tînjitoare și regulate ca muzica din Califul de Bagdat? Osian cînta între zăpezile nordului supt un ceri brumos și posomorit.

Vrei să fii bun poet? Ia-ți lira, suie-te în virful Petrecicăi la apusul soarelui; acolo vei găsi o muză fecioară care îți va încorda lira și te va învăța cum să cînți maiestatea naturii și frumuseța femeilor de pe țărmurile Huejdului.

C. N e g r u ț ț i

SCRISOAREA II (REȚETĂ)

Sursa acestei scrisori al cărei erou este, după G. Călinescu, de extracție romantică, pare a fi o întâmplare din viața lui Benjamin Franklin. V. Ghiacoiu, *op. cit.* p. 367, citează un text cu caracter autobiografic, povestirea de către Franklin a opririi la un han unde, pentru a scăpa de insistențele stăpînului, îl cheamă împreună cu întreaga familie și cu slugile, ținîndu-le un mic discurs:

„Oameni buni, am pus să vă cheme ca să vă spun despre mine tot ce știu eu însumi. Aflați deci că sunt tipograf, am împlinit 19 ani și locuiesc în Filadelfia. Nu sunt nici bogat nici sărac. Dacă mai doriți și alte detalii asupra vieții mele, n-aveți decît să mi le cereți acum și am să vi le dau. Dar sper că pe urmă o să-mi dați voie să-mi isprăvesc masa în liniște.”

Episodul nu se află consemnat în celebra *Autobiografie* a lui Franklin.

R e ț e ț ă. „Albina românească”, nr. 73, 14 septembrie 1839, p. 299—300 (C.N.); „Curierul românesc”, nr. 157, 5 octombrie 1839, pe 229—230; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 252—254, datată april 1838.

Deoarece textele diferă substanțial, vom reproduce și la această Scrisoare, integral, versiunea din „Albina românească”.

REȚETĂ

Una din cele mai mari supărări a traiului din provincie, adevărată a vieții de prin târgurile din ținuturi, este curiozitatea care un ieșan deșteaptă cînd, din păcate, vro nevoie îl silește a ieși în ținut.

Abia apucă a se coborî din trăsură și gloata curiozilor împresoară pe surugiu.

- Cu cine ai venit?
- C-un boier.
- Cum îl cheamă?
- Nu știu.
- De unde vine?
- De la poșta din urmă. Și rîzînd că l-a pîcilit, surugiul lasă pe curioz să caute pe alții ca să-i dea mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, ieșanul se culcă și doarme la gazda unde a tras, fără să știe ce revoluție făcu venirea lui. Dar târgul ferbe pînă seara. Seara, toți provincialii să adună și se așază la preferans. Nu e vorbă decît de noul venit; șoșotesc, vorbesc, șoptesc, iscodesc, izvodesc, alcătuiesc.

Oare însurat e? — Tînăr e? — Bătrîn e? — Ce caută? — Ce vrea? — Știe franțuzește? — Cum îl cheamă? — Ce familie? — A să șadă aici? — Oare ce-a venit? — Știe contradanțul cel nou? — Și... și... Îi vine cuiva auzindu-i să crăpe de ciudă și necaz.

Mai deunăzi vorbeam cu un tînăr prieten de astă supărăcioasă boală de ținut ce asuprește pe bieții ieșeni.

— Eu am aflat o rețetă, îmi răspunse, cu care am scăpat. Am avut trebuință, sînt acum vro trei luni, a mă duce pînă la târgul... unde aveam puțină treabă. Cum am agiuns, a doua zi am dat un prînz mare la care am poftit pe toți magnații târgului, mari, mijlocii și mici, bărbați, femei, babe, fete ș.c.l.

S-au cam mirat de astfel de poftă, dar au venit cu toții la masă. Am mîncat, am băut și, cînd i-am văzut că era gata a se duce, i-am rugat să mai îngăduie puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun le-am făcut acest cuvînt:

„Boieri, cucoane și cuconiți!

„Eu sînt de la Iași.

„Șăd în casă cu chirie în ulița Păcurarilor.

„Trăiesc din venitul unei moșioare ce am.

„Mă numesc A... J...

„Am venit aici ca să scap de tina și de colbul Iașilor și o să șed vro lună.

„Tatăl meu a murit de 3 ani și maică-mea de 7 ani.

„Am o soră măritată în Bucovina care trăiește foarte bine cu bărbatul său ce ține moșii cu anul și are velniță cu mașină.

„Am un moș la București care șăde pe Podul Mogoșoaiei no. 751.

„Sînt holtei și n-am gînd să mă-nsor.

„După slujbă nu îmblu.

„Nu-mi bat capul de politică, și n-am nici un fel d-opinie.

„Nu sînt nici bun nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici priimesc vizite. Vorbesc puțin. Nu știu nici mazurca, nici vals. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferans.

„Obicuiiesc a mă scula la 7 și a mă culca la 11 ceasuri.

„Mă bărbieresc de 3 ori pe săptămînă.

„Iarna port peptar de flanelă și galoși blăniți.

„Am două frace, trei surtuțe și patru părechi pantaloni.

„Boieri, cucoane și cuconiți! Vă rog să nu bănușiți că ve le spun acestea, fiind în insul interesul d-voastre ca să nu vă osteniți a le afla. Plecăciune!”

Le s-a părut cam ciudată vorba mea, dar cu chipul acesta am scăpat.

Ideea acestui tînăr pîrîndu-ne-se originală și nemerită, o publicăm ca să slujească acelor ce vor avea trebuință a se duce prin ținuturi.

SCRISOAREA III (VANDALISM)

Tonul vehement protestatar e destul de puțin folosit de către Negruzzi. În *Vandalism* însă el devine purtătorul unor idei care, cu toate exagerările, reprezintă o salutară luare de poziție împotriva ruinării mărturiilor trecutului. Artistul, dublat de patriotul Negruzzi, se revoltă sincer în fața distrugerii inconstiente a cetății Ghertina. Ca și alte Scrisori, *Vandalism* debutează cu un excurs istoric, pornit de data aceasta de la colonizarea Daciei, continuat cu năvălirile barbare, apoi cu perioada de glorie din timpul lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Perioada ulterioară este privită ca una de decădere, pînă la tratatul de la Adrianopole, asupra căruia Negruzzi s-a mai pronunțat și în alte ocazii în spirit elogios. Argumentarea se acumulează, pentru ca finalul să ne aducă explozia împotriva practicilor barbare de pulverizare a vestigiilor romanității.

V. Ghiacoiu (*op. cit.*, p. 371) crede că ideea Scrisorii i-a venit lui Negruzzi de la V. Hugo, autor al articolului *Guerre aux démolisseurs*, apărut în *Revue des deux mondes*, vol. I, p. 607—622. Într-adevăr, există, cum vom vedea, destule elemente care trec de la Hugo la Negruzzi. Să amintim însă că V. Hugo mai are un articol cu același titlu, scris în 1825, unde se ridică împotriva profanării monumentelor evului mediu și al cărui ton seamănă cu Scrisoarea lui Negruzzi: „Il faut arrêter le marteau qui mutile la face du pays“ (citată după V. Hugo, *Littérature et philosophie mêlées*, Paris, 1894, p. 295). Cel de al doilea articol se dovedește mai probant. Demolarea Franței continuă, mînia conținută a poetului se întrevede în frazele sale retorice. Să semnalăm un fragment aproape tradus de Negruzzi:

„Chaque jour quelque vieux souvenir de la France s'en va avec la pierre sur laquelle il était écrit. Chaque jour nous brisons quelque lettre du vénérable livre de la tradition. Et bientôt, quand la ruine de toutes ces ruines sera achevée, il ne restera plus qu'à nous écrire avec ce troyen, qui du moins emportait ses dieux:

... Fuit Illium et ingens gloria.“

(*Op. cit.*, p. 288)

De asemenea, imaginea istoricului agitîndu-se în mijlocul distrugerilor „vandalismului“ e preluată tot din Hugo:

„Vous figurez-vous bien, au milieu du grotesque sanhédrin, la situation de ce pauvre homme, représentant unique de la science, de l'art, du goût, de l'histoire? Remarquez-vous l'attitude humble et opprimée de ce paria? L'écoutez-vous hasarder quelques mots timides en faveur du vénérable monument? Et voyez-vous l'orage éclater contre lui? le voilà qui ploie sous les invectives“ (*ibidem*, p. 302).

Însuși termenul de „vandalism“ e din aceeași sursă:

„A Paris, le vandalisme fleurit et prospère sous nos yeux. Le vandalisme est architecte. Le vandalisme se cane et se prélassé. Le vandalisme est fêté

applaudi, encouragé, admiré, caressé, protégé, consulté, subventionné, défrayé, naturalisé. Le vandalisme est entrepreneur de travaux pour le compte du gouvernement“ (*ibidem*, p. 305).

Alături de Hugo, se mai cuvine însă citată și altă sursă, românească de astă dată. E vorba de *Descrierea istorico-gheografică a cetății CAPUT BOVIS (Capul Boului seau Ghertina) a căruia ruine să află în apropierea Galașului, de paharnicul G. Seulescu, profesor public de istorie și filologie, vizitate în vara anului 1837*. „Bietul arheolog“ protestatar nu e deci numai un ecou din Hugo. El a existat în persoana lui Săulescu, autor al broșurii despre *Ghertina*, broșură care l-a inspirat, evident, pe Negruzzi. În preambul: *Binevoitoriile cetitoriu*, Săulescu dezvoltă ideea apropiate de ale lui Negruzzi, cum e cea despre „evghenia“ românilor. Stilul însuși, violent polemic, abundînd în interogații, seamănă cu stilul din *Vandalism*:

„Unde sînt acuma arhivele noastre, unde-s diplomile, unde-s cronicile, unde-s inscripțiile monumentelor și ale monetelor? Poate cineva să-mi răspundă că pre unile le-au ars focul, pre altile le-au topit putregiunea iară pre altile le-au mistuit vechimea timpurilor, așa au putut păți hîrțile și membranele, dară marmurile și petrele cu inscripții, metalurile prefăcute în monete cu figurile și scripturile lor autentice, zidurile cetăților și a tîrîilor cu părății cii purtători de simboluri istorice, pre carile nice apa, nice focul, nice timpul le poate ușor mistui, ce s-au făcut? Cine le-au nimicit?“ (Săulescu, *op. cit.*, p. IV).

„Vărvăria“ lui Săulescu are aceeași accepție ca „vandalismul“ lui Negruzzi:

„Din vechime toată Dacia precum și Moldova de bună seamă au avut cu neasemănare mai multe anticvități decît acestea ce să mai găsec astăzi la Ghertina, dară nice unele din acele se mai află seau se mai știe ceva de dîsele, pentru că parte vărvăria nu le au cruțat și ignoranția nu le au prețuit, încît marmura cu inscripția cea mai interesantă s-au prefăcut de ciocanul zidariului în bucăți de piatră, carele s-au înmormîntat în temelile sau părății unei pivnițe, unei magazii seau în moluzu de așternut pe drumuri, precum și vasul seau moneta cea mai interesantă, mai virtos de au fost de argint și de aur, puțin vrînd a ști varvarul ceea ce scria pe dînsul, s-au prifăcut de mîna faurului în pafdale, în cercei seau Dumnezeu știe în ce“ (*ibidem*, p. V).

În încheiere, Săulescu pomenește pe Toderiță Balș și Costache Ventura care au trimis Muzeului din Iași lucruri găsite la cetatea Ghertinei (p. X). Pe Ventura îl menționează și Negruzzi la nota de la p. 219, acuzîndu-l însă de a fi împărțit cu alții „anticvitățile“. La Balș și Ventura se referă Săulescu și în capitolul *Starea Ghertinei seau Capul Boului de astăzi*, p. 8, iar la p. 9 începe *Inventariul de lucrurile trimise*, din care s-a inspirat și Negruzzi:

„1. 30 monete din care unele sînt de argint, altele aramă și altele de bronz.

2. Două statuie mici, una din bronz întipuitoare amoriului, fiind fachie nunței în mână, iară alta de aramă întipuitoare Teresei, fiind în mână o cornocupie, semnul indestulărei. Mărimea amindurora sînt cite de patru palmace.

3. O colonă mică de patru palme din marmură albă purpurie de ordinul Toscanic“ (*ibidem*, p. 9).

P. 217, r. 9—13. Ideea decăderii prin „corcirea“ cu alte nații este eronată.

P. 217, r. 14. Dacii nu sînt sciți, cum crede Negruzzi.

P. 217, r. 18—19. Despre meșterii trimiși de Domițian, a se vedea Dio Cassius, LXVII, 7, 4.

P. 217, r. 21. Trimiterea la Plinius cel tînăr este exactă. Cf. *Ad Traianum Epistolae*, 74, 1.

P. 217, r. 22—28. În expunerea asupra romanizării, Negruzzi introduce și ideea exterminării dacilor, primită, probabil, prin filieră latinistă și care se găsește și în *Hronicul* lui Cațemir (cap. IV din cartea I: *Arată-să așezarea romanilor în Dacia și stîrpirea dachilor dintr-însa*).

P. 217, r. 32—35. Despre cel de al doilea descălecat s-a putut informa Negruzzi din cronicari.

P. 218, r. 10—14. Negruzzi fixează prea devreme primirea creștinismului în sec. al III-lea. Ea s-a produs în sec. al IV-lea. Cît despre introducerea limbii slavone la cnezatele și voivodatele româno-slave din nordul Dunării, ea s-a petrecut, probabil, în timpul primului imperiu româno-bulgar. Slavona se răspîndește ca limbă de cult prin sec. al X-lea, desigur nu sub influența „misionarilor greci a Constantinopolii“. Că înainte s-ar fi scris cu litere latine este o eroare. Negruzzi a luat ideea de la reprezentanții Școlii ardeleno și de la Heliade.

P. 218, r. 36—38. Aprecierile asupra termenului *valah* sînt adevărate. Cuvîntul a fost folosit de germanici pentru a desemna popoarele romanice (adică din fostul imperiu roman). Cf. V. Arvinte, *Formarea limbii și poporului român în lumina cercetărilor recente*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară“, 1966, Iași, Editura Academiei R.S.R., p. 32.

P. 219, r. 1—9. Cînd citează Caracalul, Negruzzi se gîndește, probabil, la ruinele de la Romula (Roșca) din apropiere, vizitate, printre alții, de Bolliac. *Smeredova* (nu *Smeredava*) nu e cetate dacică.

În legătură cu exilul survenit după publicarea articolului *Despre ruinele și ruinările Moldaviei*, semnat „Un tînăr moldovan“, citeva documente de care am beneficiat prin bunăvoința lui D. Ivănescu, director adjunct al Arhivelor de stat din Iași, aduc precizări asupra mișcărilor de culise din viața literară și politică a Moldovei. La 18 ianuarie 1838 Asachi trimite o adresă ambiguă Secretariatului de stat. După Asachi, mărturisind cu umilitate a păzi cu sfințenie legile „țenzurei“, articolul ar fi fost „împărțășit la vreme“ și, neaprobat, nu a

fost publicat. Totuși el a apărut și Asachi nu motivează în ce împrejurare. În schimb, el semnaleză foarte conștiincios identitatea autorului și trimite manuscrisul Postelniciei:

„Cătră Cinstitul Secretariat de stat

Articul intitulat: *Despre ruinile și ruinările Moldovei*, ce s-au adus la acest Institut spre a să publica în suplement la gazetă, această redacție, după datornia sa păzită cu acea mai mare sfințenie întru aceea ce privește legile țenzurei, i-au și împărțășit la vreme arătatul articol, care neincuviințindu-se nici s-au publicat.

Acuma, asupra cerirei de a să împărțăși cinst. Secretariat acel manuscript și numile autoriului său, cu cinsto să răspunde că manuscriptul intitulat *Despre ruinile și ruinările Moldovei* iscălit „un tînăr moldovan“ s-au adus la redacție în persoană de dumnealui caminar Costachi Negruță, și totodată să alătorează în original acel manuscript, scripsit și iscălit de gios iscălitul cu următoare cuvinte: *Acest manuscript din patru feșă, alcătuit spre a să tipări în suplement s-au adus la redacție de însuși dumnealui comisul Costachi Negruță și acuma după cerire să trimete la cinstita Postelnicie*: pentru care cu supunere rog, drept document a teslamarisirei unui susînsămnatului manuscript, a să împărțăși la primire formularnică adiverință a cinstitului Secretariat.

G. Asachi agă

Nr. 2

Eșii 18 Ghenari 1838“

(Sublinierile sînt ale lui Asachi).

Vornicul C. Catargi pune rezoluția de rigoare: trimiterea unei adevărîte de primire lui Asachi și darea anaforalei corespunzătoare:

„În 18 ghenar. Să să dei dumisale agăi Asachi formalnică adiverință din partea Secretariatului, de primirea acestui manuscript alăturat, pe lingă actul cu anume rostiri de celi însămnate de dumnealui Asachi pe manuscript, după care apoi, astăzi să mi să supuie spre a să faci și anafora potrivit cu înaltul ofis de supt nr. 4 către giosiscălitul,

C. Catargiu vornic“

(Arhivele statului din Iași, fond Secretariatul de stat, dosar 522, f. 6).

Nu avem motive de a-l suspecta de duplicitate pe Asachi, obligat să recurgă la tot felul de măsuri tactice pentru a înșela vigilența cenzurii. Numele lui Negruzzi, al cărui manuscris se trimite, nu putea fi tănuuit și Asachi primește, oricum, o aspră dojană pentru a nu fi trecut articolul prin furcile cenzurii. Mărturie stă anaforaua vornicului C. Catargiu către Mihai Sturza din 19 ianuarie 1838:

„Prea Înălțate Doamne,

După slovesnoi poroncă ce am priimit mai înainte de la Înălțimea voastră, avînd întru deosăbită luare aminte cele atingătoare de predmetul cenzurii, la 30 dechemvrie anul trecut, redacția trimetînd spre cercetare în tipar suplement

la gazeta cu nr. 102, cuvîntul unui tînăr moldovan intitulat « Despre ruinurile și ruinările Moldovei », prin nr. 2338 a aceluiași an i s-a făcut cunoscut să nu se încuviințeze tipărirea și nici trebuie a fi priimate asămînea înscrisuri la tipografie, fără mai întîi trecerea lor prin cenzură, adăogind să triimată în original același exemplar și știință de fața ce l-a dat spre tipărire. După care, la 18 a curgătoarei, supt nr. 57, poftorindu-i-să, s-au priimit de la ea exemplarul manuscript în două file, ștempluit cu pecetea redacției, numerarisit în patru fețe și adevărit cu iscălitura dumisale agăi Gheorghe Asachi, supt anume scriere: acest manuscript din patru fețe alcătuit spre a să tipări în suplement, s-au adus la redacție de însuși dumnealui comisul Costache Negruță și acuma după cerire se triimete la Postelnicie pentru care, gios iscălitul, potrivit cu înaltul ofis supt nr. 4, făcînd aspră dojană dumisale redactorului Albini, carele a îndrăznit a pune în tipar și cuvîntul tînărului moldovan, cu toată supunerea aduce la cunoștința Înălțimii Voastre.

Secretarul statului

A Înălțimii Voastre plecată slugă
C. Catargiu vornic."

Rezoluția domnului, ultimativă, transpiră o iritare greu stăpînită:

„Noi am poroncit dumatile că după cuviincioasă cercetare să supui la cunoștința noastră cine au alcătuit pomenitul cuvînt și fiindcă această anafora nu îndestulează la această, vei grăbi îndată a ne face înscris cunoscut despre acel alcătuitoriu. În 22 ghenar 1838

Mihai Sturza voievod

După poronca dumisale vel postelnicului, aceasta va sta la dellă fiindcă după buiurdiul domnesc, adunînd știință însuși dumnealui a lucrat altă anafora la curtea gospod, după alăturata copie supt nr. 69.“
(Arhivele statului Iași, fond Secretariatul de stat, dosar 522, f. 17).

Despre ruinele și ruinările Moldaviei. „Suplement la no. 102 a Albinei românești în 26 dechemvrie 1837“, p. 411—412 (Un tînăr moldovan); articolul a devenit în *Păcatele tineretelor*, 1857, *Scrisoarea III (Vandalism)*, p. 254—258, datată „ianuari 1838“, cu nota finală despre exilarea autorului. Cum cele două versiuni diferă substanțial, transcriem integral articolul din suplimentul „Albinei.“

DESPRE RUINELE ȘI RUINĂRILE MOLDAVIEI

Toate împărățiile și națiile au avut mărimea și căderea lor; ele însă ș-au păstrat naționalitatea sub orice împregiurări, căci deși prefacerile au înriurit asupra ființei lor politice și morale, fieștecare păzi încă o rază a vechiei sale, rază scumpă pe care o ține ca o sfîntă moaște și care îi slujăste de scut apărător împotriva asupritorilor originei sale. Din nenorocire în Dacia nu au fost așa: dacul să prefăcu în roman, romanul în român, și românul corcîndu-să cu neamuri barbare și streine de el, agiunsă în acea demoralizație și neștiință,

încît își uită și începutul său, pentru că în vreme ce vecinii săi să înainta în lumini, el să învălea într-o groasă ceață de neștiință în care și acum zace și de care va fi greu a-l curăți.

Care sînt pricinile acestui trist adevăr? — Ele sînt lesne de găsit; dar pentru a le arăta în curată și grozava lor *monstruozitate*, trebui a ne sui până la cîi întăi lăcuiitori a României.

Pe daci, nație nordică, slobodă și vitează, elinii în mîndria lor îi numea barbari, după proverbul lor favorit: Πᾶς μὴ Ἕλληνα βαρβάρως.

Nu știm însă de să cade a socoti barbară pe o nație ce să ocîrmuia de un prinț care învingînd pe învingătorii lunei cerea la Domețian să-i trimită meșteri iscusiți în orice măiestrii pentru țara lui, și căuta pîn-în fundul Asiei aliația împăratului partilor, văjmaș jurat a romanilor, precum ne spune Plinie cel june.

Traian izbîndînd Dacia, și vrînd a spăla rușinea armelor romane, au colonizat-o cu romani. Dacii să prăpădiră, cei mai însămnați din ei urmînd pilde rigăi lor Decebal care să otrăvisă, să ucisără unii pe alții ca să nu cază robi și să slujască de triumf acelor pe care îi siliseră a le fi tributari; iar care mai rămaseră — dacă vor fi mai rămas — să romaniră. Atunci marele împărat așază înști în cetățile dăcești, zidi și altele ca să slujască de apărare atît provințiilor nou cîștigate, cit și împărăției, împotriva barbarilor; dar cînd puterile romanilor începură a să pleca spre apunere, cînd Roma nu mai năștea Bruti și Catoni; nori de ghinte barbare năpădînd asupra lor, toate să strecurară prin România, aducînd feliuri de prifaceri mihnicioase în coloniile lui Traian. Ele au zăcut mai nepomenite de istorici pînă la sfîrșitul veacului XIII, cînd cu înturnarea domnilor lor din Maramoreș să începu o nouă eră pentru români.

Cîte puțin puțin, adunîndu-să pe lingă domnii lor, români treptat ajunsără până la acea slavă ce făcea a tremura pe învecinatele popoare sub Stefan Marele și Mihai Viteazul, dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia slăbită de atîte sîngeroase războaie și obosită de necurmatele lupte, să subjugă de colosală puterea otomanilor. Moldavia privea cu lacrimi soartea sorei sale, și neputîndu-o ajuta, alesă a se pleca și ea, și nu mult după moartea lui Stefan să supusă mîndrului Suleiman care îngrozisă creștinătatea cu tunătoarele sale arme.

Subt jugul unei nații ce disprețuia științele, România — ce priimise creștinismul în veacul III — căzu sub influența misionarilor greci a Constantinopolului, care folosîndu-să de credulitatea domnilor după acea vreme, introduseră în Dacia [sic!] slovele slavonești și goniră literile strămoșăști.

Iată cea întăi pricină a neștiinței.

Pe lingă aceasta, în zadar aceste nenorocite provinții căuta — după atîte struncînătoare lupte — un răpaos dorit, căci așîndu-să războaiele între Rusia și Turcia, ele slujea de teatru. Transilvania scăpă de aceasta. Ea pare că să bucura de o liniște; oarecare liniște minciunoasă și amară supt toiaș de fer!

În adevăr, scăpaseră țările românești de tatarii pe care îi stîrpisără putericele arme a Rusiei, dar căzură supt osînda altor tatarii mai amarnici; căci

aceștia nu prăda o lună sau două, prăda regulat câte șapte ani, și apoi să ducea lăsându-ne spre răsplata averilor ce storsesăra din țări, corupția, ciocirea, luxul și nerușinarea!

Cine nu i-au cunoscut? Cine cu înfiorare nu-ș aduce aminte de ei?

Dar prin tratatul păcii de Adrianopoli, țările ciștigară driturile ce le avea pierdute de atita vreme. Românul să dișteptă din litargia sa, începu a să întreba pe sine ce gînganie bipedă este el pe lume și în ce clas de animale ar putea intra. Socotind numile și limba sa să văzu că e roman; văzu că de-i și zic valah, valah va să zică italian și mol-dav (sau mol-dac) nu va să zică slav.¹ În general însă să văzu numit român. Căută o istorie a țării lui; găsi hronicul lui Cantemir, dar acela merge numai până la venirea domnilor românești din Maramoreș. Ureche vornicul, Miron logofătul și alți hronicari au scris mai toți după tradiții fără a îngriji datele: au trebuit deci din autorii streini să se lămuirească de origina sa. Ca să se încredințeze apoi căută monumente istorice. În Ardeal nu mai găsi nici un nume românesc sau dăcesc. În Moldavia la Roman voi să văză Cetatea Smeredava (cetățuie dăcească) dar ceti într-un hronic că la 1755 episcopul de Roman Ioanichie o răsăpisă cu voia domnului de atunci Constandin Racoviță — pe care îl încredințasă că în ruinele ei sînt comori — și cu piatra scoasă de acolo făcusă zidul episcopiei și a precistei. Auzi că în Valahia să pot videa încă stîlpi din podul lui Traian, căci valurile Dunării respectaseră aceea ce oamenii n-ar fi respectat; auzi numile Caracal și Severin și acestea gîdilea cu mulțămire urechea lui, dar nu să mulțumi; voi în Moldavia (căci era *moldavan*) să găsească urmele strămoșăști. Plin de această ambițioasă idee alergă să vizite cetatea ce să socoate a fi *Caputbovis* și pe care lăcuiorii o numea Ghercina, dar, o, durere! o, barbarie! ciocanile o răsăpisă, și speculatorii spărgînd catacombele romanilor, cenușa lor o arunca în vînt, iar cu pietrele ei păvuia ulișile Galașului! Bietul moldavan începu a răcni; el să încheșta de pietre, le săruta. Îl socotiră nebun și puțin au lipsit să-l închidă. Unii însă mai cu dreaptă judecată voind să-l liniștească, îi arătără: două mici statui de bronz, un vas cu monede antici de argint și o mică colonă de porfir. „Vandalilor! striga arheologul nostru — care văzînd aceste mai tare să năcăja, precepînd cite alte să vor fi pierdut sau să vor fi sfărmat și cit folos pentru istorie ar fi putut ieși din aceste discoperiri — ce-ați făcut capitelurile, bareliefile, lespezile cu inscripții? Nu vă temeți că să vor scula romanii ce au lăcuit aici și vă vor pulberiza...? Nimeni nu-l asculta, ridea de omul acest smintit care gîndea că niște pietre pot sluji la altă decit a să zidi pivniți, case sau a să păvui uliși; căci ce le păsă lor că sînt români și strică urmele romanilor? Ce le păsă? Întemeia o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de barbari, un tîrg păvuit cu antichități în veacul al XIX!!!

Zău este rușine și păcat a videa cum pe toată ziua să duce cite o veche pomenire a Moldaviei împreună cu piatra pe care era însămnată!

¹ Dabii și dacii tot o nație sînt. Strabun.

Pe toată ziua rupem cite o foaie din frumoasa carte a vechiei și curînd, cînd vom isprăvi ruinarea tuturor acestor sfinte ruine, nu ne va mai rămînea decit a striga cu acel troian, care încai luasă cu sine pe dumnezeii săi:

Fuit Illium, et ingens gloria.

„Cit de minunat lucru ar fi — zice un literat diplomat englez¹ — a privi pe vechea Romă înviind în una din coloniile ce ea întemeiasă în capătul împărăției sale.“ Dar (vai) cînd toate monumentele antice vor fi numai o cenușă, oricare strein va avea obrăznicie a ne zice că am furat numile acest de român pe care îl purtăm și ne va cere o dovadă pentru el și oare ce dovadă îi vom da atunci cînd nu ne va mai rămînea nimic?

O! cită nevoie a să aibă acel ce va avea ideea patriotică a să îndeletnici cu alcătuirea unii istorii a Moldaviei — a căria lipsă și neapărată trebuință să simte cu cit pășim cătră civilizație. El va trebui să scociorască în arhivele Poloniei, Ungariei și a Turciei ca să adune idei lămurite pentru țara lui, căci în patria sa nu va găsi nimic. Documentele ce sub domni patrioți să mai păstra încă Sobiești în trufia sa le au ars. Monumentele vechi, vandalismul care ne au schimbat până și numile și armăturile, care făcu din vultur corb, din Moldavie Moldova și din român rumân, vandalismul le risipește ca să nu rămîie nici o urmă strămoșăscă!

Numele vrednicilor români ce au scris și neîncetat scriu pentru România rămîie neșters din inimile patrioților săi. Numele Cantimir, Petru Maior, Ureche vornicul, F. Aron în veci nu să vor uita și românii le sînt datori cu recunoștință, judecînd greutățile ce ei au întîmpinat în lucrările lor. Moldavenii așteaptă încă istoria lor. Un literat bărbat ne au făgăduit-o în prefața unei scrieri a sale, și noi cu nerăbdare așteptînd acel odor, nu ne îndoim că guvernul nostru luminat și părintesc nu va lipsi a încuraja și a agiuta o așa folositoare și grea întreprindere. Strigăm însă asupra vandalismului căci A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!

Un tînr moldavan

SCRISOAREA IV (UN POET NECUNOSCUȚ)

După dezlănțuirea vehement protestatară din *Vandalism*, *Scrisoarea IV* ne introduce într-o atmosferă tipic negruzgiană. Violența pamfletului dă aici locul umorului, întîmplări tragice sînt tratate cu note vesele. Scriitorul păstrează permanent distanța față de eroul cu soartă nefericită, putînd astfel releva și aspectele rizibile din comportarea ipocondriacului poet. Întreaga Scrisoare este construită pe alternanța dintre tragic și comic, cu o măsură nicicînd depășită. După compătimirea cu care comentează viața mizeră a lui Scavinschi, aflăm că poeziile lui serveau drept zmeie pentru copii. El își scria epitalamele în stil

¹ D. Urquhart.

clasic într-un oraș bîntuit de groaza ienicerilor, făptura microscopică a lui Scavinschi vine în contrast cu mustățile sale uriașe, rețeta gastronomică în stil Bogonos (vezi *Scrisoarea VIII*) îl înspăimîntă pe cel obișnuit numai cu hapuri și ceaiuri medicinale. Scrisoarea se încheie cu aceeași pendulare între tragic și comic, ultimele cuvinte ale lui Scavinschi fiind asociate replicilor unor personaje celebre ca Napoleon și Hoffmann. Din simpatia mereu cenzurată care se întrevede în subtext a reieșit una din cele mai specifice Scrisori, un adevărat model al genului.

În volumul din 1857, Negruzzi a eliminat partea a doua a Scrisorii, cuprinzînd analiza operei lui Scavinschi. Unitatea textului a avut de cîștigat. Am dat, totuși, după variante, și partea omisă, întrucît reprezintă, cu toate naivitățile, una din primele încercări de critică literară de la noi. Negruzzi fixează ca o condiție a artei sinceritatea, încercînd a diferenția, după acest criteriu, scrierile lui Scavinschi. Aprecierile se reduc, de obicei, la serii de epitete destul de vagi: „minunat, simplu și drăgălaș“, comedia *Democrit* e tradusă „cu multă nemerire și originalitate“. Negruzzi preconizează păstrarea a ceea ce numim culoarea locală, acuzîndu-l pe Scavinschi de a fi pus, à propos de tragedia *Brut* de Voltaire, „în gură republicanilor Romei vorba saloanelor Iașului de la 1824“ (Negruzzi nu va proceda altfel cu *Femeile savante* de Molière). Mai aflăm, ca un detaliu de istorie literară, că aga A. Sturza, celui căruia Scavinschi i-a lăsat manuscrisele, intenționa a le tipări pe socoteala sa. După cum se știe însă, Negruzzi și Kogălniceanu au publicat pe cheltuiala lor traducerea comediei *Democrit* de Regnard.

În analiza propriu-zisă, Negruzzi se ocupă de memorialul de călătorie la Borssec. E vorba de *Călătoria dumnealui Hat-lui Constantin Paladi la feredele Borsăcului*, 1828, martie, ms. aflat acum la B.A.R., sub nr. 423. Procedura, cam profesională, constă în prezentarea unor copioase citate, după care urmează parafrazarea lor și comentarea cu destulă severitate, mai ales în ceea ce privește rimele. Încolo, aceleași generalități: „mîină de meșter“, frumusețe „netăgăduită“, descriere „de minune“ etc. Interesant de semnalat termenul *asemănare*, pentru comparație și metaforă. Negruzzi îl socotește pe Scavinschi aparținînd unei epoci revoluționale, în care penuria literară generală explică insuficiențele găsite.

În ceea ce privește limba, se remarcă unele ecouri puriste: Scavinschi e elogiât că nu și-a împetriștat limba cu grecisme (aceleași exemple ca și în *Cum am învățat românește*) și cu slavonisme inadecvate limbii. Cum se vede, poziția lui Negruzzi e, în genere, moderată. Cele două „ziceri streine“, *huzur* și *hal sfnt*, într-adevăr, de origine turcă.

Daniil Scavinschi. „Alăuta românească, suplement literar a Albinei românești“, Iassi, 15 august 1838, p. 32–38, cu mențiunea „va urma“ (C. Negruțți) [A]; „Curier de ambe sexe“, periodul II (1839), nr. 3, p. 39–48 și nr. 4, p. 49–51 (C. Negruțți) [CAS]; „Foaițe pentru minte, inimă și literatură“, 1840, nr. 13, p. 101–103, nr. 14, p. 107–111, nr. 15, p. 114–

117 (C. Negruțți); studiul a servit ca prefață la *Democrit, comedie în cinci acte de Regnard. Tradusă de Daniil Scavinschi. Tipărită cu cheltuiala dd. C. Negruzzi și M. Kogălnicean. Iașii. La cantora Foaiței sâtești, 1840 (p. V–XXVI, cu titlul *Viața lui Daniil Scavinschi* și semnată C. Negruțți) [D]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 258–263 [PT].*

În „Alăuta românească“, „Curier de ambe sexe“ și prefață, textul e precedat de următorul motto: „Ce lume mult vicleană! Ce lume fără cap! / A sale urmări rele în mintea mea nu-ncap! A. Beldiman“, și începe cu paragraful al doilea din PT: „Daniil Scavinschi era de neam român din Bucovina“.

Variante

221 7 Daniel PT: Daniil A, CAS, D; 8 tinăra PT, A: tinăra CAS, D; 8 se duse PT, CAS: se dusă A, D; 9 care PT: carele A, CAS, D; 10 polone, mai adăogi PT: poloneze, mai adăogă A, CAS, D; 12 pre PT, A: pe CAS, D; 13 musa PT: muza A, CAS, D; 13 supara PT: supăra A, CAS, D; 13 preferă PT, A, D: preferi CAS; 14 franțeza PT, A: franceza CAS, D; 14 pre PT, A: pe CAS, D; 17 1823 PT, CAS, D: 1813 [greșeală de tipar] A; 18 dispoziții PT: dispoziții A, CAS, D; 19 spirit PT: duh A, CAS, D; 22 cîștigase PT, CAS: cîștigasă A, D; 24 Musele PT, A: Muzele CAS, D; 25 în cap fugiseră PT: în cap de frică fugiseră A, CAS, D; 25 Nime PT: Nimene A, D: Nimeni CAS; 26 ce ședeau PT: ce șidea A: ci șidea CAS: ce șădea D; 26–27 poieți. (Iartă-mi acest rău calambur). În darn Scavinschi PT: poieți ca vai de ei. În zadar Scavinschi A, D: poteci [greșeală de tipar] ca vai de ei. În zadar Scavinschi CAS; 28 fericirii PT, CAS: fericirei A, D; 29 figurau PT: figura A, CAS, D; 30 departa PT: depărta A, CAS, D; 30 palmac PT, A: deget CAS, D; 31 care-l ținea PT, CAS, D: care îl ținea A; 31 înghiețatele PT, CAS, D: înghețatele A; 31–32 să vîndă participuri PT: să vînză partițipuri A, CAS, D; 32 amatori PT: mușterei A, CAS, D; 33 pedagogismul era stahia lui PT, D: pedagogismul era stahia sa A: pedagogismul era stahia lui CAS; 34 tocău PT: toca A, CAS, D; 34 musele PT: muzele A, CAS, D; 34–35 făceau jucărei PT: făcea jucării A, CAS, D.

222 1 pre PT, A: pe CAS, D; 1 băiet PT: băiat A, CAS, D; 2 presus PT, A, CAS: pe sus D; 3 Pre PT: Pe A, CAS, D; 3 naturii PT: naturii A, CAS, D; 4 microscopică, precum însuși n-o ascundea PT: foarte mică, precum el singur nu tăgăduiește A, CAS, D; 5 Daniel PT: Daniil A, CAS, D; 6 Pre care-a plăcut naturii PT: Pre care au vrut natura A, CAS, D; 7 foarte delicată PT: prea delicată A, CAS, D; 8 în lume PT: pe lume A, CAS, D; 10 Aste trei lucruri erau poezia, medecina PT: Aste trii lucruri era poezia, doftoria A: Aste trei lucruri era poezia, doctoria CAS, D; 10-11 mustețile PT, A, D: mustețele CAS; 12 înzestrare PT, CAS: înzestrasă A, D; 13 resucite

PT: răsucite *A*, *CAS*, *D*; 13 celui întâi *PT*: celui mai întâi *A*, *D*; celui mai întâi *CAS*; 14 făceau *PT*: făcea *A*, *CAS*, *D*; 14–15 foarte ciudat cu statura lui *PT*: foarte nepotrivit cu statura sa *A*: foarte nepotrivit cu statura lui *CAS*, *D*; 16 cea vătămătoare, pre care o câștigase *PT*: cea mai vătămătoare, pre care o câștigasă *A*: cea mai vătămătoare, pre care o câștigase *CAS*, *D*; 17 fusesă *PT*: fusesă *A*, *CAS*, *D*; 17 ideea ce-și făcuse *PT*, *CAS*: ideea ce își făcuse *A*: ideea ce-și făcuse *D*; 18 medicamente, trebuie *PT*: doftorii, trebuia *A*: doftorii, trebuie *CAS*: doftorii, trebuia *D*; 19 sfârșea *PT*, *A*, *D*: sfârșea *CAS*; 19 musteților *PT*, *A*, *D*: mustețelor *CAS*; 21 înghițeau *PT*: înghițea *A*, *CAS*, *D*; 22–23 pîne, iar medicamente niciodată *PT*: pîne, iar doftorii niciodată *A*: pîne, iar doftorii niciodată *CAS*: pîne, iar doftorii niciodată *D*; 24 să-l văd *PT*: să-l văz *A*, *CAS*, *D*; 24 înfășat *PT*, *CAS*, *D*: înfășeat *A*; 28 Trimite *PT*, *CAS*, *D*: Trimete *A*; 28 pre *PT*, *A*: pe *CAS*, *D*; 29 pre *PT*, *A*: pe *CAS*, *D*; 31 cotlete *PT*, *CAS*, *D*: cotelete *A*; 33 Odobești. Seara *PT*: Odobești; apoi ne vom duce și vom umbla călări toată ziua; seara *A*: Odobești; apoi ne vom duce și vom îmbla călări toată ziua; seara *CAS*, *D*; 34 apoi vom cina *PT*: în sfârșit vom cina *A*, *CAS*, *D*; 36 se făcuse *PT*, *CAS*, *D*: se făcuse *A*; 36 galbăn *PT*, *A*: galben *CAS*, *D*; 38–39 creștin ești *PT*, *A*, *D*: ești creștin *CAS*; 40–41 simț îndoindu-se *PT*: simț îndoindu-să *A*: simț îndoindu-se *CAS*, *D*.

223 3 să nu socotească *PT*, *CAS*, *D*: să nu socoată *A*; 3 doctor *PT*, *CAS*, *D*: doftor *A*; 4 leacurile *PT*: doftoriile *A*: doftoriile *CAS*, *D*; 4 trata *PT*, *A*, *D*: tracta *CAS*; 4–5 deși acum *PT*: macar că acum *A*, *D*: măcar că acum *CAS*; 5 deprins fiind cu ele *PT*: căci trupul său se deprinsesă cu ele *A*: căci trupul său se deprinsese cu ele *CAS*, *D*; 6–7 zăbăvisem *PT*, *A*, *D*: zăbăvisăm *CAS*; 7 am primit un ravaș *PT*: am priimit un ravaș *A*, *CAS*, *D*: 10 punea într-o cutiuță *PT*: punea pe rînd într-o cutiuță *A*, *CAS*, *D*; 10 prețuoase *PT*: prețioase *A*, *CAS*, *D*; 12 zise *PT*, *CAS*, *D*: zisă *A*; 13 să te văd *PT*: să te văz *A*, *CAS*, *D*; 14 ți-a venit *PT*, *CAS*, *D*: ți-au venit *A*; 14 ipocondria *PT*, *A*, *D*: ipocondrie *CAS*; 16 doftorii *PT*, *CAS*, *D*: doftorii *A*; 17 azi *PT*, *CAS*, *D*: az *A*; 19 se otrăvise! Am sărit *PT*, *CAS*, *D*: se otrăvise fără să vrea! Am sărit *A*; 19–20 ca să trimit după un doctor *PT*: ca să trimet după un doftor *A*: ca să trimiț după un doctor *CAS*, *D*; 20 M-a înțeles *PT*, *CAS*, *D*: M-au înțeles *A*; 21 m-a apucat *PT*, *CAS*, *D*: m-au apucat *A*; 22 îmi zise *PT*, *CAS*, *D*: îmi zisă *A*; 22 macar *PT*, *A*, *D*: măcar *CAS*; 22 voi scapa *PT*: voi scăpa *A*, *CAS*, *D*; 23 să mai trăiesc. Nu voi *PT*, *CAS*, *D*: să mai trăiesc sluit. Nu voi *A*; 25 Iaca Daniel *PT*: Iată Daniil *A*, *CAS*, *D*; 26 musteața *PT*, *A*, *D*: mustața *CAS*; 28 D. Scavinschi *PT*: Daniil Scavinschi *A*, *CAS*, *D*; 28–29 să se deie la d. aga *A*. Sturza Miclăușeanul *PT*: să se dea la d. aga *A*. Sturza *A*, *CAS*, *D*; 32 m-a ajutat *PT*, *CAS*: m-au ajutat *A*, *D*; 33 mulțami *PT*, *A*: mulțumi *CAS*, *D*; 33 o suvenir *PT*, *CAS*, *D*: un suvenir *A*; 35 așa de liniștit *PT*: așa liniștit *A*, *CAS*, *D*; 36 vrîsta

PT: vrîstă *A*: vîrstă *CAS*, *D*; 36 mă incremenise *PT*, *CAS*, *D*: mă incremenisă *A*; 37 de ce atîta *PT*: pentru ce atîta *A*, *CAS*, *D*; 39 răspunse *PT*, *CAS*, *D*: răspunsă *A*; 39 a fost *PT*, *CAS*, *D*: au fost *A*; 40 fragedă *PT*, *CAS*, *D*: crudă *A*; 40 vrîstă *PT*, *A*: vîrstă *CAS*, *D*; 41 ea. Totdeauna *PT*: ea. De n-aș fi simțit aș fi trăit fără îndoială. Totdeauna *A*, *CAS*, *D*; 42 într-un spital *PT*: în vrîn spital *A*, *CAS*, *D*.

224 1 Asta *PT*: Aceasta *A*, *CAS*, *D*; 1 poeților, dar numele *PT*: poezilor, îi zisei, dar numele *A*, *CAS*, *D*; 2 păcat *PT*, *CAS*, *A*: pacat *D*; 2 polonizat *PT*: polonizat *A*, *CAS*, *D*; 6 c-un așa *PT*: cu așa *A*, *CAS*, *D*; 6 sfîrșise *PT*, *CAS*, *D*: sfîrșisă *A*; 7 smulgerii *PT*: smulgerei *A*, *CAS*, *D*; 8 ieșeau cum le atingeai și închise *PT*: ieșea cum le pipăia) și închisesă *A*: ieșea cum le pipăia) și închise *CAS*, *D*; 9 să mă întovărășescă *PT*, *A*: să mă întovărășescă *CAS*, *D*; 9 zise *PT*, *CAS*, *D*: zisă *A*; 10 împlu *PT*, *D*: umplu *A*, *CAS*; 10 stecluță *PT*, *A*, *D*: sticluță *CAS*; 10–11 stecluță *PT*, *A*, *D*: sticluță *CAS*; 11 opiu *PT*: opium *A*, *CAS*, *D*; 11 Se lăsă pe o perină *PT*: Să lăsă pe perină *A*, *CAS*: Se lăsă pe perină *D*; 13 Doctorul *PT*, *CAS*, *D*: Doftorul *A*; 14 se apropii *PT*, *A*: se apropiu *CAS*: se apropiă *D*; 14 să cadă *PT*: să cază *A*, *CAS*, *D*; 15 doctor *PT*, *CAS*, *D*: doftor *A*; 18–19 mi se zburli pe cap *PT*: mi să zburli în cap *A*: mi se zburli în cap *CAS*, *D*; 20 acestii ticăloase ființe *PT*: acestei ticăloase ființi *A*, *CAS*, *D*; 20 se numește *PT*, *D*: să numește *A*, *CAS*; 21 muri *PT*: au murit *A*: a murit *CAS*, *D*; 21 Franție *PT*, *D*: Franță *A*, *CAS*; 23 că i-a perit motanul *PT*: c-au perit motanul său *A*: că i-au perit motanul *CAS*, *D*; 25 judecînd *PT*, *A*, *D*: judecînd *CAS*.

Transcriem acum, după „Curier de ambe sexe”, partea a doua a articolului *Daniil Scavinschi*. În paranteze drepte am dat variantele textului din prefața la *Democrit*:

Puține scrieri a lui Scavinschi au rămas. Acestea sînt [Aceste sunt]: comedia *Democrit* a lui Regnard, tradusă cu multă nemerire și originalitate, pe care d. Aga A. Sturza — iubitor înfocat a literaturii naționale — voiește a o tipări cu a d-sale cheltuială. Tragedie *Brut* [originalitate. Tragedia *Brut*] a lui Voltaire; însă întru această [aceasta] poetul, nevoit a maimuți pe literatorii vremii de atunci, ca să nu-și stîrneasă nume de noitor [nuoitor], stricator de limbă și cite altele, au fost silit a pune în gură [gura] republicanilor Romei vorba saloanelor Iașului [Iașilor] de la 1824. Așadar, nici merită a mai fi pomenită.

Odele, imnele, sonetele lui, închinat la unii alții, sînt [sunt] îndestul de frumoase, dar se cunosc că sînt [sunt] lucrate de sila lipsei și a sărăciei care îl făcea să scrie aceea ce nu era și nu simțea. Acolo însă unde Scavinschi scrie numai pentru plăcerea sa, e minunat, simplu și dragălaș.

Iată scrierea unei călătorii a lui la apele de Borsec, într-o companie ce întovărășea pe răposatul hatman Palade [Paladi].

Începe prin o descriere (cam lungă) a foloaselor ce aduc apele minerale [minirale], arată anume pe toți companionii acestei călătorii; apoi, după toate închipuirile ce-și fac călătorii de un drum plăcut, face o frumoasă asemănare zicînd:

Dar precum culegînd roze, sau strîngînd faguri de miere
Omul nu poate să scape de a ghimpelui durere,
Asfel și-n drumul acesta făcut pentru sănătate,
Din tovarăși mai nici unul n-au scăpat de greutate;
Căci sosind la Dealul-Doamnei [Dealul-Doamnei], caii cad
de grea povară.

Deci ca să se mai răsuflă, boi la trăsuri se-njugară.
Toți încep atunci pedestri la deal să călătorească,
Ca peregrinii ce pleacă la Sinai să se spăsească.
Pe coasta acestui mare și bogat în veacuri munte
O stîină de oi se află cu turme la număr multe.
Acolo nevinovata a oișelor zbierare
Și prostatica în bucium a păstorilor cîntare
Fac a veacului de aur plăcuta închipuire
Unde gustă călătorul mîngioasă liniștire.
Acolo sosind cu toții obosiți de osteneală,
Și pătruși d-acea frumoasă, romanticească priveală,
Stătură și pe verdeață începură a se pune,
Puterile-mprăștiat voind iarăși să le-adune.

Asemănînd versurile acestea [aceste] cu acele ce să făcea [se făcea] pe cînd vecuia Scavinschi, nu poate cineva a nu le da lauda ce merită. Tabloul e frumos. Dealul-Doamnei cu înverzitele lui costișe; oile [oie] sunînd talancele lor, păstorii jucînd în bucium *doina*; drumul șovăit pe care boii abia urc trăsorele încărcate și în urmă, călătorii noștri [noștri] sprijinind pe dame, a cărora picioare încălțate cu *botine de prunel* nu puțin pățimesc de astă pietroasă cale ș.c.l.

Rima de la sfîrșitul versului X este rea. A zice: *oișe și mieluțe* e de rău gust:

Întru această plăcută ș-aleasă soțietate [societate]
Priimit [Primit] aflîndu-mă și eu din a soartei bunățate
La această poposire, în acest loc de plăcere
Fiindcă nu-mi rămăsese [rămăsese] mai nici un dram de putere,
M-am depărtat subț un arbur cu ramurile tufoase,
La a căruia tulpină, flori răvarsă-a lor miroase
Și m-am lăsat pe o coastă ca să gust în liniștire
Nectarul ce-au lăsat firea la trudă de întărire.
Abia somnul mă cuprinde, un frumos vis iată vine
Trimis de Morfeu, de Muse, sau cine știe de cine;
Parc-aiëvea îmi arată o minunată grădină

Unde zîmbindu-m [zîmbindu-mi] mă cheamă o prea iscusită zină,
Am intrat; și ea îndată cu foc mă îmbrătoșă [îmbrătoșază].
A ei dulce sărutare ca din morți mă înviază,
Apoi mergînd p-o alee, o muzic-armonioasă
Auzeam c-o melodie pătrunzătoare, duioasă,
Mai încolo văz palaturi; ajungînd, intrăm în ele.
Strălucirea, bogăția uimesc vederile mele,
Cu aur și petre scumpe era toate-mpodobite.
Zîna mea zîbind îmi zice: aste-s a tale, iubite.

Obicinuită soartă a săracilor să viseze bogăție! — Vrăbia mălai visează.
Semistihul I a versului II este greșit.
Asemănarea somnului cu nectarul e nepotrivită.

Aceste ale nălucirei așa roboitoare glasuri
M-au făcut să dorm ca morții vro trei năstrușnice ceasuri,
Dar zefirul ce acolo cînd soarele se coboară
Precum și cînd se înalță, cu multă iuțeală zboară,
Încetînd să me desmerde cu ale lui aripi de gheață
Din moartea închipuită curînd m-a [m-au] adus la viață:
M-a [M-au] trezit deci cu putere după odihna gustată —
Ce folos! că pîn [pîn]-în seară iarăși am pierdut-o toată.
Căci compania ce-acolo spre odihnă poposise,
Neștiindu-mi reslețirea de mult nainte pornise. —
Sar de jos, cat împrejuru-mi [împregiuru-mi], dar, vai! Afară de turme
Nu văz altă decît numai ale trăsurilor urme.
O, ce necaz mă cuprinse dintr-a unui somn pricină!
Și de-nnoptam p-acel munte, mă făceam urșilor cină.
Îngrozit piste măsură d-asa dosnică-ntîmplare
Blastem somnul, apuc drumul, ș-alerg tot în fuga mare,
Străbat mii de locuri grele, de cotituri fioroase,
De vizunii adîncate, mistuiri primejdioase,
Tot pîrîndu-mi că m-alungă urșii cu cîrdul de goană
Dar, noroc, că-n vro trei ceasuri am dat piste caravană;
Ajungîndu-mi deci trăsura ce-mi fusese însemnată,
Jur că din ea pîn [pîn]-la Borsec n-oi cobori niciodată.

Negreșit, dacă urșii ar fi simțitori la versurile frumoase, n-ar supăra pe gingașul poet, dar nu mai sintem [suntem] în veacul lui Orfeu. Scavinschi avea dreptate să se-ngrijească și să se jure să nu mai coboare din trăsură; dar sosind:

Pe malul ce Bistrețoara [Bistrițoara] cu multă iuțeală cură
Un pod este piste dînsa de trece orice trăsură;
La aceluia pod capăt au făcut rușii o poartă
Statornicind lingă dînsa vro cîțiva cazaci de vartă

Carii a nu trece vite sint puși ca seama să ieie
Dar nu s-oprească p-acea care merg la feredeie.
De holercă nesticată doriți acei cazați foarte
Opriseră toți boierii de a trece-n cea [ceea] parte;
O așa împotrivire [împotrivire] de acei ostași urmată
Văzînd eu, calc jurămîntul, sar ș-alerg la ei îndată:
Zadarnică au fost însă a mea din car coborîre,
Ș-a lui Vasilică Milu lungă rusească vorbire;
Pin [Pân] nu li s-au pus în mină cîte d-o bună măsură
De numita mai deasupra slăvita lor băatură,
A trece în ceea parte nicicum n-au fost cu puțință,
Dar făcîndu-se aceasta, trecurăm cu ușurință.
Toți fiind slobozi atuncea, boierii trec înainte,
Iar eu apuc drumul singur ca un rătăcit de minte
Și socotindu-mi trăsura c-ar fi în urmă rămasă
Merg cu toată îndrăzneala fără de ceva să-mi pasă.

Astăzi ar fi o grozavă scăpare din vedere a rima: *gustată, goană, poartă, foarte, cu toată, caravană, variă, parte*, dar atunci nu mai căuta nimeni [nime] așa de aproape:

Mergînd așa înainte ca vrun ceas sau și mai bine
Și văzînd c-a mea trăsura din urmă tot nu mai vine,
Am socotit cum că poate s-au stricat ceva la dînsa,
Deci să nu rătăcesc noaptea, mă-ntorc să mă sui într-însa;
Mă-ntorc cu răpeziciune, ajung podul, îl întrec [trec] iară,
Dar nu văz nici o trăsură, ci văz că s-au făcut seară.
Ah, și văz c-am făcut iarăși o frumoasă ispravă!
C-am căzut dintr-o ispită decît cea-ntăi mai grozavă!
Căci trăsura-mi era dusă cum să [se] vede înainte;
Iată-mă și-n altă cursă, o, Dumnezeuule sfinte!
Înapoi apuc cu fuga, strig, răcnesc; cine-mi răspunde?
Compania ajunsese acum cine știe unde!
Astfel alergînd eu singur p-un drum ce prin munți se-ntinde
Iată că perdeaua nopții orizonul tot coprinde [cuprinde]
Fiind deci groaza aceasta decît cea-ntii [cea-ntăi] mult mai mare,
Încep să-mi blastem [blastăm] părerea ce mă-nșală [mă-nșală] așa tare,
Ce mă înșeală [înșală] de a crede că mi-ar fi trăsura-n urmă
Aruncîndu-mă-ntr-o cursă care picioarele-mi curmă.
În astă neașteptată, amărită alergare,
Mă mustram însumi pe sine cuprins de grea disperare,
Zicînd: „Ce-mi trebuia mie să mă cobor din trăsură?
Au doar m-au hotărît soarta pentru a urșilor gură?
De ce-am călcat jurămîntul ce-l făcusem în ivală,

Cum nu m-au muștrat simțirea să nu fac așa greșală?
Ah! a călca jurămîntul este o nelegiuire,
Pentru carele tot omul nu scapă de răsplătire.
Ce-o să mă fac? Amar mie! La așa tristă-ntîmplare,
La așa nenorocire, fără mijloc de scăpare!”
Aceste zicînd, un zgomot simt că nainte-mi s-aude,
Stau deci pe loc plin de groaza cu care noaptea pătrunde;
Mă-mbărbătez, pe-ntuneric pe drum țintesc ochii bine,
Dar ce văz! Ah! Ceva negru care pășăste spre mine!
Adio de acum lume! Adio lună și soare!
Căci asta e o ursoaică ce vine drept în picioare,
Așa oftînd vreme lungă, văz c-acea [c-aceea] ce negrește
Stă-n drum și nici într-o parte nicidecum nu se urnește,
Mă mai îmbărbătez iarăși neavînd altă mîntuire
Și purced drept către dînsa, zicînd: sau trai, sau peire!
M-apropii, tremurînd strașnic, tocmai de acea negreață;
Dar, o cer! ce bucurie! Iată-mă scăpat cu viață:
Acea neagră nălucire ce mă umpluse [împluse] de frică
N-au fost altă decît butca coconului [cuconului] Vasilică,
Care, pentru că la hamuri oarece i se rupsesse,
De butcele ce-lelalte mai în urmă rămăsese.
Pe jos! singur! pe-ntuneric! Cînd dumnealui mă zărește
Cu hohot prinde a rîde și în butcă mă primește [primește].
Și astfel scăpînd de groaza care mă împresurase,
Am ajuns tovărășia ce în urmă ne lăsase.

Ah! răsuflă și cititorul cînd vede că poetul nostru a scăpat și de primejdie aceasta. Fragmentul acesta să [se] cunoaște că e de mină de meșter. După ce rătăcește cînd acum a amurgit, cînd noaptea îmbracă [îmbracă] cu o fantastică haină toată natura, după ce se muștră și găsește loc a arăta osînda sprejurării [sperjurării], interesează pe cititor, încît nu se poate liniști pînă [până] nu-i vede soarta hotărîtă. În sfîrșit, îl face să rîză împreună cu cuconul Vasilică de inchipuile sale grozi.

Rima versului XXX e greșită și asta se vede și în versul următor:

Un căpitan George [capitan Gheorghe] însă om trăit mulți ani la munte,
Căruia acele locuri îi sint foarte cunoscute,
Rînduit în drumul acesta [cesta] pe toți să călăuzească
Și vrînd toată adunarea bine să [să o] odihnească,
Ca unul ce pe acolo toate potecile [poticele] știe,
Ne au dus la o casă-n codru ce era chiar sihăstrie [săhăstrie],
Dar cucoanele ce-n toate-s mai delicate [delicate] din fire
Neputînd fi mulțumite cu asemenea [mulțămite cu asimine] găzduire
Pe călăuzul acesta încep să-l îndatorească,

O gazdă mai de odihnă numaidecît să găsească:
 Bine ar fi făcut însă de primea aici să miie
 Să nu cate huzur casnic într-o lature pustie,
 Cînd la drum și împărații la-ntîmplări deosebite,
 Cu toată a lor mărire, dorm și-n colibi părăsite.
 Această însărcinare văzînd George [Gheorghe] căpitanul
 Răspunde: „Întru aceasta, iată care mi-este planul:
 Vrînd cucoanele să afle o mai bună mulțumire [mulțămire]
 Trebui să ne urmăm drumul s-ajungem la mănăstire“.
 Deci fără multă zăbavă [zabavă], purced cu repeziciune
 Trăsurile încărcate spre satul numit Răpciune.

Oricine își poate închipui groaza și nemulțumirea [nemulțămirea] damelor.
 — „Să dormim aici? Vor fi înțări! Vor fi șoareci! painjini! lilieci! bufne! o cerule!“ — toată nădejdea e la George căpitanul [Gheorghe căpitanul]! și deși el strînge din umeri, neputînd înțelege cum d-lor nu găsesc mulțumire [mulțămire] în casă, cînd el, român verde, doarme dus, cele mai de multe ori, pe stînci și prin codri, dar își dă planul de vreme ce el este mîntuitorul. Plec spre mănăstire, dar —

Aicea [Aice] Aga C... din norocire zărește
 Că surugiul ce mină pe cal să [se] cam cumpănește,
 Și aflînd după cum alții bine îl cheazășuiră [chezășluiră]
 Că cu bachică aghiasmă gîtleju-și aghismuiră,
 Îl coboară jos și-ncepe singur toți caii să miie
 Cu asfel de iscusință, cu asfel de vitejie,
 Chiar ca Ahil, care colbul îl amestică cu norii,
 Prin goana cea mai furioasă [cea furioasă] ce-ngrozise privitorii
 Cînd alunga-n fuga mare caii spumați de-nfocare
 În tîrîrea lui Ector la a Troiei dărămare.

Asemănarea ar fi bursumflată, de n-ar fi ironică, precum să [se] vede din următoarele versuri:

Cum că sînt eroi români, nimeni nu tăgăduiește,
 Dar vrun Titu sau vrun Mecena din ei tot nu se ivește.
 Surugiul de rușine, văzînd așa miitură,
 Au rămas mut de ispravă, parc-au născut fără gură.
 Privind așa chibzuire și plesnitori minunate,
 Ofta știind c-acei plesnet va suna și p-a lui spate.
 Din calea noastră în laturi în partea despre amează
 Un drum plin de bolovane la un schițor urmează,
 Schițor ce din vechime acolo se proslăvește,
 Și de ani trei sute schitul Pionului se numește,

Loc în care adevărul, odihna, faptele bune,
 Și sfînta cucernicie au hotărît să s-adune.
 Acolo pe toți boierii călăuzul îi pornește
 Și cea mai bună odihnă într-un sfert făgăduiește;
 Așadar, într-o unire ne-am pornit cu bucurie,
 Dar, ah, Doamne! ce necazuri! ce spaimă, ce grozăvie!
 Sfertul zis de călăuzul într-un veac se prefăcuse,
 Și al nopții întuneric la peire ne supuse!
 Roatele pe de o parte pe mii de stînci se rădică,
 Poclitul în cap lovește, cît puțin de nu-l despică;
 Acum coborai o vale cu cîrniri prăvălitoare,
 De-ți părea că mergi în tartar în veci să nu mai vezi soare;
 Acum mergeai tot p-o coastă p-a bolovanilor vîrfuri,
 Unde prăvălind odată îți făceai capul tot hîrburi.
 Ce țipete în cocoane [cucoane]! Ce fringeri de miini! oftare!
 Cerîndu-și una la alta cea mai de apoi iertare.
 Eu, immărmurit de frică, mai că plîngeam de durere:
 „Să mor noaptea ce-i lăsată spre odihnă și plăcere!
 Și să mor mai ales încă într-o-ntunecoasă [într-o-ntunecată] stare,
 Fără să aib nici duhovnic, nici capăt de luminare [luminare]!“
 Dar de așa hal pătrunsă cerească [pătrunsă cereasca] milostivire
 Am ajuns fără primejdii pin-la sfîntă [pîn-la sfînta] mănăstire.

Frumusețea [Frumusețea] acestor versuri este netăgăduită; descrierea ei [e] de minune și caracterizează pe poet. — Să moară noaptea ce e lăsată spre odihnă și plăcere! și fără capăt de luminare — întîi [întîi] plăcerea, apoi duhovnicul.

A rima *vîrfuri* cu *hîrburi* e o cam mare licență poetică, dar i se iarta [iartă] pentru originalitate.

După o noapte tîcniță, Ceahlău-mbrăcat cu ceață
 Spre schit aruncîndu-și fruntea ne-au dat bună dimineată:
 De aici iar împreună după sfînta liturghie,
 În drumul care-l lăsasem ne-am întors cu bucurie;
 Am mers cu necontenire fără a mai căta hodină,
 Ș-am ajuns pe după [dupe] amează la Tulghiș la carantină.
 Aici hatmanul Palade aștepta cu bucurie
 Să-și afle sosit frai-pasul ce de mult era să vie;
 Dar fiindcă acea voie încă tot nu mai sosise
 Ș-a carantinei bordeie de trecători se ticsise,
 Au pus la cale să-i facă o casă nouă [nouă] de scînduri,
 Fără a se mai supune la supărare sau gînduri.
 În această casă nouă [nouă] ca-ntr-o cușcă jidovească,

Toți gustăm o zi și-o [și o] noapte odihnă călătorească.
 A doua zi jălind cerul multa noastră chinuire,
 Bucură și mic și mare cu a pasului sosire.
 Apoi după o-ndelungă a tuturor [tuturilor] afumare
 Și după o amăruntă întru toate cercetare,
 Dăruind casa celui ce ne nădușea cu fumul
 Cit mai în grabă cu toți [toții] iarăși ne-am apucat drumul;
 Ș-ajungind în șase ceasuri la apele minirale [minerale],
 Am scăpat de astă lungă și ostenitoare cale.
 La Borsec, cu feredeie, cu mese, cu adunare,
 Să [se] uitase mai cu totul a drumului supărare.
 Adeseori făcea baluri nobilimea unguerească,
 Să le pară mai plăcută clima cea chiar ursească.
 Făcea și primblări cu toții, pe jos pe la sticlărie,
 Ba încă și piste-un munte pin [pân]-pe la o vizunie...
 Săvîrșind deci toată cura în cinci săptămîni de zile,
 Trimițîndu-ni-se caii de paharnicul Vasile,
 Ne-am pornit către Moldova, cu nespusă nerăbdare,
 Ca s-ajungem pe acasă mai curînd fieștecare.
 Cum am venit la Râpciune pentru să mergem mai iute
 Făr-a pîndi [gîndi] la primejdii am plecat pe patru plute.
 Ș-am sosit la zece ceasuri l-a tirgului Petrei vatră,
 Încungiurînd Dealul-Doamnei [Dealu-Doamnei] și ai lui bolovani de
 peatră.
 La tirgul Petrei, pe plute, ajungînd cu norocire,
 Coccoanele [Cucoanele]-au mers îndată la Domneasca Mănăstire,
 Mulțumind [Mulțămînd] Treimei sfinte c-o inimă umilită
 C-au sosit fără primejdii la Moldavia dorită...

Asfel sfîrșește. Ar fi avut poate multe de spus poetul pentru adunări,
 mese, baluri, primblări pe la sticlărie... Dar acum [cum] s-apucă de cură, uită
 tot; începe iar ipocondriatica sa viață.

Este de luat seama că în toată prescrierea aceasta abia două ziceri străine
 limbei i-au scăpat: *huzur* și *hal* și acestea [aceste] poate pentru că sint [sunt]
 turcești. Nici un cuvînt grecesc, nici un slavonism nepriimit limbei; lucru străin
 și nou într-o epohă cînd era de bun gust a împeștrîta limba și a presăra unde
 și unde cite un „catadicsesc“, cite o „evghenie“ ș.alt. [ș a l].

Nu doar că versurile acestea [aceste] pot sluji de model; dar arăt că omul
 era poet și ar fi putut face mult, dacă lipsa nu ar fi stîns geniul lui.

Natura au lăsat oameni meniți a trece necunoscuți prin calea vieții. Toată
 însărcinarea lor este să răsădească cîteva flori pe drumul lor.

SCRISOAREA V (IEPURĂRIE)

Publicată pentru prima oară în volumul *Păcatele tinerețelor* din 1857,
 Scrisoarea e datată, totuși, „februarie 1838“. E posibil, deci, să fi apărut înainte
 de 1857 în vreun număr de revistă care nu a fost descoperit pînă acum.

Scrisoarea e destul de interesantă pentru că pune în lumină, în termen
 puțin obișnuiți la Negruzzi, sentimentul de „onor“, care obligă la acceptarea
 duelului pentru a nu păta, printr-o atitudine contrară, numele celui în cauză
 și al întregii sale familii. Foarte probabil că Scrisoarea a fost elaborată în tine-
 rețe, de acel Negruzzi în costumație romantică, cu pelerina aruncată în jurul
 umerilor, așa cum ni-l arată portretul semnat de Joseph August Schoefft. Un
 episod din 1829, aflat într-o scrisoare datată „Iași, 9 septembrie“, face aluzie
 la un duel cu un rus din pricina amoroase. Sursa *Iepurării* trebuie căutată în
 acest episod biografic:

„Ce vrei, scumpule prietene! soarta ne aducînd feliuri de încungiurări și
 valuri asupra-mi, din invitare cotilului celui orb și mititel am făcut un duel
 cu un rus. Slobozirea glonțului din pistolul lui m-au rănit la o mîină, dar glonțul
 meu i-au rupt un picior binișor. Ne-am împăcat după aceea; am dat hîrtie unul
 altuia să n-avem nici o pretenție. El a intrat în spital și eu m-am tras la Nico-
 rești, căci întîmplare aceasta au fost acolo aproape. M-am căutat cu buni doftori
 și m-am făcut sănătos, am dat însă o pildă bună pentru moldoveni“ (V. Ghiac-
 cioiu, *op. cit.*, p. 48).

Iorga a găsit o însemnare pe un *Sinaxariu* din biblioteca de la Trifeștii-
 Vechi, referindu-se la același episod: „Să se știe de cînd m-am împușcat la mîină
 cu carabina în marginea Tecuciului, în 17 zile, în luna lui iunie 1829, în vremea
 muscalilor. Negruți“ (V. Ghiacicioiu, *op. cit.*, p. 48). Tot V. Ghiacicioiu aflase de
 la generalul Negruzzi, care la rîndul său știa de la Iacob Negruzzi, că scriito-
 rului îi lipsea o falangă (*op. cit.*, p. 48).

Tipul lașului e construit în manieră clasică. Negruzzi face un adevărat
 tur de forță, îl pune, într-un lung monolog, să-și justifice poltroneria împău-
 nînd-o cu însemnele bărbăției, făcînd apel la Rousseau, terminînd cu aprecierea
 cinică: „un purice viu face mai mult decît Napoleon mort!“

Iepurărie. Păcatele tinerețelor, 1857, p. 263—265.

SCRISOAREA VI (CATACOMBELE M. NEAMȚU)

Servind drept preambul la Scrisoarea următoare, dedicată lui Calîșso,
Catacombele M. Neamțu debutează, tipic pentru Negruzzi, cu un istoric, după
 care urmează o succintă descripție a ansamblului arhitectural. Cu exactitate
 sînt descrise și catacombele, prilej de meditație asupra nimicniciei omului. Scrii-
 torul își reprimă extazul mistic pentru a trece la cugetări „mai lumești“, mani-

festându-și dezacordul față de expunerea craniilor „ca șipurile în magazinul unu spițer”. Mica divagație livrescă nu lipsește nici ea pe tema frenologiei și a întemeietorului ei, doctorul Gall.

P. 227, r. 4—11. Prima mănăstire datează nu din vremea lui Alexandru cel Bun, ci de la Petru I Mușat (cf. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, Editura Acad. R.P.R., 1959, p. 301; N. Grigoraș, I. Caproșu, *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova*, București, 1968, p. 29). Biserica de lemn a lui Petru Mușat a fost înlocuită cu o biserică de zid, construită de Alexandru cel Bun. Turnul de piatră aparține însă, cum scrie și Negruzzi, lui Alexandru cel Bun (*ibidem*).

P. 227, r. 17—19. Despre icoana Maicii Domnului oferită de împăratul Ioan Paleologul referă și N. Iorga în *Icoana românească*, BCMI, XXVI, 1933, p. 7—8; cf. și Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 396.

P. 227, r. 21—27. Mănăstirea Neamț nu a fost terminată de Bogdan, ci de Ștefan la 14 noiembrie 1497, cum atestă și pisania, publicată în *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, Editura Acad. R.P.R., 1958, p. 148. Ștefan cel Mare a murit, după cum se știe, în 1504, nu în 1503 cum crede Negruzzi.

Catacombele Monastirei Neamțului. „Albina românească”, nr. 85, 26 octombrie 1839, p. 347—350 (C. Negruții) [A]; „Curierul românesc”, nr. 166, 8 noiembrie 1839, p. 662; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 265—268 [PT].

Variante

227 4 Neamțu PT: Neamțului A; 5 dărimate de oameni și de timp PT: dărimate de oameni și de vreme A; 8 s. Ioan PT: st. Ioan A; 10 în timpurile acelea PT: în vremile acele A; 12—13 Viena, Ioan Paleologul trecu PT: Viena, Andronic, fiul împăratului grec Manoel Paleologul, trecu A; 13—14 Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului imperiei Bizantine PT: Alexandru I îl priimi cu toată cinstea cuvenită moșteanului împărăției Constantinopolului A; 15—16 Spre răsplata ospetiei ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise PT: Spre răsplătirea bunei găzduiri ce primise, Andronic suindu-se pe tronul părintesc îi trimise A; 18—19 trimise doamnei Anei, soției lui Alexandru, și o icoană făcătoare de minuni PT: trimisă și o icoană făcătoare de minuni A; 20 arătată PT: pomenită A; 21 După trecere mai de un veac, Ștefan Marele PT: După trecire mai de un veac, Ștefan IV numit cel Mare A; 24 Înălțării, dar murind el la 1503, o sfârși PT: Înălțării, dar murind la 1503, o săvârși A; 25 aduse PT: adusă A; 26 nouă PT: nouă A; 28 Această icoană PT: Astă icoană A; 29—30 Desenul este grosier și coloritul slab PT: coloritul este slab și desenul foarte prost A; 31—32 de la pîrîul PT: dupre

pîrîul A; 33 căpătă PT: ciștigă A; 34 nutrește la o mie cinci sute monahi PT: hrănește mai bine de o mie monahi A; 35 sarac PT: sărac A; 35 căutare și ospătare PT: căutare, ospătare și găzduire A.

228 2. s. Ioan PT: st. Ioan A; 4 relicvie PT: moaște A; 4 a fost PT: au fost A; 5 locaș PT: lăcaș A; 6 același PT: acelaș A; 6 în numele s. Teolog PT: în cinstea st. Teolog A; 8—10 e de jălit acea veche de lemn, și era de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai după modelul bisericuței lui Alexandru-vodă PT: noi jălim pe acea vechie de lemn și am fi dorit ca această de acum să se fi făcut întocmai după modelul bisericuței lui Alexandru-vodă, spre a să păstra pomenirea acestui bun domn A; 10—11 turnul de care ți-am vorbit PT: turnul de peatră de care am zis A; 11 stă încă întreg PT: stă întreg A; 12 monastirii PT: monastirei A; 13 aceasta PT: asta A; 14 fondatorii ei PT: fondatorii bisericei A; 16 Frații PT: Călugării A; 16 călugăr PT: monah A; 17 privit de toată obștimea PT: cinstit de obștime A; 18 urmînd porunca evanghelică PT: urmînd poronței evanghelice A; 22 cererea PT: cerirea A; 22—23 Toți slujbașii monastirii îmbrăcați în aurite vestmînte PT: Toți slujitorii mănăstirei îmbrăcîndu-se în bogate vestmînte bisericesti A; 24—25 rămășițele sfîntului barbat PT: trupul robului lui Dumnezeu A; 25 se întărită PT: să întărită A; 25 stînge PT: stînge A; 26 silește pre toți PT: silește pe toți A; 27 Însă îndată ce a rămas mortul PT: Dar cum a rămas trupul A; 28 ploaia PT: ploaie A; 28 aer PT: văzduh A; 29 să cază PT: să cadă A; 29 se sfîrșește PT: să săvîrșește A; 31 Sub biserică astă nouă PT: Subt biserică această nouă A; 31 monastirii PT: monastirei A; 33 locaș PT: lăcaș A; 33 să deie PT: să dea A; 34—35 lungime, trei lățime PT: de lungime, trei de lățime A; 35 nălțime PT: înălțime A; 35 ferestrică PT: ferestruie A; 36 rază PT: lucire A; 40 se pune PT: să pune A; 42 laic PT: mirean A.

229 1—4 și m-am coborît în acest azil a morții, un sfînt fior m-a cuprins; și de n-aș fi fost pregătît pentru o asemenea priveliște sau de eram singur, ași fi căzut în genuchi, umilindu-mă PT: și ne am coborît în acest azil al morței, o sfîntă groază ne a înfiorat; și de n-am fi fost pregătiți pentru o asemenea priveliște sau de am fi fost singuri, am fi căzut în genuchi, umilindu-ne A; 5 mulțime PT: mulțimi A; 6 astor PT: acestor A; 8—9 m-au cuprins PT: ne au cuprins A; 9 aste capete PT: aceste capete A; 9 aste oase PT: aceste oase A; 10 m-au mîhnit și m-au supărat PT: ne au supărat A; 11 rămășițe PT: rămășiți A; 13 mai vîrtos PT: mai puțin A; 14 titvele PT: tidvele A; 15 magazinul PT: magazia A; 16 Mai bine de două sute PT: Aproape la două sute A; 18 seama că unele PT: sama că unile A; 20 Un doctor Gall PT: Un doctorul Gall A; 22 în ele PT: în ele (pe cînd era profane) A; 23 titve, văzui PT: tidve, văzurăm A; 24—25 luciu, dar nu avea nici o etichetă lipită pe ea. Monahul ce-mi slujea PT: luciu. Monahul ce ne slujea A; 25—26

mi-a spus că era a unii fete *PT*: ne-a spus că era a unei fete *A*; 26 să-mi spuie *PT*: a ne spune *A*; 27 Curiositatea mea nu se îndestulă *PT*: Curiozitatea noastră nu se mulțămii *A*; 27—30 Am întreat, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îți voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lasa pre morți, ca să mă întorc între cei vii *PT*: Am întreat, am iscodit, am cercetat și am aflat o prea tristă istorie, pe care vă vom spune-o altă dată, căci acum ne grăbim a ieși din sălașul celor morți ca să intrăm iarăși în soțietatea celor vii *A*.

SCRISOAREA VII (CALIPSO)

Această scurtă Scrisoare a lui Negruzzi a fost foarte mult discutată. Nu pentru certele ei calități literare, evidente mai cu seamă în evocarea Chișinăului din 1822, plin de refugiați în urma răscoalei eteriștilor, ci pentru aluzia la prietenia cu Pușkin și „greaca cea frumoasă”, Calipso. Despre șederea lui Pușkin în Basarabia referă studiul E. Dvoicenco, *Pușkin și România*, București, 1937. Cu un plus de rigoare se ocupă G. Bezviconi în articolul dedicat lui Negruzzi în „Cetatea Moldovei” anul III, vol. IV, nr. 2—3, 1 martie 1942, p. 164—184. Cercetările ulterioare nu au făcut decît să aducă nuanțări și precizări. Le-am pomenit deja în notele de la *Șalul negru*.

Datele despre relațiile lui Negruzzi cu Pușkin, așa cum apar ele în *Scrisoarea VII*, nu pot fi puse la îndoială și nu trebuie să suspectăm buna credință a scriitorului. Partea referitoare la biografia „grecei cei frumoase” ține însă de fantezia romantică a scriitorului. Am văzut deja că *Șalul negru* nu a fost scrisă pentru Calipso, întrucît grecoica sosește la Chișinău în 1821, iar poezia datează din 1820. G. Bezviconi, care se sprijină pe o bogată bibliografie în limba rusă, în special pe amintirile prietenilor lui Pușkin, afirmă că grecoica sosise nu de la Iași, cum susține Negruzzi, ci de la Constantinopole, prin Odesa. Frumusețea ei nu e confirmată de cei ce au cunoscut-o. După cele scrise de Liprandi și Wiegel „Era mărunțică, cu un piept nedezvoltat, o față lungă, ascuțită, totdeauna rumenită, cu nasul mare, care părea că împarte fața în două, un păr lung și doi ochi mari ce scinteiau” (G. Bezviconi, *art. cit.*, p. 171). Se pare, tot după cele scrise de intimii lui Pușkin, că ea se ocupa de practici magice, de vrăjitorii, fiind căutată de nefericiții în dragoste. Pe Pușkin îl atrăgea la Calipso și legenda că ea ar fi fost amanta lui Byron. Amănuntele despre biografia lui Calipso sînt destul de numeroase, dar nu interesează aici decît cele scrise de prietenul lui Pușkin, Alexeev, anume că în 1826 (la 30 octombrie) grecoica trăia încă la Chișinău, bolnavă de tuberculoză. Istoria retragerii ei în travesti la mănăstirea Neamț (unde se află și astăzi în osuaru craniul atribuit lui Calipso) este deci o invenție a scriitorului. Procedul travestirii era folosit în literatura romantică, dar Negruzzi s-a inspirat, foarte probabil, așa cum apreciază V. Ghiaciov, dintr-un roman al d-nei de Tencin, *Mémoires du comte de*

Comminges. Romanul fusese tradus și în românește de Simeon Marcovici, în 1830, *Viața contelui de Comminj sau triumful virtuții asupra patimii amorului*.

Încă o precizare se cere făcută în legătură cu Negruzzi și Pușkin. Nici unul din prietenii lui Pușkin din Basarabia nu amintește numele lui Negruzzi. Acesta ar fi încă un argument că Negruzzi era la acea vreme un copil (născut deci la 1808). Dacă el s-ar fi născut în 1800 (cum afirmă V. Ghiaciov) și ar fi fost în intimitatea marelui poet rus era imposibil ca numele lui să nu figureze în amintirile contemporanilor, așa cum figurează atîtea nume de români, prieteni sau numai cunoscuți ai lui Pușkin.

Calipso. *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 268—271, cu data „septemv. 1839”.

SCRISOAREA VIII (PENTRU CE ȚIGANII NU SÎNT ROMÂNI)

Plăcerea conversației pe cele mai diverse teme, posibilitatea de a trece cu ușurință de la serios la ironic, „distanțarea” prozatorului transparent cu ușurință și din această Scrisoare. Recunoscîndu-și natura duală, Negruzzi ține pasul cu schimbările secolului, situîndu-se, prin ideile sale înaintate, alături de un Kogălniceanu sau Alecsandri. Ironia se exercită asupra anacronicului Bogonos, dar nu este „iertată” nici literatura contemporană: „romanțul” *Pustnicul* tradus de amicul său P. Pruncu, elogiât extrem de călduros cu altă ocazie (vezi comentariile la poezia *Apolog*).

Scrisoarea e datată 1839, dar nu posedăm decît versiunea publicată în 1857. Să se fi pierdut „Alăuta românească” din 1839 în care presupune Lovinescu că a apărut, sau scriitorul și-a antedat povestirea, dîndu-și astfel un plus de merite în lupta dusă de generația pașoptistă?

P. 232, r. 15—17. Cartea lui Kogălniceanu apăruse la Berlin în 1837.

P. 233, r. 7—8. După calculul care ar reieși din pasajul „Iaca, la treizeci de ani”, ar rezulta că Negruzzi s-a născut în anul 1809.

Pentru ce țiganii nu sînt români. *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 271—285.

SCRISOAREA IX (FIZIOLOGIA PROVİNȚIALULUI)

Sincronizat cu preocupările literare ale occidentului, Negruzzi face să apară în „Albina românească” din 1840 *Provințialul*. Trebuie să amintim că voga „fiziologiilor” începuse în Franța în jurul aceluiași an 1840 și s-a extins asupra mai multor literaturi, pînă spre sfîrșitul secolului. „Fiziologiile” apelau adesea și la ilustratori cum au fost Daumier și Gavarni și își propuneau, prin literatură, un studiu social aplicat asupra unei clase, unui individ specific sau unei insti-

tuții. În literatura franceză „fiziologia“ a beneficiat de aportul prestigios al lui Balzac: *La Physiologie du mariage* (1829), apoi în colecția editorilor Aubert și Lavigne, *Physiologie de l'employé*. Numeroși alți scriitori au abordat genul: Paul de Kock, Monnier, Delord, Gozlan etc. Dintre ei, trebuie amintit separat, atunci când îl discutăm pe Negruzzi, și mai ales pe Kogălniceanu, Pierre Durand, *Physiologie du provincial à Paris* (1841).

Heliade, atît de deschis innoirilor în prima sa perioadă, nu putea trece indiferent pe lângă astfel de preocupări (cf. D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu*, „Cartea românească“, București, 1935, p. 116—117). Printre altele, el traduce fragmente din *Physiologie du mariage* („Curier de ambe sexe“, IV, p. 37—46, 65—72, 148—155) și *La Physiologie du poète* de scriitorul francez Sylvius, pseudonim pentru Edmond Texier („Curierul românesc“ din 1845, nr. 46—50, 52, 54—58).

Fiziologia provincialului de C. Negruzzi se înscrie cu precizie pe orbita literaturii europene a timpului. Ch. Drouhet, în *Vasile Alecsandri și scriitorii francezi*, ed. Cultura națională, 1924, p. 147, stabilește și o legătură între acel „gentilhomme campagnard“ al lui La Bruyère și „boierul ținutaș“ al lui Negruzzi. Observația s-a împămîntenit, deși Negruzzi e cel puțin în aceeași măsură aproape de realismul viguros al lui Balzac ca și de observațiile de moralist ale lui La Bruyère.

În *Almanach de învățatură și petrecere*, Iași, 1844, Mihail Kogălniceanu publică *Fiziologia provincialului în Iași*, unde modelul declarat într-o notă este Durand: „Pierre Durand a scris *Fiziologia provincialului în Paris*: noi am căutat ca trăsăturile lui să le micșorăm în proporția cadrului cuvenit provincialului în Iași“ (M. Kogălniceanu, *Scrieri*, Editura Tineretului, 1967, p. 79). Celălalt model la care se fac, de altfel, trimiteri pe parcurs, e Negruzzi. Probabil că, fără exemplul lui Negruzzi, Kogălniceanu nu s-ar fi încercat în fiziologia provincialului, după cum fără Negruzzi nu am fi avut atîția *Alexandru Lăpușneanu*, fără *Cum am învățat românește — Dispozițiile și încercările mele de poezie*. Textul destul de dezlînat al lui Kogălniceanu pălește pe lângă al predecesorului său. Vom cita aluziile directe la Negruzzi. Mai întii, Kogălniceanu își propune delimitarea geografică a noțiunii de provincial. „Tot ce putem face este să alegem între o mie — sau mai bine între un milion și o sută de mii — un tip pe care să-l poată cunoaște fieștecine și care să samine cu majoritatea provincialilor pe care fluxul harabagiilor, al căruților de țară sau de postă în toată ziua îi aduce calzi și-i trîntește liop pe paveoa Iașilor, cum zicea prietenul meu Carl Nervil, iarăși într-o descriere ce face despre provincial — însă despre provincialul *evghenist*“ (*ibidem*, p. 80). Iar mai departe: „nu vorbesc de d-nii Ortgies, Derigo și Bogdanovici, la care lucrează numai *urșoii* provinciali evgheniști, cu a cărora descriere, cum am mai zis, s-a însărcinat Carl Nervil“ (p. 81). Continuînd aceeași operație de delimitare, ajungem peste cîteva pagini la o parafrază după Negruzzi:

„Noi dar scoțînd dintăi cei mai sus pomeniți, din rămășiță vom lepăda încă și pre provincialul evghenist, văr, nepot sau cumnat cu toți logofetii și

vornicii cei mari din Moldova, carele se poștește de sine la bal la curte, este față la toată nunta aristocratică și se cernește la moartea fieștecării boier sau cucoană mare, subț cuvînt că răposatul sau răposata au fost văr sau vară a triia cu sora mătușii moșului sau de văr premare. Carl Nervil a zugrăvit cu condei de maestru acest biped curios pre care Buffon a uitat să-l treacă în Istoria Naturală. Neiubind a avea a face cu evgheniștii, noi lăsăm deoparte această clasă animală, și ne alegem tipul din acei provinciali, clucerași sau slugerași care n-au nici o rudenie între oasele sfinte: care nu poartă urs în spate și curcan în coadă, și care nu trag în gazdă la moșu logofătu și la văru vornicu, sau la Thița logofeteasa. Noi îl alegem dintr-acei carii vin în Iași, sau cu căruța lor cu trei mîrpoage și cu un ficior boieresc înainte, sau cu căruța de postă, și, neavînd nici o cunoștință între aristocrați, trag sade la han“ (p. 83).

Abia de aici înainte intră în scenă provincialul lui Kogălniceanu, urmărit de la intrarea în Iași unde funcționarii îi confiscă din ladă cîrnații, întrucît carnea e dată în „otcup“, pînă la atragerea lui în hotelul luxos al lui Regensburg. Acolo „Păreții sint zugrăviți și samănă cu acei descriși de Nervil“ (p. 87). După o noapte de încîntare, provincialul se vede obligat a doua zi să plătească o sumă enormă și să se mute la hanul lui Coroi sau la cel al lui Evangheli. Finalul aduce aceeași notă de umor ca și schița lui Negruzzi.

P. 243, r. 28. Despre magazinul lui Miculi scriu și Kogălniceanu în *Fiziologia provincialului la Iași*, și V. Alecsandri: *O intrigă la bal-masche* („Propășirea“, nr. 4, 1844, p. 28—30).

P. 243, r. 33—35. M. Ortgies — croitor în Iași, citat și de Kogălniceanu.

De remarcat și aici aversiunea lui Negruzzi față de grecisme, atribuite „gergului“ provincial: *nostimă, evghenis, protipendas, eglindisit*.

Provincia l u l. „Albina românească“, nr. 25 din 28 martie 1840, p. 97—99 (Carol Nervil); „Curierul românesc“, nr. 31, 8 aprilie 1840, p. 115—121 (Carol Nervil); *Păcatele tineretelor*, 1857, p. 285—288, cu indicația „martie 1840“.

Aceeași diferență mare între variante întilnită și la alte Scrisori ne obligă să reproducem integral textul din „Albina românească“.

PROVINȚIALUL

Nimeni nu s-a cercat pîn-acum a descrie figura astă curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș. Vom întreprinde noi a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămînea nezugrăvit un portret atît de caracteristic, cerîndu-ne însă iertare dacă nu vom putea a-l arăta bunilor nostri cetitori chiar întocmai cum îl vedem cînd ne-l aduce posta sau harabagiul jidan de-l trîntește — liop — pe paveaua Iașilor; și mai virtos că el are deosebit tip dupe ținutul din care vine, dupe tîrgul din care iasă, dupe vîrsta lui și trebuința ce are în capitală,

și e o lighioaie atît de variată, încît ar fi o nespuse greutate a închide într-un singur cadru toate fețele și culorile lui.

Provințialul îmblă încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs, poartă arnăut în coada droșcei înarmat cu un ciubuc încălăfat cu lulea ferecată cu argint. Șuba de urs, arnăutul și ciubucul sunt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras, are față înflorită, favoriți tufoși și musteți răsucite, dar pre lingă aceste firești podoabe, natura, ca o miloasă mumă, a revărsat asupra-i și un nu știu ce care vorbește mai tare ochilor ispititi decît orice altă; un nu știu ce care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să gîcești din ce ținut sosește, sau din ce bortă iasă; un nu știu ce în sfîrșit, care te face să rîzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitală, întăia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă îndoită cu care se uită seara obrăzniceste prin toate lojile. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat la teatru, a să-ți spuie că s-a jucat comedia lui Vodevil care e foarte ghizdavă și nostimă, pe care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, intră puțin în magazia astă din unghiul uliței, unde domnește Mr. Ortgies, vestit prin fasonul jileticilor și nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatec îmbrăcat cu un frac abia înseilat, pe care îl scrie calfa pe la toate închieturile cu credă? A venit la Iași ca să se-nsoare, sau să intre în slujbă, fracul îl strînge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decît dupe jurnalul de pre urmă, căci în capitală e de bon goût a fi toate cele strimtorite.

Cine e acest ce a să dea piste noi cu droșca? Să ne ferim de întîlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spuie în jargonul provincial, care zic că e franțozește, că vine de la moșul logofătul A., unde a găsit pe moșul logofătul B., cu care a să prinzească la moșul logofătul C. și nu știe ce să mai facă, căci e pofit și de ceilalți ai săi moși logofeți și vornici ca să le facă cinste a pitrece cu dînșii, și nu-l mai încape vreme, și... și... o mulțime de asemenea flecării, pentru că am uitat să vă spun că provincialul e fudul și evghenis din cap pîn-in călcăie. El e nepot tuturor boierilor celor mari și văr cu toată lumea. Însă deși ne spune că se sfădesc de la dînsul care să-l aibă și să-l priimească, bunul om mucezește în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul! O, lume!!

De ai norocire a fi și d-ta evghenis din protipentas, vlăstare de viță aleasă, țandură de os sfînt, și ai trebuință a merge în provincie, fii sigur că ai să fii bine priimit, găzduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat cu o nespuse nerăbdare ca să cununi pre toate fetele cele mari, și să botezi pre toți copiii nou născuți, adecă ai să te faci cuscru și cumătru cu un tîrg întreg: căci provincialul s-ar ținea necununat și nebotezat, dacă n-ar fi botezat și cununat de un boier mare. Pe urmă încep mesele și cumătriile; or să te silească să mininci pînă nu vei mai putea, pentru că, de vei refusa vrun fel de bucate, gazda a

să-nceapă a se jălui că nu-ți plac bucatele și a ocări pe bietul țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închini sănătățile tuturor mătușelor, tuturor verilor, tuturor nepoților și a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la soirée (pentru că în provincie e încă moda de soarée) unde au să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde ai să fii ca un fenomen la care or să țintească toți ochii. Într-un cuvînt, te poți numi norocit de vei scăpa din ținut cu capul teafăr și cu stomahul sănătos.

Dar să ne înturnăm la boierul ținutaș. Dupe ce a sfîrșit banii de chel-tuială, vine acasă. Nevasta îi iasă înainte. Ea îl așteaptă să vie isprăvnicit sau prezidențit; el vine cu plete lungi și cu frac nou. Ce scene atunci vrednice de penelul lui Hogard! Ca s-o lineștească, bărbatul său îi aduce vrun turban vechi îndrugat de Dominica, sau vro ciudată capelă, capricioasă clădărie de pene, flori și cordele, care aduna de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toți provincialii de ambe sexe năvălesc la dînsul. Dupe ceremonia dulceților și a cafelei, cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s-a *înglindisit* la bal la curte; ce mai confete și inghiețate a mîncat; cum îl invita toate damele la dănt; cum era balul de frumos; sala era *pardosită cu oglinzi*, părății de *portelan*, *ușile de cristal* și *mobilele de chih-rimbar*, și alte multe minunății și mîndrețe care fac pe prietenii săi să casce gura ascultîndu-l. Iată materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Ne grăbim însă a sfîrși acest tablou, de frică ca nu vrun provincial om de duh (pentru că nu sunt toți ca originalul nostru), să se apuce a ne zugrăvi și pre noi lăcuiorii din capitală cu toate metehnele și ticăloșioarele noastre, mai ales dacă (ferească Dumnezeu) i-ar abate a ne arăta pe tînărul ieșan, cînd, dupe ce a fost în slujbă în ținut unde voise a da le bon ton, se întoarce dupe trei ani în capitală umflat de fanfaronie, orbit de sine, umplut de ridicole culese din provincie și din capitală, iscusit în intriguțe neînsemnate, cu capul esaltat de romanțele lui Balsac și cu inima văduvă de simtimente nobile... ș.c.... ș.c....

SCRISOAREA X (DESPRE MITROPOLIA MOLDAVIEI)

Fără interes literar, Scrisoarea ilustrează atitudinea antigrecescă a lui Negruzzi, ocazionată de astă dată de istoricul Mitropoliei Moldovei. Scriitorul protestează atît împotriva amestecului direct al Patriarhiei în treburile interne ale bisericii moldovenești, cît și împotriva influenței ei secrete pe care o consideră încă în vigoare în momentul în care își redactează Scrisoarea (1841).

P. 246, r. 4. Românii s-au creștinat în sec. al IV-lea, nu al III-lea (cf. comentariile la *Vandalism*).

P. 246, r. 6-7. În *Istoria României*, II, Ed. Acad. R.P.R., 1962, p. 392, se afirmă că Alexandru a organizat episcopia la Roman, pe lingă cea de la Rădăuți, existentă din a doua jumătate a sec. al XIV-lea.

P. 246, r. 9—10. Ioan al VIII-lea Paleologul (1428—1448).

P. 246, r. 16—20. Antonie l-a înlocuit în 1730 pe grecul Nichifor, la insistențele partidei naționaliste. El s-a retras cu rușii intrați în Iași în 1739 și a refuzat să se întoarcă, deși a fost chemat de Grigore Ghica. Domnul a convins atunci divanul să-l aleagă din nou pe Nichifor, care a stat în scaun până la 1750, când a fost silit să demisioneze (cf. *Istoria bisericii române*, vol. II, București, 1957, p. 193—196).

P. 246, r. 22—35. După *Istoria bisericii române*, II, p. 263, sinodul în care Iacov Putneanul a oprit să se „așeze străini în scaunele vlădicești din Moldova“ a avut loc în ianuarie 1753. Iacov a fost mitropolit între 1750—1760. L-a înlocuit Gavriil Calimachi, fratele domnului Ioan Teodor Calimachi. Gavriil Calimachi a murit în 1786 (*op. cit.*, p. 266).

P. 247, r. 17—22. După *Istoria bisericii românești*, II, p. 266, Leon Gheucă a fost mitropolit între 1786—1788. Aceasta vine în contradicție cu știrea din Scrisoare, după care firmanul sultanului a fost dat în luna iulie 1785.

Despre Mitropolia Moldaviei. „România literară“, nr. 21, 4 iunie 1855, p. 255—256 (C. Negruțți) [RL]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 288—291, cu data „octomvrie 1841“ [PT].

Variante

246 5 credinții PT: credinței RL; 8—9 prochiemată liberă PT: prochiemată slobodă RL; 10 s-a păstorit PT: s-au păstorit RL; 11 de nobilime PT: de obștia boierilor RL; 14 luase PT: luaseră RL; 21 poporului PT: obștiei RL; 21 urmări PT: măsuri RL; 26 Paleologul PT: Paleologu RL; 29 spirituali PT: duhovnicești RL; 34 pravelă PT: pravilă RL.

247 2 patriarhie PT: patriarhul RL; 5 chiemă PT, RL; 8 Porței PT: Porții RL; 9 porunci PT: poronci RL; 12 privilegile PT: privilegiile RL; 12 relegei PT: relegii RL; 14 nu voiră PT: nu voi RL; 15 ci se jăluiră PT: ci cu toții se jăluiră RL; 15 calcare PT: călcare RL; 16 tractate PT: tratate RL; 17—18 firman adresat domnului PT: ferman adresat cătră domnul RL; 21—22 poruncește a fi pururea PT: poroncește a fi purure RL; 24 firmanul PT: fermanul RL; 28—29 ce urmează din acesta PT: ce vine din aceasta RL; 29 relegii PT: relegei RL; 29 ministrii PT, RL; 32 nime. Vale PT: nime RL.

SCRISOAREA XI (AMINTIRE FUNEBRĂ)

Scrisoare căreia nu-i putem atribui decît valoare de document. Revine ideea egalității în fața morții, dar și cea a răspunderii, în modul întilnit în poezia *Melancolia*. Tonul din prima parte, smerit creștin, ne duce cu gîndul la suita de articole din *Săptămîna*.

În același număr din „Albina“ în care Negruzzi publică necrologul (nr. 103, 31 dechemvrie 1842) întilnim la știri următorul anunț (p. 410):

„O moarte timpurie ni au răpit pe D. Maiorul Ioan Bran carele, în vîrstă de 36 ani, au răposat la 26 a curgătoarei, după o îndelungată pătimire. Miliția perde în el un ofițer însemnat, iar soțietatea un model de rînduială și de cinstire“.

După *Necrolog*, urmează poezia *La înmormîntarea d-lui Maior I. Bran*, semnată V. A. (p. 412):

„Mergi! să-ț iei dreapta răsplată de la dreptul ziditor;
Tu, ce lași pe toți în jale vrednicule muritor!
Om de cinste, de credință, ce-a ta Patrie-ai iubit,
Ș-in acest veac plin de rele, fapta bună-ai sprijinit!“

Ai tăi vechi și buni tovarăși capul, armele plecînd,
La lăcașul cel de moarte te urmează suspinînd;
Clopotul bate cu jale ceasul tău de vecinicie,
Și văzduhul se răsună de o tristă armonie!

Acest trup ce-au fost țărînă în țărînă s-a priface,
Iar al tău suflet cucernic sus în veci va gusta pace;
Căci în viață, cînd ca tine omul binele slăvește,
Cu-a sa sfîntă ocrotire Domnul Sfînt îl miluiește!“

Necrolog. „Albina românească“, nr. 103, 31 dechemvrie 1842, p. 411—412 (C.N.) [A]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 291—292 [PT].

Variante

248 5 grav, jalnic și fioros PT: grozav, monoton și jalnic A; 5 totdeauna un răsunset PT: purure un răspuns A; 7 a tresări PT: a răsări A; 8 prietin PT: prieten A; 9 a căruia PT: a cărui A; 10 simți atunci PT: simțești atunci A; 13 pre PT: pe A; 15 ei PT: acesta A; 16 împărțeala PT: împărțala A; 17 saracul PT: săracul A; 17 amară PT: crudă A; 18 patat PT: pătat A; 19 el PT: sine A; 21 Saracul PT: Săracul A; 22—23 să deie seamă PT: să dea samă A; 24 îi PT: său A; 25 muri PT: a murit A; 26 bărbat PT: om A; 27 de ajuns PT: de agiuns A; 28 probitatea PT: cinstea A; 28 soartea PT: soarta A; 29 naltă PT: înaltă A; 32 atit PT: așa A; 34 înțelege PT: înțălege A; 35 lumii carii PT: lumei care A.

249 1 publicul PT: obștea A; 1 carii PT: care A; 2 sint PT: sunt A; 3 societățile noastre corupte PT: soțietățile smerduite de răutăți A; 4 găsec încă PT: găsec A; 6—7 societatea PT: soțietatea A; 13 perderea PT: pierderea A; 13 zeci PT: douăzeci A.

În *A*, după „ciștișigați“, mai urmează un paragraf: „Anul 1842 începu cu morți și sfârșeaște cu morți. Fie ca cu pierderea acestui cinstit tînăr să ne plătim de toate alte calamități trecute și viitoare!“

SCRISOAREA XII (PICALĂ ȘI TÎNDALĂ)

Unanim apreciată, această Scrisoare a fost considerată de G. Călinescu o expresie a clasicismului lui Negruzzi. După un debut în care întîlnim cîteva personaje gigantizate la modul rabelaisian, urmează acea avalanșă de proverbe și zicători, legate printr-o subtilă tehnică și care în prima parte par a se constitui într-un cod de comportare. Un ideal de „aurea mediocritas“, preconizînd difidența, pe alocuri accente de critică socială.

Picală și Tîndală sau morală moldovenească. „Albina românească“, nr. 15, 19 februarie 1842, p. 57—60 (Carlu Nervil) [4]; „Săptămîna“, nr. 14, 8 august 1853, p. 105—107, și nr. 15, 22 august 1853, p. 113—115 (C.N.); *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 292—298, cu data „februarie 1842“ [PT].

Variante

250 5 n-o să ne spui PT: nu-i să ne spui A; 5 cătră PT: către A; 7 răspunse PT: răspunsă A; 9 voi vă ziceți români PT: voi ziceți că sunteți români A; 10 pre PT: pe A; 10 înțeleg PT: înțăleg A; 12 Sinteți PT: Sunteți A; 13 vostri PT: voștri A; 14 sint PT: sunt A; 15 sintem PT: suntem A; 16 povesti PT: povești A; 16 aș pune PT: ași pune A; 18 deci PT: dar A; 18 cea ploscă burduhoasă PT: cel fedeleș burduhos A; 21 plosca PT: fedeleșul A; 22 sint PT: sunt A; 24 obadă de roată PT: obadă la car A; 27—28 rost, făcută de numitul dascal Pascal, de unde PT: rost, de unde A; 28 a căzut PT: au căzut A; 28 mînil PT: mînil A; 29 a tipărit-o PT: au tipărit-o A; 29 Petrecuse toată juneța sa la PT: Pitrecuse toată juneța la A; 30 Pîrle-vodă PT: Pîrlea-vodă A; 31 ieșeau PT: ieșea A; 31—32 ajungeau PT: ajungea A; 32 se duceau PT: se ducea A; 32 sau PT: ori A; 33 prosti PT: proști A; 34 alegeau PT: alegea A; 34 înjugau și arau PT: înjuga și ara A; 35 semănu PT: semăna A; 35 creșteau PT: creștea A.

251 1 De aceea PT: Pentru aceea A; 2 e PT: îi A; 4 sint PT: sunt A; 6 le-a osîndit PT: le-au osîndit A; 7 să între PT: să între A; 7 pre PT: pe A; 9 erau PT: era A; 10 viteazului PT: vestitului A; 11 mai întăi PT: întăi A; 13—14 vristă de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzîndu-se flăcău tomnatic PT: vîrstă de două sute optzeci ani, văzîndu-să flăcău tomnatic, tatăl meu A; 15 prostană PT: prostatecă A; 16 tată-meu PT: tatăl meu A; 17 Mărîco PT: Marîco A; 19 dar popa îl liniști, spuindu-i că asta se-ntîmplă

uneori PT: dar popa i-au spus că se-ntîmplă uneori A; 20 dintăi PT: dentăi A; 20 n-a trăit PT: n-au trăit A; 21 frați și surori PT: frați A; 22 m-a născut PT: m-au născut A; 23 numele PT: nume A; 23 costă viața mamei PT: costisi viața maicei mele A; 24 simțîndu-se c-a îmbătrînit PT: simțîndu-să că au îmbătrînit A; 24 chiemă PT, A; 25 mîncă PT: au mîncat A; 26 bău PT: au băut A; 27—28 patru sute optzeci și trei de ani PT: 486 ani A; 29 Nașu-meu PT: Nașul meu A; 31 Tverdu PT: Tverdo A; 32 să o deprînd PT: s-o deprînd A; 33 Asta mi-a fost învățătura PT: Aceasta mi-au fost învățătura A; 34 Iaca PT: Iată A; 35 Fine PT: Fătul meu A; 36—37 pentru că e mai bine să fii PT: pentru că mai bine-i să fii A; 37 cozii PT: cozei A; 38 Nu bage PT: Nu băga A; 40 pre PT: pe A; 41 pân-e cald PT: pân-ii cald A; 42—43 multă-i sărăcie omului și toată paserea PT: multă îi sărăcia omului, toată paserea A.

252 1 intră în PT: intră-n A; 8 e împărat PT: îi împărat A; 8 e și PT: îi și A; 9 intră PT: intră A; 10 iase PT: iasă A; 10 mai bună e PT: mai bună-i A; 12 iase PT: iasă A; 13 naravul PT: năravul A; 14 e PT: îi A; 15 matasă PT: mătasa A; 15 să PT: se A; 16 nu e PT: nu-i A; 17 prosti PT: proști A; 21 magarul PT: magariul A; 22 nascare PT: născare A; 22 se mestecă PT: să mestecă A; 24 fel PT: feli A; 27 e PT: îi A; 29 margaritar PT: mărăgăritar A; 30 e PT: îi A; 31 oule roșii PT: ouă roșe A; 32 ciochinile PT: ciochinele A; 33 benchetuiește PT: bănchetuiește A; 34 cămeșa e PT: cămeșa-i A; 35 anterior PT: antereul A; 35 e PT: îi A; 35—36 brînză e PT: brînză-i A; 36 mei PT: miei A; 40 zece PT: zăce A; 41 malai PT: mălai A.

253 2 sarac PT: sărac A; 4 albastrî PT, A; 7 pre PT: pe A; 9 pre dracul PT: pe dracu A; 10 pre balaia, nici balaia pre PT: pe bălaie, nici bălaia pe A; 13 burduh PT: burduf A; 13—14 să deie PT: să dea A; 14 Nu gîndi c-o să scapi PT: Nu socoti că-i scăpa A; 16 nici socoti PT: nici gîndi A; 17 a juca PT: a giuca A; 17 e omul cel mai de treabă PT: îi cel mai de treabă A; 19 sint PT: sunt A; 20 trece în PT: trece-n A; 21 e turcul, e PT: îi turcul, îi A; 22 pilda PT: pildă A; 24 n-ajunge PT: n-ajunge A; 25 carii PT: care A; 27 pre PT: pe A; 28 căci PT: cîci A; 30 pre soartă PT: pe soarte A; 31 dracul îi iese PT: dracu-i iasă A; 35 pre PT: pe A; 35 vacarul pre PT: vacariul pe A; 36 nimic PT: nimică A; 37 se înalță PT: se nalță A; 37 ajunge PT: ajunge A; 38 petreci PT: pitreci A; 40 piste PT: preste A; 41 coastele pîntece PT: coastele tot pîntece A; 42 sub PT: subt A; 43 nu mai lipsește PT: nu lipsește A.

254 1 vreo PT: vro A; 7 e PT: îi A; 8 pasat PT: păsat A; 9 se-ntîmplă PT: se întîmplă A; 10 și PT: iar A; 10—11 a fost PT: au fost A; 11 a sărit PT: au sărit A; 12 vide-o PT: vide-o A; 13 bataia e PT: bataia-i A; 14 să-nțeleagă PT: să-nțăleagă A; 15 carul în PT: caru-n A; 16 ața să

se rupă *PT*: struna până să se rupă *A*; 20 zeamă *PT*: zeama *A*; 21 pere *PT*: piere *A*; 23 și-a găsit *PT*: ș-au găsit *A*; 23—24 noapte să-ți deie Dumnezeu *PT*: noapte ca la orice împregiurare să-ți dea Dumnezeu *A*; 25 multe de spus moș Tindală *PT*: multe să mai spuie moșul Tindală *A*; 25 a luat *PT*: au luat *A*; 26 nime *PT*: nimene *A*.

SCRISOAREA XIII (LUMÎNĂRICĂ)

Prima parte a Scrisorii este tot o „fiziologie“, a pitorescului cerșetor evanghelic cunoscut sub numele de Luminărică. Pe parcurs, intenția de „fiziologie“ e deviată de un ton moralizator-filantropic, în stilul articolelor din revista „Săptămîna“.

În legătură cu persoana care s-a îngrijit de înmormîntarea lui Luminărică, Negruzzi a revenit cu o precizare, publicată în „Albina românească“, nr. 8, din 27 ianuarie 1844, la p. 32: *Cine au înmormîntat pe Luminărică?* Iată cuprinsul ei:

„În Calendarul ieșit la *Cantora Foiei Sătești* cu începutul anului 1844, noi am fost scris ceva despre un sarac numit *Luminărică*. Am zis că el a fost înmormîntat de o damă văduvă. Ne am încredințat însă în urmă că pentru îngroparea acestui cerșitor a cheltuit D. Cucoana Marghioala, soția D. Vornicului Scarlat Miclescu. Așadar ne îndreptăm greșala publicînd generoasa d-sale faptă.“

Despre Luminărică a mai scris Alexandru Papadopol Calimach în „Arhiva“, nr. 1—2, Iași, 1896, p. 56—65: *Luminărică și Titinaș* (cu data 1868, Mîrcești). Datele concordă în general cu cele din Scrisoarea lui Negruzzi, cu unele detalii în plus. Aflăm că Luminărică, pe numele său adevărat Niță, era din ținutul Tutovei. A cutreierat timp de 40 de ani orașele și satele Moldovei desculț, îmbrăcat cu un suman și cămașă de cînepă, încins cu o funie. „Luminărică era mic de stat, oacheș, blînd la față, cu barba mică, cu părul des“ (p. 58). Ar fi murit în martie 1843 și la ordinul vlădicăi Filaret Beldiman au bătut clopotele în Iași timp de trei zile. Însoțitoarea cortegiului a fost Vorniceasa Scarlat Miclescu, „mama reposatului mitropolit-primat al României Calinic Miclescu“ (p. 57). Al. Papadopol Calimach se referă și la Scrisoarea lui Negruzzi: „Costachi Negruzzi, față și el la înmormîntarea lui Luminărică, i-a pastrat și el amintirea într-o scrisoare scrisă unui prieten, chiar atunci în luna lui martie 1843“ (p. 62—63).

A. Papadopol Calimach citează și o poezie scrisă de Mihail A. Corradini, publicată de Theodor Codrescu în *Dialoguri franco-românești pentru tinerime* Iași, 1846. Acest Corradini, prieten cu Negruzzi, Kogălniceanu, Alecsandri, prețuit de V. Hugo, se născuse la Iași și studiasse în Italia și Franța. A publicat la Paris în 1841 volumul *Chants du Danube* cu poezii „pline de simțiri patriotice

pentru Moldova și de patriotice aspirațiuni și prevedere despre viitorul României“ (p. 60). Iată poezia lui Corradini, reprodusă după „Arhiva“:

LUMINA (LUMÎNĂRICĂ)

*XL. Anni, Virtutis, Phebeae, Ad Umanitatis. Utilitatem.
Superna. Nobilitas. Spreta. Proceribus.*

Quel est ce glas profond, ce glas mystérieux,
Qui depuis trois longs jours s'élève au haut des cieux?
Est-ce un prince, un primat, grandeurs que Dieu seul sonde,
Est-ce un riche encencé qui part pour l'autre monde?
Non; C'est un homme obscur, sans nom et sans appui!
Un pauvre mendiant que l'on pleure aujourd'hui.
Il est mort. — Je l'ai vu, couché dans quatre planches,
Pressant le saint symbole entre ses deux mains blanches,
Pieds nus, sans plus courber son front devant l'autel,
Oui, je l'ai vu descendre au repos éternel,
A deux pas du parvis, sous des larmes sincères,
Au son lugubre et creux des cloches funéraires.
Quarante ans il passa sous les mêmes haillons
Quarante ans de mépris et de privations.
Mais, tremblait-il l'enfant sur le sein de sa mère,
Pleurait-elle la veuve au seuil de sa chaumière,
La feu dévorait-il quelque-part le hameau,
Il était toujours là, courbé sous un fardeau.
Partout lui, toujours lui, le bienfaiteur propice,
Avec des draps, du pain, avec une génisse,
Pieds nus, déguenillé, les poches pleines d'or,
Et les vidant partout pour mendier encor.
Jamais un mot courant la Moldavie entière,
Plus que son nom obscur ne se fit populaire;
Mais n'ayant su servir dans son humilité,
Que le Maître Eternel et l'humble humanité,
Il n'eut à son décès ni convoi funéraire,
Ni musique, ni chant, ni velours à sa bière,
Ni large corbillard ni pleureuses en deuil;
Nul prélat n-a béni son modeste cercueil.
Le jour fut beau pourtant et l'église encombrée,
D'une foule en haillons richement éplorée,
Et qui, dans son respect déplorant son trépas,
Lui prodiguait un deuil qui ne s'achète pas.
Repose dans ta tombe, o mendiant sublime!
Repose au doux séjour du repos légitime!

Dors; ici les grands cœurs se fanent au grand jour,
 Mais l'ombre du tombeau mène au céleste amour.
 Dors! ici ta vertu sans mère et sans patrie,
 Ne s'épure qu'au ciel quand l'homme l'a flétrie;
 Ici pour tout mortel de désirs poursuivi.
 Nul rayon qui ne soit de ténèbres suivi.
 Dors! Ton poète ami, qui révère ta tombe,
 Pourvu que, jeune aussi, lui-même il ne succombe,
 Plein de ton souvenir, qu'il veut voir répandu,
 Saura te rendre au moins le respect qui t'est dû" (p. 61-62).

L u m î n ă r i c ă. *Calendar pentru poporul românesc pe anul 1844, anul III*, Iași, la Cantora Foiei sâtești, 1844 (în interior, la p. 31, este o nouă copertă: *Almanah de învățătură și petrecere*, publicat de Mihail Kogălniceanu, Iași, la Cantora Foiei sâtești, 1844, p. 102-104) [C. Negruți] [C]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 298-300, cu data „mart. 1843” [PT].

Variante

255 4 Vă aduceți aminte de un sarac PT: V-aduceți aminte de un sărac C; 5 sînt PT: sunt C; 5 pre PT: pe C; 6 bogdăprostele PT: bogdăprostile C; nu o știa PT: nu știa C; 10-11 m-a lăut mi-a zis PT: m-au lăut mi-au zis C; 14 ziuă PT: zi C; 14 bisericile PT: bisericile C; 16 nimică PT: nimic C; 17 sarac PT: sărac C; 23 vestminte PT: veștminte C; 24 stremțoasă PT: trențoasă C; 26 o haină PT: un strai C; 26 a dat-o PT: au dat-o C; 27 dînsul PT: el C; 31-32 sub greul ei genuchi PT: subt recele ei ghiare C; 34 iarăș PT: iarăși C.

256 1 sîntem PT: suntem C; 2 săracul acesta PT: acest sărac C; 3 de plecarea sa și de o stăruință puternică, a zidit PT: de voia și de plecarea sa au zidit C; 4 judecăm PT: judicăm C; 5 loje PT: loji C; 6 demoralisați PT, C; 8 nostri PT, C; 9-10 a împărțit mile și a cheltuit PT: au împărțit mile și au cheltuit C; 10-11 vestminte ș.a. PT: veștminte ș.c.l. C; 12 a murit PT: au murit C; 15 giulgiu PT: giulgiu alb C; 15-16 iluminată PT: înluminată C; 20 tuturor săracilor ce alcătuiau cortegul PT: tutulor saracilor ce alcătuia cortegul C; 24 crucei PT: crucii C; 29 Pătruși PT: Pătruns C; 29 morței PT: morții C; 30 privind icoana PT: privind la icoana C; 32-33 sufletul nostru PT: sufletele noastre C; 34-35 cine făcuse o așa pompoasă înmormîntare PT: cine au cheltuit de au făcut o asemenea pompoasă înmormîntare C; 39 îngropă PT: au îngropat C.

În *Calendar* este și o notă: „Luminărică au murit în anul 1842 și este îngropat la biserica Tălpălariei”.

SCRISOAREA XIV (CRITICĂ)

Discutarea opiniilor despre limbă ale lui Negruzzi se izbește de multe dificultăți, din cauza confuziilor inerente în epocă, a atitudinii uneori ambigue a scriitorului ca și a unor idei încetățenite prin exegeza de pînă acum și care trebuie amendate. Astfel paragraful: „Am voit a-i arăta deșanțata lui întreprindere, spuindu-i că nu e dat tuturor a crea ziceri și a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sînt toți creatori, ci croitori și croitori răi, că sînt multe pedice: fanatismul bătrînilor, deprinderea, pedantismul, cărțile bisericești șcl” se citează de obicei în sens pozitiv cînd, în realitate, ceea ce urmează îl infirmă în mare măsură. „Deșanțata” întreprindere a tînărului ce voiește a se remarca „prin originalitate mai mult decît prin simplitate”, se rezumă la cuvintele („ziceri”) reînviolate din scriitorii vechi, atitudine pe care Negruzzi o aprobă. El citează termeni din Dosoftei care ar fi superiori în ceea ce privește exactitatea celor de mai tîrziu. De asemeni, Negruzzi condamnă folosirea perfectului compus (timpul „nehotărit”) în locul perfectului simplu (timpul „săvirșit”). De fapt, după cum se știe, introducerea perfectului simplu în narațiune e de dată mai recentă, foarte probabil de origine franceză. Demonstrația nu e totdeauna concludentă iar fraza tradusă din franceză în română și retradusă în franceză e confectionată și exagerată pentru nevoile argumentării.

Ideile heliadiste se fac simțite în aprecierile lui Negruzzi: necesitatea de a reveni la „ziceri” uitate (de multe ori o simplă iluzie), necesitatea de a apela și la limbile surori pentru a exprima noi noțiuni. Scriitorul deplînge lipsa unei normări a limbii pe baza textelor bisericești, avîndu-se concomitent în vedere limba populară și gramatica „limbelor rude”. Și această idee e tot de extracție heliadistă.

Mai trebuie de remarcat din Scrisoare aversiunea, niciodată dezmințită la Negruzzi, împotriva influenței grecești, ca și ideea latinizantă în legătură cu glosarul ce ar trebui făcut pentru cuvintele slavone. Dar, asupra influenței slave el va reveni cu păreri mai realiste. Obsedat de o gramatică „regulată” și depărtîndu-se de uz, Negruzzi recomandă fonetismul *g* la verbul *a sluji*, întrucît derivă de la *slugă* și condamnă alternanța *z/j* pentru pluralul de la *viteaz, treaz* etc. Spiritul său de ordine se lăsa sedus de reguli, chiar împotriva realității lingvistice care trebuia acceptată și pe care nici o normă nu o poate schimba.

Despre limba românească. Întăia scrisoare. „Foie științifică și literară” („Propășirea”), nr. 1, 9 ianuarie 1844, p. 4-5 (C.N.) [P]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 300-304, cu data: „ianuar. 1844” [PT].

Variante

257 1-3 Scrisoarea XIV (Critică). Ianuar, 1844. PT: Despre limba românească. Întăia scrisoare P; 4 geniu PT: geniul P; 8-9 scriitori, pre care PT: scriitori români, pe care P; 10 înțelesul PT: înțelesul P; 10 fabricînd PT:

fabricându-și *P*: 12 deșanțata *PT*: deșanțata *P*; 13 tuturor *PT*: tutulor *P*; 13 a бага *PT*: a băga *P*; 14 sint *PT*: sunt *P*; 15 sint multe pedice *PT*: sunt multe pedici *P*; 18 se videa *PT*: se vedea *P*; 21 rabdare *PT*: răbdare *P*; 22 rugine *PT*: rugini *P*; 23 galbeni *PT*: galbini *P*; 26 comentarie *PT*: comentaris *P*; 27 nuoi *PT*: noi *P*; 31 Creștin, chrétien *PT*: Creștin, chrestinu, chrétien *P*; 32 Angeru *PT*: ângeru [sic!] *P*; 32 limba română *PT*: limba românească *P*; 33 sale *PT*: sal *P*; 34 Șerb, servo. La români *PT*: La români *P*; 34–35 d.p. selvatico, sălbatic, cervo, cerb, voce, boce, pulvere, pulbere *PT*: d.p. selvatico, cervo, voce, pulvere, servo, sălbatic, cerb, boce, pulbere, șerb ș.a. *P*.

258 1 carii *PT*: care *P*; 2 asemenea *PT*: asemine *P*; 5 totdeauna: am avut, am fost, am făcut *PT*: purure: am avut, am făcut, am fost *P*; 6 să-și deie *PT*: să-și dea *P*; 7 acesti *PT*, *P*; 7 nuoi *PT*: noi *P*; 8 Doamne ferește! *PT*: (Doamne ferește!) *P*; 9 sint *PT*: sunt *P*; 9 le găseau *PT*: le găsea *P*; 10–11 neînțeles, luau verbul și lasau substantivul *PT*: neînțăles, lua verbul și lăsa substantivul *P*; 12 relege *PT*: religie *P*; 16 relegea *PT*: religia *P*; 20–21 relegii și a virtuții *PT*: religiei și a virtutei *P*; 23 înțelesul *PT*: înțălesul *P*; 24–25 traducția d-tale în franțeza *PT*: în franțeza traducția d-tale *P*; 31 înțelegeți *PT*: înțălegeți *P*; 34 înțelesul *PT*: înțălesul *P*; 38 vei videa *PT*: vei vedea *P*; 39 sint *PT*: sunt *P*; 40 limbile *PT*: limbele *P*; 41 carii *PT*: care *P*; 42–43 să mă înțelegi. Sint *PT*: să mă înțălegi. Sunt *P*.

259 1 Ț-am spus că sint *PT*: Ți-am spus că sunt *P*; 4 Iaca cum judecă *PT*: Iată cum judică *P*; 8 relegea și morala *PT*: religia și moralul creștinesc *P*; 9 ar fi ramas *PT*: ar fi rămas *P*; 11 c-o știință *PT*: cu știință *P*; 13 am fi scapat *PT*: am fi scăpat *P*; 13 pleonasmе *PT*: pleonasmuri *P*; 14 nuoi *PT*: noi *P*; 15 împreună c-o *PT*: împreună cu *P*; 18 pre care *PT*: pe care *P*; 19 l-ar înțelege *PT*: l-ar înțălege *P*; 22 zicere poporană *PT*: zicere populară *P*; 22 în zicerile *PT*: la zicerile *P*; 23 nici voi a te supăra *PT*: nici voi a supăra pre cetitori *P*; 25 curiositate *PT*: curiozitate *P*; 27 sluga *PT*: slugă [sic!] *P*; 28 La astă zicere *PT*: Luînd astă zicere *P*; 28 am pastrat *PT*: am păstrat *P*; 30 nu știu de ce *PT*: nu știu pentru ce *P*; 32 care zicem viteji, obraji ș.c.l. *PT*: carii zicem viteji ș.c. *P*; 35 Cu altă scrisoare, îți voi spune ceva și de scriitorii vechi. хуѓе *PT*: Cu a doua scrisoare, voi zice ceva și asupra scriitorilor vechi, ș.a. *P*.

SCRISOAREA XV (CRITICĂ)

Luîndu-și același interlocutor ca în Scrisoarea precedentă, Negruzzi se referă aici la simplificarea alfabetului chirilic, elogiînd reforma lui Heliade și criticînd pe Hinculof, care în gramatica sa, scrisă în limba rusă, preconizează nici mai mult nici mai puțin decît 47 de slove. Nu este cruțată nici terminologia: gîtlane, buzane, vizat fiind aici d.S. (Săulescu, probabil).

Pledoaria lui Negruzzi are în vedere mai cu seamă litera *ier* (ѣ), care ar urma să fie scoasă din alfabet. Sint de reținut de aici mai multe lucruri:

1. Scriitorul pleacă de la o grafie extrem de răspîdită către mijlocul sec. al XIX-lea, ѣ fiind folosită și cu valoare de *î*.

2. Propunînd eliminarea ierului, Negruzzi, prin exemplele date cere de fapt înlocuirea alfabetului chirilic cu un alfabet latin de nuanță etimologizantă.

3. Că litera ѣ ar fi influențat pronunția românească e o idee greșită, de proveniență heliadescă. De aceea, diatriba împotriva invaziei străine rămîne aici fără obiect; *ă* și *î* au rezultat din evoluția normală a foneticii românești, iar ѣ a fost folosită pentru a nota prima din cele două vocale.

Despre limba românească, Scrisoarea a doua. „Foaie științifică și literară“ („Propășirea“), nr. 13, 9 aprilie 1844, p. 100–101 (C. Negruțți) [*P*]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 307–308, datată „octomvrie 1844“ [*PT*].

Variante

260 4 Îți făgăduisem să-ți spun ceva de scriitorii vechi *PT*: În scrisoarea întâi făgăduisem a zice ceva despre scriitorii vechi *P*; 5 Ț-am vorbit mi-a dat ocazie a-ți spune *PT*: v-am vorbit mi-a dat prilej a vă spune *P*; 6 alt prilej *PT*: altă ocazie *P*; 6 Iaca *PT*: Iată *P*; 13 trei η *PT*: trei Η *P*; 14 am pufnit *PT*: am bufnit *P*; 18 trei η *PT*: trei Η *P*; 20 farafasticuri *PT*: farafasticuri *P*; 21 să mă chime *PT*: să mă chiem *P*; 23 silit *PT*: silit *P*; 23 trei η *PT*: trei Η *P*; 24 sint *PT*: sunt *P*; 25 ce a fost, de l-ar fi chiebat *PT*: ce știți, dacă l-ar fi chiebat *P*; 27 chieba *PT*, *P*; 29 și apoi păți *PT*: și păți *P*; 29 știi *PT*: știți *P*; 30 nu mi-aș nămi un păstor *PT*: nu mi-aș tocmi un cioban *P*; 32 Voiam să-ți spun *PT*: Voiam să vă spun *P*; 33 St. Petersburg *PT*: S. Petersburg *P*; 34 valaho *PT*: valaco *P*; 35 regulilor gramaticii *PT*: regulelor gramaticii *P*.

261 1 Hîncu *PT*: Hincu *P*; 1 nu înțeleg *PT*: nu înțăleg *P*; 2 Hîncu *PT*: Hincu *P*; 3 disputare *PT*: disputar *P*; 4 două volume *PT*: 2 tomuri *P*; 5 500 pagine *PT*: 500 fețe *P*; 6–7 să ți le spun. Ajungă-ți atîta că d. Hîncu *PT*: să vi le spun. Atîta vă ajungă că d. Hincu *P*; 7 generositate *PT*, *P*; 10 sint *PT*: sunt *P*; 10–11 buzane, și *PT*: buzane, nasane și *P*; 16 ar fi lasat *PT*: ar fi lăsat *P*; 17 ar fi fâtat *PT*: ar fi mai fâtat *P*; 17 a ramas *PT*: a rămas *P*; 18 dinainte căriia *PT*: dinaintea căriia *P*; 19 asta *PT*: aceasta *P*; 24 Nime *PT*: Nimeni *P*; 25 nimic! Astă *PT*: nimic! Sic transit gloria mundi! Astă *P*; 30 tuturor *PT*: tutulor *P*; 31 dezbăra *PT*: mîntui *P*; 32 Să nu-ți pară *PT*: Să nu vă pară *P*; 32 Iaca *PT*: Iată *P*; 32 usurpă *PT*, *P*; 39 ~~monastire~~, rotund, în loc de locuitor, monastire, rotund etc. *PT*: ~~monastire~~ — de locuitor, monastire etc. *P*; 41 scrierele acestor domni *PT*: scrierile domniilor sale *P*.

262 1 sânt (sunt) etc. PT: sânt etc. P; 2 exemplul PT: exemplul P; 3 Iaca PT: Iată, P; 3 rezultat PT, P; 3-4 nebagarea PT: nebagarea P; 4 invasia PT: intrarea P; 5 nu o putem PT: n-o putem P; 9 scrisoarea asta PT: scrisoarea această P; 9 chiema PT, P; 10 parasite PT, P; 10-11 sint desnădejduit PT: sunt desnădejduit P; 12 nimic. — Vale! PT: nimic. P.

SCRISOAREA XVI (CRITICĂ)

Mai puțin grav ca în precedentele două Scrisori, Negruzzi se amuză conzicându-l pe Heliade, pentru ca, în cele din urmă, să subscrie și el la necesitatea unor forme unice pentru românii din toate provinciile. Că *her* și *herbinte* nu sînt regionalisme moldovenești ci o „suvenire” din limba spaniolă nici Negruzzi nu pare pe deplin convins dacă citim încheierea spirituală a Scrisorii.

P. 263, r. 7. Crăcănatul *H* — e vorba de semnul *X* din alfabetul chirilic.

P. 263, r. 8. *F* în alfabetul chirilic era notat Φ .

Despre limba românească. Scrisoarea a treia. „Foaie științifică și literară” („Propășirea”), nr. 39, 8 octombrie 1844, p. 311-312 (C. Negruții) [*P*]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 307-308, datată „octombrie 1844” [*PT*].

Variante

263 4 pîn-e PT: pân-e P; 6 ai luat PT: ai cules P; 7 să-l substitui astfel PT: să-l substili astfel P; 10 să-ți spun PT: să vă spun P; 12 că Eliad PT: că d. Eliad P; 20-21 nu de la muma latină, nici de la mai marea soră italiană, dar o suvenire mîngăioasă PT: nu de la mumă (latina), nici de la sora cea mai mare italiană, ci ca o suvenire mîngăioasă P; 22 sorioară PT: surioară P; 22 sub PT: subț P; 23 Alhambrei PT: Alhambrii (spanioala) P; 24 sînt PT: sunt P; 25 prețuoase PT: prețioase P; 25 n-aș fi PT: n-aș mai fi P; 26 caracterizează PT: caracterisește P; 29 sororile PT: surorile sale P; 30 ziceri PT: zicerile sale P; 32 și pronunță PT: pronunță P.

264 1 sînt PT: sunt P; 1-2 eu însă nu zic că trebui să zicem ca spaniolul *hiuu* PT: noi însă nu dăm de lege că trebui să zicem — precum zicem — ca spaniolul *hiuu* P; 2 ș.c.l. PT: etc. P; 3 astfel PT: astfel P; 3-4 voi numai să arăt PT: voiam numai a arăta P; 4-5 că am descoperit — eu cel întâi — că supa PT: că noi suntem cei întâi care am descoperit că supa P; 6 sînt PT: sunt P; 6 spanioală. Adios! PT: spanioală. P.

SCRISOAREA XVII (CRITICĂ)

Un text prețios pentru preferințele literare ale lui Negruzzi, bun cunoscător al literaturii vechi, pe care o privește cu ochiul rafinat al scriitorului modern, nemulțumit de producțiile contemporanilor. Execuția poeziei *La moartea Elisei*

se face într-un stil sobru, premergînd intervențiile tăioase ale lui Maiorescu. Cel vizat este Iancu Văcărescu care publicase în „Foaie științifică și literară”, nr. 25, 1844, p. 200, poezia *La Elisa* (semnată I.V.) de unde își extrage citatele Negruzzi.

P. 265, r. 9. Data 1570 este greșită. Mitropolitul Dosoftei a trăit în secolul al XVII-lea (1624-1693). Greșeala se repetă și în rîndul 33.

Critică. *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 308-310, cu data „dechemvrie 1844”.

SCRISOAREA XVIII (SLAVONISME)

Întreaga dezbateră asupra limbii din sec. al XIX-lea s-a desfășurat ca o urmare a acțiunii intense, duse pe toate planurile, de reprezentajii Școlii ardelen. Ecurile ei se văd și în introducerea Scrisorii, care recunoaște meritele, pentru limba română, ale învățaților transilvăneni. Negruzzi totuși, spirit realist, recunoscînd ce e de recunoscut din truda înaintașilor, își dă seama de procesul ireversibil din evoluția limbii române, care a primit de-a lungul secolelor diferite influențe, inclusiv cea slavonă. Această influență nu poate fi înlăturată și acțiunea puriștilor, numiți de scriitor *liberali*, nu are sorți de izbîndă. Negruzzi se clasează printre *moderați* — definiție exactă a temperamentului său — deși întreprinderea pe care le-o atribuie e inutilă: „trebui a le subția, a le înnobila și a le români”. Cuvintele slavone erau deja adaptate morfologic și fonetic limbii române. Cit despre *conservatorii*, refractari la orice inovație, ei nu puteau fi în nici un fel pe gustul scriitorului ridicat în umbra lui Heliade.

O enumerare de cuvinte slavone, în același spirit cu a lui Negruzzi, vom găsi și la G. Călinescu, *op. cit.*, p. 12.

Domnule redactor! „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 46, 16 nov. 1841, p. 361-362 (C. N-ții); „România literară”, nr. 17, 7 mai 1855, la rubrica *Miscele*, cu titlul *Slavonisme* (C. Negruții); *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 310-312, cu datarea curioasă: „iulie 1844”. Întrucît textul din „Foaie pentru minte” diferă sensibil de cel din *Păcatele tinerețelor*, îl transcriem integral în cele ce urmează:

Domnule redactor!

Mulți literați români au făcut feluri de disertații asupra începutului și a limbei noastre. Laudă numelui lor și pace țării celor ce nu mai sînt! Lor le era ușor; nu avea trebuință a iscodi sofisme ca să detune pe năpăstuiitorii românilor, arătînd lumii că ziua este albă și noaptea neagră. Adevărul era văzut și pipăit; și împrovizatorii învinși și rușinați învălîndu-se în tăcere, se ascundeau ca paserile de rău ogur ce nu pot suferi strălucirea soarelui, însă, asemenea șer-

pelui care murind strivit de piciorul viteazului să întoarnă și mușcă pă puternicul lui vrăjmaș, slobozea din bortele lor un strigăt cobitor, răgușeat, grozav, pismătareț, blăstemat, dar — din nenorocire — adevărat: „limba voastră e țesută cu ziceri slavonești!“

Oh! păcatul e netăgăduit, și rana nevindecată!

Cînd, ca un răpede șiroi, neamurile barbare au inundat provinciile românești, găsind pînza limbei urzită, lua suveica și par le droit du plus fort, arunca unde și unde cite un fir de *bătătură* de a lor groasă și noduroasă. Astfel se țesu limba noastră. Pentru a scoate acuma cele *lătunoioase* fire, trebui a destrăma toată pînza; și prin urmare, a crea o limbă mult mai frumoasă, mult mai nobilă și mai învățată, căria nimic nu i-ar lipsi altă decît, de a fi — românească.

Aici încep necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar, carii să silesc:

Spirar nobil' sensi a' gozzi petti.

Noi îl vom împărți în trei clase, liberali, moderați și opozați. Liberalii zic (după Iorgovici și după Maior) că trebui a goni toate zicerile slavonești și ungro-turco-grecești — deși aceste din urmă sînt foarte puține și nouă, priimate numai de niște capete bolnave și stricate; — iar moderații, că trebui a le subția, a le înnobila românindu-le, și noi mărturisim că ne învoim cu ideile moderate. Vin, în sfîrșit, opozații, astă veche rugină căria nimic nu mai place, și plînge bocindu-se și strigînd cu glas de stentor că să strică și pere limba.

După părerea noastră, a învoi toate aceste capete învățate este mai greu decît a înjghieba un ministeriu în Franța; și vedem cu jale că, trăgînd fieșcare la sine, sfișie haina bieteii limbi.

Să ne fie iertat a face o întrebare.

Zavistia și *Clevetirea* (ziceri slavonești), care s-au încuibat între români, le poate scoate cineva? De *obidă* și de *silă*, ne poate mîntui? . . . Aici, fără să vrem, ne vine în gînd acel vestit dicton a lui Dante scris pe poarta iadului: *Lasciate ogni Speranza!*¹

Dar, vedem că ne am depărtat de scopul ce ne am propus, care este de a arăta D-tale o descoperire ce am făcut de un străvechi manuscript, în care am cetit următoarele:

„Năvălind noroadele streine, au năpădit ca lăcustele preste români, și s-au apucat a semăna cu feluri de clevetiri zavistia și ura printre ei. Greșalele românilor i-au slăbit. Atunci vrăjmașii răpindu-le prin silă și călcîndu-le drepturile, le găsea vinovății și îi muncea cu mulțime de cazne. Aceste obide au adus în sfîrșit robia, șcl . . .“

Iată, domnule redactor, în cîteva rînduri o droaie de ziceri slavonești! Acea însă ce au tras a noastră luare-aminte (și pentru care, credem, că ne vor rămînea îndatoriți acei ce să vor ocupa vrodinioară cu scrierea unei istorii a

¹ Oh, ba nu? ba nu! Red.

arheologiei românilor) este că am văzut din cuprinsul astor puține cuvinte că, până a nu veni barbarii, romanii aduși de Traian în provinciile aceste: 1. nu știa *vinovăția*, 2. nu era *sîlnici*, 3. nu suferea *obidele*, și 4. nu cunoștea *robia* șcl.

Pe urmă au venit toate de s-au mestecat pîntre noi! Cum să le lepădăm acum? și oare vrînd a le lepăda putem?

Iașii.

C. N-ț ț i

În „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 13, din 30 martie 1842, apare la p. 103—104 un răspuns la scrisoarea lui Negruzzi. Autorul, care iscălește N.S., adoptă, în genere, un punct de vedere purist:

SLOVENISM

Arad, în 16 februarie 1842 c.n.

Domnule redactor! Noi din prea lăudatele foi și gazete pîn-acum priimate, cetite, ne foarte bucurăm de vestirile ce să auzeau de strădania națională în privința cultului limbei românești în cele două provincii slobode românești; dar mai de curund cu oareș ce mirare cetirăm în Foia nr. 46 anul 1841 arătarea unui vestit bărbat, anume C. N-ț ț i din Iaș, cătră cinstitu lăudatu redactoru nostru din Brașov îndreptată.

Care așa sună:

„D. Redactor! Mulți literați români au făcut feliori de disertății asupra începutului și limbei noastre și celelalte.“ Voi numai pe scurt a-i răspunde d-lui din sus numitului din Iaș: Aici la noi cuvintele acelea prin care se zice că cobitorii strigă zicînd că limba noastră e țesută cu litere slavonești n-au loc; nu-i țesută, ci-i pătată de mai marii și ocîrmuitorii bisericilor cu sila după a lor plăcere, nefiind ei odinioară nici unul români, ci de neam străin, carii pe aici pe a noi de așa plase [sic] de păstori aveau români, carii nici un cuvînt știa românește; beții popi români cu tîlmaci erau siliți a vorbi cu episcopul; apoi se rușina, căci nu știa sîrbește și îi însărcina s. liturghie în limba sîrbească a sluji; așa au intrat întii prin s.s. cărți bisericești și prin sila acum numită, iar nu pentru că au găsit barbarii pînza limbei urzită; că limba noastră negreșit țesută au trebuit a fi cînd au adus Traian colonele în Dachia, altfel ar fi fost muți dacă apoi ar fi urzit pînza limbei.

Din nenorocire adevărat . . . păcatul e netăgăduit? Dar cine au făcut păcatul? și cine păcătuiește? Păcatul neștiut nu-i mare, păcatul știut, cunoscut, e mare.

Străbunii noștri nu au cunoscut: că împreunînd relighia cu naționalitatea păcătuiesc, așa urmează că nu au păcătuțit greu. Iar noi păcătuim greu carii vedem și cunoaștem păcatul, ba încă ni-l și bagă în ochi: cei ce zic limba noastră e țesută cu cuvinte slovenești, pentru care ar trebui să le fim cu mulțămire celor ce strigă așa, deacă prin strigare ne-am deștepta și am deschide ochii, urmează dar că păcatul e al nostru.

Zice d. din Iași: „trebuia a dăstrăma toată pînza (limba)“, apoi bag sama de nou să o țesăm. Cine au mai auzit din pînă destrămată să se mai poată țesă nouă? Cine s-ar putea afla să se apuce de un lucru așa mare și greu? Dar de s-ar și afla vreun peste măsură zelos, oare ajunge-ar sfîrșitul? Eu nu cred.

Eu zic pînza limbei noastre nu-i lipsă a o destrăma, ci a o curăți de cuvinte străine pe încet și a introduce numai latinești române; că de limba latină e mai aproape limba daco-romană dintră toate limbele, să ne silim dară a introduce prin școli literile lătine cu care toată Europa să folosește și deacă neamurile străine fac așa, de ce nu și noi români fiind; — apoi cu timp să tritem slovele în exilium încă și din biserici. Așa lucrînd, în scurt timp ni să va vindeca rana; nime nu va mai zice, cum au zis și zic acuma. Să ne silim a pune în lucrare propoziția d-lui Eliad din Valahia pentru o gramatică comună și un vocabulari daco-romanes. Fraților! mai zic o dată: până nu vom schimba slovele, tot sloveni rămînem noi și de la cuvîntul acesta „slove“ — sloveni. În epoha care sîntem putem numai să voim, nime nu ne poate opri. Iar deacă ne plac și nu voim de ele a ne despărți, cine e vina; lasă așa și să nu ne mai obidăm pentru strigările mai sus zise.

Dar eu iară zic: auziți: pîn-e lumea români nu pot ajunge, nu vor fi neam clasic, nu vor înainta în cultură, până nu vor izgoni slovele de acum netrebuite, care nimene nu le mai ține, afară de români și servi; ci în mai mare labirint vor cădea. Auziți, în zadar e toată zoala. Cine au introdus slovele între români? Căutați în istoria lăudatului și marelui naționalist P. Maior, și veți vedea că precum se au introdus acesta, așa să și pot izgoni. După aceste, arătîndu-mi simbolul meu, de să va putea folosi iubit genul meu, mă voi bucura foarte; de voi fi greșit cuiva, mă rog de iertare, pentru că eu în unul d-zeu cred, îl iubesc, apoi sufletul, și nația.

N.S.

SCRISOAREA XIX (OCHIRE RETROSPECTIVĂ)

Adevărat compendiu al istoriei Moldovei, *Ochire retrospectivă* rămîne unul din textele reprezentative pentru concepția istorică a lui C. Negruzzi. Scrisoarea interesează și prin unele clarificări aduse la puncte de vedere anterioare, cum se întîmplă cu opiniile asupra domniei lui Alexandru Lăpușeanu. *Ochire retrospectivă* debutează cu un pasaj de mare virtuozitate stilistică, în care interogațiile retorice și exclamațiile se revarsă pe lungi perioade înțesate cu aluzii livrești (Briareu, Asmodeu, Iona, Palmira), încît, involuntar aproape, ne amintim de replica scriitorului din *Scrisoarea VIII*: „Bre, bre, bre, mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele aste de romant?”

Negruzzi desparte istoria Moldovei în două mari perioade în funcție de relațiile domn — aristocrație — popor și de factorii externi. Prima perioadă ar dura de la domnia lui Dragoș pînă la Ștefan inclusiv și s-ar caracteriza prin

armonia raporturilor dintre domni și popor, în absența ambițiilor unei aristocrații venale, adevărată „idra“. Este un trai patriarhal, în care nici „vițiurile“ nu pătrund, domni conduc în lumina dreptului „firesc“ (=natural), prestigiul internațional al țării crește. Apariția aristocrației însă duce la un antagonism tot mai accentuat cu domni. De pe urma lui suferă poporul spoliat pentru a fi furnizate sumele exorbitante cerute în vederea ocupării tronului. Accentuînd unele sugestii din nuvelă și eliminînd imaginea romantică a domnitorului iubitor de jertfe nevinovate, Alexandru Lăpușeanu e văzut ca un justițiar, cu misiune providențială. Negruzzi îl acuză chiar, din perspectiva veacului său, de a nu se fi sprijinit pe popor în lupta antiaristocratică. Acuză exagerată dacă ne gîndim la secolul al XVI-lea, în care a domnit Lăpușeanu. Negruzzi urmărește decăderea treptată a Moldovei, condusă de domni străini, oprindu-se cu insistență asupra lui Vasile Lupu, elogiînd mai ales pentru acțiunile sale culturale. Paragraful dedicat lui Vasile Lupu este nucleul epic al unui roman cu tema: „fortuna labilis“. Antigrecismul atît de specific scriitorului nu putea absente din aprecierile asupra domniilor fanariote, considerate, îndeosebi, în consecințele lor dezastruoase în ceea ce privește cultura și limba națională. Sînt de remarcate, totuși, rîndurile elogioase la adresa lui Constantin Mavrocordat, pentru dezrobirea vecinilor, Alexandru Muruz, pentru acțiunile sale edilitare, Grigore Ghica. Finalul ne readuce idei deja cunoscute asupra anului 1821 și a Regulamentului organic — văzut în laturile sale pozitive. Aprecierile lui Negruzzi asupra acțiunilor bune făcute de către domni străini nu trebuie luate în litera lor exclusivistă. Ele sînt o invitație adresată românilor pentru a deveni conștienți de posibilitățile lor.

P. 270, r. 3—4. De fapt, bazele statului moldovenesc independent sînt puse de Bogdan în 1359 (cf. *Istoria poporului român*, sub redacția acad. Andrei Oțetea, Ed. științifică, București, 1970, p. 127—128).

P. 270, r. 3—13. Terminologia lui Negruzzi este, cum se vede, oscilantă. Întîi el vorbește de „statul Moldaviei“, apoi de „colonie“, pentru a încheia cu aprecierea: „colonia se face stat“.

P. 270, r. 14—19. Informațiile despre Alexandru cel Bun corespund, în genere, cu aprecierile lui Cantemir din *Descrierea Moldovei*. Cf. și *Istoria poporului român*, p. 141.

P. 270, r. 20— p. 271, r. 33. Subscriind la caracterizarea făcută lui Ștefan, trebuie totuși să aducem și unele precizări. Luptele cu Radu nu sînt rezultatul ambiției domnului moldovean, ci au rațiuni politice mai profunde, în primul rînd fărîngerea Țării Românești în alianța contra turcilor. Sînt exagerate intențiile de unire atribuite lui Ștefan, care, după Negruzzi, ar anticipa planul lui Mihai Viteazul.

În concepția lui Negruzzi, „aristocrație“ are mai degrabă sens de „oligarhie“. Domnii nu erau și „pontifici“, odată ce existau patriarhi.

De observat acum că Negruzzi folosește termenul de „slobozia lui Dragoș“ după ce mai înainte vorbise de „colonie“ și „stat“.

Oștile lui Ștefan nu erau compuse numai din boieri. Toți oamenii aveau datoria de a se prezenta la oaste. Inexactă e și aprecierea asupra „dobinzilor” și „prăzilor” care ar fi tentat pe cei din oștile lui Ștefan. În realitate, oastea Moldovei ducea numai războaie de apărare, pe teritoriul însuși al țării.

„Vecini” nu înseamnă, cum crede Negruzzi, „străini”. De observat, de asemenea, că termenul de vecin apare în Moldova abia pe la mijlocul sec. al XVI-lea (cf. *Istoria poporului român*, p. 134). Nici termenii de „vasali”, „servi”, „feude” nu sînt potriviți pentru realitatea evului mediu românesc, ei fiind folosiți, de altfel, de Negruzzi cu valoare analogică.

P. 271, r. 37. Ștefan V (?) e, desigur, Ștefăniță, care a devenit eroul piesei lui Delavrancea, *Viforul* (cf. și *Istoria poporului român*, p. 151).

P. 272, r. 3. Șirul „de domni răi” nu e chiar atît de compact cum lasă să se înțeleagă Negruzzi. Petru Rareș rămîne pînă astăzi un exemplu de continuator al spiritului politicii lui Ștefan.

P. 272, r. 16. Tratatul de „protecție” dintre Moldova și Turcia. E vorba de așa-zisele „capitulații” care erau invocate atît de munteni cît și de moldoveni în timpul Păcii de la Kuciuk-Kainargi (cf. *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 480—481). C. Giurescu a demonstrat inexistența unor asemenea tratate (C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta Otomană*, București, 1908), falsuri făcute cu cele mai bune intenții, totuși falsuri.

P. 272, r. 18—20. Cumpărarea scaunului domnesc cu bani care secătuiu țara e caracteristică mai ales epocii de după Al. Lăpușeanu. Primul domn care procedează astfel este Petru Rareș în 1541 (cf. A. D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia Traiană*, ed. a III-a, îngrijită de I. Vlădescu, p. 251; pentru alte date, a se vedea I. Caproșu, *Rolul capitalului cămătăresc în aservirea micii proprietăți din Moldova (pînă la începutul regimului fanariot)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol”, VII, 1970, Iași, Ed. Acad. R.S.R., p. 112).

P. 272, r. 24—25. Lăpușeanul, deși „om prost și necunoscut”, era și el os domnesc.

P. 272, r. 40. „Serbul” e Despot-vodă? V. Ghiacoiu (*op. cit.*, p. 470) crede că e domnul despre care D. Cantemir scrie: „Ștefan XI Tomșevici, care se crede că se trage din vița lui Ștefan IX”.

P. 272, r. 41. „Armanul” e, desigur, Ion-vodă Armeanul (1572—1574) numit „Ion-vodă cel Cumplit” de B. P. Hasdeu. El era, așa cum se cerea, tot os domnesc, originea străină venindu-i prin filieră maternă.

P. 272, r. 41. „Saxonul” e Iancu Sasul (1579—1582).

P. 273, r. 9—10. Boierii nu erau toți ignoranți, cum lasă să se înțeleagă Negruzzi. Unii din ei aveau o cultură solidă și legături cu străinătatea (Polonia, în primul rînd).

P. 273, r. 18—22. Asupra activității lui Vasile Lupu în domeniul învățămîntului, a se vedea *Istoria României*, III, Ed. Acad. R.P.R., București, 1964

p. 262, de unde nu rezultă însă că e vorba de „școale naționale”, cum crede Negruzzi. De asemenea, pravila lui Vasile Lupu nu e o reluare a pravilelor lui Alexandru cel Bun, ci e inspirată după pravilele bizantine.

P. 273, r. 26—27. Ministrul care l-a vîndut pe Vasile Lupu e Gheorghe Ștefan.

P. 273, r. 34—36. Moldova pierde dreptul de a avea domni pămînteni după D. Cantemir, nu și înainte, cum lasă să se înțeleagă Negruzzi, care vorbește, practic, de două epoci fanariote.

P. 274, r. 11. În legătură cu acțiunea lui C. Mavrocordat, unii istorici au considerat că a fost desființată vecinia, alții că nu s-a mai făcut confuzie între vecini și robi. Cert este că vecinii continuă și după aceea a fi menționați în acte (cf. Iuliu C. Ciubotaru, *Așezămintele agrare moldovenești (1766—1832)*, în „Analele Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol”, 1968, Iași, Ed. Acad. R.S.R., p. 93—95).

P. 274. Dacă Scrisoarea a fost elaborată, cum se menționează la început, în 1845, atunci r. 42—43 sînt o aluzie la venalitatea lui Sturza.

P. 275, r. 3—5. „Albanezul” este, foarte probabil, Vasile Lupu. „Grecul” este Constantin Mavrocordat, iar „rusul”, Kiseleff.

Ochire retrospectivă. „România literară”, nr. 20, 28 mai 1855, p. 237—241 (C. Negruți) [RL]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 313—321, datată „iunie 1845” [PT].

Variante

269 5 Cetățuii PT: Cetățuei RL; 8—9 întornatu-ț-ai PT: întornatu-ți-ai RL; 13 piste PT: peste RL; 14 clopotniților PT: clopotnițelor RL; 15—16 incolătăcește PT: incolăcește RL; 18—19 închipuit oare atunci PT: închipuit atunci RL; 19 prevestitor soartei PT: prevestind soarta RL; 21 schiop PT, RL; 25 fărădelegi, și poate, ca și Iona PT: nelegiuiri și atunci ca Iona RL; 27 calomnia și PT: calomnia concetățenilor tăi, și RL; 32 Dă-mi voie, prietine, a-mi dezvăli ideea PT: Să ne dezvălim ideea RL; 33 a spune aceea ce cugetam PT: să spunem aceea ce cugetam noi RL; 33—34 mă aflam PT: ne aflam RL; 34 Cetățuii PT: Cetățuei RL.

270 1 privire PT: ochire RL; 2 mărginindu-ne însă numai într-un mic cerc PT: mărginind-o în micul ei cerc RL; 3 vine la 1352 PT: vine în veacul XIV RL; 4 care PT: carii RL; 6—7 ocîrmuiau PT: ocîrmuia RL; 7 vițuri PT: viții RL; 9 pribegii PT: pribegiții RL; 11 își păstrează PT: știu a-și păstra RL; 12 preface PT: priface RL; 13 jumătate PT: giurăte RL; 15 înființează PT: înființază RL; 16 alianța PT: alianță RL; 21 Stefan zdrobește PT: Stefan va învinge RL; 21—22 Matiaș ungurul PT: Matiaș ungerenitul RL; 22—23 pre Lobod și Nelivaicu cazacii, și rîvnind PT: pre Loboda

cazacul, adică pre vecinii lacomi și obraznici; apoi rîvnind *RL*; 24 năvălește *PT*: va năvăli *RL*; 24 bate *PT*: va bate *RL*; 24 sfarmă *PT*: va sfărma *RL*; 25 cheamă *PT*: va chema *RL*; 25—28 Acesta fu începutul necurmatelor războaie și a ticăloșiei îmbelbor prințipate, stîrnite din ambiția lui Ștefan și mișelia lui Radu. Dar, precum după un veac trecut Mihai, *PT*: Astfel, totdeauna ambiția și dorul răzbunării au pricinuit nenorocirea țărilor! Dar, precum în urmă Mihai *RL*; 29 împlini frumosul plan *PT*: împlini planul *RL*; 29—30 numai toate oardele turcești asupra sa *PT*: numai asupra sa toate oardele Turciei *RL*; 31 Viteazul se biruiește, dar eroul nu-și perde cumpătul *PT*: Veteazul, deși se biruiește, nu-și perde cumpătul *RL*; 33 n-a fost *PT*: n-au fost *RL*; 35 a îmbătrînit, căruntețile *PT*: au îmbătrînit, căruntețele *RL*; 36 i-a potolit iuțeala, nenorocirea *PT*: i-au potolit iuțeala, catastrofa *RL*; 37 i-a stins *PT*: i-au stins *RL*; 38—39 i-a înălțat și i-a îmbogățit *PT*: i-au înălțat și i-au îmbogățit *RL*; 42 cerul *PT*: ceriul *RL*; 42 va disposa *PT*, *RL*; 43 imperia *PT*: imperiul *RL*.

271 1 ocrotitor a ființei *PT*: ocrotitor ființei *RL*; 1 să nu se stingă *PT*: să nu peară *RL*; 3 să ne înturnăm privirea înapoi *PT*: să ne întorcem privirea îndărăpt *RL*; 4 să videm ce s-a petrecut *PT*: să vedem ce s-au petrecut *RL*; 4—5 jumătate, adecă *PT*: giurăătate, adică *RL*; 7 erau buni *PT*: era buni *RL*; 8 aristocrația *PT*, *RL*; 8—9 capetele acestei idre *PT*: idra ambiției *RL*; 9 nu începuseră *PT*: nu începuse *RL*; 10 erau *PT*: era *RL*; 11 căci domni erau *PT*: căci și domni era *RL*; 11 ei erau *PT*: ei era *RL*; 13 am mai spus *PT*: am mai spus-o *RL*; 15 călăuziți *PT*: călăuzit *RL*; 20 erau *PT*: era *RL*; 23 Veacul și împrejurările *PT*: Împregiurările și veacul *RL*; 24 aristocrația *PT*, *RL*; 24 Oștirile erau compuse pe atunci *PT*: Pe atunci oștirile era compuse *RL*; 25 carii *PT*: care *RL*; 25 numeau *PT*: numea *RL*; 25 alergau *PT*: alerga *RL*; 28 erau *PT*: era *RL*; 29 culmele *PT*: culmea *RL*; 30—33 Pentru ca să locuiască pămîntul dăruit, îl împoporau cu prizonieri de la vecini — de unde aveau și numele acesta. — Acestia, ca niște vasali și servi, urmau pre stăpînii lor la război *PT*: Pentru ca să-și locuiască moșiile, acești proprietari le împopora cu prizonierii ce lua de la vecini, de unde le rămase și numele acesta, și ei ca niște vasali și servi urma pre stăpînii lor la război *RL*; 34 aste *PT*: aceste *RL*; 34—35 Boierii, pre carii bogăția îi sumețise *PT*: Boierii, sumețindu-să în bogăția lor *RL*; 38 ce sta gata *PT*: gata *RL*; 39 Singele acesta *PT*: Însă singele acesta *RL*; 40 răzvrătirii *PT*: răzvrătirei *RL*; 41 înțelinesc *PT*: înțelenesc *RL*; 42 Ragialii *PT*: Ragialurile *RL*; 42 ajutorul *PT*: ajutoriul *RL*.

272 1 ast *PT*: acest *RL*; 2 împilarea despotismului și a aristocrației *PT*: împilarea despotismului *RL*; 7 carii *PT*: care *RL*; 11 năpăști *PT*: năpăști *RL*; 11 dupre *PT*: după *RL*; 14—20 în trebile țării, a-și lua dreptul de stăpîni, călcînd condițiile tratatului de protecție ce închiea cu Moldavia, și a surpa

cîte unul, unul, toate vechile privilegii, încît își însușiră dreptul a numi și pre domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiției aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor *PT*: în trebile țării și a înlătura cîte unul, unul, toate vechile ei privilegii, încît își însușiră dreptul de a numi pre domni *RL*; 21 aristocrația *PT*, *RL*; 22 în ticăloșie și asuprire *PT*: în asuprire și împilare *RL*; 24 boier *PT*: boieri *RL*; 24 Petre *PT*: Petru *RL*; 27 Lăpușneanul *PT*: Lăpușneanu *RL*; 29 fost-a *PT*: fost-au *RL*; 30 erau *PT*: era *RL*; 32 nu erau *PT*: nu era *RL*; 34 Lăpușneanul *PT*: Lăpușneanu *RL*; 34 creșteau *PT*: creștea *RL*; 37 și el de tiran *PT*: și tiranică *RL*; 38 intrigile *PT*: intrigile *RL*; 39 voiau *PT*: voia *RL*; 41 se întreceau *PT*: se întrecea *RL*; 42 să ne înturnăm *PT*: să ne întorcem *RL*; 43 gigantici anii acesti *PT*: gigantice peste anii acesti *RL*; 43 să trecem *PT*: să mai trecem *RL*.

273 1 jumătate *PT*: giurăătate *RL*; 6 curții *PT*: curței *RL*; 8 nu aveau altă nădejde decît în pana *PT*: nu avea altă perspectivă decît pana *RL*; 8—9 înțelegeau *PT*: înțelegea *RL*; 11—12 nu-l iertă a-și împlini lăudatul scop *PT*: nu-l lăsa a-și împlini frumosul scop *RL*; 15 relegii *PT*: religiei *RL*; 15 erau *PT*: era *RL*; 16 a izgoni *PT*: a stîrpi *RL*; 17 lasase *PT*: lăsase *RL*; 18 scoale *PT*, *RL*; 18 pre care le înzestrea *PT*: și le înzestrea *RL*; 19 pravilele *PT*: pravilele *RL*; 19—20 ce au fost rămas uitate *PT*: ce rămăseseră uitate *RL*; 20 dreptul celui mai tare *PT*: dreptul silei *RL*; 21—22 care pentru ca să fie respectat, este aspru *PT*: și pentru ca să fie respectate, pravilele lui sînt aspre *RL*; 22 și-a arătat *PT*: și-au arătat *RL*; 24 l-a suit *PT*: l-au suit *RL*; 32—33 împuneau turcilor *PT*: împunea nimărui *RL*; 33 crescu *PT*: spori *RL*; 33 d-a mai avea *PT*: de a mai avea *RL*; 35 se întreceau *PT*: se întrecea *RL*; 37 acestia *PT*, *RL*; 39—40 pre ministrii Porții, imitau politica grecilor, care consista a da bani ca să izbutească în scopul lor *PT*: pre ragialuri, imita politica grecească *RL*; 41 acestia *PT*, *RL*; 41 Mai mult *PT*: Dar mai mult *RL*; 42—43 el se aliă cu Petru a Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale *PT*: el se luă cu Petru al Rusiei, și campania de la Prut zădărnici planurile sale *RL*.

274 1 își lăsa *PT*: lăsa *RL*; 3 acesti *PT*, *RL*; 4 ostenilor *PT*: oștenilor *RL*; 5 albanezi *PT*: simbriași *RL*; 5 scoalelor *PT*, *RL*; 5 se înființă *PT*: se așeză *RL*; 6—7 erau prigonii și grecii în favor. Județele se ocîrmuiau *PT*: era prigonii și țara se ocîrmuia *RL*; 8 făgăduinții pentru acest neam *PT*: făgăduinței pentru acesti oameni *RL*; 10 unii dintr-acestia *PT*: din ei *RL*; 11 Grigorie *PT*: Grigore *RL*; 12 nouă asuprire *PT*: asupritoare nedreptate *RL*; 13 Muruz *PT*: Muruzi *RL*; 14 puteau *PT*: putea *RL*; 15 aveau *PT*: avea *RL*; 18 Obiceile *PT*: Obiceirile *RL*; 18—22 Limba necultivată și desprețuită rămase numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbajul curței. Boierul își uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu care se înCUSCrea și pre care îi tîmăia ca să le între în favor *PT*: Boierul își uită

dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu care se încuscea și pre care îi tămia ca să le între în favor. Limba, necultivată și desprețuită, rămase numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbajul curței *RL*; 23 limba patriei se împetrișă *PT*: ea începu a se împetrișă *RL*; 23—24 se întinse *PT*: se lăși *RL*; 24—25 de întâiul rang *PT*: cele mai mari *RL*; 25 la celelalte *PT*: la cele mici *RL*; 26 limba națională *PT*: limba țării *RL*; 30 dărîmînd *PT*: dărîmînd *RL*; 31 reînturnă *PT*: reînturnă *RL*; 31 privilegiile *PT*: privilegiile *RL*; 34 civilizația *PT*: civilizația *RL*; 36 a arăta starea de astăzi, și dacă urmările *PT*: a arăta dacă urmările *RL*; 37—39 scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea românilor) fu ajutat și urmat precum s-ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei *PT*: scopului. Nu vom căuta a dezvăli osebitele fețe ce au luat starea noastră după învăluirile anilor din urmă; asta e treaba istoriei *RL*; Ceea ce urmează în *PT* după „istoriei“ e suprimat în *RL*, probabil la intervenția cenzurii, întrucît a rămas un spațiu alb pînă în josul paginii.

SCRISOAREA XX (STATISTICA LUPILOR)

Scrisoare spirituală, plecînd de la legea din 1841, care punea preț pe capul fiecărui lup omorît. Întreaga istorie cu delegația lupilor în capitală pare a fi un pretext pentru a plasa distihul la adresa ministrului Lupu Balș. S-ar putea ca blestemul lupilor să fi conținut aluzii prea tari, care au fost suprimate de cenzură. Șirul de puncte care înlocuiește blestemul pare a fi o dovadă în acest sens. Ceea ce urmează în partea a doua e lipsit de interes.

Al. Odobescu avea să reia Scrisoarea lui Negruzzi în finalul la *Pseudokyngheticos*. Cităm după Al. Odobescu, *Opere complete*, vol. I, București, Minerva, 1906:

„*Post-scriptum* — Nu mă ierta conștiința ca să nu îndreptez o eroare ce s-a strecurat în paginile de mai sus. Am zis că la noi guvernul nu s-a ocupat niciodată de a regula vînătoarea. M-am înșelat. Răposatul C. Negruzzi, carele nu a fost numai un scriitor de talent, de spirit și de inimă, ci a mai fost și director al Oficiului de statistică din Moldova, ne dă în scrierile sale următoarea notă plină de interes și sprijinită pe calcule nediscutabile“ (p. 242). Urmează fragmentul de la p. 277, r. 28—38.

După aceasta, Odobescu continuă:

„Tot cu această ocaziune, autorul *Păcatelor tinerețelor* mai povestește și o istorioară pe care am socotit că nu va strica să o transcriu aci, căci ea va fi ca păhărușul de *Fine Champagne*, după un prînz îndesat și anevoie mistuit — *rudis indigestaque moles!*“

Iată ce scria Negruzzi în luna februarie 1846“ (*op. cit.*, p. 242). Urmează partea I a Scrisorii, după care Odobescu își reia comentariul:

„Aci autorul își precurmă povestea, necunoscînd, după cum se vede, coprinsul blestemului bietelor fiare nedreptățite. Dacă pe lîngă tot spiritul și

talentul ce el avea, răposatul C. Negruzzi ar fi posedat și darul proorociei, el negreșit ar fi pus în gura lupilor un blestem de felul acesta:

„Fă, Doamne, ca toți aceia cari au gînduri rele asupra noastră să fie osindiți, spre pedeapsa lor, a citi dintr-un capăt pînă-ntr-altul, toată Precuvîntarea la *Manualul vînătorului* românesc; dar tot de odată oprește-i, Doamne, de a se folosi cituși de puțin de învățăturile coprinse chiar în corpul Manualului, căci fără de această a ta părintească ocrotire, va fi de acum înainte vai și amar de neamul lupesc, în țara binecuvîntată a românilor, unde, de la descălicătoare, blajina *localnică* stăpînire ne-a îngăduit să trăim ca în sinul lui Avram, fără de a ne mai *sastisi* cu statistice iscodiri!“

Amin!“ (*op. cit.*, p. 244—245).

Statistica lupilor. *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 321—323, cu data „februar 1846“.

SCRISOAREA XXI (TRISFETITELE)

Fără valoare literară, această Scrisoare merită atenție prin referirile istorice cuprinse. Ele ne arată, ca și în alte locuri, un Negruzzi cunoscător al istoriei pe baza cronicilor (Grigore Ureche și mai ales pentru Vasile Lupu, Miron Costin) Antifanariotismul transpare și de această dată, urmele „caracterului național“ ștergîndu-se după domnia lui Cantemir. Negruzzi elogiază pe domnii patrioți și pioși, între ei trebuind a subînțelege în mod special pe Ștefan, care a lăsat cele mai multe din bisericile menționate. Cît despre Vasile Lupu, Negruzzi îi admiră întreprinderea culturală și aducerea moaștelor sf. Paraschiva la Iași. Viața domnului român pare a oferi o imagine fidelă a capriciilor soartei (idee înfîlînită în poezia *Apolog*) și scriitorul își rezervă dreptul de a reveni asupra ei.

Descripția bisericii, sumară, este făcută cu competență. Portretul lui Vasilie nu mai e astăzi, din fresca cu aducerea moaștelor nu a rămas decît capul turcului capugibaș. În exterior nu e vorba de basoreliefe, ci de sculptură în piatră. Turnul clopotniței fusese refăcut între anii 1802—1806. El a fost dărîmat odată cu restaurarea întreprinsă de Lecomte du Noüy. Pentru amănunte se poate consulta documentatul volum al lui N. Grigoraș, *Biserica Trei Ierarhi din Iași*, Iași, 1962.

Finalul ne relevă un Negruzzi convins de imblînzirea „naravurilor“ în vremea sa, rolul clopotului ne mai fiind de a ridica poporul nemulțumit ci de a-l chema, pacificat fiind, la rugăciune.

P. 279, r. 28—29: „diaconul arab Pavel“ este Paul de Alep.

Vasilie V. V. și Biserica Sf. Trei-Ierarhi. „Calendar pentru poporul românesc pe anul 1845“, Iași, la Cantora Foiței satești, 1845, p. 185—187 (C.N.) [C]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 323—325 [PT].

Variante

279 6 timpul domniei *PT*: vremea domniei *C*; 7 emigrația *PT*: pribegirea *C*; 8 trei veacuri și jumătate *PT*: un veac și jumătate *C*; 9 eroice, mărețe și crude *PT*: eroice, politice și crude *C*; 10—11 domni buni s-au deosebit prin patriotismul *PT*: domni au fost buni carii se deosebeau prin patriotism *C*; 12 sint *PT*: sunt *C*; 14 vreunei izbînde *PT*: vreunii izbînzii *C*; 16 a fost *PT*: au fost *C*; 17—18 el puse să se traducă și să se tipărească cărțile în limba patriei, el în sfîrșit *PT*: el puse să se traducă cărțile bisericești în limba patriei, el înființă o tipografie românească, el în sfîrșit *C*; 19 Parascheva *PT*: Paraschevii *C*; 22 locașul *PT*: lăcașul *C*; 22—23 totdeauna scutitoarea politiei *PT*: pururea scutitoare orașului *C*; 23 prețuoasă *PT*: prețioasă *C*; 25 episoade *PT*: epizoade *C*; 26—28 deșanțate, încît îmi pare rău că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie *PT*: dișențate, încît ne pare rău că nu ne iartă cuprinsul acestei cărțicele de a o scrie *C*; 29 pentru el *PT*: asupra lui *C*; 30—31 voi avea prilej a ți-o arăta pre larg, voi să-ți dau o mică idee de biserica S. S. Trei-Ierarhi *PT*: vom avea prilej și noi a o arăta pre larg cetitorilor nostri, vom da o mică idee de biserica sf. Trei-Ierarhi *C*; 32—33 Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinuntru *PT*: Biserica această de stilul bizantin este pe dinuntru *C*; 34 înalțată *PT*: ridicată *C*; 34 Aici *PT*: Aice *C*; 35 a urmat *PT*: au urmat *C*.

280 1 capugibaș *PT*: capugibașa *C*; 2 poporul *PT*: norodul *C*; 2 stau atîrnate *PT*: se văd atîrnate *C*; 3 cusute în aur *PT*: cusute cu fir *C*; 4 astei *PT*: acestii *C*; 6 arabesce *PT*: arabescuri *C*; 7 porții *PT*: porței *C*; 9 n-a sunat *PT*: n-au sunat *C*; 10—15 Uneori cînd poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele își vărsa gloata piste oraș, și norodul nu se liniștea, nici clopotul nu tăcea, pînă nu se videa scapat de angării și ușurat de împilări *PT*: La anul 1827 au ars coperemîntul acestui turn împreună și ceasornicul ce era așezat sus și arăta oarele despre patru părți. Turnul s-au coperit dar ceasornicul abia mai dăunăzi s-au pus, însă nu unde era locul lui ci mult mai jos și arată ceasurile numai despre uliță. Economie a călugărilor greci în mîna cărora a încăput și această mănăstire *C*; 15 Astăzi însă oamenii *PT*: Astăzi oamenii *C*.

În Calendar sint și două note:

P. 341, r. 23; lăcașul: „vezi înapoi Sobiețki și românii“. (Aluzie la *Sobiețki și românii*, publicat tot în „Calendar“).

P. 342, r. 3. Pavel: „Vezi N.N. 34—36 din Foaie științifică și literară“.

SCRISOAREA XXII (ISTORIA UNEI PLĂCINTE)

În *Istoria unei plăcinte* ca și în *Un proces de la 1826* Negruzzi evocă, cu un mare dar al conciziei, moravuri ale unei epoci revoluate. În 1847, cînd este datată *Scrisoarea*, Negruzzi se gîndește nostalgic la copilărie și la unul din

tipurile caracteristice acelei vremi, plăcintarul. Ideea, care revine și în alte ocazii, a civilizației cu schimbările ei radicale, nu-l îndreaptă spre reflexii triste. Dimpotrivă. El narează în stilul său detașat, colorat cu o tentă de umor, două întâmplări în care cauze neînsemnate produc efecte de mari dimensiuni. De la o plăcintă pornește un masacu între ianiceri și tulimeani, de la o alta titlul de vornic al unui boier. Nuanța satirică nu împiedică povestirea să se menție la un ton egal de bună dispoziție și comunicativitate cu cititorul.

Istoria unei plăcinte a trecut, concentrată, în sceneta *Stan Covrigariul* de V. Alecsandri. Biografia boierului care-l insultă pe Stan e în întregime trasă din schița lui Negruzzi:

„Stan: Cu cine? Dacă te știu eu măi vere; îți cunosc spița neamului și soiul boieriei, de pe spusa tatei... Sub domnia celui de pe urmă grec, tată-său s-a făcut vornic de hatîrul unei plăcinte ce a trimis la masa domnească, împreună cu o strachină de iaurt. A doua zi boierul era căftănit și meterhaneaua turcească îi fîrlia sub cerdac, în vreme ce bărbier-bașa îl rădea cu bricele cele de mărgean. Poporul sta adunat la poartă și cînta așa:

Halal, zău de cine știe
Să facă plăcintărie,
S-o dospească, plămădească,
În cuptor s-o rumenească
Și s-o ducă pe tipsie
Colo sus în Spătărie...
Cu iaurt, cu plăcînțele
Te făcuși vornic, mișele!
Halal, măi de cine poate
Să se tîrîie pe coate,
Să se frîngă-n loc din șele
Ca să facă temenele,
Aducînd în Spătărie
Gogoșele pe tipsie.
Cu iaurt cu plăcînțele
Te făcuși vornic, mișele!“

(Vasile Alecsandri, *Opere complete, Partea întâia, Teatru*, volumul I, București, 1875, p. 141—142)

Istoria unei plăcinte. „România literară“ nr. 12, 20 martie 1855, p. 161—162 (C. Negruții) [*RL*]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 325—328, datată „dechemv. 1847“ [*PT*].

Variante

281 4 Îți aduci aminte *PT*: Vă aduceți aminte *RL*; 4 s-a dus *PT*: s-au dus *RL*; 6—7 alergam toți, copii și bătrîni *PT*: alergam și copii și băieți *RL*; 8 jos *PT*: gios *RL*; 9—10 deșertam! Astăzi *PT*: deșertam! cum rîdeam cum

fi auzeam zicînd vrunei logofăt ce trecea: Domnule gugoasă! mîncî dumneata? în loc să zică Domnule! gugoasă mîncî dumneata? Astăzi *RL*; 11 civilisația l-a omorît *PT*: civilizația l-au omorît *RL*; 11 surisul *PT*: zîmbetul *RL*; 12—13 de băieți și de copii, singurii *PT*: de copii, singuri *RL*; 13 Acestia *PT, RL*; 17 eteristilor *PT, RL*; 19 tulimeani *PT*: tulimeni *RL*; 20 sîrșeau *PT*: sîrșea *RL*; 23 s-a dus *PT*: s-au dus *RL*; 25 iese *PT*: ies *RL*; 25—26 se amestecă *PT*: se amestec *RL*; 26 comedia *PT*: drama *RL*; 27 ambe *PT*: îmbe *RL*; 29 într-o baltă *PT*: într-un bîlc *RL*; 30—31 erau mult mai căutate *PT*: era mult mai gustate *RL*; 32 a uitat a ne-l păstra *PT*: au uitat a ni-l păstra *RL*; 33 iaurt *PT*: iagurt *RL*; 34 învîrtite ș.c.l. *PT*: învîrtite, clătite ș.c., ș.c. *RL*; 34 lui *PT*: său *RL*.

282 1 felul *PT*: soiul *RL*; 3 curtezan *PT*: curtizan *RL*; 3 îmbla *PT*: umbla *RL*; 5 ședea trist odată *PT*: ședea într-o zi trist și gînditor *RL*; 6 treceau *PT*: trecea *RL*; 7 iaca se înfățișează *PT*: iată se înfățișează *RL*; 7 pîntecoasă cu *PT*: pîntecoasă încununată cu *RL*; 8 în *PT*: de *RL*; 15 a să iase *PT*: a să iasă *RL*; 19 stau înmărmuriți *PT*: sta înmărmuriți *RL*; 21 pe *PT*: pre *RL*; 22 curții *PT*: curței *RL*; 26 Cînd acum era *PT*: Acum era *RL*; 26 iaca *PT*: cînd iată *RL*; 28 De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu *PT*: De am fi fost față, am putea să vă descriem *RL*; 29 a cășunat sosirea astei *PT*: au cășunat sosirea acestei *RL*; 29 eu *PT*: noi *RL*; 31 a fost *PT*: au fost *RL*; 31 au scapat *PT*: au scăpat *RL*; 33 s-a întors *PT*: s-au întors *RL*; 37 mi-a poruncit *PT*: mi-au poruncit *RL*; 38 să te înfățișezi *PT*: să te înfățișezi *RL*.

283 2 șăzînd *PT*: șezînd *RL*; 6 iaurt *PT*: iagurt *RL*; 7 Te făcuși *PT*: Te-ai făcut *RL*.

SCRISOAREA XXIII ("H τὰν ἢ ἐπὶ τὰν)

Elogiul femeii, considerată depozitară a virtuților, e, probabil, o influență rousseauistă. De altfel, Rousseau este „filosoful Genevii” citat la pagina 285. Mai importantă decît atitudinea față de femeii rămîne în Scrisoare aprecierea asupra revoluției de la 1848. Se știe că, în timpul evenimentelor de la 1848, Negruzzi s-a retras prudent la moșie și că acest lucru i-a fost reproșat în termeni destul de tari. Aici vedem, însă, surprinzător, un alt Negruzzi care face apologia Anei Ipătescu (ea e doamna I...) și se pronunță vehement împotriva forțelor contrarevoluționare. E greu de acordat această Scrisoare cu aprecierile rezervate asupra revoluției, făcute mai tîrziu. Însăși datarea „iunie 1848” nu coincide cu momentul apariției. Din cîte știm pînă acum, ea a fost publicată

în volumul *Păcatele tinerețelor* din 1857. Să fie aici o încercare tardivă de a-și convinge prietenii de la „Dacia literară”, „Propășirea” și „România literară” că el a fost tot timpul alături de ei?

“H τὰν ἢ ἐπὶ τὰν. *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 328 — 330, datată „iunie 1848”.

SCRISOAREA XXIV (UN VIS)

Dată „iulie 1848”, Scrisoarea a fost publicată abia în volumul *Păcatele tinerețelor*, în 1857. Debutul ocazionalizează cele mai bune pagini scrise despre holera din 1848. Atmosfera este groasă și grea, duhoarea amețește pe cei vii în timp ce moartea proliferază în urletul cîinilor și cîntecul cucuvelelor. Prin această pagină Negruzzi se înscrie în seria evocatorilor de cataclisme, începînd cu Miron Costin, continuînd cu I. Ghica, pînă la Eugen Barbu în *Princepele*. Paleta lui e mai puțin bogată decît a lui Miron Costin sau Eugen Barbu, dar sobrietatea expresiei duce la o mare densitate a textului.

Alegoria din visul doctorului P... se raportează, desigur, la România, de a cărei soartă Negruzzi, sincer patriot, avea toate motivele să se îngrijoreze în acel moment istoric. După V. Ghiacoiu, *op. cit.*, p. 499, dr. P. ar putea fi Nicolas Perez, unul din francezii care se stabiliseră în Moldova după înfrîngerea lui Napoleon în Rusia.

Un vis. *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 330—334, cu data „iulie 1848”.

SCRISOAREA XXV (OMUL DE ȚARĂ)

După 1850, activitatea literară a lui Negruzzi declină. Scriitorul se simte tot mai izolat, ideile social-politice de nuanță conservatoare se accentuează. Această față a lui Negruzzi se manifestă, îndeosebi, în cadrul revistei „Săptămîna” pe care a condus-o și din care este extrasă și *Scrisoarea XXV*. De o valoare literară nici nu poate fi vorba, dar trebuie să spunem că ea nici nu a stat în intenția scriitorului. El a compus doar o parabolă moralizatoare pentru uzul țaranilor. Într-un spirit sămănătorist avant la lettre, el exaltă fericirea vieții la țară, în contrast cu cortegiul de vicii ale orașului. Aceleași idei conservatoare vor fi reluate de Negruzzi în patru scrisori adresate lui Ion Ionescu de la Brad, prin intermediul revistei „Tribuna română” (1859).

P. 289, r. 21—22. În disputele pentru limba literară, Negruzzi continuă a se situa pe pozițiile colegilor săi de la „Dacia literară”, ridiculizînd „româneasca de astăzi”, care nu se poate înțelege decît știind franțuzește și latinește. Sînt vizate aici, în primul rînd, exagerările latiniste.

P. 290, r. 41—42. Anița devenită madmoazel Anette s-ar putea să fi sugerat lui Sadoveanu numele cunoscutului său personaj din *Venea o moară pe Siret*.

Om ul de țară. „Săptămîna, foaie satească”, nr. 8, 27 iunie 1853, p. 57—60, la rubrica *Învățăturii religioase și morale* (C.N.) [S]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 334—338 [PT].

Variante

- 289 25 răzăși PT: răzeși S.
- 290 10 ați pus PT: ai pus S; 19 deosăbită PT: deosebită S; 29 fiindcă PT: fiindcă S.
- 291 6 ajutor PT: agiutor S; 10 nostri PT, S; 17 sub PT: subt S; 22 Zdruncinatu-s-a PT: Struncinatu-s-au S; 23 să teme PT: se teme S; 24 țaranul PT: țaranul S; 25 de la cinci sau șase lei PT: de la doi sau trei lei S; 26 se-ntîmplă PT: să-ntîmplă S; 29 și-a împlinit PT: ș-au împlinit S; 36—37 Va ajuta PT: Va agiuta S.
- 292 2 nostri PT, S; 6 țărani PT: țărani S; 7—8 ochi. Bucurie! PT: ochi. S.

SCRISOAREA XXVI (PROPRIETATE PĂGUBITOARE)

Negruzzi are plăcerea evocării, a conversației cu oamenii din altă epocă, întruchipînd un ideal de izolare, de neangajare în intrigile vremii. Simeon Durac e unul din aceștia, în conflict cu chirigiul care-l amină, doritor de a scăpa de proprietatea ce-i aduce încurcături. Scrisoarea, fără pretenții, trăiește prin mica scenă dialogată între Simeon Durac și Scripicescu, arhivarul neplatnic. Oricît ar părea de detașată de intenții extraliterare, se poate citi în subtextul schișei mentalitatea conservatoare a lui Negruzzi, nemulțumit de legile care nu protejau suficient proprietatea.

P. 293, r. 15. Nișcorescu e un personaj din comedia cu același nume a lui Matei Millo.

Proprietar și chirigiu. „Gazeta de Moldavia”, nr. 26, 13 aprilie 1850, p. 106—107 (C.N.) [GM]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 339—341, cu data „martie 1850” [PT].

Variante

- 293 2 Proprietate păgubitoare PT: Proprietar și chirigiu GM; 5 dorești PT: dorește GM; 5 vechie PT: veche GM; 6 ca PT: chiar GM; 9 Eu, prietene, am norocirea PT: Eu am norocire GM; 11 tatei PT: tătine-meu GM; 12 mamei PT: maică-mea GM; 12 prețuoasă PT: prețoasă GM; 12 pe PT: pre GM; 13 muzeile PT: muzeele GM; 13—14 jicnicerul PT: jicnicieriul GM;

14 e PT: este GM; 15 fel PT: feli GM; 15—20 en bien petrecîndu-și zilele, cite i-au mai rămas să trăiască pe lumea asta, fără a se îngriji cît de puțin de ea, fără a se amesteca în intrigi, fără a avea curiozitate. Se mulțamește cu poziția lui și, ca un adevărat filosof, nu dorește să aibă mai mult decît are, adică o răzășie PT: en bien. Mulțamit cu poziția lui, își petrece zilele cite i-au mai rămas a trăi pe lumea asta, îngrijindu-se foarte puțin de ea, fără a se amesteca în intrigile ei și fără a avea curiozitate. Și apoi e și cam filosof; se mulțamește cu ce are, adecă cu o răzășie GM; 20 o casă PT: cu o casă GM; 22 de la nu știu care PT: nu știu de la care GM; 23—24 Cu cît însă se-nvoiește cu posesorul, cu atîta e nemulțamit de chirigiu; căci acest împiegat public îi plătește PT: Dintre acesti doi chirigii însă, împiegatul public își plătește GM; 25 nu i-o plătește nicum PT: n-o plătește nicidecum GM; 27 în zadar însă. Arhivarul PT: dar în zadar. Arhivariul GM; 31 Să-mi cei chiria? PT: Știu, să-mi cei chiria GM; 31—33 aceea. Doina știe, doina cîntă. Ba nu PT: aceea. — Ba nu GM; 34 nu e PT: nu-i GM; 35 te-ascult PT: te ascult GM.

294 1 mea-i PT: mea îi GM; 4 Nu e tocmai PT: Nu-i prea GM; 5 coperemîntul PT: coperimîntul GM; 6 bătrîn singur c-un PT: bătrîn c-un GM; 7 lemn uscat bun de ars PT: un lemn uscat bun numai de ars GM; 7 seamă PT: samă GM; 10 mi-i PT: me-i GM; 11 Mi-o dai mie PT: Cum! vrei să-mi dai mie GM; 13 judecătorie PT: giudecătorie GM; 14 mulțamesc, zise Scripicescu; nu PT: mulțamesc. Nu GM; 19 jicnicerul, care nu-nțelegea PT: jicnicieriul care nu-nțelege GM; 20—22 Eu acum țin o casă, a căria chirie . . . — N-o plătești, o știu tare bine PT: Eu țin o casă cu chirie pe care n-o plătesc . . . — O știu tare bine GM; 23 proprietarul PT: proprietariul GM; 24 uliță PT: ulițe GM; 31 Apoi PT: D-apoi GM; 33 Scripicescu PT: Scripicescul GM; 34 jicnicerul PT: jicnicieriul GM; 34—35 desnădejduit PT: desnădăjduit GM; 35—36 lui. Sănătate! PT: lui. GM.

SCRISOAREA XXVII (UN PROȚES DE LA 1826)

Scrisă cu aceeași plăcere pentru anecdotă ca și *Proprietate păgubitoare*, *Scrisoarea XXVII* ridiculizează practica tribunalelor care în interminabile anaforale nu reușesc să cuprindă cît reușeau uricele vechi. Efecte comice sînt obținute prin citarea enumerativă a unei terminologii juridice contorsionate care, după părerea autorului, nu spune nimic.

Declarația lui Negruzzi de la p. 295, r. 11—12 nu e adevărată: scriitorul s-a încurcat multă vreme în procesul moștenit de la tatăl său în legătură cu întreprinderea poștelor din Moldova, proces pierdut în cele din urmă.

Un proțes de la 1826. „România literară”, nr. 15, 23 aprilie 1855, p. 182—183 (C. Negrutti) [RL]; *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 341—343, datată „martie 1851” [PT].

Variante

295 4 proțesele *PT*: proțesurile *RL*; 6 de s-ar institua *PT*: a se institua *RL*; 11 sintem *PT*: suntem *RL*; 15–16 cuprindeau *PT*: cuprindea *RL*; 18 Ne s-au prilejit a vedea *PT*: Ni s-au prilejit să vedem *RL*; 20 partea I *PT*: partea întâia *RL*; 20 Judece *PT*: Judice *RL*; 22 sau de două *PT*: sau și de două *RL*; 23–24 protest întors cu nadpis *PT*: protest cu nadpis *RL*; 25–27 osebită socotință după hodul delei ș.c.l., ș.c.l. Frase barbare care-ți mincă vremea și îți irită nervele! *PT*: osăbită socotință ș.c.l., ș.c.l. Frase barbare care-ți irită nervele și îți mincă vremea *RL*; 28 îmi spunea *PT*: ne spunea *RL*; 30 al doile *PT*: al 2^{le} *RL*; 31 vro trei, patru coale hîrtie *PT*: vro patru, cinci coale de hîrtie *RL*.

296 5 erau *PT*: era *RL*; 6 pentru că... Să văd ce zice *PT*: pentru ce? Pentru... pentru că... Să văd ce zice? *RL*; 8 Logofătul al doile *PT*: Logofătul al 2^{le} *RL*; 10 a șasa *PT*: a șesea *RL*; 15–16 înțelepciunea *PT*: înțelepciunea *RL*; 17 să deie înțelepciunea-mea *PT*: să dea înțelepciunea mea *RL*; 20 judecători *PT*: judecători *RL*; 21 Și de cită *PT*: De cită *RL*; 24 obiceiul *PT*: obicei *RL*; 26–27 s-o cerceteză *PT*: s-o cerceteze *RL*; 29 Piste *PT*: Peste *RL*; 29 al doile *PT*: al 2^{le} *RL*; 30 jumătate *PT*: giurăătate *RL*; 30 erau *PT*: era *RL*; 33 băut adalmaș *PT*: băut cu toții adalmaș *RL*; 36 Urmau *PT*: Urma *RL*; 38 logofătului, și sărutînd-o *PT*: logofătului al 2^{le} și sărutîndu-o *RL*; 38 (continuînd pe p. 297, r. 1) judecățile *PT*: judecățile *RL*; 39 în București *PT*: din București *RL*.

SCRISOAREA XXVIII (PELERINAGIU)

Această Scrisoare, ca și *Primblare* sau *Băile de la Ems*, ne face să regretăm că Negruzzi nu a persistat în jurnalul de călătorie pentru care avea atât dotarea observației sesizante, cât și a comentariului spiritual. Fără a urmări un program sau o demonstrație, el privește în primul rînd ca artist locurile și oamenii. Sub forma unui badinaj agreabil, el plasează printre vizite, jocuri de cărți și ospete grele, spirituale comentarii, cu obișnuitele treceri de la vesel la tragic și de la serios la comic. Natura e văzută tot la modul general din *Primblare*: „răcoreala atmosferei, sînineța orizontului, vioșia verdeței“, „pitoresc“, „peisaj romantic“, „frumoasă poziție“, „încîntătoarea priveală“. Stilul se resimte de aceleași ecouri livrești: citate în limbi străine, retorism pe alocuri din aglomerarea exclamațiilor și a repetițiilor, comparații mitologice. Cu toate acestea, măsura echilibrată a temperamentului său cenzurează excesele prin ironie și autoironie și proza devine extrem de agreabilă prin prezența discretă a scriitorului și marea varietate a preocupărilor.

P. 298, r. 13–24. Citatul e din comedia lui Alecsandri, *Chirița la Iași*.

P. 304, r. 27–32. Citat de la p. 176 din cartea *Descrierea și întrebuițarea apei simple și a apelor minerale din Moldova compusă de Dr. A. Fătul*, Iași, 1851, Tipografia Româno-franceză.

Pelerinagiu la Tîrgul Ocnei. „Gazeta de Moldavia“, nr. 68, 4 septembrie 1852, p. 167–169; nr. 69, 8 septembrie 1852, p. 171–172; nr. 72, 18 septembrie 1852, p. 184–185; nr. 74, 25 septembrie 1852, p. 191–192 (C. Negruții) [*GM*]; *Calendar pe anul 1853*. Iași. Tipografia româno-franceză, capitolul *Album literar* a cărui paginație începe de la 1, p. 77–91 (C. Negruții); *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 344–355, cu data „octomvrie 1852“ [*PT*].

Variante

298 7 mine *PT*: noi *GM*; 8 ce-a făcut de-l trimit *PT*: ce au făcut de-l trimet *GM*; 10 a ținut *PT*: au ținut *GM*; 16 trudă *PT*: ciudă *GM*; 17 ciudă *PT*: trudă *GM*; 21 Glodu-ți *PT*: Tina-ți *GM*; 26 am înaintat *PT*: ne-am înaintat *GM*; 27 Călugărei *PT*: Călugării *GM*; 27 pre *PT*: pe *GM*; 28 îmi *PT*: ne *GM*; 29 pîn-in *GM*; 29–30 că trebui să pun *PT*: că să punem *GM*; 31 ajunge *PT*: ajunge *GM*; 31 ca unul ce sînt supus *PT*: ca unii ce sîntem supuși *GM*; 32 m-am suit și m-am coborît *PT*: ne-am suit și ne-am coborît *GM*; 33 întovărășit *PT*: întovărășiți *GM*.

299 1 erau *PT*: era *GM*; 3 sînineța *PT*: senineța *GM*; 4 îmi arătă că întru *PT*: ne arătă că întrăm *GM*; 7 coperite *PT*: acoperite *GM*; 8 înfățișează *PT*: înfățoșază *GM*; 8 Înaintînd *PT*: Înaintind *GM*; 9 a videa *PT*: a vedea *GM*; 9 costumul *PT*: costiumul *GM*; 11 seamănă *PT*: samănă *GM*; 11 călugăriților *PT*: călugărițelor *GM*; 13–14 strămoșesc, și n-a degenerat ca la cîmp *PT*: românesc *GM*; 15 fiziologice *PT*, *GM*; 16 mele *PT*: noastre *GM*; 17 o vale *PT*: ș-o vale *GM*; 18 Tîrgul-Ocnei *PT*: T. Ocnei *GM*; 18 fel *PT*: feli *GM*; 19 că în vîgăuna aceea se sfîrșește *PT*: că acolo se sfîrșește *GM*; 20 Ajungînd *PT*: Agiungînd *GM*; 20 Știi *PT*: Șțiți *GM*; 21 înțeles *PT*: înțales *GM*; 21–22 sărăriilor *PT*: sarniților *GM*; 22 Ocnei *PT*: Ocnelor *GM*; 24 orășeanilor *PT*: orășenilor *GM*; 24–25 dezgrația *PT*: disgrăția *GM*; 28 pre vornicul A. Vilara *PT*: pe dvornicul Vilara *GM*; 28–29 îl cunoșteam încă de la *PT*: îl cunoșteam de la *GM*; 29 mă primi *PT*: ne priimi *GM*; 29 polițetă *PT*: delicateță *GM*; 30 caracterizează *PT*, *GM*; 30–31 ne-am primblat *PT*: ne am priumblat *GM*; 31–32 Trotuș, făcută de el, care este primblare *PT*: Trotuși, ce au făcut-o el, și care este preumblarea *GM*; 33 m-am culcat *PT*: ne-am culcat *GM*; 34 de la *PT*: din *GM*; 35 cu Vilara *PT*: cu acest boier *GM*; 36 a jucat *PT*: au giucat *GM*; 38 politice *PT*: politice *GM*; 39 îmi zicea *PT*: ne zicea *GM*; 41 Franținsbad *PT*: Franțisbad *GM*; 42 o să fac *PT*: voi să fac *GM*; 42 ermitagiu *PT*: ermitaj *GM*; 43 să ne primblăm *PT*: să ne preumblăm *GM*.

300 1 vederea *PT*: vederea *GM*; 3 nopții *PT*: nopței *GM*; 3 primblare *PT*: preumblare *GM*; 6 patru *PT*: trei *GM*; 6 îmi aduc *PT*: ne aducem *GM*; 7 moment! *PT*: moment fatal *GM*; 8 în toată puterea vieței *PT*: în toată puterea și viața *GM*; 9 mort? Sic transit *PT*: mort? Moartea lui Vilara avu multă înfriurire asupra Tîrgului Ocnelor, unde el era obștește iubit și stimat. Sic transit *GM*; 10 a fost să vizitez *PT*: au fost să vizităm *GM*; 11 soțietatea *PT*: societatea *GM*; 12—13 mari progrese *PT*: mari și folositoare progrese *GM*; 13 T. Ounei *PT*: T. Ocnelor *GM*; 14—15 odinioară *PT*: odineoară *GM*; 15 Tot ce se mai poate adăogi *PT*: Tot ce mai putem adăogi *GM*; 16—17 Apoi, pesemne aerul *PT*: Apoi, aerul să vede *GM*; 17 contribuie *PT*: contribuiesc *GM*; 18 ocneane *PT*: ocnene *GM*; 20—21 al meu, îmi spunea *PT*: al nostru, ne spunea *GM*; 21 își *PT*: iş *GM*; 22 Tîrgului-Ounei *PT*: Tîrgului Ocnelor *GM*; 26 Curiositatea *PT, GM*; 30—31 precistei *PT*: precestei *GM*; 33 12 stînjini, și de o nălțime *PT*: 12 stînjăni, și de o înălțime *GM*; 34 a fost zidit *PT*: au fost zidit *GM*; 35 bine ani *PT*: bine de ani *GM*; 36 n-a fost *PT*: nu au fost *GM*; 37 a fost *PT*: au fost *GM*; 39 nălțime *PT*: înălțime *GM*; 39 între într-o săliță *PT*: întri într-o săliță *GM*; 40 înfățișează *PT*: înfățoșază *GM*; 41—42 Tînărul acesta (Pascal Vidrașc) nu mai este! Cruda morței coasă îl săceră înainte de vreme *PT*: [lipsește în] *GM*.

301 9 blăsteme *PT*: blăstăme *GM*; 9 ce l-a zidit *PT*: ce au făcut turnul *GM*; 10 ce vineau de amuțeau învinețite *PT*: ce vinea de amuțea învenițite *GM*; 13 spre *PT*: pentru *GM*; 14 pre *PT*: pe *GM*; 14 cuptoraș *PT*: cup-toraș *GM*; 15 acestei *PT*: aceștei *GM*; 15 se înferbîntau *PT*: se înferbînta *GM*; 16—17 găsești încă o altă camară *PT*: găsaști încă o altă odaie *GM*; 17 clopotele *PT*: clopotile *GM*; 20 a fost Tiberul ce a făcut *PT*: au fost Tiberul ce au zidit *GM*; 21 ce *PT*: care *GM*; 22 vremii *PT*: vremei *GM*; 25 nimică *PT*: nimic *GM*; 26 m-am dus *PT*: ne-am dus *GM*; 27 Nu mă voi întinde *PT*: Nu ne vom întinde *GM*; 29 îmi propun *PT*: ne propunem *GM*; 29—30 mi-au lăsat *PT*: ne-au lăsat *GM*; 30 După *mîhnicioasă* urmează în *GM* un paragraf ce lipsește în *PT*: Prea I. Domnu pătruns de starea cea tică-loasă a osîndiților, au poroncit a se zidi un castel unde acești vinovați să fie tratați mai omenește. Zidirea aceasta măreață va fi totodată o podoabă orașului și o ușurare stărei arestanților; 31 numărați *PT*: numărați *GM*; 31—32 literaților nu mă pot opri *PT*: literatorilor nu ne putem opri *GM*; 34 imperiului *PT*: imperiei *GM*; 35 mi se părea că aud *PT*: ni se părea că auzim *GM*; 38 văd acum că trebuie să încep *PT*: videm acum că ar fi trebuit să începem *GM*; 41 Precesta și Raducanu *PT*: Precista și Raducanul *GM*; 43 această zicere *PT*: zicerea noastră *GM*.

302 2 deși grec, nu seamănă nicicum cu grecii? Noi avem *PT*: deși grec, noi avem *GM*; 4—5 acest bărbat s-a găsit *PT*: acest bărbat s-au găsit *GM*; 5 a fost *PT*: au fost *GM*; 7 scoala *PT, GM*; 8 unul din cele mai bine ținute

PT: unul din cele mai frumoase și mai bine ținute *GM*; 10 un călugăr care nu-i *PT*: un om care nu e *GM*; 13 Întrebîndu-l *PT*: Noi l-am întrebant *GM*; 14—15 îmi răspunse că din împotrivă, el urmează porunca apostolică *PT*: ne răspunse că urmează porunca evanghelică *GM*; 19 șade *PT*: șede *GM*; 20 seamănă *PT*: samănă *GM*; 20—21 cu cît egumenul este econom, cu atîta frate-său e risipitor *PT*: cu cît părintele Paisie este econom, cu atît fratele său e răsă-pitor *GM*; 23 lucruri ce le socotea serioase *PT*: lucruri serioaze *GM*; 24 plînta *PT*: sădea *GM*; 25 Via a crescut, a coperit chilia și s-a întins peste zidul *PT*: Via au crescut, au acoperit chilia și s-au întins peste zidul *GM*; 26 lucrurile *PT*: lucrările *GM*; 27 monahului *PT*: părintelui *GM*; 29 acesti *PT, GM*; 29 Raducanul *PT*: Raducanu *GM*; 30 să vorbesc *PT*: să vorbim *GM*; 30 mă grăbesc *PT*: ne grăbim *GM*; 32 Raducanul *PT*: Raducanu *GM*; 33—34 (la care am a mă înturna cu plăcere) *PT*: (amicul nostru la care avem a ne înturna cu plăcere) *GM*; 37 Velét *PT*: Velet *GM*; 40 Lăcașul *PT*: Lacașul *GM*.

303 7 mai 20 *PT*: mai 20 zeoa *GM*; 10 îți pare *PT*: vă pare *GM*; 10—11 Ce zici de franțuzeasca din ea? Ce înțelege prin *PT*: Cum vă pare franțu-zesca din ea? Ce înțalege oare prin *GM*; 12 Eu prepun că *PT*: Noi prepunem că *GM*; 12 a căruia *PT*: a cărui *GM*; 16 nu-ți pare *PT*: nu vă pare *GM*; 17 bufoană *PT*: bufonă *GM*; 20 oamenilor *PT*: oaminilor *GM*; 20—21 frumusețile *PT*: frumusețele *GM*; 24 la 150 mii vedre *PT*: de 15 mii vedre *GM*; 24 însă *PT*: încă *GM*; 25 pre *PT*: pe *GM*; 26 îmi răspunse *PT*: ne răs-punse *GM*; 26 n-au *PT*: nu au *GM*; 28 crișmăresele *PT*: crîcimăresele *GM*; 29 cei negri *PT*: cei mari negri *GM*; 30 crișmă *PT*: crîcimă *GM*; 31 Bacus. Pretutindene *PT*: Bacus; însă beția norodului e veselă aice, nu seamănă cu a susenilor [sic] care au și uitat gustul vinului, și se otrăvesc cu alcoolul rachiiului. Pretutindene *GM*; 32 crișmăresei *PT*: crîcimăresei *GM*; 34 îndeseară, se întorc *PT*: îndesară, se întorn *GM*; 35 pe *PT*: peste *GM*; 36 fiindcă *au PT*: fiindcă după proverb *au GM*; 38—39 și-i trimite pe acasă scâlțați și desmețiți *PT*: și-i trimete pe acasă desmețiți și scâlțați *GM*.

304 1 T. Ounei, primind *PT*: T. Ocnelor, priimind *GM*; 3 părîe *PT*: părăie *GM*; 3 Știi *PT*: Șțiți *GM*; 4—5 zavistnicii *PT*: zavistnicii *GM*; 5 știi *PT*: șțiți *GM*; 5 aceștia *PT*: acestia *GM*; 6—7 înflat de șiroaiele *PT*: umflat de părăile *GM*; 8 turbat *PT*: tulburat *GM*; 10 ploaă *PT*: ploaună *GM*; 11 părăiaș neînsemnat *PT*: părăieș nensemnat *GM*; 12 adese *PT*: adesa *GM*; 13—14 Ea se repede ca să îmbrățoseze pre mindrul rîu — pre care îl curtenește *PT*: Ea să răpede ca să îmbrățoseză pre acest mindru rîu — pre care ea îl curtenește *GM*; 15 desprețuindu-i cocheteriile *PT*: desprețuind cocheteriile ei *GM*; 16 să s-amestece *PT*: să se amestice *GM*; 17 deșanțată privire a videa *PT*: deșen-țată priveliște a vedea *GM*; 22—23 păcatele *PT*: pacatele *GM*; 26 doct. Fătul *PT*: d. Fătul *GM*; 28 așează *PT*: așază *GM*; 30 socotințele *PT*: socotințele *GM*; 30 aceste *PT*: acestia *GM*; 33 analizată *PT, GM*; 35 prea *PT*: pre

GM ; 37—41 orașenilor, carii păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther: „Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang / Der bleibt ein Narr sein Lebenlang“. În zilele PT : orașenilor. În zilele GM.

305 1 serioase PT : serioaze GM ; 2—3 de unde ca niște alte Magdaline se întorc PT : de unde se întorc GM ; 5 m-am dus PT : ne-am dus GM ; 5 până la PT : până la GM ; 6—7 a trebuit să ne suim — eram mai mulți — pe gios PT : au trebuit să ne suim pe gios GM ; 9 patrare PT : pătrare GM ; 10—11 ne urcaserăm, am găsit verdeață, pomet PT : ne urcaserăm, am găsit aice verdeață, pomăt GM ; 13 acestui PT : acestuia GM ; 14 pustnici PT : puscnici GM ; 15—16 nevoie. Îmi propuneam a mă duce și la băile PT : nevoie. Nu e îndoială însă că onorabila Epitropie a S. Spiridon — sub a căria ascultare este acest schit — nu-l va lăsa în părăsirea și dărămarea în care se găsește astăzi. Ne propunem a ne duce și la băile GM ; 17 nu mă înturna PT : nu ne întorcea GM ; 17—18 Nu m-am căit nicidecum, cînd m-am încredințat PT : Nu ne-am căit nicidecum, cînd ne-am încredințat GM ; 19 fu PT : au fost GM ; 20 d. Șaroș PT : doctorul Șaroș GM ; 21 cunoscut, locuiește în T. Ocnei PT : cunoscut și căruia ne păstrăm a-i arăta în osebi recunoștința noastră) locuiește în T. Ocnelor GM ; 22 n-a căpătat PT : n-au căpătat GM ; 22 au intrat PT : au intrat GM ; 25 trebui să-i vindece PT : trebuie să-i vindice GM ; 26 nu încetau făceau PT : nu înceta ne făcea GM ; 27 T. Ocnilor PT : T. Ocnelor GM ; 29 Ministrul PT : D. Ministrul GM ; 30—31 o mare norocire pentru mine, căci nu putem decît să ciștig PT : o norocire mare pentru noi, căci nu putem decît să ciștigăm GM ; 31 d. G. Cuza PT : d. vornicului Cuza GM ; 32—33 îl stim, nu pot în capitalie a-l supăra, precît doresc, cu vizitele mele. L-am întovărășit PT : îl stimăm, nu putem a-l supăra, precît dorim, cu vizitele noastre. Noi l-am întovărășit GM ; 36—37 răpăusatul logofăt Solomon Birlădeanu PT : răpăusatul logofăt Solomon Sturza GM ; 39 răpăusatului PT : răpăusatului GM ; 41 sălbatec PT : sălbatic GM ; 42 ne spuneau PT : ne spunea GM.

306 3 ne pregăteam PT : ne pregătem GM ; 4 erau PT : era GM ; 5 a îmbrățoșat PT : au îmbrățoșat GM ; 6 îmbrățoșează pre PT : îmbrățoșază pe GM ; 7 a smuncit sineața PT : au smuncit săneața GM ; 8 i-a sfărmat-o PT : i-au sfărmat-o GM ; 9 a luat PT : au luat GM ; 9—10 subsuoară, și l-a dus în birlogul său, unde l-a făcut PT : subsuoară și l-au dus în birlogul său, unde l-au făcut GM ; 13 mă făcură a gândi că eu — vînător PT : ne făcură a gândi că noi — vînători GM ; 14 o să fac PT : o să facem GM ; 14 mă voi întilni c-o PT : ne vom întilni cu o GM ; 15—17 și cam cu rușine mărturisesc că începui a perde ceva din gustul vînătoareii. Nu știu PT : și cu rușinea noastră mărturisim că începurăm a cam perde gustul vînătoriei. Nu știm GM ; 18 bolnav PT : bolnavi GM ; 19 a mă lăsa să beu ceai PT : a ne lăsa să bem ceaiuri GM ; 23—24 T. Ocnei, m-am dus la Onești ca să vizitez pre proprietarul cără care mă leagă PT : T. Ocnelor, ne-am dus la Onești, ca să vizităm pe pro-

prietarul de care ne leagă GM ; 28 mea PT : noastră GM ; 28 a rămînea PT : a rămîne GM ; 29—30 grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași PT : grăbindu-ne să ne pregătim pentru a ne întoarce la Iași GM ; 31 le însemnau PT : le însemna GM ; 34 făgăduindu-i PT : făgăduindu-ne GM ; 34—35 cît mai curînd PT : cît de curînd GM ; 36 judani PT : jidani GM ; 37 aceste îmi prevesteau PT : acestea ne prevestea GM ; 38 turnuri a mitropoliei ce stau PT : turnuri ce stau GM ; 39 picioarele PT : picioarele GM ; 39 soarele PT : soarele GM ; 40—41 Pionul. ھااے! PT : Pionul. GM.

SCRISOAREA XXX (BĂILE DE LA EMS)

Negruzzi se află, în august 1855, la prima sa ieșire în străinătate, prilej de a scrie un nou jurnal de călătorie, în același mod în care compusese *Primblare* și *Pelerinagiu*. Tonul glumeț ne întîmpină de la început prin metaforele cu care numește mijloacele moderne de călătorie: feara de uscat (trenul) și feara de apă (vaporul). Drumul urmează obișnuitele puncte turistice: fabrica de apă de colonie, domul din Köln, despre care Negruzzi nu are a comunica impresii ieșite din comun. Aprecierile păstrează același caracter general din *Primblare* și *Pelerinagiu*: „Nimică mai frumos și mai pitoresc“, „șosea minunată“, poziție „romantică“, „încîntătoarea vioară a lui Vieuxtemps“, „fărme-cătorul glas a privighitoarei nördului“ etc. Personalitatea lui Negruzzi transpare însă și aici în observațiile făcute asupra lumii cosmopolite care-l înconjoară. *Băile de la Ems* capătă uneori ton de cronică mondenă. Interesant e că, și în acest mediu scriitorul păstrează terminologia autohtonă care capătă savoare aplicată unor realități străine: el e condus în trăsura de un „chirigiu“, fiecare măgar are un „cornac“, ruleta e o „coțcă“ privilegiată care scurge pungile străinilor. Nu lipsesc în final nici obișnuitele glume vînătorești ale lui Negruzzi.

Băile de la Ems. *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 359—364, cu data „avgust 1855“.

EPILOG

Despre acest epilog cifrat nu ne rămîne decît să transcriem schimbul de păreri între Negruzzi și „Bondariul“ din ziarul „Zimbul și Vulturul“. „Bondariul“ era titlul rubricii satirice a ziarului, care în nr. 4, din 1858 p. 15, face o aluzie la Epilogul din *Păcatele tinerețelor*:

„Stivini — Ivini — Păvănă — Sevene — Revene — Stevene“ ?

Ori că d. C. Negruți a mers mai departe decît puriștii cei mai radicali, ori că... Dar nu, căci nu-l cred așa de bătrîn ca să-i pot aplica vorba cea românească...

Cu toate aceste deacă *epilogul* din *Păcatele tinereților* (Ah! Căci nu mai păcătuiești tot așa și la bătrânețe, domnule!) nu este scris în *limba păsărească* ce toți copiii au vorbit-o, apoi spui-ne-se în ce limbă e scrisă.

Deschidem concursu pentru *tălmăcirea* acestei de pe urmă opere literare a iubitului nostru scriitor d. C. Negruți.

« Ieu o cusma veru la literi... etc. » Domnul Negruți inventă o limbă nouă pentru români.

« Cine are barbă are și peptine » zice o vorbă cam « opincată », dar care tare bine se prinde cătră cele ce vrem să zicem.

Românii avînd, mulțămîtă d. Negruți, o limbă nouă, nici c-au întîrziat de a apăre pe scena literară un autor care să le deie și *idei nouă*."

În nr. 6 din „Zimbrul și Vulturul“ Negruzzi răspunde, după ce, în prealabil, „Bondariul“ făcuse remarcă: „L-o pișcat!“

„A mîce Bondar!“

Nu-ți înțeleg *cabazlicurile*, zice Mîllo în Nișorescu; și eu îți zic: nu-ți pricep bîziiturile cînd vrei să spui nu știu ce de mine în no 4, a onor. foi *Zimbru și Vulturul*. Dacă vrei numaidecît să deslegi Epilogul din *Păcatele tinereților*, așteaptă rezultatul concursului ce l-ai deschis...

Poate se va găsi cineva să ți-l tălmăcească.

Păn-atunci, amice, nu uita că nu ești vespe de a lui Alphonse Karr, ca să te încerci a pișca, ce un biet bondaraș ce abia bîzii.

C. Negruți."

La care „Bondarul“ răspunde, amical, în versuri:

„CU DULCE BÎZIITURĂ, AMICE AUTORI

Așa, nu-s vespe d-ale lui Karr,
Ce sade numai un biet Bondari;
Dar spune drept,
Ce vespe oare,
Cu-a sa pișcare
Și-ntr-atîte puține oare,
Ca *bîzîirea-mi* făcu efeit?

Îmi zici, amice, că nu-nțelegi
Ce « cabazlicuri » îți bîzîiesc;
— Dar bine-ndată le mai *deslegi!* ...
Eu *epilogu-ți* ș-acum citesc
Făr-a începe
De a pricepe
În care limbă ni l-ai mai scris ...
De-aceea dară nu bănui
D-oi bîzii;

Că las *Concursul* mereu deschis!
Așa, nu-s vespe d-ale lui Karr,
Ce curat numai un biet bondar
Dar bîziirea-mi cum auziși
Pe loc gîndiși
L-acele vespe pișcînd amar! ...
Îți mulțămesc,
Deși deloc nu pismuiesc
Ghimpul ce vespea lasă pișcînd,
Căci vespea moare
După pișcare,
Iar eu Bondarul ș-astăzi trăiesc;
Și din nou iarăși îți bîzîiesc;
Epilogul lăsînd deoparte,
La *bătrînețe*
Ca-n *tinerețe*,
Autor dragă, mai fă păcate.
Bondariul" (p. 24).

Constantin Negruzzi, litografie de E. Sieger, apărută în ediția a doua a „Daciei literare“ (1859)	IV—V
Locuința lui Negruzzi de la Trifești (Lunca Prutului), astăzi casă memorială	58—59
Placa comemorativă pusă la casa de la Trifești (Lunca Prutului), cu ocazia împlinirii a o sută de ani de la moartea scriitorului	58—59
Mormîntul lui Constantin Negruzzi, în curtea bisericii de la Trifești (Lunca Prutului)	58—59
Inscripția de pe piatra mormîntală, cuprinzînd și o strofă, ușor modificată, din poezia <i>La M***</i>	58—59
Constantin Negruzzi (probabil după 1860) (Biblioteca Academiei)	58—59
Maria C. Negruzzi, soția scriitorului (acuarelă de Al. Kogălniceanu) (Biblioteca Academiei)	58—59
Maria C. Negruzzi, soția scriitorului (Biblioteca Academiei)	58—59
<i>Aprodul Purice</i> , ediția I, 1837 (Biblioteca centrală a Universității din Iași; exemplar care a aparținut Bibliotecii Academiei Mihăilene) ..	314—315
<i>Aprodul Purice</i> , ediția a III-a, 1846 (Biblioteca centrală a Universității din Iași)	314—315
„Dacia literară“ (Biblioteca centrală a Universității din Iași).....	
Prima pagină din <i>Alexandru Lăpușneanul</i> , publicată în revista „Dacia literară“ (1840)	314—315
Prima pagină din <i>O alergare de cai</i> , publicată în revista „Dacia literară“ (1840)	314—315
<i>Doi țărani și cinci cîrlani</i> , Iași, 1849 (Biblioteca centrală a Universității din Iași)	314—315
Volumul <i>Păcatele tinerețelor</i> , 1857 (Biblioteca centrală a Universității din Iași)	314—315
Dedicația autorului către Const. Hurmuzache pe volumul <i>Păcatele tinerețelor</i> , 1857 (Biblioteca centrală a Universității din Iași)	314—315

CUPRINS

<i>Introducere</i>	V
<i>Notă asupra ediției</i>	XLI

PĂCATELE TINEREȚELOR

AMINTIRI DE JUNEȚE

Cum am învățat românește	7
Zoe	14
O alergare de cai (Cкачка)	26
Au mai pățit-o și alții	47
Toderică	54

FRAGMENTE ISTORICE

Aprodul Purice	65
Alexandru Lăpușneanul	78
Sobieski și românii	97
Regele Poloniei și Domnul Moldaviei	103
Cintec vechi	106

NEGHINĂ ȘI PĂLĂMIDĂ

Poezie

Potopul	115
Melancolia	120
Gelozie	124
La M * * *	125
— Marșul lui Dragoș	127
Doină nouă	129
— Eu sint român	130
Șalul negru	132
Prințesei Catinca Conachi Vogoride	135
Apolog	136

Teatru

Cîrlanii	141
Muza de la Burdujăni	176

NEGRU PE ALB (SCRISORI LA UN PRIETEN)

Scrisoarea I (Primblare)	211 =
Scrisoarea II (Rețetă)	215
Scrisoarea III (Vandalism)	217 -
Scrisoarea IV (Un poet necunoscut)	221
Scrisoarea V (Iepurărie)	225
Scrisoarea VI (Catacombele M. Neamțu)	227
Scrisoarea VII (Calipso)	230
Scrisoarea VIII (Pentru ce țiganii nu sînt români)	232
Scrisoarea IX (Fiziologia provincialului)	243
Scrisoarea X (Despre mitropolia Moldaviei)	246 -
Scrisoarea XI (Amintire funebră)	248 -
Scrisoarea XII (Picală și Tindală)	250
Scrisoarea XIII (Luminărică)	255 -
Scrisoarea XIV (Critică)	257
Scrisoarea XV (Critică)	260 -
Scrisoarea XVI (Critică)	263 -
Scrisoarea XVII (Critică)	265
Scrisoarea XVIII (Slavonisme)	267 -
Scrisoarea XIX (Ochire retrospectivă)	269
Scrisoarea XX (Statistica lupilor)	276 -
Scrisoarea XXI (Trisfetitele)	279 -
Scrisoarea XXII (Istoria unei plăcinte)	281
Scrisoarea XXIII ("H τὸν ἢ ἐπὶ τὸν)	284
Scrisoarea XXIV (Un vis)	286 -
Scrisoarea XXV (Omul de țară)	289 -
Scrisoarea XXVI (Proprietate păgubitoare)	293 -
Scrisoarea XXVII (Un proțes de la 1826)	295
Scrisoarea XXVIII (Pelerinagiu)	298
Scrisoarea XXX (Băile de la Ems)	307
Epilog	312

COMENTARIILE ȘI VARIANTE

Cum am învățat românește	317
Zoe	329
O alergare de cai (Скачка)	335

Au mai pățit-o și alții	341
Toderică	343
Aprodul Purice	351
Alexandru Lăpușeanul	377
Sobieski și românii	394
Regele Poloniei și Domnul Moldaviei	397
Cîntec vechi	406
Potopul	411
Melancolia	415
Gelozie	420
La M ***	421
Marșul lui Dragoș	424
Doină nouă	432
Eu sînt român	433
Șalul negru	433
Princesei Catinca Conachi Vogoride	440
Apolog	440
Cîrlanii	445
Muza de la Burdujăni	448
Scrisoarea I (Primblare)	452
Scrisoarea II (Rețetă)	456
Scrisoarea III (Vandalism)	458
Scrisoarea IV (Un poet necunoscut)	465
Scrisoarea V (Iepurărie)	477
Scrisoarea VI (Catacombele M. Neamțu)	477
Scrisoarea VII (Calipso)	480
Scrisoarea VIII (Pentru ce țiganii nu sînt români)	481
Scrisoarea IX (Fiziologia provincialului)	481
Scrisoarea X (Despre mitropolia Moldaviei)	485
Scrisoarea XI (Amintire funebră)	486
Scrisoarea XII (Picală și Tindală)	488
Scrisoarea XIII (Luminărică)	490
Scrisoarea XIV (Critică)	493
Scrisoarea XV (Critică)	494
Scrisoarea XVI (Critică)	496
Scrisoarea XVII (Critică)	496
Scrisoarea XVIII (Slavonisme)	497
Scrisoarea XIX (Ochire retrospectivă)	500
Scrisoarea XX (Statistica lupilor)	506
Scrisoarea XXI (Trisfetitele)	507
Scrisoarea XXII (Istoria unei plăcinte)	508
Scrisoarea XXIII ("H τὸν ἢ ἐπὶ τὸν)	510

Scrisoarea XXIV (Un vis)	511
Scrisoarea XXV (Omul de țară)	511
Scrisoarea XXVI (Proprietate păgubitoare)	512
Scrisoarea XXVII (Un proșes de la 1826).....	513
Scrisoarea XXVIII (Pelerinagiu)	514
Scrisoarea XXX (Băile de la Ems)	519
Epilog	519
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	521

Lector: ANDREI RUSU
Tehnoredactor: POMPILIU STATNAI

*Bun de tipar 17.08.1974. Tiraj 2920 ex. legate 1/1
Coli ed. 34,24. Coli tipar 36,25 Planșe tipo 5*

Tiparul executat sub comanda
nr. 1003 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918”
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România